

Uluslararası Akademik

ISSN 2757-6469

Birikim Dergisi

25 EKİM 2024 Cilt /7 Sayı/4

International Journal of ACADEMIC Accumulation

Uluslararası Hakemli E-Dergi

<https://akademikbirikimdergisi.com>

YIL: 2024 CİLT: 7 SAYI: 4
JENERİK / GENERIC PAGE

ULUSLARARASI AKADEMİK BİRİKİM DERGİSİ (UABD) uluslararası hakemli bir dergidir. Dergimiz 2021 yılına kadar yılda bir yayın yapmakta iken 2021 yılından itibaren Mayıs ve Aralık ayları olmak üzere yılda iki kez 2022 yılından itibaren ise Ocak-Mart-Mayıs-Ekim ve Aralık ayları olmak üzere yılda 5 kez yayınlanmaktadır.

UABD, sosyal bilimlerin her alanından yazı yayınlayan bir dergidir. Bu çerçevede özgün bilimsel makaleler, çeviriler, çeviri-yazılar, röportajlar, kitap, makale, sempozyum, panel ve bilimsel etkinlik tanıtma çalışmaları ile nekroloji metinleri yayınlar. Ayrıca, sunulduğu yer, toplantı ve tarihin kaydedilmesi ile başka bir yerde yayınlanmamış olması şartıyla sempozyum bildirimleri de yayınlanabilir. Ancak bu yayın etkinliğinden kaynaklanması muhtemel herhangi bir sorunun sorumluluğu yazara aittir. Yayınlanması için UABD Dergisi'ne gönderilen yazıların basım ve yayın hakları dergiye devredilmiş olur. Bu yazılar dergi yönetiminden izin alınmaksızın bir başka yayın organında yayınlanamaz, çoğaltılamaz ve kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

UABD Dergisi, yayınlamış olduğu metinleri çeşitli mecralarda yayınlatabilir. UABD Dergisi'ne gönderilmiş yazılardan kaynaklanması muhtemel herhangi bir yasal, hukuksal, ekonomik ve etik sorumluluk, söz konusu yazı yayınlanmış olsa bile yazarlarına aittir. Dergi herhangi bir yükümlülük kabul etmez.

UABD Dergisi'nin yayın dili Türkçe ve İngilizce'dir.

SAHİBİ/OWNER

Doç.Dr. Vedat YILMAZ

GENEL EDİTÖR / GENERAL EDITOR

Doç.Dr. Vedat YILMAZ

Malatya Turgut Özal Üniversitesi

Editör Yardımcısı / Associate Editor

Ar. Gör. Tuğba ÖZDOĞAN

Malatya Turgut Özal Üniversitesi

BİLİM VE DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Adnan ÇELİK

Prof. Dr. Ali AZAD

Prof. Dr. Emmy INDRAYANI

Prof. Dr. Erdiñ TUTAR

Prof. Dr. Hasan Güner BERKANT

Prof. Dr. İsmail BAKAN

Prof. Dr. Jayesh KUMAR

Prof. Dr. Marek GRUSZCZYNSKI

Prof. Dr. Mbodja MOUGOUÉ

Prof. Dr. Mevlüt KARAKAYA

Prof. Dr. Milind SATHYE

Prof. Dr. Mohga BASSIM

Prof. Dr. Muhsin KAR

Prof. Dr. Murat TUNCER

Prof. Dr. Mustafa TASLIYAN

Prof. Dr. Mücahit KAĞAN

Prof. Dr. Nor Asiah ABDULLAH

Prof. Dr. Partha SARKAR

Prof. Dr. Tahir AKGEMCI

Prof. Dr. Şafak KAYPAK

Prof. Dr. Yakup BULUT

Selçuk Üniversitesi / TÜRKİYE

United Arab Emirates University / UNITED ARAB EMIRATES

Gunadarma University / ENDONEZYA

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi / TÜRKİYE

Yozgat Bozok Üniversitesi / TÜRKİYE

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi / TÜRKİYE

Indira Gandhi Institute of Development Research / INDIA

Warsaw School of Economics Warsaw / POLAND

Wayne State University / USA

Gazi Üniversitesi / TÜRKİYE

University of Canberra / AUSTRALIA

Buckingham University / UNITED KINGDOM

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi / TÜRKİYE

Fırat Üniversitesi / TÜRKİYE

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi / TÜRKİYE

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi / TÜRKİYE

Multimedia University / MALAYSIA

The University of Burdwan / INDIA

Selçuk Üniversitesi / TÜRKİYE

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi / TÜRKİYE

Gaziantep Üniversitesi / TÜRKİYE

YAYIN KURULU / PUBLICATION BOARD

Prof. Dr. Abdullah ÇELİK	Harran Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. A.Menaf TURAN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Ali AZAD	United Arab Emirates University / UNITED ARAB EMIRATES
Prof. Dr. Emmy INDRAYANI	Gunadarma University / ENDONEZYA
Prof. Dr. Ferit İZCİ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. İsmail BAKAN	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Jayesh KUMAR	Indira Gandhi Institute of Development Research / INDIA
Prof. Dr. Marek GRUSZCZYNSKI	Warsaw School of Economics Warsaw /POLAND
Prof. Dr. Mbodja MOUGOUÉ	Wayne State University / USA
Prof. Dr. Milind SATHYE	University of Canberra / AUSTRALIA
Prof. Dr. Mohga BASSIM	Buckingham University / UNITED KINGDOM
Prof. Dr. Muhsin KAR	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Nor Asiah ABDULLAH	Multimedia University / MALAYSIA
Prof. Dr. Partha SARKAR	The University of Burdwan / INDIA
Prof. Dr. Şafak KAYPAK	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Veysel EREN	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Yakup BULUT	Gaziantep Üniversitesi / TÜRKİYE
Doç. Dr. Abdullah AYDIN	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi / TÜRKİYE
Doç. Dr. Abdulsemet YAMAN	Ardahan Üniversitesi / TÜRKİYE
Doç. Dr. Ahmet ŞİT	Malatya Turgut Özal Üniversitesi / TÜRKİYE
Doç. Dr. Aziz BELLİ	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi / TÜRKİYE
Doç. Dr. Berat AKINCI	Alpaslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi / TÜRKİYE
Doç. Dr. Oktay KIZILKAYA	Malatya Turgut Özal Üniversitesi / TÜRKİYE
Doç. Dr. Yıldız ATMACA	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi / TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Habibe POLAT	Malatya Turgut Özal Üniversitesi / TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Kürşad ÖZKAYNAR	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi / TÜRKİYE
Öğr. Gör. Mehmet MECEK	Afyon Kocatepe Üniversitesi / TÜRKİYE

SAYI HAKEM KURULU / REWIEVER BOARD

Prof.Dr. Ahmet Alpay DİKMEN	:	Ankara Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof.Dr. Adalet HAZAR	:	Başkent Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof.Dr. Erdoğan BOZ	:	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof.Dr. Hakan CANDAN	:	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof.Dr. Feyyaz ZEREN	:	Yalova Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof.Dr. Nergis BİRAY	:	Denizli Pamukkale Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof.Dr. Nesrin MENEMENCI BAHÇELERLİ	:	Yakın Doğu Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof.Dr. İsmail ŞAHİN	:	Bandırma Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof.Dr. Mesut DOĞAN	:	Afyon Kocatepe Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof.Dr. Mehmet Hanifi TOPAL	:	Kırklareli Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof.Dr. Sefa USTA	:	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi (TÜRKİYE)

Doç.Dr. Abdullah AYDIN	: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç.Dr. Abdullah EROL	: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç.Dr. Ahmet İŞLER	: Bitlis Eren Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doc. Dr. Aysel ARSLAN	: Ondokuz Mayıs Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç.Dr. Bahadır Turan	: Karadeniz Teknik Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç.Dr. Berat AKINCI	: Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi
Doç.Dr. Aziz BELLİ	: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç.Dr. Emin Ahmet KAPLAN	: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç.Dr. Erkan AFŞAR	: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç.Dr. Gözde MERT	: Nişantaşı Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç.Dr. Levent YİĞİTTEPE	: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç.Dr. Mehmet DOĞAN	: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç.Dr. Muhammet ŞAHİN	: Gümüşhane Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç.Dr. Muzaffer BİMAY	: Batman Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç.Dr. Samet GÜRSOY	: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç.Dr. Serhat KOCA	: Anadolu Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç.Dr. Selçuk KÖYLÜOĞLU	: Selçuk Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç.Dr. Serdar AY	: İzmir Demokrasi Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç.Dr. Veysel ERAT	: Bitlis Eren Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç.Dr. Yıldız ATMACA	: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi (TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ERKASAP	: Gedik Üniversitesi (TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Üyesi Burak İYİEKİCİ	: Şırnak Üniversitesi (TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Üyesi Erdal ÇETİNTAŞ	: Kırıkkale Üniversitesi (TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Üyesi Fatih AKDENİZ	: Gümüşhane Üniversitesi (TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Üyesi Hilal OK ERGÜN	: Trabzon Üniversitesi (TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Üyesi Hakan DOĞAN	: Kırıkkale Üniversitesi (TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Üyesi Hasan AKAY	: Adıyaman Üniversitesi (TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Üyesi Kürşat ERKAL	: Kırklareli Üniversitesi (TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Üyesi Nurcan AVŞİN	: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi (TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Üyesi Salim AKYÜREK	: Yakın Doğu Üniversitesi (TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz AĞCA	: Tokat Gazi Osmanpaşa Üniversitesi (TÜRKİYE)
Öğr. Gör. Dr. İfakat ATAK	: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi (TÜRKİYE)
Öğr. Gör. Dr. Onur ATAK	: Muğla Sıtkı Kooçman Üniversitesi (TÜRKİYE)

İNDEKSLER / INDEXED & IN LISTED

Index Copernicus, Rsearchbip, Directory of Research Journals Indexing (DRJI)

Google Scholar, Eurasian Scientific Journal Index (ESJI), RootIndexing, Open AIRE, Idealonline, Ojop

YEAR: 2024 VOLUME: 7 ISSUE: 4

GENERIC PAGE

INTERNATIONAL ACADEMIC ACCUMULATION JOURNAL (IJAA) is an international refereed journal. While our journal is publishing once a year until 2021, it is published twice a year, in May and December, from 2021 on, and 5 times a year, as January-March-May-October and December from 2022.

IJAA is a journal that publishes articles from all areas of social sciences. In this context, it publishes original scientific articles, translations, translation-texts, interviews, books, articles, symposiums, panels and scientific events promotion works and necrology texts. In addition, symposium papers can be published, provided that the place, meeting and date of the presentation is recorded and not published elsewhere. However, the responsibility of any problem likely to arise from this publication activity belongs to the author. The printing and publication rights of the articles sent to the IJAA Journal for publication will be transferred to the journal. These articles cannot be published, reproduced or used without reference to any other publication without the permission of the journal management.

IJAA Journal can publish the texts it has published in various media. Any legal, legal, economic and ethical responsibility that may arise from the articles submitted to the IJAA Journal belongs to the authors even if the article in question has been published. The journal does not accept any liability.

The language of publication of IJAA Journal is Turkish and English.

OWNER

Assoc.Prof. Vedat YILMAZ

GENERAL EDITOR

Assoc.Prof. Vedat YILMAZ Malatya Turgut Ozal University

Associate Editor

Res.Asst. Tuğba ÖZDOĞAN Malatya Turgut Ozal University

SCIENCE AND ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Adnan ÇELİK	Selçuk University / TÜRKİYE
Prof. Dr. Ali AZAD	United Arab Emirates University / UNITED ARAB EMIRATES
Prof. Dr. Emmy INDRAYANI	Gunadarma University / ENDONEZYA
Prof. Dr. Erdiñ TUTAR	Niğde Ömer Halisdemir University / TÜRKİYE
Prof. Dr. Hasan Güner BERKANT	Yozgat Bozok University / TÜRKİYE
Prof. Dr. İsmail BAKAN	Kahramanmaraş Sütçü İmam University / TÜRKİYE
Prof. Dr. Jayesh KUMAR	Indira Gandhi Institute of Development Research / INDIA
Prof. Dr. Marek GRUSZCZYNSKI	Warsaw School of Economics Warsaw / POLAND
Prof. Dr. Mbodja MOUGOUÉ	Wayne State University / USA
Prof. Dr. Mevlüt KARAKAYA	Gazi University / TÜRKİYE
Prof. Dr. Milind SATHYE	University of Canberra / AUSTRALIA
Prof. Dr. Mohga BASSIM	Buckingham University / UNITED KINGDOM
Prof. Dr. Muhsin KAR	Yıldırım Beyazıt University / TÜRKİYE
Prof. Dr. Murat TUNCER	Fırat University / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mustafa TASLIYAN	Kahramanmaraş Sütçü İmam University / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mücahit KAĞAN	Erzincan Binali Yıldırım University / TÜRKİYE
Prof. Dr. Nor Asiah ABDULLAH	Multimedia University / MALAYSIA
Prof. Dr. Partha SARKAR	The University of Burdwan / INDIA
Prof. Dr. Tahir AKGEMCI	Selçuk University / TÜRKİYE
Prof. Dr. Şafak KAYPAK	Hatay Mustafa Kemal University / TÜRKİYE
Prof. Dr. Yakup BULUT	Gaziantep University / TÜRKİYE

PUBLICATION BOARD

Prof. Dr. Abdullah ÇELİK	Harran University / TÜRKİYE
Prof. Dr. A.Menaf TURAN	Van Yüzüncü Yıl University / TÜRKİYE
Prof. Dr. Ali AZAD	United Arab Emirates University / UNITED ARAB EMIRATES
Prof. Dr. Emmy INDRAYANI	Gunadarma University / ENDONEZYA
Prof. Dr. Ferit İZCİ	Van Yüzüncü Yıl University / TÜRKİYE
Prof. Dr. İsmail BAKAN	Kahramanmaraş Sütçü İmam University / TÜRKİYE
Prof. Dr. Jayesh KUMAR	Indira Gandhi Institute of Development Research / INDIA
Prof. Dr. Marek GRUSZCZYNSKI	Warsaw School of Economics Warsaw /POLAND
Prof. Dr. Mbodja MOUGOUÉ	Wayne State University / USA
Prof. Dr. Milind SATHYE	University of Canberra / AUSTRALIA
Prof. Dr. Mohga BASSIM	Buckingham University / UNITED KINGDOM
Prof. Dr. Muhsin KAR	Yıldırım Beyazıt University / TÜRKİYE
Prof. Dr. Nor Asiah ABDULLAH	Multimedia University / MALAYSIA
Prof. Dr. Partha SARKAR	The University of Burdwan / INDIA
Prof. Dr. Şafak KAYPAK	Hatay Mustafa Kemal University / TÜRKİYE
Prof. Dr. Veysel EREN	Hatay Mustafa Kemal University / TÜRKİYE
Prof. Dr. Yakup BULUT	Gaziantep University / TÜRKİYE
Assoc.Prof. Abdullah AYDIN	Niğde Ömer Halisdemir University / TÜRKİYE
Assoc.Prof. Abdulsemet YAMAN	Ardahan University / TÜRKİYE
Assoc.Prof. Ahmet ŞİT	Malatya Turgut Özal University / TÜRKİYE
Assoc.Prof. Aziz BELLİ	Kahramanmaraş Sütçü İmam University / TÜRKİYE
Assoc.Prof. Berat AKINCI	Alpaslan Türkeş Bilim ve Teknoloji University / TÜRKİYE
Assoc.Prof. Oktay KIZILKAYA	Malatya Turgut Özal University / TÜRKİYE
Assoc.Prof. Yıldız ATMACA	Van Yüzüncü Yıl University / TÜRKİYE
Asistant Prof. Habibe POLAT	Malatya Turgut Ozal University / TÜRKİYE
Asistant Prof. Kürşad ÖZKAYNAR	Sivas Cumhuriyet University / TÜRKİYE
Lecturer Mehmet MECEK	Afyon Kocatepe University / TÜRKİYE

INDEXED & IN LISTED

Index Copernicus, Rsearchbip, Directory of Research Journals Indexing (DRJI)

Google Scholar, Eurasian Scientific Journal Index (ESJI), RootIndexing, Open AIRE, Idealonline, Ojop

ULUSLARARASI AKADEMİK BİRİKİM DERGİSİ

International Journal of Academic Accumulation

Open Access Refereed e-Journal

TABLE OF CONTENTS / İÇİNDEKİLER

s.478-489	Zekiye AKTAŞ & Ahmet KURTARAN & Sara FAEDFAR Value Based Financial Performance Measurements: A Conceptual Framework
s. 490-497	Doktorant Şirin DURMUŞ Anayurt Otelı Filminin Schopenhauer'un Ölüm ve İntihar Kavramları Bağlamında İncelenmesi
s. 498-508	Dr. Öğr. Üyesi Serap YÖRÜBULUT & Emre YILMAZ Kripto Para Çağında Sigortacılık: Fırsatlar ve Zorluklar
s. 509-519	Doktorant Hande SARAÇOĞLU & Doç. Dr. Vedat YILMAZ Kent Konseyleri ve Yerel Yönetimler: Yerel Halkın Katılımını Teşvik Etmek ve Demokratikleşmeyi Desteklemek
s. 520-526	Öğr. Gör. Tuğçe SOYADLI Mikro Ölçekte Stratejik Yönetim: Özel Bir Otomobil Galerisi Üzerine Bir İnceleme
s. 527-541	Dr.Öğr. Üyesi Ali ÖZCAN Erasmus Programının Öğrencilere Sağladığı Olanaklar İle Bireysel Gelişimleri İlişkisi Üzerine Bir Araştırma
s. 542-553	Dr. F. Müge ALGAN Green Governance: A Blessing or a Burden?
s. 554-572	Selma TAN Türkiye'de Uygulanan Bakan Yardımcılığına Dair Bir Değerlendirme
s. 573-583	Doktorant Hümevra KORU & Prof.Dr. Atilla GÖKÇE Para Politikası Strateji Değişimlerinde Enflasyon Faiz İlişkisinin Ampirik Analizi: Türkiye Ekonomisinde Fisher Etkisi (2010-2024)
s. 584-593	Ertuğrul Gazi KEFİNSİZ & Prof.Dr. Oya DAĞLAR MACAR 1862-1871 Yılları Arasında Bismarck Dış Politikasının Oyun Teorisi Çerçevesinde İncelenmesi
s. 594-606	Dr.Öğr. Üyesi Ayşegül DEDE Dijital Dönüşümde Kalkınma Ajansları ve Kalkınma İdareleri'nin Rolü: Konya Örneği
s. 607-621	Dr.Öğr. Üyesi Ömer Fuad KAHRAMAN & Abdullah AYDIN Vatandaş Odaklılık Çerçevesinde Türkiye'de Sağlık Hizmetlerinin Dönüşümü Üzerine Teorik Bir Analiz
s. 622-629	Öğr. Gör. Ayşe ŞEKERCİ ŞENOĞLU & Prof.Dr. Kemal Reha KAVAS Modern Mimarlık Çağdaş Sanat Arakesitinde Bir Mimar: Abdurrahman Hancı
s. 630-645	Dr.Öğr. Üyesi Cemil GÜNDÜZ Sustainable Tourism in Green Key Certified Hotels in Turkey: Evaluation of Environmental Practices and Future Perspectives
s. 646-661	Doktorant Yakup KARAKUŞ Siyasal Sistem veya Rejim Sorunsalı: Rejimlere Dair Yaklaşımlar ve Tanımlamalar Üzerine Bir Değerlendirme

s. 662-669	Dr. Selenay KOŞUMCU -{D14KÇA} Ulaş Biçimbiriminin Karşıolgusallık İşlevi Üzerine
s. 670-682	Ar. Gör. Dr. Esra GÜNDOĞAN BALDIK Kayseri / Darsiyak (Kayabağ) Mezarlığı Mezar Taşları
s. 683-700	Dr. Öğr. Üyesi H. Serhat ÇERÇİ PESO Modeli ile Yüksekten Uçmak: Türk Hava Yolları'nın Bütünleşik Pazarlama Başarısı
s. 701-715	Öğr. Gör. Dr. Saadet GÜNDÜZ A Comparative Research on Artificial Intelligence-Driven Transformations in Business Management: Strategic Applications in Finance, Tourism, Healthcare, Retail, and Manufacturing Sectors
s. 716-727	Dr.Öğr. Üyesi Hamdi Furkan GÜNAY Yerel Yönetimler Ekseninden Ekonomik, Mali ve Sosyal Boyutuyla Göç Olgusu
s. 728-736	Erdem BAŞTUĞ Balkan Milliyetçiliğine Bir Tepkime: Türk Milliyetçiliği
s. 737-746	Gulina YUSUPOVA Design of National Identity in Uzbek Cinema: In the Case of The Movie O'tov (Otağ)

Value Based Financial Performance Measurements: A Conceptual Framework¹

Zekiye AKTAŞ

Arş. Gör. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi
zekiyetemizer@ktu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-4912-0412>

Ahmet KURTARAN

Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi
kurtaran@ktu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-1780-2491>

Sara FAEDFAR

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi
sarafaedfar@aydin.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-5237-7948>

Makale Başvuru Tarihi: 09.05.2024

Makale Kabul Tarihi : 20.07.2024

Makale Yayın Tarihi : 25.10.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

DOI: 10.5281/zenodo.13944270

Keywords:

Value Based,
Value Added,
Financial
Performance,
Shareholder
Return

Abstract

The phenomenon of "globalisation" has made it possible to do business anywhere in the world by removing barriers to corporate trade and financial investment. As a result, firms have greater opportunities for development and can effectively achieve higher performance. Depending on the spread of the technology, the added value achieved is more important to investors than the profitability of the investment. It is difficult to determine whether the investment will increase shareholder value and wealth using the traditional "earnings-based" approach, which takes into account the company's current and past performance data. These limitations have allowed measurements based on a value-based management strategy to gain acceptance in the research community. This study discusses the factors that make value-based measures superior to traditional techniques. In addition, explanatory and comprehensive information is provided on all methods that can be used in determining value.

Değere Dayalı Finansal Performans Ölçümleri: Kavramsal Bir Çerçeve

Anahtar Kelimeler:

Değere Dayalı,
Katma Değer,
Finansal
Performans,
Hissedar Getirisi

Özet

Kurumsal ticaret ve finansal yatırımlardaki mevcut engellerin ortadan kalmasını sağlayan "küreselleşme" olgusu, dünyanın her yerinde iş yapılabilmesinin de önünü açmıştır. Bu durum firmalar için daha fazla büyüme fırsatı ile karşılaşılması ve yüksek performans ediniminin kolaylaşması anlamına gelmektedir. Teknolojinin yayılımına bağlı olarak, işlerini herhangi bir yerden yürütmek isteyen yatırımcılar için önemli olan, yatırımın karlılığından ziyade yarattığı katma değerdir. "Kazanç odaklı" yaklaşımı savunan, firma cari ve geçmiş performans verilerini kullanan, "geleneksel yöntemler" ile yatırımın hissedar değerine ve servetine katkı sağlayıp sağlamadığını belirlemek olanaksızdır. Söz konusu kısıtlar, değere dayalı yönetim anlayışı ile hareket eden yöntemlerin bilim dünyasında yankı bulmasına zemin hazırlamıştır. Bu çalışmada, değere dayalı ölçümleri geleneksel yöntemlere göre çekici kılan unsurlara değinilmiş ve değer belirlenmesinde yararlanılabilecek tüm yöntemler hakkında açıklayıcı, kapsayıcı bilgilere yer verilmiştir.

¹ This study is derived from the doctoral dissertation titled "Entelektüel Sermayenin Finansal Performans ve Firma Değeri Üzerindeki Etkisi: BİST-100 Örneği", which was completed in 2023 by Zekiye AKTAŞ at Karadeniz Technical University, Institute of Social Sciences, Department of Business Administration, supervised by Prof. Dr. Ahmet KURTARAN

1. INTRODUCTION

The business environment has changed in the new century due to complexity and unpredictability. In this context, firms have been under intense competitive pressure to complete tasks more efficiently, quickly and less costly. As persistence and sustainability are the main objectives, firms should evaluate their potential for environmental adaptation to cope with the growing number of environmental challenges. This may be achieved through performance evaluation and measurement. Because the level of efficiency and productivity of all types of business operations is directly associated with the degree of performance success (Taouab and Issor, 2019: 93).

The term "performance" is derived from the French word "parfournir," which means to execute, realize, make, and reveal; is the act of completing, implementing, and fulfilling the assigned duties on time. In the finance literature, this idea, which is described as the financial output of the firms' operations and strategies, is also an important indicator of the company's performance. It is also inevitable that positive results have a positive impact on the return on investment and profitability (Naz et al., 2016: 82; Fatihudin et al., 2018: 553). Due to the evolving nature of work, increasing competition, specific improvement initiatives, different organizational rules, external demands and the rapid development of information technology the evaluation of firm performance has become the most important topic of recent years. Using the right key figures is crucial for evaluating the company's success. Only in this way can the available resources be deployed correctly and used for profitable investments. According to Fatihudin et al. (2018: 553), "financial performance outputs," which provide important information on the firm's capital adequacy, liquidity, solvency, efficiency, financial structure and market position also define the firm's capacity to manage and control its own resources. The most important tools in assessing financial performance are cash flow statement, balance sheet, profit and loss statement and statement of changes in capital. Financial performance is the extent to which a firm's financial health is measured over a period of time. The main purpose is to provide the shareholders with all the information they need to make decisions (Naz et al., 2016: 82). Financial performance reflects the competitiveness of the firm, the potential of the work done, the management's financial motivations and the credibility of potential customers. As a result, the firm's strengths and weaknesses can be assessed using financial performance indicators, while significant information about the firm's financial status can be communicated to relevant stakeholders, investors, and lenders (Dufera, 2010: 5-6).

2. VALUE-BASED FINANCIAL PERFORMANCE MEASURES

In today's competitive economy, generating value and wealth for shareholders is among the most important goals of firms (Largani et al., 2012: 490). Only if the resources are used effectively and efficiently and the shareholders receive more returns on their investment than they expected would the aim be reached. Thus, it is important to make sure that the financial performance indicators that significantly affect the firm's value can be identified and applied in planning process (Mengi and Bhatia, 2015: 71-72).

Traditional financial performance measures are not considered adequate for corporate valuation (Bognarova, 2017: 793). The first reason is that cash flows are not taken into account since profit is calculated on an accrual basis. This condition leads to a huge mismatch between the firm's profit and its value. The second concern is on agency problems. The main task of managers is to make the correct decisions and execute the necessary steps to maximize shareholder wealth. However, the management may act in line with the company's profit maximization, which leads to profit and value differentiation. The third reason is risk. It is questionable what risks resulted in the profit reported in the financial statements. It is improbable that two companies with equal profits will achieve the same profit at the same risk levels. Therefore, a relationship between risk and return is established in the financial literature and returns are calculated on the basis of risk. The fourth concept is time. Profits reported in financial statements are provided without considering the time value of money, and the fact that the value of money may change over time is ignored. In traditional accounting, cost of equity is not taken into account in profit disclosures. These perceived limitations have led to the development of value-oriented measures of financial performance. The main difference between traditional and value-based measures is the use of cost of capital in the calculations of value-based measures. Advocates of the value-based approach accepted these measures as a significant improvement over traditional financial performance measures claiming a high level of correlation between the measures and stock returns. In cases where the measurement findings are

positive, financial gains are realized and rising shareholder value is expected. If the contrary occurs, the shareholder's value decreases (Bognarova, 2017: 793).

Some measurements that may be used to evaluate firm value include Cash Flow Return on Investment (CFROI), Total Shareholder Return (TSR), Market Value Added (MVA), Shareholder Value Added (SVA), Cash Value Added (CVA) and Economic Value Added (EVA).

2.1. Cash Flow Return On Investment

The company Holt Value Associates, which split off from Deloitte/Holt Value Associates and is now a member of the Boston Consulting Group, was the first to design the technique that has been empirically used and methodologically supported for many years of value-based understanding. This cash flow-based technique, which was first created as an analytical guide for portfolio managers, transforms a company's financial results into cash flow profitability of investment through a number of adjustments (Helfert, 2000: 408). Balteş and Vasîu (2015: 97) state that the cash flow profitability of investment CFROI method is the best measurement of value creation that can be used in determining the value creation capacity of listed companies. According to Helfert (2000: 403), CFROI is an internal rate of return that focuses on operating cash flow, cash outflow and cash profits. Designed to minimize accounting and inflation-related distortions in the evaluation of economic performance, CFROI also provides important benefits for calculating a company's potential return on its future investments (Madden, 1999).

Although it is calculated similarly to the internal rate of return method, the CFROI has a different interpretation, can be calculated for all years, eliminates the negative effects of accrual accounting on the financial statements more than the economic value added method due to its emphasis on cash flow, corrects the gross amount in the calculation for inflation, and considers the return available to all capital providers for both shareholders and competitors (Bognarova, 2016: 785).

The average life of depreciable assets, the total amount of assets adjusted for inflation, the inflation-adjusted cash flows generated by assets over their economic life, and the inflation-adjusted residual values of non-depreciable assets at the end of their life cycle are the four inputs required for the calculation of CFROI (Madden, 1999: 12). The calculations of the method are as follows (Bognarova, 2016: 785). It is required to first determine the "asset life" for CFROI.

$$\text{Asset Life} = \text{Adjusted Tangible Fixed Assets} / \text{Tangible Fixed Assets Depreciation} \quad (1)$$

In formula (1), "the asset life" is calculated by dividing the adjusted tangible fixed assets by the depreciation of the tangible fixed assets. Asset life refers to the economic life of the firm's depreciable tangible assets and indicates how long it takes for the asset to generate cash flow to the firm. The "inflation adjusted property, plant and equipment amount" in equation (1) is the sum of depreciated and non-depreciated assets. Its formulation is given in equation (2).

$$\text{Current Cost Depreciated Assets} = \text{Inflation Adjusted Tangible Fixed Assets} + \text{Construction in Progress} + \text{Inflation Adjusted Gross Leased Property} + \text{Adjusted Intangible Fixed Assets} \quad (2)$$

The next step after calculating the asset life is to determine the amount of "inflation-adjusted non-depreciable asset". The calculation of this amount is given in equation (3).

$$\text{Current Cost of Non-Depreciable Assets} = \text{Monetary Assets} - \text{Adjusted Current Liabilities} + \text{Investments and Loans} + \text{Current Inventory Costs} + \text{Current Costs And Improvements} \quad (3)$$

"Assets that are non-depreciable adjusted for inflation", formulated in equation (3), are included in the total assets invested at the beginning of the considered period. At the end of the asset life, this value represents a cash in flow. The next step is to calculate the "inflation adjusted gross cash flow". The calculation of this amount, which is a reflection of the total cash flow generated by the company's activities, is presented in equation (4).

$$\text{Gross Cash Flow Amount Adjusted for Inflation} = \text{Net Profit After Tax} + \text{Depreciation and Amortisation} + \text{Adjusted Finance Cost} + \text{Rental Expense} + / - \text{Monetary Holding Gain / (Loss)} - \text{Cost of Sales Adjustment for Replacement Value of Inventories} + \text{Net Pension Expense} + \text{Minority Interest} + \text{Special Item After Tax} \quad (4)$$

Using the items in equations (1), (2), (3) and (4), the CFROI value can be calculated as follows.

$$CFROI = \text{Sustainable Cash Flows} / \text{Current Cost of Gross Investment} \quad (5)$$

CFROI is the discount rate which ensures that the present value of all future cash flows equals the initial investment. The CFROI value is calculated by determining an internal rate of return that includes the estimated useful life of a company's depreciable assets as well as the expected residual values of its non-depreciable assets. The CFROI figure is then compared to the company's actual cost of capital. If the CFROI value is lower than the company's actual cost of capital, the net present value of the investment will be negative, indicating that the investment has not contributed to the shareholder's wealth. If the CFROI is higher than the cost of capital, there will be an increase in the shareholder's wealth due to the increase in the net present value of the investment (Bognarova, 2016: 784).

Among the advantages of generating cash flow method are converting accounting profits into cash flow figures, using inflation-adjusted total cash flows instead of amortized book values, accounting for the lifespan of assets owned to generate cash flow and expressing them as a return percentage rather than a monetary amount. However, in addition to its benefits, the method also has several disadvantages, including the complexity of calculation, the need to identify numerous accounting adjustments, the combination of large capital expenditures in initial projects with generally low or negative cash flows, the difficulty of determining low or high CFROI projects due to the different CFROI levels of projects in the portfolio and the significant impact of estimated inflation adjustments on the quality of the method (Bognarova, 2016: 786).

2.2. Total Shareholder Return

The impact of managers on stock prices and the market value of the company has long been an ongoing debate in finance theory and practice. Some argue that managers control several elements that drive value generation and price allocation, while others believe that their level of influence is limited. To establish a judgment on management's contribution to value creation and their potential influence on shareholder wealth, appropriate performance measures must be employed. The "Total Shareholder Return" (TSR) technique, for example, reveals the value generated by managers' decisions (Cupic and Todorovic, 2011: 1).

TSR is defined by Basso (2015: 76) as the total value produced for shareholders over time. TSR, as a measure of value creation, is considered by Nicola et al. (2016: 182) as an important criteria that investors can use to evaluate the success or failure of their investments. Total shareholder return is the actual measure of the total return earned by shareholders (Sharma, 2013: 81). A shareholder's total return is comprised of two major components: dividend income and capital gains or losses resulting from changes in stock price. The approach for calculating the percentage contribution of invested capital to shareholder value is appealing to shareholders (Cupic, 2010: 88). The method's formula is provided in equation (6).

$$\text{Total Shareholder Return} = [(\text{Current Share Price} - \text{Initial Share Price}) + \text{Paid Dividend}] / \text{Initial Share Price} \quad (6)$$

The TSR, which can take negative or positive values, is calculated by dividing the exchange price of the stock and the closing price of the dividend payments according to the formula (6) above. The adoption of return as a key measure in indicating stock performance demonstrates how crucial it is to use TSR in establishing the firm's real value.

2.3. Market Value Added

Financial markets and corporate activities are affected by various factors such as globalization, increasing competition, interest rate volatility, currency fluctuations, uncertainty and risk caused by international crises. Today's business environment must address these issues, which can have a significant impact on the performance and efficiency of firms. These factors as well as the information included in financial statements often do not reflect the true performance of firms, which has made it necessary for managers to adopt different techniques in determining firm value. As a result, corporate finance advocates have developed a variety of theories and indicators whose results can be reflected in firm value and used by firms in decision-making. However, these developed methods are still focused on historical data and are often far from reflecting the true value. Financial theory, on the other hand, is based on the idea that a firm's ultimate goal is to increase shareholder value, and

that raising shareholder value leads to a rise in firm value. At this point, using techniques developed within a value-based management framework can be seen as the most important tool that firms can use to increase their value (Sichigea and Vasilescu, 2015: 488). The "Market Value Added" (MVA) method developed by Joel Stern and Bennett Stewart, the founders of the consulting firm Stern Stewart & Company (Gs et al., 2017: 6), is considered the best indicator of wealth creation for shareholders from an investor's perspective (Niresh and M., 2014: 127).

Maximizing shareholder wealth is becoming the primary objective of the companies of today. Shareholder wealth is maximized by increasing the stock market value of a nominal equity provided by shareholders. The value of the firm's stocks represents the wealth of the shareholders which also judges firm's efficiency in utilising its capital. The book value of the firm shares reflects the capital supplied by the shareholders. "MVA," also known as "shareholder value creation," refers to the fraction of a company's market value that exceeds its book value (Niresh and M., 2014: 127).

Bennett Stewart defined MVA as the difference between the stock's market value and the amount of equity provided by the shareholders. It is defined in the literature in the same way as Stewart (Al-Awawdeh and Al-Sakini, 2018: 45; Gs et al., 2017: 8).

$$MVA = Total\ Market\ Cap - Economic\ Capital \quad (7)$$

In formula (7), the total market value is the sum of the market value of the debts and the market value of the equity capital. Economic capital or capital employed is also referred to as "capital invested" in the firm. And this value is calculated through adding fixed assets and net working capital (Bognarova, 2017: 794).

A positive MVA indicates that the business's return exceeds its cost of capital, resulting in an increase in firm value. A high MVA shows that managers' and shareholders' activities are efficient and successful. Stewart considers organizations that succeed in raising their MVA to be worthy of investment (Gs et al., 2017: 8). MVA will be 0 if the firm has made a return equal to its cost of capital. If the cost of capital exceeds the return, the firm's value falls and the MVA decreases. MVA represents the amount of wealth generated from capital and reflects a market assessment of the firm management's effectiveness and competitive position in using and controlling available resources. Although MVA and the market cap/book value ratio terms have the same meaning, the only difference is that MVA is an absolute measurement tool, and the market cap/book value ratio is not. Also, where the MVA is positive, the market cap/book value ratio will be less than 1 (Thenmozhi, 2000: 1).

2.4. Shareholder Value Added

Creating value and profit for shareholders is one of the most essential aims of firms in the competitive world of today. Upon reaching these goals, investors assess each investment tool against other available options. It is clear that these tools, which support the investor's decisions, will also offer significant information on future prediction. The most popular indicators are Earnings per share (EPS) and return on investment (ROI). While these tools can be applied in many ways, they do not have any direct connection to the creation of shareholder value or wealth, at least in theory. Modern evaluation methods that rely on economic theories have gained significant popularity in recent times, supplanting traditional criteria that were primarily based on accounting information.

According to Largani et al. (2012: 490), the "shareholder value added method" is a technique used to track the assessment of performance changes in value and optimize returns for long-term shareholders. Following the publication of Alfred Rappaport's book "Creating Shareholder Value" in 1986, the SVA approach became extensively acknowledged by the scientific community. The book emphasizes why the SVA method should be employed, as well as which tools should be used throughout the technique's implementation as a benchmark for corporate performance (Elali, 2007: 13).

SVA refers to the evaluation of how decisions impact a company's cash flow in terms of net present value for shareholders. This approach assesses a company's ability to generate profits that exceed its total cost of capital and can be applied at both the level of individual business units and the entire organization. When used at the business unit level, SVA examines the value generated by the unit by examining cash flows over time. At the

institutional level, SVA provides a framework for assessing options to enhance shareholder value by striking a balance between reinvesting in existing or new businesses and returning cash to shareholders (Pandey and Arora, 2013: 2129).

SVA is a useful tool that links firm decisions and strategies to value creation, with a focus on long-term profits for shareholders instead of short-term gains. Therefore, when making important financial decisions, company managers should prioritize shareholder value (Panigrahi et al., 2014: 284). SVA can also serve as a key metric for formulating, evaluating, and acquiring strategic decisions. The value of a company's operations can be determined by discounting the expected future free operating cash flows at an appropriate cost of capital. To calculate shareholder value, the business valuation should be combined with the value of securities and other investments, while subtracting the debt value (Largani et al., 2012: 491).

Pandey and Arora (2013: 2129) explain that the "shareholder value added method" involves three main calculations: firstly, calculating the actual costs of all investments in a particular business using the appropriate cost of capital for that business and discounting it to the present day; secondly, estimating the economic value of the business by discounting the expected cash flows to the present day; and finally, determining the economic value of each business by calculating the difference between the figures obtained from these two analyses. However, to ensure the effectiveness of this method, it is crucial to accurately represent the amount of investments and expected cash flows, and to have a comprehensive understanding of the business. According to Limarev et al. (2015: 491), there is a technique that offers insights into the returns on investments made. This method involves subtracting the book value of the equity from the estimated cost of equity capital.

SVA is a method used to assess the performance of a company by calculating the value of its investments through discounting the estimated future cash flow to the cost of capital. This provides the value of an investment, company, or company division. To determine the value of a shareholder the value of the liabilities is subtracted from the total discounted cash flow. Rappaport proposed that the present value of operating cash flows during the forecast period can be divided into three components: residual value and market value of securities. To calculate the residual value, the investments are recapitalized at the end of each year. The resulting cash flow and residual value are then discounted (Giurca, 2007: 662). According to SVA, the difference between the present value of the cash flow that increased before the new investment and the present value of the investment in fixed and working capital can be calculated using Equation 8 (Largani et al., 2012: 492).

$$SVA = (\text{Present Value of Cash Flow from Operations During the Forecast Period} + \text{Residual Value}) - \text{Liabilities} \quad (8)$$

Fernandez (2002) defines SVA as the variance between the wealth of shareholders at the end of a particular year and the wealth they held in the preceding year, indicating the change in shareholders' wealth. Based on this definition, SVA can be expressed as follows (Fernandez, 2002: 3).

$$SVA = \text{Increase in Market Value of Equity} + \text{Dividends Paid During the Year} - \text{Outlays for Capital Increases} + \text{Other Payments to Shareholders} - \text{Conversion of Convertible and Debentures} \quad (9)$$

According to Fernandez, shareholder value creates when return on stock exceeds cost. Shareholder value created within this framework (Fernandez, 2002: 6).

$$\text{Shareholder Value Created} = \text{Market Value of Equity} * (\text{Shareholder Return} - \text{Cost of Equity})$$

$$\text{Shareholder Value Created} = SVA - (\text{Market Value of Equity} * \text{Cost of Equity}) \quad (10)$$

A clearer idea about the performance of the firm can be given by comparing the shareholder return with the following factors (Fernandez, 2002: 11);

- SVA can be evaluated in comparison to a value of zero, where a positive shareholder return (above zero) indicates an increase in the shareholder's par value compared to the beginning of the year.

- SVA can be compared to the return on treasury bonds. If the shareholder return exceeds the treasury bond return, then there will be an increase in return proportionate to the increase in risk.
- SVA can be compared to the expected return on equity capital. If the shareholder return surpasses the cost of equity, the company creates value. By opting for additional risk, the firm can generate higher returns instead of investing in treasury bonds.
- SVA can also be compared to the shareholder returns of other companies within the same industry. If a company's shareholder return exceeds that of other firms in the industry, then it can be said that the company creates more value than its competitors.
- SVA can be compared to the return on the stock market index. If the shareholder return exceeds the return on the stock market index, then the company is performing better in the market as a whole.

2.5. Cash Flow Added

CVA or Cash Flow Added, is the difference between the yearly cash flow necessary to amortize an investment and the actual cash flow produced. It utilizes the cost of capital as a benchmark and assesses the economic value created by cash flows beyond the cash flow needed to recover the invested capital. CVA is similar to the net present value standard and aligns with internal investment analysis (Helfert, 2000: 405-406).

The Ottosson and Weissenrieder approach defines the CVA as a “net present value model” that divides investments into strategic and non-strategic categories. Strategic investments aim to create new value for shareholders, while non-strategic investments aim to protect the value created by strategic investments. The capital base in the CVA model is formed by strategic investments, whether they are tangible or intangible assets, as they are the source of the financial requirements of shareholders. Other investments made to preserve the original value of the venture, such as buying new furniture, are considered costs. The capital base is determined by calculating the operating cash flow demand for each strategic investment and adjusting it for inflation. The operating cash flow demand is not an estimate of future cash flow, but a fixed measure of future cash flows that can be discounted using an appropriate cost of capital. A strategic investment creates value if the operating cash flow exceeds the operating cash flow demand over time. Accurately calculating the capital cost is essential for determining the capital base correctly in this framework (Weissenrieder, 1997: 5).

+ Sales

- Costs

= Operating Profit

+/- Change in Working Capital

- Non-Strategic Investments

= Operating Cash Flow

- Operating Cash Flow Demand

= Cash Value Added (CVA)

The CVA method measures the value created for shareholders, which can be expressed using monthly, quarterly, or annual data, or as an index. The CVA index is a distinct aspect of the CVA approach and is calculated by dividing the operating cash flow by the operating cash flow demand. This index is compatible with the profitability index and is a useful tool for evaluating a company's performance from a shareholder perspective (Ottosson and Weissenrieder, 1996: 6).

$$\text{Profitability Index} = \text{Cash Flow (Operating Cash Flow}_{1-n}) / - \text{Investment} = [\text{Cash Flow (Operating Cash Flow}_{1-n})] / [\text{Cash Flow (Operating Cash Flow Demand}_{1-n})] \quad (11)$$

The CVA index allows for a comparison of the profitability of different units in accordance with financial theory. A CVA index greater than 1 suggests that the strategic investment is producing an adequate operating cash flow. Moreover, the CVA index can be computed by dividing the four key value elements related to sales, which are the operating margin, working capital variation margin, non-strategic investment margin, and operating cash flow demand margin (Ottosson and Weissenrieder, 1996: 6).

$$\text{CVA Index} = (\text{Operating Profit Margin} + \text{Working Capital Movement Margin} + \text{Non-Strategic Investment Margin}) / \text{Operating Cash Flow Demand Margin} \quad (12)$$

By thoroughly analysing the four most important elements of value, companies can determine which element has created the most value in the past. Based on this analysis, the company can make necessary adjustments to these variables to align with future conditions. This provides management with a valuable tool to evaluate the value and profitability of their current and future strategies. If management can determine whether past margins are sufficient, they can better understand if their plans for the future will benefit investors. Specifically, if the CVA index for planned strategic investments is projected to be >1, this information can significantly enhance the decision-making process for management (Ottoosson and Weissenrieder, 1996: 6).

The valuation method for companies focuses exclusively on cash amounts and takes into account all essential value metrics, including the economic life cycle, expected future cash flows over a given period, and the associated cost of risk capital. This approach enables the assessment of a firm's performance, taking into account its potential to generate future cash flows, estimated business longevity, and market criteria. The method provides a concise measure of a company's cash generation capacity and solvency, revealing the solvency of companies that generate cash premiums beyond expected levels while creating value. Additionally, the method enables companies to assess their value based on the sum of invested capital and discounted cash value added. This measure is widely applicable to all types of businesses, as it is based on reporting data and is an expected measure. Thus, CVA serves as a universal criterion that businesses can use both in the planning phase of selecting a solvency strategy and in the later control phase (Urbanczyk et al., 2005: 7).

2.6. Economic Value Added

Traditional financial performance measures, such as return on assets and equity, have been criticized for their inability to provide guidance for strategic decision-making. One of the main criticisms is that they do not consider the cost of capital used to finance investment projects, fail to identify the underlying causes of success or failure, and lack tools to assist management in projects that have the potential to create value (Bontis et al., 1999: 394). In contrast, the value management approach emphasizes the importance of creating value through the effective and efficient use of all company resources, including physical and intellectual capital. Economic value added is a crucial aspect of value management as it emphasizes the value-creating and non-value-creating units. Therefore, it can be said that the understanding of value-based management and economic value added complement each other. The primary goal of companies has shifted from maximizing profits to maximizing shareholder value, and assets play a critical role in creating value. Various methods are used to measure the economic value of assets including the value-based method of "Economic Added Value" (EVA), which was introduced by Stern Stewart & Co in the early 1980s (Sabol and Sverer, 2017: 19).

This approach calculates the portion of the investment gain that exceeds the cost of capital and indicates whether the investment has been profitable or not (Helfert, 2000: 405). In essence, the method reveals the relationship between total return and cost (Costin, 2017: 168). A positive difference suggests that value has been created for shareholders, while a negative difference indicates a decrease in shareholder value.

The popularity of the value-based method known as economic value added (EVA) is on the rise. This trend can be attributed to the liberalization movement in capital markets, which has resulted in the removal of capital controls, increased liquidity in capital markets, recognition of the value of institutional investor positions, and facilitated cash flow transfers across markets (Young, 1997: 335).

While economic value added (EVA) is a well-known concept, its underlying idea is not new. The concept of "residual income," which is similar to EVA, was first introduced by Cambridge economist Alfred Marshall in 1890. Marshall argued that residual income occurs when a company earns sufficient profits to cover its operating and capital costs, meaning that it can create value beyond these costs (Young, 1997: 335; Friedl and Deushinger, 2008: 1). Some researchers suggest that the concept was also known to Alfred Sloan, the patriarch of General Motors, in the 1920s, although it was not referred to by that name at the time (Bontis et al., 1999: 394). Stern Stewart & Co, a consultancy firm based in New York, began branding the concept as EVA when it was introduced to the market in 1989 (Geysler and Liebenberg, 2003: 108).

The calculation of EVA involves utilizing data from conventional financial statements. Two formulas can be used to compute EVA.

Table 1. Calculation Methods of EVA

<i>1. Calculation Method</i>
EVA = NOPAT-CC = NOPAT – (WACC*NOA)
<i>2. Calculation Method</i>
EVA = (ROCE –WACC)*NOA = ROCE = NOPAT /NOA
NOPAT: Net Operating Profit AfterTaxes CC: Cost of Capital WACC: WeightedAverageCost of Capital NOA: Net Operating Assets ROCE: Return on Capital Employed

Source: Göğüş, 2011: 11

The two formulas presented above provide the same result for calculating EVA. The first formula requires the knowledge of net operating profit after tax, net operating investment, and weighted average cost of capital. Using this equivalence, EVA is calculated by deducting the cost of capital from net operating profit after tax. On the other hand, the second formula requires information on the return on capital ratio, average cost of capital, and net operating investment amount to calculate EVA. The formula derives the net profitability ratio by subtracting the weighted average cost of capital from the return on capital ratio. EVA is calculated by multiplying the net operating profit after tax by the weighted average cost of capital, and then subtracting the resulting value from the net operating investment amount. The return on capital ratio in the formula reflects the profitability of the capital used for operations, rather than the profitability of all capital. A positive EVA value (EVA>1) indicates that the investment is more profitable than the total cost of capital, and that the company is effectively using its resources to increase its value. An EVA of zero (EVA=0) indicates that the return on investments is equal to the cost of capital, while a negative EVA (EVA<0) indicates that the return is lower than the cost, the company is not using its resources efficiently, and its value is decreasing (Alexei, 2012: 35).

Despite the straightforward nature of the formula for calculating EVA, there are challenges involved in the process. Proponents of EVA argue that traditional accounting methods based on accruals can lead to inaccurate accounting profits, which can in turn impact the reliability of EVA results. Therefore, to arrive at a more accurate EVA, certain adjustments need to be made. Additionally, calculating the cost of capital for the formula poses challenges since this determination is influenced by various factors that are difficult to quantify. Some of these factors include the availability of capital sources, market prices for funds, market risks, commercial risks, investor expectations, and macroeconomic variables (Sabol and Sverer, 2017: 22).

EVA is a significant tool that supports investment and managerial decisions, identifies growth opportunities, sets short and long-term goals, and makes assumptions about future value growth. By shifting the mindset of managers and employees from a shareholder perspective, EVA promotes long-term thinking in all organizational activities. However, in an inflationary context, EVA may not accurately reflect the true value of the company. To address this issue, adjusted EVA can be used instead (Geysler and Liebenberg, 2003: 108; Costin, 2017: 170).

3. CONCLUSION

In the face of globalization and technological progress, companies face tough competition and sustainability can no longer be achieved through profit orientation alone. The key to sustainability lies in increasing shareholder value. In determining the value of a firm, traditional methods are commonly used, although they may not reflect the true value of the firm. One of the main reasons for this is that cash flows are not considered due to the accrual basis of profit calculation. Additionally, managers may prioritize investments with high profitability, leading to a divergence between profit and value. The financial statements may not clearly reflect the risks associated with the company, and the time value of money is often disregarded. As traditional methods fail to

reflect the true value of a firm, managers are turning towards different techniques to determine its value. Methods developed under the value-oriented management approach are becoming increasingly important and necessary, since they aim to increase shareholder value. However, these methods require more items in their calculations and can be complex and time-consuming, which discourages investors from using them. To encourage the use of value-based methods, theoretical studies are needed that provide comprehensive and explanatory information about these methods. Such studies can help interested parties to better understand these methods and enable them to use them more frequently to determine the true value of the company.

RESOURCES

Al-Awawdeh, H. A., Al-Sakini, S. A. K. (2018). The impact of economic value added, market value added and traditional accounting measures on shareholders' value: Evidence from Jordanian commercial banks. *International Journal of Economics and Finance*, 10, 40-51.

Alexei, S. (2012). Economic value added (EVA) – Main indicator in measuring the value creation of the target corporation inc. *IJRRAS*, 12, 34-37.

Baltes, N., Vaslu, D. E. (2015). Case study regarding financial performance in terms of cash flow return on investment (CFROI) for companies listed and traded on the Bucharest Stock Exchange, during 2006-2013. *Scientific Bulletin*, 20, 97-103.

Basso, L. F. C. (2015). The impact of intangibles on value creation: comparative analysis of the gu and lev methodology for the united states software and hardware sector. *Investigaciones Europeas de Direccion y Economia de la Empresa*, 21, 73-83.

Bognarova, K.J. (2016). Application Of Cash Flow Return On Investment In Terms Of Financial Performance Measurement. *Challenges of the Knowledge Society*, 784-789.

Bognarova, K.J. (2017). Analysis of the relationship between economic value added and market value added. *Challenges of the Knowledge Society Finance and Accounting*, 793-796.

Bontis, N., Dragonetti, N.C., Jacobsen, K.; Roos, G. (1999). The knowledge toolbox: A review of the tools available to measure and manage intangible resources. *European Management Journal*, 17, 391-402.

Costin, D. M. (2017). Economic value added: A general review of the concept. *Ovidius University Annals Economic Sciences Series*, 17, 168-173.

Cupic, M. (2010). External measures of manager's success to create shareholder value. *Management: Journal for Theory and Practice Management*, 15, 85-93.

Cupic, M., Todorovici, M. (2011). Total shareholder return – decomposition, internal equivalent and alternatives. Faculty of Economics *University of Ni*, 1-13.

Duferu, A. (2010). Financial performance evaluation: A case study of Awash International Bank [Published MasterThesis]. Mekelle University.

Elali, W. (2007). EVA and shareholder value creation: An empirical study [Published Doctoral Thesis]. Westminster University.

Fatihudin, D., J., Mochklas, M. (2018). How measuring financial performance. *International Journal of Civil Engineering and Technology*, 9, 553-557.

Fernandez, P. (2002). A definition of shareholder value creation. *Research Paper*, 448, 1-13.

- Friedl, G., Deuschinger, L. (2008). A not on economic value added (EVA). *Technische Universitat Muenchen*, 1-12.
- Geyser, M., Liebenberg, IE. (2003). Creating a new valuation tool for South African agricultural co-operatives. *Agrekon*, 42, 106-115.
- Giurca, V. L. (2007). New approaches on shareholders value of a firm. *Faculty of Economy and Business Administration*, 662-666.
- Göğüş, E. H. S. (2011). Ekonomik katma değer ve hesaplanması. *Yönetim*, 69, 9-23.
- GS, A. D., Ichromi, L.D., Rahmansyah, M.R. (2017). Implementation of economic value added and market value added analysis as valuation tools of invest feasibility. *Sinergi*, 7(2), 6-15.
- Helfert, E. A. (2000). Techniques of financial analysis a guide to value creation, 10th Ed. Singapore: McGraw – Hill Higher Education.
- Largani, M. S. (2012). Review of the application of the concept of shareholder value added (SVA) in financial decisions. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 40, 490-497.
- Limarev P. V., Limarev, Y.A., Zinovyeva, E.G. & Usmanova, E.G. (2015). Methodical motivation of the using EVA (economic value added) as instrument of cost-performance management in organizations. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 6, 489-494.
- Madden, B. J. (1999). CFROI valuation a total system approach to valuing the firm, 1th Ed. India: Planta Tree.
- Mengi, T., Bhatia, B.S. (2015). Financial performance measurement of Indian companies: An empirical analysis of relative and incremental information content of EVA & traditional accounting measures. *Indian Journal of Accounting*, 47, 71-81.
- Naz, F., Ijaz, F., Naqvi, F. (2016). Financial performance of firms: Evidence from Pakistan cement industry. *Journal of Teaching and Education*, 5, 81-94.
- Nicola, C., Giuseppe, M., Martina, C. & Giuseppe, S. (2016). Relationship between CEO pay and total shareholder return: An empirical analysis in the Italian context. *Corporate Ownership & Control*, 13, 182-187.
- Niresh, J. A., M. A. (2014). The association between economic value added, market value added and leverage. *International Journal of Business and Management*, 9, 126-133.
- Ottosson, E., Weissenrieder, F. (1996). Cash value added - A new method for measuring financial performance. *Gothenburg University Working Paper*, 1-10.
- Pandey, M., Arora, D. (2013). Shareholder value analysis: A review. *International Journal of Science and Research (IJSR)*, 4, 2129-2132.
- Panigrahi, S. K., Zainuddin, Y., Azizan, A. (2014). Comparing traditional and economic performance measures for creating shareholder's value: A perspective from Malaysia. *International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences*, 4, 280-289.
- Sabol, A., Sverer, F. (2017). Review of the economic value added literature and applicaion. *UTMS Journal of Economics*, 8, 19-27.
- Sharma, R. (2013). Total shareholder return (TSR): As a performance measure. *Asian Journal of Marketing & Management Research*, 2, 80-86.

- Sichigea, N., Vasilescu, L. (2015). Economic value added and market value added-modern indicators for assessment the firm's value. *Economy Series*, 6, 488-493.
- Taouab, O., Issor, Z. (2019). Firm performance: Definition and measurement models. *European Scientific Journal January*, 15, 93-106.
- Thenmozhi, M. (2000). Market value added and share price behaviour an empirical study of bse sensex companies. *Delhi Business Review*, 1, 1-11.
- Urbanczyk, E., Mioduchowska-Jaroszewicz, E., Szczęśna-Urbaniak, A. (2005). Economic value added versus cash value added in polish fertiliser industry companies. *International Journal of Banking & Finance*, 3, 1-13.
- Weissenrieder, F. (1997). Value based management: economic value added or cash value added?. *Gothenburg Studies In Financial Economics*, 1-42.
- Young, D. (1997). Economic value added: A primer for European managers. *European Management Journal*, 15, 335-343.

Anayurt Oteli Filminin Schopenhauer'un Ölüm ve İntihar Kavramları Bağlamında İncelenmesi

Şirin DURMUŞ

Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İletişim Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi

unlusirin@hotmail.com

<https://orcid.org/0009-0004-1023-9442>

Makale Başvuru Tarihi : 09.05.2024

Makale Kabul Tarihi : 11.06.2024

Makale Yayın Tarihi : 25.10.2024

Makale Türü : Araştırma Makalesi

DOI: 10.5281/zenodo.13949253

Özet

Anahtar Kelimeler:

Anayurt Oteli
Filmi
Schopenhauer
Ölüm
İntihar

İnsanın kendini tanıma yolculuğu içinde belki de ilk durağı, bir sonun var olduğu gerçeğini fark etmesidir. Nasıl bir bilinmezden geliyorsa (çünkü insan doğmadan öncesini ve hatta bebekliğini hatırlamaz) yine bir bilinmeze doğru gider. Dolayısı ile ölümün yıkıcı dehşeti üzerine soyut düşünceler geliştirmeye devam eder. Varoluş serüveni içerisindeki insanoğlu için alternatifi olmayan bu olgudan daha ağır hiçbir şey yoktur. Bu nedenle ölüm kavramı tarihsel süreçte felsefenin en çok ilgilendiği konulardan biri olmuştur. Sinema ise felsefi temaları ve bireysel varoluş sancularını görsel bir dile çevirerek derinlemesine keşfetme imkanı sunan bir anlam yaratma alanıdır. Bu çalışmada Ömer Kavur'un yönetmenliğini yaptığı, Yusuf Atılgan'ın aynı adlı romanından uyarlanan Anayurt Oteli filmi, Schopenhauer'un ölüm ve intihar kavramları üzerinden tartışılacak, film bu kavramlar çerçevesinde niteliksel analiz yöntemiyle incelenecektir. Filmde Zebercet karakterinin içsel yolculuğunun Schopenhauer'un karamsar dünya görüşüyle örtüştüğü gösterilmeye çalışılacak ve bu karakterin nihai kararının arkasındaki felsefi temeller irdelenecektir.

Analyzing the Film Anayurt Oteli in the Context of Schopenhauer's Concepts of Death and Suicide

Abstract

Keywords:

Hotel Anayurt Film
Schopenhauer
Death
Suicide

Perhaps the first stop in the journey of self-knowledge is the realisation of the fact that there is an end. Just as it comes from an unknown (because man does not remember before he was born or even his infancy), it goes towards an unknown again. Therefore, he continues to develop abstract thoughts on the destructive horror of death. For human beings in the adventure of existence, there is nothing heavier than this phenomenon that has no alternative. For this reason, the concept of death has been one of the most interested topics of philosophy in the historical process. Cinema, on the other hand, is a field of meaning creation that offers the opportunity to explore philosophical themes and individual existential pains in depth by translating them into a visual language. In this study, the film Anayurt Oteli, directed by Ömer Kavur and adapted from Yusuf Atılgan's novel of the same name, will be discussed through Schopenhauer's concepts of death and suicide, and the film will be analysed through qualitative analysis within the framework of these concepts. In the film, it will be tried to show that the inner journey of the character Zebercet overlaps with Schopenhauer's pessimistic world view and the philosophical foundations behind the final decision of this character will be examined.

1. GİRİŞ

İnsan doğadaki diğer canlılar gibi sınırlı ve sonlu bir varlıktır; her canlı gibi ölümlüdür. Ayrıca insan kendisinin ve kendisi gibi diğer canlıların da öleceğini bilerek yaşar. Kendisinin öleceğini bildiği gibi çocuklarının da öleceğini bilerek dünyaya getirir, büyütür ve bazen ölümlerine de tanıklık eder. Ölüm kavramı bir bakıma insanı diğer canlılardan ayıran, insanı insan yapan ayırt edici özelliklerden biridir. Ne zaman öleceğimizi bilmeden ama öleceğimiz fikriyle hayatımız boyunca yaşarız. Yaşamın başının ve sonunun olması insan yaşamını başrolünde kendisinin olduğu bir öyküye dönüştürür. Bu öykü, öykünün öznesinde oluşmuş subjektif duygulanımlar, yaşama dair fikirler ve tutumları sayesinde her özne hayatında kendine yol gösterecek, “ben”ini iyi hissettirecek bir anlam arar. Yaşam içinde kişi tekrar tekrar bu anlam arayışına girer, tekrar tekrar yeniden kendini, yaşamını ve yaşamının anlamını tanımlama ihtiyacı duyar.

Felsefenin dilinin en temel özelliğinin “kavram ve soyutlamalar kullanması ve bunların yardımıyla ilkeler ve yasalar ortaya atması” olduğu söylenebilir (Arslan, 2020: 28). Batı düşüncesi geleneği yoluyla kavramın imajın yerini almasının altında, algısal yetilerimizin yetersizliği fikri yatar. Bu yetersizliği ortaya koyan da insanın diğer yetileri, yani anlama yetisinin soyutlama ve genelleme işlevleridir (Lazzarato, 2016: 8). Bu bağlamda sinema filmleri felsefi kavramların kullanıldığı önemli bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca felsefi tartışmanın sözel bağlamının kısıtlayıcı olduğu yerde sinema filmleri üzerinden felsefe yapmak da oldukça kullanılan bir yöntemdir. Özellikle son yıllarda sinema filmlerinin okunmasında ve bir anlam yaratma çabasında sinema-felsefe ilişkisinin çok sık kullanıldığı görülmektedir.

Bu çalışmada Ömer Kavur’un yönetmenliğini yaptığı, Yusuf Atılgan’ın aynı adlı romanından uyarlanan Anayurt Otel filmi, Schopenhauer’ın ölüm ve intihar kavramları üzerinden tartışılacak, film bu kavramlar çerçevesinde niteliksel analiz yöntemiyle incelenecektir.

2-FELSEFEDE ÖLÜM KAVRAMI

Felsefenin gerçek ilham perisi veya esinleyici gücünün ölüm kavramı olduğunu savunan Schopenhauer (2012: 50) Ölümün Anlamı adlı kitabında “Ölüm olmasaydı felsefe yapmak kolay kolay mümkün olmazdı” der. Bu bağlamda ölüm kavramı doğum kavramına karşılık gelen bir olgudur. Ölüm düşüncesi, bu konudaki ilk metinlerden biri olan Gılgamış Destanından çağımızın düşünce ve sanat eserlerine kadar yaşamımıza damgasını vurmuştur. Hatta iddia edilebilir ki ölüm düşüncesi ya da ölüm korkusu, insanın varoluşunu şekillendiren ve onun ölümü-aşan düzen ve düzenekler kurmasına neden olan en önemli tahrik mekanizmasıdır (Ökten, 2002: 18).

Aristoteles’ten başlayıp din aracılığıyla Camus’ye uzanan düşünce çizgisi, insani çabanın değerinin tek ölçütünü anlamlılık olarak belirlemektedir. Ya evren bize bir anlamlılık mesajı iletir ve yaşamaya devam etmek için bir nedenimiz olur ya da ortada mesaj falan yoktur, dolayısıyla yaşamak için neden de yoktur. Anlam, insan varoluşunun merkezi ögesi haline gelir (May, 2022a: 115). İnsanın sınırlı ve sonlu bir varlık oluşu da onu bu anlam arayışına iter. Cioran’a (2015: 23) göre ölüm, yaşamı tutkuyla sevmiş olanlar için anlamlıdır ancak. Bırakacak, terk edecek hiçbir şeye sahip olmadan ölmek, ilgisizlik, kayıtsızlık yaşamın ve ölümün inkar edilmesidir. Ölüm korkusunu yenmeyi başaran kişi, bu korkunun başka bir adı olan yaşam karşısında da zafer kazanmıştır. Bu zaferi kazanamayanlar yaşamın anlamlılıktan yoksun olarak devam ettiğini düşünürler. Anlamlılıktan yoksunluksa hedef, öz, amaç, nitelik, değer ve doğruluktan yoksun olmak demektir. Bu insanlar hayata akıl erdiremediklerini değil, uğruna yaşayacakları hiçbir şey olmadığını söyler. Bu da varoluşlarının anlaşılabilir olmasından değil, yalnızca boş olmasından ötürüdür. Fakat onların boş olduğunu bilmek, vasat düzeyde de olsa bir yorumu ve dolayısıyla bir anlamı gerektirir. “Hayatım anlamsız” ifadesi mantıksal değil, varoluşsal bir ifadedir (Eagleton, 2019: 58-59). Logoterapinin kurucusu olan Viktor Emil Frankl (2021) İnsanın Anlam Arayışı adlı kitabında kendi deneyimlerinden bahseder. İkinci dünya savaşı sırasında Nazi toplama kampına alınmıştır. Kazandığı deneyimlerle yaşamın anlamını bulabilmek için öncelikle bir amacımızın olması gerektiğini vurgulayan Frankl, acının vazgeçilmez olduğu durumlarda acının da bir anlamı olabileceğini belirtir. Koşullar nedeni ile ölen ve öldürülen insanların yanı sıra birçok insanın da intihar ettiğini gözlemlemiştir. Acının dayanılmaz olduğu bu ortamda daha güçsüz birine yardım eden, kamptan sağ çıkınca yapmayı istediği şeyleri düşleyen kişilerin intihar düşüncesinden kurtulabildiğini belirtmiştir.

Kierkegaard (2004: 27) Ölümçül Hastalık Umutsuzluk adlı eserinde insanın sonlu ile sonsuzun bir sentezi olduğunu söylemekte ve sonsuzluğa inanç yoluyla geçilebileceğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda umutsuzluk ölümçül hastalıktır. Ona göre ölüm en büyük tehlike olduğu sürece, yaşamdan bir şeyler beklenir, ama diğer tehlikenin sonsuzluğu keşfedildiği zaman, ölüm için umut beslenir. Ve ölüm umut olduğu sürece tehlike büyüdüğü zaman, umutsuzluk ölememenin neden olduğu umutsuzluktur.

Bu noktada felsefenin ardılı olan psikanalize de değinmek yerinde olacaktır. Felsefi açıdan tartışılan doğum, yaşam, ölüm ve intihar olguları psikanaliz alanında da üzerinde durulan bir konudur. Psikanaliz, bir olgu ve olayın dışında insan ruh sağlığı açısından ölüm ve intihar konusunu ele almış ve açıklamaya çalışmıştır. Freudçulara göre yaşamın itici gücü olan arzu, içsel istekliliğinde eninde sonunda bize getireceği ölümü yansıtır. Bu manada da hayat, bir ölüm öngörüsüdür. Bunun tek nedeni, yaşamayı sürdürürebilmemizi sağlayan kemiklerimizde ölümü de taşımamızdır (Eagleton, 2019: 123). Bu bağlamda Freud'un (2020: 12) şu sorusu akla gelir: İnsan bilerek ya da tamamen bilinç dışı mekanizmalarla yaşamı boyunca niçin simgesel anlamda aynı örselenmeyi tekrar tekrar yaşamaya yönelir? Çünkü doğum, yaşam, ölüm döngüsü içinde kişi benzer durumları tekrar tekrar yaşamayı tekrar tekrar arzular. Bu döngü içinde sadece haz veren şeyleri değil nahoş olan olayları da yeniden yaşamak için içsel bir arzu duyar. Freud'un yineleme zorlantısı olarak tanımladığı bu durum yaşam içinde içten içe işleyen bir sistemdir. Bu arzunun kaynağı psikanalize göre bir telafi etme, anlam bulma çabasıdır. Kişi yaşamış olduğu güzel anları yeniden yaşamak ister çünkü aynı hazzı almayı arzular. Aynı şekilde haz alamadığı hayal kırıklığı, üzüntü, bastırılmış öfke gibi nahoş olayları da yeniden yaşamak ister. Her tekrarda yeni bir anlam arar; yaşamış olduğu durumu yeniden tanımlayıp içinden çıkabileceği bir yol bulmaya çalışır. Bu yineleme zorlantısı insanın yaşam içinde bir anlam arama yolculuğunun bir itkisidir.

Nietzsche (2018: 73) Böyle Buyurdu Zerdüş kitabında bazılarının çok geç bazılarının da çok erken öldüğünü söyler ve "Vaktinde öl!" öğretilerinde bulunur. Burada düşünür zamanında ölebilmek için zamanında yaşamının önemine değinmektedir. Nasıl geçmişin yükü hem anlamlılık hem de ıstırap verebiliyorsa, geleceğin ve gelecekteki ölümümüzün yükü de aynı anda hem bir anlam hem de bir ıstırap kaynağı olabilir (May, 2022b: 75). Ölüm bir insan yaşamının hem trajedisinin hem de güzelliğinin nihai kaynağıdır. Dahası, ölümün trajedisi yaşamın güzelliğinin kaynağıdır. Ve bunun tam tersi de doğrudur. Ölümlü olmak daha iyi olsa da ölmek zorunda olmak yine de kötüdür. Ölmek, yaşamlarımızı yapılandıran aidiyetlere manasız bir son getirir. Ve yine de o manasız son olmasaydı, o aidiyetler de hiçbir manaya sahip olmayabilirdi (May, 2021: 133).

Ölümün hayatın anlamı; ölecek olmamızın da hayatımıza anlam katacak bir itici güç olduğunu savunan pek çok düşünür vardır. Tam da bu ölümlü oluşumuzdan dolayı ölümü daha az düşünmemiz gerektiğini savunanlar da vardır. Nietzsche'nin öncüsü Spinoza'ya (2011: 611) göre özgür insanın en az düşündüğü şey ölümdür, onun felsefesi ölüm üzerine değil yaşam üzerine bir tefekkürdür. Heidegger (2018: 361) ise kimsenin başkasının ölmekliğini onun üzerinden alamayacağını söyler. Bir şey için ölmek asla bir başkasının kendi ölümünü üzerine almak demek değildir. Ölüm var ise özü itibarıyla hep kendininkidir.

Tüm büyük eylemlerin, tüm büyük düşüncelerin önemsiz bir başlangıcı olduğunu savunan Camus'ya (2010: 24) göre ise bir gün dekorların yıkıldığı olur. Yataktan kalkma, tramvay, dört saat çalışma, yemek, uyku ve aynı uyum içinde salı çarşamba perşembe cuma cumartesi, çoğu kez kolaylıkla izlenir bu yol. Yalnız bir gün "neden?" yükselir ve her şey bu şaşkınlık kokan bıkkınlık içinde başlar. Bu bıkkınlık aynı zamanda bilincin devinimini başlatır, onu uyandırır. Gerisi, bilinçsiz olarak yeniden zincire dönüş ya da kesin uyanıştır. Uyanışın ardından da iyileşme ya da intihar gelir.

3-SCHOPENHAUER'A GÖRE ÖLÜM VE İNTIHAR KAVRAMLARI

Schopenhauer'a (2012: 76) göre her şey bir müddet oyalanır sonra ölümün kollarına atılır. Bitki ve böcekler yaz sonunda; hayvan ve insan birkaç yıl sonra ölür; ölüm bıyıp usanmaz hasadı kaldırır. Fakat bütün bunlara rağmen aslında durum hiç böyle değilmiş, her şey her zaman var ve yerli yerindeymiş, sanki hiçbir şey yok olmamış gibi görünür. Bitki daima serpilir ve tomurcuklanır, böcekler vızıl vızıl çalışır, hayvan ve insan her dem taze ve gençtir ve daha önce binlerce kez tattığımız kirazları her yaz tekrar önümüzde buluruz. Doğum ölüm döngüsü içindeki bu devinimsel durum aynı zamanda hiç değişmiyormuşçasına da bize yansır. Tüm ölümlere ve tüm doğumlara rağmen dünya sanki hep aynı gibidir. Epikuros ölümü bu açıdan düşünmüş ve gayet haklı olarak, biz varken ölüm yok, ölüm varken biz yokuz açıklaması ile "ölüm bizi ilgilendirmez" demiştir (Schopenhauer, 2012: 57-58). Ölüm ile yaşamın yan yana gelemeyişi ölüm belirsizliği ile başa çıkmak için bir araç sunar insana. Ölümü ancak başkaları üzerinde deneyimleriz. Kendi adımıza ölüm biz varken bize gelemez. O geldiği zaman biz de zaten çoktan gitmiş oluruz. Dolayısı ile ölümü ancak bir olgu olarak deneyimlese de öznel bir olay olarak deneyimlemek mümkün değildir.

Yaşamı ve ölümü bir güne benzeten Schopenhauer (2008: 150) her günün, küçük bir yaş; her uyanış ve yataktan kalkışın da küçük bir doğum olduğunu söyler. Ölüm her ne kadar öznenin başkası üzerinden deneyimlediği bir olgu olsa da kişi her gün uyuyup uyanarak ölümü başka bir açıdan deneyimler. Bu bağlamda kavramsal olarak ölmek bir halden başka bir hale geçmek olarak da tanımlanabilir. Her yeni deneyim "ben"i başkalaştırır. Var olmanın sona ermesi kavramı kesinlikle zamanda fenomen olarak insan için kullanılabilir ve tecrübi bilgi açıkça ölümü zaman içerisindeki varoluşun sonu olarak gösterir (Schopenhauer, 2012: 103).

Schopenhauer'un (2009: 268) intiharı ele alma biçimi ise onun bir kaçış olmayacağı yönündedir. Ona göre yaşam, yaşama isteğinden ayrılmaz, yaşamın tek kalıbı da şimdidir. Ölüm güneşin batışı gibidir. Gece, batan güneşi gözle görülür biçimde yutar. Gelgelelim, güneş bütün ışıkların kaynağı olarak aralıksız yanar, doğa bata, yeni dünyalara yeni yeni günler getirir. Başlangıç ile son, yalnızca bireyi etkiler. Bu etki, tasarım bakımından görüngünün kalıbı olan zaman aracılığı ile olur. Zamanın dışında yalnızca isteme vardır, Kant'ın kendinde şeyi ile bunun upuygun nesneleşmesi olan Platon'un ideası vardır. Bu yüzden intihar kaçış sağlamaz. Aslında intihar eden yaşamı istemektedir. Ancak yaşamın ona sağladığı koşullar onu doyurmamıştır (Schopenhauer, 2010: 294). Kişiyi kapsayan çevre ile öznenin kendi beklentileri arasında yarık açıldıkça kişi için bu dayanılmaz hale gelir. İdealize edilen dünya yani kişinin arzu ettiği gerçek ile içinde bulunduğu gerçek aynı değildir. Aradaki fark ne kadar fazla olursa hayal kırıklıkları, anlamsız bir yaşam ve boşa çaba sarf etme hislerini kişi daha derinde duyumsamaya başlar. İntihar eden, istemeyi bırakmadığı için yaşamı bırakır. Burada isteme kendi ortaya çıkışına son verirken kendini onaylar. Gelin görün ki tam da kaçındığı bu acı, istemenin aşağılanması olarak, onun kendini yadsımasına, bundan ötürü de bedelini ödeyerek kurtulmasına yol açabilir; intihar eden bu bakımdan hasta bir adam gibidir. Bu adam, onu tümüyle iyileştirebilecek sancılı bir ameliyatın başlamasından sonra işlemin tamamlanmasına izin vermez, hastalığı alkoymayı yeğler (Schopenhauer, 2009: 295-296). Ve Schopenhauer (2010:78) sorar: "Kimin tanıdığı, dostu, akrabası yoktur ki içlerinden biri bu dünyayı kendi iradesiyle terk etmemiş olsun?"

4. ANAYURT OTELI FILMİNDE SCHOPENHAUER'UN ÖLÜM VE İNTIHAR KAVRAMLARINA YÖNELİK İNCELEME

Filmde baştan sona pek çok ölümden bahsedilir veya yaşanır. Birincisi ve belki de Zebercet'in kendi ölümünden sonra en önemlisi sünnet olduğu gün annesinin ölümü, birkaç yıl önce babasının ölümü, otelde çalışan kadının dayısının ölümü, yolda kazadaki ölüm, otelde çalışan kadının ölümü, kedinin ölümü, müşterilerden birinin kızını öldürmesi, mahkemede duruşması olan kocası tarafından öldürülen kadın ve Zebercet'in ölümü. En önemli ölümler filmin başında ve sonunda yer alır.

Zebercet karakteri yaşamla bağ kuramayan, özne olamamış bir karakterin hikayesidir. Bunun sebebi de muhtemelen doğumuyla başlayan ve sonrasında art arda yaşadığı talihsiz olaylar silsilesidir. Filmin başında "Adım Zebercet" diye başlar kendisine anlatmaya. Dünyaya daha yedi aylıkken, Heidegger'in ifadesini kullanmak gerekirse "fırlatılıp atılmış" olan Zebercet'in annesi onu dört kez düşükten sonra dünyaya getirebilmiş, ilkokul üçüncü sınıfta, sünnet olduğu gün de ölmüştür. Ortaokul ikinci sınıfta okuldan ayrılmış, bir süre aylak dolaştıktan sonra askere gitmiştir. Uzun yıllardır kendi tabiriyle sorumluluk isteyen Anayurt Otel'i ni yönetmektedir. Birkaç yıl öncesinde de babası ölmüştür. Burada anlattığı ve anlatmadığı pek çok sebep onun şimdiki Zebercet olmasına sebep olmuştur.

4.1. Filmdeki Bıyık ve Gün Meselesi

Zebercet karakterini anlamada filmdeki bıyık ve gün meselesi oldukça önemlidir. Zebercet kendini anlattığı filmin başında bıyıklıdır, filmin genelinde bıyıksızdır. Filmde sık sık babasının bıyıklı fotoğrafı görünür; buradan kendini onunla özdeşleştirmek istediği için kendini bıyıklı hayal ettiği düşünülebilir çünkü belki de kendisinin hiç yaşamadığı bir hayatı o yaşamış, bir aile kurmuş, yalnız kalmamış, sosyal hayatta yerini almıştır. Zebercet'in bıyığının olmadığını seyirci bilir; ancak Zebercet aynaya baktığında bıyığı görmektedir. Zebercet filmin ilk günü olan Pazartesi günü yataktan kalkar, bıyıksızdır. Elini yüzünü yıkarken aynaya bakar ve aynada kendini bıyıklı olarak görür. Giyinir odadan çıkar ve yine bıyıksızdır. Zebercet otelde müşteriler ve yapılacak işlerle bir süre ilgilendikten sonra çarşıya çıkar ve berbere gider. Berberdeki televizyonda yabancı bir şarkı eşliğinde kendisine de yabancı olan görüntüleri ilgiyle izler. Aynaya baktığında ise yine bıyıklı halini görür ve berbere "Bıyığımı da kesiverin" der. Berber gülümseyerek "Çok şakacısınız" diye karşılık verir. Berberden sonra kıyafet almak için deneme kabinindedir. Yeni kıyafetiyle aynaya bakar ve kendi kendine birkaç kez "Çok şakacısınız" der. Şakacı olarak görülmek hoşuna gitmiştir. Zebercet otele giderken yolun ortasındaki çizginin üstünden yürür; iki tarafından vızır vızır arabalar geçmektedir; yaşam ve ölümün ortasındaki çizgi gibidir durduğu yer. Hangi tarafa geçeceği küçük bir adıma bağlıdır. Berberden dönüşte otelin resepsiyonunda beklerken önceki gün gelen müşterilerden biri bu gece de kalacaklarını söyledikten sonra "Bıyığımı kesmişsin sen" der. Zebercet "Ağırlık veriyordu da" diye cevap verir. Müşteri merdivenlerden çıkarken bu sabah bıyığının olup olmadığını sorar. Müşteri gülümseyerek fark etmediğini söyler. Bu dramatik ironiden Zebercet'in görüldüğü gibi olmadığını ve olduğu gibi görünmediğini anlarız: Diğer bir deyişle yaşama yabancı olduğu gibi kendine de yabancılaşmıştır ve sahici bir varoluşa sahip değildir. Zaten filmde hiç beklenmeyen bir son değildir olmak istediği ve olduğu şey arasında sıkışıp kalmışlığının onu getirdiği yer. Zebercet'in hayatı gibi hayatındaki

ayrıntılar da belirsizdir. Hayatında netlik olmayan Zebercet, bu muğlaklık içinde kendine tutunacak bir anlam arayışı içindedir.

Filmde günlerin kullanımı konusu da oldukça önemlidir. Film zaman zaman Pazartesi, Salı, Cuma gibi yazılarla ara ara kesilir. Bu da filmde hiç bitmeyen bir şimdiki zaman hissini yanı sıra tüm günlerin birbirinin aynı olduğu hissi de uyandırır. Burada Zebercet karakteri için günler, Camus'nun (2010:24) dediği absürt duygusunu hatırlatır. Uyan, elini yüzünü yıka, çalışanları ve talep eden müşterileri uyandır, otelin işlerini yap, berbere git, yemek ye, uyu... “Ama sonra, bir gün ‘Neden?’ sorusu yükselir ve her şey hayretle karışan o yılgınlıkta başlar.” der Camus. Bu Camus’ya göre bilincin devinimini başlatacak, onu uyandıracak bir yoldur. Uyanışın ardından da iyileşme ya da intihar gelir; ikincisinin Zebercet’in başına geldiği gibi.

4.2. Zebercet’in Yaşamla Olan Bağı

Filmin başındaki gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın Zebercet’in muhtemelen yaşamla olan son bağıdır. Bir hafta sonra geleceğini söyleyen kadın hala gelmemiştir. Zebercet odayı o günden sonra kimseye vermemiştir ve odadaki her şey aynıdır; çaydanlık, bardakta az kalmış çay, içinde sigara izmaritlerinin olduğu kül tablası... Zebercet kadının odasında olduğu bir sahnede çay bardağını yere düşürür. Bardak paramparça olur tıpkı hayalleri gibi. “Oda bozuldu; gelmezsiniz artık” der kendi kendine. Sabah olunca bardağa biraz çay koyar, kadının kaldığı odadaki cam kırıklarını temizler ve getirdiği çay bardağını masanın üstüne koyarak odayı eski haline getirmeye çalışır.

Zebercet’in kurduğu tüm ilişkiler yüzeyseldir. Kendisiyle de gerçek bir ilişki kuramayan karakter, zamanının çoğunu otel müşterileri ve otelde çalışan kadın ile doldurmaktadır. Bir akşam Zebercet mutfakta yemek yerken oteldeki çalışan kadın, dayısından epeydir haber alamadığından yakınıdır. Zebercet ona dayısının altı ay önce öldüğünü söyler ama kadının hala odada olup olmadığı belirsizdir. Aslında Zebercet’in konuşması monologdan başka bir şey değildir. Zaten ilerleyen sahnelerde kadın dayısından haber alamadığını tekrarlayacak ve Zebercet yine kadına dayısının öldüğünü söylemeyecektir. Otele gelen müşterilerin isimlerini yazdığı bir gün de “Saide. Annemin adı da Saide’ydi. Benim adımda kimse kalmadı otelde” der. Zebercet kendisini otelde kalan müşteriler üzerinden tanımlamaktadır. Başka bir kimliği yoktur, kaybolmuş bir şizofrenik varoluş durumundadır. Defterde bir numaralı yerin karşısına da “Zebercet Gezgin” yazar. Bu beklediği kadının kaldığı odadır. Bir numaralı odaya girer; kadın oradadır, konuşur onunla hayalinde. Aynaya bakar ve “Gelmeseydin ölürdüm” diye tekrarlar ağlayarak. “Bir haftaya kadar dönerim demiştiniz” diyerek ağlamaya devam eder.

4.3. Ölümcül Hastalık Umutsuzluk

Kadının dönebileceği fikri kaybolmaya başlayınca Zebercet, otelden dışarı çıkmamaya başlar. Ardından gelen hiçbir müşteriyi kabul etmez. Anahtarları asılı olduğu yerden çıkarır ve sadece bir numaralı odanın anahtarını orada bırakır. Düzenli olarak gazete getiren çocuğa artık gazete getirmemesini söyler. Otelde çalışan kadının müşterilerin neden gelmediklerini sorması üzerine Zebercet, “Bilmem gelirler gene” diyerek geçiştirir. Günler sonra Zebercet otelden dışarı çıkar, yolda bir kız görür; kız bir erkekle buluşuncaya kadar onu takip eder. Ardından meyhaneye gider. Başka bir gün uyandığında yatakta yatarken “Leşim çıkacak bu odada” der. Kalktıktan sonra çalışan kadına kimseyi otele almamasını söyler ve kapalı yazısı asarak otelden çıkar. Yolda bir trafik kazası etrafında toplanmış insanlara denk gelir. Meyhaneye gider orada bir polis ve gece bekçisi müşterilerden birini karakola götürmeye çalışırken şüpheli kargaşa çıkarıp kaçar. Zebercet düşüncelere dalmışken bir adam masaya oturup oturamayacağını sorar. Dalgınlıkla “yer yok efendim” der. Hayatında kimseye yer kalmamıştır. Meyhanedeki müşterilerden biri horoz dövüşüne gideceğini söyler ve oradan ayrılır. Zebercet onu takip eder ve adamın yanında horoz dövüşünü izlemeye başlar. Yanına genç bir oğlan oturur, horoz dövüşüyle ilgili sohbet etmeye başlarlar. Horoz dövüşünde yaşanan vahşet Zebercet’i rahatsız eder. Oradan genç oğlanla birlikte çıkarlar ve bu genç oğlan horozları neden ayırdıkları ile ilgili Zebercet’e fikrini sorar. O da “Bilmem, belki de sonuna dek gitmekten korkuyorlardır, sonunu görmekten” diye cevap verir. Zebercet de korkmaktadır son tutunduğu anlam arayışının da boşa çıkmasından ya da bu şizofrenik varoluşunun sonuna kadar gidip tümüyle yok olmaktan... Zebercet genç oğlana adını sorar ve adının Ekrem olduğunu öğrenir. Kendisini de Ahmet olarak tanıtır. Yolda giderken pişmiş kestane alırlar, karate filmi izlemek için sinemaya giderler. Çıkışta sohbet ederek biraz yürüdükten sonra bir yol ayrımında Zebercet, Ekrem’e iyi geceler diler. Kendi gideceği yöne doğru yürümeye başlar ve altı adım sayıp arkasına bakmaya karar verir. Eğer oğlan hala oradaysa onu çağıracaktır. On adım sayar. Dönüp baktığında oğlan orada değildir.

4.4. Baştan Ölü İlişkiler İçinde Kayıtsız Bir Katil

Zebercet’in beklediği kadın gideli on üç gece olmuş ve o hala gelmemiştir. Zebercet yine kadının kaldığı odadadır. Onun yarıda bıraktığı rujlu sigarayı yakar ve içmeye başlar. Kadını görür, ona dokunmak için uzanır

ve eline gelen şey kadının unuttuğu havlu olur. Öfkeyle gerçekliğine geri döner. Otelde çalışan kadının odasına gider; kadın uyumaktadır. Kadını uyandırmaya çalışır ve kadın ona “Sen misin dayı?” diye sorar. Zebercet ona dayısının öleli çok olduğunu söyler. Bir taraftan kadını uyandırmaya çalışırken bir taraftan da onu boğmaya başlar ve kadını öldürür. Ardından tekrar beklediği kadının odasına gider. Yatakta uzanırken kedinin miyavlamasını duyar; kedi otelde çalışan kadının odasına girmek için miyavlamaktadır. Odaya kedi ile girer ve tedirgin bir şekilde yorganı kadının yüzüne doğru çeker. Kediyi de kovalar. Odaya geri döner yüzünde tırnak izin görür ve “Olur şey değil” der. Sonra yine kedi miyavlaması duyar, kedinin yanına gider ve ona “korkma gel” der. Ardında da kedinin kafasına tava vurarak onu öldürür. Kedinin cesedini pencereden dışarı atar ve tavayı yıkar. Tencerede öldürdüğü kadının yaptığı yemeği görür ama yemez. Bu anlamsız öldürmeler arasındaki günlük detaylar Zebercet’in kayıtsızlığını vurgulamaktadır. Zaten hiç kuramadığı yaşamsal ilişkilere karşı artık tümüyle kayıtsız olması Zebercet için sonun başlangıcına işaret etmektedir.

Ertesi sabah Zebercet uyanır, tıraş olur, çayını içer, akşamki yemeği çöpe döker. Bir önceki yıl aynı gün otelde kaç kişinin kaldığına bakarken bakkal gelir ve otelde çalışan kadını birkaç gündür görmediğini söyler. Zebercet kadının köye dayısının yanına gittiğini ve bir şeye ihtiyaç olursa kendisinin alacağını söyler. Otelin fişlerini vermek için karakola gider ve orada bir kadın ağlamaktadır. Polis kadının ifadesini tekrarlar: “Daha önce dayısının yanında otururken annesinin isteği üzerine ayrıldı. Kendi isteğiyle kaçtığımı söyledi.” Bu aslında öldürdüğü kadınla ilgili bir teslim olma provası gibidir. Karakoldan sonra pazara gider ve oradan otele geri döner. Otele bir süre sonra kadının gittiği köyden iki adam unutulmuş havluyu almak için gelir. Köydeki Baytar Bey’in misafiri olduğu anlaşılan kadının birkaç gün önce trene bindirildiğini öğrenir. Havluyu görmediğini söyleyen Zebercet’e inanamayan adamlar kadının kaldığı odaya bakmak isterler. Zebercet başka bir odayı gösterir ama yine de havlu oradadır. Yalan söylediği için öfkelenen adamlar çamaşır ipiyle onu bağlamak isterler. Zebercet onları jandarmayla tehdit edince adamlar gider. Zebercet’in ölümü için çamaşır ipi de hazırdır artık, orada onu beklemektedir.

4.5. Bilinmeyenin Tedirginliğini Yaşamak

Polis birini aramaktadır. Polislerin Zebercet’e gösterdikleri fotoğraf kısa bir süre önce otelde konaklayan adama aittir. Bu adam hakkında biraz konuştuğundan sonra adamın suçunun ne olduğunu soran Zebercet’e polisler öz kızını boğmaktan arandığını söylerler. Ardından Zebercet kendi kendine “Kaçtınız demek, kaçılır mı hep, bu tedirginlik yaşanır mı boyuna. Bilinmeyenin tedirginliği...” dedikten sonra polislerin aradığı adam Zebercet’in karşısında belirir ve ona güler. Zebercet otelden çıkar, sokakta dolaşırken bir dükkanın önündeki televizyonda bir erkeğin kadına saldırdığı görüntüleri ilgiyle izler. Adliyenin önünden geçerken birden kendini mahkeme salonunda bulur. Evlendiği gün karısının kafasına cam sürahi vurarak öldüren genç bir adamın duruşmasına katılır. Katip ifadeleri okurken cinayet işleyen adamla göz göze gelen Zebercet bu durumdan rahatsız olur. Hakim kararı okumak için sanıktan ayağa kalkmasını ister. Zebercet de ayağa kalkar; çünkü o da kendini suçlu hissetmektedir ve yargılanmaya hazırdır. Başka biri “Senin kalkman gereksiz” der Zebercet’e, o da tekrar oturur. Hakim sanığa neden öldürdüğünü sorar fakat cevabı sessizce Zebercet verir: “Kızdırmışlar seni.” Hakim tekrar sanığa neden öldürdüğünü sorar. Zebercet’in cevabı “Bilemiyorum, nedensiz olmaz mı?” olur. Kendisi de aynı bu söyledikleri gibi otelde çalışan kadını nedensiz öldürmüştür. Hakim sanığa sorularına devam eder ve “Ağır bir söz mü söyledi sana?” diye sorar. Zebercet “Yatakta gözleri, ağzı açıktı; yorganı çektim üstüne” diye cevap verir. Duruşma 28 Kasım’a ertelenir. Zebercet kendi kendine “28 Kasım demek” diyerek hakimın söylediklerini tekrarlar. Sanığın kararının açıklanacağı günün tarihi, Zebercet’in doğum günüdür ve Zebercet de kendi davasını sonlandırmak için anlamlı bir tarih olarak belli belirsiz bir fikir yaratmıştır. Zebercet mahkeme sonrası mezarlığın karşısındaki bir banka oturur ve etrafı izlemeye başlar. Yaşlı bir adam gelir, yanına oturur ve sohbet etmeye başlarlar. Yaşlı adam Zebercet’e kimlerden olduğunu sorar, o da Keçecilerden olduğunu söyler. Yaşlı adam otelin sahibini tanımaktadır. Henüz on dokuz yaşındayken erişilmeyecek bir kadına aşık olan Faruk Keçeciler kendini asarak öldürmüştür. Çocukluğunda birlikte okuduklarını söyleyen yaşlı adam cılız bir çocuğun Faruk Keçeciler’i ittirmesinden dolayı yere yatırarak iki eliyle çocuğun gırtlakını sıktığını söyler. Zebercet şaşkınlıkla “Bıraksalar boğar mıydı?” diye sorar. Çünkü kısa bir süre önce kendisi birini boğarak öldürmüştür. Başkalarının da yapma ihtimali onu meraklandırmıştır. Zebercet yaşlı adama “Sizinkilerden hiç kendini asan oldu mu?” diye sorar. Olmadığını söyleyen yaşlı adama bu kez de “Ya birini öldüren?” diye sorar ve yine aynı cevabı alınca “Benimkilerden biri gerdek gecesi karısını boğmuş” diyerek mahkemede şahit olduğu olayı biraz değiştirerek anlatır. Nedenini soran yaşlı adama “Nedenini söylememiş, duruşmada çok üstelemişler, söylememiş, belki nedeni yoktu ya da bir yığın nedeni vardı ama bilmiyordu. Sonunda asılmış” der. Mahkemede henüz karar açıklanmamıştır ama Zebercet burada kendi duruşmasının kararını açıklamaktadır ve 28 Kasım’ı beklemeyecektir. Yaşlı adam biraz tedirgin bir biçimde vedalaşarak Zebercet’in yanından uzaklaşır. O giderken Zebercet yakındaki bir bankta müşteri bekleyen hayat kadınıyla göz göze gelir. Kadınlı nasıl

konusacağına emin olamaz, ancak yaklaşır ve otelci olduğunu hatırlatır. Kadını otele çağırır. Kadın ancak yarım saat kadar sonra gelebileceğini belirtir. Otele gider, kadının çay içmek isteyebileceğini düşünür, ortalığı toparlar. Ancak kadın gelmez. Kendi kendine “Gelmeyecek. Canı Cehenneme!” der. Dışarı çıkar, kestaneciye uğrar. Kestanecinin başında biraz bekleyince kestaneci “Ne dikilip duruyorsun orada yol üstündeki maşatlık taşı gibi. Hadi bas git” diyerek onu azarlar. Zebercet sessizce kestanecinin yanından uzaklaşırken “ Taş gibi miyim gerçekten” der ve yüzüne dokunur kestanecinin söylediğinin doğruluğunu ispat etmek istercesine. Birileri gülüşür, kendisine gülündüğünü düşünerek döner bakar. Meyhaneye gider ve bir şeyler yemeye başlar; garsona da geçen gün polisle bekçinin elinden kaçan gencin yakalanıp yakalanmadığını sorar. Arka masadaki cinayet ve cezaevi hikayelerini merakla dinlemeye çalışır. Tek başına oturduğu için sıkıldığını söyleyen bir adam masasına oturur fakat Zebercet “Af buyurun bir yere yetişmem gerekiyor da” diyerek meyhaneden çıkar. Horoz dövüşünün olduğu yere gider ve ne zaman başlayacağını sorar. Dövüşün olmadığını öğrenince genç oğlanla film izlemeye gittiği sinemaya gider, çıkışta kestaneci alır ve kestaneciye kendisini tanıyıp tanımadığını sorar. Kestaneci eskiden görmüş gibi olduğunu ama şimdi pek tanıyamadığını söyler. Kestanecinin yanından uzaklaşırken de kendisi için “Alığın biri” der. Sinemaya girdiğinde içkinin ve yaşadıklarının etkisiyle midesi bulanmaya başlar. Görevlinin yardımıyla taksiye biner ve otele döner. O sırada trenin düdük sesi duyulur. Saate bakar ve “Ankara treni gecikmeli” diyerek istasyona gider, hala kadının gelebileceğini düşünmektedir. Trenden kimse inmez. Otele döner, mide bulantısı devam etmektedir; kusar ve titremeye başlar. Kapı çalınca zilin kablosunu keser. Dışarıyla olan bütün bağlarını koparmak istemektedir yaşamla kuramadığı bağlar gibi. Annesinin babasının fotoğraflarının olduğu odaya gider, her yer dağınıktır, beşiği sallamaya başlar. Beşiği sallarken de karşıda ayna ve fotoğraflar vardır. İzleyici Zebercet’in beşiği sallayışını aynadan görür. Aslında beşikte sallanan Zebercet’tir.

4.6. Benim Adım...

Zebercet sabah kadının kaldığı odada sigara içmektedir. Giyindikten sonra biraz çay içerek otelin hesap işleriyle ilgilenir. Bunları yazmanın gereği olmadığını düşünerek kalkar ve kendi kendine “Neden? Neyi bekliyorum?” diye sorar. Ardından tavandaki lambaya bakar, masanın üstüne çıkıp lambanın kablosunu çekince kablo kopar. Üst kata çıkar ve bir delik açarak aşağıya ip sarkıtır. Aynı zamanda ipin yukarıdaki kısmını da özenle kapı koluna bağlar. Tıraşını olur ve aynanın karşısında yine “Adım Zebercet” der. Yatağın üstüne masa, masanın üstüne sandalyeyi koyar ve kendini asarak öldürür. Sandalye tam düşmeden “Adım” diyebilir ve adının ne olduğunu söylemesine fırsat kalmadan sandalye düşer. Ardından saatin tik tak seslerini duyarız, oteldeki odaların dağınık halini, annesinin babasının fotoğraflarını görürüz. Bir fotoğraf da kendisinin okul dönemimdeki fotoğrafıdır. Otelde çalışan kadının yorganın altından sarkan kolu sahneyi kaplar. Otelde her şey ölüdür, hareket halinde olan tek şey musluktan damlayan sudur. Schopenhauer’un dediği gibi Zebercet yaşamı istemesine rağmen yaşamının sağladığı koşullar onu doyuramamış, yaşamla ilişki kuramamış ve sonuçta intihar etmiştir.

5. SONUÇ

Felsefenin ana ekseni olan insan sinemada da karakterler olarak kendini gösterir. Yusuf Atılgan’ın romanından uyarlanan ve yönetmenliğini Ömer Kavur’un yaptığı Anayurt Otel filminde Zebercet karakterinin anlam arayışı umutsuzlukla sonuçlanınca ölüm umulur olmuştur. Aslında Zebercet karakteri yaşamla bağ kuramayan, özne olamamış bir karakterdir. Başkalarının hikayelerini kendinkiler gibi anlatması, başkalarının duruşmalarına girmesi, ilişkisi olmayan bir kadını beklemesi... Tüm bunlar Zebercet karakterinin kendi hayatı olmayan bir figür olduğunu göstermektedir. Kendisine baktığında da bıyık ayrıntısında ifadesini bulduğu gibi olmayan bir şey görmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Zebercet karakterinde idealize edilen dünya yani kişinin arzu ettiği gerçek ile içinde bulunduğu gerçeğin aynı olmadığını görürüz. Zebercet önce başkasının sonra kendinin ölümüne yol açmıştır ve bu şekilde ölüm olgusu tüm film boyunca varoluşun anlamsızlığıyla yine anlam verilemeyen bir mücadele gibi gösterilmektedir. Schopenhauer’ın (2009: 295-296) intihar edenin “istemeyi bırakmadığı”, hayatı yaşayarak ve deneyimleyerek değişmek ve iyileşmek yerine “hastalığı alıkoymayı yeğlediği” fikri bu noktada Zebercet karakterinde hayat bulmaktadır. Ölümle hem bir katil hem bir duruşmada izleyici hem de sonunda kendini öldüren biri olarak bu kadar içli dışlı olması, tüm insanların varoluş sancısına eşlik eden anlam arayışını temsil etmektedir. Adeta düş görür gibi yaşayan, uyurgezer gibi dolaşan, uykusunda konuşur gibi kendi kendine konuşan Zebercet karakteri, insanın içsel anlam arayışı sancısının bedenleşmiş halidir. İlişki kuramadığı bir kadının dönmesini ısrarla beklemesi, onun yaşamla olan son bağını göstermektedir: Kadının dönebileceği fikri belki de hiç yaşamadığı hayatına bir anlam verebilen tek fikirdir. Nitekim bu kadınla kafasında kurduğu bağın da aslında gerçek olmadığını farkına vardığında kendini öldürmüştür çünkü artık yaşamı ancak ölümle kurduğu bağla anlam kazanabilecek gibi görünmektedir. Filmde Zebercet rolünü oynayan Macit Koper de, (2017) “Hepimiz Zebercet’iz” adlı yazısında bu iletişimsizlik, yalnızlık ve ilişkilenelememe durumuna dikkat çekmiştir: Ona göre Zebercet, “yalnızlıktan firar ederek” kendini asmıştır.

“Yolunda gitmeyen her ilişki, anlamı açıklanamayan her bakış öfke biriktirir. Çıkayım mı, çıkmayayım mı diye düşündüğü ana rahminden aceleyle atılmıştır zaten, yedi aylıkken doğmanın ve az gelişmiş olmanın dayanılmaz ağırlığı dayanıksız omuzlarındadır” diyerek Zebercet’in içinde bulunduğu durumu yazıya döken Koper ile Schopenhauer’ın ölüm ve intihar hakkındaki düşünceleri arasındaki paralellik açıkça görülmektedir. Her insan, fırlatılıp atıldığı dünyada bir anlam bulma arayışıyla çıktığı bu iç yolculukta biraz Zebercet’tir ve ölüm olgusu onun için Schopenhauer’ın dediği gibi asla yaşamın dışında bir olgu değildir; aksine yaşamın tam ortasında durmaktadır.

KAYNAKÇA

- Arslan, A. (2020). Felsefeye Giriş. Serbest Akademi Yayınları, Ankara.
- Camus, Albert (2010) Sisifos Söyleni, İstanbul: Can Yayınları.
- Cioran, E. M. (2015). Gözyaşları ve Azizler. (Çev. İ. Yerguz). Jaguar Kitap, İstanbul.
- Eagleton, T. (2019). Hayatın Anlamı. (Çev. K. Tunca). Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Frankl V. E. (2021). İnsanın Anlam Arayışı. (Çev. Ö. Yılmaz), OkuyanUs Yayınevi, İstanbul.
- Freud, S. (2020). Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd. (Çev. A. Babaoğlu). Metis Yayınları, İstanbul.
- Heidegger. M. (2018). Varlık ve Zaman. (Çev. K. Ökten). Alfa Yayınları, İstanbul.
- Kierkegaard, S. (2004). Ölümcül Hastalık Umutsuzluk. (Çev. M. M. Yakupoğlu). Doğu-Batı Yayınları, Ankara.
- Lazzarato, M. (2017). Videofelsefe. (Çev. Ş. Çiltaş Solmaz). Otonom Yayıncılık, İstanbul.
- May, T. (2021). Ölüm; Bir Felsefi Deneme. (Çev. E. Keser). Say Yayınları, İstanbul.
- May, T. (2022a). Anamlı Bir Yaşam; Sessiz Bir Evrende Anlam Arayışı. (Çev. B. Aşçı). İrene Kitap, İstanbul.
- May, T. (2022b). Kırılgan Bir Yaşam. (Çev. B. Aşçı). İrene Kitap, İstanbul.
- Nietzsche, F. (2018). Böyle Buyurdu Zerdüşt. (Çev. K. Şendoğan). Yakamoz Kitap, İstanbul.
- Ökten, K. H. (2002). Ölüm Kitabı. Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- Schopenhauer, A. (2008). Yaşam Bilgeliği Üzerine Aforizmalar. (Çev. M. Tüzel). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Schopenhauer, A. (2009). İsteme ve Tasarım Olarak Dünya. (Çev. L. Özşar). Biblos Kitabevi, Bursa.
- Schopenhauer, A. (2010). Hayatın Anlamı. (Çev. A. Aydoğan) Say Yayınları, İstanbul.
- Schopenhauer, A. (2012). Ölümün Anlamı. (Çev. A. Aydoğan) Say Yayınları, İstanbul.
- Spinoza, B. (2011). Ethica. (Çev. Ç. Dürüşken). Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- <https://t24.com.tr/k24/yazi/hepimiz-zebercetiz,1246> (Erişim Tarihi: 25.05.2022)

Kripto Para Çağında Sigortacılık: Fırsatlar ve Zorluklar

Serap YÖRÜBULUT

Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi,
Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi,
İstatistik Bölümü, Kırıkkale/Türkiye,
siybulut@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0781-4405>

Makale Başvuru Tarihi : 02.07.2024
Makale Kabul Tarihi : 08.08.2024
Makale Yayın Tarihi : 25.10.2024
Makale Türü : Araştırma Makalesi
DOI: 10.5281/zenodo.13949591

Emre YILMAZ

Yüksek Lisans Öğrencisi,
Fen Bilimleri Enstitüsü,
İstatistik Anabilim Dalı, Kırıkkale/Türkiye,
emre.yilmaaz@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0412-9461>

Özet

Kripto paraların ortaya çıkışı ve her geçen gün yaygınlaşması, siber saldırılar, hırsızlık, piyasa oynaklığı ve değer kaybı gibi çeşitli risk faktörlerini doğurmuştur. Bu risk faktörleri, sigorta endüstrisi için yeni fırsatlar ve zorluklar meydana getirmiştir. Sigorta şirketleri, kripto paralarla ilişkili riskleri ele almak amacıyla dijital sigorta gibi özel sigorta ürünleri geliştirerek, genellikle kripto para sahiplerine, siber saldırılara, hırsızlığa ve borsa iflasına karşı koruma sunmuştur. Kripto paraların merkezi olmayan yapısı, akıllı kontratlar aracılığıyla otomatik sigorta süreçlerinin uygulanmasına imkan tanıyarak, sigorta işlemlerinin şeffaflığını ve etkinliğini artıracak yenilikçi çözümler sunma fırsatı sağlamıştır. Bununla birlikte, sigorta sektörü, kripto çağında bir dizi zorlukla karşı karşıyadır. Kripto paraların fiyatlarındaki oynaklık, sigorta primlerinin ve ödeme yapılarının belirlenmesini karmaşık hale getirmektedir. Ayrıca, kripto paralar üzerindeki belirsizlikler ve güvenlik riskleri de önemli zorluklar arasında yer almaktadır. Çalışma, kripto para sigortacılığı ile ilgili yapılacak araştırmalar için hem ülkemizde ilgili konudaki boşluğu dolduracak hem de konuyla ilgili ileride yapılacak araştırmalar için bir temel oluşturma niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler

Dijital Varlık,
Kripto Para, Risk,
Sigorta

Insurance in the Age of Cryptocurrency: Opportunities and Challenges

Abstract

Keywords:

Digital Asset,
Cryptocurrency,
Risk, Insurance

The emergence and widespread use of cryptocurrencies has given rise to various risk factors such as cyber attacks, theft, market volatility and loss of value. These risk factors have created new opportunities and challenges for the insurance industry. Insurance companies have developed specialized insurance products, such as digital insurance, to address the risks associated with cryptocurrencies, often offering cryptocurrency holders protection against cyber attacks, theft and stock market collapse. The decentralized structure of cryptocurrencies has provided the opportunity to offer innovative solutions that will increase the transparency and efficiency of insurance transactions by allowing the implementation of automatic insurance processes through smart contracts. However, the insurance industry faces a number of challenges in the crypto era. Volatility in the prices of cryptocurrencies complicates the determination of insurance premiums and payment structures. In addition, uncertainties and security risks regarding cryptocurrencies are also among the important challenges. The study will fill the gap in the relevant subject in our country for research on cryptocurrency insurance and will serve as a basis for future research on the subject.

1.GİRİŞ

Kripto paraların yükselişi, blockchain teknolojisinin sunduğu güvenlik ve şeffaflık vaadi sayesinde modern finansal hizmetlerde devrim yaratırken, geleneksel finans sistemlerinin sınırlarını da zorlamaktadır. Bu durum, kripto para piyasalarındaki yüksek volatilité ve artan yatırımcı ilgisi nedeniyle sigorta şirketlerinin yeni risk türlerini anlamaları ve bu risklere uygun sigorta kapsamaları geliştirmeleri gerekliliğini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda, kripto para birimlerinin ve teknolojilerinin sürekli gelişimi, sigorta şirketlerinin risk değerlendirmelerini sürekli güncellemelerini gerektirirken, kripto paraların anonimlik özelliği, dolandırıcılık ve hırsızlık gibi suçlarla mücadelede yeni sorunlar yaratmaktadır. Türkiye'de kripto varlıklarının sigortalanması, regülatif çerçevelerin ve sigorta ürünlerinin nasıl evrileceği konusunda merkezi bir tartışma konusu haline gelmiş olup bu durum piyasaların gelecekteki istikrarı ve büyümesi için kritik önem taşımaktadır. Bu nedenle; sigorta endüstrisi, dijital varlıkların yarattığı yeni risk ortamına uyum sağlamak için kripto para birimlerini ve teknolojilerini derinlemesine anlamalı ve bu alanda uzmanlaşmış politikalar geliştirmelidir.

Kripto para, herhangi bir banka veya merkezi bir otoriteden bağımsız şekilde bir bilgisayar ağı üzerinden ticaret aracı olarak işlev gören dijital paradır (Shirole, Darisi, ve Bhirud, 2020). Kripto para her geçen gün birçok yatırımcının ilgisini çeken ve hızla büyüyen bir endüstridir. Kripto paralar; şifreleme tekniği kullanılarak oluşturulan, yatırımcıların bireysel kayıtlarından oluşan halka açık finansal işlem veri tabanı olan dijital defter teknolojisi aracılığı ile kripto para birimleri olarak adlandırılan coin veya tokenlerden oluşur. Dijital defterler, güçlü bir kriptografi tekniği ile kripto paraların taklit edilmesi veya iki kez harcanmasının önüne geçmiştir (Bratspies, 2018). Kripto paraların değerini, dijital ticaret piyasasındaki arz ve talepler belirlermektedir (Felix ve von Eije, 2019).

Bitcoin, 2009 yılında dijital piyasaya sürülen ilk kripto para birimidir. O zamandan beri Ethereum ve diğer alt coinler de dahil olmak üzere 9.000'den fazla kripto para birimi bulunmaktadır. Merkeziyetsiz olan kripto para, bazı ülkeler tarafından desteklenirken bazı ülkeler tarafından da yasaklanmasına rağmen 70 den fazla kripto varlığın piyasa değeri 1 milyon doları aşmış durumdadır (Tandon, Revankar ve Parihar, 2021). Kripto para piyasalarında şirketlerin varlığı 2020 yılının ortalarında çeşitli finans kuruluşlarının bilançolarında Bitcoin'e yer vermeleri ile öne çıkmıştır (Erzurumlu, Oygur ve Kirik, 2020). Bankalar ve sigorta şirketleri gibi finansal kurumlar, müşterilerine en iyi finansal hizmetleri sunmak için kripto para yatırımlarını destekleyen kripto para piyasasına girmiştir (Ng ve Griffin, 2018). Örneğin, ABD'de bazı bankalar müşterilerinin servetini artırmak için dijital para birimleri üzerinde düzenli bir fon kurmanın yanı sıra coin, banka tokenleri ve blok zinciri tabanlı bir bankalar arası ödeme ağı gibi dijital blok zinciri varlıklarına yatırımlar yapmıştır (Kim, Bilgin ve Ryu, 2021). S&P Global Market Intelligence tarafından hazırlanan bir rapora göre, sigorta şirketleri Aralık 2021'den bu yana kripto paralara yatırım yapmaya başlamış ve yatırımlarını devam ettirmiştir (Oberoi ve Kansra, 2022). Buna ek olarak, Goldman Sachs (2022) tarafından yapılan bir ankette, %11 ile ABD'deki sigorta şirketlerinin kripto para birimlerine yatırım yapmakla çok ilgilendiklerini ve bunu %6 ile Asyalı sigorta şirketlerinin, ardından %1 ile Avrupalı sigorta şirketlerinin izlediğini göstermektedir (Gupta, Kansra ve Kukreja, 2022).

Sigorta şirketlerinin kripto para birimlerine yatırım yapma ilgisi zamanla giderek artmakta ve bu da yaklaşık 20 sigorta şirketinin kripto para piyasasına yatırım yapmasına yol açarak Haziran 2022'ye kadar kripto para birimlerine yatırım yapan sigorta şirketleri %6'lık bir artış göstermektedir (Oberoi ve Kansra, 2022). Öte yandan, sigorta şirketleri kripto para piyasalarına yatırım yapmakla ilgilenirse de büyük çoğunluğu yatırımlarını devam ettirmekte istekli gözükmemektedir (Pandya, Mittapalli, Gulla ve Landau, 2019).

Dünya çapında artan kripto varlıklarının korunması, geleneksel mülkiyet sigortası kapsamının ötesine geçen yeni poliçe türlerinin geliştirilmesini gerektirmektedir. Ayrıca, blockchain teknolojisinin benimsenmesi,

poliçe sahipleri ve sigortacılar arasında daha şeffaf ve verimli işlemler sağlayarak dolandırıcılıkla mücadelede yeni yöntemler sunmaktadır. Ancak, düzenleyicilerdeki belirsizlikler ve teknolojik karmaşıklık, sigorta şirketlerinin bu yeni alana uyum sağlarken karşılaştığı başlıca engeller arasındadır. Bu durum, sigorta sektöründe inovasyonun ve adaptasyonun hızlanmasını zorunlu kılmakta, böylece hem sektörün yapısını hem de işleyişini derinden etkilemektedir.

Literatür incelendiğinde, ülkemizde kripto para dünyasındaki sigorta fırsatları ve zorlukları üzerine yapılan çalışmaya rastlanmamaktadır. Çalışmamıza yön verecek; Gupta, Kansra ve Kukreja (2022) tarafından, Bankacılık ve Sigortacılıkta Blockchain Teknolojisinin Uygulamaları, Zorlukları ve Fırsatları üzerine çalışma, Oberoi ve Kansra (2022) tarafından, Sigorta Sektöründe Blockchain Teknolojisi üzerine çalışma, Pandya, Mittapalli, Gulla ve Landau (2019) tarafından, Kripto Para Birimi: Farklı Ülkelerde Benimseme Çabaları ve Güvenlik Zorlukları üzerine çalışma ve Kajwang (2022) tarafından, Kripto Para Dünyasında Sigorta Zorlukları ve Fırsatları üzerine çalışma başta olmakla birlikte, yapılan çalışmalar çoğunlukla sigorta şirketleri açısından kavramsal ve bağlamsal boşluklar içermektedir. Bunun nedeni, yapılan çalışmaların çoğunun, sigorta şirketlerinin yararlandığı kripto para piyasasındaki blok zinciri teknolojisi ve akıllı sözleşmeler hakkında olmasıdır. Bunun yanı sıra bu boşlukların oluşmasında; çalışmaların genellikle sigorta endüstrisinin büyük resminden ziyade, emlak piyasası ve sağlık sistemlerindeki fırsatlar ve zorluklar gibi konular etrafında toplanması da rol oynamıştır.

Bu çalışma ile ortaya konulmak istenen, kripto para ve sigorta konusu hakkında farklı bilim insanlarının ortaya koyduğu çalışmalar dikkate alınarak literatür taraması ile kripto varlıklarının sigorta endüstrisi üzerindeki etkilerinin araştırılmasıdır.

2.LİTERATÜR TARAMASI

Dijital çağ, finansal hizmetler sektöründe köklü değişikliklere yol açmıştır. Kripto paraların ve Blockchain teknolojisinin yükselişi, bu değişimlerin en dikkat çekici örneklerinden biridir. Sigortacılık sektörü, kripto para ve Blockchain teknolojisi birimlerinin getirdiği fırsatlar ve zorluklar konusunda giderek artan bir farkındalıkla hareket etmekte, bu yeni varlık sınıfının etkilerini anlamak ve yönetmek için geniş bir inceleme gerekmektedir. Kripto para ve Blockchain teknolojisinin, sigortacılık kavramını içeren çeşitli çalışmaları mevcuttur.

Alli, Ganiyu ve Aina (2020), Nijerya sigorta endüstrisinin gelişmekte olan bir pazar olarak kripto para sigortasındaki yerini araştırdı. Çalışmanın hedef kitlesi, Nijerya Menkul Kıymetler Borsası Komisyonu'nun 15 sigorta şirketinin ele alındığı 75 katılımcıdan oluşan bir örneklem büyüklüğü incelenerek çalışmanın sonuçları ortaya konulmuştur. Çalışma, Nijerya'daki kripto para yatırımlarının büyümesinin ve popülaritesinin, sigorta şirketlerinin ve bireylerin çoğunun kripto para birimine yatırım yaparken çıkarlarını koruyacak bir sigorta poliçesi almasıyla önemli ölçüde arttığını kaydetmiştir. Çalışmanın bulguları, sigorta şirketlerinin, kuruluşlar ve bireyler tarafından kripto para birimleri için karşılaşılan sayısız risk için kripto para sigortası sağlamaya finansal olarak hazır olduğunu da ortaya koymuştur.

Kar ve Navin (2021), Endonezya'daki sigorta sektöründe Blockchain'in yayılımı üzerine bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışma, sigorta sektöründe Blockchain'in uygulanmasına ilişkin akademik ve bilimsel literatürlerin sistematik bir incelemesini benimsemiştir. Çalışmanın bulguları, sigorta sektöründe Blockchain teknolojisinin yavaş yayıldığını ancak gelecekte yüksek bir potansiyele sahip olduğunu göstermiştir. Ayrıca, bulgular, birçok sigorta firmasının Blockchain teknolojisinin uygulanması ve kullanımına ilişkin halen şüpheci olduğunu ve sigorta firmalarına eklenen gerçek değer konusunda tereddütlü olduğunu ortaya koymuştur.

Yazıcıoğlu (2022), dijital teknolojilerin sigortacılık sektöründe şu anki kullanım durumlarını ve gelecekteki olası etkilerini araştırmaktadır. Bunun yanı sıra finans teknolojisinin alt alanı olan Insurtech'in, 2011'den bu yana hızla gelişmekte olduğunu, büyük veri analizi, yapay zeka ve nesnelerin interneti gibi teknolojilerle sektörde kendini göstermeye başladığını, 2014'te 135 milyon dolar olan Insurtech yatırımlarının, 2021'de 10 milyar dolara yükseldiğini ve sektörün pazar büyüklüğünün 2028'e kadar 60,98 milyar dolara ulaşması beklendiğini, Türkiye'de Insurtech'in, 2016'dan itibaren büyüyen ve dikkat çeken bir alan haline geldiğini açıklamaktadır.

Yılmaz, K.E.'e (2023) göre, dijitalleşme, veri analitiği, yapay zeka ve blockchain gibi teknolojilerin, rizikoların gerçekleştiği bu süreçleri iyileştirerek, sigorta şirketlerinin daha etkin ve hızlı tepki vermelerini sağlamıştır. Ayrıca Yılmaz, dijital dönüşüm ve inovasyonun deprem riskinin yönetimindeki önemini ve bu teknolojilerin Türk sigortacılık sektöründe nasıl kullanılabileceğini değerlendirmiştir. Özellikle veri analitiği ve risk değerlendirme, teknolojik inovasyonlar ve reasürans süreçlerindeki gelişim alanlarını ele almıştır.

Gülay, A., Attila, İ. ve Kabataş, Y. (2024), 21. yüzyılda teknolojideki gelişmelerin, sigortacılık sektöründe köklü değişimlere yol açtığını değerlendirmiştir. İnternet ve bilişim teknolojilerinin yaygınlaşmasının, sigorta şirketlerinin süreçlerini ve pazarlama stratejilerini doğrudan etkilediğini ve dijitalleşme, sosyal medya, akıllı cihazlar, Nesnelerin İnterneti, yapay zekâ, Blockchain ve mobil uygulamaların sigorta teknolojilerinde önemli rol oynadığını açıklamıştır. Bu çalışmada, dijitalleşmenin Türkiye sigortacılık sektörüne etkileri SWOT Analizi ile incelemiş ve büyük bir değişim ve dönüşümün başladığını tespit etmiştir. Ancak, bu teknolojik ilerlemelerin veri güvenliği ihlalleri ve dijital uygulamalara uyum sorunları gibi olumsuzlukları da beraberinde getirdiği sonucuna varmıştır.

Literatürde yapılan çalışmalar kripto varlıkların sigortalanmasında oldukça önemli olan, blok zinciri teknolojisinin, özellikle dolandırıcılık vakalarını azaltmada, talep ödemelerini hızlandırmada, veri güvenliği ve bütünlüğü düzeyini artırmada ve dijitalleşme sürecini iyileştirmede iş performansı üzerinde olumlu ve önemli bir etkiye sahip olduğunu da ortaya koymaktadır. Bu nedenle kripto varlıkların sigortalanmasına yönelik yeni güncel poliçe rehberine ihtiyaç olduğu ortaya çıkmıştır.

3.SİGORTACILIK VE DİJİTAL DÖNÜŞÜM

Dijitalleşme, çevrimdışı süreçlerin çevrimiçi ortama aktarılmasıdır. Sigortacılar bu dönüşümü benimsemişken, tüketiciler henüz bu değişime tam olarak adapte olamamıştır. Bilgi asimetrisinin olduğu sigorta piyasasında, finansal okuryazarlığı düşük ekonomilerde tüketicilerin sigorta bilgisi sınırlıdır ve genellikle geleneksel kanallar ve aracılar aracılığıyla sigorta satın alırlar. Aracılar, danışmanlık yaparak tüketicilerin bilgi eksikliklerini giderirler. Sigorta sektöründeki dijital yeniliklerin entegre ve düşünülmüş olması gerekmektedir. Uygun koşullar sağlandığında, tüketicilerin çevrimiçi sigorta alımları artacaktır (Meral, 2021).

Sigortacılık sektörü, teknoloji entegrasyonu sayesinde müşterilere yenilikçi çözümler sunarak dönüşüm yaşamaktadır. 2015'te Finansal Teknolojinin (FinTech) büyümesiyle birlikte, sigortacılığa özel teknolojik çözümler sunan Sigorta Teknolojileri (InsurTech) alanı ortaya çıkmıştır. InsurTech, sigorta şirketleri ve müşteriler için riskleri azaltan ve hayatı kolaylaştıran yenilikçi teknolojiler geliştirerek sektörde sınırsız fırsatlar sunmaktadır (Baştürk, 2019). Sigortacılıkta, müşteri ihtiyaçlarını tam anlamıyla karşılayan ve riskleri kapsayan hizmetler esastır. Yenilikçi ve kapsamlı hizmetler sunmak, sigorta şirketlerinin büyümesinin anahtarıdır. InsurTech'i etkin kullanarak yenilikçi yaklaşımlar sergileyen girişimciler, sektörün ilerlemesine katkıda bulunabilir ve şirketlerini uluslararası düzeyde değerli hale getirebilirler (Acer, 2017).

Yapay zeka, nesnelerin interneti, blockchain, üç boyutlu yazıcılar, otonom araçlar, sanal gerçeklik, 5G teknolojisi ve bulut teknolojisi gibi teknolojilerin gelişmesi ve yaygınlaşması ile, sigorta sektörünün servis-

hizmet gelişimi, pazarlama ve satış faaliyetleri, teknik analiz, hasar yönetimi ve varlık yönetimi temel adımlarını etkilemekte ve teknolojik gelişmelere uyum sağlamaya yönelik adımlar atılmasını gerekli kılmaktadır.

4.KRİPTO PARA

Kripto para, blockchain teknolojisi üzerinde şifreleme yoluyla güvenliğini sağlayan dijital bir para birimi olup, blockchain, bu işlemlerin kaydedildiği değiştirilemez ve şeffaf bir veri zinciridir. Finansal teknoloji alanında son on yılda devrim yaratan kripto para ve blockchain teknolojisi, dijital devrimi genişletmiş ve finansal hizmetleri yeniden şekillendirmek için geleneksel bankacılık sistemlerine alternatifler sunmuştur. Kripto para ve blockchain teknolojisinin benimsenmesi, ekonomik işlemlerde yeni metodolojileri ve potansiyel pazarları ortaya çıkararak, bireylerin ve kurumların varlık yönetimi yaklaşımlarını dönüştürmüştür (Özkul ve Baş, 2020).

Finansal piyasaların teknolojik gelişimi, para ve mülkiyet kayıtlarını fiziksel defterlerden bankaların elektronik sistemlerine taşımıştır. Bu dönüşüm, nakit paranın yerini “kaydi para” olarak adlandırılan dijital para birimlerinin almasına yol açmış ve finans işlemlerinin hızını ve kolaylığını artırmıştır. Aynı zamanda, fiziksel para yönetimi risklerini azaltarak, kayıt süreçlerinde verimlilik ve güvenlik açısından önemli iyileştirmeler sağlamıştır (Üzer, 2017).

Kripto para birimleri, kriptografi temelli blokzincir teknolojisi kullanılarak oluşturulan ve fiziksel varlıkları olmayan dijital para birimleridir. Bu para birimleri, merkezi bir otorite tarafından kontrol edilmez ve taraflar arasında hızlı, düşük maliyetli ve güvenli para transferi yapılmasını sağlayan, elektronik ortamlarda işlem olanağı sunan sanal para birimleri olarak tanımlanmaktadır (Şahin, 2018). Elektronik ortamda işlem gören kripto paralar, geleneksel finans sistemlerine modern bir alternatif sunmakta ve global ekonomik etkileşimlerde dönüştürücü bir rol oynamaktadır (Şahin, 2018).

Bitcoin, Ethereum, Litecoin ve Ripple piyasada uzun yıllar kullanılmakta olan temel kripto para birimleridir.

5.KRİPTO PARA ÇAĞINDA SİGORTACILIK VE UNSURLARI

Sigorta, aynı veya benzer rizikolara maruz kalan birey ya da birimlerin, belirli bir karşılık (prim) ödeyerek rizikonun gerçekleşmesi halinde ortaya çıkacak ekonomik ihtiyacın karşılanmasına yönelik bağımsız talebe sahip olunmasıdır (Kayıhan, 2016). Bu bağlamda kripto para çağında sigortacılık; kripto para yatırımcıları veya işletmelerinin bir araya gelerek kripto varlıklarını öngörülemeyen risklere karşı prim karşılığında koruması olarak tanımlanabilir. Bu koruma türü, diğer alanlardaki sigorta yaklaşımlarıyla birçok açıdan benzerlikler taşımaktadır.

Yaygın olarak kullanılan araç sigortası, sağlık sigortası ve hayat sigortasında sigortalının talep hakları ve sigortalıya sağlanan güvence, kripto para çağında sigortacılık da aynı esaslar çerçevesinde sigortalıya sağlanıyor olsa da, kendine özgü bir alan olan kripto para sektörü, daha çok elektronik ortamda gerçekleşebilecek rizikoları kapsamında barındırmaktadır.

Kripto paraların kısa zamanda değerli dijital varlıklar haline gelmesi, kripto varlıklar üzerindeki hırsızlık ve dolandırıcılık gibi vakalarının yükselmesi ile sonuçlanmış, böylece borsaların ve kripto para cüzdanlarının kripto varlıklar üzerinde sağladığı koruma yetersiz kalmıştır. Bu nedenle, yatırımcılar için kripto varlıkların daha kapsamlı bir şekilde korunması öncelikli bir gereksinim olmuştur. Sigorta sektörü yatırımcı ve işletmelerin bu ihtiyacına kayıtsız kalmamış ve 2019 yılında yeni bir alan olan Kripto Para Sigortası sektöründe hızla yerini almıştır (Özdamar, 2022).

İngiltere'deki bir sigorta şirketi, çevrimiçi ve sıcak cüzdanlarda tutulan kripto paraların hırsızlıktan kaynaklanan kayıplarını korumak amacıyla, 1.000£ gibi düşük esnek limitlerle bir kripto para sigortası başlatmıştır. Kısa sürede bu tür sigorta, sektörde önemli bir konu haline gelerek birçok yatırımcı, şirket ve kripto para borsasının dikkatini çekmiştir (Özdamar, 2022).

Kripto para çağının gelişimi ile çeşitli sigorta terimleri ile entegre olmuş kripto para için ortaya çıkmış unsurlardan bazıları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Özdamar, 2022).

Kripto para sigortacılığı; dolandırıcılık, hırsızlık ve siber saldırı gibi çeşitli siber suçlar, ağ güvenliği ile gizlilik kontrollerindeki aksaklıklar ve veri ihlalleri sonucunda kripto varlıkların kaybı ve rizikoları olarak ifade edilebilir. Bu tür rizikoların varlığı, kripto para sigortalarının kapsamının belirlenmesinde ve poliçe şartlarının oluşturulmasında kritik bir rol oynar.

Kripto para sigortasında, yatırımcılar, kripto para ihraç edenler, kripto para cüzdan sağlayıcıları, borsalar, kripto para varlıklarını ödeme yöntemi olarak kabul eden ve depolayan e-ticaret siteleri başta olmak üzere kripto varlıklar ile ilişkili hizmet sağlayan işletmeler tehlike birliği içindedir.

Kripto para sigortalarında sigortacı, sigortalının uğrayabileceği kripto para kayıplarını karşılama taahhüdü ile bu güvenceyi sağlarken piyasadaki dalgalanmalara ve fiyat değişikliklerine ilişkin kayıplar kapsam dışıdır.

Suç sorumluluğu sigortası poliçesi, kripto varlıkların kötüye kullanılması, hırsızlık, bilgisayar korsanlığı ve siber dolandırıcılık gibi suçlar sonucu doğrudan kripto varlık kayıplarını kapsamaktadır.

Siber sigorta poliçesi kapsamında; bilgisayar korsanlığı, kötü amaçlı yazılım, veri veya siber ihlal gibi siber güvenliğe ilişkin risklere karşı koruma sağlamakla birlikte siber suçlardan kaynaklanmayan ağ güvenliği veya gizlilik aksaklıklarından, doğrudan veya dolaylı olarak ortaya çıkabilecek tüm ekonomik risklere karşı da koruma sunmaktadır.

Mali sorumluluk sigortasının özel bir şekli olarak, Yöneticiler ve Çalışanlar (Directors & Officers) sigortası poliçesi kapsamında; kripto para birimine ilişkin hizmet veren işletmelerin yöneticilerinin ve çalışanlarının görev ihlali sebebi ile yargılama giderleri de dahil olmak üzere uğramış olduğu tüm zararları kapsamaktadır.

Hatalar ve İhmaller Sorumluluğu Sigortası poliçe kapsamında; verilen hizmetlerde ihmal, hata, yanlış beyanda bulunma, iyi niyet ve hakkaniyete uygun davranış ihlali, yanlış tavsiye ve yetersiz çalışma gibi aksaklıklar sebebi ile işletmelerin, kripto para varlıklarını kaybeden müşterilerine karşı sahip olduğu tüm yükümlülükleri kapsamaktadır.

Kripto varlıklar için Merkezi Olmayan Finans (DeFi) Sigortası poliçe kapsamında; akıllı sözleşmelerden kaynaklanabilecek aksaklıkları kapsaması sebebi ile akıllı sözleşme sigortası olarak da bilinmektedir. Sigortalının kripto para biriminin yazılımının hacklenemez olması sebebiyle alım satım ve diğer işlemlerin akıllı sözleşme koşullarına uygun olarak gerçekleştirildiğinden emin olunmasını sağlamaktadır.

Saklama Sigortası poliçesi kapsamında; çeşitli nedenlerle bu platformlara erişimin sağlanamaması durumunda kullanıcıya güvence sağlamak ve kripto şifresi depolama, şifre kurtarma ve acil kurtarma hizmetleri sayesinde işletme veya yatırımcı, kripto para birimine erişimini sonsuza kadar kaybetmeyecektir (Özdamar, 2022).

Kripto para sigortasında prim, kripto paranın temel değerlerine göre belirlenmektedir. Kripto varlığının değeri poliçe dönemi boyunca dalgalansa bile, sigortanın sağladığı koruma tüm varlıkları kapsayacaktır. Dalgalanmaya meyilli olan kripto varlıkların güvence altına alınması sigortacılar tarafından yüksek risk

teşkil etmesi sebebiyle primin yüksek olması sonucunu doğursa da öngörülen yıllık primler, teminat limitlerinin en fazla yüzde 5'i kadar yüksek olabilmektedir.

Kripto para sigortası kapsamında, sigortalı belirlenen rizikoya bağlı olarak sigortacının sağladığı güvence içinde uğradığı aşağıda işaret edilen zararları sigortacıdan talep edebilmektedir.

Şirketlerin kripto para sigortası; kripto cüzdanlarının hırsızlığa/hacklere ve dolandırıcılığa karşı korunmasını, kripto varlıklara erişimin kaybedilmesi ve akıllı sözleşme hatalarına karşı korunmasını, kripto varlıklara yönelik işletme içindeki çalışanların bilgi sızdırması, hack saldırıları veya kripto şifrelerine yetkisiz erişim gibi durumlara karşı korunmasını ve siber saldırılara, teknik arızalara karşı korunmasını kapsamaktadır (Özdamar, 2022).

6.BLOCKCHAIN TEKNOLOJİ ÇAĞINDA SİGORTACILIK VE UNSURLARI

Blockchain teknolojisi son yıllarda finansal olsun olmasın; sigorta, bankacılık, enerji, finans, lojistik, ulaşım, bilim camiası ve devlet kuruluşlarının dikkatini çekmekte ve çeşitli alanlarda kullanılmaktadır. Sigortacılıkta uygulanan Blockchain teknolojileri sigortacılık uygulamaları, finansal alan kullanımına örnek olarak verilebilir (Kraus ve Boulay, 2019).

Blockchain, yeni bir dönemin teknolojisi olarak kabul edilir; özelliklede kripto para birimlerinin yazılımsal mimari yapısını temsil etmektedir. Blockchain, yüksek güvenlik özellikleri ve şifreleme yöntemleriyle desteklenen, tüm para işlemlerinin kaydedildiği ve şifrelenmiş işlem takibi sağlayan bir sistemdir. Bir başka deyişle blockchain, bitcoin ağındaki tüm işlemleri içerisinde barındıran dijital bir hesap defteridir. Blockchain, tüm işlemlerin geçmiş ve gelecek kayıtlarını içeren herkese açık, şeffaf, sıralı, dağıtık ve zaman damgalı, dijital, küresel bir hesap defteri şeklinde tanımlanabilir (Çarkacıoğlu, 2016).

Bitcoin'in ayrılmaz bir parçası olan Blockchain teknolojisi, çifte harcama sorununu ortadan kaldırarak taraflar arasında güvenli bir ödeme ağının oluşmasını ve geçmişten bugüne tüm veriyi listeleyebildiğinden dolayı transferlerin güvenilirliğine de katkı sağlamıştır (Özkul ve Baş, 2020).

Blockchain teknolojisi, merkezi bir koordinasyon gerektirmeden kişilerin veya kurumların kayıtlarını doğrulayıp küresel bir bulut ortamında toplamaktadır. Bu teknoloji, güvenilirliği sayesinde tüm sektörlerde olduğu gibi sigortacılıkta da büyük bir öneme sahiptir (Gürsoy, 2024).

7.KRİPTO PARA VE BLOCKCHAIN TEKNOLOJİ ÇAĞINDA FIRSATLAR VE ZORLUKLAR

Kripto para ve Blockchain teknoloji çağı, finansal sistemlerde devrim yaratırken, beraberinde birçok fırsat ve zorluk da getirmektedir. Bunlar aşağıda belirtilmiştir.

7.1.Fırsatlar

Kripto para birimlerinin ve blockchain teknolojisinin yükselişi, sigortacılık sektörüne veri bütünlüğü ve maliyet azaltma gibi alanlarda iyileştirmeler sunarken, risk yönetimi ve işlem kayıtlarının şeffaf saklanmasını kolaylaştırır.

Blockchain teknolojisi ve kripto para, sigortacılık sektöründe risk yönetimini köklü bir şekilde dönüştürerek, risk değerlendirmelerini daha doğru, dinamik hale getirir ve gerçek zamanlı analizlerle proaktif stratejilerin geliştirilmesine imkan tanır. Bu teknoloji, veri bütünlüğü ve işlem doğruluğunu artırarak, maliyetleri düşürür ve operasyonel verimliliği yükseltirken, sigorta şirketlerinin değişikliklere hızla yanıt vermesini kolaylaştırır ve böylece sektörde sürdürülebilir bir rekabet avantajı sağlar.

Ayrıca, akıllı sözleşmelerle genel olarak süreçlerin otomatize edilmesi operasyonel verimliliği artırırken, kripto para ve blockchain teknolojisiyle sigortacılıkta büyük bir yenilik olarak, poliçe şartlarını otomatik olarak uygulayarak ve belirli koşullar karşılandığında tazminat işlemlerini bağımsız olarak başlatarak işlem sürelerini dakikalara indirir, verimliliği ve müşteri memnuniyetini artırır, insan hatasını ve dolandırıcılığı en aza indirger (Borselli, 2020).

Kripto para ve Blockchain teknolojisi, sigortacılık sektöründe işlemleri her adımında kaydederek şeffaflık sağlar ve tarafların süreçleri takip etmelerini, denetlemelerini kolaylaştırır. Bu teknolojiler, poliçe sahiplerine tazminat talepleri hakkında güncel bilgi erişimi sunar, aracılardan rolünü azaltarak işlemleri hızlandırır ve maliyetleri düşürür.

Blockchain ve kripto para birimleri merkezi olmayan yapıları ile farklı bölgeler arasında uyum sağlamakta, sigorta sektörünün geleneksel pazarların ötesine geçerek yeni müşterilere ulaşmasına, yenilikçi sigorta ürünleri tasarlanmasına ve tasarlanan sigorta ürünlerini yeni pazarlara dağıtılmasına fırsat sunmaktadır.

Sigorta sektöründe geleneksel yöntemlerin zor ve maliyetli olması, blockchain teknolojisi ile işlemlerin basitleştirilmesi ve hızlandırılması ile maliyetlerinin azaltılması ve operasyonel verimliliğin artırılmasını sağlamıştır. Etkin çalışmalar güvenlik standartlarını yükselterek, verimli operasyonlar yürütülmesine imkan verir ve genel olarak sektörün mali yapısını bu da iyileştirir.

Kripto varlık sahipleri ve blockchain tabanlı işletmeler için, geleneksel finansal sistemlerin dışında yeni bir müşteri tabanı oluşturulmuştur. Sigorta şirketleri, kripto cüzdan hırsızlıkları ve işlem dolandırıcılıkları gibi risklere karşı koruma sağlayan özel ürünler geliştirmektedir. Bu ürünler, dijital varlık ekosistemini güvenli hale getirerek, blockchain teknolojisinin benimsenmesini teşvik eder ve büyük bir potansiyel müşteri kitlesine ulaşım sağlar. Lloyd's of London şirketi, yatırımcıların ve şirketlerin karşılaşabileceği siber saldırılar ve veri ihlalleri gibi risklere karşı koruma sağlamayı amaçlayan Daylight adında yeni bir sigorta ürününü piyasaya sunmuştur.

Kripto para ve Blockchain teknolojisi, sigortacılıkta dolandırıcılıkla mücadelede etkili bir araçtır. Poliçe bilgileri, değiştirilemez ve şeffaf bir yapıda blok zincirine kaydedilir, bu da tüm değişikliklerin izlenip doğrulanmasını sağlar. Hasar taleplerinin blok zincirine kaydı, çift ödemeyi önler ve diğer şirketlerin erişimine açıktır. Bu sayede, blockchain, veri doğruluğunu ve işlem şeffaflığını artırarak dolandırıcılığı önler, mali kayıpları azaltır ve talepleri hızla işler (Mainelli ve Smith, 2015).

7.2.Zorluklar

Blockchain teknolojisi ve kripto varlıklar, sigorta sektörü için önemli fırsatlar sunarken, işlem verimliliğini artırma ve maliyetleri düşürme potansiyeli ile dikkat çeker. Ancak, bu yeni teknolojilerin entegrasyonu, regülasyon ve yasal belirsizlikler, varlık volatilitesi, teknolojik zorluklar ve geleneksel sigorta modelleri ile uyumsuzluk gibi çeşitli zorlukları ve riskleri de beraberinde getirir. Bu durum, sigorta sektörünün bu yeni teknolojilere uyum sağlaması ve potansiyel engelleri aşması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Blockchain ve kripto varlıklar, mevcut yasal çerçeveleri aşarak regülasyon ve yasal belirsizlikler yaratmaktadır. Özellikle blockchain tabanlı işlemlerin yasal tanımı ve sonuçları konusunda belirsizlikler, sigorta şirketlerinin yeni ürünler geliştirmesini ve piyasaya sürmesini zorlaştırmakta, yatırımcı güvenini olumsuz etkilemektedir. Bu belirsizlikler ve riskler bu teknoloji üzerine yasal düzenlemeler yapılmaya başlanmasına neden olmuştur. Almanya «Elektronik Kıymetli Evrak Kanununu» 9 Haziran 2021 de yürürlüğe koymuş, Lihtenştayn da 3 Ekim 2019 tarihli «Token ve Güvenilir Teknoloji Hizmet Sağlayıcıları» hakkında kanun yürürlüğe koymuştur (Altunöz, 2023).

Kripto varlıkların fiyat mekanizmasının çoğunlukla spekülative haberlere dayalı olması yüksek volatilitiyi beraberinde getirmektedir (Tunca ve Sezen, 2020). Yüksek volatilité (oynaklık), sigorta şirketleri için değerlendirme ve risk yönetimi zorlukları yaratmaktadır. Poliçe primleri ve tazminatların doğru hesaplanmasını güçleştirme ve sigorta modellerinin risk değerlendirme süreçlerini zorlaştırmaktadır. Bu durum, anlık olarak kripto varlık değerlerini takip edebilen dinamik modeller geliştirmeyi ve özel olarak tasarlanmış sigorta ürünleri sunmayı gerektirmektedir.

Kripto paraların ve Blockchain teknolojisinin teknik karmaşıklığı ve potansiyel güvenlik zaafaları, sigorta şirketleri için önemli riskler oluşturmaktadır. Siber saldırılar ve teknik arızalar, sistemlerin güvenliğini tehlikeye atabilmektedir. Sigorta şirketleri, bu teknolojiyi kullanırken sürekli güvenlik protokollerini gözden geçirmeli ve uzman personel istihdam etmeli, böylece bu teknolojinin avantajlarından tam olarak yararlanılmasını sağlamalıdır (Tunca ve Sezen, 2020).

Blockchain tabanlı sigorta ürünleri, geleneksel sigorta modelleri ve iş süreçleri ile tam olarak uyumlu olmayabilir, bu durum entegrasyon sürecinde zorluklar yaşanmasına sebep olabilir. Bu uyumsuzluk, geleneksel modellerin yeniden yapılandırılmasını zorunlu kılar ve bu dönüşüm, hem teknolojik altyapı hem de iş süreçleri açısından kapsamlı bir yeniden yapılanmayı beraberinde getirir.

8.SONUÇ

Blockchain teknolojisinin sigortacılık sektörüne entegrasyonu, hem müşteriler hem de sağlayıcılar için yeni bir çağın kapılarını aralamaktadır. Bu teknoloji, veri güvenliği, işlem hızı ve operasyonel şeffaflık gibi alanlarda devrim yaratarak, sigorta hizmetlerinin daha erişilebilir ve güvenilir olmasını sağlamaktadır. Blockchain'in sunduğu bu avantajlar, sigorta işlemlerinin daha hızlı ve güvenli bir şekilde gerçekleştirilmesine olanak tanırken, aynı zamanda dolandırıcılık riskini de azaltmaktadır. Ancak, bu yenilikçi yaklaşımın tam potansiyelini gerçekleştirebilmesi için, sektörün karşılaştığı düzenleyici belirsizlikler, teknolojik zorluklar ve uluslararası uyum sorunları gibi engellerin üstesinden gelinmesi gerekmektedir.

Kripto para birimlerinin yükselişi ve volatilitesi, sigorta şirketlerine hem risk hem de fırsat sunmaktadır. Bu yeni varlık sınıfının getirdiği belirsizlikler, sigorta ürünlerinin yeniden tasarlanmasını ve risk değerlendirme modellerinin güncellenmesini zorunlu kılmaktadır. Kripto paraların değerindeki ani değişiklikler, sigorta şirketlerinin portföy yönetim stratejilerini yeniden gözden geçirmelerini gerektirmektedir. Aynı zamanda, kripto para birimlerinin sunduğu fırsatlar, sigorta şirketlerinin yeni ürünler ve hizmetler geliştirmesine olanak tanımaktadır.

Sigorta şirketleri, blockchain ve kripto para birimlerinin sunduğu avantajlardan yararlanabilmek için, teknolojik yeniliklere ayak uydurmalı ve sürekli değişen düzenleyici çerçevelere adapte olmalıdır. Bu süreçte, sigorta şirketlerinin esnek ve yenilikçi olmaları, rekabet avantajı elde etmeleri açısından kritik öneme sahiptir. Ayrıca, sigorta sektörünün dijital dönüşüm sürecinde, müşteri odaklı yaklaşımlar benimsemeleri ve müşteri deneyimini iyileştirmeleri gerekmektedir.

Blockchain teknolojisinin ve kripto paranın sigortacılık sektöründe başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için, sektörün bütün paydaşlarının iş birliği içinde çalışması ve ortak standartlar geliştirmesi şarttır. Geleneksel sigorta şirketleri, girişimciler ve düzenleyiciler arasındaki sinerji, bu teknolojinin sürdürülebilir ve güvenli bir şekilde entegre edilmesini sağlayacak ve tüm dünyada daha fazla insanın finansal hizmetlere erişimini kolaylaştıracaktır. Bu iş birliği, aynı zamanda sektördeki yeniliklerin hızla benimsenmesini ve yaygınlaşmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Acer, F. (2017). Sigorta Sektörü Insurtech ile Gelişecek, <https://www.bankasurans.com.tr/sigorta-sektoruinsurtech-ile-gelisecek/>.
- Alli, N., Ganiyu, K. ve Aina, J. (2020). Place of Nigerian Insurance Industry in Cryptocurrency Insurance as an Emerging Market. *Esut Journal Of Social Sciences*, 5(3).
- Altunöz, U. (2023). Kripto Paraların Volatilite Dinamiklerinin ve Spekülatif Balon Varlığının Analizi: Bitcoin, Ethereum ve Ripple Örneği. *İstanbul İktisat Dergisi*, 73(1), 615-643.
- Baştürk, F. (2019). "Sigortacılık Sektöründeki Dijitalleşme Süreci ve Sigortacılık Eğitime Yansıması", ERPA Uluslararası Eğitim Kongresi, Educational Research and Publications Association, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, ss.320-328.
- Borselli, A. (2020). Smart contracts in insurance: a law and futurology perspective (pp. 101-125). Springer International Publishing.
- Bratspies, R. (2018). Cryptocurrency and the Myth of the Trustless Transaction. *Mich. Tech.L. Rev.*, 25, 1.
- Çarkacıoğlu, A. (2016). Kripto-para bitcoin. Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Dairesi, Araştırma Raporu.
- Erzurumlu, Y., Oygur, T. ve Kirik , A. (2020). One size does not fit all: external driver of the cryptocurrency world. *Studies in Economics and Finance*.
- Felix, T. ve von Eije, H. (2019). Underpricing in the cryptocurrency world: evidence from initial coin offerings. *Managerial Finance*.
- Gupta, S., Kansra, P. ve Kukreja, G. (2022). Applications, Challenges, and Opportunities of Blockchain Technology in Banking and Insurance.
- Gülay, A., Atilla, İ. ve Kabataş, Y. (2024). Dijitalleşme ve Teknolojik Gelişmelerin Türkiye’de Sigortacılık Sektörüne Etkilerinin İncelenmesi: SWOT Analizi ile Bir Uygulama. *Türk Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(1).
- Gürsoy, A. (2024). <https://www.sigortaladim.com/blockchain-sigorta-icin-ne-ifade-ediyor>.
- Kajwang, B. (2022). Insurance Opportunities and challenges in a crypto currency world. *International Journal of Technology and Systems*, 7(1), 72-88.
- Kar, A. ve Navin, L. (2021). Diffusion of blockchain in insurance industry: An analysis through the review of academic and trade literature. *Telematics and Informatics*, 58, 101532.
- Kayıhan, Ş. (2016). Zarar Sigortalarında Sigortacının Halefıyeti. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22(3), 1595-1624.
- Kim, D., Bilgin, M. ve Ryu, D. (2021). Are suspicious activity reporting requirements for cryptocurrency exchanges effective?. *Financial Innovation*, 7(1), 1-17.
- Kraus, D. ve Boulay, C. (2019). Blockchains: aspects of intellectual property law. In *Blockchains, Smart Contracts, Decentralised Autonomous Organisations and the Law* (pp. 240-271). Edward Elgar Publishing.
- Mainelli, M. ve Smith, M. (2015). Sharing ledgers for sharing economies: an exploration of mutual distributed ledgers (aka blockchain technology). *Journal of financial perspectives*, 3(3).
- Meral, H. (2021). Dijital Sigortacılıkta Başarı Faktörleri ve Dijital Platformlardan Öğrenilmesi Gerekenler. S. Yazıcı (Dü.) içinde, *Fintech ve Insurtech İle Finansın Dönüşümü* (s. 801-818). Kapita Medya.
- Ng, D. ve Griffin, P. (2018). The wider impact of a national cryptocurrency. *Global Policy*, 1.

- Oberoi, S. ve Kansra , P. (2022). Blockchain Technology in the Insurance Industry. In Applications, Challenges, and Opportunities of Blockchain Technology in Banking and Insurance (pp. 160-172). IGI Global.
- Özdamar, K. (2022). Kripto Para Sigortası: [www.http://koksapartners.com/kripto_para_sigortasi](http://koksapartners.com/kripto_para_sigortasi) (Erişim Tarihi: 10/04/2024).
- Özkul, F. ve Baş, E. (2020). Dijital Çağın Teknolojisi Blokzincir ve Kripto Paralar: Ulusal Mevzuat ve Uluslararası Standartlar Çerçevesinde Mali Yönden Değerlendirme. Muhasebe ve Denetim Bakış, 20(60), 57-74.
- Pandya, S., Mittapalli, M., Gulla, S. ve Landau, O. (2019). Cryptocurrency: Adoption efforts and security challenges in different countries. HOLISTICA–Journal of Business and Public Administration, 10(2), 167-186.
- Shirole, M., Darisi, M. ve Bhirud, S. (2020). Cryptocurrency token: An overview. IC-BCT 2019,133-140.
- Şahin, O. (2018). TMS & TFRS Işığında Muhasebe, Vergi ve Denetim Açısından Bitcoin ve Diğer Kripto Para Birimleri, Muhasebe ve Bilim Dergisi Aralık 2018,20 (4), 898-923.
- Tandon, C., Revankar, S. ve Parihar, S. (2021). How can we predict the impact of the social media messages on the value of cryptocurrency? Insights from big data analytics. International Journal of Information Management Data Insights, 1(2), 100035.
- Tunca, S. ve Sezen, B. (2020). Sigorta işlemlerinde blokzincir (blockchain) teknolojisi uygulamaları. Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi, (14), 13-25.
- Üzer, B. (2017). Sanal Para Birimleri, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Ödeme Sistemleri Genel Müdürlüğü Ankara, Eylül 2017, Uzmanlık Yeterlilik Tezi.
- Yazıcıoğlu, İ. (2022). Sigortacılık Sektöründeki Dijital Dönüşüm: Insurtech.
- Yılmaz, K.E. (2023). Dijital Dönüşüm ve İnovasyon: Türk Sigortacılık Sektörünün Geleceği.

Kent Konseyleri ve Yerel Yönetimler: Yerel Halkın Katılımını Teşvik Etmek ve Demokratikleşmeyi Desteklemek

Hande SARAÇOĞLU

Doktora Öğrencisi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
handesaracoglu65@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-1911-2032

Makale Başvuru Tarihi :02.07.2024

Makale Kabul Tarihi : 12.08.2024

Makale Yayın Tarihi : 25.10.2024

Makale Türü : Araştırma Makalesi

DOI: 10.5281/zenodo.13951463

Vedat YILMAZ

Doç.Dr. Malatya Turgut Ozal Üniversitesi
vedatyilmaz1977@gmail.com
https://orcid.org/0000-003-4624-9824

Anahtar Kelimeler:

Kent Konseyleri,
Yerel Yönetimler,
Katılım,
Demokratikleşme

Özet

Kent konseyleri, yerel halkın katılımını artırmak ve yerel yönetimleri daha hesap verebilir hale getirmek için birtakım yöntemler kullanmaktadırlar. Bunların arasında, kamuoyu toplantıları, anketler, açık oturumlar ve yerel halkın temsilcileri ile düzenli bir şekilde yapılan toplantılar gibi çok sayıda yöntem bulunmaktadır. Bununla birlikte yerel yönetimlerin demokratikleşmesi yalnızca katılımın artmasıyla sınırlı değildir. Yerel yönetimler, yerel halkın ihtiyaçlarını anlamak için daha açık ve şeffaf bir şekilde iletişim kurmalı, kararlarını ve politikalarını açıklamalı ve toplumun çıkarlarını göz önünde bulundurmalıdır. Bunlara ek olarak yerel yönetimlerin demokratikleşmesi, toplumun farklı kesimlerinin temsilini sağlama konusunda da önemlidir. Bu nedenle, yerel yönetimler kararlarını alırken toplumun bütün kesimlerini göz önünde bulundurmalıdır. Bu bağlamda yerel halkın katılımını teşvik etmek ve demokratikleşmeyi desteklemek için kent konseyleri ve yerel yönetimlerin çeşitli yöntemler kullanması gerekmektedir. Kent konseyleri, yerel halkın katılımını artırarak yerel demokrasiyi güçlendirmek, yerel yönetimlerin daha şeffaf ve hesap verebilir hale gelmesini sağlamak ve tüm toplumu temsil eden kararlar almak için önem arz etmektedir. Kent konseyleri ve yerel yönetimler yerel halkın katılımını teşvik etmek ve demokratikleşmeyi desteklemek konusunda önemli bir görev üstlenirler. Bu makalede, kent konseylerinin demokratikleşme sürecindeki rolüne odaklanarak, kent konseylerinin genel olarak ne olduğunu, kent konseylerinin nasıl işlediğini, hangi amaçlarla kurulduğunu, yerel yönetimler ile kent konseyleri arasındaki ilişkinin ne şekilde olduğu araştırılmıştır. Ayrıca kentlerdeki vatandaşların kent konseylerine katılımını artırmak için kent konseylerinin nasıl daha etkili bir hale getirilebileceğine ilişkin öneriler sunulmaya çalışılmıştır.

City Councils and Local Governments: Encouraging Local People's Participation and Supporting Democratization

Keywords:

City Councils,
Local Administrations,
Participation,
Democratization

Abstract

City councils use a number of methods to increase the participation of local people and make local governments more accountable. These include a number of methods, such as public hearings, surveys, public hearings and regular meetings with representatives of local people. However, democratization of local governments is not limited to increasing participation. Local governments should communicate more openly and transparently to understand the needs of local people, explain their decisions and policies, and take the interests of the community into account. In addition, the democratization of local governments is also important in ensuring the representation of different segments of society. Therefore, local governments should take all segments of society into consideration when making decisions. In this context, city councils and local governments need to use various methods to encourage the participation of local people and support democratization. City councils are important for strengthening local democracy by increasing the participation of local people, ensuring that local governments become more transparent and accountable, and making decisions that represent the whole society. City councils and local governments undertake an important task in encouraging the participation of local people and supporting democratization. In this article, focusing on the role of city councils in the democratization process, it has been investigated what city councils are in general, how city councils function, for what purposes they were established, and what the relationship between local governments and city councils is like. In addition, suggestions have been tried to be made on how city councils can be made more effective in order to increase the participation of citizens in cities.

1. GİRİŞ

Demokrasinin okulu olarak kabul edilen yerel yönetimler, yerel nitelikteki hizmetlerin yerine getirilmesi konusunda oldukça önemli bir konumdadır. Yerel yönetimler, yerel halkın yönetim süreçlerine katılımında demokrasiye büyük ölçüde hizmet etmektedir. Bu bağlamda yerel yönetimler, demokrasi ve siyaset arasında sıkı bir bağ oluşturmuştur ve bu sayede kurumsal olarak yeni yapılar ile düşünceler oluşturmuştur. Bu yapılardan birini de kent konseyleri oluşturmaktadır. Yerel yönetimlerde katılımın temellerinden birini de kent konseyleri oluşturmaktadır. Kent konseyleri, demokratik bir çerçeve esas alınarak oluşturulmuş yapılardır.

Başta yerel yönetimler olmak üzere yerel yönetişim ve yerel katılımın sağlanabilmesi için birçok araç ve yöntem kullanılmaktadır. Başta kent konseyleri ve muhtelif komisyonlar bu konudaki en önemli organik yapılardır. Kamuoyu yoklaması, toplantılar, halkoylaması, vb. de bu konudaki en önemli araçlardır. Ancak bu katılım araçlarının ve yönetişim tekniklerinin daha çok geliştirilerek uygulama alanlarının artırılması gerekmektedir (Mecek ve Yılmaz, 2021: 267). Kent konseyleri bu uygulama alanlarının zenginleşmesine katkı sağlayan en önemli yerel katılım araçlarından birisidir.

Türkiye’de kent konseylerinin temelleri, 1990’lı yılların başında atılmıştır. 1992 tarihinde yapılan BM Rio Konferansı’nda anlaşmaya varılan Gündem 21’dir. Bu eylem planı dahilinde ülkeler, kendilerine özel Yerel Gündem 21 eylem planlarını uygulamaya koymuşlardır. Yerel Gündem 21 eylem planlarının uygulamaya konulmasının ardından kent konseyleri hayata geçirilmiştir (Doğan ve Kalkışım, 2015:118-136).

Bütün dünyada hızlı bir şekilde yaşanan dönüşüm neticesinde demokratik öğelerin yönetime kazandırılmasını gerekli kılmıştır. Ortak bir amacı gerçekleştirmek adına geleneksel yönetim anlayışı yerine çok aktörlü yönetişim sisteminin benimsenmesi ortaya demokratik bir anlayışa dayanan, iş bölümünün olduğu, kaynakların daha etkin ve verimli kullanıldığı, şeffaf ve hesap verebilir bir yönetim olgusu çıkmıştır. Yerel düzeydeki yönetim işleyişine vatandaşların katılımı, merkezi yönetime oranla daha kolay bir şekilde gerçekleşmektedir ve demokrasi de bu sayede daha uzun soluklu olmaktadır (Kaypak, 2012:1-26).

2006’da yürürlüğe girmiş olan Kent Konseyleri Yönetmeliği, bütün belediyelerde kent konseylerinin kurulmasının önünü açmıştır. Yerel boyutta demokrasi olgusunun gerçekleşebilmesi açısından yerel halkın karar alma süreçlerine ve bu kararların uygulanma aşamasında denetimlerine faal bir şekilde katılımının teşvik edilmesi gerekmektedir. Yani kent konseyleri bu durumun gerçekleşmesi açısından yerel demokrasiye katkı sağlayan önemli kuruluşlar arasında yer almaktadır. Kent konseyleri vasıtasıyla, bir kente yönelik alınan her türlü kararın ve bir kentteki her türlü etkinlik ve faaliyetin izlenebilmesi, hazırlanmış olan raporların kamuoyu ile paylaşılarak yerel halkın bilgilendirilmesi ve tartışmaya açılan projeler aracılığıyla yerel düzeydeki problemlerin çözüme ulaştırılması noktasında kayda değer adımlar atılmaktadır. Yerel yönetimler ile vatandaşları ortak bir platformda buluşturan kent konseyleri vatandaşların yönetimde söz hakkının olmasını sağladığı için bir bakıma doğrudan demokrasiyi hayata geçirmiş sayılmaktadır (Bozkurt, 2014: 229-240). Katılımcı bir demokrasi anlayışında yerel halkın yönetime katılımının sağlanması ve yönetimin bir parçası haline gelmesi, halkın talep ve isteklerinin saptanması önemli bir husustur.

Kent konseyleri, yerel yönetimlerin demokratikleşmesi, yerel halkın katılımcılığının artırılması amacıyla oluşturulmuş olan kurumlardır. Kent konseyleri, yerel halkın ihtiyaç ve taleplerini belirlemek, karar alma aşamalarına katılmalarını sağlamak, yerel politikaların oluşturulmasına katkı sağlamak ve yerel yönetimlerin faaliyetlerini denetlemek gibi önemli işlevleri yerine getirmekle görevli olan yapılanmalardır. Bu sayede, kent konseyleri yerel demokrasinin güçlenmesine ve yerel yönetimlerin daha şeffaf, hesap verebilir ve katılımcı olmasına katkı sağlarlar. Bu bağlamda kent konseyleri yerel demokrasinin önemli bir parçasıdır ve halkın katılımını teşvik etmek için önemli bir araçtır. Bu konseyler, halkın katılımı ve demokratik karar alma süreçlerine katkıda bulunurlar. Yerel yönetimlerin almış olduğu kararlar doğrudan yerel halkı etkilemektedir. Kent konseyleri, halkın ihtiyaçlarını ve beklentilerini anlamak için halka açık toplantılar, anketler ve diğer katılım yöntemleri düzenleyerek, halkın sesini duymaya çalışır. Kent konseyler, yerel halkın ihtiyaç ve beklentileri doğrultusunda hizmetlerin sunulmasını sağlar. Bu konseyler, toplulukların ihtiyaçlarını belirleyerek, hizmetlerin düzenlenmesini sağlar ve toplumun yaşam kalitesini artırmaya katkı sunar. Tüm bu nedenlerden dolayı, kent konseyler yerel demokrasinin ve halkın katılımının önemli bir unsuru olarak kabul edilebilir.

2. KENT KONSEYLERİ

Türkiye’de kent konseyleri, 5393 sayılı Belediye Kanunu ile 26313 sayılı Kent Konseyi Yönetmeliği doğrultusunda kurulmuş olan yapılardır. Kent Konseyleri Yönetmeliği’nin amaçlarına; “*kent yaşamında, kent*

vizyonunun ve hemşehrilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım, yönetim ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmeye çalışan kent konseylerinin çalışma usul ve esaslarını düzenlemektir.” (<https://www.mevzuat.gov.tr>, 2023). Böylece kentlerin yönetimlerinin çok aktörlü olacak şekilde yönetilmesinin gerekliliği ön plana çıkarılmıştır. Kent konseylerinin var olma sebeplerinin başında, katılımcı bir yönetim anlayışını hayata geçirme ve bunun için uygun ortamı sağlama gelmektedir (Deniz, 2013: 391-401).

Kent konseylerinin Dünya’da ve Türkiye’de ortaya çıkış sürecine bakıldığında Gündem 21, Yerel Gündem 21 ve Avrupa Kentsel Şartı çerçevesinde oluştuğu görülmektedir (Erkul, Kanten ve Seçtim, 2019: 53-73). Kent konseylerinin ana kaynağını 1992 yılında Birleşmiş Milletler’in Brezilya’nın Rio De Janeiro kentinde düzenlemiş olduğu Çevre ve Kalkınma Konferansı’nda imzalanmış olan “Gündem 21” Eylem Programı oluşturmaktadır. Düzenlenen bu konferansa 117 tane devlet başkanı katılım göstermiş olup konferansın sonunda kırk bölümden oluşan küresel eylem planı ortaya çıkmıştır. Gündem 21’in içinde sürdürülebilir bir kalkınma olması için küresel ortaklıkların oluşturulması konusuna önem ve öncelik verilmiştir. Ayrıca Gündem 21’de ele alınan sorunlar ve bunların çözümlerinin büyük bir kısmının yerel nitelikteki faaliyetlere dayanması sebebiyle, hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için yerel yönetimlerin katılımının ve işbirliğinin önemli bir etken olduğu konusu üzerinde durulmuştur. Bu nedenle Gündem 21’in 28. bölümünde “Gündem 21’in desteklenmesinde yerel yönetimlerin girişimleri” adında bir başlık bulunmaktadır. Bu bölümde Yerel Gündem 21 kavramı getirilmiş olup bu kapsamda yerel yönetimlerin öncülüğünde, sivil toplum örgütlerinin ve diğer bütün ilgililerin kendilerini ilgilendiren sorunları ve öncelikleri tespit ederek içinde buldukları kentler için sorunları çözmeye hususunda strateji oluşturmalarına karar verilmiştir (Toprak, 2006).

1992 yılından sonra çok sayıda ülkede Gündem 21 ve onun yerele yansımış hali olan Yerel Gündem 21 uygulanmıştır. Türkiye için Yerel Gündem 21’in tanınması büyük oranda İstanbul’da 1996 yılında düzenlenen Birleşmiş Milletler Habitat II İnsan Yerleşimleri Konferansı sayesinde olmuştur. 1997 yılından sonra Türkiye’de hızlıca Yerel Gündem 21 süreci başlamış olmuştur. Programa ortak olan kentlerde kent konseyleri hem merkezi yönetimi hem yerel yönetimleri hem de sivil toplumu ortak bir anlayışta buluşturmaya hedeflemiştir. Kentlerin sahip olduğu büyüklük oranına göre bazı yerlerde çok sayıda kuruluşun temsil edilme olanağı bulduğu konseyler, kendilerine ait tüzük hazırlamakta ve bu tüzükler doğrultusunda faaliyette bulunmaktadırlar. Kent konseyleri aracılığıyla, kentler kendilerine göre kalkınma önceliklerini belirlemekte, acil sorunlarını tespit etmekte ve bunları tartışarak çözüme ulaştırma hususunda demokratik platformlar olarak faaliyet göstermektedirler. Yerel Gündem 21’in özünde yönetim anlayışı bulunmaktadır. Bu nedenle dernekler, vakıflar, sendikalar, özel sektör, akademik yapıdaki kuruluşlar, basın ve yayın ile yerel yönetimler ortak bir anlayış çerçevesinde bir araya gelebilme fırsatına sahip olmaktadır (Emrealp, 2005: 1-142).

Yerel yönetim ile kentli haklarına yönelik diğer bir önemli belge de Avrupa Kentsel Şartı’dır. Türkiye’nin de taraf olduğu Avrupa Kentsel Şartı, Avrupa Konseyi’ne bağlı olarak faaliyet gösteren Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Konferansı’nın 17 ve 18 Mart 1992 yılında gerçekleştirilen 27. oturumunda kabul edilmiştir. Şart’ın önceki uluslararası metinlerden farkı, hükümetler yerine yerel yönetimlerin imzasına açılmış olmasıdır. Türkiye’de ise henüz bu anlaşmayı imzalayan yerel yönetim birimi mevcut değildir (Pektaş ve Akın, 2010: 23-49). Yerel nitelikteki demokrasinin en önemli gereği kent yönetimlerine katılımdır. Gündem 21, Yerel Gündem 21, Avrupa Kentsel Şartı veya Kent Konseyleri yerel düzeydeki katılım konusunda önemli araçlardır.

5393 sayılı Belediye Kanunu ve uygulama yönetmeliğinin yürürlüğe girmesinden itibaren henüz daha optimal seviyelere ulaşmasa da kent konseylerinin ülke genelindeki yaygınlaşmasında artış sağlanmıştır. İlerleyen yıllarda daha önce farklı adlar ile kurulmuş olan YG-21 platformları zamanla kent konseylerine dönüşmüşlerdir. Bu durum farklı adlandırmaları ve uygulamaları ortadan kaldırarak bütüncül ve benzer yapıların tesis edilmesini sağlamıştır (Mecek ve Durak, 2018: 1551).

Kent konseylerinin organları, genel kurul, yürütme kurulu, meclisler ve çalışma kurulları ile kent konseyi başkanıdır ve bu konseylerin katılımcılarını ise, mahallin en büyük mülki idare amiri ya da onun temsilcisi, belediye başkanı ya da onun temsilcisi, sayısı 10’u geçmeyecek şekilde illerde valililerce ilçelerde ise kaymakamlarca belirlenecek olan kamu kurum ve kuruluş temsilcileri, yirmi mahalleye sahip belediyelerde mahalle muhtarlarının tamamı, diğer belediyelerde ise belediye başkanının çağrısıyla bir araya gelen mahalle muhtarlarının toplamda muhtar sayısının yüzde 30’unu geçmeyecek ve yüzde 20’sinden de az olmayacak şekilde kendi içlerinden seçecekleri temsilciler, beldede yer alan ve teşkilatını kurmuş olan siyasi parti temsilcileri, üniversitelerden sayıları ikiyi geçmemek koşuluyla birer temsilci, üniversite sayısı birden daha çok ise her üniversiteden birer temsilci, kamu kurumu niteliğine sahip olan meslek kuruluşları, vakıflar, dernekler,

sendikalar, noterler ve baroların temsilcileri, kent konseyi tarafından kurulan meclis ve çalışma gruplarından ise birer tane temsilci oluşturmaktadır (www.mevzuat.gov.tr/, 2023). Yerel yönetim sisteminde kent konseyleri önemli bir araç vazifesi görmektedir. Bu konseyler yerel demokrasinin güçlendirilmesi konusunda büyük bir rol üstlenmektedir.

2.1. Kent Konseylerinin Yapısı ve İşleyiş Şekli

Türkiye’de kent konseylerinin dayanağı 8 Ekim 2006 tarihli 5393 sayılı Belediye Kanunu’dur. Bu Kanun’un 76. maddesinde yer alan ikinci fıkrada, kent konseylerinin çalışma usullerinin ve esaslarının İçişleri Bakanlığı tarafından hazırlanacak olan yönetmeliğe göre belirleneceği hükmü doğrultusunda Kent Konseyi Yönetmeliği çıkarılmıştır. Yani Türkiye’de 5393 sayılı Belediye Kanunu ile Kent Konseyi Yönetmeliği bu yapıların dayanağıdır. 5393 sayılı Belediye Kanunu katılımcı bir yönetim anlayışının geliştirilmesi konusunda önemli bir role sahiptir. Kent konseyleri de yerel nitelikteki yönetim anlayışını gerçekleştirme amacına sahip olan örgütlenmelerdir. Bir kent konseyinin yapmış olduğu çalışmaların etkili ve verimli olabilmesi için belediyelerin desteği alınır. Konseylerde oluşturulan fikir ve görüşler belediye meclisin toplantılarında gündeme alınarak değerlendirilir. Konseylerin alacağı kararlar tavsiye niteliği taşımaktadır. Bu konseylerin kendilerine ait bütçeleri ve harcama yetkileri bulunmamaktadır. Konseylerin yapmış olduğu harcamaların, belediyelerin kendilerine ait bütçeden ayıracakları ödenek aracılığıyla karşılanacağına karar verilmiştir. Bu sebepten dolayı kent konseyleri belediyelere ait bir uzantı görünümü taşımaktadır (Özdemir, 2011: 31-56).

Kent konseylerinin oluşturulması konusunda belediyeler yetkilidir. Bu konseylerin en önemli işlevi, kentte bulunan bütün paydaşları bir araya toplayarak ortak bir akıl oluşturma konusunda katkı sağlamasıdır (Emrealp, 2005: 65). Kent konseyleri, öncesinde kurulu olan yerel gündem 21 unsurlarının da kendisine eklenmesi ile birlikte ülke genelinde kurulmaya başlanmış ve çalışmalarına devam etmiştir. Ancak bugün her belediye bir kent konseyine sahip değildir. Dahası bazı ilçe belediyelerinin bir kent konseyi olup olmadığı bile kesin olarak anlaşılamamaktadır. Bunun en önemli nedeni kent konseylerinin bağlı bulunduğu ve denetlendiği bir üst mekanizmanın bulunmamasıdır. Her ne kadar kent konseyleri ile ilgili gönüllü üyeliğin esas alınarak oluşturulmuş birlikler mevcut olsa da tüm kent konseylerinin kuruluşunu bildirdiği ve faaliyet raporlarını göndermek zorunda olduğu bir yönetsel mekanizma halen bulunmamaktadır. Bu durum bazı kent konseyleri için; kent konseylerinin var olup olmadığı, kimlerden oluştuğu, varlığını halen devam ettirip ettirmediği, aktif faaliyetlerinin bulunup bulunmadığı gibi hususlarda kesin bilgilerin elde edilememesine neden olmaktadır (Mecek ve Durak, 2018: 1549).

Kent konseyleri, belediye teşkilat yapılanmasının olduğu yerlerde kurulabilir ve bu konseyler mahalli idarelerin genel seçim sonuçlarını takiben üç ay içinde kurulur. Konseyin üyeleri Yönetmeliğin sekizinci maddesinde yer alan üyelerden oluşmaktadır. Bunlar; mahallin en büyük mülki idare amiri ya da temsilcisi, belediye başkanı ya da onun temsilcisi, illerde bulunan valiler, ilçelerde bulunan kaymakamlar, siyasi partilerde bulunan temsilciler, mahallelerin muhtarları, akademik temsilciler, kamu kurumu niteliğine sahip meslek kuruluşlarında bulunan temsilciler, baroların, noterlerin, sendikaların ve bu alanda faaliyet gösteren derneklerin ve vakıfların temsilcileri ile kent konseyi tarafından kurulan meclis ve çalışma gruplarından birer tane temsilciden oluşmaktadır. Bu yönetmeliğin 9. maddesinde ise kent konseyinin organına yer verilmiş olup bunların, genel kurul, yürütme kurulu ve kent konseyi başkanından oluştuğu belirtilmektedir. Genel kurul, en yetkili organ statüsündedir ve yönetmeliğin sekizinci maddesinde yer alan üyelerden oluşmaktadır. Kent konseyinin başkanının başkanlık yaptığı yürütme kurulunda başkanının olmadığı durumlarda kurulun en yaşlı olan üyesi başkanlık yapmaktadır. Yürütme kurulu ise genel kurulca ilk dönemde 2, ikinci dönemde ise 3 yıl görev yapmak için seçilir. Kadın ve gençlik meclis başkanları da yürütme kurulunda bulunmakta ve bu kurul en az yedi kişiden oluşmaktadır. Genel kurulda olduğu gibi yürütme kuruluna da kent konseyi başkanı başkanlık eder, onun bulunmadığı durumlarda da kurulun en yaşlı üyesi bu görevi üstlenir. Bu kurul, genel kurulun gündemini saptayarak genel kurulca oluşturulmuş olan görüşleri muhatap olan belediyeye sunar ve sonrasında uygulamayı izler. Kent konseyinin bir diğer organı olan kent konseyi başkanı ise genel kurulca seçilir. Görev süresi, birinci dönem için 2, ikinci dönem için ise 3 yıldan oluşmaktadır. Başkan seçilirken ilk oylamada üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu aranır, ikinci bir oylamada ise üye tamsayısının salt çoğunluğuna bakılır. Oylama sonucunda en fazla oyu alan iki adaya üçüncü tur oylama yapma gereği görülür ve nihayetinde bu turda en fazla oyu alan aday başkan olarak seçilmiş olur. Kent konsey başkanının görevini yerine getiremediği hallerde yerine yürütme kurulunun en yaşlı üyesi görevi üstlenir. Kent konseylerinin bir diğer organı da meclisler ve çalışma gruplarıdır. Kent konseyleri görev alanını kapsayan konular için meclis ve çalışma grupları oluşturabilme hakkına sahiptir. Bunların çalışma usul ve esasları genel kurul tarafından belirlenir. Oluşturdukları görüşler, kent konseyi genel kurulu tarafından görüşülerek kabul edilir ve ardından değerlendirilmek amacıyla ilgili belediyenin meclisine sunulur. Bu konseyin organları çalışma yönergelerinde belirtilmiş olan yer ve zamanda üye tamsayısının salt

çoğunluğu aranarak toplantı gerçekleştirir. Ardından katılımcıların salt çoğunluğu ile kararlar alınır. Oylama eşit çıktığı takdirde başkan hangi taraftaysa o taraf çoğunluk olarak kabul edilir. Konsey tarafından oluşturulan görüşler, belediye meclisi tarafından ilk toplantıda değerlendirmeye alınır, değerlendirme aşamasının ardından belediyece kent konseyine bildirilir sonrasında ise uygun araçlar vasıtasıyla kamuoyuna duyurusu gerçekleştirilir. Kent konseylerinin kendilerine ait bütçeleri bulunmamakta, belediyeler kendilerine ait ödenekle aynı ve nakdi yardımda bulunarak destek sağlayabilirler (<https://www.mevzuat.gov.tr/>, 2023).

2.2. Kent Konseylerinin Görevleri ve Çalışma İlkeleri

Kent konseylerinin görevlerine yönetmeliğin 6. maddesinde yer verilmiştir. Buna göre kent konseylerinin görevleri şu şekildedir;

- Yerelde demokratik bir katılımı yaygın hale getirme, hemşerilik hukukunu ve ortak bir şekilde yaşama bilincini geliştirme, çok aktörlü bir yönetim anlayışını sağlamak,
- Kente yönelik strateji ve faaliyet planlarının saptanmasında, bunların uygulanmasında ve izlenmesinde bütün kenti içine alan ortak bir aklın oluşması noktasında katkı sunmak,
- Yerellik ilkesine uygun olacak şekilde katılımı, demokrasiyi ve aynı zamanda uzlaşma kültürünü geliştirmek,
- Bir kente kimliğini kazandıran tarihi, kültürel ve doğal yapılara sahip çıkarak onları geliştirmek,
- Kentte bulunan kaynakların etkili, verimli ve adil bir şekilde kullanılmasını sağlamak,
- Sürdürülebilir bir kalkınma anlayışı doğrultusunda kentin hayat kalitesini iyileştiren, geliştiren, çevreye duyarlı ve yoksulluğu önleyici programlara destek olmak,
- Sivil toplumun gelişmesi ve onların kurumsallaşması için katkı sağlamak,
- Kadınların, çocukların, gençlerin ve engellilerin yerel nitelikteki karar mekanizmalarına aktif bir şekilde katılımlarını sağlamak ve bu bireylerin toplumsal yaşam içindeki etkinlerini artırmak,
- Kentlerin yönetiminin şeffaflık, hesap verebilirlik, katılım ve öngörülebilirlik ilkeleri çerçevesinde olmasını sağlamak,
- Kent konseyleri tarafından oluşturulmuş görüşlerin değerlendirilmek için ilgili belediyeye gönderilmesi konusunda gerekeni yapmaktır.

Kent konseylerinin 7. maddesinde de bu konseylerin çalışma ilkelerine yer verilmiştir. Kent konseyleri bu maddede belirtilen ilkeler çerçevesinde çalışmalarını sürdürmektedir. Buna göre kent konseylerinin çalışma ilkeleri şu şekildedir (<https://www.mevzuat.gov.tr/>, 2023);

- Yerel Gündem süreci çerçevesinde, kentine sahip olma, aktif bir şekilde katılımı sağlama ve çözüm için ortaklık ilkeleri kapsamında, kentlerin yaşanabilir bir geleceğinin olması için katkı sağlamak,
- Türkiye Cumhuriyeti Devletinin imzalayarak onaylamış olduğu Birleşmiş Milletler Zirveleri ve öteki uluslararası sözleşmelerde kente ve kentsel yaşama yönelik ana ilkeleri uygulamaya geçirmek,
- Kentin vizyonunun ve hemşerilik bilincinin geliştirilmesine, bir kentin sahip olduğu hak ve hukukun korunmasına, sürdürülebilir bir kalkınmanın olmasına, çevreye duyarlılığın gelişmesine, sosyal yardımlaşmaya, dayanışmaya, şeffaflığa, katılıma ve yerinden yönetim ilkelerini ön planda tutmaya katkı sağlamak,
- Uluslararası gelişmeleri ve ülkenin içinde bulunduğu koşulları göz önünde bulundurarak, objektif bir şekilde görüş ve öneriler oluşturmak,
- Katılımcı anlayışı ve ortak bir akla dayanan uzlaşmayı baz almak,
- Değişim ve yenilikleri önceden tespit ederek sonuç odaklı bir çalışma anlayışı benimsemektir.

3. YEREL YÖNETİMLER VE KENT KONSEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Yönetişim olgusunun kök salmasıyla birlikte yerel düzeyde olan ilişkilerin niteliğinde değişiklik meydana gelmiş ve birlikte yönetim anlayışının yerleşmesini gerekli kılmıştır. Kararların alınmasında vatandaşların katılımının sağlanması ve alınan kararların vatandaşlara duyurulması oldukça önem arz etmektedir. Katılımcı bir yerel yönetim sisteminin oluşturulması ve yerel alanın güçlendirilmesine yönelik olarak, 5393 sayılı

Belediye Kanunu'nun 24. maddesinde bilgi edinme hakkına yönelik olarak meclis kararları ile ihtisas komisyonu raporlarının vatandaşlara duyurulması ve isteyen kişilere duyurulması hükmüne yer verilmiştir (Çukurçayır ve Eroğlu, 2008: 197-219). Yine bu kanunda hemşerilik düzenlemesine yer verilmiştir ve herkesin ikamet ettiği beldenin hemşerisi olarak kabul edilmesi hükmü kanunun 13. maddesinde düzenlenmiştir. Sosyal ve kültürel düzeydeki ilişkilerin geliştirilmesi konusunda hemşeriler arasında etkileşimin olması için üniversiteler, meslek kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, sendikalar ve uzman kişilerin katılımı teşvik edilecektir. Kent konseylerinde ve ihtisas komisyonlarında sivil toplum kuruluşlarının görüş belirtme hakları bulunmaktadır. Bundan dolayı kent konseyleri tarafından yerel nitelikteki hizmetlere gönüllü bir şekilde katılım, sivil toplum kuruluşları ile işbirliği, meclis tarafından alınan kararların vatandaşlara duyurulması katılım mekanizmalarına olan inancı artırarak bu konuda istekli olmayı sağlayacaktır (Çukurçayır, Eroğlu ve Sağır, 2015: 1-20). Kent konseylerinde ortak yönetim modeli uygulanmaya çalışılır ayrıca katılımcılık ve demokrasi gibi özellikleriyle yerel demokrasiyi kuvvetlendiren bir araç niteliğine sahiptir. Kent konseyleri almış buldukları tavsiye niteliğindeki kararlarını, ilgili belediye meclislerine sunarak vatandaşın yönetime katılımını sağlamasıyla doğrudan demokrasi uygulamasını hayata geçirmiş sayılmaktadırlar (Kestellioğlu, 2011: 121-140). Yani kent konseyleri yerel yönetimlerin güçlendirilmesine ve yerel halkın görüşlerinin daha iyi bir şekilde dikkate alınmasına yardımcı olan çalışma gruplarıdır. Yerel yönetimler tarafından alınan kararların etkililiği ve doğruluğu kent konseyleri tarafından değerlendirilerek gerektiğinde yerel yöneticilere görüş ve öneri sunma imkânı sağlanmış olur.

Yerel yönetimler için demokrasinin etkin ve katılımcı bir hal alabilmesi için vatandaşların yerel nitelikteki hizmet ve aktivitelere faal bir şekilde katılması gerekmektedir. Kent konseyleri aracılığıyla vatandaşlar yönetim sürecine aktif bir şekilde katılma imkanına sahip olmaktadır. Bu sayede demokrasi olgusu yerel yönetimlerde daha etkili bir şekilde uygulanma fırsatına sahip olmaktadır. Kent konseyleri tarafından bir araya gelme fırsatı bulan vatandaşlar, sivil toplum kuruluşları ve diğer katılımcılar kente yönelik ortak bir şekilde karar alacaklarından dolayı kentin tamamını temsil eden bir katılımın sağlanması mümkün hale gelmiş olacaktır. Böylece ortak bir aidiyet bilincinin gelişmesi sağlanacaktır (Aksu ve Taştekin, 2020: 190-203). Katılımcı yönetim anlayışıyla sadece demokrasinin gelişmesinde değil, ayrıca kent yönetimlerinin işlevsel bir yapı kazanmasında, kentte yaşayan vatandaşların bir araya gelerek bütünlük oluşturmada, siyasal bir bilincin ve duyarlılığın artmasında önemli roller üstlenmektedir. Yönetime katılımın işlevsel bir boyut kazanabilmesi için toplumdaki her kesimden vatandaşın örgütlü ya da bireysel olacak şekilde yönetime katılımı sağlanmalıdır. Aksi halde kentlerin yönetiminde temsil edilememe sorunu ortaya çıkacaktır (Yavaş ve Demir, 2014: 890-904). Yerel nitelikte alınmış olan kararların vatandaşların istek ve şikayetlerine göre şekil alması yerel demokrasi adına büyük bir öneme sahiptir. Yerel yönetim hususunda kentin yönetimi ile kentte yaşayan vatandaşların arasında etkileşimin gerçekleşmesi amacı vardır.

4.KENT KONSEYLERİNİN YEREL YÖNETİMLERDE DEMOKRATİKLEŞMEYİ DESTEKLEME ROLÜ

Demokrasi, en genel anlamıyla halkın kendi kendini yönetmesidir. Demokrasi ortaya çıktığından beri yerel boyutta iyi bir uygulama alanı bulmuştur. Yerel yönetimlerin vatandaş katılımı ve denetimi gibi mesuliyetleri yerine getirmesi onları demokrasinin beşiği konumunda görülmeleri sonucunu doğurmuştur. Yerel yönetimler, vatandaşların kendi adına karar vermelerine imkân sağlayan kurumların başında gelmektedir (Bayrakçı, Kahraman ve Dinçer, 2018: 2230-2252). Yerel yönetimler ile demokrasi arasında çok güçlü bir bağ mevcuttur. Yerel yönetimlerde vatandaşlar özgürlüklerini daha kolay bir şekilde kullanabilme imkanına sahiptir. Bu bakımdan yerel yönetimler demokrasinin ana eğitim kurumları olarak görülmektedir. Yerel yönetimlerde yönetime halkın katılımı, hizmet sunumunda etkinlik, demokratik bir şekilde uygulanan uygulamalar, özgürlük gibi çok sayıda değer hayat bulduğu mekanlar olarak, halkın demokratikleşmesine yönelik önemli katkılar sundukları için yerel yönetimler, yerel demokrasiler adıyla anılır. Yerel demokrasi, yerel yönetim sisteminin ne kadar demokratik olduğuyla alakalıdır. Yerel demokrasi olgusunun da yerel yönetimlerde geçerli olması, vatandaşların karar alma süreçlerinde doğrudan veya temsilcileri vasıtasıyla katılımını gerekli kılmaktadır. Yerel demokrasinin varlığı olmadan ulusal boyutta demokrasiden söz etmek mümkün değildir. Demokrasi anlayışı yerelde başarılı olacak şekilde uygulamaya konulabilirse ulusal boyutta da demokrasi anlayışının başarılı olması mümkün hale gelebilir (Pustu, 2005: 121-134). Yani yerel yönetimlerde demokrasi anlayışı, halkın kendi yaşadıkları yerlerde karar alma süreçlerine katılma ve bu süreçlerde söz hakkına sahip olma fikrine dayanmaktadır.

Yerel yönetimler, demokrasinin belli başlı öğeleri olarak kabul edilen, vatandaşların yönetime katılımı, çoğunluk ilkesi, yönetici konumunda olan kişilerin danışma unsuruna önem vermeleri, sürekli hesap verebilme mesuliyeti altında olmaları gibi değerleri içinde barındırarak demokrasi anlayışının en iyi şekilde işleyebilmesi

açısından zemin hazırlamaktadır (Parlak, 2020: 61-64). Kent konseyleri de kentte yaşayanları ilgilendiren hususlarda karar almalarını ve ortak düşünceler çerçevesinde hareket edilmesini, herkesin ortak bir şekilde uyum sağlayabileceği yaşam şeklinin oluşturulmasını, kentte yaşayan bireylerin kentini sahiplenmesini, kentte yaşayan vatandaşların yönetime katılmalarını sağlamayı, yerel halkın kente yönelik fikirlerini, görüşlerini, düşüncelerini açıkça ifade edebilmelerini sağlayan demokratik değerlerin tamamı anlamına gelmektedir (Aksu ve Taştekin, 2020: 190-203). 5393 sayılı Belediye Kanunu ile uygulamada olan kent konseyi, yerel yönetimlerde katılımcılığa yönelik bir hareketin sağlanmasını, yerel düzeyde iletişimin ve etkileşimin gerçekleştirilmesi amacıyla oluşturulmuş yapılar niteliği taşımaktadır. Kent konseyleri ortak bir platform konumundadır bu nedenle kararların etkin bir şekilde alınmasının sağlanması için vatandaş ile belediyenin bütünleşmesini ve böylece katılımcılığı sağlamakla görevlidir. Yerel yönetimlerde katılımcılığın artması hem yerel boyuttaki demokrasiyi güçlendirmiş olacak hem de vatandaşların istekleri doğrultusunda harcamalar gerçekleşeceği için katılımcılık bakımından yerel kaynakların daha etkin ve verimli kullanılmasını sağlayacaktır. Kent konseyleri tarafından yapılan etkinlik ve faaliyetler aracılığıyla vatandaşların birliği artarken ayrıca karar alıcı organlara da yön gösterilmiş olacaktır (Çetinkaya ve Korlu, 2012: 95-117). Yani kent konseyleri yerel yönetimler ile yerel halk arasında bir köprü vazifesi görmekte ve uzlaşmayı sağlayarak yerel demokrasinin gelişim göstermesine katkı sunmaktadırlar.

Yerel yönetimler tarafından alınan kararların meşru olup olmadığı, sadece kararları alan yöneticilerin seçimle iş başına gelmesiyle yeterli görülmemekte olup aynı zamanda yerel halkın karar alma süreçlerine ortak edilmesiyle kararlar meşruiyet kazanmaktadır. Yerel düzeyde politik karar alma süreçlerine vatandaşların katılımını sağlamak, alınmış olunan kararların vatandaşların menfaatlerine yönelik kullanılıp kullanılmadığını saptamak, alınmış olunan bu kararların meşruluğunun derecesini ölçmek konusunda kent konseyleri önemli bir role sahiptir (Aksu, 2018: 1-126). Kent konseyleri, merkezi yönetimi, yerel yönetimleri, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarını ve sivil toplumu ortak bir zeminde buluşturmaktadır. Kent konseylerine kentsel yaşam ile ilgili toplumsal, kültürel, sosyal vb. alanlarda faaliyette bulunabilecek hem katılımcı hem de demokratik görevler üstlendiği söylenebilir.

5.KENT KONSEYLERINE HALKIN KATILIMI İÇİN YÖNTEM VE ARAÇLAR

Katılım olgusu, toplumsal düzeyde eşitlik anlayışına hizmet etmek için politikalar ile uygulamaların hayata geçirilmesi bakımından büyük bir öneme sahiptir. Siyasal olarak katılım kavramının en temel hali oy verme eylemidir. Fakat seçim dönemlerinin haricinde de vatandaşlar istek ve beklentilerini iletebilmek amacıyla hem siyasal hem de yönetsel sürece katılımında bulunurlar. Seçime yönelik faaliyetler, lobicilik eylemleri, örgütsel olarak çaba sarf etme, özel temaslarda ve görüşmelerde bulunma, şiddet eylemleri vb. gibi bir takım farklı eylem şekilleri de siyasal katılım olarak nitelendirilebilir (Dursun, 2010: 423). Demokrasinin en başat öğeleri arasında sayılan halkın katılımı, çoğunluk ilkesine göre ve buna ek olarak yönetici konumunda bulunan kişilerin dayanışmaya verdikleri önem ile seçmen karşısında hesap verme mesuliyetinde olmaları merkezi düzeyde geçerli sayılması gereken ilkeler olduğu kadar yerel düzeyde de bu durum önemlidir. Bu sebeple, yerel düzeydeki yönetimlerin katılımı güçlendirecek bir yapılanma içinde olması hem ulusal hem de yerel demokrasi bakımından gelişme sağlayacaktır ve buna bağlı olarak hem eşitlik hem de özgürlük sağlanmış olacak, ayrıca vatandaşların inançlarında, tutum ve davranışlarında, bilgi seviyelerinde de gelişmeyi beraberinde getirecektir. Bu bağlamda katılımcı demokrasi anlayışının iki önemli şartı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi iletişim, bilgi verme, bir diğeri de sivil toplum örgütlenmesi şeklindedir. Vatandaşların tercihleri ile bu tercihlerindeki değişimlerin alınacak olan siyasal kararları etkileyebilmesi öncelikle iletişim ile mümkün hale gelmektedir. Ancak iletişimi çift yönlü olarak algılamak gerekmektedir. Çünkü vatandaşların tercihlerini oluşturması ve bu tercihlerini değiştirmesi bilgilendirme ile doğru orantılı içindedir. Yani katılımcı demokrasi anlayışının sahip olduğu en önemli özelliği, vatandaşların hem sürekli hem de doğru bir şekilde bilgilendirilmesidir. Katılımcılığın hayata geçirilebilmesi için bir diğer önemli husus toplumun özgürlük seviyesidir. Yani toplumun değişim gösteren tercihlerini siyasal düzleme taşıyacak olan sivil toplum örgütleridir. Bir vatandaşın siyasete etkin bir şekilde katılabilmesi sivil toplum örgütleri vasıtasıyla mümkündür. Sonuçta katılımcı bir demokrasi anlayışı için iletişim, bilgilendirme ve sivil toplum örgütlerinin olması gerekmektedir (Görün, 2006: 159-184).

Yerel katılım denildiğinde ise; bir toplumun bütün kesimlerinin yerel boyuttaki karar alma süreçlerine dahil olması ve kente yönelik bütün sorunlar ile bu sorunlara karşı bulunan çözüm önerileri ve yapılan politikalara katılma şeklinde tanımlanır. Yani yerel katılım yalnızca yerel seçimlerde oy kullanma olarak sınırlandırılmaz. Vatandaşlar, oy kullanmanın ötesinde kararları ve politikaları belirleme sürecinde paydaş bir konumdadır. Kent konseyleri de bu hususta önemli yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kent konseylerine ek olarak çeşitli şekilde yol ve yöntemler vasıtasıyla katılım sağlamak mümkündür (Belli, 2016). Yerel yönetimler katılımın en etkin biçimde uygulama alanı bulacağı birimlerdir. Bu nedenle katılım olgusunun yerel düzeyde yerel

yönetimler vasıtasıyla başlatılması gerekmektedir. Çünkü yerel yönetim birimlerinde katılım için yol ve yöntemlerin hayat bulması, vatandaşların gündelik hayatına etki eden karar alma süreçlerine ya doğrudan ya da temsilciler vasıtasıyla katılımında bulunması, yine vatandaşların gündelik hayatından önemli ölçüde belirleyici olan sorunların tespitinin yapılarak gündemi belirlemesi, bu sorunların tartışılarak neticeye varılması ve uygulama alanı bulması dar bir dünya olmasından dolayı daha kolay bir şekilde olmaktadır. Katılım konusunda en rahat şekilde uygulama alanı bulan yerel yönetimlerde çeşitli yol ve yöntemler aracılığıyla katılım sağlanmaktadır. Bunlar, geleneksel ve yeni katılım yöntemleri şeklinde iki başlık altında ele alınabilir (Çukurçayır, 2006: 145-146). Geleneksel katılım araçları; halk oylaması ile doğrudan demokrasidir. Yeni katılım araçları ise kamuoyu yoklamaları, yurttaş kurulları, yurttaş girişimleri, forumlar, yuvarlak masa toplantıları, sivil toplum örgütleri, sosyal medya, Yerel Gündem 21 ve kent konseyleri şeklinde sıralanabilir (Belli, 2016). Kent konseyleri, toplumun katılım sürecinde faal olmayan kesimlerini katılıma ortak etmek ve kamu yönetimini, özel sektörü ve sivil toplum örgütlerini ortak bir zeminde bir araya getirebilmek amacıyla oluşturulmuş yapılardır. Katılım işlevini gönüllü bir şekilde yapmak ise hem daha kolay hem de daha işlevseldir (Ağır, Belli ve Arslan, 2017: 320-332). Gönüllü katılım ile hem yerel hizmetlerde verimlilik artarken hem de toplumun yerel yönetimlerle birlikte daha aktif bir şekilde çalışmasını sağlar. Ayrıca, gönüllü katılımın artması neticesinde, toplumda dayanışma, işbirliği ve toplumsal sorumluluk bilinci de gelişmiş olur.

6.KENT KONSEYLERİNİN BAŞLICA SORUNLARI VE KENT KONSEYLERİNDEN BEKLENTİLER

Kentler, nüfusun yoğunlaştığı, ekonomik ve sosyal hayatın merkezi konumunda olan yerlerdir. Kent yönetimleri, kentlerin ihtiyaçlarını karşılamak, yaşam kalitesini yükseltmek ve sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla görev yaparlar. Kent konseyleri de bu yönetimlerin önemli bir parçası konumundadır. Kent konseyleri, sivil toplum kuruluşları, yerel halk ve diğer paydaşlarla işbirliği yaparak kentlerin ihtiyaçlarını belirler, yerel yönetimlerle koordinasyonu sağlar ve kentlerin gelişimine katkı sağlarlar. Bu doğrultuda, kent konseylerinin sorunları ve beklentileri önemli bir konudur. Bu bağlamda aşağıda kent konseylerinin başlıca sorunları ve beklentileri ele alınacaktır.

6.1.Kent Konseylerinin Sorunları

Kent konseylerinin sahip olduğu temel sorunlar ana hatları ile aşağıdaki gibi özetlenebilir (Yavuz, 2016: 1-20);

- Belediyelerin veya belediye başkanlarının kent konseylerinin kurulması konusunda ön ayak olmada tereddütler yaşamaları,
- Kent konseylerine belediyelerin personel, alan veya yeterli derecede finansman sağlamaması,
- Bu konseylerde oluşturulan ve kabul edilen fikir ve görüşlerin belediye meclisleri tarafından görüşülmemesi,
- Diğer paydaşlarla etkili bir işbirliği sağlamada zorluklar yaşamaları,
- Kent konseyleri arasında koordinasyon ve işbirliği konusunda eksiklikler yaşanması,
- Belediyelerin veya başkanların kent konseylerini idari yönden belediyeye bağlı fakat alınan kararların kendi organları tarafından alan ve bunu uygulayan bir yapı olarak bakılmaması,
- Konsey başkanlığının belediye başkanı ya da onun vekili tarafından yapılması,
- Yürütme kurulu tarafından yönetmeliğin uygulanmaması, yönetmeliğe uygun olacak şekilde çalışma yönergelerinin olmaması,
- Kent konseylerine, sivil toplum kuruluşu ya da herhangi bir kurum gözüyle bakılması,
- Belediyeler ile kent konseyleri arasında bulunan ilişkilerin kurallar ve ilkeler çerçevesinde değil kişisel ilişkiler doğrultusunda sürdürülmesi,
- Kent konseylerine organlar seçildiği dönemde ilgili belediyenin belirleyici konumda bulunması veya belediye başkanının fikrinin alınması,
- Kent konseylerinin yetkilerinin ve karar alma süreçlerinin hem belirsiz hem de sınırlı olması bu sorunların bir kaçıdır.

Görüldüğü gibi kent konseylerinde öncelikle demokratik bir şekilde katılımçılık ve finansmanının kısıtlı olması gibi sorunlar olmak üzere hukuki, teknik, kurumsal ve idari yönlerden sorunları mevcuttur.

6.2.Kent Konseylerinden Beklentiler

Türkiye’de kent konseylerinin daha aktif ve etkin çalışabilmesi açısından ortaya çıkan beklentiler genel olarak aşağıdaki gibidir (Yavuz, 2016: 1-20);

- Kent konseylerinin etkin ve verimli bir şekilde hizmet sunumunda bulunabilmeleri açısından belediyeler tarafından yarım ve desteğe ihtiyaç duymaktadırlar.
- Kent konseyleri için çıkarılan yönetmelikte yardımda ve destekte bulunmayan belediyelere herhangi bir yaptırımın olmaması durumu belediyelerin bu konuda duyarlı ve hassas davranmalarına sebebiyet vermektedir. Bu bağlamda bir yaptırım söz konusu oluncaya değin kent konseylerinin ilgili kuruluşlar tarafından denetlenmesi ve gerekli incelemelerin yapılarak bu konuda raporlar hazırlanması gerekmektedir.
- Kent konseylerinin etkin bir şekilde işleyebilmesi açısından mekan ve personel desteğine ek olarak maddi desteğin de sağlanması gerekmektedir. Buna yönelik olarak belediyelere sağlanan ödenekle veya belediyelerin gelirleriyle orantılı olacak şekilde bir taban sınırının belirlenmesi veya belediyelerin harcamalarına kanunen yeni bir hükmün getirilmesi gerekmektedir.
- Kent konseyleri, yerel yönetimlerle ve diğer paydaşlarla işbirliği içinde olacak şekilde kentin daha iyi bir şekilde yönetilmesine katkı sağlamalıdır.
- Kent konseylerini siyasi partilerin ele geçirmesini engellemek, vatandaşların fikir ve görüşlerini hiçbir kısıtlamaya maruz kalmadan özgür bir şekilde ifade edebilecekleri bir ortamın oluşmasını sağlamak gerekmektedir. Bunun gerçekleşmesi için de öncelikle belediye meclisinin ve siyasi partilerin duyarlı davranmaları önemli bir husustur.
- Kent konseyleri arasında koordinasyon ve işbirliğinin artırılması gerekmektedir.

Kent konseyleri, yerel halkın ihtiyaçlarını tespit ederek kentlerin gelişmesine katkı sunar. Bu bağlamda, kent konseylerinden beklentiler oldukça yüksektir. Kent konseyleri, kentte yaşayan vatandaşların ihtiyaçlarına uygun olacak şekilde hizmetler sunarak yaşam kalitesini yükseltmeli, toplumda birliği ve dayanışmayı artırmalı, sürdürülebilir bir kent gelişimine katkı sunmalıdır. Buna ek olarak kent konseyleri, yerel yönetimlerle ve diğer paydaşlarla işbirliği içinde olacak şekilde bir kentin daha iyi yönetilmesi hususunda yardımcı olmalıdır. Bütün bu beklentiler, kent konseylerinde mevcut olan sorunlara rağmen, kentlerin gelişimine katkıda bulunmalarını ve toplumda önemli bir yere sahip olmalarına fayda sağlar.

7. SONUÇ

Teknoloji merkezli olarak yaşanan değişim ve dönüşümün insan odaklı, sürdürülebilir, denetlenebilir ve kontrol edilebilir olması gerekmektedir. Mevcut kamusal hizmetlerin sunum kalitesinin artırılarak hizmet alanların yaşam konforlarının ve refah düzeylerinin yükseltilmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda kamu kurum ve idareleri doğrudan ve tek başına sorun tespit ederek çözüm üretmek yerine tüm bu süreçleri ilgili tüm paydaşların katılım ve katkılarıyla hayata geçirme eğilimine girmiştir. Artan maliyetler ve rekabet koşulları nedeniyle devlet artık aracı ve koordinatör bir rol üstlenmiştir. Kamu politika ve uygulamalarını da bu anlayış çerçevesinde yeniden yapılandırmaktadır (Yılmaz ve Meccek, 2021: 132-133). Dolayısıyla genel kamu hizmetleri sunumu ve yerel kamu hizmet sunumlarında ve politika oluşturma süreçlerinde katılım ve özellikle de yerel katılım çok daha önemli bir araç haline gelmiştir. Yerel katılım mekanizmaları içerisinde en yaygın ve etkin olan kent konseyleri bu açıdan her geçen zaman diliminde daha önemli bir actor ve araç haline gelmektedir.

Kent konseyleri ve yerel yönetimler, yerel halkın katılımını teşvik etmek ve demokratikleşmeyi desteklemek noktasında son derece önem arz etmektedir. Yerel halkın temsilcileri olan kent konseyinin üyeleri, yerel yönetimlerin karar alma süreçlerinde yer alarak, toplumun ihtiyaçlarını belirlemek ve hizmetlerin sunulmasını düzenlemek için kritik bir görev üstlenmektedirler.

Makalede de belirtildiği üzere, kent konseyleri ve yerel yönetimler, halkın ihtiyaçlarını anlamak ve karar alma süreçlerinde halkın katılımını teşvik etmek için birçok yöntem kullanırlar. Topulukların ihtiyaçlarını tespit etmek amacıyla halka açık toplantılar, anketler ve diğer katılım yöntemleri, yerel yönetimlerin çalışmalarının şeffaflık derecesini artırarak, toplumun da karar alma süreçlerinde söz hakkı olmasını sağlarlar. Ayrıca kent konseyleri ve yerel yönetimler, yerel halkın ihtiyaçlarına uygun olacak şekilde hizmetlerin sunulmasını

sağlayarak, toplumun yaşam kalitesini artırmaya katkı sağlarlar. Yerel yönetimlerin hizmetlerinin kalitesi ve bu hizmetlerin kapsamı, toplumun ihtiyaçlarına ve beklentilerine uygun olacak şekilde düzenlenir. Bu şekilde, hizmetlerin sunulmasında yerel toplulukların temsilcilerinin katılımı, daha etkili ve verimli hizmet sunumuna imkân tanır.

Sonuç olarak, kent konseyleri ve yerel yönetimler, yerel demokrasinin ve halkın katılımının önemli bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Yerel halkın ihtiyaçlarını belirlemek, hizmetlerin daha etkin ve verimli bir şekilde sunulmasını sağlamak, halkın katılımını teşvik etmek, yerel yönetimlerin daha demokratik ve katılımcı hale gelmesini sağlar. Demokrasi olgusu, yerelde sadece vatandaşların katılımının mümkün olduğu bir ortamda hayat bulabilmektedir. Ayrıca demokrasi ve yönetim kavramlarının uygulamaya konulabilmesi açısından bir kentte yaşayan vatandaşların tümünün yönetimde söz hakkının olması gerekmektedir. Bu durumun aksi olursa, kent konseyleri amaçlarına ulaşamazlar. Bu sebeple, kent konseylerinin ve yerel yönetimlerin, toplumun yaşam kalitesini artırmak ve yerel halkın ihtiyaçlarına yanıt vermek konusunda son derece önemli olduğu söylenebilir. Yerel yönetimlerin önemli bir parçası halinde bulunan ve kentlerin gelişmesine önemli katkılar sunan kent konseylerine yönelik bu makalede, kent konseylerinin genel olarak ne ifade ettiğine, amaçlarına, yapı ve işleyişine, demokratikleşmeyi destekleme rolüne, halkın katılımını sağlama konusunda araç ve yöntemlere, yerel yönetimler ile arasında olan ilişkiye ve kent konseylerinin sorunları ile bu konseylerden beklentilere, bunları gerçekleştirebilmek adına neler yapılabileceğine odaklandık. Kent konseyleri için uygun ortam, finansal destek ve gerekli personel sağlandığı takdirde bu konseyler, yerel ekonomiyi canlandırmak, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek ve kentlerin çevresel sürdürülebilirliğini artırmak gibi çok sayıda konuda faaliyetler gerçekleştirebilirler. Ancak kent konseyleri sınırlı bütçeleri nedeniyle mali sıkıntılar yaşayabilmektedirler. Bu konseylerin mali kaynakları yerel yönetimler tarafından sağlanması ve yerel yönetimlerin de bütçelerinin kısıtlı olmasından dolayı kent konseyleri için yeterli kaynak ayıramamaktadırlar. Bu sorunun çözümü için kent konseylerinin alternatif maddi kaynaklar oluşturmaları gerekmektedir. Bu kaynaklar, arasında sponsorluk anlaşmaları, bağışlar, fonlar gibi finans kaynakları yer alabilir. Kent konseylerinin kendilerine ait bir bütçelerinin olmaması nedeniyle, kurumsallaşma konusunda sorun yaşamaktadır. Ayrıca kent konseyleri belediyenin gölgesi altında kalmakta ve belediyeye ait bir yapılanma olarak görüldüğünden dolayı ihmale uğramaktadır. Dolayısıyla kent konseylerinin bağımsız bir bütçeye sahip olması, çok sayıda sorunu çözüme kavuşturacak ve sürdürülebilir kalkınmaya yönelik adımlar daha sağlam adımlarla atılabilecektir.

KAYNAKÇA

- Ağır, O., Belli, A., & Arslan, Ş. (2017). Kent Konseylerinde Halk Katılımı ve Gönüllülük: Adana Kent Konseyi Örneği. *INJOSOS Al-Farabi International Journal on Social Sciences/ Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(3), 320-332.
- Aksu, H. (2018). Kent Konseylerinin Yerel Demokrasiye Katkısı (Büyükşehir Kent Konseyleri Örneği). Şanlıurfa: Harran Üniversitesi.
- Aksu, H., & Taştekin, A. (2020). Kent Konseylerinin Yerel Demokrasiye Katkısı: Kent Konseyleri Üzerine Bir Araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(TBMM'nin 100. Yılı ve Millî İrade Özel Sayısı), 190-203.
- Bayrakçı, E., Kahraman, S., & Dinçer, S. (2018). Demokratik Yerel Yönetim Anlayışının Güçlendirilmesinde Kent Konseylerinin Rolü: Karşılaştırmalı Analiz ve Öneriler. *Journal Of Social and Humanities Sciences Research*, 5(25), 2230-2252.
- Belli, A. (2016). Türkiye'de Kent Konseylerinin İşlevselliği Önündeki Sorunlar ve Çözüm Önerileri: Büyükşehir Belediyeleri Örneği. Kahramanmaraş: *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi*.
- Bozkurt, Y. (2014). Yerel Demokrasi Aracı Olarak Türkiye'de Kent Konseyleri: Yapı, İşleyiş ve Sorunlar. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (40), 229-240.
- Çetinkaya, Ö., & Korlu, R. K. (2012). Yerel Demokrasinin Sağlanmasında Katılımcılık Süreci ve Kent Konseylerinin Rolü. *Maliye Dergisi* (163), 95-117.
- Çukurçayır, M. A. (2006). Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi. Konya: *Çizgi Kitabevi*.
- Çukurçayır, M. A., & Eroğlu, H. (2008). Kamu Yönetiminde Demokratik Açılım Olarak Kent Konseyleri. *1. Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyumu*, (s. 197-219). Sakarya.

- Çukurçayır, M. A., Eroğlu, H. T., & Sağır, H. (2015). Yerel Yönetişim, Katılım ve Kent Konseyleri. *Yerel Politikalar*, 0(1), 1-20.
- Deniz, T. (2013). Kentleşme, Yerel Gündem 21 ve Kent Konseyleri. *International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(12), 391-402.
- Doğan, K. C., & Kalkışım, H. M. (2015). Türkiye'de Yerel Siyasete Katılım Açısından Kent Konseyleri: Gümüşhane Kent Konseyi Örneği. *PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 2(Özel Sayı), 118-136.
- Dursun, D. (2010). *Siyaset Bilimi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Emrealp, S. (2005). *Yerel Gündem 21 El Kitabı*. İstanbul: IULA-EMME (UCLG-MEWA) Yayını.
- Erkul, H., Kanten, P., & Seçtim, H. (2019). Kentlilik Bilincinin Oluşturulmasında Kent Konseylerinin Rollerine Nitel Bir Araştırma. *Management and Political Sciences Review*, 2(2), 53-73.
- Görün, M. (2006). Yerel Demokrasi ve Katılım: İzmir, Konya ve Ağrı İl Genel Meclis Üyeleri Üzerinde Bir Araştırma. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(2), 159-184.
- Kaypak, Ş. (2012). Yerel Yönetimlerde Katılımcı/ Müzakereci Demokrasi Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 8(17), 1-26.
- Kestellioğlu, G. (2011). Yerel Demokrasi ve Kent Konseyleri: Kahramanmaraş Örneği. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 121-140.
- Mecek, M. & Durak, A. (2018). Türkiye'de İlçe Kent Konseylerinin Belediye Web Sayfaları Üzerindeki Görünürlüğü ve Etkinliği. *Kent Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar ve Etkin Belediyecilik Uygulamaları* (Ed. M. Mecek, B. Parlak, E. Atasoy), Ankara: Nobel Akademik Yayınları, 1547-1556.
- Mecek, M. & Yılmaz, V. (2021). Postmodern Kamu Yönetimi Ekseninde Yerel Yönetişim ve Katılım. *Postmodern Kamu Yönetimi* (Ed. B. Parlak, K. C. Doğan), Ankara: Nobel Akademik Yayınları, 231-273.
- Özdemir, A. T. (2011). Mahalli İdarelerde Halk Katılımı Bağlamında Kent Konseyleri. *Sayıştay Dergisi* (83), 31-56.
- Parlak, B. (2020). *Türkiyede Yerel Yönetimler*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Pektaş, E. K., & Akın, F. (2010). Avrupa Kentsel Şartları Perspektifinde Bir Kentli Hakkı Olarak "Katılım Hakkı" ve Türkiye. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, XII(II), 23-49.
- Pustu, Y. (2005). Yerel Yönetimler ve Demokrasi. *Sayıştay Dergisi* (57), 121-134.
- Toprak, Z. (2006). *Yerel Yönetimler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yavaş, H., & Demir, K. A. (2014). Kent Yönetimlerinde Siyasal Katılım ve Temsiliyet Sorunu: Belediye Meclislerinin Etkinliği Üzerine Kuramsal Bir Tartışma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(34), 890-904.
- Yavuz, S. (2016). Kent Konseyleri Sorunlar ve Beklentiler. *Türkiye Kent Konseyleri Birliği Bilgi ve Deneyim Dizini* (3), 1-20.
- Yılmaz, V. & Mecek, M. (2021). Kavram ve Kuramsal Açından Türkiye'de Dijital Kamu Yönetimi ve Dönüşümü. *Kamu Yönetiminde Değişim Olgusu: Global Trendler ve Yeni Paradigmalar* (Ed. B. Akıncı), Ankara: Nobel Akademik Yayınları, 103-137.

Mikro Ölçekte Stratejik Yönetim: Özel Bir Otomobil Galerisi Üzerine Bir İnceleme

Tuğçe SOYADLI

Öğretim Görevlisi, Yakın Doğu Üniversitesi

tugce.soyadli@neu.edu.tr

<https://orcid.org/0009-0008-3987-2611>

Makale Başvuru Tarihi : 05.08.2024

Makale Kabul Tarihi : 15.09.2024

Makale Yayın Tarihi : 25.10.2024

Makale Türü : Araştırma Makalesi

DOI: 10.5281/zenodo.13951832

Anahtar Kelimeler:

Otomotiv sektörü,
Stratejik yönetim,
Rekabet, Mikro işletmeler,
Pazarlama stratejileri

Özet

Bu çalışma, Lefkoşa'daki özel bir mikro işletmeye odaklanarak otomotiv endüstrisindeki rekabeti ve stratejik yönetimi ele almaktadır. Araştırmanın amacında vizyon, misyon, hedefler, rekabet stratejileri gibi unsurları analiz ederek işletmenin sektördeki konumunu güçlendirmek yer almaktadır. Gürsel Sönmezler Otomobil Galerisi ile yapılan nitel çalışma yöntemlerinden mülakat tekniği çalışmanın yöntemini oluşturmaktadır. Yapılan görüşme sonucunun değerlendirilmesi kapsamında, kaliteyi, yeniliği, rekabet stratejilerini ve çalışanların katılımını vurgulayan etkili strateji yönetiminin başarısının temelinde olduğu sonucuna varılmıştır. Bu bulgular, şirketin otomotiv alanındaki konumunu ve gelecekteki refahını korumaya yönelik temel stratejik unsurları aydınlatmakta yardımcı olmaktadır. Çalışma, hem iç dinamikleri hem de dış faktörleri göz önünde bulundurarak etkili stratejik yönetimin uygulanmasına ilişkin değerli bilgiler sunmaktadır.

Strategic Management At Micro Scale: A Study On A Private Automobile Gallery

Keywords:

Automotive industry,
Strategic management,
Competition, Micro enterprises,
Marketing strategies

Abstract

This study addresses competition and strategic management in the automotive industry, focusing on a private microenterprise in Nicosia. The purpose of the research is to strengthen the position of the business in the sector by analyzing elements such as vision, mission, goals, competitive strategies. Interview technique, one of the qualitative study methods conducted with Gürsel Sönmezler Automobile Gallery, constitutes the method of the study. Within the scope of the evaluation of the interview results, it was concluded that effective strategy management emphasizing quality, innovation, competitive strategies and employee participation is the basis of its success. These findings help illuminate the key strategic elements to maintain the company's position in the automotive field and its future prosperity. The study provides valuable information on the implementation of effective strategic management by considering both internal dynamics and external factors. Automotive industry, Strategic management, Competition, Micro enterprises, Marketing strategies.

1. GİRİŞ

Günümüz rekabetçi iş dünyasında, işletmelerin stratejik yönetim ilkelerini benimsemesi ve etkili bir şekilde uygulaması, başarı ve sürdürülebilirlik açısından kritik öneme sahiptir (Barney, 1991). Özellikle mikro ölçekteki işletmelerin, sektör dinamiklerini, rekabet ortamını ve müşteri odaklılığını dikkate alarak stratejik yönetim anlayışını benimsemeleri ve uygulamaları gerekmektedir (Porter, 1980). Bu bağlamda, özel otomobil galerileri gibi otomotiv sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin de etkili stratejik yönetim ilkelerine sahip olmaları önem arz etmektedir. Otomotiv endüstrisi, küresel ekonominin önemli bir bileşenidir ve sürekli olarak dinamik değişimlere tabidir (Gereffi ve Fernandez-Stark, 2016). Teknolojik yeniliklerin hızla ilerlemesi, çevresel düzenlemelerin sık sık değişmesi ve tüketici tercihlerinin sürekli evrim geçirmesi gibi faktörler, otomotiv endüstrisini sürekli olarak şekillendirmektedir. Bu endüstride özel otomobil galerileri, müşterilere geniş bir araç yelpazesi sunarak pazar paylarını korumaya ve artırmaya çalışan önemli aktörlerdir (Zentes ve Morschett, 2011). Bu çalışma, özel bir otomobil galerisinin stratejik yönetimini derinlemesine incelemeyi ve analiz etmeyi amaçlamaktadır. Özellikle, galerinin vizyonu, misyonu, hedefleri ve rekabet stratejileri gibi kilit unsurlara odaklanarak, işletmenin rekabet avantajını sürdürmek ve güçlendirmek için stratejik adımların belirlenmesini hedeflemektedir. Bu bağlamda, otomobil galerisinin faaliyet gösterdiği otomotiv endüstrisinin dinamiklerini, rekabet ortamını ve müşteri beklentilerini dikkate alarak, mikro ölçekte bir işletmenin stratejik yönetimine odaklanan kapsamlı bir değerlendirme sunmayı amaçlamaktadır. Bu değerlendirme, otomobil galerisinin etkili bir şekilde rekabet avantajını sürdürmesine ve büyümesine yardımcı olacak stratejik bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır.

2. STRATEJİ

Strateji kelimesi Fransızcadan Türkçeye yayılmış ve 1970'li yıllardan itibaren sosyal bilimlerde kullanılmaya başlanmıştır (Bayülken 1999:7). Strateji kelime anlamıyla "liderlik etmek, yönlendirmek, sevk etmek, benimsemek ve yönlendirmek" anlamına gelmektedir. Terimin, eski Yunan generallerinden Stragos'un bilgi ve sanatına atıfta bulunduğu inanılmaktadır. Bazı kaynaklarda stratejinin Latince yol, hat, nehir yatağı anlamına gelen "stratum" sözcüğünden geldiği söylenmektedir (Tosun, 1974: 220). Kelimenin kökeni konusunda görüş ayrılıkları olsa da genel olarak iki tanımın benzer anlamlara sahip olduğu söylenebilmektedir (Dinçer, 1998). Strateji kavramı yüzyıllardır askeri bir kavram olarak kullanılmakla beraber, Webster's New International Dictionary'e göre strateji, savaşın sonucunu elde etmek için tarafların askeri güçlerini koşullara göre tahsis etme bilimi ve sanatı olarak açıklanmıştır (Üzün, 2000: 1). Genel anlamda strateji, bir kurumun (veya ülkenin) politikalarına göre seçtiği hedefler, çeşitli alanlarda aldığı önlemler ve çeşitli araçları kullanma biçimi olarak ifade edilmektedir (Meydan Laurausso, 1981). Çeşitli siyasi ve ekonomik faaliyetler toplumun refahına, talep ve eğilimlerine yönelik olduğundan günümüzün stratejik alanları arasında psikolojik, sosyal, ekonomik, ideolojik, askeri ve idari konular da yer almaktadır.

2.1. Stratejik Yönetim

Stratejik yönetim kavramı 20. yüzyılın ikinci yarısında işletme ve yönetimde uygulanmaya başlanmıştır. O dönemde bu konunun anlamı üzerinde bir fikir birliği olmamasına rağmen stratejinin anlamı, bir şirket ile çevresi arasındaki ilişkiyi düzenlemek ve şirketin kaynaklarını rakiplerine karşı avantaj sağlayacak şekilde harekete geçirmektir. Peter Drucker, stratejik yönetimin asıl görevinin işletmenin misyonu hakkında düşünmek ve kişilerin kedilerine şu soruyu sormak olduğunu söyledi: "İşletmemiz nedir ve ne olmalı?", "Kararlar; belirtilen hedeflerle tutarlı olarak yarının sonuçlarını üretebilmektedir" (Drucker, 1999). Genel olarak bir işletmenin uzun vadeli yönünü belirleme yöntemi olan stratejik yönetimin literatürde pek çok tanımı bulunmaktadır (Alayoğlu, 2010). Bu bağlamda stratejik yönetim, stratejiyi belirlemek için gerekli olan araştırma, inceleme, değerlendirme ve seçme çabalarını içeren, "örgütsel hedeflere ulaşmak için alınması gereken etkili stratejilere ilişkin tüm kararlar" (Glueck, 1980) olarak tanımlanmaktadır; Tanımlanan bu stratejilerin uygulanması, yapılan işlerin kontrol edilmesi ve değerlendirilmesi için işletme bünyesinde çeşitli önlemlerin benimsenmesi ve uygulanmasını içeren bir süreçtir (Dinçer, 1998) ve öncelikle üst yönetimin sorumluluk alanına giren faaliyetlerle ilgilidir. (Eren, 1990).

3. MİKRO İŞLETMELER

Mikro işletmeler KOBİ ailesinin bir parçasıdır ve nitelikleriyle öne çıkmaktadırlar. KOBİ, hem küçük hem de orta ölçekli işletmeleri kapsayan bir terim olmaktadır. Sınırlı sayıda çalışanı ve belirli bir yıllık bütçesi olan şirketler küçük ve orta ölçekli şirketler olarak değerlendirilmektedir (Özeskili, 2023). Ekonominin temel kavramı ve en önemli bileşeni olan KOBİ'ler için anlamlı olan ilk girişim, 1996 yılında Türkiye'de KOBİ Yılı

olarak başlatılmıştır. O yıl 16 Ekim 1996'da KOBİ Teşvik Kararnamesi çıkartılmıştır. Küçük işletmelerin önemini anlayan Türkiye, 1996 yılından itibaren uygulamalarını değiştirerek onları desteklemiştir (Gümüş ve Kütahyalı, 2017). Mikro işletmeler genellikle esnaflardan oluşmaktadır. Buna bağlı olarak bunlar geleneksel aile işletmeleri olarak kabul edilebilmektedirler. Düşük bütçeleri ve eski teknolojileri bulunmaktadır (Özskili, 2023). Bu tasarımda işletme sermayesi işletme kurucusunun servetiyle sınırlı olmaktadır, bu da kurum içi araç ve teknoloji ürünlerinin eskimiş olabileceği anlamına gelmektedir (Kanışlı, 2015).

4. REKABET

Rekabet, tüm ülkenin ekonomik hayatını düzenleyen bir yapıya sahip olmaktadır. Her şirketin başarılı bir şekilde rekabet edebilmesi için rekabetçi farklılaşma yaratması gerekmektedir. Bu, bir işletmeyi müşterilerin gözünde diğer şirketlerden farklılaştıran farklı yetenek ve yaklaşımlarla sağlanabilmektedir (Şağbanşua, 2006). Rekabet, bireysel firmaların piyasadaki faaliyetlerini merkezi müdahale olmaksızın koordine etmenin en etkili yöntemi olmaktadır. Rekabet, üretim maliyetlerinin düşürülmesi, ürün ve hizmet kalitesinin artırılması gibi avantajlarının yanı sıra, kurumsal karlılığın azalmasına ve hatta şirketin pazarda ayakta kalmasının tehlikeye atılmasına da yol açabilmektedir (Şağbanşua, 2006). Rekabet, ekonomi teorisinin en önemli kavramlarından biri olmaktadır. Stiegler'in tanımı çerçevesinde "rekabet, iki veya daha fazla tarafın, bazılarının aynı anda ulaşamayacağı hedeflere ulaşma çabalarından kaynaklanan bir yarışmadır". Bu genel tanım çerçevesinde rekabet, çeşitli rekabet biçimlerini (ticaret, ihale vb.), çeşitli rekabet araçlarını (fiyat, reklam, Ar-Ge vb.) ve çeşitli amaçları (kar, terfi, ödüller, hayatta kalma, hayatta kalma, vesaire.) oluşturmaktadır (Özkan, 2007). Rekabet kavramını bu şekilde tanımlarken üzerinde durulması gereken en önemli unsur amaçtır. Buna bağlı olarak rekabetin var olabilmesi için herkesin ulaşmak istediği bir hedefinin olması gerekir ve başkalarının varlığı kaçınılmaz olarak bu hedefe ulaşılmasını zorlaştıracaktır (Özkan, 2007). Ekonomik alanda kar maksimizasyonu olgusu bu unsuru yansıtabilmektedir. Hiç şüphe yok ki piyasadaki tüm şirketlerin hedefi kar maksimizasyonudur ve her şirket bu hedefe dayalı bir kar maksimizasyon politikası izleyecektir.

4.1. Rekabet Stratejileri

Her sektördeki rakip firmaların, açıkça tanımlanmış olsun ya da olmasın, kendi rekabet stratejileri bulunmaktadır. Strateji, bir planlama süreci yoluyla açıkça formüle edilebileceği gibi, şirketin çeşitli fonksiyonel birimlerinin faaliyetleri yoluyla da geliştirilmeden de geliştirilebilmektedir (Özkan, 2007). Porter, rekabet stratejisini "bir endüstride savunulabilir bir konum elde etmek için saldırı ve savunma eylemleri yapmak ve beş rekabet gücüne başarılı bir şekilde yanıt vermek, böylece işletmenin güçlü bir yatırım getirisi elde edebilmesi" olarak tanımlamaktadır. Bunu yapmak için şirketler birçok farklı yaklaşım araştırmaktadır. Belirli bir şirket için en iyi strateji, kendi özel koşullarını yansıtan tamamen benzersiz bir yapı oluşturmaktır (Özkan, 2007). Küreselleşme, rekabet düzeyini artırıp rekabet ortamını değiştirmekle kalmamakta, aynı zamanda rekabetin boyutlarını da çeşitlendirerek işletme yönetimi ve strateji oluşturma paradigmasını da değiştirmektedir.

5. PAZARLAMA

Pazarlama sözcüğünü Türkiye'de ilk kez İktisat Fakültesi İşletme İktisadı Doçenti Dr. Doç. Dr. 1957 yılında Mehmet Oluç'un "Pazarlama İlkeleri ve Türkiye'deki Uygulamaları" adlı kitabının yayımlanmasıyla dilimizin bir parçası olmuştur (Neyzi, 1990). Pazarlamanın gerçekleşebilmesi için bir pazarın bulunması, pazara yönelik bir tüketicinin olması, mal veya hizmet üreten bir organizasyonun yer alması gerekmektedir (Kurtoğlu, 2007). Pazarlama, özellikle fikirlerin geliştirilmesi yoluyla ifade edilen ürün olarak mal ve hizmetlerin yanı sıra fikirleri de içerdiği anlayışı, gelecekte tartışılacak olan pazarlamaya yönelik sosyal yaklaşım üzerinde önemli bir etkiye sahip olmaktadır. Yine bu tanımdan türetilen ve pazarlamanın 4P'si olarak adlandırdığımız pazarlama karmasının bileşenleri tipik olarak; ürün, fiyat, konum ve dağıtım yönteminden oluşmaktadır (Kurtoğlu, 2007). İlk çıkarım, pazarlamanın öncelikle bir alışveriş veya iş işlevi olmasıdır. Bu anlayış, başlangıçta doğru olan ancak günümüzde geçerliliğini yitiren ve tamamıyla yanlış olan bir kavramın ifadesi olarak belirtilmiştir (Kurtoğlu, 2007). Ürün yönetimi kavramıyla başlayan, satış yönetimi kavramıyla devam eden ve pazarlama kavramına ulaşan bu evrim, öncelikle tüketici ve toplum yararının ne ölçüde ön planda tutulduğuna bağlı olmaktadır (Mucuk, 1987).

5.1. Pazarlama Stratejileri

Bir ürünün üretiminden dağıtımına kadar; ürünlerin üretiminden son tüketiciye ulaştırılmasına kadar takip ettiği rotalara pazarlama stratejisi denilmektedir (Kaya,2018). Ürün veya hizmeti fiyatlandırmak için kullanılacak fiyat stratejisi, son tüketiciyle iletişim kurma şekli ve pazarlanacağı yer gibi fikirlerin tümü pazarlama stratejisinin önemli yönleri olmaktadır (Kaya,2018). Bir ürün ne kadar kaliteli olursa olsun, kendisine bağlı bir

pazarlama stratejisi yoksa tüketiciye ulaşması zor olmaktadır. Pazarlama stratejisi, işletmenin kendine özgü hedeflere ulaşmayı amaçlayan uzun vadeli planlaması olarak bilinmektedir (Tokol, 1998). İşletmeler, pazarlama stratejileriyle hangi pazar bölümlerine hizmet etmek istediklerini tanımlamakta, aynı zamanda pazarlama karmaları ile hizmet vermek üzere bu pazar bölümlerinin bir veya birkaçını seçmektedirler (Kotler ve Armstrong, 1991). Tüketicilerin ihtiyaçları ve satın alma alışkanlıkları çok çeşitli olduğundan (Dibb ve Simkin, 1997), pazarın bölümlendirilmesi gerekmektedir.

6. OTOMOTİV SEKTÖRÜ

Küresel ekonominin yaklaşık %3'ünü temsil eden otomotiv sektöründe (OSD, 2022), Kuzey Amerika ve Avrupa ülkelerinin otomotiv üretimindeki payı Çin ve Hindistan gibi ülkelere kaydırılmıştır (Pişkin, 2017). Ancak ülkeler arasındaki mevcut ticari anlaşmazlıklar, siyasi/jeopolitik belirsizlikler (OSD, 2019) ve dünya ekonomisinin temel kaynağı olan gelişmiş ekonomilerdeki yavaşlama gibi tüm bu faktörler bir araya gelerek 2019 yılında genel ekonomik durgunluğa katkıda bulunmuştur (Taştan, 2023). Otomotiv sektörü, yavaşlayan küresel ekonomi nedeniyle 2020 ve 2021 dönemi boyunca düşüş yaşarken, COVID-19'un devam eden etkileri, 2022'de otomotiv yarı iletken endüstrisinde araç kıtlığına ve ek tedarik zinciri sorunlarına yol açmıştır (Taştan, 2023). Pandemi öncesi dönemde uluslararası otomobil satışlarının 80 milyon olarak tahmin edilmesine rağmen, dünya çapındaki toplam otomobil satış miktarı 2021 yılında yaklaşık 66,7 milyon adet, 2022 yılında ise yaklaşık 67,2 milyon adet olarak gerçekleşmiştir (Statista, 2023). COVID-19 salgını sonucunda tüm dünyanın karşı karşıya kaldığı olağanüstü durum, otomotiv sektöründe üretim ve tedarik konusunda sorunlara yol açmıştır (Uzun vd., 2023). Salgın nedeniyle birçok küresel otomobil üreticisi, sokağa çıkma yasağı gibi kısıtlamalar nedeniyle çeşitli dönemlerde üretime ara vermek zorunda kalmıştır.

6.1. Otomotiv Sektörünün Önemi

Otomotiv sektörü hem endüstriyel hem de ekonomik açıdan önem taşımaktadır; İstihdam sayısı, üretiminin değeri, diğer sanayilerin gelişimine sağladığı katkı ve küresel ticarete verdiği önem açısından da önem arz etmektedir (Polat, 2020). Otomotiv sektörü son dönemde üretim ve ihracata yapılan yatırımlar nedeniyle yabancı yatırımcıların da ilgisini çeken önemli bir sektör haline gelmiştir (Fendoğlu,2020). Otomotiv sektöründeki dalgalanma ve değişimler, ana sanayi olarak adlandırılan motorlu kara taşıtlarının üretimi ile parça ve sistem imalatçıları arasındaki güçlü bağ nedeniyle sanayileşmiş tüm ülkelerin ekonomisini önemli ölçüde etkilemektedir (Fendoğlu,2020). Otomotiv sektörü ülkelerin gayri safi yurt içi hasılasında da önemli bir yere sahip olmaktadır. Sektörde AB'nin GSYİH içindeki payı yüzde 7, ABD'nin yüzde 3, Çin'in yüzde 10, Türkiye'nin ise yüzde 4'lük payı bulunmaktadır. Bu rakamlar 2020 yılına aittir (Durdak, 2020).

7. YÖNTEM

Araştırma kapsamında nitel araştırma yöntemlerinden olan durum çalışması yöntemi ile yürütülmüştür. Verilerin toplanması, araştırmacı tarafından gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Katılımcıya araştırma kapsamında 10 tane açık uçlu soru yöneltilmiştir. Katılımcının verdiği yanıtlar sonuç kısmında yer almaktadır.

Araştırmanın örneklemini Lefkoşa bölgesinde faaliyet göstermekte olan Gürsel Sönmezler Oto Galeri'sinin yöneticisi oluşturmaktadır. Örneklem üyesi ile yapılan bireysel mülakat kapsamında otomobil satışı ve stratejik yönetim arasındaki ilişki üzerine görüşme gerçekleştirilmiştir.

Mülakat tek bir kişi ile yapılmış olup, araştırmacının belirlediği soruların ele alınması ile ilerlemiş ve katılımcının görüşmeleri detaylı bir şekilde kaydedilmiştir. Elde edilen veriler, nitel veri analizi yöntemleri kullanılarak incelenmiştir. Mülakatın transkripti incelenmiş olup tematik analizi yapılmıştır.

8. BULGULAR

Görüşme gerçekleştirilen Gürsel Sönmezler Oto Galeri yetkilisinin genel müdürü soruları şu şekilde yanıtlamıştır.

İş yeriniz hakkında biraz bilgi verebilir misiniz? Ne kadar süredir burada çalışmaktasınız?

“18 senedir burada çalışmaktayım. Oto galeridir. Gürsel sönmezler oto galeri.”

İş yerinizin vizyonu ve misyonu nelerdir? İşletmeniz için kısa ve uzun dönemli hedefler nelerdir, bunun için hangi stratejileri izliyorsunuz?

“Gündemde olan modelleri getirmek ve gündemi yakalamak.”

Uzun dönemli planlarınızı çalışanlarınıza yeterince aktarıyor musunuz ve onların görüşlerini alıyor musunuz?

“Evet. Her konuda çalışanlarımızın fikir ve görüşlerine önem vererek almaktayız.”

Kısa dönemli hedeflerinizi gerçekleştirmek için hangi adımları atıyorsunuz?

“Evet var, sosyal medya aracılığı ile reklam yaparak müşterileri çekip kısa dönemde planlanan satışları yapmaktayız.”

Bu adımlarda çalışanlarınız yeterince katılım gösteriyor mu? Katılımlarını artırmak için neler yapıyorsunuz?

“Prim vererek çalışanların bu kısa dönem hedeflere destek olmaları sağlamaktadır.”

Rakiplerinize karşı rekabet üstünlüğünüz var mı? Varsa nedir?

“Çok eskiden beri açık olan bir galeri olduğumuz için güvenilirlik yönünde rakiplerimize kıyasla daha fazla üstünlüğümüz bulunmaktadır.”

Rakiplerinizle karşı rekabet üstünlüğü elde etmek için ne gibi çalışmalar yürütüyorsunuz?

“Satış sonrası her zaman müşterinin yanında olmak ve herhangi bir sorunla karşılaştıklarında her türlü sorunu çözmek ve müşteriyi memnun ederek bağlılığını sağlamak.”

Çalışanlarınız yaratıcı fikirler ortaya koyuyor mu? Fikirlerini ortaya koymalarını teşvik etmek için hangi yöntemleri kullanıyorsunuz?

“Evet, sürekli kendi fikirlerini ortaya koymaktadırlar. Çalışanlarının fikirlerine değer vererek uygulamaya koyarlar.”

Müşteri memnuniyetini artırmak ve müşteri sürekliliğini artırmak için hangi stratejileri izliyorsunuz?

“Servis garantisi, yedek parça garantisi verilmektedir. Farklı şirkete gitmek yerine bizi tercih etmektedirler.”

Teknolojik gelişmeleri takip ederek işletmenizin verimliliğini artırmak için hangi adımları atıyorsunuz? Hizmet içi eğitim çalışmalarınız var mı? Varsa bunlar nelerdir?

“Yeni çıkan tüm araçları adaya getirmekteyiz, örneğin elektrikli araçları ilk adaya getiren şirketiz. Hizmet içi herhangi bir çalışmamız yoktur. Bunun sebebi çalışanlarımızın sürekli olarak kendini geliştirmesi sebebiyle hizmet içi eğitim vermeye ihtiyaç duymadık.”

9. SONUÇ

Bu çalışma sonucunda, otomotiv sektöründeki rekabet ortamı ve stratejik yönetimin önemini vurgulayarak, Lefkoşa'da bulunan Gürsel Sönmezler Oto Galerisi'nin stratejik yönetimini derinlemesine incelemiştir. İşletmenin vizyonu, misyonu, kısa ve uzun vadeli hedefleri ile rekabet stratejileri gibi temel unsurlar incelenmiş ve işletmenin başarısının arkasındaki faktörler değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, Gürsel Sönmezler Oto Galerisi'nin stratejik yönetimi, kısa ve uzun vadeli hedeflere ulaşmada etkin bir rol oynamaktadır. Kısa vadeli hedefler arasında, sosyal medya aracılığıyla etkin bir reklam stratejisi izleyerek müşteri çekmek ve kısa dönemde planlanan satış hedeflerine ulaşmak yer almaktadır. Uzun vadeli hedefler ise, sektördeki yenilikleri takip ederek sürekli güncel kalmak ve müşteri memnuniyetini sürekli kılmak olarak belirlenmiştir. İşletme, çalışanlarının fikirlerine değer vererek onların katılımını teşvik etmekte ve prim sistemi ile çalışanların motivasyonunu artırmaktadır. Bu stratejiler, işletmenin rakiplerine karşı üstünlük sağlamasında önemli bir rol oynamaktadır. Gürsel Sönmezler Oto Galerisi, teknolojik gelişmeleri yakından takip ederek sektörde öncü bir konumda bulunmaktadır. Özellikle elektrikli araçlar gibi yeni teknolojilere yatırım yaparak müşterilere en yeni ve çevre dostu araçları sunmaktadır. Bu strateji, işletmenin hem rekabet gücünü artırmakta hem de çevresel sorumluluklarını yerine getirmesini sağlamaktadır. Ancak, hizmet içi eğitim programlarının olmaması, çalışanların kendilerini sürekli olarak geliştirmesi gerektiği anlamına gelmektedir. İşletme, çalışanlarının eğitim ve gelişimine yönelik daha sistematik programlar oluşturabilir, böylece insan kaynağı potansiyelini daha etkin bir şekilde kullanabilir. Müşteri memnuniyeti, Gürsel Sönmezler Oto Galerisi'nin en önemli öncelikleri arasında yer almaktadır. İşletme, satış sonrası hizmetlerde müşteri memnuniyetini sağlamak için servis ve yedek parça garantisi sunmakta, müşterilerinin herhangi bir sorunla karşılaştıklarında onların yanında bulunmaktadır. Bu yaklaşım, müşterilerin sadakatini artırmakta ve işletmenin güvenilirliğini

pekiştirmektedir. Ayrıca, işletme, müşteri geri bildirimlerine değer vererek sürekli iyileştirme stratejileri geliştirmekte ve bu sayede müşteri memnuniyetini sürekli kılmaktadır. Çalışanların katılımı ve motivasyonu, Gürsel Sönmezler Oto Galerisi'nin başarısında önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır. İşletme, çalışanlarının yaratıcı fikirlerine değer vererek onların görüşlerini uygulamaya koymakta ve prim sistemi ile çalışanların hedeflere ulaşma motivasyonunu artırmaktadır. Ancak, çalışanların daha etkin bir şekilde katılım göstermesi ve işletmenin hedeflerine ulaşmada daha büyük bir rol oynaması için daha fazla teşvik edici programlar ve motivasyon araçları geliştirilebilir.

Sonuç olarak, Gürsel Sönmezler Oto Galerisi, sektördeki uzun yıllara dayanan tecrübesi, müşteri odaklı stratejileri ve teknolojik yeniliklere olan yatırım anlayışıyla başarılı bir işletme olarak öne çıkmaktadır. İşletmenin güçlü yanları arasında güvenilirlik, müşteri memnuniyeti ve yenilikçilik yer almaktadır. Ancak, hizmet içi eğitim programlarının eksikliği ve çalışan katılımını artırmaya yönelik daha fazla stratejilerin geliştirilmesi gerekliliği, işletmenin daha da başarılı olması için önemli bir alan olarak dikkat çekmektedir. Gürsel Sönmezler Oto Galerisi, çalışanlarının eğitim ve gelişimine yönelik programlar oluşturarak, işletmenin insan kaynağı potansiyelini daha etkin bir şekilde kullanabilir ve bu sayede rekabet gücünü daha da artırabilir. Ayrıca, müşteri memnuniyetini sürekli kılmak için geri bildirim mekanizmalarını daha etkin bir şekilde kullanarak, müşteri beklentilerine daha hızlı ve etkili bir şekilde yanıt verebilir. Bu değerlendirmeler ve öneriler doğrultusunda, Gürsel Sönmezler Oto Galerisi'nin sektördeki lider konumunu koruyarak daha da güçlenmesi ve gelecekte de başarılı bir şekilde büyümesini sürdürmesi mümkündür. Bu çalışma, otomotiv sektöründeki diğer işletmelere de stratejik yönetim ve rekabet avantajı konularında önemli ipuçları sunarak, sektördeki genel başarıyı artırmaya katkı sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Alayoğlu, N. (2010). Rekabet Üstünlüğü Sağlamada İnsan Kaynakları Ve Rekabet Stratejileri Uyumunun Önemi.
- Barney, J. B. (1991). Firm Resources And Sustained Competitive Advantage. *Journal Of Management*, 17(1), 99-120.
- Bayülken, N. (1999). Üniversitelerde Kalitenin Stratejik Yönetimi Ve Konu İle İlgili Bir Uygulama. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dibb, S. Ve Simkin, L. (1997). A Program For Implementing Market Segmentation. *Journal Of Business & Industrial Marketing*. 12 (1), 51-65.
- Dinçer, Ö. (1998). Stratejik Yönetim Ve İşletme Politikası. İstanbul: Timaş Matbaası
- Drucker, P. (1999). 21. Yüzyıl İçin Yönetim Tartışmaları. (Çev: İ.Bahçivangil) İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Durdak, A. (2020). Kovid-19 Otomotiv Endüstrisini 'Güncelleyecek'. <https://www.Aa.Com.Tr/Tr/Ekonomi/Kovid-19-Otomotiv-EndustrisiniGuncelleyecek/1841720>. (19.08.2020).
- Eren, E., (1990), İşletmelerde Stratejik Planlama Ve Yönetim, İ. Ü. İşletme Fakültesi, Yayın No: 234, 1. Cilt, 3. Baskı, İstanbul.
- Fendoğlu, E., & Polat, M. A. (2020). COVID-19 Salgını'nın Otomotiv Endüstrisi Üzerindeki Etkileri. *İktisadi Ve İdari Bilimler Teori, Güncel Araştırmalar Ve Yeni Eğilimler*, 514-528.
- Gereffi, G., & Fernandez-Stark, K. (2016). *Global Value Chain Analysis: A Primer*. Center On Globalization, Governance & Competitiveness (CGGC), Duke University.
- Glueck R.; Yauch, L., William, S., (1988), *Business Policy And Strategy*, 5th Mc. Graw. Hill Co.
- Gümüş, N., & Kütahyalı, N. (2017). Kobi'lerin Pazarlama Çalışmalarında Sosyal Medya Kullanma Ve Kullanmama Nedenlerinin Belirlenmesi: Kastamonu İlinde Bir Araştırma. *Uluslararası Yönetim Ekonomisi Ve İşletme Dergisi*, 13(4), 891-910.
- Kanışlı, E. (2015). Mikro Ölçekli İşletmelerde Enerji Yatırımlarının Analizi: Tokat İli Örneği. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi.
- Kaya, Ferzinde. (2018). REKLAM VE PAZARLAMA STRATEJİLERİ: BİR REKLAMDA OLMASI GEREKENLER. *Mecmua*, (5), 99-111.

- Kotler, Philip Ve Armstrong, Gary (1991). Principles Of Marketing. 5. Edition. Prentice-Hall. New Jersey.
- Kurtoğlu, S. (2007). SOSYAL PAZARLAMA KAVRAMININ ANALİZİ. Sosyal Bilimler Dergisi, (1), 125-134.
- Meydan Laurausso. (1981).
- Mucuk, İsmet (1987). Pazarlama İlkeleri, Der Yayınlan İstanbul.
- Neyzi, Nezih H. (1990). Pazarlama Ve Dağıtım Araştırmaları, Peva Yayınları, İstanbul.
- OSD. (2019). Otomotiv Sanayii 2018 Yılı Küresel Değerlendirme Raporu. Otomotiv Sanayii Derneği. https://www.osd.org.tr/saved-files/pdf/2022/02/02/osd_kuresel_degerlendirme_raporu_2018.pdf
- OSD. (2022a). Otomotiv Sanayii 2021 Yılı Küresel Değerlendirme Raporu. Otomotiv Sanayii Derneği. <https://www.osd.org.tr/saved-files/pdf/2022/09/01/2021%20Kuresel%20Değerlendirme%20Raporu.pdf>
- Özdemir, E. (2009). Kadın Tüketicilere Yönelik Pazarlama Stratejileri. Dora Yayınları.
- Özeskili, S. (2023). Mikro İşletmelerin Bilişim Sistemleri Kullanımı Üzerine Bir Araştırma [Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yönetim Bilişim Sistemleri Ana Bilim Dalı]. Danışman: Prof. Dr. Serkan Ada.
- Özeskili, S. (2023). Mikro İşletmelerin Bilişim Sistemleri Kullanımı Üzerine Bir Araştırma [Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yönetim Bilişim Sistemleri Ana Bilim Dalı]. Danışman: Prof. Dr. Serkan Ada.
- Özkan, R. B. (2007). Rekabet Stratejileri Ve Örnek Bir Sektör Analizi (Doctoral Dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).
- Polat, M.A. (2020). Türk Otomotiv Sektörünün Ekonomik Büyümeye Etkisi: Karşılaştırmalı Bir Ekonometrik Analiz. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 19/73, 504-521.
- Porter, M. E. (1980). Competitive Strategy: Techniques For Analyzing Industries And Competitors. Free Press.
- Statista. (2023). International Car Sales 2022. Statista.Com. <https://www.statista.com/statistics/200002/international-car-sales-since-1990/>
- Şağbanşua, L., & Bişkek, K. (2006). Strateji, Rekabet Ve Rekabet Gücü İlişkileri. Akademik Bakış, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, 9, 1-14.
- Taştan, N. S., & Taştan, K. Otomotiv Sektörü 2017-2023: Küresel Bir Analiz Ve Türkiye. Stratejik Yönetim Araştırmaları Dergisi, 6(2), 120-143.
- Tokol, Tuncer (1998). Pazarlama Yönetimi. 8. Basım. Vıpaş Yayınları. Bursa.
- Tortop N., İsbir E., G. Aykaç B. Tosun, Kemal. (1993). İşletme Yönetimi. (1. Cilt) İstanbul: Fakülteler Matbaası
- Uzun, A., Kaşka, R. M., Bozdaş, A., & Çoruk, A. S. (2023). 2022 Yılı Otomotiv Sektör Raporu. Erdem&Erdem. <https://www.erdem-erdem.av.tr/bilgi-bankasi/2022-yili-otomotiv-sektor-raporu>
- Üzün, C. (2000). Stratejik Yönetim Ve Halkla İlişkiler. İzmir: Eylül Yayınları

Erasmus Programının Öğrencilere Sağladığı Olanaklar İle Bireysel Gelişimleri İlişkisi Üzerine Bir Araştırma

Ali ÖZCAN

Dr. Öğr. Üyesi., İstanbul Nişantaşı Üniversitesi
ali.ozcan@nisantasi.edu.tr
https://orcid.org/0000-0003-3751-8148

Makale Başvuru Tarihi : 14.08.2024

Makale Kabul Tarihi : 20.09.2024

Makale Yayın Tarihi : 25.10.2024

Makale Türü : Araştırma Makalesi

DOI: 10.5281/zenodo.13952322

Serap ELPE

Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Nişantaşı Üniversitesi
serap.elpe@istanbul.edu.tr
https://orcid.org/0009-0002-7892-1590

Özet

Anahtar Kelimeler:

Erasmus Programı,
Öğrenci Değişim Programları,
Uluslararası Eğitim.

Erasmus Programı, öğrencilere akademik deneyimlerin yanı sıra bireysel gelişimlerine de önemli katkılarda bulunmaktadır. Bu makale, Erasmus Programının öğrencilerin bireysel gelişimini incelemektedir. Araştırmamız, programın sunduğu olanakların öğrencilerin kişisel ve mesleki gelişimlerine nasıl yansıdığını ele almaktadır. Erasmus deneyiminin, dil becerilerinden kültürel farkındalığa, problem çözme yeteneklerinden kişisel özgüvenin artışına kadar geniş bir yelpazede etkileri olduğu görülmektedir. Bu makalede, Erasmus Programının öğrencilerin bireysel gelişimine katkılarını anlamak için yapılan araştırmaların sonuçlarına odaklanarak, programın önemi ve etkinliği üzerine bir değerlendirme sunulmaktadır. Araştırma anketine Türkiye’de lisans öğrenimi sırasında Erasmus Öğrenim ve Staj Hareketliliklerinden faydalanan 531 öğrenci katılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, Erasmus Hareketliliği öğrencilere; farklı kültürler tanıma, dil becerilerini geliştirme, farklı akademik ortamlarda ders alma ve aldığı eğitimler sayesinde birçok olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda, öğrenciler arasında Erasmus süreci, bireysel gelişimi ve kariyer gelişimi arasında güçlü ve olumlu bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Erasmus deneyimi öğrencilerin bağımsızlıklarını artırmakta ve onlara yeni perspektifler kazandırmaktadır. Programın sağladığı bu fırsatlar, katılımcıların gelecekteki kariyerlerinde de önemli avantajlar elde etmelerine olanak tanımaktadır. Genel olarak, Erasmus Programı, öğrencilere sunduğu çeşitli olanaklar ve deneyimlerle bireysel gelişimlerine büyük katkılar sağlamaktadır.

A Study on the Relationship Between the Opportunities Provided by the Erasmus Program and Individual Development of Students

Abstract

Keywords:

Erasmus Program,
Student Exchange Programs,
International Education.

The Erasmus Program provides students with significant contributions to their personal development in addition to academic experiences. This article examines the impact of the Erasmus Program on students' individual growth. Our research explores how the opportunities provided by the program reflect on students' personal and professional development. The Erasmus experience has been shown to have a wide range of effects, from language skills to cultural awareness, problem-solving abilities to increased self-confidence. This article evaluates the importance and effectiveness of the program by focusing on the results of studies conducted to understand the contributions of the Erasmus Program to students' personal development. The survey included 531 students who participated in Erasmus Study and Internship Mobility during their undergraduate studies in Turkey. According to the research results, Erasmus Mobility offers students numerous opportunities, including exposure to different cultures, improved language skills, and the ability to take courses in diverse academic environments. In this context, the Erasmus process demonstrates a strong and positive relationship between personal development and career advancement among students. Additionally, the Erasmus experience enhances students' independence and provides them with new perspectives. The opportunities provided by the program enable participants to gain significant advantages in their future careers. Overall, the Erasmus Program greatly contributes to students' personal development through the various opportunities and experiences it offers.

1. GİRİŞ

Erasmus programının ismi 1456-1635 yılları arasında yaşamış olan Hollandalı Rönesans dönemi filozof ve dilbilimcisi Desiderius Erasmus'dan gelmektedir, resmi adı ise üniversite öğrencilerinin hareketliliği için eylem programıdır. Erasmus programı; üniversiteler arası işbirliğini teşvik eder, öğrencilerin ve eğitimcilerin Avrupa'daki üniversitelerle değişimini sağlayarak programa katılan ülkelerde alınan eğitim kredilerinin akademik olarak tanınmasını sağlamaktadır ve bu amaçla Avrupa kredi transfer sistemi AKTS geliştirilmiştir. Erasmus öğrenci değişim programı, öğrencilere bir yükseköğretim programında 3-12 aylık sürelerle eğitim olanağı vererek masraflarına destek sağlamaktadır. Avrupa öğrencilerinin hareketliliğine yönelik olan Erasmus programı, Avrupa Birliği ülkeleri ile aday ülkelerin yükseköğretim kurumları arasındaki işbirliğini geliştirmek ve eğitim kalitesini artırmak amacıyla 1987 yılında başlatılmış, Türkiye ise bu programa 2004 yılında dahil olmuştur. Erasmus programında, yaşam boyu öğrenme hareketliliğini gerçekleştirme, eğitim ve öğretimde kaliteyi artırma, eşitlik, sosyal bağlılık ve etkin vatandaşlığa teşvik etme ve eğitimin tüm basamaklarında yer alan yaratıcılık ve yenilikçiliği artırma amaçları ön plana çıkmaktadır (Çenberci, vd., 2019: 439).

Yükseköğretim üzerine odaklanan ERASMUS (European Community Action Scheme for the Mobility of University Students), Programı yaşam boyu öğrenme programlarından biridir. Programın amacı Avrupa'da yükseköğretimin kalitesini artırmak ve Avrupa boyutunu güçlendirmektir. ERASMUS Programı, üniversiteler arasında işbirliğini teşvik ederek, öğrencilerin ve eğitimcilerin Avrupa'da karşılıklı değişimini sağlayarak programa katılan ülkelerdeki çalışmaların ve alınan derecelerin akademik olarak tanınmasına çalışmaktadır. Programın düzenlemesi ve yönetimi AB Komisyonunun kontrolindedir. Avrupa Komisyonu değişimden yararlanan bireylerin yurt dışında olmalarından kaynaklanacak ek masraflara katkı sağlamak amacıyla karşılıksız hibe vererek değişime mali katkı sağlamaktadır (LLP, 2008).

Hareketlilik, Avrupa Yükseköğretim Alanı'nın kalbi veya özü olarak nitelendirilebilir. Bunun yanında AB ülkelerinin karşı karşıya olduğu en karmaşık süreçlerden biridir. Çünkü her seviyede bireyi, kurumları ve toplumları etkilemektedir. Değişim için itici bir güç olup, gelişmeyi sağlayacak, olumsuzlukları ve engelleri ortadan kaldıracak yollardan birisidir. AB için anahtar konumda olan çeşitliliğe açılan kapı hareketlilikten geçmektedir. Öğrenciye akademik, kültürel ve sosyal açıdan çeşitlilik kattığı gibi öğrenciyi Avrupa vatandaşı nitelikleri ile donatmakta ve uluslararası istihdam sahasında iş imkânı sağlamaktadır. Hareketliliğe katılmış olan bireyler, işbirliği ve network ağlarını geliştirerek üniversitelerin uluslararasılaşmasına katkı sağlamaktadır. Bu durum da yükseköğretim kurumlarının araştırma ve eğitim kalitesi için kaçınılmaz fırsattır. Çünkü çeşitlilik zenginliğin kaynağı, yenileşmenin gübresi ve kalite arayışıdır (Ünal, 2013: 157).

Türkiye'nin 1999 Helsinki Zirvesi sonrası hız kazanan Avrupa Birliğine üyelik çalışmaları ve Avrupa'yla bütünleşme süreci, sadece üretimde ve teknolojiye değil, ekonomik, sosyal ve kültürel hayatta da birtakım yenilikler getirmiştir. Bu yeniliklerin önemli bir kısmı eğitim, eğitim sistemleri ve bireysel gelişim ile ilgili programlardır. Avrupa Birliği'nin ve Türkiye'nin ilgili kurumları bu programları iyileştirmek için, programlardan yararlanmış olanların görüşlerine başvurmuşlardır. Bu bağlamda, bu çalışmanın amacı, Avrupa Birliği'nin yükseköğretimde öğrenci değişimleri için finansman programı olan Erasmus Öğrenci Öğrenim Hareketliliği'ne katılan Türk öğrencilerin, bu program hakkındaki görüşlerini öğrenmektir. Öğrencilerin, programın;

- (a) Yurt dışı eğitim olanağı sunmaya katkısı,
- (b) Akademik olanaklardan memnuniyet,
- (c) Maddi olanaklardan memnuniyet ve
- (d) Bireysel gelişime katkısı konularında görüşleri öğrenilmeye çalışılmıştır (Önder ve Balcı, 2010: 95).

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

2.1. Erasmus Programının Önemi

Erasmus Programı kültürlerarası iletişim problemlerinin çözülmesi için atılan somut bir adım niteliğindedir, çünkü bu programa katılan kişilerin etkili bir kültür değişmesi süreci yaşadıkları görülmektedir. Kültür değişmesi, kültürleşme olarak da adlandırılmaktadır. Farklı bireylerin veya toplumların karşılıklı olarak birbirlerinden etkilenmesine ve değişikliğe uğramasına kültürleşme denmektedir. Söz konusu Erasmus Programı çerçevesinde, insanların farklı kültürün içinde yaşayıp tanımaya başlamasıyla bir diyaloga gireceği, girilen bu diyalog sayesinde önceden anlaması mümkün olmayan olguları kavramaya başlayacağı ve sonuçta ön yargı gibi

önemli engellerin yıkılıp bunların yerini anlayış gösterme, uyum sağlama ve hoşgörünün alabileceği öngörülmektedir (Ünal, 2018: 3).

Erasmus+ Programı, Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ve AB'ye aday ülkelerin yükseköğretim kurumları arasında karşılıklı işbirliği çerçevesinde ortak projeler üretmeye, kısa süreli öğrenci ve personel değişimi gerçekleştirmeye yönelik, karşılıksız mali destek sağlayan en yaygın öğrenci değişim programlarından biri olarak görülmektedir. Ülkemiz, ilk olarak 2003-2004 yılında Akdeniz Üniversitesi'nde pilot uygulama olarak başlatılan Erasmus Programına 2004 yılından itibaren programın resmi üyesi olarak tam katılım göstermeye başlamıştır. 2004-2013 yıllarında "Erasmus" adı ile sürerliliğini devam ettiren program, 2014-2021 yıllarında geçerli olmak üzere, programın uygulanması ve yürütülmesi açısından bir takım değişikliklere giderek Erasmus+ adını almıştır. Erasmus+ Programı ile gelen en temel değişiklik, bir önceki dönemde Hayatboyu Öğrenme Programları çatısı altında yürütülmekte olan Erasmus, Comenius, Leonardo da Vinci ve Grundtvig programları ile Gençlik Programı ve 5 uluslararası işbirliği programı (Tempus, Erasmus Mundus, Edulink, Alfa, ve Sanayileşmiş Ülkelerle İşbirliği Programı) Erasmus+ çatısı altında toplanmıştır. Bu şekilde programlar daha bütün bir yapıya kavuşturularak, daha pratik başvuru koşulları ve uygulama kuralları düzenlenmiştir (Özbakır ve Yalçın, 2007: 4).

2021 – 2027 yılları arasında uygulanacak Program, önceki yılların tecrübeleri üzerine inşa edilmekte ve 2014 – 2020 yılları arasında uygulanmış bir önceki dönemin başarısı dolayısıyla yine Erasmus+ olarak adlandırılmaktadır. Günümüzün şartlarına uyarlanan yapısıyla program, yeni döneminde etkisini artırmak ve daha fazla kişiye ulaşmak hedefindedir. Komisyon, bu program ile gençleri ve her yaşta bireyleri, demokratik topluma katılım, kültürler arası anlayış ve iş gücü piyasasında yer alma için gerekli nitelikler ve becerilerle donatmak adına yüksek kalitede örgün ve yaygın eğitim öğretim fırsatlarını sunmak istemektedir. Sürekli olarak değişen ve dönüşen şartlara uyum sağlamak isteyen AB, üye ülkelerinde yaşayan vatandaşlarının, giderek daha hareketli, çok kültürlü ve dijital hale gelen ve dinamik olarak değişen bir toplumda ihtiyaç duyulan bilgi, beceri ve yeterliliklerle daha iyi donatılması gerektiğine inanmaktadır. Bu bağlamda AB, hem kendi sınırları içinde hem de dışında vatandaşlarının, eğitim görmek, öğrenmek ve çalışmak için başka bir ülkede vakit geçirmesini standart hale getirmeyi ve anadiline ek olarak iki dil daha konuşmasını bir ölçüt olarak belirlemek gerektiğini düşünmektedir. Yeni döneminde Erasmus+ Programı, "Avrupa Eğitim Alanı", "2021-2027 Dijital Eğitim Eylem Planı", "Avrupa Gençlik Stratejisi" ve "Avrupa Birliği Spor Çalışma Planı"nın hedeflerini destekleyen önemli bir bileşen olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca AB'nin sürdürülebilir büyümesi ve uyumu açısından büyük öneme haiz olan iklim değişikliğiyle mücadele, temiz enerji, yapay zekâ, robotik, büyük veri analizi gibi alanlarda dijital beceriler ve yeterliliklerin geliştirilmesi, Programda öncelik verilen alanlar olarak sıralanmaktadır. AB'nin bilgi, beceri ve yeterliliklere yaptığı bir yatırım olarak değerlendirilebilecek Program, yeniliği teşvik ederek AB işletmelerinin daha rekabetçi olmasına katkı sağlamaktadır. Ekonomisini sürdürülebilir kılma öncelikleri doğrultusunda AB, çevre duyarlılığını bu program kapsamında her yönüyle ön plana çıkarmakta ve çevre hassasiyeti olan alternatif yöntemleri incelemektedir. Ulusötesi ve uluslararası boyutuyla Erasmus+ Programı; eğitim, öğretim, gençlik ve spor alanlarındaki işbirliklerini desteklemeyi, fikirlerin dolaşımını ve en iyi uygulamaların ve uzmanlığın aktarılmasını ve dijital yeteneklerin geliştirilmesini kolaylaştırmayı, böylece sosyal uyumu güçlendirirken yüksek kaliteli bir eğitime katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Bu yönüyle AB'nin en görünür başarı hikâyelerinden birisi olan program, 30 yıldan fazla süregelen AB programlarının tecrübe ve başarılarına dayanmaktadır (Ulusal Ajans, 2024).

Erasmus değişim programıyla özde farklı kültürlerden insanlara birbirleriyle anlamlı sosyal ilişkiler kurma yeteneği kazandırılarak kültürlerarası iletişim sorununun çözülmesinde katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Bu yetenek ile anlatılmak istenen, kültürlerarası iletişim kurma becerisine sahip bir kişinin, düşünce olarak sosyal ve kültürel çeşitliliğe karşı açık olması ve insanların düşüncelerini belirleyen şeylerin bazı değerler, tutumlar ve algılar olduğunun bilincinde olması veya farkına varabilmiş olması ve farklı kültürel çevrelere yönelik kültürel bilgiye sahip olmasıdır (Pope, vd., 2004).

Erasmus, Topluluk içi işbirliğinde deneyimli olan bir mezunlar havuzu oluşturmak için öğrenci hareketliliğini artırmak, üye ülkelerin vatandaşları arasındaki etkileşimi 24 güçlendirmek ve 'İnsanların Avrupası' kavramını pekiştirmek niyetindedir. Üstelik, tüm üye ülkelerin yükseköğretim kurumları arasındaki işbirliğini güçlendirmesi beklenmektedir. Öğrenci ve personel değişimindeki ve diğer çeşitli konulardaki işbirliği, sadece öğrenci hareketliliğini desteklemekte, ayrıca, Topluluk'taki yükseköğretim kurumlarının kalitesini artırmakta ve Avrupa boyutunu geliştirmektedir (Maiworm, 2001: 459-460)

Erasmus Programı'ndan yararlanan öğrencilerin beklenti ve memnuniyet düzeylerinin nesnel araç ve çalışmalarla saptanması ve izlenmesi, bu konuda elde edilen verilere göre ERASMUS Programı'nın hedeflerine

ulaşılıp ulaşılmadığının değerlendirilmesi son derece önemlidir. Bu konudaki araştırma sonuçlarının akademik program, bölüm, fakülte, üniversite ve ülke düzeylerinde öğrencilerin beklenti ve memnuniyet düzeylerini ortaya koyması ve karşılaştırmalara olanak veren bir nitelikte olması, programın sürekli izlenmesi ve gözden geçirilmesi program geliştirme stratejileri arasında yer almaktadır (Ünal, 2013: 6).

Erasmus öğrencileri, kültürler arası diyalogu sağlayarak Avrupa boyutunu destekleyen ve Avrupa Birliği vatandaşlığı kavramını yaşatan bireylerdir (Gençer, 2009). Erasmus eğitim programları, sadece Avrupa vatandaşlığı ilkesinin yerleşmesini hedeflemekle kalmaz, aynı zamanda üye ülke halklarına Avrupa bütünleşmesini öğretmeyi ve Avrupa politikalarının destek bulmasını sağlamayı da amaçlamaktadır (Ünal, 2009: 290). Rençber (2005) ise Erasmus programının öğrencilerin "Avrupalılık" bilincini ve anlayışını hızlandıracağını savunmaktadır.

2.2. Erasmus Programlarının Faaliyet Alanları

Erasmus+ 2021-2027 yılları arasında uygulanan eğitim, gençlik ve spor alanlarını kapsayan Avrupa Birliğinin hibe programıdır. Erasmus+ Programı ile kişilere, yaş ve eğitim geçmişlerine bakılmaksızın yeni beceriler kazandırılması, onların kişisel gelişimlerinin güçlendirilmesi ve istihdam olanaklarının artırılması amaçlanmaktadır. Erasmus+ Programının 2021-2027 yılları için tüm Avrupa'daki bütçesi 28,4 Milyar Avro'dur. Erasmus+ Programı kapsamında desteklenen faaliyetler temel olarak 3 Ana Eylem (Key Action, KA) ve 1 Özel Eylem altında toplanmaktadır (Ulusal Ajans, 2024).

Bunlar;

Ana Eylem KA1: Bireylerin Öğrenme Hareketliliği

- Personel Hareketliliği
- Öğrenci/Gençlik Hareketliliği
- Erasmus Akreditasyonu
- Gençlik Katılımı
- DiscoverEU-Avrupayı Keşfet – Kapsayıcılık
- DiscoverEU – Avrupayı Keşfet – Öğrenme Döngüsü
- Sanal Hareketler (HEI, YOU)

Ana Eylem KA2: Kurum ve Kuruluşlar Arasında İşbirliği

- Küçük ölçekli Ortaklıklar
- İşbirliği Ortaklıkları
- Mükemmeliyet İçin Ortaklıklar
- Yenilik İçin Ortaklıklar

Ana Eylem KA3: Politika Gelişimi ve İşbirliğine Destek

Özel Eylem1: Jean Monnet Programı

Ana Eylem KA1 Bireylerin Öğrenme Hareketliliği, öğrenci gençlik hareketliliği kapsamında makalede ele alınan Erasmus Öğrenim ve Staj Hareketliliği, Türkiye Ulusal Ajansı tarafından Yükseköğretim Kurumları için hazırlanan el kitabında aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır (Ulusal Ajans, 2024).

Erasmus Öğrenim Hareketliliği: Öğrenciler, herhangi bir öğrenim kademesinde diploma programlarının bir parçası olarak yurtdışındaki ortak yükseköğretim kurumlarından birinde öğrenim hareketliliği yapabilir. Bu tür bir hareketlilik, staj programını da içerebilir. Staj ve Öğrenim hareketliliği kombinasyonu yurtdışında akademik ve profesyonel deneyim arasında bir birliktelik yaratmayı amaçlar.

Erasmus Staj Hareketliliği: Öğrenciler, yurtdışındaki bir işletmede, bir araştırma enstitüsünde, bir laboratuvarında, bir kuruluş ya da ilgili başka bir çalışma yerinde staj faaliyeti gerçekleştirebilir. Yurtdışındaki stajlar, her eğitim kademesindeki çalışmalar ve yeni mezunlar için desteklenmektedir. Staj hareketliliği, öğretmen aday öğrencilerin ders verme stajlarını, öğrencilerin araştırma asistanlıklarını ve doktora adaylarının ilgili araştırma faaliyetlerini de içerir. Ufuk Avrupa ile bir birliktelik yaratmak üzere, staj faaliyetleri, çifte finansman yasağına

uymak şartıyla Ufuk Avrupa programı tarafından finanse edilen araştırma projeleri kapsamında da yerine getirilebilir. Staj faaliyeti, öğrencinin öğrenim programının tamamlayıcı bir parçası olmalıdır.

Erasmus programının en önemli özelliği öğrenci, akademisyen ve idari personelin değişimini (hareketliliği) teşvik etmesidir. Programla öğrenci, akademisyen ve idari personelin farklı ülkelerde bulunan yükseköğretim kurumlarında en az bir yıl eğitim veya daha farklı uygulamalarda bulunarak uluslar arası deneyim kazanmaları amaçlanmaktadır (Kondakçı, 2003: 74).

Öğrenciler program öncesinde, çok konuşulan diller kabul edilen İngilizce, Almanca, Fransızca, İspanyolca hariç olmak üzere, gidecekleri ülkenin dilinde yoğun dil kurslarına da katılabilmektedirler. Erasmus Yoğun Dil Kursu (EYDK) olarak adlandırılan bu etkinlik üç ile altı hafta arasında devam etmektedir. Ayrıca öğrencilere, kendi ülkelerinde ve gittikleri ülkelerde eğitim başlamadan önce oryantasyon eğitimi de verilmektedir. Oryantasyon eğitimlerinin içeriğinde öğrencilerin kendi kültürel değerlerinden güncel ve politik konulara, farklı kültürlerdeki günlük yaşantıya uyumdan iletişim becerilerine kadar çok çeşitli konularda bilgiler verilmektedir. Öğrencilerin gittikleri ülkelerdeki barınma yerlerini ayarlamaları kendi sorumluluklarıdır. Bununla birlikte EÜB, ev sahibi üniversiteye, barınma olanakları sunan yerler hakkında tavsiyelerde bulunma sorumluluğu yüklemektedir (Önder ve Balcı, 2010: 100).

Öğrenci hareketliliği sadece kişisel gelişime ve potansiyelini kullanmaktan doğan memnuniyete katkıda bulunmaz ayrıca dil ve kültürlerarası anlayış gibi alanlarda yeterliliği artırmanın yanında gittikçe uluslar arası hale gelen iş piyasasında istihdam edilebilirliğe de katkıda bulunur. Kültürel ve dilsel çeşitlilik anlayışını güçlendirerek, Avrupa Eğitim ve Öğretim Alanı'nın yaratılmasını teşvik eder (Certel, 2010: 37).

3. METODOLOJİ

Araştırma nicel olarak anket yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Önder ve Balcı (2010), tarafından yazılan "Erasmus öğrenci öğrenim hareketliliği programının 2007 yılında programdan yararlanan Türk öğrenciler üzerindeki etkileri" adlı makalede kullanılan dört faktör altında toplanan "programın yurt dışı eğitim olanağı sunmaya katkısı", "akademik olanaklardan memnuniyet", "maddi olanaklardan memnuniyet" ve "programın bireysel gelişime katkısı" şeklinde 4 boyuttan oluşan 31 maddeden oluşan anket kullanılmıştır. Elektronik anket formu, katılımcıların Erasmus Öğrenci Öğrenim Hareketliliği hakkındaki görüşlerini farklı boyutlarda ölçmek amacıyla oluşturulmuştur. İlk grup maddeler, katılımcıların daha önce yurt dışında eğitim alma hayallerinin olup olmadığı, yurt dışındaki akademik başarılarına yönelik düşünceleri ve özgüvenlerini irdelemektedir. İkinci grup maddeler ise, gidilen ülkedeki eğitim kalitesi, öğretim elemanları ve kitap, ders notları, laboratuvar gibi eğitim olanaklarından ne derece memnun olduklarına odaklanmaktadır. Üçüncü grup maddelerle, katılımcıların barınma olanakları, aldıkları hibe ve gittikleri ülkenin güvenliği konusundaki memnuniyetleri ölçülmüştür. Son olarak, bir grup madde ile katılımcıların Erasmus deneyimlerinin kendilerini ve kültürlerini tanımalarına, insanlara olan saygı ve hoşgörü düzeylerine, yeni arkadaşlıklar kurmalarına ve yabancı dil becerilerini geliştirmelerine katkısı belirlenmiştir.

Katılımcıların maddelere katılma düzeyleri 5'li Likert ölçeği ile değerlendirilmiştir. Bu ölçekte:

1, "Kesinlikle Katılmıyorum";

2, "Katılmıyorum";

3, "Ne katılıyorum ne katılmıyorum";

4, "Katılıyorum";

5 ise "Kesinlikle Katılıyorum" anlamına gelmektedir.

Elektronik anket uygulanmadan önce içerik geçerliği ve görünür geçerliği test edilmiştir.

3.1. Araştırma Evreni ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Türkiye'deki erasmus hareketliliğinden yararlanan üniversite öğrencileri, örnekleme ise Türkiye'deki 2020-2024 tarihleri arasında erasmus hareketliliğinden yararlanan ve araştırmaya elektronik ortamda anket yanıtlayarak gönüllü olarak katılan 531 kişidir. Kolayda örnekleme yöntemi uygulanmıştır.

3.2. Verilerin Analizi

Araştırmada anket formları ile elde edilen veriler SPSS 26.0 paket programına araştırmacı tarafından işlenmiş ve analiz edilmiştir. Verilerin normallik testi için yapılan analiz sonucunda tüm ölçek ve alt boyutlarına ait

çarpıklık ve basıklık (Skewness ve Kurtosis) değerleri -2 ve +2 aralığında bulunmuş ve normallik varsayımının kabul edildiği varsayılmıştır.

Demografik sorulardan cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, gelir durumu, çalışılan kurum ve deneyim yılı değişkenleri için analizlerde parametrik testlerden olan iki grup karşılaştırmaları için T testi ve ikiden fazla grupların karşılaştırılması için ANOVA testleri uygulanmıştır. Bu bağlamda iki gruplu olan cinsiyet ve medeni durum değişkenlerinde bağımsız örneklem T-Testi, ikiden fazla grubu bulunan yaş, eğitim durumu, gelir durumu, çalışılan kurum ve deneyim yılı değişkenlerinde ANOVA analizleri uygulanmıştır. İki gruplu grupların karşılaştırılması sonucu anlamlı farkın neden olduğu gruplar Post-Hoc testlerinden olan Tukey HSD ile belirlenmiştir. Ölçeklerin ve alt boyutlarının güvenilirlik değerlerini belirlemek amacıyla için Cronbach Alpha analizi yapılmıştır. Cronbach Alpha değerinin 0,70'in üzerinde olması beklenmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2014: 317). Ölçeklerin birbirleri arasındaki ilişkiyi test etmek amacıyla Pearson Korelasyon analizi uygulanmıştır.

Tüm analizlerde anlamlılık (p) değeri 0,05 olarak alınmıştır. Uygulanan testler sonuçlarında $p < 0,05$ olduğunda farklılık istatistiksel anlamda önemli, $p > 0,05$ olduğunda ise çıkan farklar istatistiksel anlamda önemsiz olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 1. Demografik bilgiler

Cinsiyet		
	Sıklık	%
Kadın	291	54,8
Erkek	240	45,2
Toplam	531	100,0
Yaş		
	Sıklık	%
19-25	126	33,7
26-34	371	69,9
35+	34	6,4
Toplam	531	100,0
Medeni Durum		
	Sıklık	%
Bekar	396	74,6
Evli	135	25,4
Toplam	531	100,0
Eğitim Durumu		
	Sıklık	%
Ön Lisans	10	1,9
Lisans	353	66,5
Yüksek Lisans	168	31,6
Toplam	531	100,0
Gelir Durumu		
	Sıklık	%
17.002-25.000	113	21,3
25.001-35.000	121	22,8
35.001-45.000	133	25,0
45.001-55.000	144	27,1
Diğer	20	3,8
Toplam	893	100,0
Çalışılan Kurum		
	Sıklık	%
Kamu	120	22,6
Özel	381	71,8
Kendi İş	30	5,6
Toplam	531	100,0
Deneyim		
	Sıklık	%
0-5 yıl	372	70,1

6-10 yıl	130	24,5
11+	29	5,5
Toplam	531	100,0

Katılımcıların demografik özelliklerinin incelendiği Tablo 1 sonuçlarına göre; 291 (%54,8) katılımcının kadın, 240 (%45,2) katılımcının erkek olduğu; 126 (%33,7) kişinin 19-25 yaş aralığında, 371 (%69,9) kişinin 26-34 yaş aralığında ve 34 (%6,4) kişinin 35 ve üzeri yaşta olduğu; 396 (%74,6) katılımcının bekar, 135 (%25,4) katılımcının evli olduğu; 113 (%21,3) katılımcının 17.002-25.000 arasında gelirinin, 121 (%22,8) katılımcının 25.001-35.000 arasında gelirinin, 133 (%25,0) katılımcının 35.001-45.000 arasında gelirinin, 144 (%27,1) katılımcının 45.001-55.000 arasında gelirinin olduğu; 120 (%22,6) katılımcının kamuda çalıştığı, 381 (%71,8) katılımcının özle sektörde çalıştığı ve 30 (%5,6) katılımcının kendi işi olduğu; 372 (%70,1) katılımcının 0-5 yıl arasında çalışma deneyimi olduğu, 130 (%24,5) katılımcının 6-10 yıl arasında çalışma deneyimi olduğu ve 29 (%5,5) katılımcının 11 yıldan daha fazla süredir çalışma deneyimi olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Araştırma ölçeklerine dair betimleyici istatistikler

Ölçek	Min.	Maks.	\bar{X}	s	Çarpıklık	Basıklık	Cronbach Alfa
Erasmus Olanakları	2,03	4,77	3,5676	,44670	-,418	,346	0,836
Yurtdışı eğitim olanağı sunmaya katkı	1,50	5,00	2,9969	,68454	,070	-,532	0,709
Akademik olanaklardan memnuniyet	1,40	5,00	3,9672	,64783	-,846	1,533	0,712
Maddi olanaklardan memnuniyet	1,60	5,00	3,4448	,68605	-,391	-,329	0,564
Bireysel gelişime katkı	1,31	5,00	3,8123	,61847	-,635	,683	0,845

Yukarıda araştırmada kullanılan ölçeklere ait ortalama, standart sapma, minimum-maksimum ve çarpıklık-basıklık değerleri verilmiştir. Çarpıklık ve basıklık değerlerinin -2 ve +2 arasında olması durumunda normallik varsayımı kabul edilmektedir. Bu durumda normallik varsayımı sağlanan ölçekler ve alt boyutları için parametrik testler, sağlanmayan ölçek ve alt boyutlar içinse non-parametrik testler kullanılacaktır.

Erasmus Olanakları ölçeğinden katılımcıların aldıkları ortalama puan 3,5676 olarak hesaplanmıştır. Alt boyutlarına bakıldığında ise yurtdışı eğitim olanağı sunmaya katkı alt boyutu için ortalama puan 2,9969; akademik olanaklardan memnuniyet alt boyutu için ortalama puan 3,9672; maddi olanaklardan memnuniyet alt boyutu için ortalama puan 3,4448 ve bireysel gelişime katkı alt boyutu için ortalama puan 3,8123'tür. Ölçeğin kendisinde ve alt boyutlarında normallik varsayımı sağlanmaktadır. Mevcut araştırma için ölçeğin kendisine ait Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı 0,836 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 3. Erasmus Olanakları ölçeği ve alt boyutlarından alınan ortalama puanların cinsiyet ile karşılaştırılması (Bağımsız Örneklem T-Testi)

	Cinsiyet	N	\bar{X}	s	t	sd	p
Erasmus Olanakları	Kadın	291	3,5872	,43463	1,114	529	,266
	Erkek	240	3,5438	,46071			
Yurtdışı eğitim olanağı sunmaya katkı	Kadın	291	3,0309	,66380	1,261	529	,208
	Erkek	240	2,9557	,70807			
Akademik olanaklardan memnuniyet	Kadın	291	3,9505	,64671	-,654	529	,513
	Erkek	240	3,9875	,64995			
Maddi olanaklardan memnuniyet	Kadın	291	3,4206	,70240	-,895	529	,371
	Erkek	240	3,4742	,66597			
Bireysel gelişime katkı	Kadın	291	3,8538	,59000	1,708	529	,088
	Erkek	240	3,7619	,64900			

Tablodaki tüm değişkenler için p değerlerinin 0.05'ten büyük olması, kadın ve erkek öğrenciler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmadığını göstermektedir. Bu sonuç, her iki cinsiyetin belirtilen konularda benzer memnuniyet düzeylerine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bağımsız örneklem T-Testi sonuçlarına göre, katılımcıların araştırma ölçeği ve alt boyutlarından aldıkları puanlar cinsiyet gruplarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir ($p > 0.05$)

Tablo 4. Erasmus Olanakları ölçeği ve alt boyutlarından alınan ortalama puanların yaş ile karşılaştırılması (ANOVA)

	Yaş	N	\bar{X}	s	F	p	Post Hoc (Tukey)
Erasmus Olanakları	19-25	126	3,5374	,45086	1,305	,272	-
	26-34	371	3,5861	,43502			
	35+	34	3,4772	,54517			
Yurtdışı eğitim olanağı sunmaya katkı	19-25	126	3,0417	,67528	,994	,371	-
	26-34	371	2,9714	,68544			
	35+	34	3,1103	,70896			
Akademik olanaklardan memnuniyet	19-25	126	3,9444	,67534	,309	,735	-
	26-34	371	3,9806	,64065			
	35+	34	3,9059	,63482			
Maddi olanaklardan memnuniyet	19-25a	126	3,2873	,68094	4,460	,012	b>a
	26-34b	371	3,4970	,68028			
	35+	34	3,4588	,69897			
Bireysel gelişime katkı	19-25	126	3,7821	,60262	3,947	,020	b>c
	26-34b	371	3,8470	,61338			
	35+c	34	3,5452	,67735			

Katılımcıların araştırma ölçeği ve alt boyutlarından aldıkları puanların yaş gruplarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek üzere yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre; ölçeğin maddi olanaklardan memnuniyet ve bireysel gelişime katkı alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılaşmalara rastlanmaktadır ($p<.05$). Anlamlı farklılaşmaların hangi seçeneklerden kaynaklandığını belirlemek üzere yapılan Post-Hoc analizlerinden Tukey'e göre; maddi olanaklardan memnuniyet alt boyutunda 19-25 ve 26-34 yaş grupları, bireysel gelişime katkı alt boyutunda 26-34 ve 35+ yaş grupları anlamlıdır. Anlamlı çıkan seçenekler arasında yapılan karşılaştırmaya göre anlamlı farklılaşmalar 26-34 yaş grubu katılımcıların bu alt boyutlardan aldıkları yüksek ortalama puanlardan kaynaklanmaktadır.

Tablo 5. Erasmus Olanakları ölçeği ve alt boyutlarından alınan ortalama puanların cinsiyet ile karşılaştırılması (Bağımsız Örneklem T-Testi)

	Medeni Durum	N	\bar{X}	s	t	sd	p
Erasmus Olanakları	Bekar	396	3,5710	,44079	,297	529	,766
	Evli	135	3,5577	,46513			
Yurtdışı eğitim olanağı sunmaya katkı	Bekar	396	3,0110	,67669	,813	529	,417
	Evli	135	2,9556	,70801			
Akademik olanaklardan memnuniyet	Bekar	396	3,9707	,64792	,212	529	,833
	Evli	135	3,9570	,64986			
Maddi olanaklardan memnuniyet	Bekar	396	3,4258	,68713	-1,097	529	,273
	Evli	135	3,5007	,68235			
Bireysel gelişime katkı	Bekar	396	3,8176	,62756	,341	529	,733
	Evli	135	3,7966	,59298			

Katılımcıların araştırma ölçeği ve alt boyutlarından aldıkları puanların medeni durum gruplarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek üzere yapılan bağımsız örneklem T-Testi sonuçlarına göre; ölçeğin kendisinde ve alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılaşmalara rastlanmamaktadır ($p>.05$).

Tablo 6. Erasmus Olanakları ölçeği ve alt boyutlarından alınan ortalama puanların eğitim durumu ile karşılaştırılması (ANOVA)

	Eğitim Durumu	N	\bar{X}	s	F	p	Post Hoc (Tukey)
Erasmus Olanakları	Ön lisans	10	3,2871	,46460	2,062	,128	-
	Lisans	353	3,5770	,43983			
	Yüksek Lisans	168	3,5645	,45715			

Yurtdışı eğitim olanağı sunmaya katkı	Ön lisans	10	2,6250	,56211	2,803	,062	-
	Lisans	353	3,0372	,67149			
	Yüksek Lisans	168	2,9345	,71001			
Akademik olanaklardan memnuniyet	Ön lisansa	10	3,5200	,90529	4,049	,018	c>a
	Lisans	353	3,9411	,64573			
	Yüksek Lisans	168	4,0488	,62349			
Maddi olanaklardan memnuniyet	Ön lisans	10	3,2800	,64083	1,095	,335	-
	Lisans	353	3,4742	,68377			
	Yüksek Lisans	168	3,3929	,69278			
Bireysel gelişime katkı	Ön lisans	10	3,6077	,50954	,637	,529	-
	Lisans	353	3,8087	,61407			
	Yüksek Lisans	168	3,8320	,63419			

Katılımcıların araştırma ölçeği ve alt boyutlarından aldıkları puanların eğitim durumu gruplarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek üzere yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre; ölçeğin akademik olanaklardan memnuniyet alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farklılaşmalara rastlanmaktadır ($p<.05$). Anlamlı farklılaşmaların hangi seçeneklerden kaynaklandığını belirlemek üzere yapılan Post-Hoc analizlerinden Tukey'e göre; akademik olanaklardan memnuniyet alt boyutunda ön lisans ve yüksek lisans eğitim grupları anlamlıdır. Anlamlı çıkan seçenekler arasında yapılan karşılaştırmaya göre anlamlı farklılaşmalar yüksek lisans mezun grubu katılımcıların akademik olanaklardan memnuniyet alt boyutundan aldıkları yüksek ortalama puanlardan kaynaklanmaktadır.

Tablo 7. Erasmus Olanakları ölçeği ve alt boyutlarından alınan ortalama puanların gelir durumu ile karşılaştırılması (ANOVA)

	Gelir Durumu	N	\bar{X}	s	F	p	Post Hoc (Tukey)
Erasmus Olanakları	17.002-25.000	113	3,4953	,50095	2,035	,088	-
	25.001-35.000	121	3,5697	,43254			
	35.001-45.000	133	3,6498	,42922			
	45.001-55.000	144	3,5417	,43991			
	Diğer	20	3,6032	,28987			
Yurtdışı eğitim olanağı sunmaya katkı	17.002-25.000	113	3,0288	,68872	1,652	,160	-
	25.001-35.000	121	3,0134	,66513			
	35.001-45.000	133	3,0602	,69164			
	45.001-55.000	144	2,9436	,69696			
	Diğer	20	2,6813	,58275			
Akademik olanaklardan memnuniyet	17.002-25.000	113	3,9186	,72488	,291	,884	-
	25.001-35.000	121	3,9669	,65795			
	35.001-45.000	133	3,9774	,63373			
	45.001-55.000	144	3,9833	,59391			
	Diğer	20	4,0600	,63611			
Maddi olanaklardan memnuniyet	17.002-25.000a	113	3,2726	,72951	3,501	,008	c>a
	25.001-35.000	121	3,4198	,65136			
	35.001-45.000c	133	3,5865	,68720			
	45.001-55.000	144	3,4514	,67720			
	Diğer	20	3,5800	,48947			
Bireysel gelişime katkı	17.002-25.000	113	3,7052	,67303	2,331	,055	-
	25.001-35.000	121	3,8169	,62416			
	35.001-45.000	133	3,9109	,58566			
	45.001-55.000	144	3,7746	,61091			

Diğer	20	4,0038	,40202
-------	----	--------	--------

Katılımcıların araştırma ölçeği ve alt boyutlarından aldıkları puanların gelir durumu gruplarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek üzere yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre; ölçeğin maddi olanaklardan memnuniyet alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farklılaşmalara rastlanmaktadır ($p<.05$). Anlamlı farklılaşmaların hangi seçeneklerden kaynaklandığını belirlemek üzere yapılan Post-Hoc analizlerinden Tukey'e göre; maddi olanaklardan memnuniyet alt boyutunda 17.002-25.000 ve 35.001-45.000 gelir durumu grupları anlamlıdır. Anlamlı çıkan seçenekler arasında yapılan karşılaştırmaya göre anlamlı farklılaşmalar 35.001-45.001 arası geliri olan katılımcıların maddi olanaklardan memnuniyet alt boyutundan aldıkları yüksek ortalama puanlardan kaynaklanmaktadır.

Tablo 8. Erasmus Olanakları ölçeği ve alt boyutlarından alınan ortalama puanların çalışılan kurum ile karşılaştırılması (ANOVA)

	Kurum	N	\bar{X}	s	F	p	Post Hoc (Tukey)
Erasmus Olanakları	Kamu	120	3,6091	,39204	,722	,486	-
	Özel	381	3,5535	,46299			
	Kendi İşi	30	3,5806	,44416			
Yurtdışı eğitim olanağı sunmaya katkı	Kamu	120	3,0010	,65676	,654	,520	-
	Özel	381	3,0066	,67998			
	Kendi İşi	30	2,8583	,84508			
Akademik olanaklardan memnuniyet	Kamu	120	4,0033	,65336	,507	,602	-
	Özel	381	3,9501	,64198			
	Kendi İşi	30	4,0400	,70935			
Maddi olanaklardan memnuniyet	Kamu	120	3,5433	,67223	3,797	,023	c>b
	Özel	381	3,3963	,69698			
	Kendi İşic	30	3,6667	,51013			
Bireysel gelişime katkı	Kamu	120	3,8571	,52175	,417	,659	-
	Özel	381	3,7979	,65451			
	Kendi İşi	30	3,8154	,49917			

Katılımcıların araştırma ölçeği ve alt boyutlarından aldıkları puanların çalışılan kurum gruplarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek üzere yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre; ölçeğin maddi olanaklardan memnuniyet alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farklılaşmalara rastlanmaktadır ($p<.05$). Anlamlı farklılaşmaların hangi seçeneklerden kaynaklandığını belirlemek üzere yapılan Post-Hoc analizlerinden Tukey'e göre; maddi olanaklardan memnuniyet alt boyutunda özel ve kendi işi olan kurum grupları anlamlıdır. Anlamlı çıkan seçenekler arasında yapılan karşılaştırmaya göre anlamlı farklılaşmalar kendi işinde çalışmakta olan katılımcıların maddi olanaklardan memnuniyet alt boyutundan aldıkları yüksek ortalama puanlardan kaynaklanmaktadır.

Tablo 9. Erasmus Olanakları ölçeği ve alt boyutlarından alınan ortalama puanların deneyim süresi ile karşılaştırılması (ANOVA)

	Süre	N	\bar{X}	s	F	p	Post Hoc (Tukey)
Erasmus Olanakları	0-5 yıl	372	3,5707	,44079	,782	,458	-
	6-10 yıl	130	3,5809	,43067			
	11+	29	3,4683	,58049			
Yurtdışı eğitim olanağı sunmaya katkı	0-5 yıl	372	3,0074	,65718	,793	,453	-
	6-10 yıl	130	2,9433	,74255			
	11+	29	3,1034	,76186			
Akademik olanaklardan memnuniyet	0-5 yıl	372	3,9511	,65677	1,722	,180	-
	6-10 yıl	130	4,0446	,56308			
	11+	29	3,8276	,84638			
Maddi	0-5 yıl	372	3,4253	,68822	1,640	,195	-

olanaklardan	6-10 yıl	130	3,5292	,63776			
memnuniyet	11+	29	3,3172	,83925			
Bireysel	0-5 yıl	372	3,8269	,61709			
gelişime katkı	6-10 yıl	130	3,8148	,59690	1,619	,199	-
	11+	29	3,6127	,71350			

Katılımcıların araştırma ölçeği ve alt boyutlarından aldıkları puanların deneyim süresi gruplarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek üzere yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre; ölçeğin kendisi ve alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılaşmalara rastlanmamaktadır ($p>.05$).

Tablo 10. Araştırmada kullanılan ölçekler arasındaki ilişkiler (Korelasyon Analizi)

	1	2	3	4	5
1.Erasmus Olanakları	r 1				
2.Yurtdışı eğitim olanağı sunmaya katkı	r ,662**	1			
3.Akademik olanaklardan memnuniyet	r ,479**	,069	1		
4.Maddi olanaklardan memnuniyet	r ,500**	,124**	,196**	1	
5.Bireysel gelişime katkı	r ,865**	,378**	,292**	,271**	1

** $p<0,05$

Araştırma ölçeği ve alt boyutları arasındaki ilişkiyi tespit etmek üzere yapılan Pearson Korelasyon analizi sonuçlarına göre; yurtdışı eğitimi olanağı sunmaya katkı ile ölçeğin kendisi arasında istatistiksel olarak anlamlı ($p<.05$) ve pozitif yönde ($,662$); akademik olanaklardan memnuniyet ile ölçeğin kendisi arasında istatistiksel olarak anlamlı ($p<.05$) ve pozitif yönde ($,479$); maddi olanaklardan memnuniyet ile ölçeğin kendisi arasında istatistiksel olarak anlamlı ($p<.05$) ve pozitif yönde ($,500$), yurtdışı eğitim olanağı sunmaya katkı ile istatistiksel olarak anlamlı ($p<.05$) ve pozitif yönde ($,124$), akademik olanaklardan memnuniyet ile istatistiksel olarak anlamlı ($p<.05$) ve pozitif yönde ($,196$); bireysel gelişime katkı ile ölçeğin kendisi arasında istatistiksel olarak anlamlı ($p<.05$) ve pozitif yönde ($,865$), yurtdışı eğitim olanağı sunmaya katkı ile istatistiksel olarak anlamlı ($p<.05$) ve pozitif yönde ($,378$), akademik olanaklardan memnuniyet ile istatistiksel olarak anlamlı ($p<.05$) ve pozitif yönde ($,292$); maddi olanaklardan memnuniyet ile istatistiksel olarak anlamlı ($p<.05$) ve pozitif yönde ($,271$) ilişkiler bulunmaktadır.

Pozitif yönde ilişkili bulunması ilişkilendirilen boyutlardan alınan puanların birlikte artacağı veya azalacağı anlamına gelmektedir.

4. SONUÇ

Bu makale, Erasmus Öğrenci Öğrenim Hareketliliği hakkındaki katılımcı görüşlerini ve memnuniyet düzeylerini çeşitli demografik değişkenler açısından analiz etmektedir. Katılımcıların cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, gelir durumu, çalışılan kurum ve deneyim süresi gibi faktörlere bağlı olarak Erasmus programına yönelik memnuniyetlerinin nasıl farklılaştığını araştırmak amacıyla yapılmıştır. Elde edilen bulgular, katılımcıların Erasmus olanaklarından genel memnuniyet düzeylerini belirlemede bu demografik değişkenlerin rolünü ortaya koymaktadır.

Katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1'de özetlenmiştir. Araştırmaya katılanların %54,8'i kadın ve %45,2'si erkektir. Yaş gruplarına göre katılımcıların %33,7'si 19-25 yaş aralığındayken, %69,9'u 26-34 yaş aralığındadır. Medeni durum açısından katılımcıların %74,6'sı bekar ve %25,4'ü evlidir. Eğitim durumu bakımından katılımcıların %66,5'i lisans, %31,6'sı yüksek lisans mezunudur. Gelir durumuna göre en yüksek oran %27,1 ile 45.001-55.000 TL aralığındadır. Çalışma kurumlarına göre %71,8'i özel sektörde, %22,6'sı kamuda ve %5,6'sı kendi işinde çalışmaktadır. Deneyim süresi açısından ise katılımcıların %70,1'i 0-5 yıl, %24,5'i 6-10 yıl, %5,5'i ise 11 yıldan fazla deneyime sahiptir.

Bağımsız örneklem T-Testi sonuçlarına göre; cinsiyet değişkenine bağlı olarak ölçek ve alt boyutlarda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Bu sonuç, erkek ve kadın katılımcılar arasında Erasmus Olanakları ölçeği ve alt boyutları açısından anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir. Benzer şekilde Önder ve Balcı'nın (2010) çalışmasına göre cinsiyet değişkenine bağlı olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu çalışma sonucuna göre, cinsiyet değişkeninin bireysel girişimcilik algılarına katkı sağlamadığı ve cinsiyete göre bir farklılaşma meydana gelmediği görülmüştür. Yine başka benzer çalışmalar

olarak Ünal'ın (2013) ve Messer ve Wolter (2005) tarafından İsviçre'de ERASMUS Değişim Programı'na katılan 837 öğrenci üzerinde yapılan çalışmalarında öğrencilerin cinsiyetlerine göre programdan memnuniyetleri ve kazanımları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Bu araştırmadan farklı olarak Avrupa Komisyonu'nun (European Commission, 2010) "Statistical Overview of the Implementation of the Decentralised Actions in the ERASMUS Programme in 2007/2008" adlı raporuna göre, 2008 yılında ERASMUS öğrencilerinin yaklaşık %62'si kız öğrencilerden oluşmaktadır. Bu oran 2007 yılında %55,2 olarak kaydedilmiştir. Bu veriler, kız öğrencilerin erkek öğrencilere kıyasla ERASMUS Programı'na daha fazla katılım gösterdiğini ortaya koymaktadır. Kız öğrencilerin yeni kültürleri keşfetme ve merak etme eğilimlerinin yanı sıra, öğrenmeye açık olmaları ve kendilerini geliştirme isteklerinin yoğunluğu, bu farkın nedenleri arasında sayılmıştır.

Maddi olanaklardan memnuniyet ve bireysel gelişime katkı alt boyutlarında yaş gruplarına göre anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p < 0,05$). Post-Hoc Tukey testi sonuçlarına göre, maddi olanaklardan memnuniyet açısından 19-25 yaş grubuyla 26-34 yaş grubu arasında, bireysel gelişime katkı açısından ise 26-34 yaş grubu ile 35 yaş ve üzeri gruplar arasında anlamlı farklılıklar gözlemlenmiştir. Özellikle 26-34 yaş grubunun bu alt boyutlarda daha yüksek puanlar aldığı görülmüştür.

Bağımsız örneklem T-Testi sonuçlarına göre, medeni durum grupları arasında ölçek ve alt boyutlarda anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p > 0,05$). Bekar ve evli katılımcılar arasında Erasmus Olanakları ölçeği ve alt boyutları açısından anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

ANOVA testi sonuçlarına göre, akademik olanaklardan memnuniyet alt boyutunda anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p < 0,05$). Post-Hoc Tukey testi ile yapılan karşılaştırmalarda, yüksek lisans mezunlarının ön lisans mezunlarından akademik olanaklardan daha fazla memnuniyet duyduğu belirlenmiştir.

ANOVA testi sonuçlarına göre, maddi olanaklardan memnuniyet alt boyutunda anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p < 0,05$). Post-Hoc Tukey testi sonuçlarına göre, 35.001-45.000 TL gelir grubundaki katılımcıların maddi olanaklardan daha yüksek memnuniyet düzeyi gösterdiği gözlemlenmiştir.

ANOVA testi sonuçlarına göre, maddi olanaklardan memnuniyet alt boyutunda anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p < 0,05$). Post-Hoc Tukey testi sonuçlarına göre, özel sektör çalışanları ve kendi işini yapanlar arasında maddi olanaklardan memnuniyet açısından anlamlı farklılıklar gözlemlenmiştir. Kendi işinde çalışanlar, maddi olanaklardan daha yüksek memnuniyet puanı almıştır.

ANOVA testi sonuçlarına göre, deneyim süresine bağlı olarak ölçek ve alt boyutlarda anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p > 0,05$). Deneyim süresinin Erasmus Olanakları ölçeği ve alt boyutları üzerinde belirgin bir etkisi olmadığı görülmüştür.

Araştırma sonuçlarına göre, ölçek ve alt boyutlar arasında anlamlı ve pozitif ilişkiler bulunmuştur. Özellikle, bireysel gelişime katkı ile Erasmus Olanakları ölçeği arasında en yüksek pozitif ilişki ($r = 0,865$) gözlemlenmiştir. Bu, bireysel gelişime yapılan katkının Erasmus Olanakları ölçeği üzerinde büyük bir etkisi olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde, yurtdışı eğitim olanağı sunmaya katkı ile Erasmus Olanakları ölçeği arasında da anlamlı bir pozitif ilişki ($r = 0,662$) tespit edilmiştir. Bu bulgular, alt boyutların birlikte artış veya azalış gösterdiğini ve bir boyuttaki değişikliğin diğerlerini de etkileyebileceğini göstermektedir.

Bu araştırma sonuçları, Önder ve Balcı'nın (2010) çalışması ile karşılaştırıldığında benzerlikler göstermektedir. Önder ve Balcı'nın çalışmasına göre, memnuniyetin 1 ile 5 arasında tam sayı değerler alan Likert tipi bir ölçekte değerlendirildiği ve akademik olanaklardan memnuniyet düzeyinin oldukça yüksek olduğu (ortalama 3.98) belirtilmiştir. Benzer şekilde, bireysel gelişime katkı ve maddi olanaklardan memnuniyet boyutlarının ortalamaları sırasıyla 3.77 ve 3.62 olarak bulunmuş ve bu boyutlarda da yüksek memnuniyet seviyeleri kaydedilmiştir. Ancak, programın yurt dışı eğitim olanağı sunmaya katkısına ilişkin değerlendirmelerde, memnuniyet ortalamasının 2.50 olduğu görülmüştür. Bu sonuç, programın bu boyuttaki katkısının diğer boyutlara kıyasla daha az olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, yurt dışı eğitim olanaklarının katılımcılar tarafından diğer katkı unsurları kadar yüksek bir memnuniyetle değerlendirilmediğini göstermektedir.

Bu genel değerlendirme, hem araştırmanın kendi bulguları hem de Önder ve Balcı'nın çalışması ile birlikte ele alındığında, Erasmus programının çeşitli boyutlardaki etkilerinin katılımcılar tarafından farklı şekillerde algılandığını ve değerlendirildiğini ortaya koymaktadır. Özellikle bireysel gelişim ve akademik olanaklar yüksek memnuniyet düzeyleriyle öne çıkarken, yurt dışı eğitim olanakları sunmaya yönelik katkılar daha düşük bir memnuniyet düzeyi ile değerlendirilmektedir.

Aybar'ın (2016) çalışmasında da hareketlilik sonrası edinilen deneyimlerde, yurtdışı deneyiminin akademik kadroda olanlar arasında biraz daha yüksek oranla temsil edildiği gözlemlenmiş olsa da, bu fark istatistiksel olarak anlamlı değildir. Benzer şekilde, yüksek lisans ve doktora düzeyindeki öğrencilerin ön lisans ve lisans öğrencilerine göre yurtdışı deneyiminde biraz daha yüksek oranla temsil edildiği bulunmuş; ancak bu fark da istatistiksel olarak anlamlı değildir. Ayrıca, Erasmus+ Program Dönemi'nde hareketliliğe katılan öğrencilerin akademik deneyime daha fazla önem verdikleri gözlemlenmiştir. Bağcı, vd. (2018) çalışmasında ise Erasmus+ programına başvuran öğrencilerin en yüksek beklentilerinin mesleki, en düşük beklentilerinin ise akademik olduğu saptanmıştır

Tüm bu sonuçlar, katılımcıların Erasmus Olanakları ölçeği ve alt boyutları açısından demografik değişkenlere bağlı olarak farklı memnuniyet düzeyleri sergilediğini ortaya koymaktadır. Araştırmanın bulguları, katılımcıların memnuniyet düzeylerinin yaş, eğitim durumu, gelir durumu ve çalışılan kurum gibi demografik değişkenlere göre anlamlı farklılıklar gösterdiğini belirlemektedir.

Yaş değişkenine bakıldığında, farklı yaş gruplarındaki katılımcıların Erasmus programından farklı memnuniyet düzeyleri elde ettiği görülmektedir. Genç katılımcılar, yeni deneyimlere ve uluslararası eğitim olanaklarına daha açık olabilirken, daha ileri yaştaki katılımcılar farklı önceliklere sahip olabilmekte ve bu da memnuniyet düzeylerini etkileyebilmektedir.

Eğitim durumu da memnuniyet üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Lisans, yüksek lisans ve doktora seviyesindeki katılımcılar, Erasmus programından elde ettikleri akademik ve kişisel kazanımları farklı şekillerde değerlendirebilirler. Örneğin, yüksek lisans ve doktora öğrencileri, programın araştırma olanaklarına ve akademik işbirliklerine daha fazla önem verirken, lisans öğrencileri genel kişisel gelişim ve kültürel deneyimlere odaklanabilir.

Gelir durumu da programdan alınan memnuniyeti belirleyen önemli bir faktördür. Yüksek gelir grubundaki katılımcılar, Erasmus programının sunduğu maddi desteklerden daha az etkilenirken, daha düşük gelir grubundaki katılımcılar için bu destekler büyük bir fark yaratabilir. Bu nedenle, gelir durumu, katılımcıların programdan aldıkları memnuniyet düzeyini doğrudan etkileyebilir.

Çalışılan kurum değişkeni de memnuniyet üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir. Akademik kurumlarda çalışan katılımcılar, Erasmus programının sunduğu akademik olanakları ve uluslararası işbirliklerini daha fazla takdir edebilirken, özel sektörde çalışan katılımcılar, programın kariyerlerine olan etkilerini ve iş fırsatlarını değerlendirme konusunda farklı bir perspektife sahip olabilirler.

Bu kapsamlı değerlendirme, Erasmus programının katılımcılar tarafından çeşitli demografik faktörlere bağlı olarak farklı şekillerde algılandığını ve değerlendirildiğini göstermektedir. Bu da programın genel başarısının ve etkisinin, katılımcıların bireysel özelliklerine ve ihtiyaçlarına göre değişebileceğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, Erasmus programının daha etkili olabilmesi için bu demografik değişkenlerin dikkate alınarak programın kişiselleştirilmesi ve katılımcıların ihtiyaçlarına yönelik daha özel destekler sunulması gerektiği sonucuna varılabilir.

KAYNAKÇA

Aybar, D. H. (2016). *Erasmus Hareketlilik Programının Türk Kamu Üniversitelerinin Uluslararasılaşma Sürecine Etkisi: Akdeniz Üniversitesi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi. Antalya.

Bağcı, Ö. A., Erdem, S., & Erişen, Y. (2018). Erasmus+ Ka103 Hareketlilik Programının Öğrenci Ve Koordinatör Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 3(1), 54-76.

Certel, S. S. (2010). Erasmus Öğrenci Değişim Programına Katılan Türk Öğrencilerin Akademik Yaşantılarının Nitel Olarak İncelenmesi. *Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 18(1&2), 37-62. <https://doi.org/10.29228/mjes.150>.

Çenberci, S., Çenberci, E., & Saban, A. (2019). Lisans Öğrencilerinin Erasmus Öğrenci Öğrenim Hareketliliği Programı'na İlişkin Farkındalıkları Ve Tutumları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(69), 438-453.

European Commission. (2010). *Lifelong learning: Policies and programme, Lifelong Learning Programme, Statistical overview of the implementation of the decentralized actions in the ERASMUS Programme in 2007/2008*, Report: "ERASMUS since 1987"

Gençer, G. (2009). *Avrupa Birliği Eğitim Ve Gençlik Programları; Erasmus Programı Ve Türkiye Yüksek Öğretiminde Programın Uygulanması*. Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi. İstanbul.

- Gürbüz, S. & Şahin, F. (2014). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 271.
- LLP, 2008 Uygulama Raporu, *Hayat Boyu Öğrenme Programı*. Ankara: Ab Eğitim Ve Gençlik Programları Merkezi
- Pope, R. L., Reynolds, A. L., & Mueller, J. A. (2019). *Multicultural Competence In Student Affairs: Advancing Social Justice And Inclusion*. John Wiley & Sons.
- Kondakçı, Y. (2003). Avrupa'da Yükseköğretim İçin Yeni Bir Vizyon. *Eğitim Ve Bilim*, 28(129), 74-82.
- Maiworm, F. (2001). Erasmus: The Continuity And Change In The 1990s, *European Journal Of Education*, 36(4), 459-472.
- Önder, R. K., & Balcı, A. (2010). Erasmus Öğrenci Öğrenim Hareketliliği Programının 2007 Yılında Programdan Yararlanan Türk Öğrenciler Üzerindeki Etkileri. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 9(2), 93-116.
- Rençber, A. (2005). *Avrupa Birliği Eğitim Ve Gençlik Programları: Genel Eğitim Programı Çerçevesinde Yükseköğretim Alanında Ab Programı (Erasmus)*. Ankara: Maliye Bakanlığı, Bütçe Ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü. Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu.
- Ulusal Ajans, 2007 Yılı Hayatboyu Öğrenme Programı Etki Analizi Sonuç Raporu, Ankara, 2008a, S.1.
- Ünsal, H. (2009). *Türkiye'nin Ab'ye Üyeliği Sürecinde Türk Ulusal Ajansı*. Milli Eğitim, 183, 89-301.
- Ünal, M. (2013). Avrupa Birliği Öğrenci Öğrenim Hareketliliği Programının Bazı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2).
- Ünal, D. Ç. (2018). Türk İnsanı Ve Kültürünü Tanımak: Almanca Erasmus Deneyim Raporlarında Kültürlerarası Etkileşimin İncelenmesi. *Bilig*, (87), 1-32.
- Özbakır, F. & Yalçın, G. (2016). Internationalization Facilities of Universities Established in 2007 and Osmaniye Korkut Ata University. https://www.researchgate.net/publication/329175720_Internationalization_Facilities_of_Universities_Established_in_2007_and_Osmaniye_Korkut_Ata_University. (Erişim Tarihi: 15.06.2024).
- Messer, D. & Wolter, S. C. (2005). Are Student exchange programs worth it? *Discussion Paper* No. 1656, The Institute for the Study of Labor (IZA) Germany, Bonn.
- Türkiye Ulusal Ajansı, 2023 Dönemi Ka131 Sözleşme Belgeleri, <https://www.ua.gov.tr/Anasayfa/Icerikler/Baglanti-Ve-Dokumanlar/2023-Donemi-Ka131-Sozlesme-Belgeleri/>. (Erişim 10.04.2024).
- Erasmus Uygulama El Kitabı. <https://www.ua.gov.tr/Media/Tgllvj14/01-2023-Uygulama-El-Kitab%C4%B1.Pdf>. (Erişim Tarihi: 12.06.2024).
- Ulusal Ajans. (2024). Erasmus+ Programı Erişim: 15.04.2024 https://www.ua.gov.tr/Programlar/_/Erasmus-Programi// Erasmus+ Programme Guide, (2024). European Commission (Erişim Tarihi 22.05.2024).

Green Governance: A Blessing or a Burden?

F. Müge ALGAN

Dr., Türk Standardları Enstitüsü

mugealgan@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0001-8959-1174>

Makale Başvuru Tarihi: 19.08.2024

Makale Kabul Tarihi : 20.09.2024

Makale Yayın Tarihi : 25.10.2024

Makale Türü : Araştırma Makalesi

DOI: 10.5281/zenodo.13952415

Abstract

Anahtar Kelimeler:

Green Governance,
European Union,
Corporate
Sustainability
Reporting Directive,
UN SDGs,
EU Green Deal.

The magnitude of climate change problems and the inability of countries to address these problems have caused global actors to step in to find solutions. Thus, green governance has become a critical and widespread form of governance. The United Nations (UN) leads global efforts in the field of green governance with initiatives like United Nations Framework Convention on Climate Change, Kyoto Protocol, Paris Agreement, and Sustainable Development Goals. The European Union (EU) carries out initiatives such as The EU Green Deal, Taxonomy Regulation and sustainability legislation. Sustainability legislation of the EU imposes responsibilities on countries. This study introduces green governance and examines the global obligations of the Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD). The study investigates the contributions and the economic effects of global policies, and whether these policies are a blessing or a burden for weak parties such as developing countries and SMEs.

Yeşil Yönetişim: Nimet mi, Yük mü?

Özet

Keywords:

Yeşil Yönetişim,
Avrupa Birliği,
Kurumsal
Sürdürülebilirlik
Raporlaması
Direktifi,
BM Sürdürülebilir
Kalkınma Hedefleri,
AB Yeşil Mutabakatı

İklim değişikliği sorunlarının büyüklüğü ve ülkelerin bu sorunları ele almadaki yetersizliği çevre sorunlarına çözüm üretilmesi için küresel aktörlerin devreye girmesine neden olmuştur. Bu kapsamda yeşil yönetim önemli ve yaygın olan bir yönetim formu olarak ortaya çıkmıştır. Birleşmiş Milletler (UN) yeşil yönetim alanında yürütülen küresel çalışmaların liderliğini üstlenmektedir. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Kyoto Protokolü, Paris Anlaşması, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri gibi girişimler BM'nin önemli çevre girişimleridir. Avrupa Birliği (AB) de Yeşil Mutabakat, Taksonomi Regülasyonu ve sürdürülebilirlik çalışmaları ile bölgesel alanda çevre yönetimi ile ilgili önemli çalışmalar yürütmektedir. Son yıllarda AB tarafından yayınlanan sürdürülebilirlik mevzuatı ülkelere bazı sorumluluklar yüklemektedir. Bu çalışma, küresel ve bölgesel yeşil yönetim çalışmalarını tanıtarak Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlaması Direktifi (CSRD) özelinde ülkelerin ve şirketlerin küresel yükümlülüklerini incelemektedir. Çalışma küresel politikaların çevreye katkılarını, politikaların uygulanmasındaki sorunları, politikaların ülke ekonomilerine etkilerini ve gelişmekte olan ülkeler ve KOBİ'ler gibi zayıf taraflar için bu politikaların bir nimet mi yük mü olduğunu araştırmaktadır.

1. INTRODUCTION

While globalization connects people and societies and creates many changes in the world order, it has also caused the redefinition of public administration. The stagnation in the economy in the 1970s brought about different management searches with the influence of globalization, and the 80s witnessed the redefinition of the role of the nation-state. The state is equipped with new duties like inviting parties to policy-making processes and transparency. The governance model, which invites parties affected by public policies to the policy-making table, was first used by the World Bank. In its Africa Report, the World Bank defined the solution to the development problem in the region as a lack of management (World Bank, 1989). This administration change proposal of the World Bank has been accepted in the global arena and has started to be used with the jargon of "global governance" by the United Nations (UN) and "good governance" by the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) (Güler, 2003). The European Union (EU) published a White Paper, defining governance principles and determining the Union's governance practices. This multilateral structure in determining public policies that emerged with the globalization and governance model has paved the way for regional and global policies and added global actors such as the OECD and the EU to the nation-state. While the nation-state shared its policy-making power with these global actors, later these global actors adopted a cooperative governance approach and followed each other's policies to penetrate the public policy of the countries. The implementation of the policies determined by the EU followed by the OECD in the countries, and the UN, OECD and the World Bank presented policy recommendations and suggestions to the G20 countries in many areas (Algan, 2021: 822-828).

Globalization has had both positive and negative consequences on environmental issues. Although it facilitates the production of technological solutions to environmental problems, the integration of global markets, the intensification of the use and depletion of resources, and the increase in waste production are some of the environmental problems created by globalization (Lemos and Agrawal, 2006: 300).

The failure of countries to address the problem, the emergence of urgent global issues, and new institutions have encouraged the search for partnership (Lemos and Agrawal, 2006: 301; Clark W., 2000). As a result, global political actors have stepped in to find solutions to climate change and environmental problems.

These actors have invited countries to implement global environment policies through agreements, decisions, regulatory processes, mechanisms and environmental actions. International agreements, global actors, national policies, legislation, local decision-making structures are all involved in this environmental governance or green governance. Thus, environmental governance has become a form of management that is diverse and critical in importance and is widespread almost everywhere (Lemos and Agrawal, 2006: 298-299).

Green governance, which started with globalization, has moved to another stage with environmental policies being managed by global actors (Lemos and Agrawal, 2006: 299-302). Decentralization of management with the governance model has also facilitated the implementation of environmental policies determined by global actors on a national scale. The determination of global environment policies by international actors limited the policy-making area of the nation-state and obliged countries to allocate resources for green policies. This resource, which reaches significant amounts even for developed countries, has become a burden for developing countries.

The fact that the policies implemented within the scope of global green governance have consequences such as energy saving and environmental taxes have added market actors to the system (Lemos and Agrawal, 2006: 306). In particular, multinational companies have begun to take measures by influencing the policies of global actors to minimize the responsibilities arising from global environmental policies and to turn these policies into commercial gain. Thus, this nation-state, global actors, multinational corporations "cross-scale governance" has enabled the determination of different strategies in environmental policies and has created a governance model in which social learning increases, formality in decision-making decreases, and transparency and participation gain importance (Lemos and Agrawal, 2006: 309).

Green governance involves policies of the state, global actors and businesses. National policies, international agreements and legislation are the tools of green governance. Considering that more than 1700 multilateral and bilateral environment agreements have been signed to date, it does not seem possible to stay out of global environmental policies (Lemos and Agrawal, 2006: 308). Therefore, green governance is of critical importance, its scales are diverse and it is widespread on a global scale (Lemos and Agrawal, 2006: 298).

This study introduces global and regional green governance efforts of the UN and the EU. Initiatives such as the United Nations Framework Convention on Climate Change, Kyoto Protocol, Paris Agreement, Sustainable Development Goals (UN SDGS) and Global Compact are comprehensive environmental initiatives of the UN. The EU also contributes to global environmental goals while carrying out studies to prevent climate change across Europe with its Directives, Strategies, The EU Green Deal, Taxonomy Regulation and sustainability legislation on regional environmental governance. This study aims to introduce the global environmental policies carried out by the UN as a general framework and examines the environmental policies carried out by the EU, especially the Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD). While the study examines the contributions of global policies to the solution of environmental problems, it investigates the problem in the implementation of policies and the effects of policies on country economies and parties affected by policies like developing countries and SMEs.

2. GLOBAL GREEN GOVERNANCE FRAMEWORK

The most important international decision regarding keeping or reducing human-induced greenhouse gas emissions at a certain level due to their negative effects on the global climate system is the United Nations Framework Convention on Climate Change, which was one of the outcomes of the United Nations Conference on Environment and Development (Earth Summit) held in Rio in 1992. The Convention dated March 1994, when 50 countries submitted their ratification documents, and 186 countries and the EU have become parties to the Convention so far (Algan, 2011: 85). The agreement determined an important framework for producing solutions to environmental problems and enabled the determination of a road map in this context. Participation of countries in the Convention has been a significant step towards the adoption of UN policies on a national scale.

In 1997, upon the views of the countries that the Convention was not sufficient, especially regarding the reduction of greenhouse gas emissions, the Kyoto Protocol was adopted, which determined the actions after 2000 to strengthen the obligations of the parties. The Kyoto Protocol adopted emission trading, joint implementation and clean development mechanisms that will enable the parties to fulfil their requirement at a lower cost and outside their national borders, with priority given to the policies and measures to be taken within their borders (Algan, 2011: 85). The Kyoto Protocol, which Rosen described as the right solution at the wrong time, did not meet the expectations of scientists and activists with its weak carbon targets. Moreover, although their carbon targets are weak, many countries have not been able to achieve them. Canada completely exited the system, and some countries such as Japan remained in the system but failed to reach a compromise (Rosen, 2015: 31-32). According to the Global Carbon Project (GCP) data, total carbon emissions worldwide were 34 billion 810 million tons in 2020, while 51.1 per cent of this emission released by China, the United States of America (USA) and India. The 4 billion 713 million tons of carbon emissions released by the USA in 2020 correspond to 13.5 per cent of global emissions (GCP, 2022). Although it causes half of global carbon emissions, the USA wanted to use the flexibility mechanisms and trading systems of the Kyoto Protocol, but as a result of this not being possible and objections from other countries, it withdrew from the Protocol. At this point, the EU is making great efforts to bring America into the system. However, the US perceives these efforts as restricting US trade by using international trade agreements since they are not party to the Protocol. In this sense, the EU's efforts are not enough to bring the USA to the table (Bhagwati and Mavroidis, 2007: 310). This initiative, which could be seen as a start, was not successful for many reasons, such as the weak emission commitments of the countries, the USA not ratifying the Protocol, and the countries withdrawing from the negotiations. The failure of the Protocol is that, beyond weak goals and costly solutions, it exposes the world to a weak solution strategy (Rosen, 2015: 31-32).

The Paris Agreement, the third phase of international governance in the fight against climate change, was signed in 2015. With the agreement, a new cooperation framework was created that is expected to include all parties in global emission reduction action (Mazlum, 2019: 7-9). Although the Paris Agreement, which established new rules for international cooperation against climate change, is an important turning point in global climate policy, the emission reduction targets of the countries that accepted the Agreement were insufficient to achieve the purpose of the Agreement (Mazlum, 2019: 43). In response to opinions about the inadequacy of the Paris Agreement, Clemençon states that the Paris Agreement is better than no agreement at all. According to that; the Paris Agreement at least tries to attract countries that are far from environmental targets into the system with its emission reduction targets and emission trading system (2016: 3). Although the Biden administration approaches the Paris Agreement more sensitively and draws attention to the issue of emission reduction, the US's approach to green governance legislation has not changed. The insensitivity of countries with high emissions to the issue also causes the goals of the Paris Agreement to not be achieved. The effects of global problems have begun to be felt more in underdeveloped regions, especially in Africa. Even small emission reductions and minor efforts will be important for many countries (Estrada and Botzen, 2021: 95, 109). However, failure to make this effort puts our world on a path of no return (Clemençon, 2016: 20).

These efforts of the UN have prepared a general framework for preventing climate change and producing global solutions to environmental problems and determined road maps for countries to follow. As a result of these efforts, Conferences of the Parties (COP) have been held over the years and various dialogue processes have been carried out to increase the missing contributions and determine new actions. COPs, efforts of G20 countries, missions and establishment of alliances have been other efforts carried out within the framework of green governance (Mazlum, 2019: 43-53).

The 2030 Agenda for Sustainable Development which is adopted by all UN Members in 2015, aims to provide a common plan for prosperity. The 17 Sustainable Development Goals (SDGs) determined in this context are a call to action for all countries to increase prosperity while protecting the world. The SDGs include strategies to end poverty by improving economic growth and addressing social needs, including health, education and job opportunities while tackling climate change (UN, 2015). While these goals are important for a sustainable future, according to 2023 data, the realization rate of the SDGs remains below 50%. Nearly 200 sub-goals and actions defined under the 17 SDGs have not been implemented adequately by many countries. While it is almost impossible to achieve these goals, especially for countries struggling with war and hunger, developed countries barely contribute to these goals outside their borders. These goals, to which even global actors and countries cannot fully contribute, are even more difficult for SMEs, the weaker stakeholders of the countries. SMEs define SDGs as "too big" to comply with and define the 2030 Agenda as "too comprehensive" to follow (Smith et al., 2022: 4).

Another initiative within the scope of green governance in recent years is the United Nations Global Compact. UN Global Compact is a non-binding UN convention that aims to spread a sustainable, common global development culture throughout the world. It invites and encourages organizations to develop practices that are sustainable and in line with their social responsibilities. As of 2021, the convention has over 9,500 corporate and over 3,000 non-corporate signatories in over 160 countries. It is considered the most widespread volunteer responsibility project in the World (UN, 2023). The Global Compact sets out ten core principles that companies undertake to adopt and make part of their business strategies, practices and culture in the areas of human rights, anti-corruption, environment and workers' rights (UN, 2023). Signing the agreement encourages the signatory institutions to discipline activities in line with the principles in the agreement, to make measurements regarding them, to set new targets to improve themselves every year and to present all of these to the public, and to avoid behaviours that may be contrary to the principles of the agreement with great care (UN, 2023). Global actions to prevent climate change are developed under the leadership of global actors, especially the UN, and are a call directed not only to countries but also to companies. However, since the UN Global Compact is based on voluntary, its contribution to the solution of global environmental problems is limited.

In addition to global studies in the field of green governance, the contributions of the EU are also quite significant. The Union, which sets regional goals in addition to international obligations, reveals the green goals of the EU with the directives it publishes and follows both the global and the Union goals. Efforts such as the EU Green Deal, Taxonomy Regulation and Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) highlight the EU in the field of preventing climate change and finding solutions to environmental problems. For this reason, the EU's green governance activities are considered worth examining separately.

3. GREEN GOVERNANCE OF THE EUROPEAN UNION

While the average temperature has increased by 0.74 degrees Celsius worldwide in the last 100 years, the temperature in Europe has increased by approximately 1 degree Celsius in the same period. Europe is warming at a faster rate than the global average (Algan, 2011: 85). The EU has come to a strong position in international efforts by adopting an emission target within itself before the UN Framework Convention on Climate Change, with the carbon dioxide emission target set at the Luxembourg Environment and Energy Council in 1990. While the Kyoto Protocol obliges the parties to reduce greenhouse gas emissions by 5.2% between 1990 and 2012, 15 EU member states of the period took this target further and collectively committed to reduce their emissions by 8%. To maintain the 8% emission reduction, which is the common target for the EU, the obligations were distributed among the member states according to the EU burden-sharing mechanism decided by the Council in June 1998 (Algan, 2011: 85).

The EU has determined actions related to the prevention of climate change with its Environmental Action Programs. These programs ensure that climate change is one of the most important issues of the Union. The programs determine actions appropriate to the aim of creating a plan for carbon emissions trading within the EU and preventing climate change. For example, in the 6th Environmental Action Program, actions to carry out an inventory and review of state aid related to the energy sector in the Member States, to support renewable energy sources, to provide sufficient support in this direction in the liberalized energy market, and to increase energy saving were determined (Algan, 2011: 86).

The EU implements its policies regarding the prevention of climate change through Strategies and Directives. In addition to these, the European Climate Change Program (ECCP) was established to help the EU and its member countries achieve the emission targets within the scope of the Kyoto Protocol (Algan, 2011: 89). The Emissions Trading System (ETS), launched in January 2005, has become a crucial tool for EU's climate change strategy. As the first international trading system for carbon dioxide emissions, this program has become the driving force behind rapidly increasing carbon trading around the world. ETS, which includes EU-27 countries¹ and countries in the European Economic Area like Iceland, Norway and Liechtenstein, currently covers approximately 11,600 facilities from the energy and industrial sectors. The system has brought costs to these facilities, which are collectively responsible for nearly half of Europe's carbon dioxide emissions, through their emissions. (Algan, 2011: 90). The EU also made ETS regulations through directives and ensured harmony between this system and the mechanisms defined within the scope of the Kyoto Protocol. In line with the target of an 8% reduction by 2012 for EU-15 countries²; EU-27 countries reduced their total emissions by 10.8% between 1990 and 2006. In the 3rd implementation period of ETS (2013-2020), EU greenhouse gas emissions were predicted to be 20% less than 1990 levels by 2020 (Algan, 2011: 91-92).

The EU Green Deal, approved in 2020, is a set of policy initiatives by the European Commission aimed at making the European Union climate-neutral by 2050. The EU Green Deal is the comprehensive environmental initiative recorded by the EU, following national and international policies such as the Paris Agreement and the ETS. The European Green Deal focuses on important climate protection measures such as global warming and water sustainability. The Border Carbon regulation is designed to protect against carbon leakage and ensure that this process is adopted by its trading partners.

¹ EU 27 countries are Belgium, Denmark, Finland, Germany, Greece, Ireland, Spain, France, Italy, Luxembourg, Netherlands, Austria, Portugal, Sweden, England, Romania, Slovakia, Slovenia, Poland, Malta, Latvia, Lithuania, Hungary, Estonia, Czech Republic, Cyprus, Bulgaria.

² EU-15 countries are Belgium, Denmark, Finland, Germany, Greece, Ireland, Spain, France, Italy, Luxembourg, Netherlands, Austria, Portugal, Sweden and England.

Climate change and disruption are an existential threat to Europe and the world. To overcome these challenges, the European Green Deal aims to transform the EU into a modern, resource-efficient and competitive economy. The Green Deal aims to reach the goals of zeroing net greenhouse gas emissions by 2050, economic growth independent of resource use, and leaving no one and no place behind. The European Commission has adopted a set of proposals to align the EU's climate, energy, transport and taxation policy with reducing net greenhouse gas emissions by at least 55% compared to 1990 levels by 2030. The European Green Deal is financed with the budget from the Next Generation EU Recovery Plan (one-third of the €1.8 trillion) and the EU's seven-year budget (EC, 2024a). The Green Deal aims for a green EU with actions such as the Extended ETS, mandatory corporate reporting and the revision of the EU Energy Taxation Directive (PWC, 2022: 16).

The European Commission proposed to review the ETS with the "Fit for 55" package as part of the EU Green Deal on 14 July 2021 (EC, 2023). With this proposal, The Commission aims to revise the plans to reduce emissions from sectors subject to the EU ETS by the European Green Deal. It is planned to reduce emission allowance limits, distribute less free emission allowances and include the maritime sector in the ETS system. Additionally, it is planned to establish a separate emission system to cover buildings and road transportation. The Innovation and Modernization Fund created with the revenues from ETS will be expanded and member countries will be required to use ETS revenues for climate policies (Yeşil Büyüme, 2024a). The Fit for 55 package offers a new legislative package to EU member states with the publication of many new directives and the revision of previously published directives.

With an amendment made to the relevant Directive in 2018, a target was set to reduce emissions by 43% compared to 2005 by 2030. In addition, the annual emission reduction target of 1.74% was increased to 2.2%. As of 2021, it has been decided that 57% of carbon allocations will be sold by auction (Yeşil Büyüme, 2024a). According to the same change, sectors facing carbon leakage will be able to reach 100% of their free carbon allowances by 2030. Sectors with a low risk of carbon leakage will be able to benefit from 30% of free carbon allocations, provided that they are gradually reset to zero between 2026 and 2030. Increasing carbon fees over the years in the EU ETS put companies in countries that do not have such a carbon regime in an advantageous position. To protect EU producers, a Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM) proposal has been prepared. Article 6 of the Paris Agreement allows steps to be taken to increase communication and cooperation between emission trading systems, which will enable the transfer of carbon credits between countries. To protect against the negative effects of CBAM, the efforts of other countries, including Türkiye, to establish and strengthen their carbon regimes have increased significantly (Yeşil Büyüme, 2024a). According to 2021 data, there are 24 emission trading systems covering 16% of total greenhouse gas emissions worldwide. Planning and studies on the establishment of new emission trading systems continue in 22 countries (Yeşil Büyüme, 2024a). Flexibility mechanisms caused commercial concerns to increase instead of reducing carbon emissions and moved away from the purpose of ETS. Creating differences in global policies rather than policies that ensure harmony around the world reduces the effectiveness of climate policies. In addition to these negativities, the failure of countries with high carbon emissions, such as the USA, to fulfil global obligations renders global policies dysfunctional.

In addition to this dysfunction between countries, ETS is also perceived as an important market for multinational companies. While the value of this market was 10 billion dollars when it was established in 2005, it increased to 64 billion dollars in 2007. In 2008; the volume of the system in which 4 billion tons of carbon dioxide was sold reached 120 billion dollars. In 2020, carbon dioxide sales are expected to increase fourfold and reach 16 billion tons (Algan, 2011:103). With these figures, ETS serves to increase the profits of capital rather than solve global carbon problems. In fact, according to data from the US-based Climate Accountability Institute, 20 companies, including BP and Shell, produced greenhouse gases equivalent to 480 billion tons of carbon dioxide from 1965 to 2017, and 20 companies are responsible for one-third of global carbon emissions. This figure corresponds to 35 per cent of carbon emissions over the same period. Companies such as Chevron (43.35%), Gazprom (43.23%), ExxonMobil (41.90%), BP (34.02%), Royal Dutch Shell (31.95%), Total SA (12.35%) are among the top twenty companies in greenhouse gas production (BBC, 2024). EU multinationals continue to see ETS as a potential market rather than reducing greenhouse gas emissions.

Another green governance legislation of the EU is The European SME Strategy, published within the scope of the Green Deal. The strategy aimed to include in EU green governance the small and medium-sized enterprises operating in Europe (app. 23 million), which employ more than 80 million people and account for approximately half of Europe's GDP (EC, 2022: 1). SMEs are not only economically important, but also environmentally important. Although their individual effects are small, their cumulative effects on the environment are significant. The SME Strategy covers SMEs to achieve the EU's other green goals and aims to create a resource-efficient and agile digital economy by mobilizing European SMEs in industrial sectors.

Ipsos European Public Affairs conducted research in 2021 covering 27 Member States of the EU, Türkiye, Albania, North Macedonia, Serbia, Montenegro, Iceland, Norway, Moldova and the US. The research covered more than 17,500 SMEs and large companies (EC, 2022: 1). The research shows that SMEs mostly work on waste reduction and energy saving in terms of resource efficiency. According to the research, while most SMEs work to increase resource efficiency, 10% of them do not take any action regarding resource efficiency. According to 2017 data, the resource efficiency of SMEs decreased from 11% to 9% (EC, 2022: 2-3). Research shows that 72% of SMEs have not yet calculated their carbon footprint and have no plans to reduce carbon emissions (EC, 2022:4). 34% of SMEs defined the obstacles to their adaptation to green transformation as the complexity of administrative and legal procedures (EC, 2022:4). While 24% of SMEs prefer to

receive external assistance to comply with EU green policies, 64% of SMEs rely on their financial resources to adapt to green governance challenges and 54% prefer to move forward with their technical expertise (EC, 2022: 5). The research shows that Dutch (45%), Austrian (44%) and Swedish (43%) SMEs rank high in having green products, which are defined as products that reduce environmental risk. On the other hand, Greece (25%), Ireland (27%) and Romania (30%) are among the countries that have not yet offered green products, although they are in their two-year plans (EC, 2022: 7).

The EU Green Deal Survey Report published in 2022 shows that 49% of companies are prepared for the EU Green Deal, 66% have allocated resources for sustainability, and 51% will arrange their supply chains shortly. On the other hand, the same research; shows that 60% of companies are not familiar with the EU Green Deal, many of them lack organizational skills to adapt and will suffer from coordination difficulties. It seems that companies are unprepared, especially in transportation, production and water consumption, and many companies have not taken any steps to switch to cleaner energy sources (PWC, 2022: 3). According to these studies, it seems that the EU has a long way to go in terms of reducing emissions and saving water.

Another new legislation of European green governance is the EU Taxonomy. Taxonomy aims to create an environmentally sustainable investment environment. Taxonomy aims to raise awareness of contributing to one of the EU's environmental goals and not harming any of them. The Taxonomy Regulation, which is expected to contribute to the EU Green Deal, is not mandatory. The regulation aims to develop investments that will contribute to the prevention of climate change and zero target of investments throughout the EU. Taxonomy, which is also expected to prevent greenwashing, encourages the financing of sustainable projects. EU Taxonomy principles are; climate change mitigation, climate change adaptation, transition to a circular economy, sustainable use and protection of water and marine resources, pollution prevention and control and protection and restoration of biodiversity and ecosystems. The Taxonomy Regulation sets out four overarching conditions which are; doing no harm to environmental objectives, making a contribution to at least one objective, complying with with the technical screening requirement set out in the Taxonomy delegated acts (EC, 2024b).

The EU's climate and environmental policies listed above are a general framework that determines environmental problems and sets goals that will provide solutions to these problems. Considering the global targets and realizations, it can be seen that the EU's environment policy is focused on the goal and evaluate the result. EU economy greenhouse gas emissions decreased by 5.3% in 2023. In the second quarter of 2023, 21 EU member countries managed to reduce their emissions compared to 2022. The countries that provided the most emission reductions were Bulgaria (-23.7%), Estonia (-23.1%) and the Netherlands (-10.3%). Malta (+7.7%), Latvia (+4.5%), Ireland (+3.6%), Lithuania (+3.0%), Cyprus (+1.7%) and Croatia (+1.0%) are the countries with increasing emissions. Among these countries, Malta (+3.9%), Croatia (+2.6%), Cyprus (+2.2%) and Lithuania (+0.7%) increased their GDP (EUROSTAT, 2023). 10 of the 21 countries that reduced emissions the most (Estonia, Luxembourg, Hungary, Austria, Sweden, Czechia, Poland, Germany, Finland and the Netherlands) experienced a decrease in GDP. Italy has managed to keep its GDP the same as 2022 while reducing emissions (EUROSTAT, 2023). Denmark, France, Belgium, Slovenia, Slovakia, Bulgaria, Portugal, Spain, Romania and Greece experienced an increase in their GDP while reducing their emissions. These figures reveal the difficulty of climate action targets for country economies. Although it is not valid for all countries, many countries have experienced GDP loss while reducing emissions (EUROSTAT, 2023).

4. CORPORATE SUSTAINABILITY REPORTING DIRECTIVE (CSRD)

Within the scope of the EU Green Deal, requirements regarding financial and non-financial sustainability are determined. Corporate citizenship is defined as how a company exercises its rights, obligations, privileges and overall corporate responsibility in local and global environments. The EU is creating a legal framework to expand the concept of corporate citizenship and ensure companies' compliance with environmental obligations. The Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) no. 2022/2464, the Non-Financial Reporting Directive (NFRD) no. 2014/95 and the Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR) no. 2019/2088 are the legislation published in this field.

The Non-Financial Reporting Directive, which came into force in 2014, was published within the scope of the Renewed EU strategy for Corporate Social Responsibility. The strategy aims to improve the consideration of environmental, social and governance (ESG) issues by European (financial and non-financial) companies. The EU defines corporate social responsibility in two ways. The first dimension focuses on companies "behaving in an accountable, transparent and responsible manner". The second dimension defines increasing the contribution of companies to "the interests of society and the path to sustainable development and inclusive recovery". NFRD aims to increase the transparency of institutions' ESG performances and identify sustainability risks (WPSF, 2021: 2).

With increasing negative impacts of some companies on the environment, sustainable finance is also a major concept for the sustainable development (Gaweda, 2021: 41). While global organizations take sustainability and finance studies to different dimensions, shifting capital flows towards mitigating climate change was determined as a clear priority for the Paris Agreement in December 2015 (WPSF, 2021: 2-3). The effects of finance on climate change and sustainability were taken into account by the EU in the 2018 Action Plan on Financing Sustainable Growth and the European Green Deal and priorities were determined to support sustainable investment and develop a sustainable finance system. These priorities include managing sustainability risks and ensuring the transparency and sustainability of long-term financial and economic actions (WPSF, 2021: 3).

Today, sustainability and non-financial reporting obligations of institutions continue to increase. Not only the European Commission but also many global, regional and national organizations such as the European Central Bank expect companies to determine ESG targets, calculate sustainability risks and report. However, these corporate non-financial disclosures bring with them many difficulties. These challenges include incomplete data, lack of comparability and standardization, and lack of accessibility and reliability (WPSF, 2021: 2). In addition to the obligation of companies to meet the demands of EU institutions, they also have to comply with the rules set by global and national organizations. It is likely that SMEs, especially those experiencing difficulties in complying with the EU Green Deal, will encounter many problems regarding NFRD and sustainability. Considering the studies carried out by the EU in this context, such as the Guidelines on the Reporting of Climate-Related Information, it appears that EU green governance has had a limited impact so far. NFRD also does not appear to meet the current justifications behind the need for corporate non-financial disclosures (WPSF, 2021: 3).

NFRD requires companies within its scope to disclose information on environmental and social issues. The NFRD covered the EU's large public interest companies (i.e. listed companies, credit institutions, insurance companies) and public interest organisations, which are the parent companies of a large group. Companies with a balance sheet total exceeding 20 million euros, or a net turnover of more than 40 million euros and companies with more than 500 employees, were expected to report in 2018. According to the European Commission, 11,700 organizations are covered by NFRD. NFRD introduced the concept of double materiality to determine how sustainability issues affect company performance (outside-in perspective) and the impact companies have on people and the environment (inside-out perspective).

When NFRD reporting was examined, it was seen that there was resistance to reporting among companies, and reporting companies did not include the information needed by users such as credit institutions or other stakeholders in their reports (Cleary Gottlieb, 2021:2). Research determines that the major majority of European stock companies did not provide ESG performance information, on the other side companies that reported non-financial information accounted for the majority of net sales and market value of listed companies in Europe. The analysis findings also show the lack of accountability in sustainability reporting. The research confirms that a broader group should be covered by NFRD requirements in the future (Gaweda, 2021: 42). Very few companies have reported on sustainability risks. It is also not possible to measure the reliability of these reports and compare the information contained in the reports (Cleary Gottlieb, 2021: 2).

There is a progress in the transparency of sustainability reporting, but analysis by the EU reveals that this reporting remains still inadequate for achieving the goals of sustainability. There are gaps on sustainability issues, such as greenhouse gas emissions and negative impacts on biodiversity. Some companies have not published sustainability reports at all. In published reports, the suitability, reliability and comparability of the information is limited. The EU Action Plan on Financing Sustainable Growth was adopted to eliminate these items. Although the Commission has also published guidelines on reporting non-financial information, sustainability information in the reports of the included categories of companies are not qualified (Odoša and Marošević, 2021: 597).

The EU Action Plan on Financing Sustainable Growth, Disclosure Regulation and Taxonomy Regulation were adopted to promote transparency and to determine the actions to change the sustainable management of financial risks. In 2018, the European Commission adopted the EU-wide Sustainable Finance Action Plan to clarify the global sustainability transition, including the Paris Agreement targets on climate change. In 2019, this plan gained a schedule within the EU Green Deal. This plan is thought to be effective in making Europe climate-neutral by 2050.

Starting from 2021, the Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR) has been implemented throughout the EU. This legislation obliged the financial services sector to publish transparently and made it mandatory to share information about sustainable finance. These reports were expected to increase the transparency of the financial sector. The legislation focuses on sustainability and aims to direct investment capital towards companies with high ESG scores. In its preliminary assessment of 2019, the European Commission predicted that an additional annual investment of 260 million EUR, or approximately 1.5 per cent of the European GDP in 2018, should be allocated by 2030 to achieve the targets in the field of climate and energy (Odoša and Marošević, 2021: 598-599).

Despite all efforts regarding sustainability reporting, the EU felt the need to revise the NFRD due to the negativities listed above and the inadequacy of its implementation, and in 2021, the European Commission published the Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD), its latest legislation on sustainability. The CSRD reviews and expands the scope of the Non-Financial Reporting Directive (NFRD). The CSRD also amends four existing EU legislation (Accounting Directive, Transparency Directive, Audit Directive and Audit Regulation). The scope of application of the CSRD has been extended to all large companies and companies traded on regulated markets, excluding listed micro companies.

With the CSRD, sustainability reporting will become mandatory as of January 1, 2024, for companies with more than 500 employees and in the coverage of the non-financial reporting directive. The same obligation will start as of January 1, 2025, for companies with more than 250 employees and/or a turnover of 40 million euros and not subject to the non-financial reporting directive. The reporting obligation for SMEs will be valid as of January 1, 2026. EU member states will be given 18 months to integrate CSRD into their national laws. Non-EU companies listed on EU stock exchanges will be required to report under the CSRD before 2028. Other non-EU companies are expected to report after 2028. The first criterion for non-EU companies is to have a net turnover of more than 150 million euros in the last two years. Secondly, it

will be necessary to have a large subsidiary in the EU or a branch with a turnover of more than 40 million euros (Yeşil Büyüme, Growth, 2024b).

The CSRD extends EU provisions on sustainability reporting to all large and all listed companies. This means around 50,000 companies in the EU will have to comply with detailed standards for sustainability reporting. This figure is far more than the previous figure (11,000). The Commission proposes to develop standards for large companies and separate, proportionate standards for SMEs that non-listed SMEs can apply voluntarily (Yeşil Büyüme, 2024b).

CSRD is based on consolidated statements in group reporting and expands the scope of target companies (Cleary Gottlieb, 2021: 3). Audit is required for reported sustainability information and CSRD requires reporting to comply with European Sustainability Reporting Standards (ESRS). CSRD reporting will also require double materiality, like NFRD reporting. With CSRD, the EU aims to be a pioneer in global sustainability reporting standards. Under the CSRD, companies will be required to set ESG targets and publish their progress towards these targets annually. With CSRD, sustainability will become mandatory, not optional. Companies will need to integrate sustainability into their long-term vision and strategies. As part of their implementation plans for the transition to a sustainable business model, companies will also need to report on the steps to be taken to limit global warming to 1.5 degrees in line with the Paris Agreement and achieve climate neutrality by 2050 (Yeşil Büyüme, 2024b).

Companies will include relevant information in a separate sustainability report and include it in their annual report. It will be mandatory for reports to be available digitally. Companies will also need to obtain third-party assurance on their CSRD statements. While the NFRD does not require an audit, the CSRD requires an audit or assurance of non-financial statements. Reporting will be certified by an accredited independent auditor. Reporting by non-European companies will need to be approved by either a European auditor or an auditor based in a third country (Cleary Gottlieb, 2021:3).

The European Financial Reporting Advisory Group (EFRAG) published ESRSs in December 2023, just before the CSRD entered mandatory implementation in January 2024. However, the fact that the transition to the ESRS system is new and these standards are still at the draft stage raises questions for companies. Organizations that prepare standards like GRI (Global Reporting Initiative) and SASB (Sustainability Accounting Standards Board), which have been used in sustainability reporting for years, have also started to carry out the necessary work on their databases and standards to ensure compliance with ESRS.

Despite such preparations, it is not possible to say that everything is clear for companies. In addition to the resistance and problems experienced during the NFRD period, the CSRD period also brought with various uncertainties. The uncertainty of reporting for ESRS standards and the lack of a comprehensive explanation of what needs to be done regarding auditing and scoring in the Directive text raises questions about how reporting will be made and audited. The European Commission is expected to regulate the system with additional regulations, but the reporting period has started and the time and scope of these regulations are not certain.

In addition to these negativities, differences in national practices will also increase the difficulties for EU candidate countries and companies of countries in the enlargement process. For example, Türkiye has decided to base itself on Turkish Sustainability Reporting Standards (TSRS) apart from ESRS standards. It will require reporting by two systems for companies operating in Europe. In this case, it is not clear whether companies will report both ESRS and TSRS in a single report or whether they should prepare two separate reports. Such situations require companies to adapt to different reporting standards and systems and constantly monitor their updates. Sustainability reporting will require companies to allocate extra financial, labour and human resources.

In addition to these formal problems in reporting, there are uncertainties about how companies will determine their ESG impacts, and how they will minimize their negative impacts. The legislation highlights the principle of reporting and the benefit to nature and society is attributed to the concept of double materiality. As in NFRD, double materiality is required in CRSD reporting. Double materiality expands the scope and increases the complexity of reporting (Odoša and Marošević, 2021: 597). In addition, since double materiality is left to the initiative of companies, as in other elements of reporting, risks such as not declaring possible harm to nature may occur. CSRD, as in NFRD, leaves the accuracy, comparability of the information in the reports and the achievement degree of the determined targets to the declaration of the companies. It is debatable how much CSRD, with its elements, will contribute to achieving Europe's sustainability goals.

On the other hand, according to a survey conducted by McKinsey and Company (2014), the share of CEOs who choose sustainability as their priority has doubled since 2012, and more than a third of these CEOs list sustainability among the top three items on their agenda. The survey shows that the motivation behind sustainability concern is not just reputation risk (36 per cent) and cost reduction (26 per cent), but the majority of CEOs (46 per cent) are trying to align sustainability with the overall business. Research shows that even companies with high financial sustainability investments earn good returns from their stocks with the help of their sustainability efforts (ECONSTAR, 2017: 15). Another study conducted in Portugal shows that companies with large boards and CEO duality are more familiar with CSRD requirements. Board size, company size and having an audit committee make companies pay more attention to ESG obligations. In line with these results, it is possible to say that social pressure and stakeholder incentives help companies focus on a wide range of beneficial activities (Dias, Lima Rodrigues and Craig, 2017: 4). It would not be wrong to say that large companies with technological

superiority will also comply with ESG requirements for innovative products. On the other hand, the production of environmentally friendly products such as electric vehicles increase the market share of these companies. Therefore, for large companies, complying ESG requirements in their products and even producing environmentally friendly products will increase their competitiveness (Schrettle, et al., 2014: 75).

Sustainability efforts require institutional understanding. In addition to the sustainability objectives of countries and regions, it is important for each institution to determine its approach to sustainability and its own policies on this issue (Lin, 2021: 455).

While this is the situation for large companies, the situation is slightly different for SMEs. The contribution of SMEs, which constitute approximately 99% of the country's businesses, to the country's GDP, reaches from 30% (e.g. Brazil, India) to 60% (e.g. China, Indonesia, etc.) (ECONSTAR, 2017: 14). SMEs, which have such an important place in global and national economies, also have a high impact on global sustainability. Although it is extremely important for SMEs to fulfil global obligations and contribute to the UN SDGs, these obligations will bring burdens such as cost, human resources and labour allocation to SMEs. The responsibilities that SMEs, especially those operating in Europe, will undertake in the future within the scope of the EU Green Deal and CSRD require preparation and follow-up today. Following CSRD legislation and fulfilling CSRD responsibilities such as reporting, auditing and scoring will mean additional workload and cost for SMEs. Differences in national legislation and compliance of countries (like in Türkiye) can also be considered as other problems awaiting SMEs. Also, the adequacy of SMEs' resources to achieve ESG targets is open to discussion. It seems hard for SMEs to achieve their ESG targets with their existing resources.

Another issue that will challenge SMEs is the use of international standards to comply with ESG standards. ISO management systems standards, with their expanding range from ISO 9001 to ISO 26000, make implementation and compliance difficult. Although organizations develop their quality infrastructure with these standards the implementation and certification costs that these standards bring to companies affect the preference of these standards (ECONSTAR, 2017: 19). Many companies that have implemented ISO management systems for many years focus only on documentation rather than ensuring continuous improvement of corporate quality. This causes ISO certification to lose its soul. A similar danger may exist for sustainability reporting. Even in the current situation, global environmental obligations and EU environmental policies, which include a comprehensive legislative package, impose many burdens on regulatory compliance, reporting, auditing, monitoring and scoring, not only for SMEs but also for all companies of all sizes. It is not clear how much this load will contribute to emission values and environmental improvement. The contribution of sustainability reporting to global environment goals and UN SDGs, especially greenhouse gas emissions, can be measured in the first period of CSRD reporting and afterwards.

5. CONCLUSION

The environmental policies implemented by the UN since the 1980s whose global scope is constantly expanding can be described as the most comprehensive effort in the field of green governance. Covering hundreds of countries and thousands of organizations, the UN invites countries and organizations to comply with environmental targets through global obligations such as the Kyoto Protocol, Paris Agreement, UN SDGs and UN Global Compact. Although there are well-intentioned efforts in this context, the failure of the USA and China, the world's largest emitters, to fully comply with these global obligations leaves half of the problems unsolvable. For weak stakeholders such as developing countries and SMEs, these processes are defined as very comprehensive and large to comply with. Multinational companies often use these global obligations to expand their market share by increasing corporate reputation. Thus, global goals whose realization rate does not even reach 50% are waiting for the 2030 Agenda. While all these goals are expected to be realized, as Rosen said about the Kyoto Protocol, we are losing the most irreplaceable thing for humanity, time (2015: 44).

While EU initiatives such as the EU Green Deal and Taxonomy Regulation have expanded the scope of European green governance, sustainability-related green governance policies have come to the fore in recent years and ESG targets have become indispensable for countries and organizations. It is thought that sustainability studies will provide many benefits such as market access, establishing a solid relationship with buyers, increase in sales, transparency and compliance with environmental requirements, increased productivity and compliance with legislation. In this context, the EU has created a sustainable finance package and planned policies that will increase the efficiency of capital markets and support green finance (WPSF, 2021: 2). The success of these policies depends on the consistent implementation of these policies by the 27 EU countries.

The EU has made non-financial reporting and the use of ESGs mandatory through different directives published within the scope of sustainability. NFRD and CSRD are intended to improve accountability, contribute to sustainable development and create a database on sustainability (WPSF, 2021:3). However, apart from EU reporting, the expectations of other EU institutions, global and national organizations in this field were the first problems companies encountered in sustainability reporting. Other difficulties experienced in this context include incomplete data, lack of comparability and standardization, and lack of accessibility and reliability. The legislation issued by the EU to help solve these problems makes the system even more complex.

There is resistance among companies against sustainability reporting, reporting companies do not include the information needed by users such as credit institutions or other stakeholders in their reports, very few companies report on sustainability

risks, it is difficult to measure the reliability of the reports, and the information in the reports is not comparable. This suggests that the same problems will occur. Although there has been a progress in the transparency of sustainability reporting, analysis by the EU reveals that this reporting remains inadequate. Gaps have been identified on some remarkable issues like greenhouse gas emissions and negative impacts of biodiversity.

Wu and Pagell state that while the need to protect the environment and increasing demands for natural resources force companies to reconsider their business models, supply chain operations also require restructuring (Wu and Pagell, 2011: 577). Applying sustainability conditions to companies' supply chains will help CSRD achieve its goal. However, this does not seem easy even for large companies. For companies to include other companies in their supply chains in their ESG targets and sustainability reports, these companies they work with must also have ESG targets and act with sustainability awareness. It seems very difficult to meet these requirements for all companies in the chain.

Another issue that raises a question mark is that there are many sustainability standards already published. ESRS, mandated by the EU, have been added to standards such as GRI and SASB used in sustainability reports. Within the scope of CSRD, it remains unclear for companies how the interoperability of all these standards will be ensured and according to which system reporting should be made. It is expected that all these gaps will become clear in the coming days and the EU will issue new regulations such as auditing and scoring.

Different sustainability and ESG conditions demanded by EU institutions such as the European Central Bank forced both countries and companies to comply with more than one reporting system. In addition to these negativities, differences in national practices will also pose problems for countries and organizations. Integration of countries into national systems, as well as the rules of organizations such as the UN and the EU, are among the issues that will challenge companies. Since there will be sanctions for not complying with these obligations, the integration of companies into all national, regional and global systems is mandatory. Sustainability reporting will require companies to allocate extra financial, labour and human resources.

In addition to these formal problems in reporting, there are also uncertainties about how companies will determine their environmental, social and governance impacts, and how they will increase their positive impacts or reduce their negative impacts. On the other hand, it should be noted that CSRD and ESG reporting alone do not make companies a sustainable entity (Gaweda, 2021: 51). It is debatable how much CSRD, with its elements, will contribute to achieving Europe's sustainability goals.

It is necessary for SMEs to determine the responsibilities they will assume in the future within the scope of the EU Green Deal and CSRD. Obligations such as following the legislation to be published to complete the CSRD and the legislation within it, fulfilling the requirements within the scope of the CSRD, reporting, auditing and scoring will mean additional workload and costs for SMEs. The increase in the number of ISO management systems (e.g. ISO 9001, ISO 14001, ISO 26000) and the fact that certifications in this field have begun to be seen as documentation for companies over the years create the same concerns for CSRD. Following and ensuring compliance with European sustainability practices such as Taxonomy, NFRD, CSRD, auditing and scoring will create a serious workload for companies. This workload and cost will be especially challenging for SMEs. It seems that the current load will increase further as directives regarding verification, audit and scoring begin to be published. While UN and EU green governance is expected to create business opportunities for SMEs, SMEs are left with a legislative package to comply with and many resources to be allocated for this. It is debatable how much CSRD, with its elements, will contribute to achieving Europe's sustainability goals. The contribution of sustainability reporting to global environmental goals and UN SDGs, especially greenhouse gas emissions, can only be measured during and after the first period of CSRD reporting. Despite these negativities, CSRD will contribute to the creation of a database for the future and increase the sustainability experience of countries and the EU.

Governments that think about the future and value natural resources will always gain prestige. However, problems such as the lack of adoption of global efforts by major countries, the multi-legislative structure, and the fact that the determined policies do not provide concrete solutions to environmental problems and reduce the effectiveness of global green governance. While green governance is presented as a great favour, it becomes a burden on the shoulders of developing countries and SMEs.

Global green governance offers a legal framework and comprehensive solution processes to produce global solutions to environmental problems and prevent possible risks. These policies have very important starting points such as respect for basic human rights, respect for nature and acting with future generations in mind. However, it is difficult to say that the global green governance efforts carried out so far have fully reciprocated in environmental, social and economic life. The environment is damaged because global policies determined for climate change and related problems cannot be fully implemented. To prevent this and ensure the effectiveness of global policies, developed countries need to support developing countries and fulfil the obligations of polluters with large greenhouse gas emissions, especially the USA and China. Multinational companies should also be held responsible for their emissions and should be ensured that they see flexibility mechanisms as measures to protect nature rather than a commercial activity. Finally, instead of publishing new legislative packages, increasing the effectiveness of existing regulations and supporting parties such as developing countries and SMEs to adapt to these policies will be a blessing for green governance. Otherwise, global governance efforts will remain a burden.

BIBLIOGRAPHY

- Algan, F. M. (2021), Ortaklaşa Yönetişim-Uluslararası Kuruluşların Politika Yönlendirmesi, *Mülkiye*, 45(3), ss.793-832.
- Algan, F. M. (2011), Emisyon Ticareti Sistemini Kim Yönetiyor?, *Mülkiye*, S.25(273), ss.81-107.
- Bhagwati, J. and Mavroidis P. C. (2007), Is action against US exports for failure to sign Kyoto Protocol WTO-legal?, *World Trade Review* 6, 2, ss.299-310.
- BBC (2019), Küresel Karbon Emisyonlarının Üçte Birinden 20 Şirket Sorumlu, BBC Corporate Web Page (E-News), 10 Ekim 2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50001565> (01.03.2024).
- Clark, W. (2000), Environmental Globalization, Governance in a Globalizing World (Ed. J. S. Nye, J. D. Donahue), Brookings Inst Publisher, Washington D.C. (US), ss.86-108.
- Cleary Gottlieb (2021), The Corporate Sustainability Reporting Directive: From “Non-Financial” to “Sustainability” Reporting, Cleary Gottlieb Steen & Hamilton LLP, ss.1-7, <https://www.clearygottlieb.com/-/media/files/alert-memos-2021/the-corporate-sustainability-reporting-directive.pdf> (23.02.2024).
- Clemençon, R. (2016), The Two Sides of the Paris Climate Agreement: Dismal Failure or Historic Breakthrough?, *Journal of Environment & Development*, Vol. 25(1), ss.3-24.
- Dias, A., Lima R., L. and Craig, R. (2017), Corporate Governance Effects on Social Responsibility Disclosures, *Australasian Accounting, Business and Finance Journal*, 11(2), ss.3-22.
- EC-EUROPEAN COMMISSION (2022), Summary, SMEs, Green Markets and Resource Efficiency, EC Press, (Brussels).
- EC-EUROPEAN COMMISSION (2023), What is the EU ETS?, European Commission Corporate Web Page, (undated), https://climate.ec.europa.eu/eu-action/eu-emissions-trading-system-eu-ets/what-eu-ets_en#a-cap-and-trade-system (21.02.2024).
- EC-EUROPEAN COMMISSION (2024a), The European Green Deal, European Commission Corporate Web Page, (undated), https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (23.02.2024).
- EC-EUROPEAN COMMISSION (2024b), EU Taxonomy for Sustainable Activities, European Commission Corporate Web Page, (undated), https://finance.ec.europa.eu/sustainable-finance/tools-and-standards/eu-taxonomy-sustainable-activities_en (10.02.2024).
- Econstar (2017), Drivers and Constraints for Adopting Sustainability Standards in Small and Medium-Sized Enterprises (SMEs), Discussion Paper Press, (Brussels).
- Estrada, F. and Botzen, W. J.W. (2021), Economic impacts and risks of climate change under failure and success of the Paris Agreement, *Annals of The New York Academy of Sciences*, Special Issue: The Year in Climate Science Research, ss.95-115.
- Eurostat (2023), EU Economy Greenhouse Gas Emissions:-5.3% in Q2 2023, Eurostat Corporate Web Page, 15 November 2023, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20231115-1#:~:text=In%20the%20second%20quarter%20of,of%20CO2%2Deq> (10.02.2024).

- Gaweda, A. (2021), Sustainability Reporting: Case of European Stock Companies, *European Journal of Sustainable Development*, 10, 4, ss.41-53.
- GCP (2022), Global Carbon Atlas, GCA Corporate Web Page, (undates), <https://globalcarbonatlas.org/emissions/carbon-emissions/> (08.03.2023).
- Güler, B. A. (2003), Yönetişim: Tüm İktidar Sermayeye, *Praksis*, 9, ss.93-116.
- Lemos, M. C. and Agrawal, A. (2006), Environmental Governance, *Annual Review Environmental Resources*, S.31, ss.297–325.
- Lin, B. C. (2021), Institutional Failure and Sustainability Policy, *Journal of Economic Issues*, 55:2, ss.454-460.
- Mazlum, S. C. (2019), Küresel İklim Politikaları, T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Yayını (İklim Değişikliği Eğitim Modülleri Serisi), Ankara.
- Odobaša, R. and Marošević, K. (2021), Expected Contributions of the European Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) to the Sustainable Development of the European Union, *UDK*, S.338(2), ss.502.131.1(4-67EU).
- PWC (2022), Are Europe's Businesses Ready for the EU Green Deal? EU Green Deal Survey Report, PWC Corporate Web Page (E-Report), (undates), <https://www.pwc.com/gx/en/services/tax/publications/are-europes-businesses-ready-for-the-eu-green-deal.html> (08.03.2024).
- Rosen, A. M. (2015), The Wrong Solution at the Right Time: The Failure of the Kyoto Protocol on Climate Change, *Politics & Policy*, Volume 43, No. 1, ss.30-58.
- Schrettle, S. Hinz, A. Scherrer R. M. and Friedli T. (2014), Turning sustainability into action: Explaining firms' sustainability efforts and their impact on firm performance, *Int. J. Production Economics*, 147, ss.73-84.
- Smith, H., Discetti, R. Bellucci, M. and Acuti, D. (2022), SMEs Engagement with the Sustainable Development Goals: A Power Perspective, *Journal of Business Research*, https://pure.port.ac.uk/ws/portalfiles/portal/52101445/SMEs_engagement_with_the_Sustainable_Development_Goals_a_power_perspective.pdf (08.03.2023).
- Un-United Nations (2015), Sustainable Development Goals, UN Corporate Web Page, (undates), <https://sdgs.un.org/goals> (08.03.2024).
- Un-United Nations (2023), UN Global Compact, UN Corporate Web Page, (undates), <https://unglobalcompact.org/what-is-gc> (08.03.2024).
- WPSF (2021), What Information is Relevant for Sustainability Reporting? The Concept of Materiality and the EU Corporate Sustainability Reporting Directive, Policy Brief, Sustainable Finance Research Platform, (undates), <https://wpsf.de/en/publikation/pb-7-2021-what-information-is-relevant-for-sustainability-reporting-the-concept-of-materiality-and-the-eu-corporate-sustainability-reporting-directive/> (08.03.2024).
- Yeşil Büyüme (2024a), Emisyon Ticareti Sisteminin Gözden Geçirilmesi, Yeşil Büyüme Corporate Web Page (E-Article), (undates), <https://yesilbuyume.org/emisyon-ticaret-sisteminin-gozden-gecirilmesi/> (01.03.2024).

Yeşil Büyüme (2024b), Zorunlu Sürdürülebilirlik Raporlamasına İlk Adım: Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlama Direktifi, Yeşil Büyüme Corporate Web Page (E-Article), (undates),<https://yesilbuyume.org/zorunlu-surdurulebilirlik-raporlamasina-ilk-adim-kurumsal-surdurulebilirlik-raporlama-direktifi/> (01.03.2024).

World Bank (1989), Sub-Saharan Africa Report, Washington DC.

Wu, Z. and Pagell, M. (2011), Balancing priorities: decision-making in sustainable supply chain management, *Journal of Operations Management*, 29 (6), ss.577–590. The EU Legislation

The EU Legislation

Communication from the European Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, An SME Strategy for a sustainable and digital Europe COM/2020/103 final.

Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. A Renewed EU Strategy 2011-14 for Corporate Social Responsibility.

Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Central Bank, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Action Plan: Financing Sustainable Growth.

Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions.

Directive 2014/95/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 Amending Directive 2013/34/EU as Regards Disclosure of Non-Financial and Diversity Information by Certain Large Undertakings and Groups.

Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 Amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU, as Regards Corporate Sustainability Reporting (Text with EEA Relevance).

Regulation (EU) 2019/2088 of the European Parliament and of the Council.

Regulation (EU) 2020/852 of the European Parliament and of the Council of 18 June 2020 on the establishment of a framework to facilitate sustainable investment, and amending Regulation (EU) 2019/2088

Türkiye’de Uygulanan Bakan Yardımcılığına Dair Bir Değerlendirme

Selma TAN

İstanbul Gedik Üniversitesi

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi YL Öğrencisi

selmatan@hotmail.com

<https://orcid.org/0009-0003-2464-2868>

Makale Başvuru Tarihi : 22.08.2024

Makale Kabul Tarihi : 28.09.2024

Makale Yayın Tarihi : 25.10.2024

Makale Türü : Araştırma Makalesi

DOI: 10.5281/zenodo.13952687

Özet

Anahtar Kelimeler:

Siyasi
Müşteşarlık,
Bakan
Yardımcılığı,
Başkanlık Sistemi,
Denge ve
Denetleme,
Parlamerter
Sistem

Makalemizde parlamenter sistemlerde ve koalisyonlu başkanlık sistemlerinde Bakan Yardımcılığı kurumunun nasıl işlediği, bazı ülkelerde nasıl uygulandığı ve bu kurumun hükümetlerdeki rolü detaylı bir şekilde incelenecektir. Makalenin amacı, Bakan Yardımcılığı kurumunun önemini ve etkinliğini anlamak ve bu kurumun hükümetlerin işleyişindeki rolünü açıklamaktır. Bakan Yardımcıları genellikle Bakan tarafından atanmakta ve Bakanın güvendiği kişilerden oluşmaktadır. Bakan Yardımcıları, Bakanın politikalarını uygulamak, Bakanı temsil etmek ve Bakanın yerine geçmek gibi işlevleri yerine getirmektedirler. Bakan Yardımcılığı Kurumu, ilk olarak Bakanların iş yükünü hafifletmek ve onları parlamentoda temsil etmek için ihdas edilmiştir. Bağlı oldukları Bakanlar ile aralarında hiyerarşi ilişkisi bulunmaktadır. Koalisyon hükümetleri genellikle farklı siyasi partilerden Bakanların bir araya gelmesiyle oluşur ve bu durum bazen hükümet içinde anlaşmazlıklara yol açabilir. Bakan Yardımcıları, Bakanların arasındaki anlaşmazlıkları çözmeye yardımcı olabilir ve koalisyon hükümetinin sürekliliğini sağlayabilirler. Makalede Türkiye’de yürürlükte olan başkanlık sisteminde uygulanmakta olan Bakan Yardımcılığı müessesesinin yanında İngiltere, Fransa ve ABD’de Bakan Yardımcılarının işlevleri ve yürütme şekilleri ile Türkiye’deki uygulamalara değinilmiştir.

An Evaluation of the Deputy Ministership Implemented in Turkey

Keywords:

Political
Undersecretariat,
Deputy Minister,
Presidential
System, Checks and
Balances,
Parliamentary
System.

Absract

In our article, we will examine in detail how the institution of Deputy Minister operates in parliamentary systems and coalition presidential systems, how it is implemented in some countries and the role of this institution in governments. The aim of the article is to understand the importance and effectiveness of the institution of Deputy Minister and to explain the role of this institution in the functioning of governments. Deputy Ministers are usually appointed by the Minister and consist of people the Minister trusts. Deputy Ministers perform functions such as implementing the policies of the Minister, representing the Minister and replacing the Minister. The Institution of Deputy Minister was first established to ease the workload of Ministers and to represent them in parliament. There is a hierarchical relationship between them and the Ministers they are affiliated with. Coalition governments are usually formed by the coming together of Ministers from different political parties, and this can sometimes lead to disagreements within the government. Deputy Ministers can help resolve disagreements between Ministers and ensure the continuity of the coalition government. In addition to the institution of Deputy Minister implemented in the presidential system in Turkey, the article also touches on the functions and executive forms of Deputy Ministers in England, France and the USA, as well as the practices in Turkey.

1. GİRİŞ

Ülkemizde Bakan Yardımcılığı görev tanımlı üst düzey kamu yöneticiliği 1937 yılında Siyasi Müsteşarlık ismi ile yürürlüğe girmiş, ancak sekiz ay kadar işlerliği olmuştur. Daha sonra Turgut ÖZAL döneminde tekrar yürürlüğe girmiş ise de kısa bir süre sonra yürürlükten kaldırılmıştır (Turan, 1999: 30).

643 sayılı KHK ile yapılan düzenleme ile 12 Haziran 2011 genel seçimi öncesi Türkiye'nin gündemine herhangi bir hazırlık yapılmadan, tartışılmadan uygulanmaya konulmuştur (Dik, 2013: 125).

Bakan Yardımcıları, Bakanların yardımcıları olarak görev yaparlar ve Bakanın iş yükünü hafifletmek, ona destek olmak amacıyla atanırlar. Türkiye'de Bakan Yardımcılarına ilişkin düzenlemeler zaman zaman tartışma konusu olmuş ve farklı uygulamalar denenmiştir. Ancak, sürekli bir uygulama haline getirilememiştir. Bakan Yardımcılığı, hükümetin işleyişinde önemli bir rol üstlenen bir pozisyonudur ve çeşitli amaçlarla oluşturulmuştur. Bu amaçlar arasında, başta Bakanın işlerini kolaylaştırmak ve Bakanlık görevlerini etkin şekilde yerine getirmek yer almaktadır. Bunun yanı sıra, koalisyon hükümetlerinde farklı siyasi partiler arasında denge sağlamak için de kritik bir işlev görmektedir. Siyasi deneyim kazanımını destekleyerek, partinin iç dinamiklerine katkıda bulunmakta ve hem parlamento hem de Bakanlıklarla olan ilişkileri düzenlemektedir (Tataroğlu, 2016 :25).

Bakan Yardımcılığı, siyasi bir pozisyon olarak, Bakanın stratejik hedeflerini destekleme, kamu politikası geliştirme ve uygulama süreçlerinde aktif rol alma imkânı sunmaktadır. Bu bağlamda, Bakan Yardımcıları genellikle belirli alanlarda uzmanlık sahibi kişiler olarak atanmakta ve hükümet politikalarının uygulanmasında önemli bir arabulucu işlevi görmektedir. Ayrıca, hükümetin işleyişinde ve siyasi dengeyi sağlamada kritik bir yapı taşı olup, bu pozisyonun doğru bir şekilde kullanılması, etkili bir yönetim için hayati öneme sahiptir.

Bakan Yardımcıları, Bakanların yetkilerini ve sorumluluklarını paylaşmakla birlikte, onlardan bağımsız olarak da görev yapabilirler. Bu durum, kurumsal süreklilik açısından önem taşımaktadır (Gözler, 2011: 343).

Bakan Yardımcılarının uygun şekilde seçilmesi ve görevlendirilmesi, Bakanlık görevlerinin etkin bir şekilde yürütülmesi açısından önemlidir. Ayrıca, Bakan Yardımcılarının, Bakanlarla uyum içinde çalışması ve koordinasyonun sağlanması da gerekmektedir. Bu noktalara dikkat edilmesi durumunda, Bakan Yardımcılarının etkili bir şekilde çalışarak başarılı sonuçlar elde edilmesi mümkün olabilir. Bakanlar, genellikle politika belirleme ve stratejik karar alma yetkilerine sahipken, Bakan Yardımcıları ise bu kararları uygulama ve yönetme sorumluluğuna sahip olmaktadır.

Bakanlar, Bakan Yardımcılarına genellikle belirli konularda yetki ve sorumlulukları devretmektedirler. Bu şekilde, Bakan Yardımcıları Bakanın iş yükünü hafifletirken, aynı zamanda daha etkin bir şekilde Bakanlığın işleyişinde rol oynamaktadırlar. Ancak, Bakanlar her zaman Bakan Yardımcılarına yetki ve görev devretmeyebilirler. Bazı durumlarda, Bakanlar doğrudan kararlar alabilir ve uygulayabilirler. Bu durumlar genellikle Bakanların politik öneme sahip konularda daha fazla kontrol ve yetkiye sahip olduğu durumlar olabilir. Bu nedenle, Bakanlar ile Bakan Yardımcıları arasında sürekli iletişim ve iş birliği önemli bir faktördür. Böylece, Bakanlık işleyişi daha verimli bir şekilde yürütülebilir ve hedeflere daha etkin bir şekilde ulaşılması mümkün olabilir. (Gözler, 2012: 13).

Bakan Yardımcıları, Bakanların yanında çalışan ve birçok konuda onlara destek olan isimlerdir. Bakan Yardımcıları, Bakanların yerine toplantılara katılabilir, Bakanı temsil edebilir, politika ve programları koordine edebilir, böylece Bakanın bürokratik iş yükünü hafifletebilir. Ayrıca, Bakan Yardımcıları genellikle Bakanlarla aynı partiden olduğu için Bakanın politikalarını desteklemekte ve uygulamada yardımcı olmaktadır.

Bakan Yardımcılarının rolü ülkelere göre değişiklik göstermektedir. Bazı ülkelerde Bakan Yardımcıları Bakanın sağ kolu olarak görev yaparken, bazı ülkelerde daha sembolik ve temsili bir rol üstlenmektedirler. Ancak genel olarak Bakan Yardımcıları, Bakanların çalışmalarını desteklemek ve Bakanların yükünü hafifletmek amacıyla atanmaktadır. Bakan Yardımcılarının önemi, özellikle koalisyon hükümetlerinde artmaktadır. Birden fazla partiden oluşan bir hükümette Bakan Yardımcıları, koalisyon ortaklarını dengelemek ve koalisyonun düzgün çalışmasını sağlamak için önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca, Bakan Yardımcılığı makamı genç siyasetçiler için deneyim kazanma ve kariyer yapma fırsatı sunmaktadır. Bu nedenle Bakan Yardımcılığı pozisyonu, politik kariyer için önemli bir adım olarak kabul edilmektedir (Tunç ve Ekinci, 2020: 89).

1.1. Araştırmanın Hipotezi

Bakan Yardımcılığı Kurumunun, Türkiye'deki kamu yönetimi uygulamalarını daha etkin hale getirdiği ve Bakanlıkların genel işleyişine olumlu katkılar sağladığı yönündedir. Devletin karar alma süreçlerinde Bakan Yardımcılarının rolünün artırılması, kamu hizmetlerinin verimliliğini artırarak topluma daha iyi hizmet sunumunu sağlamaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, Türkiye'de Bakan Yardımcılığı Kurumunun işleyişini, görevlerini, yetki alanlarını ve akademik ve pratik bağlamda toplum üzerindeki etkilerini analiz etmek ve değerlendirmektir.

Makalemiz, Türkiye'deki Bakan Yardımcılığı Kurumunun kamu yönetimi üzerindeki etkilerini anlamaya ve bu kurumun daha etkin bir şekilde işlemesi için öneriler geliştirmeye katkısının neticesinde, Bakan Yardımcılığı pozisyonunun kamu hizmetindeki rolü ve önemi daha iyi anlaşılabilmesine yardımcı olmaya olanak tanımaktadır. Bakan Yardımcılığı pozisyonunun oluşturulma nedenlerini, bu kurumun kamu yönetimi içindeki rolünü ve Bakan Yardımcılıklarının etkinliğini ortaya koymayı hedeflemektedir. Ayrıca, bu kurumun kamu politikalarının şekillendirilmesine katkılarının ve bürokratik süreçlerdeki etkilerinin incelenmesi de amaçlanmaktadır.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma nitel yöntem kullanılarak hazırlanmıştır. Bu yaklaşım nitel veri toplama tekniklerini bir arada kullanarak daha kapsamlı bir analiz yapmayı mümkün kılmaktadır.

Nitel Veri Toplama Yönteminde Doküman Analizi sayesinde, Türkiye'deki Bakan Yardımcılığına dair mevzuatlar, raporlar ve akademik literatür incelenerek, kurumun tarihi ve güncel durumu hakkında derinlemesine analiz yapılmıştır.

2. BAKAN YARDIMCILIĞININ TANIMI VE ÖNEMİ

Bakan Yardımcılığı, bir Bakanın yetkilerini desteklemek ve Bakanlık işlevlerini yerine getirmek üzere atanmış olan üst düzey bir yönetim pozisyonudur. Bakan Yardımcıları, Bakanlıkların belirli alanlarında uzmanlık göstererek, Bakanın belirlediği politikaları uygulamak, stratejik planlamalar yapmak ve kamu hizmetlerinin etkin bir şekilde sunulmasını sağlamakla görevlidirler.

Bakan Yardımcılığı, genellikle hükümet sistemlerinde bulunan bir pozisyonudur. Bakan Yardımcıları, Bakanlıkta yönetsel işleyişin sağlanmasında ve Bakanın belirlediği hedeflerin gerçekleştirilmesinde kritik bir rol oynar. Bu görevde bulunan kişiler, ilgili Bakanlıkların yönetiminde önemli bir destek ve liderlik işlevi üstlenmektedir. Bakan Yardımcıları, belirli konularda veya sektörlerde uzmanlaşarak, Bakanın karar süreçlerine katkıda bulunmaktadırlar (Gözler, 2012: 11-24).

Bakanın karar alma süreçlerinde yardımcı olarak, Bakanlığın işleyişinin kesintisiz sürdürülmesine katkı sağlarlar. Bu, özellikle büyük Bakanlıklarda ve karmaşık yönetim yapılarına sahip olan kurumlarda önemlidir. Bakan Yardımcıları, kendi alanlarında uzmanlık sunarak, Bakanın daha etkili politikalar geliştirmesine yardımcı olurlar. Ayrıca, Bakanlığa ait stratejik plânların hazırlanmasında da katkıda bulunurlar. Politika ve programların uygulanması aşamasında denetim ve izleme görevi üstlenirler. Bu, hedeflerin gerçekleştirilmesi ve kaynakların verimli kullanımı açısından kritik öneme sahiptirler (Uyanık, 2012:101-114).

Bakan Yardımcıları, Bakanlık içindeki farklı birimler ile diğer hükümet kurumları arasında iletişimi ve koordinasyonu sağlarlar. Bu, kamu yönetimi açısından önemli bir işlevdir. Kriz anlarında Bakanın yokluğunda yönetimi üstlenerek, hızlı ve etkili çözümler üretebilirler. Sosyal, ekonomik ve çevresel konularda yeni politikaların geliştirilmesine katkıda bulunarak, devletin genel yönetimine yön verebilirler. Bakan Yardımcıları, Bakanlıkların işlevselliğinin sürdürülebilirliği açısından hayati bir rol oynarlar ve bu nedenle kamu yönetimi ve devlet politikalarının oluşturulmasında önemli bir faktördür.

Bakanlıkların merkezi yönetim altında daha etkin bir şekilde organize edilmesi hedeflenmektedir. Bu bağlamda bahsedilen yapı, modern siyasi yönetim anlayışının bir yansıması olarak görünmektedir. Özellikle genç siyasetçilerin eğitildiği bir okul işlevi görmesi, gelecekte siyaseti yönlendirecek liderlerin yetişmesine katkı sağlamaktadır. Parti içindeki fraksiyon ve hiziplerin dengelenmesi ise, siyasi istikrarın korunması ve partinin bütünlüğünün sağlanması açısından kritik bir rol oynamaktadır. Büyük Bakanlıklarda farklı birimlerin ve

faaliyet alanlarının dengeli bir şekilde paylaşılması, Bakanlık yönetiminin daha verimli hale gelmesine olanak tanımaktadır. Böylece, Bakanlar tarafında kamuoyuna dönüş zamanları artırılmakta ve uluslararası ilişkilerde daha etkin olunması sağlanmaktadır (Araya, 2012: 39).

Bu tür yapıların varlığı, yönetim süreçlerini kolaylaştırırken aynı zamanda kamuoyuna hesap verme sorumluluğunu da artırmaktadır. Böylece, hükümet etme sürecindeki karmaşıklıkların üstesinden gelinmesine yardımcı olan yenilikçi yönetim teknikleri geliştirilmiş olmaktadır (Yüksel, 2018:10-14).

Hükümet sistemlerinden biri olan koalisyon hükümetleri, farklı siyasi partilerin bir araya gelerek yönetimi üstlendikleri sistemlerdir ve bu tür hükümetlerin dinamikleri, tek parti hükümetlerine göre daha karmaşıktır. Özellikle, bakan yardımcılığı bu karmaşık yapının önemli bir parçası haline gelir.

Koalisyon anlaşmaları çerçevesinde bakanların politikalarını etkili bir şekilde uygulatabilmesi için, diğer partilerin temsilcileri veya bağımsız bürokratlar bakan yardımcılığı olarak atanabilir. Bu durum, bakanın partisi dışında bir görüş ve denetim mekanizması oluşturulması amacı taşımaktadır. Bu şekilde, bakanın kararları izlenirken, aynı zamanda koalisyonun ortak çıkarları da gözetilmiş olmaktadır.

Büyük partilerin, koalisyon anlaşmaları ile küçük partilere daha fazla bakanlık vermesi, denge sağlama arayışının bir sonucudur. Ancak bu durum, büyük partilerin küçük ortaklarını daha iyi kontrol etmek için önlem almasına olanak tanır. Özellikle ideolojik olarak birbirine uzak olan partilerin oluşturduğu koalisyonlarda, bakan yardımcılığı atamalarındaki bu strateji, koalisyonun sürdürülebilirliği için kritik bir önem arz edebilir. Koalisyon hükümetlerinde bakan yardımcılığı, sadece bakanların iş yükünü hafifletmekle kalmaz, aynı zamanda koalisyonun iç dengelerini sağlamak ve anlaşmazlıkları önlemek adına da hayati bir rol oynar. Bu yapı, koalisyon hükümetlerinin istikrarını ve işleyişini doğrudan etkiler (Tunç ve Ekinci, 2020: 84).

3. TÜRKİYE'DE BAKAN YARDIMCILIĞI UYGULAMASININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Bakanlıklar, devletin yönetim yapısının temel taşlarından birini oluşturur ve kamu hizmetlerinin etkin bir şekilde sunulmasını sağlamak açısından kritik bir rol oynarlar. Bakanlıklar, belirli bir alanda uzmanlaşmış ve kamu politikalarını uygulamakla yükümlü olan idari birimlerdir. Hiyerarşik yapı içinde bakan, üst düzey yöneticiler, genel müdürler, daire başkanları ve diğer personel ile birlikte çalışmalarını yürütür.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde Bakan Yardımcılığı Kurumu, geçmişteki Bakan Yardımcılığı ile kıyaslandığında önemli değişiklikler içermektedir. Öncelikle, eski sistemde Bakan Yardımcılığı, Bakanların Yardımcısı olarak belirli bir alanda yetki ve sorumlulukları olan yöneticilerdir. Ancak yeni sistemde Bakan Yardımcılığı, idari müsteşarların görevlerini üstlenerek, Bakanlıkların icraatıyla ilgili daha doğrudan bir role sahip olmaktadır (Tataroğlu, 2016:523).

Yeni Bakan Yardımcılığı, Bakanların yerini daha yakından destekleyen ve stratejik karar alma süreçlerine daha aktif olarak katılan pozisyonlar olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, Bakan Yardımcılarının yalnızca Bakanın Yardımcısı değil, aynı zamanda Bakanlık içindeki idari yapılanmada daha merkezi bir konumda yer almasına olanak tanımaktadır.

Türkiye'de Bakan Yardımcılığı uygulaması, tarihsel olarak önemli bir siyasi ve yönetsel değişimi yansıtmaktadır. II. Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki Fırkası'nın hükümeti, Meclis'in ve dolayısıyla partinin denetimine alma amacıyla "siyasi müsteşarlık" müessesini önermiştir. Bu dönemde, yönetime doğrudan siyasi bir otorite ekleyerek, partinin etkisini artırmayı amaçlamıştır (Özer, 2021: 28-32)

1937 yılına gelindiğinde, tek parti dönemi kapsamında yeniden gündeme gelen bu uygulama, yönetim etkinliğini artırma ve devletin idari yapısını güçlendirme amacı taşımaktaydı. Ancak, uygulamanın arkasındaki motivasyonun yalnızca etkinlik sağlamakla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda siyasi makamlar yaratarak kayırma ve menfaat sağlama bulguları ortaya konulmuştur. Bunun neticesinde, siyasi müsteşarların yetkilerinin suistimaline yönelik iddialar, uygulamanın sona ermesine yol açmıştır (Gözler, Kaplan, (2013:6), vd; Tataroğlu, (2016: 536-537), Dik, (2013: 121-145).

1937 yılında ortaya atılan siyasi müsteşarlık denemesinin başarısızlığı ve bu başarısızlığın ardından Türkiye'de Bakan Yardımcılığı benzeri siyasi makamların oluşturulmaması üzerinde durulmaktadır. Ayrıca, 3046 sayılı kanunun 16/d fıkrasında yer alan "bir Bakanlıkta birden fazla müsteşarlık kurulamaz" kısıtlamasının da bu

denemenin sonucunda uygulamaya girdiği belirtilmektedir. Türkiye'nin siyasi yapı ve idari düzeni açısından önemli bir dönüşümü ve iktidar dengelerini yansıtmaktadır. 2011 yılına kadar bu türden bir makamın kurulmamış olması, siyasi müsteşarlık fikrinin tarihsel bir arka planla entegrasyonunu ve gelişimini göstermektedir (Aksiyon, 2002).

Bu tarihsel süreç, Türkiye'deki siyasi kültürdeki değişimleri ve yönetim pratiklerindeki dönüşüm taleplerini yansıtmaktadır. Bakan Yardımcılığı gibi yapıların mevcut olup olmaması, yönetsel etkinlikle birlikte siyasi hesaplaşmaların ve uygulamaların kalitesinin de sorgulanmasına sebep olmaktadır. Yani, bu tür pozisyonların varlığı, bazen yönetimde verimliliği artırma amacı taşırken, diğer yandan siyasi çıkarlar doğrultusunda istismar edilebilmektedir. Bu durum, Türkiye'nin siyasi yapısındaki ikilem ve mücadelelerin tarihi bir kesitini sunmaktadır (Uçman, (2015: 191-225).

3.1. Bakan Yardımcılığının Yasal Temelleri

Bakan Yardımcılığı, Türkiye'deki Bakanlık hiyerarşisi içinde Bakan ile müsteşar arasında yer alan önemli bir siyasi pozisyonudur. 643 sayılı KHK (Kanun Hükmünde Kararname) ile her Bakanlık için bir adet Bakan Yardımcısı pozisyonu ihdas edilmiştir. Bu düzenleme, Bakanlıkların yönetim ve organizasyon yapısını güçlendirmeyi hedeflemektedir.

Ayrıca, 2451 sayılı Bakanlıklar ve Bağlı Kuruluşlarda Atama Usulüne İlişkin Kanun'un 2 sayılı cetveline eklenen "Bakan Yardımcıları" ibaresi, Bakanlıklar arasındaki görev dağılımını ve hiyerarşiyi netleştirmiştir. Bu durum, Bakan Yardımcılarının rollerinin daha belirgin hale gelmesine ve Bakanlık içindeki işleyişin daha etkin bir şekilde yürütülmesine katkı sağlamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bakan Yardımcıları, Bakanların yetki ve sorumluluklarını destekleyerek, çeşitli konularla ilgili olarak Bakanlıkta yürütülen iş ve işlemlerde aktif bir rol oynamaktadır (Yılmaz, 2013: 33-41).

Bakan yardımcılığı müessesesi, 2011 yılında Türk idari teşkilatına dahil edilmiştir ve 59. maddede yer alan istisnai memurluklar arasına eklenmiştir. Bu durum, bakan yardımcılığı pozisyonunun resmi olarak tanınmasını sağlamıştır. Ancak, 2018 yılında yürürlüğe giren Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile birlikte bazı düzenlemeler yapılmasına rağmen, bu pozisyona ilişkin önceki hükümler yine de geçerliliğini korumuştur. Yani, bu hükümler, sistem değişikliğine rağmen güncellenmemiş veya yürürlükten kaldırılmamıştır. Bu durum, bakan yardımcılığı pozisyonunun, yeni yönetim yapısında da varlığını sürdürmesine olanak tanımıştır (Karlı, 2020: 193).

Bakan Yardımcıları, 2451 sayılı kanun çerçevesince asli ve sürekli kamusal görevler üstlenerek, kamu yönetiminde önemli bir rol oynamaktadır. Bu durum, onların belirli bir eğitim ve deneyim seviyesine sahip olmalarını zorunlu kılarak kamu hizmetinin kalitesine katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla, bu atama yöntemi, Bakan Yardımcılarının kamu yönetimindeki rollerinin hukuki dayanağını oluşturmada ve bu kişilerin devlet memurluğu niteliğine sahip olduklarını tescillemektedir. Bakan Yardımcılarının atanması, hem 2451 sayılı kanunun hem de 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun çizdiği çerçevede yasal bir zemin kazanmaktadır. Bu durum, kamu yönetimindeki hesap verebilirlik ve şeffaflık ilkeleri açısından da büyük önem taşımaktadır (Uçman, 2012 :186).

Gözler ve Kaplan'a göre Bakan Yardımcısı; "*Bakanlık hiyerarşisine dâhil olan, Bakanın altında, müsteşarın ise üstünde yer alan bir kamu görevlisidir*" (Kayar, 2012: 5). Gözler ve Kaplan, (2012:13)

3.2. Bakan Yardımcılığının Atama Süreci

Bakan Yardımcılığı uygulaması, Türkiye'de 6223 sayılı Yetki Kanunu'na dayanarak çıkarılan çeşitli Kanun Hükmünde Kararnameler (KHK) aracılığıyla hayata geçirilmiştir. Bu süreç, hükümet ve Bakanlar kurulu yapısında önemli değişiklikler getirerek, devlet yönetiminde daha fazla esneklik ve etkinlik sağlamayı amaçlamaktadır.

657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 60. maddesi, istisnai memurluklara atama şartlarını düzenlerken, 643 sayılı KHK'nın Bakan Yardımcılarının atanmasına ilişkin özel bir düzenleme getirmemesi ilginç bir durum yaratmaktadır. Ancak 2451 sayılı kanun, Bakan Yardımcılarının atanmasını müşterek kararname ile öngördüğünden, bu atamalar 657 sayılı Kanun çerçevesinde kamu görevlisi ya da memur olarak kabul edilmektedir. 643 sayılı KHK'nin 3. Maddesine göre Bakan Yardımcıları Bakana bağlı olarak, Bakana verilen

görevlerin yerine getirilmesinde Bakana yardımcı olmak üzere atanan ve bu görevlerin yerine getirilmesinde Bakana karşı sorumlu olan “İstisnai memur” statüsünde görevlilerdir. (Dik, 2013:133).

Müşterek kararname ile atama, kamu görevlilerinin atanma prosedüründe önemli bir yer tutar ve bu usul, Bakan Yardımcılarının atama sürecinin resmi ve yasal bir çerçevesi olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda bu usul, Bakan Yardımcılarının görevlerini resmi olarak üstlenmelerini sağlar ve onları, Bakan tarafından kendi yetkileriyle atanan danışmanlardan ayrı kılmaktadır.

643 sayılı KHK'nın eki (1) Sayılı Listesinde Genel İdare Hizmetleri Sınıfı'na dâhil olarak Birinci Derece 20 adet Bakan Yardımcısı kadrosuna yer verilmiştir. Daha sonra Bakanlık sayısının 21'e çıkmasıyla birlikte Bakan Yardımcılığı kadroları her bakanlık için düzenlenmiştir (Uçman, 2015: 191-225).

643 sayılı KHK ile çeşitli kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklikler yapılarak oluşturulan Bakan Yardımcısı statüsünün genel özelliklerini şu şekilde belirtebiliriz:

- Her Bakanlıkta bir Bakan Yardımcısı, bakan ve bakanlığın görevlerini yürütmesinde bakana yardımcı olmak üzere atanmaktadır.
- Bakan Yardımcıları 2451 sayılı Kanun'a göre müşterek kararname ile atanmaktadır.
- Bakan Yardımcıları görevlerini yerine getirmeleri konusunda bakana karşı sorumludur.
- Bakan Yardımcılarının görev süresi hükümetin görev süresiyle sınırlı olmakla birlikte, hükümetin görevi sona ermeden de görevlerinden alınabilmektedirler.
- Bakan Yardımcılarına 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda belirtilen “İstisnai memurluklar” arasında yer verilmiş, *yine bu Kanun'a göre “Genel İdare Hizmetleri Sınıfı” içinde sayılmışlardır.*

4. BAKAN YARDIMCILIĞI İLE İLGİLİ ÜLKE UYGULAMALARI

Fransa'da, Bakan Yardımcıları genellikle Bakanlar tarafından atanmaktadır ve Bakanın Yardımcılarının görevleri, Bakanın sorumluluğundaki konularda destek sağlamak ve Bakanın yerine geçebilmek şeklinde belirlenmektedir. Bakan Yardımcıları genellikle Bakanın partisinden seçilen milletvekilleri veya uzmanlar arasından atanmaktadır (Aydın, 2018: 305-306).

İngiltere'de Parlamento dışından atanan Bakan Yardımcıları genellikle Lordlar Kamarası'na üye yapılmaktadır. Bu durum, bu kişilerin hükümetin bir parçası olmalarını ve yasama sürecine katılmalarını sağlamak amacıyla yapılmaktadır. Bakan Yardımcıları, önceki görevlerinden ya da uzmanlık alanlarından dolayı Parlamento'ya geçirilirken, genellikle atanma süreciyle birlikte Lordlar Kamarası'na üyelikleri de gerçekleştirilir. Bu, hükümetin, çeşitli alanlardan gelen uzmanları ve deneyim sahiplerini dengeleyebilmesi için bir yol sağlamaktadır. Aynı zamanda, bazı durumlarda Bakan Yardımcıları atanmayı beklemeden veya atandıktan sonra hızlı bir şekilde Lordlar Kamarası'na üye yapılabilir. Böylece, hükümet politikalarını daha etkin bir şekilde uygulayabilirler. Bu sistem, Lordlar Kamarası'nın işlevselliğini artırırken, Bakan Yardımcılarının hükümet içindeki rolleri hakkında da esneklik sağlamaktadır. (Cabinetoffice, 2012)

ABD'de ise başkanlık sistemi uygulandığı için Bakan Yardımcıları Başkan tarafından atanmaktadır. Bakan Yardımcıları, Bakanın çalışmalarını ve politikalarını destekleyerek Bakanın sorumluluklarını yerine getirmektedir. ABD'de Bakan Yardımcıları, Bakanın yokluğunda Bakanın görevlerini yerine getirebilmektedir ve genellikle uzmanlar arasından seçilmektedir (Tayyar, 2009: 21-25).

Türkiye'de ise Bakan Yardımcıları Cumhurbaşkanı tarafından atanır. Bakanın çalışmalarına destek sağlayarak Bakanın sorumluluklarıyla ilgili konularda Yardımcı olmaktadır. Türkiye'de Bakan Yardımcıları, Bakanın yokluğunda Bakanın görevlerini yerine getirebilmektedir. Bakan Yardımcılığı mekanizması Türkiye'de, yukarıda bahsedilen ülkelerdeki uygulamalardan etkilenmiş olup, kendine özgü bir yapıyla işlemektedir (Coşkun & Yorgancıoğlu, 2022: 305-332).

4.1. Fransa'da Bakan Yardımcılığı Uygulaması

Fransa'da Bakanlar Kurulu, Başbakan tarafından seçilen ve Cumhurbaşkanı tarafından onaylanan bireylerden oluşur. Bu yapı, Fransa'nın parlamenter sisteminin bir parçasıdır. Bakanlar, genellikle belirli Bakanlıkları yönetirken, Bakan Yardımcılığı ise kıdemsiz Bakan olarak adlandırılmaktadır. Bakan Yardımcıları, söz konusu Bakanın altında çalışan ve belirli görevleri üstlenen kişilerdir, ancak parlamentoya üyelikleri yoktur. Yani, Bakan Yardımcıları doğrudan seçilmiş temsilciler değil, atama yoluyla belirlenen idari pozisyonlardır. Bu

durum, Bakanlıkların işleyişine esneklik kazandırırken, aynı zamanda hükümetin etkili bir şekilde yönetilmesini sağlar (Şengül, 2009: 195-196).

Fransa'daki bu sistem, Bakanlıkların yönetim yapısını ve işleyişini düzenlerken, siyasi denge ve sorumluluk mekanizmalarının da işlevselliğini sağlamaktadır. Fransa'da üç çeşit Bakanlık bulunmaktadır. İlki, Başbakanı bağli konjonktüre bağli olarak değışilen devlet Bakanlıkları, ikincisi icracı Bakanlık, bunlara özel görevli Bakanlıklar da denilmektedir. Fransa'da da Bakan Yardımcıları; özellikle belirli alanlarda uzmanlaşmış, Bakanın yetkilerini devralabilen ve çeşitli görevleri üstlenebilen pozisyonlar olarak yer almaktadır. (Eroğul, 2001: 68-70).

Fransa'daki bu sistem, çok katmanlı bir yönetim yapısı sunarak idari işleyişin etkinliğini artırmayı hedefler. Son olarak da hükümet ve parlamento arasındaki koordinasyonu yöneten Başbakan ya da Bakana bağli Devlet sekreteri vardır. Bundan farklı üçüncü olarak Fransa'da Bakanlıkların iş ve birimleri konusunda Bakanlara yardımcı olabilecek Bakan Yardımcıları (*Ministres Delegates*) bulunmaktadır (İzci, 2017: 98).

Bakanlıkların standart örgüt yapısı, sayıları Bakanlıktan Bakanlığa göre değışmekle beraber genel olarak genel müdürlükler ve şubeler bulunmaktadır. Bu genel müdürlükler kendi görev alanları ile ilgili olarak Bakana karşı sorumlu olup yöneticileri Bakanlar Kurulu kararnamesi ile atanmaktadır (Karahanoğulları, 2009: 2-68).

4.2. Amerika Birleşik Devletleri'nde Bakan Yardımcılığı Uygulaması

Amerika Birleşik Devletleri'nde Bakan Yardımcılığı, çok sayıda Bakanlıkta yer almaktadır, Bakan Yardımcıları Bakanın politikalarını uygulamak ve gündemlerini yönetmek için atanmaktadır. Her Bakan Yardımcısı, kendi Bakanlığında belirli bir alanın yönetiminden sorumludur. ABD gibi yasama ve yürütme organları arasında sert ayrılığın olduğu ülkelerde ise Bakan Yardımcılığı ile parlamento üyeliği bağdaşmayan görevlerdendir (Tataroğlu, 2016: 2).

ABD Anayasasının ikinci maddesine göre Başkanın kabinesi, Bakanlarını içeren bir danışma organı niteliğindedir. Bu kabine, Başkan Yardımcısı ve ilgili departmanların başında bulunan 15 üye Bakan (*secretaries*) içerir. Bu Bakanlar, icrai görevden ziyade olarak Başkanın danışmanları olarak görev yapar ve Başkanın sorumluluğu altında çalışırlar. Kuvvetler ayrılığı anlayışı mantığına bağli olarak “denge ve denetim” mekanizmalarının oluşuma katkı sağlamaktadırlar. ABD'de Bakanlar arasında Tarım, Savunma, İçişleri, Adalet, Dışişleri, Maliye, Enerji gibi farklı görev alanlarına sahip Bakanlar bulunur. Bakanlar, Başkanın politikalarını destekler ve uygularlar, ülkenin yönetiminde önemli bir rol oynarlar. Kabine toplantıları düzenli olarak yapılarak, ulusal politikaların belirlenmesinde ve uygulanmasında Bakanların görüşleri alınmaktadır (Ömürgönülşen, 2019: 319).

Kabine üyeleri, Başkanın kritik kararlarında danışmanlık yapar ve birlikte çalışarak ülkenin yönetimine katkıda bulunurlar. Kabine üyeleri, Başkanın güvenini kazanmış tecrübeli ve yetenekli kişiler arasından seçilir ve Başkanın politikalarını başarıyla hayata geçirmekle mükelleftirler (ABD'de başkanlık sistemi).

ABD'de başkanlık sistemine uygun olarak, Başkanın doğrudan atadığı müsteşar ve müsteşar yardımcıları genellikle federal Bakanlıkların en üst düzey yöneticileridir. Bu kişiler, Başkanın politikalarını ve hedeflerini uygulamak, Bakanlık faaliyetlerini koordine etmek ve başkana danışmanlık yapmakla sorumludurlar. Dolayısıyla, müsteşar ve müsteşar yardımcıları, bir nevi Bakan Yardımcısı işlevi görmektedirler. Başkanın atadığı bu yöneticiler, başkanın güvenini kazanmış ve onun politikalarını en iyi şekilde yürütebileceğine inanılan kişiler arasından seçilirler. Bu yapı, Başkanlık sistemine uygun olarak yönetimde güçlü bir liderlik ve kesin bir yetki dağılımı sağlamaktadır (Ömürgönülşen, 2019: 342).

4.3. İngiltere'de Bakan Yardımcılığı Uygulaması

İngiltere'de Bakan Yardımcıları parlamentodan seçilen milletvekilleri arasından atanmaktadır. Bakan Yardımcıları, Bakanın çalışmalarına destek sağlayarak Bakanın sorumluluklarıyla ilgili konularda Yardımcı olmaktadır. İngiltere'de Bakan Yardımcıları, Bakanın yokluğunda Bakanın görevlerini yerine getirebilmektedir. (Karasu, 2004: 95).

İngiltere'de Bakan Yardımcıları Devlet sekreteri olarak görev alırlar, ancak bazıları Devlet Bakanı olarak da atanabilir. Devlet sekreterleri, belirli bir Bakanlığın yönetiminden sorumlu üst düzey idarecilerdir ve genellikle hükümetin politikalarını uygulamak, Bakanlığın çalışmalarıyla ilgili kararlar almak ve yönetim süreçlerini yürütmekle görevlidirler.

Bakanlık bünyesinde bir ya da daha fazla Bakan Yardımcısı bulunması yaygındır. Bu Bakan Yardımcıları, Devlet sekreterine destek olmak ve belirli alanlarda uzmanlık sağlamak amacıyla atanırlar. Her Bakanlığın ihtiyaçlarına göre farklı sayıda Bakan Yardımcısı olabilir ve bu yardımcıları, belirli projeleri ve politikaları yürüterek Bakanlıkların etkinliğini artırmaya katkıda bulunurlar. Bakan Yardımcıları, genellikle mevzuatın uygulanması, bütçe yönetimi, kamu politikası geliştirme ve Bakanlıkların işleyişi ile ilgili diğer önemli konularda önemli bir rol üstlenirler (Aydın, 2018: 280).

Bakan Yardımcıları, özellikle kanun tasarılarının parlamentodan geçiş süreçlerinde aktif bir şekilde yer alsalar da daha geniş ve önemli siyasi kararlarla ilgili katılımlarının sınırlı olduğu bilinmektedir. Ayrıca, kıdemli ve kıdemsiz Bakan Yardımcıları arasındaki farklılıklar da dikkate alınmaktadır. Kıdemsiz Bakan Yardımcıları (*junior minister*) genellikle daha az deneyime sahipken, kıdemli bakan yardımcılarının daha fazla deneyime sahip olduğu ve çeşitli birimlerde görev alarak kaotik durumlarda kabineye destek sağladıkları ifade edilmektedir. Bu durum, yönetim yapısının etkinliği ve kriz anlarında hızlı hareket etme kapasitesinin artırılması açısından önemli bir unsur olarak görülmektedir (Tataroğlu, 2016: 526).

Başbakan, hükümet politikalarını belirler, hükümetin günlük işlerini yönetir, yasama organı olan Parlamento'ya hükümet politikalarını açıklar ve hükümetin performansını denetler. Bakanlar Kurulu ise hükümetin en üst düzeydeki yürütme organıdır ve Bakanlar, farklı Bakanlıklardan sorumlu olarak atanır. Bakanlar Kurulu, hükümet politikalarını belirler, yasama organına yasaları önerir, harcama politikalarını belirler, ulusal güvenlik politikalarını oluşturur, dış politikayı yürütür ve hükümetin genel yönetiminden sorumludur (Yamaç, 2014: 4).

Bakanlar Kurulu, Başbakanın liderliğinde toplanır ve önemli kararları birlikte alırlar. İngiltere'de Bakanlıklar altında 'dış işlerden sorumlu Bakan Yardımcısı' veya 'iç işlerden sorumlu Bakan Yardımcısı' gibi özel pozisyonlar bulunur. Bu yapılar, Bakanların yükünü hafifletirken, politika geliştirme süreçlerine katkıda bulunurlar (Karasu, 2009: 169).

Tony Blair döneminde, İngiltere'de başbakanlık pozisyonunda yapılan atamalar, hem parti içindeki güç dengesini sağlama hem de ülkenin farklı kesimlerini temsil etme amacı taşıyordu. Bu bağlamda, Blair, bakan yardımcılarını atarken hem eski hem de yeni hiziplerden isimler seçerek, parti içindeki birlikteliği ve uyumu gözetmeye dikkat etti. Bu yaklaşım, partisinin farklı kanatları arasında bir denge oluşturarak, geniş bir destek tabanı sağlamayı amaçlıyordu.

Diğer yandan, Margaret Thatcher döneminde ise, başbakanlıkta yapılan atamalarda güven esas alınmıyordu. Thatcher, bakan yardımcılarını, kendisine sadık ve politikalarını takip edecek kişiler arasından seçmeyi tercih etti. Bu durum, onun liderlik anlayışını ve otoriter yönetim tarzını yansıtırken, aynı zamanda şüpheli gördüğü bakanları gözetleme görevi ile onları kontrol altında tutma amacını da beraberinde getiriyordu. Her iki ilkenin de dönemin dinamikleri ve siyasi ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmiş olduğunu söylemek mümkündür (Teakston, 1999: 240 -241)

Başbakan ve Bakanlar Kurulu, İngiltere'nin yasama organı olan Parlamento'nun denetimine tabidir ve Parlamento'dan güvenoyu almak zorundadırlar. Parlamento, hükümetin politikalarını sorgulama, eleştirme ve denetleme yetkisine sahiptir ve hükümetin performansını takip eder. İngiltere'de yürütme organının en etkin erkleri Başbakan ve Bakanlar Kurulu'dur ve bu organlar hükümetin politikalarını belirler, yönetir ve uygularlar. Başbakan liderliğindeki hükümet, Parlamento'nun denetimine tabidir ve hükümet politikaları Parlamento tarafından sorgulanmakta ve denetlenmektedir (Coşkun ve Yorgancıoğlu, 2021: 75).

Parlamento, yasama, yürütme ve yargı olmak üzere devletin üç temel gücünden birini temsil eder. Parlamento, yasama organı olarak ülkenin yasalarını çıkarmak, mevcut yasaları değiştirmek veya kaldırmak, bütçeyi onaylamak ve hükümeti denetlemek gibi önemli görevlere sahiptir. Parlamentolar genellikle iki kanattan oluşur: bir üst meclis ve bir alt meclis. Üst meclis genellikle daha az güce sahip olup, daha çok danışma ve denetleme işlevi görürken, alt meclis genellikle daha fazla yetkiye sahiptir ve yasaları kabul etme yetkisi ile donatılmıştır (Civilservant, 2012:1).

4.4. İtalya'da Bakan Yardımcılığı Uygulaması

1970-1989 yılları arasında İtalya'da meydana gelen siyasi istikrarsızlık, koalisyon hükümetlerinin sık sık değişmesi ile karakterizedir. Bu dönemde 18 koalisyon hükümeti kurulmuş ve 340 bakan görev almıştır. Ancak, bu hükümetlerde ilginç bir durum ortaya çıkmaktadır; toplam 340 bakanın yalnızca 12'sinin tek bir partiden atanmadığı belirtilmektedir.

Hristiyan Demokrat Parti (DC), dönemin en güçlü siyasi aktörü olarak, yalnızca bir kez bakan yardımcısı pozisyonunu elinde bulundurmazken, diğer koalisyon partileri de benzer bir yaklaşım benimsemiştir. Bu bağlamda, 382 bakan yardımcılığı pozisyonununun 340'ı, partiler tarafından dengeli bir şekilde farklı partilere üye olan bakan yardımcılarıyla doldurulmuştur. Bu durum, koalisyon hükümetlerinin titiz bir denge arayışı içinde hareket ettiğini ve farklı gruplar arasında müzakere ve uzlaşma gereksiniminin önemini göstermektedir (Thies, (2001), s. 591).

Özetle, bu dönem İtalya'nın siyasi tarihinde koalisyonların karmaşıklığı ve çok parti sisteminin dinamiklerinin nasıl işlediğine dair önemli bir örnek sunmaktadır. Bakan yardımcılığı pozisyonlarındaki bu denge, hükümetin istikrarını sağlamak adına alınan stratejik bir karar olarak değerlendirilebilir.

4.5. Şili'de Bakan Yardımcılığı Uygulaması

Şili, koalisyon yönetimi konusunda önemli bir örnek teşkil eden bir Latin Amerika ülkesidir. Ülkede Bakan Yardımcılığı gibi temel yönetim görevlerinin dağılımı, koalisyon anlaşmaları çerçevesinde düzenlenmektedir. Anayasa'nın 32/7 maddesi, bakanları ve bakan yardımcılarını atama ve görevden alma yetkisini doğrudan Cumhurbaşkanı'na tanımaktadır. 1990'lı yıllarda, General Augusto Pinochet'in otoriter yönetiminin sona ermesiyle birlikte Şili, demokrasiye geçiş sürecine girmiştir. Bu dönemde, sol ve merkez partilerin bir araya gelerek oluşturduğu Concertacion ittifakı, siyasi istikrarı sağlama ve demokrasiyi güçlendirme açısından önemli bir rol oynamıştır. Concertacion yönetimi, 1990'dan 2010'a kadar ülkenin siyasi yaşamında etkili olmuş ve koalisyon hükümetleriyle yeni bir siyasi kültür inşa etmiştir. Bu süreç, Şili'nin demokrasiye geçişinin ve siyasi çeşitliliğinin önemli bir parçasıdır (Anayurt, Ekinici, 2019: 313-315).

Anayasa'nın 32. maddesi, genellikle yürütme organının yapısını ve yetkilerini düzenleyen hükümler içerir. Bu hüküm, başkana bakanları ve bakan yardımcılarını (subsecretarios) atama ve görevden alma yetkisi verildiğini ifade etmektedir. Bu durum, başkanın yürütme yetkilerini elinde bulundurduğunu ve hükümetin yapısını belirlemede önemli bir rol oynadığını gösterir (Rehren, 1992: 63-87).

Şili'deki Concertación hükümetleri, bakan yardımcılığı kurumunu bakanların denetimi ve kontrolü için bir mekanizma olarak kullanmışlardır. Bu yapı, bakanların kararlarını ve uygulamalarını izlemek, gerektiğinde müdahale etmek veya sürecin etkinliğini artırmak amacıyla oluşturulmuştur. Bakan yardımcıları, kendi bakanlıklarının işleyişinde önemli bir rol oynamakta ve bakanların stratejilerini desteklemek için gerekli bilgileri sağlayarak hükümetin genel politikalarının uygulanmasına katkıda bulunmaktadır. Bu durum, hükümetin iç işleyişini daha şeffaf ve etkili hale getirmek amacıyla gerçekleştirilen bir düzenleme olarak değerlendirilebilir (Skigin, Seira, 2016: 17; Rehren, 1992: 71).

Bu tür düzenlemeler, başkanlık sistemlerinde yaygın olarak bulunur ve başkanın hükümetin işleyişine dair doğrudan etkisi olduğunu ortaya koyar. Bakanların atanması ve görevden alınması, yürütme organının etkinliği ve siyasi istikrarı açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu süreç, aynı zamanda yürütme erkinin iç disiplinini ve politikalarını da şekillendirebilir. Başkanlık sistemlerinde, başkanın bakanları atama yetkisi, çoğu zaman yasama ile yürütme arasındaki güç dinamiklerini de etkiler. Yani, başkanın atadığı bakanlar, yasama organıyla olan ilişkileri ve siyasi müzakereleri etkileyebilir, bu da genel olarak yönetim üzerindeki etkilerini daha da genişletebilir. Bu durum, özellikle siyasi istikrar ve yönetim etkinliği açısından önemli bir konuyu teşkil etmektedir (Siavelis, 1992: 574).

2010 sonrasında, Pinera'nın kabinesinde bağımsızlara yer vermesi ve koalisyona üye partilerin sayısındaki azalma, bakan yardımcısı kurumunun denetleme aracı olarak kullanılma olgusunun azaldığını göstermektedir. Bu durum, kabine içindeki dinamiklerin ve siyasi yapıların değiştiğini ortaya koymakta; bağımsızların artan etkisi, geleneksel siyasi partilerin rolünü zayıflatırken, bakan yardımcılarının denetim işlevinin de önemsizleşmesine yol açmıştır. Bu değişim, hükümetin işleyişinde daha fazla esneklik sağlarken, denetim mekanizmalarının etkinliğini sorgulatmaktadır (Skigin, Seira, 2016: 19).

5. TÜRKİYE'DE BAKAN YARDIMCILIĞI İLE İLGİLİ YASAL DÜZENLEME VE ELEŞTİRİLER

3046 sayılı Kanununun 22. maddesinde müsteşarın görev ve sorumlulukları; *Müsteşar*, Bakanın emrinde ve onun Yardımcısı olup Bakanlık hizmetlerini Bakan adına ve Bakanın direktif ve emirleri yönünde, Bakanlığın amaç ve politikalarına, kalkınma planlarına ve yıllık programlara, mevzuat hükümlerine uygun olarak düzenler ve yürütür (RG, 1984: 18540).

Müsteşar, Türkiye'deki kamu hizmetinde önemli bir rol oynayan, bakanlık hiyerarşisinde üst düzey bir pozisyonda bulunan ve meslekten yetiştirme süreci ile bu makama ulaşan bir memurdur. Müsteşarların atanması genellikle bakanlık içerisinde kariyer basamaklarını başarılı bir şekilde geçerek gerçekleştirilir. Bu pozisyon, devletin en üst düzey yönetiminde yer aldıkları için önemli yetki ve sorumluluklarla donatılmıştır.

657 sayılı Devlet Memurları Kanunu, müsteşarların çalışma şartlarını ve haklarını düzenleyen temel yasadır. Bu yasa çerçevesinde, müsteşarların kademeleri, görevde yükselmeleri ve diğer kariyer gelişimlerine dair hükümler yer almaktadır. Bu yönetmelikler, memurların kariyerlerini planlamalarına yardımcı olduğu gibi, kamu hizmetinin etkin ve verimli bir biçimde yürütülmesi için de önemlidir.

Kısacası, müsteşarlar kamu yönetiminde stratejik bir öneme sahip olup, kariyerleri, 657 sayılı Kanun ile düzenlenen kurallara tabidir. Bu durum, onların profesyonel gelişimini ve kamu hizmetine katkılarını sistematik bir şekilde yönlendirmektedir (Günday, 2002).

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, Bakan Yardımcıları ve müsteşar Bakanın Yardımcıları olarak görev yaparlar ve Bakanın emirlerini yerine getirirler. Aynı zamanda, Bakanlık hizmetlerinin düzgün bir şekilde yürütülmesinden ve Bakanlığın amaç ve politikalarına uygun olarak hareket edilmesinden sorumlu tutulurlar. Bu nedenle, Bakan Yardımcıları ve müsteşar Bakanın en yakın çalışma arkadaşları olarak önemli bir rol oynarlar ve Bakanın kararlarını desteklerler. Bu görevleri yerine getirirken de Bakanın talimatları doğrultusunda hareket ederler ve Bakanın yetkilerini kullanırlar (Bölükbaşı, 2021: 287-303).

Atanma usulleri açısından ise, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde Bakan Yardımcıları, Bakan tarafından atanırken, idari müsteşarlar genellikle daha üst düzey bürokratlar arasından seçilerek atanırdı. Bu da Bakan Yardımcılarının daha siyasi bir niteliğe ve hükümetin genel politikalarına daha yakın bir duruşa sahip olmasına zemin hazırlamaktadır.

Sonuç olarak, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde Bakan Yardımcılığı hem görev ve yetki kapsamı hem de atanma usulleri açısından, eski sistemdeki Bakan Yardımcılarından ve idari müsteşarlardan farklı bir işlev ve yapı taşımaktadır. Bu değişimler, kamu yönetiminde daha etkin ve hızlı karar alma süreçlerini desteklemek amacıyla yapılmıştır (Topaca, 2014:479).

Bakan yardımcılarının hukuki statüsü, Türkiye'de kamu yönetimi ve siyasi yapı içinde önemli bir tartışma konusudur. Bu tartışma, bakan yardımcılarının bakan karşısındaki sorumlulukları ve kamu görevlileriyle olan ilişkilerine dair belirsizliklerden kaynaklanmaktadır. 643 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile yapılan düzenlemeler sonucunda, bakanlıkların yapısında bakan yardımcılara yer verilmesi, ancak bu pozisyonun sorumlulukları ve yetkileri açısından net bir çerçeve sağlanmaması, hukuki statüleri konusunda farklı görüşlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Bu konuda iki temel görüş öne çıkmaktadır:

Danışman Görüşü: Bu görüşe göre, bakan yardımcıları, bakanlara destek sağlayan ve stratejik danışmanlık yapan kişilerdir. Yani, bakan yardımcıları esas olarak bir tür danışmanlık rolü üstlenirler ve doğrudan bakanlık işleyişindeki otorite ve yetki sıralamasının dışında kalmaktadırlar.

Hiyerarşik Kamu Görevlisi Görüşü: Diğer bir görüş ise bakan yardımcılarının, bakanlık hiyerarşisinde bakan ve müsteşar arasında yer alan, dolayısıyla belirli görev ve sorumlulukları olan kamu görevlileri olarak değerlendirilmesidir. Bu görüş, bakan yardımcılarının yönetim süreçlerine daha aktif bir şekilde katıldıklarını ve dolayısıyla kamu görevlileriyle olan ilişkileri açısından daha belirgin bir rol üstlendiklerini savunmaktadır.

Bu iki görüş, bakan yardımcılarının kamu yönetimi içindeki yerini, yetki ve sorumluluklarını anlamak açısından önemlidir. Ayrıca, mevzuatın eksiklikleri ve belirsizlikleri, bu pozisyonun işleyişine dair daha geniş tartışmalara, hukuki yorumlamalara ve uygulamalara yol açmaktadır (Gözler ve Kaplan, 2012: 13).

Anayasa'nın 128. maddesi, kamu görevlilerinin niteliklerini, atanmalarını, görev ve yetkilerini, haklarını ve yükümlülüklerini düzenleyen genel çerçeveyi sunmaktadır. Bu madde, kamu görevlilerinin özlük işlerine ilişkin düzenlemelerin daha önce yalnızca kanunla yapılmasını gerektirmekteydi. Ancak, yeni sistemle birlikte üst düzey kamu görevlilerinin atanmasına ve görevlerine dair usul ve esasların Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (CBK) ile belirlenmesi öngörülmüştür.

Bu değişiklik, kamu yönetiminde esneklik sağlama ve hızlı karar alma süreçlerini kolaylaştırma amacı gütmektedir. Örneğin, müsteşar gibi üst düzey kamu görevlilerinin atanması süreci artık sadece yasayla değil, başkanlık karnamesi ile düzenlenebildiğinden, bu görevlilerin tayin edilmesi daha hızlı bir hale gelmiştir. Bu çerçevede, bakan yardımcılarını gibi üst düzey yöneticilerin atanması da CBK ile belirlenmektedir (Kayıkçı, 2013: 31-33).

Sonuç olarak, bu yeni düzenleme ile belirli bir statüdeki kamu görevlilerine ilişkin daha hızlı ve esnek bir yönetim anlayışı benimsenmiş, kamu yönetimi süreçlerinde hız kazanılmıştır. Ancak, bu durumun aynı zamanda yürütme yetkisinin güçlenmesine ve denetim mekanizmalarının zayıflamasına sebep olabileceği de dikkate alınmalıdır. Bu nedenle, bu tür düzenlemelerin etkileri, demokratik denetim ve hesap verebilirlik açısından titizlikle izlenmelidir (Yıldırım, 2017:17).

Müsteşar, Türkiye'deki bakanlıkların en üst düzey yöneticilerinden biridir ve genellikle meslekten yetişen profesyoneller arasında atanır. Bu pozisyon, bakan yardımcılarının hemen altında yer alır ve genellikle bakanlığın stratejik kararlarının alınmasında, yönetim süreçlerinin düzenlenmesinde ve bakanın işlerini yürütmesinde önemli bir rol üstlenir. Müsteşarların atanması, genellikle Cumhurbaşkanlığı kararıyla yapılır ve bunlar, bakanlığa ait çeşitli departmanlarda uzun yıllar boyunca görev yapmış olan deneyimli memurlardır.

657 sayılı Devlet Memurları Kanunu, kamu görevlilerinin haklarını, yükümlülüklerini ve çalışma esaslarını belirleyen temel bir mevzuattır. Müsteşarlar, bu kanunun öngördüğü kurallar çerçevesinde görev yaparlar ve kamu sektörü ile ilgili çeşitli yükümlülüklerle tabi olurlar. Bu nedenle, kamu hizmetinin etkin bir şekilde yürütülmesini sağlamak için mesleki bilgi ve deneyimlerini kullanarak çalışırlar.

Müsteşar ile bakan yardımcısının atanma usulleri Türkiye'deki kamu yönetimi açısından önemlidir ve birbirlerinden farklılık gösterirler. Mülga 2451 sayılı Kanun, bu atama süreçlerine dair belirli düzenlemeler getirmiştir. Müsteşarlar genellikle bakanlıkların en üst düzey yönetim kadrosunu oluşturur ve bakan tarafından atanırlar. Onların atanması için belirli kriterler ve süreçler bulunur. Bakan yardımcılarını ise ilgili bakanın önerisi üzerine atanabilir; ancak bu atama süreci genellikle daha hızlı ve esnek olabilir (Karlı, 2020:197).

Mülga 2451 sayılı Kanunun 2. maddesinde belirtilen ekli (2) sayılı listede yer alan kişiler, müşterek kararname ile atanır. Bu durumda, ilgili bakanın, Başbakanın ve Cumhurbaşkanının imzalarının bulunduğu resmi bir kararname gerekmektedir. Bu süreç, atama kararlarının yüksek dereceli makamlarca onaylandığını ve böylece atanacak kişilerin kamu yönetimi açısından belirli bir nitelik ve yeterliliğe sahip olmasını sağlamak amacıyla yürütülür. Dolayısıyla, müsteşar ve bakan yardımcılarını arasındaki bu atanma usulü farklılıkları, kamu yönetiminin işleyişi ve etkinliği açısından kritik öneme sahiptir (Kaman, 2018:93).

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile bu görev ve yetki sorunu müsteşarlık biriminin kaldırılması ile çözülmüş, müsteşarın görev ve yetkileri ise Bakan Yardımcılarına aktarılmıştır (703 Sayılı KHK 2018, m. 41). 3046 sayılı Kanun ile 1 No.lu CK'nın 504.maddesinde Bakan Yardımcılığı sayısı ile ilgili bir kısıt bulunmadığından müsteşarlık biriminin kaldırılması ile Bakan Yardımcılığı sayısında da artış yaşanmıştır.

21 Temmuz atama kararı ile Adalet Bakanlığı'na 4, Kültür ve3 Turizm Bakanlığı'na 3, Gençlik ve spor Bakanlığına 2, Ulaştırma ve Alt Yapı Bakanlığı'na ise 3 Bakan Yardımcısı atması yapılmıştır (RG, 2018: 30485)

Yeni sistemle birlikte bakanlık yapılanmasında yaşanan değişimlerden biri, 703 sayılı KHK ve 1 No.lu CK kapsamında bakanlık teşkilatlanmasının hukuksal olarak daha sade bir yapıya kavuşmasıdır. Bu kapsamda bakanlık merkez teşkilat yapılanması yeniden düzenlenmiş, bağlı ve taşra teşkilat yapısında ise minimal düzeyde değişiklikler yapılmıştır. 703 sayılı KHK'dan önce bakanlık merkez teşkilatı; ana hizmet birimleri, danışma ve denetim birimleri ve yardımcı birimler olmak üzere üç birimden meydana gelmekteydi (3046 sayılı Kanun, 1984, m. Mülga 6).

703 sayılı KHK'nın 41.maddesi ile bu hüküm mülga edilmiş, 1 No.lu CK ile bakanlık merkez teşkilatındaki bu üçlü ayrımı yeniden uygulamayarak, bakanlık merkez teşkilatı tek bir yapı haline dönüştürülmüştür (1 Nolu CK, 2018, m. 509/2). Yeni düzenleme ile bağlı ve taşra teşkilat yapısında sadece kademelerde bir değişiklik yapılmış ve "memurluk" ifadesi kuruluş kademeleri arasından çıkarılmıştır. Yapılan yeni düzenlemeler sonrasında bakanlık yapılanması şu şekilde olmuştur (1 Nolu CK, 2018, m. 509/4).

Tablo 1. Bakanlıkların Temel Kuruluşları ve Hiyerarşik Kademeler

BAKANLIK
Bakanlık Merkez Teşkilatı
<ul style="list-style-type: none">• Bakan Yardımcılığı• Genel Müdürlük, Kurul Başkanlığı veya Daire Başkanlığı• Daire Başkanlığı
Bağlı Kuruluşlar
<ul style="list-style-type: none">• Genel Müdürlük• Daire Başkanlığı• İhtiyaca Göre Kurulacak Şube Müdürlüğü
Taşra Teşkilatı Bölge Kuruluşları
<ul style="list-style-type: none">• Bölge Müdürlük• Şube Müdürlüğü veya Baş Mühendislik• Şeflik veya Mühendislik
Taşra Teşkilatı İl Kuruluşları
<ul style="list-style-type: none">• Vali• İl Müdürlüğü• Şube Müdürlüğü• Şeflik
Taşra Teşkilatı İlçe Kuruluşları
<ul style="list-style-type: none">• Kaymakam• İlçe Müdürlüğü• İhtiyaç Bulunan İlçelerde Şube Müdürlüğü• Şeflik

Kaynak: (1 No.lu CK, 2018,m. 509/4)

Yeni sitemle birlikte bakanlık yapılanmasında yaşanan değişimlerden sonuncusu ise müşavirlik kadrosunda gerçekleşmiştir. 3046 sayılı Kanunda sayısı otuzu geçmeyecek şekilde bakanlara öncelikli ve özel konularda yardımcı olmak üzere özel yeteneğe sahip olan kişilerin bakanlık müşaviri olarak atanabileceği düzenlenmişti. (2046 sayılı Kanun, 1984,m.Mülga 27) Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde de bu kadro düzenlenmiş olup sadece sayısı azaltılarak otuzdan on beşe düşürülmüştür. (1 No.lu CK, 2018, m. 505).

3046 sayılı Kanun, Türkiye'deki Bakanlıkların ve bunların hiyerarşik yapılarını düzenleyen önemli bir yasal mevzuattır. Bu kanunun 15. maddesinde Bakan Yardımcılığının hiyerarşik kademeler arasında yer almadığı belirtilmektedir. Ayrıca, 643 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'den (KHK) sonra yürürlüğe giren Bakanlıkların yeniden yapılandırılmasına ilişkin düzenlemelerde de Bakanlık teşkilat şemalarında Bakan Yardımcılığına yer verilmediği ifade edilmiştir. Bu durum, Bakan Yardımcılığının resmi hiyerarşide nasıl bir konumda olduğunu ve Bakanlıkların yeniden yapılandırılması sürecinde nasıl bir yere sahip olduğunu sorgulatan bir durum yaratmaktadır. Bakanlıkların teşkilat yapısı ve Bakan Yardımcılarının rolleri, yönetsel verimlilik ve idari düzen bakımından önemli konulardır. Ancak gerek 3046 sayılı Kanun gerekse ilgili KHK'lar doğrultusunda Bakan Yardımcılığının hiyerarşideki yeri ve önemi üzerine tartışmalar devam etmektedir (Günday, 2011: 397).

Diğer bahsedilen görüşe göre, bakan yardımcılarını bakanlık hiyerarşisinin bir parçası olarak kabul edilmektedir. Bu durum, bakan yardımcılarının bakanın yetkilerine ilişkin bir rol üstlenebileceği anlamına gelir. Yani bakan, kendi yetkilerini daha etkin bir şekilde kullanabilmek için bazı yetkilerini bakan yardımcısına devredebilir. Bu süreç, bakan yardımcılarının, bakanın görevlerini yerine getirmesine yardımcı olmalarını sağlar. Dolayısıyla, bu hiyerarşik yapı içinde bakan yardımcılarını, bakanın karar alma süreçlerine katkıda bulunarak, bakanlığın işleyişine destek sağlayacak önemli bir konumda yer alırlar. Bu yapı, yönetimde etkililiği artırmak ve karar alma sürecini hızlandırmak adına bir avantaj sunar. Bakan yardımcılarını, belirli konularda bakanın yükünü hafifleterek, stratejik hedeflere ulaşmak için gerekli olan yönetsel desteği sağlarlar (Gözler ve Kaplan, 2012: 16).

Türkiye'deki Bakanlar ve Bakan Yardımcıları, Bakanlıklarının politikalarını belirlerken Başbakanlarından aldıkları talimatlar doğrultusunda hareket etmekte ve TBMM'de hesap vermektedirler. Ancak zaman zaman bağımsızlıklarını korumak ve farklı bir görüş belirtmek zorunda kalarak istifa etmek durumunda kalmaktadırlar. Bakanlar ile Bakan Yardımcıları arasında bir hiyerarşi söz konusudur. Bakanlar, Bakan Yardımcılarına belirli

konularda geniş yetkiler vererek onları görevlendirirken, Bakanlığın politikalarını ve stratejilerini belirleme konusunda da söz sahibi olurlar (Gözler, 2011: 343).

Bakan Yardımcıları Bakanı destekleyen, onun altında çalışan ve Bakanın sorumlu olduğu konuları daha detaylı bir şekilde yöneten kişilerdir. Bakan Yardımcıları, Bakanların güvenilir yardımcıları olarak kabul edilir ve Bakanın yükünü hafifletmek amacıyla görev yaparlar. Aynı zamanda Bakanın eksiksiz bir şekilde bilgi almasını ve karar vermesini kolaylaştırmak için de yardımcı olurlar. Bazı ülkelerde Bakan Yardımcıları aynı zamanda parlamento üyeleri de olabilirler ve bu durumda parlamento ile hükümet arasında iletişimi sağlarlar. Bakan Yardımcıları, Bakanlıkta söz sahibi olmasalar da Bakan tarafından istişare ve bilgi paylaşımı için sıkça başvurulan kişilerdir. Bakan Yardımcılarının işlevi ülkeden ülkeye değişiklik gösterse de genellikle Bakanları destekleyen, onlara yardımcı olan ve Bakanlığın daha verimli çalışmasını sağlayan kişiler olarak bilinmektedir (Sarı, 2019: 340).

Bakanlar ve Bakan Yardımcıları uzman kişiler arasından seçilmektedir ve o konuyla ilgili deneyim ve bilgi sahibi olmaları beklenmektedir. Bakanlar, Bakanlıklarının politikalarını belirlerken uzman görüşlerine başvururlar ve kamuoyunu bilgilendirirler. Türkiye'de Bakanlar ve Bakan Yardımcıları, yasa gereği TBMM'ye karşı da sorumludurlar ve düzenli olarak parlamento tarafından denetlenmektedirler.

Bakanlar ve Bakan Yardımcıları, yaptıkları çalışmaları ve politikaları TBMM'de anlatmak zorunda kalmaktadırlar ve muhalefet partileri tarafından sorgulanmaktadırlar. Ancak zaman zaman Bakanlar ve Bakan Yardımcıları, hükümet politikalarına karşı çıktıkları veya farklı bir görüş belirttikleri için istifa etmek zorunda kalmaktadırlar. Bu durumlar kamuoyunda tartışmalara neden olmaktadır ve Bakanların ve Bakan Yardımcılarının bağımsızlığı konusunda endişeler uyandırmaktadır (Aslan, 2023:315-319).

2011-2017 yılları arasında birbiri ile benzer yetkilerle donatılmış Bakan Yardımcılığı ve müsteşarlık müesseselerinin varlığı Bakanlık teşkilat yapısında ikiliğe neden olmuştur. Bakan Yardımcıları ile Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde düzenlenen görevler arasında bir denge oluşturmuş ve teşkilat yapısında daha net bir hiyerarşi oluşturmuştur. Artık Bakan Yardımcıları, Bakanların direkt Yardımcıları olarak görev yapmakta ve Bakanlık politikalarını şekillendirmede daha etkin bir rol oynamaktadırlar. Bu düzenleme sayesinde Bakanlık teşkilat yapısındaki ikili yapı ortadan kalkmış ve daha işlevsel bir yapı oluşturulmuştur. Bu da devletin daha etkin ve hızlı bir şekilde işleyişine katkı sağlamıştır. Bu değişikliklerle birlikte, Bakan Yardımcılarının da daha fazla sorumluluk almaları ve Bakanlarla daha yakın çalışmaları beklenmektedir (Dik, 2013: 132).

Bakan Yardımcılarının hiyerarşik konumu ile ilgili tartışmalar devam ederken 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmiş, müsteşarlık müessesesi kaldırılmıştır. 3046 sayılı yasa ile düzenlenen müsteşarın görevleri yeni sitemde düzenlenen Cumhurbaşkanı Kararnamesi'nde Bakan Yardımcılığı için düzenlenen görevler ile benzetilmektedir. Bu nedenle Bakan Yardımcıları, atanarak göreve gelmekte ve Weber'in tanımına göre memur kapsamında değerlendirilmektedir (Weber, 2014). Ancak bazıları Bakan Yardımcılarının seçimle işbaşına gelmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu konuda farklı görüşler olsa da Türk hukuk sisteminde Bakan Yardımcıları atanmaktadır ve mevcut hukuki düzenlemelere göre memur statüsünde değerlendirilmektedirler (Eryılmaz, 2004: 55).

Bakan Yardımcılarının atamasının müşterek (üçlü) kararname ile gerçekleştirilmesi, Türk idare hukukunun karmaşık yapısını ve çoklu irade sistemini yansıtan bir süreçtir. Müşterek kararname, ilgili Bakan, Başbakan ve Cumhurbaşkanı'nın aynı amaç doğrultusunda hareket ettiğini gösterir. Bu tür bir işlem, aynı zamanda yürütme organının birlikte çalışma ve dayanışma ilkesinin bir yansımasıdır. İdare hukuku açısından bu türden işlemler, farklı karar vericilerin ortak bir irade göstermesi anlamına gelir. Bu, idarenin daha demokratik bir biçimde işleyişini sağlarken, aynı zamanda yetki aşımının önüne geçilmesi bakımından da önem taşımaktadır. Müşterek kararname ile yapılan atamalarda, her bir iradenin katkısı ile oluşan bu karma işlem, yürütme fonksiyonunun etkinliğini ve meşruiyetini artırır. Bu bağlamda, Bakan Yardımcılarının atanmasını düzenleyen bu süreç, Türk yönetim sisteminin dinamiklerini ve idari yapıların işleyişini anlamak açısından kritik bir öneme sahiptir (Günday, 2011: 397).

Bakan Yardımcılarının istisnai memur statüsü, devletin yöneticilik ve idari yapısında esneklik sağlama amacını taşımaktadır. Bu statü sayesinde, belirli uzmanlık alanlarında deneyim ve bilgi sahibi olan kişilerin, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda öngörülen klasik memuriyet şartlarını taşımamaları halinde dahi Bakan Yardımcılığı kadrolarına atanabilmesi mümkün olmaktadır.

Bakan Yardımcılarının görevlerinin niteliği, istisnai memurluk statüsü ile uyumlu olarak düzenlenmiştir. Bu durum, Bakan Yardımcılarının yalnızca idari görevlerle sınırlı kalmalarını gerektirir. Yani, Bakan Yardımcıları, Bakanların siyasi danışmanları gibi hareket edemezler; çünkü onların görevleri yasalarla belirlenmiş sınırlar içinde kalmak zorundadır.

Bakan Yardımcıları, Bakanların yükünü hafifletmek ve Bakanlıkların işleyişine destek sağlamak amacıyla teknik, idari ve organizasyonel konularda görev alabilirler. Ancak, siyasi danışmanlık yapmaları ve Bakanların siyasi karar süreçlerine doğrudan müdahil olmaları beklenmez. Bu durum, kamu hizmetinin etkinliği ve kamu görevlerinin tarafsızlığı açısından önemlidir. Dolayısıyla, Bakan Yardımcılarının görevleri, yalnızca Bakanlıkların işleyişine dair konularla sınırlı olmalıdır. Bu durum, hükümetin ihtiyaç duyduğu çok özel becerileri ve *know-how*'ı hızlıca temin etme şansı sunarak, yönetim kademesinde etkinlik ve verimlilik artırmayı hedefler. Aynı zamanda, Bakan Yardımcılarının atanmasına ilişkin yapılan bu düzenleme, farklı sektörlerden gelen profesyonellerin kamu sektörüne katılımını teşvik ederek, idari yapı içerisinde çeşitlilik oluşturmayı amaçlar. Ancak, bu ayrıcalıklı statü, bazı eleştirileri de beraberinde getirebilir. Özellikle, kamu yönetimindeki şeffaflık, hesap verebilirlik ve liyakat ilkeleri açısından tartışmalara yol açabilir. Bu nedenle, Bakan Yardımcılarının statülerinin düzenlenmesi, dikkatlice ele alınması gereken bir konudur (Gözler ve Kaplan, 2012: 18).

Tablo 2. (67.) Cumhurbaşkanlığı Kabinesi Bakanlıklar ve Bakan Yardımcılarının Sayısı 2024

BAKANLIK ADI	BAKAN YARDIMCILIĞI
Adalet Bakanlığı	4
Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	4
Dış İşleri Bakanlığı	5
Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı	4
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	4
Hazine ve Maliye Bakanlığı	4
Gençlik Spor Bakanlığı	4
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı	4
Millî Eğitim Bakanlığı	4
Kültür ve Turizm Bakanlığı	4
İçişleri Bakanlığı	4
Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	4
Ticaret Bakanlığı	4
Sağlık Bakanlığı	4
Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı	4
Tarım ve Orman Bakanlığı	4
Millî Savunma Bakanlığı	4
Toplam	
17	69

Kaynak: <https://www.tccb.gov.tr/kabine/>

Bakan Yardımcıları, Bakanların yokluğunda Bakanın yerine geçebilir ve Bakanın yetkilerini kullanabilirler. Ancak, bu durum sadece mecburiyet halinde geçerlidir ve Bakanın yetkileri genelde Bakanlar tarafından kullanılır. Bakan Yardımcıları, Bakanların politikalarını yürütmekle ve Bakanlık faaliyetlerini koordine etmekle sorumludurlar (Teakston, 1999: 233).

Bakan Yardımcılarının kökenlerine dair bir analiz yapıldığında, siyasi geçmişe sahip olanların önemli bir ağırlığa sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durum, özellikle Türkiye'deki siyasi sistem ve yönetim açısından bazı önemli çıkarımlar yapılmasına imkân tanır. Birinci grup olarak tanımlanan siyasi kökenli Bakan Yardımcıları, genellikle partinin farklı kademelerinde görev yapmış olan eski milletvekilleri veya aktif siyasetçilerden oluşmaktadır. Bu durum, hükümetin siyasi hedeflerine ulaşmasında ve Meclis ile olan ilişkilerde avantaj sağlamaktadır. İkinci gruptaki üst düzey yöneticiler, çoğunlukla kamu veya özel sektörde deneyim kazanmış olan kişilerden oluşmakta, bu da yönetim becerilerini ve stratejik düşünme yeteneklerini artırmaktadır. Bu kişiler, genellikle politika uygulamalarında ve karar alma süreçlerinde önemli roller üstlenmektedir. Son grup ise akademisyenlerden oluşmaktadır ve bu kısım, politika geliştirme süreçlerine bilimsel bir perspektif

kazandırarak, politika oluşturma ve uygulama aşamalarında daha analitik ve veriye dayalı bir yaklaşım sunmaktadır (Topaca, 2014: 326).

3046 sayılı Kanun'un Bakan Yardımcıları'nı düzenleyen 21/A maddesinde Bakan Yardımcıları'nın özlük haklarına ilişkin olarak "Bakan Yardımcılarına en yüksek Devlet memuruna mali haklar kapsamında yapılan ödemelerin yüzde yüz ellisi oranında aynı usul ve esaslar çerçevesinde aylık ücret ödenir" hükmüne yer verilmiştir. Bakan Yardımcıları, genel olarak kamu görevlisi statüsünde oldukları için, bir memurun sahip olduğu haklardan yararlanırlar. Ancak, emekli memurlardan atanan Bakan Yardımcıları için özel bir durum söz konusudur. Emekli memurlar, devlet görevine atandıklarında emekli maaşlarını alamazlar; bu durum, 3046 sayılı Kanun ve ilgili mevzuat ile belirlenmiştir.

Bakan Yardımcıları'nın emekli maaşlarıyla ilgili olarak, ne yazık ki mevzuatta bu konuda bir düzenleme yer almamaktadır. Bu nedenle, emekli olarak atanan Bakan Yardımcıları, görevde buldukları süre boyunca emekli maaşlarını almakta zorluk yaşamaktadırlar. Bu tür düzenlemeler, kamu politikaları ve sosyal güvenlik sisteminin işleyişine dair önemli konular olup, zaman zaman değişikliklere tabi olabilmektedir. Dolayısıyla, bu durumla ilgili sürekli güncel bilgi edinmek ve mevcudiyetini takip etmek önemlidir (Günday, 2011, s. 119).

6. SONUÇ

Türkiye'de Bakan Yardımcıları, bağımsız davranamama riski gibi faktörler nedeniyle eleştirilmektedir. Bunun yanı sıra, Bakan Yardımcılarının görev tanımlarının belirsiz olması, Bakan ile çatışma yaşama riskini de beraberinde getirebilmektedir. Bu durum da Bakan Yardımcılarının verimli bir şekilde çalışmalarını engelleyebilmektedir. Bu nedenlerden dolayı, Bakan Yardımcılığı sisteminin gözden geçirilmesi ve uygun bir şekilde düzenlenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Bakan Yardımcıları kabinede etkin bir rol oynamakta ve Bakanların günlük işlerini yürütürken onlara destek olmaktadır. Türkiye'de Bakan Yardımcılarının atanması, Cumhurbaşkanı tarafından yapılmaktadır ve bu durum bazı eleştirilere neden olmaktadır (Aktalay, 2014: 69-98).

Bu eleştirilerin başında 2017 sonrası yapılan düzenleme ile bakanın izne ayrılmasında başka bir bakanın vekâlet edeceği hükmü anayasadan çıkartılmıştır. Bu hükmün yerine bir hüküm getirmediği gibi bakanın izne çıkmasından yerine kimin vekâlet edeceği dair bir düzenleme yapılmamış ancak uygulamada bakan yardımcısının vekâlet yetkisi kullandığı görülmüştür.

Ayrıca bakan yardımcısının bu vekâlet sürecinde Cumhurbaşkanı Kabinesine katılıp katılmayacağına ilişkin de bir hüküm bulunmadığı gibi 2018 sonrasında bu durumun örneğine de karşılaşılmamıştır (Aslan, 2023:327).

Ancak, Bakan Yardımcılarının parlamento tecrübesine sahip olmaları, parlamento ile kabine arasındaki iletişimi güçlendirebilir ve bu da hükümetin daha etkin çalışmasına katkı sağlayabilir. Türkiye'de Bakan Yardımcılarının görevleri ve atanmaları bazı tartışmalara neden olabilir, ancak uyumlu bir çalışma ile parlamento ile kabine arasındaki ilişkilerin daha sağlam hale gelmesine katkı sağlayabilirler. Bu nedenle, Bakan Yardımcılarının görevlerini etkili bir şekilde yerine getirmeleri ve Bakanlarla uyumlu bir şekilde çalışmalarını önemlidir. Bu sayede, Bakanlık işleyişi ve parlamento ile kabine arasındaki ilişkiler güçlendirilebilir (Eryılmaz, 2004: 25).

Bu değerlendirme çerçevesinde, Türkiye'de Bakan Yardımcılığı görevinin önemi ve etkisi göz önünde bulundurularak, bu pozisyonun daha etkin hale getirilmesi için bazı adımlar atılabilir. Öncelikle, Bakanlıkların organizasyon yapıları gözden geçirilerek Bakan Yardımcılarının görev ve yetkileri net bir şekilde belirlenmeli üst düzey bürokratlarla olası karmaşaların önüne geçilmelidir. Ayrıca, Bakan Yardımcılarının atama süreleri hükümetin görev süresi ile bağlantılı olmamalı, böylece tarafsızlıkları daha güçlü bir şekilde korunmalıdır.

Bakan Yardımcılarının seçimle değil atama ile gelmeleri ve genellikle parlamento tecrübesi olan isimlerden oluşmaları, Parlamento-Bakanlık ilişkilerinin güçlenmesine katkı sağlayabilir. Ancak, bu durumun Bakan Yardımcılarının tarafsızlığı konusunda tartışmalara neden olabileceği de göz önünde bulundurulmalı ve bu konuda gerekli önlemler alınmalıdır. Bu durumda Bakan Yardımcılığının asıl amacının ne olduğu tartışmalı olabilir. Bakan Yardımcıları, Bakanların görev yüklerini hafifletmek, uzmanlık alanlarına göre destek sağlamak, Bakanlık projelerini yönetmek ve Bakanlığın genel işleyişini desteklemek gibi görevlere yardımcı olabilirler; ancak, Bakan Yardımcılarının Bakanlarla olan ilişkisi ve yetkileri, Bakanlık içindeki hiyerarşi ve işleyişe göre değişkenlik gösterebilir (Akyılmaz ve diğ. 2012: 252).

Bakan Yardımcılığı Kurumu, Bakanın yerindeki en üst düzey yetkili olarak da görev yapabilirken, bazı durumlarda Bakanın Yardımcısı olarak sadece Bakanın direktifleri doğrultusunda hareket edebilir. Bu nedenle, Bakan Yardımcılığı kurumunun amacı ve işleyişi, her Bakanlık için farklılık gösterebilir. Ülkemizdeki Bakan Yardımcılığı Kurumu ve işleyişi değişiklik gösterebilirken, Bakan Yardımcılarının Bakanlık içindeki rol ve fonksiyonlarının net bir şekilde belirlenmesi ve buna uygun bir işleyişin sağlanması önemli bir konudur. Bu sayede, Bakan Yardımcıları Bakanlara etkili bir destek sağlayabilir ve Bakanlıkların daha verimli çalışmasına katkıda bulunabilirler.

Birden fazla bakan yardımcısının bulunduğu durumlar, bakanlıklar içinde belirli bir karmaşaya yol açabilir ve bu da işleyişin etkinliğini etkileyebilir. Hiyerarşik sorunların önüne geçmek için, bakan yardımcılarında net bir yapı oluşturulması önemlidir. Bu bağlamda, birden fazla bakan yardımcısı arasında hiyerarşik olarak üstte bulunan bir bakan yardımcısının belirlenmesi, görev dağılımının ve sorumlulukların daha net bir şekilde tanımlanmasını sağlayarak işlerin daha etkili yürütülmesine yardımcı olabilir (Kılıçoğlu, 2013: 3171).

Bu üst düzey bakan yardımcısının rolü, diğer bakan yardımcılarıyla koordinasyonu sağlamak, karar alma süreçlerini kolaylaştırmak ve bakanlık stratejilerinin uygulanmasında liderlik etmek olabilir. Ayrıca, hiyerarşik bir yapı, kriz anlarında hızlı bir şekilde yanıt verilmesini ve karar alınmasını da kolaylaştıracaktır. Sonuç olarak, bu tür bir düzenlemenin hem bakanlık içindeki işleyişi iyileştireceği hem de daha etkin bir yönetim sağlanmasına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Türkiye'deki son yasal düzenlemenin eleştirileri arasında, hâlâ bu pozisyonun bürokratik katmanları artıracığı ve yönetim zorluğu yaratacağı yönündeki endişeler yer almaktadır. Ayrıca, Bakan Yardımcılıklarının atanma şekli ve bu görevlerin net bir biçimde tanımlanmaması, yönetim süreçlerinde belirsizlikler doğurabilir.

Bakan yardımcılığının görev ve yetkilerinin belirsizliği, bakanlıklar arasında uygulama farklılıklarına yol açmakta ve bu durum, kamu yönetiminde etkinliği azaltmaktadır. Mevcut durumda, bakanlıkların genelgeler aracılığıyla kendi iç düzenlemelerini yapması, sistemin homojenliğini sağlamaktan uzak kalmakta ve dolayısıyla yasal bir çerçevenin oluşturulmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

2011 yılında başlayan bakan yardımcılığı uygulaması, bu pozisyonun işleyişine dair önemli deneyimler sunmuş ve zaman içinde hangi görevlerin yerine getirilmesi gerektiği konusunda bir tecrübe birikimi meydana getirmiştir. Dolayısıyla, yasal düzenlemenin yapılması için gerekli veriler ve gözlemler toplanmış durumdadır (Nacak, 2020:138-157).

Bakan yardımcılığına dair bir yasa ile düzenleme yapılması, sadece görev ve yetkilerin net bir şekilde tanımlanmasını sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda bakanlıkların hangi konularda destek alabileceğine dair bir rehber niteliği de taşıyacaktır. Bu durum, kamu yönetiminin etkinliğini artıracak ve bakanlıklar arası işleyişte tutarlılığın sağlanmasına katkıda bulunacaktır.

Bakan Yardımcılığı Kurumunun yasal bir çerçeveye oturtulması, mevcut uygulamaların performansının artırılması ve gelecekte ortaya çıkabilecek sorunların önceden belirlenip çözüme kavuşturulması açısından büyük bir ihtiyaçtır. Bu sayede, bakan yardımcılarının görevleri daha etkin bir şekilde yürütülebilir ve kamu hizmeti sunumu daha kaliteli hale getirilebilir (Acar, Kırıışık ve Ateş, 2020: 773-776).

Öneriler:

- Görev Tanımlarının Netleştirilmesi: Her Bakan Yardımcısının görev ve sorumluluklarının açık bir şekilde tanımlanması,
- Denetim Mekanizmalarının Geliştirilmesi: Bakanlık içindeki iş süreçlerinin etkin izlenebilmesi için denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi,
- Etkileşim ve Koordinasyon: Farklı Bakanlıklar arasındaki iş birliğinin artırılmasını sağlayacak yapıların oluşturulması,
- Kamusal Katılım: Bakan Yardımcılıklarında, kamuoyunun görüş ve önerilerine açılması yoluyla şeffaflık sağlanması.

Bakan Yardımcılığı kurumunun yeniden oluşturulması, yönetim ve idari süreçler açısından potansiyel yarar sağlamaktadır ancak bu yapının etkin çalışabilmesi için belirli yapılandırmalara ve düzenlemelere ihtiyaç vardır. Bu süreç, Türkiye'nin yönetim yapısının modernleştirilmesinde önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Türkiye'de Bakan Yardımcılarının çoğunluğunun siyaset kökenli olması, politikaların şekillenmesinde ve

uygulanmasında siyasi dinamiklerin belirleyici olduğunu göstermektedir. Bu durum, aynı zamanda, siyasi istikrar ve kamu yönetimi arasındaki ilişkiyi güçlendiren bir faktör olarak değerlendirilebilir.

Türkiye'de Bakan Yardımcılığı pozisyonunun etkinliğini artırmak ve Bakanlıkların çalışmalarını daha verimli hale getirmek için yapısal düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Bu sayede, Bakan Yardımcıları daha etkin bir şekilde Bakanlıklara destek olabilir ve Türkiye'nin hedeflerine ulaşmasında daha önemli bir rol oynayabilirler. Ancak tam anlamıyla yürütme koalisyonu mevcut olmadığından Bakan Yardımcılığı kurumunun denge ve denetleme aracı olmaktan ziyade bazı siyasilere makam tahsis etmenin yanında umumiyetle parlamento deneyimleri mevcut kişilerin tercih edilmesi neticesinde Meclis - Hükümet arası ilişkilerde olumlu neticelere sebebiyet vereceği görüşümüz ağır basmaktadır.

KAYNAKÇA

- 1 No.lu ve 10 Temmuz 2018 Tarihli Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi.
3046 Sayılı ve 1984 Tarihli Bakanlıkların Kuruluş ve Görev Esasları Hakkındaki Kanun.
4 No.lu ve 15 Temmuz 2018 Tarihli Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi.
703 Sayılı ve 2018 Tarihli Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlaması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname.
ABD'de Başkanlık Sistemi erişim 09 Temmuz 2024, www.whitehouse.gov/administration/cabinet
Acar, A. , Kırışık, F., Ateş, N. (2016) Türk Kamu Yönetiminde Bakan Yardımcılığı Üzerine Farklı Açılardan Bir Değerlendirme. *Akademik Bakış Dergisi*. Sayı: 55 Mayıs - Haziran 2016
Aksiyon Dergisi (2002). Bakan Yardımcılığı Sistemini Getirmemiz Lazım, 30.12.2002
Aktalay, A. (2014). Bakanlar Kurulunun Düzenleyici İşlemleri ve Karar Alma Usulü. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, 69-98
Akyılmaz, B. , Sezginer, M. , Kaya, C. (2013). *Türk İdare Hukuku*. Seçkin Yayınevi.
Anayurt Ö. , Ekinci A. (2019) Koalisyonlu Başkanlık Sistemi ve Latin Amerika Uygulaması, Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in Anısına Armağan, *On iki Levha Yayınları*. ss. 227-332.
Araya, I. A. (2012). Quien le Susurra al Presidente Asesores vs. Ministros en America Latina *Politica/Revista de Ciencia Politica*, Vol. 50, No. 2, 2012, pp. 33-61.
Aslan, S. (2023) Yeni Anayasada Bakanlıklar. Nohutçu, A., Öztürk, K. (Ed.) *Türkiye İçin Yeni Anayasa Vizyonu ve Yol Haritası* (315-327). Savaş Yayınları
Aydın, A. H., (2018) *Kamu Yönetimine Giriş*. Seçkin Yayınevi.
Bakanlıkların Kuruluş ve Görev Esaslarını Düzenleyen Kanun, Kabul tarihi: 27/9/1984, 9/10/1984 tarihli ve 18540 sayılı Resmî Gazete (R.G.)
Bölükbaşı, M.O. (2021). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemindeki Bakan Yardımcısı ile Önceki Sistemdeki Bakan Yardımcısı ve Müsteşarın Kıyaslanması. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 12, Sayı 1, 287-303.
Cabinetoffice.gov.uk (2012) "The Cabinet Manual-Draft", erişim 12 Temmuz 2024, <http://www.cabinetoffice.gov.uk/sites/default/files/resources/cabinet-draft-manual.pdf>
Civilcervant (2012) "Working with Ministers", erişim 11 Temmuz 2024 <http://www.civilservant.org.uk/c1.pdf>
Coşkun, Y. & Yorgancıoğlu, C. (2021). Westminster Modeline ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Dayalı Bakan Yardımcılığı İçin Karşılaştırmalı Analizi. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, (46), 1-21.

- Coşkun, Y. & Yorgancıoğlu, C. (2022). Spontane İzomorfizm Perspektifinden Bakan Yardımcılığı ve Müsteşarlık Pozisyonlarının Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 0 (50) , 305-332
- Dik, E. (2013). 643 Sayılı KHK ile Düzenlenen Bakan Yardımcılığı ile Hiyerarşik Örgütlenme İçerisindeki Konumu, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 68 (4), 121-145.
- Eroğul, Cem, (2001). *Çağdaş Devlet Düzenleri*, İmaj Kitabevi.
- Ertuğrul, D. U. (2024). Türkiye ile İngiltere ve Fransa'daki Bakan Yardımcılığı Müessesesinin Karşılaştırılması. *Mersin Üniversitesi Enderun Dergisi* 8 (1) 29-32.
- Eryılmaz, B. (2004). *Bürokrasi ve Siyaset*. Alfa Basım Yayıncılık.
- Gözler, K. & Kaplan, G. (2012.) Bakan Yardımcıları Bakanlık Hiyerarşisine Dâhil Midir? *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 98 (3), 11-24.
- Gözler, K. (2011). *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*. Ekin Kitabevi.
- Gözler, Kaplan, (2013), s. 16 vd; Tataroğlu, (2016), s. 536-537; Esra Dik, "643 Sayılı KHK ile Düzenlenen Bakan Yardımcılığı ile Hiyerarşik Örgütlenme İçerisindeki Konumu", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 68, Sa. 4, 2013, ss. 121-145.
- Günday, M. (2002). *İdare Hukuku*, 6. Baskı, İmaj Yayınları.
- Günday, M. (2011). *İdare Hukuku*. İmaj Yayınları.
- İzci, F. (2017). Yeni Anayasa Değişikliği Çerçevesinde Yürütme Organında Meydana Gelen Değişimler, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE Dergisi*, 1 öz. (4), 96-111.
- Kaman, N. (2018). Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ve Kamu Personel Hukukuna Etkileri, Cumhurbaşkanlığı Sisteminde Yürütme Sempozyum Kitabı, *Marmara Üniversitesi Yayınevi*, İstanbul 2018, s.93.
- Karamanoğulları (2009) *Fransa*, Karahanoğulları, Onur ve diğerleri (Ed.) *Kamu Yönetimi Ülke İncelemeleri* (2-68). İmge Kitabevi.
- Karasu, K. (2004) *Kamu Yönetimi Ülke İncelemeleri*, Ankara Üniversitesi, KAYAUM Yayınları.
- Karasu, K. (2009). *İngiltere'de Kamu Yönetimi, Karşılaştırmalı Kamu Yönetimi*. İmge Kitabevi.
- Karslı, M. R. (2020). Üst Düzey Kamu Yöneticilerinin Atama Usul ve Esasları Üzerine Bir İnceleme, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 28 1 187-208.
- Kayar, N. (2012). Kamu Yönetiminde Yönetim Karmaşası ve Siyasallaşma: Bakan Yardımcıları erişim 20 Temmuz 2024 <http://www.yayed.org/uploads/yuklemeler/inceleme-bakanyardimcisi.pdf>.
- Kayıkcı, S. (2013), 643 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname Çerçevesinde Türkiye'de Bakanlık Örgütlenmesinde Yeniden Yapılanma, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 47, Sayı 1, Mart, s. 23-51.
- Kılıçoğlu, M. S. (2013). Türkiye'de Yasama Organının Yürütme Organını Siyasi Denetimi. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 17, Sayı 1-2, 3171.
- Nacak, O. (2020). Parlamenter ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemlerinden Hareketle Bakan ve Bakanlıkların Karşılaştırılması Analizi, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 18, Sayı 1, 138-157.
- Ömürgönülşen, U. (2009). *Amerika Birleşik Devletleri'nde Kamu Yönetimi*, *Kamu Yönetimi Ülke İncelemeleri*. İmge Kitabevi
- Özer, M. A. (2021). *Yeni Kamu Yönetimi*, Gazi Kitabevi, Ankara ss. 28-32
- Rehren, A. (1992). Liderazgo Presidencial y Democratización en el Cono Sur de América Latina, *Revista de Ciencia Política*, Vol. 14, No. 1-2, 1992, pp. 63-87, s. 71.
- Sarı, C. (2019). Kamu Kurumlarında Küçülme Yaklaşımı: Türkiye ve Fransa Adalet Bakanlıkları Örneği, *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi* 6(17).

- Siavelis, Peter. (2016). Cabinets and Informal Advisory Networks in Multiparty Presidential Systems, *Presidential Studies Quarterly*, Vol. 46, No. 3, 2016, pp.569 -591
- Skigin, N. , Seira I. (2016). Estrategias de Designacion Presidenciales. La Congormacion de Gabinetes en Gobiernos de Coalicion en America Latina, *Presentacion en el XII Congreso Nacional y V Congreso Internacional sobre Democracia*
- Şengül, R. (2009). Fransa da Siyaset ile Yönetim Arasındaki Kavşakta Bir Kurum: Bakanlık Kabinesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (23), 195-200
- Tataroğlu, M. (2016) Hükümet Yapısında Gelişme: Bakan Yardımcılığı”, *Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi*, 23(2), 519-544.
- Tayyar A. (2009). *Amerika’da Siyasal Yapı, Lobiler ve Dış Politika*, MKM Yayınları.
- Teakston, K. (1999) Junior Ministers in the 1990’s. *Parliamentary Affairs*, 231-245.
- Theakston K. (2010) “Smaller Government: What do Minister Do?”, erişim 16 Temmuz 2024, <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201011/cmselect/cmpubadm/memo/smallergov/min05.htm>
- Thies, (2001), s. 594-595; Clark, Jurgelevičiūtė, (2008), s.635.
- Topaca, M. (2014). Hukuki Temel ve Uygulama Bakımından Türkiye’de Bakan Yardımcılığı. *Türk İdare Dergisi*, (479), 326-327
- Tunç, H. ve Ekinci, A. (2020) *Farklı Hükümet Sistemlerinde Koalisyon İstikrarını Sağlamak İçin Kullanılan Bir Araç Olarak Bakan Yardımcılığı Kurumu*. Hakemli Makale. 81-107. erişim 09 Temmuz 2024, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1122148>
- Turan, M. (1999). Cumhuriyet Döneminde İki Deneme: Siyasi Müsteşarlıklar ve Müstakil Grup, *A.K.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 27-42.
- Tutar, H. (2011), erişim 11 Temmuz 2024, <http://www.skyturk.net/yazar/hilmi-tutar-Bakan-yardimciligi-oku65.html>
- Uçman, H. (2012). *Türk Kamu Yönetiminde Bürokrasi Siyaset İlişkileri Çerçevesinde Bir İnceleme: Siyasi Müsteşarlıktan Bakan Yardımcılığına*, Devlet Personel Başkanlığı, [Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi]. Ankara.
- Uçman, H. (2015). Türk Kamu Yönetiminde Bakan Yardımcılığı Uygulaması Üzerine İnceleme ve Değerlendirmeler, *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 3, s. 191-225.
- Uyanık, H. (2012). Bakan Yardımcılığı Statüsünün İdare Hukuku Açısından Değerlendirilmesi, *İdare Hukuku ve İlimler Dergisi*, 15(2), s.101-114.
- Weber, M. (2014). *Bürokrasi ve otorite (wirtschaft und gesellschaft)*. (Çev. H.B. Akın). Adres Yayınları.
- Yamaç, M. (2014). Tarihsel Gelişim İçinde Üniter Bir Yapıda Yerel Yönetim: İngiltere Örneği, *Sosyal Bilimler Metinleri*, (2), 1-21.
- Yıldırım, T. (2017). Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 23(2), 2017, s.17.
- Yılmaz, B. (2013). Türkiye’de Bakan Yardımcılığı Uygulamasına İlişkin Genel Bir Değerlendirme. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 33-41.
- Yüksel, S. (2018). Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Güvence Altına Alınması Bağlamında Denge-Denetim Mekanizmaları, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 23 (2), 2018, s.10-14.

Para Politikası Strateji Değişimlerinde Enflasyon Faiz İlişkisinin Ampirik Analizi: Türkiye Ekonomisinde Fisher Etkisi (2010-2024)

Hümeyra KORU

Dr. Öğrencisi Başkent Üniversitesi

humeyrakoru@gmail.com

https://orcid.org/0009-0008-9998-7779

Makale Başvuru Tarihi: 24.08.2024

Makale Kabul Tarihi :30.09.2024

Makale Yayın Tarihi : 25.10.2024

Makale Türü : Araştırma Makalesi

DOI: 10.5281/zenodo.13952789

Atilla GÖKÇE

Prof. Dr. Ankara HBV Üniversitesi

atilla.gokce@hby.edu.tr

https://orcid.org/0000-0001-8287-4278

Anahtar Kelimeler:

Fisher Etkisi,
Enflasyon,
Faiz,
Para Politikaları

Özet

Bu makalede enflasyon ve faiz arasındaki pozitif yönlü ilişkiyi tanımlayan Fisher hipotezinin hem Ortodoks hem de heterodoks politikaların uygulandığı ifade edilen dönemlerdeki Türkiye ekonomisinde etkisi ampirik olarak analiz ederek elde edilen sonuçlar çerçevesinde özellikle politika yapıcılara önerilerde bulunmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de Tüketici Fiyat Endeksi-TCMB Politika faiz oranları 2010-2024 dönemine ait aylık verileri kullanılarak değişkenlerin Augmented Dickey Fuller, Phillips Peron, KPSS testleri ile Birim Kök Sınamaları yapılmış, faiz oranı ve enflasyon oranı arasındaki uzun dönemli ilişki VAR tabanlı Johansen Eşbütünleşme testi ile analiz edilmiştir. Değişkenler arasındaki kısa dönemli dinamik ilişkiler vektör hata düzeltme modeli ile tahmin edilmiştir. Çalışmaya literatürdeki daha önce yapılan çalışmalarda analize konu olmayan 2021 yılının son çeyreğinde uygulamaya konulan, Yeni Ekonomi Modeli kapsamında başlayan faiz indirimi süreci ve sonrasında 2023 yılı ikinci yarısında Ortodoks politikalara geri dönüş kapsamında başlayan faiz artırımı süreci de dahil edilerek, son dönemde yaşanan TCMB faiz politikası değişikliği ile enflasyon arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Analiz sonuçlarına göre, enflasyondan faiz oranına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmakta ve uzun dönemde enflasyon oranında meydana gelen %1'lik artış faiz oranını %3.78 oranında artırmaktadır. Türkiye ekonomisinde incelenen dönem itibariyle kuvvetli Fisher etkisi bulunduğu gözlenmiştir.

Empirical Analysis of the Inflation-Interest Rate Relationship in Changes of Monetary Policy Strategy: The Fisher Effect in the Turkish Economy (2010-2024)

Keywords:

Fisher Effect,
Inflation,
Interest,
Monetary Policies

Abstract

This article aims to empirically analyze the impact of the Fisher hypothesis, which defines the positive relationship between inflation and interest, on the Turkish economy in the periods when both orthodox and heterodox policies were implemented, and to make suggestions especially to policy makers within the framework of the results obtained. In this context, by using the monthly data of the Consumer Price Index-CBRT Policy interest rates in Turkey for the period 2010-2024, Augmented Dickey Fuller, Phillips Peron, KPSS tests and Unit Root Tests of the variables were made, and the long-term relationship between the interest rate and the inflation rate was determined by VAR-based Johansen Equivalence. Analyzed by integration test. Short-term dynamic relationships between variables were estimated by vector error correction model. The study included the interest rate reduction process that started within the scope of the New Economic Model, which was implemented in the last quarter of 2021, which was not subject to analysis in previous studies in the literature, and the interest rate increase process that started within the scope of the return to orthodox policies in the second half of 2023, and the recent CBRT interest rate policy change. It is aimed to reveal the relationship between inflation and inflation. According to the analysis results, there is a one-way causality relationship from inflation to interest rate and a 1% increase in the inflation rate in the long term increases interest rates by 3.78%. It has been observed that there is a strong Fisher Effect in the Turkish economy during the period examined.

1.GİRİŞ

Faiz oranları ile enflasyon arasındaki ilişki, enflasyon hedeflemesi rejimini benimseyen Merkez Bankalarının faiz oranlarını belirledikleri hedeflere ulaşmak için bir araç olarak kullanması, her iki değişkenin de finansal sistemin en temel makroekonomik göstergelerinden olması, uygulanan para ve maliye politikalarının etkinliğinin tespit edilmesi ve merkez bankalarının enflasyonla mücadelede etkin para politikası araçlarını belirleyebilmesine olanak sağlaması nedeni ile geçmişten günümüze pek çok ekonomik araştırma ve ampirik analize konu olmuştur. Gelir ile sermaye arasındaki köprü veya bağlantı faiz oranıdır. Ekonomi literatüründe, reel faiz oranlarının sabit olduğu varsayımı altında, faiz oranı ve enflasyon arasındaki pozitif yönlü ilişki Fisher etkisi olarak adlandırılmaktadır. Fisher etkisi enflasyon oranlarından faiz oranlarına doğru nedenselliğin olduğu pozitif bir ilişki olarak bilinmektedir. Fisher (1930) çalışmasında, ekonomilerde üzerinde en çok tartışılan ve aynı zamanda finansal piyasaların işleyişini açıklayan, nominal faiz oranları ile beklenen enflasyon ilişkisini incelemiştir. Benazić (2013) ve Fisher (1930)'a göre belirsizlik altındaki denge durumunda nominal faiz oranı reel faiz oranı ile beklenen enflasyon tarafından belirlenmektedir. Faiz oranı, bir tarihte paraya ödenen primin, bir yıl sonra elde edilecek para cinsinden yüzdesi olarak tanımlayabiliriz (Fisher, 1930). Hipoteze göre reel faiz oranı ise beklenen enflasyonla ilgili olmayıp daha çok ekonominin reel değerleri tarafından belirlenmektedir ve bu durum parasal aldanmanın olmadığı, reel faiz oranının para politikası uygulamaları karşısında istikrarını koruduğu parasal yansızlık durumunu ifade etmektedir. Fisher hipotezi, uzun vadede reel faiz oranlarının enflasyon oranlarından etkilenmeyerek sabit kaldığını, dolayısıyla nominal faiz oranları ile enflasyon oranları arasında bir ilişki olduğunu öne sürer (Şimşek & Kadılar, 2006: 99). Fisher'ın bu ilişkiye dair temel görüşü, yatırımcıların ya da tasarruf sahiplerinin, enflasyon nedeniyle nominal paralarının satın alma gücünde meydana gelen kaybı rasyonel davranışlarla telafi etmeye çalışacaklarıdır (Mitchell-Innes vd., 2007: 693). Fisher, 1930'daki çalışmasında, 1820-1864 yılları arasında İngiltere ekonomisinde fiyat değişiklikleri ile nominal faiz oranları arasında 0.46'lık, 1870-1927 yılları arasında ise ABD ekonomisinde 0.29'luk bir korelasyon tespit ettiğini belirtmiştir (Pelaez, 1995).

Bu çalışmada, temel olarak 2010 Kasım-2024 Şubat döneminde Türkiye ekonomisi için TÜFE ve politika faizi olan bir hafta vadeli repo ihale faiz oranı arasındaki dinamik ilişkinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu amaçla, faiz oranı ve enflasyon oranı arasındaki uzun dönemli ilişki VAR tabanlı Johansen Eşbütünleşme analizi ile incelenmiştir. Değişkenler arasındaki kısa dönemli dinamik ilişkiler vektör hata düzeltme modeli (VECM) ile tahmin edilmiştir. Çalışmanın literatürdeki diğer çalışmalardan farkı, 2021 Eylül ayında uygulanmaya başlayan Yeni Ekonomi Modeli faiz indirimi süreci ve 2023 Haziran ayından sonra uygulanmaya başlanan Ortodoks politikalara geri dönüş faiz artırımı sürecine ilişkin verileri de analize dahil ederek enflasyon ile faiz arasındaki dinamik ilişkinin yönü ve şiddetinin tespit edilmesine olanak sağlamasıdır. Çalışma aynı zamanda açık ve gelişmekte olan bir ülke ekonomisinde para politikasının temel etkilerini inceleyerek zayıf para politikasından güçlü para politikasına geçişin etkilerini göstermekte ve para politikası patolojilerinin sonuçlarına dair makroekonomik göstergelerin seyrini de gözleme imkanı sunmaktadır.

2.FİŞHER HİPOTEZİ

Fisher Hipotezi, diğer adıyla Fisher Etkisi, nominal faiz oranı, beklenen enflasyon oranı ve reel faiz oranı olmak üzere üç temel unsura dayanır (Zainal vd., 2021: 66). Fisher eşitliği, enflasyon oranındaki %1'lik bir artışın, nominal faiz oranında da %1'lik bir artışa yol açtığını öne sürer. Bu iki değişken arasındaki bire bir ilişki, Fisher etkisi olarak adlandırılır (Tsong & Lee, 2013).

$$i = r + \pi \quad (1)$$

$$r = i - \pi \quad (2)$$

Ünlü Amerikalı iktisatçı Irving Fisher tarafından geliştirilen (1) ve (2) numaralı denklemler arasındaki ilişki, literatürde "Fisher Denklemi" olarak bilinir (Tunay, 2007: 73). Nominal faiz oranı (i), bir ekonomide ödenecek faiz oranını ifade ederken, reel faiz oranı (r), bu oranın enflasyon etkisinden arındırılmış halidir. Enflasyon oranı (π) ise fiyatlar genel seviyesindeki artışı gösterir. Enflasyon ve faiz arasındaki bu ilişki (3) numaralı denklemle ifade edilebilir;

$$NF = RF + \pi_e \quad (3)$$

Bu denklemlerde NF nominal faiz oranını, RF reel faiz oranını ve π_e beklenen enflasyon oranını temsil etmektedir. Rasyonel beklentiler varsayımı altında bu denklem ekonometrik olarak denklem (4)'te verilmiştir.

$$NF_t = \alpha + \beta\pi_t + \varepsilon_t \quad (4)$$

α , β , denklemin parametreleri olup, $\varepsilon_t \sim (0, \sigma^2)$ hata terimidir. Eğer denklem 4'te β katsayısı 1 ise bu tam Fisher etkisini, 1'den farklı ise kısmi Fisher etkisini ifade eder. Tam Fisher etkisi, nominal faiz ile enflasyon arasında doğrudan bir ilişki olduğunu ve reel faiz oranlarının sabit kaldığını gösterir, dolayısıyla parasal şokların uzun vadede reel faizler üzerinde etkisi olmaz (Dutt vd., 2015). Fisher hipotezi literatürde üç farklı biçimde ele alınır: Yurt İçi Fisher Hipotezi, Genelleştirilmiş Fisher Hipotezi ve Uluslararası Fisher Hipotezi. Yurt İçi Fisher Hipotezi'ne göre, nominal faiz oranı (i_t), reel faiz oranı (r_t) ile enflasyon beklentilerinin (t_e) toplamına eşittir (Fisher, 1930: 27).

$$i_t = r_t + t_e \quad (5)$$

Bu denkleme ε_t ortalaması sıfır ve varyansı σ^2 olan normal dağılıma sahip $\varepsilon_t \sim (0, \sigma^2)$ hata terimi eklediğinde,

$$\dot{i}_t = r_t + t_e + \varepsilon_t \quad (6)$$

modele gözlemlenmeyen faktörlerin etkisi ve modeldeki belirsizlikler de eklenmiş olacaktır. Genelleştirilmiş Fisher Hipotezi, ülkeler arasındaki faiz oranı farkının, döviz kuru değişiklikleriyle uyumlu hareket ettiğini belirtir. Bu hipoteze göre, iki ülke arasındaki nominal faiz farkı, beklenen enflasyon oranları farkına eşittir (Seyidoğlu, 2013: 184).

$$i_a - i_b = \pi_a - \pi_b \quad (7)$$

(7) numaralı denklemde i_a ve i_b A ve B ülkelerine ait nominal faiz oranlarını, π_a ve π_b A ve B ülkelerine ait beklenen enflasyon oranlarıdır. Bu denklem, iki ülke arasındaki nominal faiz oranlarının farkının, beklenen enflasyon oranları farkına eşit olduğunu belirtir. Fisher, reel sektör ile parasal sektörün birbirinden bağımsız olduğunu savunur. Ona göre, reel getiri oranları reel faktörlerce, mali getiri oranları ise parasal faktörlerce belirlenir. (7) numaralı eşitlik, beklenen enflasyon oranının artmasıyla birlikte nominal faiz oranlarının da yükselmesi gerektiğini belirtir.

Uluslararası Fisher Hipotezi, döviz kuru ile faiz oranları arasındaki ilişkiyi araştırır ve "güvencesiz faiz paritesi" adıyla da anılır. Hipoteze göre, iki ülkenin nominal faiz oranları arasındaki fark, döviz kurlarındaki beklenen değişikliklerle dengeye ulaşır (Seyidoğlu, 2013).

$$i - y = \frac{S_{t+1} - S_t}{S_t} \quad (8)$$

Uluslararası Fisher Hipotezi, iki ülke arasındaki nominal faiz oranları farkının, bu ülkelerin döviz kurlarındaki beklenen değişim oranına eşit olduğunu ifade eder. Bu hipoteze göre, birinci ülkenin nominal faiz oranı (i) ile ikinci ülkenin nominal faiz oranı y arasındaki fark, döviz kurundaki beklenen değişimin oranını belirler. Burada, S_t mevcut dönemdeki döviz kuru seviyesini, S_{t+1} ise gelecek dönemdeki beklenen döviz kuru seviyesini temsil eder. Formül, döviz kurundaki gelecekteki değişim oranının, iki ülke arasındaki nominal faiz oranları farkıyla uyumlu olduğunu gösterir. Bu yaklaşım, döviz kurlarındaki değişikliklerin, faiz oranlarındaki farklılıklarla açıklanabileceğini öne sürer. Başka bir ifade ile bu denklem beklenen döviz kurundaki değişimleri ifade eden enflasyon oranları ve nominal faiz oranlarını ifade etmektedir. Bu duruma göre, enflasyon oranı yüksek olan ülkelerde faiz oranları da yükselir, bu da döviz kurlarında artışa ve ulusal paranın değerinde düşüşe yol açar (Demirag & Goddard, 1994).

Fisher denklemi, nominal ve gerçek faiz oranları arasındaki ilişkiyi teorik olarak açıklar. Ancak bu ilişkiyi ekonomik verilerle test etmek için ekonometrik yöntemler kullanılır. Özellikle, Fisher denkleminin uzun vadeli geçerliliğini test etmek için kullanılan yöntemlerden biri Johansen Eşbütünlüme Testi'dir.

3.LİTERATÜR İNCELEMESİ

Irving Fisher (1930) 'The Theory of Interest' isimli makalesinde enflasyon ile nominal faiz oranı arasında olan ilişkileri ortaya koymuş ve Fisher hipotezini literatürde yer almaya başlamıştır. 1930 yılından bu yana Fisher

hipotezinin geçerliliği farklı dönemler, ülkeler veya ülke grupları özelinde, birbirinden farklı ampirik yöntemlerle analiz edilerek geçerliliği sınanmıştır. Yapılan analizleri incelediğimizde çalışmaların çoğunluğunda enflasyon ve nominal faiz oranları arasında uzun dönem ilişkinin var olduğu sonucuna ulaşılmışken, bazı çalışmalarda böyle bir ilişkinin geçerli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Fisher (1930), enflasyon ve faiz oranları arasındaki ilişkiyi ilk kez ampirik olarak inceleyerek, Amerika ve İngiltere ekonomileri için uzun vadeli faiz oranları ile fiyat değişimleri arasında güçlü bir korelasyon bulmuştur. Fama (1975) ABD’de hazine tahvil faizleri ile enflasyon arasında bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Atkins (1989), ABD ve Avustralya’da nominal faiz oranları ile enflasyonun vergi sonrası birlikte hareket ettiğini göstermiştir. Pelaez (1995), ABD ekonomisinde enflasyonun faiz oranları üzerinde pozitif etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Boudoukh ve Richardson (1993), ABD ve İngiltere’de Fisher hipotezinin geçerli olduğunu doğrulamışlardır. Payne ve Ewing (1997), bazı Asya ülkelerinde Fisher hipotezinin geçerli olduğunu, ancak Tayland, Arjantin, Nijer ve Şili’de geçerli olmadığını belirtmiştir. Atkins ve Coe (2002), ABD ve Kanada için Fisher Hipotezinin geçerliliğini desteklemiş, Westerlund (2006) ise OECD ülkelerinde hipotezin geçerli olduğunu tespit etmiştir. Maki (2003), 1972-2000 yılları arasında Japonya için yaptığı analizde Fisher hipotezini doğrulamıştır. Clemente vd. (2004) ise, 1960-2001 dönemine ait G7 ülkeleri verileriyle Fisher hipotezinin kısmen geçerli olduğunu bulmuştur. Ioana (2017), 2005-2015 dönemi için VAR analizini kullanarak Doğu ve Orta Avrupa’daki enflasyon hedeflemesi uygulayan ülkeler için enflasyon ve faiz oranları arasındaki pozitif ilişkiyi incelemiştir. Çalışma sonuçları, enflasyon ile faiz oranları arasında anlamlı bir pozitif ilişki olduğunu göstermiştir. Fahmy ve Kandil (2003) ABD üzerinde 1980-1990 dönemlerini kapsayan, Westerlund (2008) 20 OECD ülkesi üzerinde 1980-2004 dönemini kapsayan, Toyoshima ve Hamori (2011) ABD, Birleşik Krallık ve Japonya üzerinde 1990-2010 dönemini kapsayan, Ito (2016) İsveç üzerinde 1993-2015 dönemini kapsayan, Altunöz (2018) Çin üzerinde 1996-2015 dönemini kapsayan ampirik çalışmalarında, inceledikleri dönemde Fisher Etkisinin geçerli olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Lukmanova ve Rabitsch (2018), 1947-2017 yılları arasında ABD’de nominal faiz oranlarının enflasyon ve üretimle pozitif ilişkili olduğunu ortaya koymuşlardır. Başar ve Karakuş (2017) ise, D-8 ülkeleri için 2003-2019 verilerini inceleyerek, Nijerya ve Malezya’da Fisher etkisinin bulunmadığını, İran’da zayıf, diğer ülkelerde ise tam Fisher etkisinin geçerli olduğunu saptamışlardır. He (2018) ise, 2000-2017 yılları arasında Çin ve Güney Kore için Fisher Etkisi’nin geçerli olduğunu bulmuştur.

Öte yandan, Nusair (2008) 6 Asya ülkesi için (1978- 2005) dönemi reel faiz oranı ve tüfe değişkenleri kullanarak yapmış olduğu Gregory Hansen Eşbütünleşme testi analizinde Kore, Singapur, Malezya ve Tayland için Fisher etkisinin geçerli olduğu ancak Endonezya ve Filipinler için geçersiz olduğu sonucuna ulaşmıştır. Uğur (2019) G7 ülkelerini (2002- 2017) dönemine ilişkin olarak Durbin Hausman Eşbütünleşme Testi ile uzun vadeli faiz oranı ve TÜFE değişkenleri bazında incelemiş ve Fisher hipotezinin geçerli olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Ghazali ve Ramlee (2003), G7 ülkelerinde ARFIMA modeli kullanarak yaptıkları çalışmada Fisher etkisini bulamamışlardır. Chen (2015) ise, Çin’de Granger nedensellik testiyle Fisher etkisinin geçerli olmadığını belirlemiştir. Clemente, Gadia ve Montañés (2017) de G7 ülkelerinde Bai-Perron testiyle benzer bir sonuca ulaşmıştır. Andrade ve Clare (1994), Birleşik Krallık’ta hem kısa hem de uzun vadede Fisher etkisini saptayamamış, Hamori (1997) ise Japonya’da Fisher etkisini doğrulamamıştır. Paleologos ve Georgantelis (1998) Yunanistan üzerinde 1980 -1996 dönemine ait Nominal Faiz Oranı ve Enflasyon Oranı verileri ile Johansen Eşbütünleşme testi kullanarak yapmış olduğu çalışmasında Fisher Hipotezi’nin ilgili dönemde geçerli olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Caporale ve Gil-Alana (2019) G7 Ülkelerine ilişkin 2006-2016 dönemi 10 Yıl Vadeli Devlet Tahvili Faiz Oranı ve TÜFE değişkenlerini kullanarak yapmış olduğu Regresyon Analizi’nde Fisher Hipotezi’nin ilgili dönem için geçerli olmadığı bulgusuna ulaşmıştır.

İncekara vd. (2012) 1989-2011 dönemine ilişkin Johansen eşbütünleşme testi uygulayarak Nominal Faiz Oranları ve TÜFE değişkenlerine ilişkin yapmış oldukları çalışmalarında, Mercan (2013) 1992-2013 dönemine ilişkin ARDL yöntemi ve DİBS TEFE verileri ile varmış oldukları bulgularda, Kanca vd. (2014) 1980-2013 dönemine ilişkin Granger Nedensellik ve Johansen Koentegrasyon testi uygulayarak Mevduat Faizleri, TÜFE değişkenlerini inceledikleri çalışmalarında, Atgür ve Altay (2014) 2004-2013 dönemine ilişkin Johansen Koentegrasyon analizi sonuçlarında, Akıncı ve Yılmaz (2016) 1980-2012 dönemine ilişkin olarak Granger Nedensellik ve Johansen-Juselius Koentegrasyon uyguladıkları Mevduat Faizleri, TÜFE değişkenlerine ilişkin olarak yaptıkları ampirik çalışmalarında, söz konusu dönemlere ilişkin olarak Türkiye de Fisher Etkisi’nin geçerli olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bolatoğlu (2006) Fisher Etkisi’nin geçerliliğini Türkiye’ye uyarlanan beklentiler varsayımı altında incelemiş, çalışmasında 1990–2005 dönemine ait aylık TÜFE yıllık değişim oranı ve yıllık bileşik faiz verileri kullanmıştır. Engle-Granger eşbütünleşme ve Johansen eşbütünleşme yöntemlerinin kullanıldığı bu çalışmada enflasyon ile nominal faiz oranı arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çinko (2017), 2003-2017 dönemi Türkiye ekonomisinde faiz oranları ve enflasyon arasında uzun dönemli bir ilişki olduğunu bulmuştur. Pınar ve Erdal (2018), 2006-2016 verileriyle Fisher etkisinin Türkiye’de geçerli olduğunu tespit etmiştir. Uğur vd. (2019) ise 2004-2018 döneminde enflasyon ve

faiz oranları arasında uzun vadeli bir ilişkinin varlığını doğrulamışlardır. Akcan (2019), 2000-2018 verileriyle yaptığı çalışmada Fisher Hipotezi'nin Türkiye'de geçerli olduğunu bulmuştur. Sinan (2019), 2006-2018 döneminde Fisher etkisinin uzun dönemde geçerli olduğunu göstermiştir. Koç (2020), 1985-2017 döneminde enflasyon ile faiz oranları arasında pozitif bir ilişki tespit etmiştir. Polat (2020), 2004-2019 arasında enflasyonun faiz oranlarını etkilediğini saptamış, Gedik (2021) ise 2009-2021 döneminde bu iki değişken arasında uzun vadeli bir ilişki bulmuştur.

Öte yandan Yılcıncı (2009) Türkiye 1989-2008 dönemine ilişkin olarak Engle-Granger ve KSS Eşbütünleşme yöntemiyle mevduat faizleri ve tüfe değişkenleri üzerinde yapmış olduğu çalışmasında ilgili döneme ilişkin olarak Fisher Etkisinin geçerli olmadığı bulgusuna, Bayat (2012) 2002-2011 dönemine ilişkin olarak Eşbütünleşme analizi yaparak incelemiş olduğu mevduat faizleri ve tüfe değişkenleri arasında Fisher Etkisinin geçerli olmadığı bulgusuna ulaşmışlardır. Songur (2019), Türkiye için mevduat faiz oranları ile üretici ve tüketicici fiyat endekslerini kullandığı (2002-2018) dönemini Fourier yöntemi ile incelediği çalışmasında Fisher hipotezinin geçerliliğini destekleyecek herhangi bir kanıt bulamamıştır. Turgutlu (2004) 1978-2003 yılları arasındaki üç aylık verilerle kesirli entegrasyon ve Engle-Granger eşbütünleşme yöntemlerini kullanarak Türkiye ekonomisinde Fisher Hipotezinin geçerliliğini sınamıştır. Her iki testin sonuçlarının birbiriyle çeliştiği görülmüştür. Engle-Granger eşbütünleşme yöntemi ile yapılan test sonuçları Fisher hipotezini reddetmiş, kesirli entegrasyon eşbütünleşme analizi ise Fisher hipotezini doğrulamıştır.

4.METODOLOJİ

4.1.Veriler

Analizin veri kaynağı TCMB'dir. Ocak 2010-Şubat 2024 dönemine ilişkin aylık enflasyon (%) ve faiz (%) için 170 aylık veri kullanılmıştır. TÜFE bazlı enflasyon serisi kullanılmıştır. Serilere ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 1' de özetlenmiştir.

Tablo 1. Tanımlayıcı İstatistikler

	Faiz	Aylık Enflasyon
Ortalama	11.10	1.48
Medyan	8.00	0.93
En Büyük Değer	45.00	13.58
En Küçük Değer	4.50	-1.44
Standart Sapma	7.19	2.05
Çarpıklık	2.18	2.90
Basıklık	8.60	14.01

Örnek dönemi içinde faiz oranı %4.50 - %45 arasında, aylık enflasyon ise %-1.44 - %13.58 arasında değer almıştır. Faiz oranının standart sapması, enflasyonun standart sapmasından yaklaşık olarak 3.5 kat daha fazladır. Ortalama faiz oranı %11.10, ortalama aylık enflasyon ise %1.48'dir.

Ekonometrik analizin yöntemini belirlemek için serilerin birim kök sınamalarının yapılması gereklidir. Birim kök sınama sonuçları Tablo 2' de verilmiştir. Fisher hipotezinin geçerliliği literatürde ayrıca birim kök testleriyle de sınanmaktadır.

Tablo 2. Birim Kök Sınamaları Sonuçları

	ADF		Phillips-Perron		Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin	
	Düzye	1. Fark	Düzye	1. Fark	Düzye	1. Fark
Faiz	-2.4243(3)	-2.9070(2)	0.6377(9)	-8.9161(7)	1.0589(9)	0.0757(9)
	[0.1366]	[0.0038]	[0.8531]	[0.0000]	%1 0.7390	%1 0.2160
Enflasyon	-2.5071(4)	-9.8148(4)	-6.9978(3)	-	0.2471(7)	0.3753(8)
	[0.1156]	[0.0000]	[0.0000]		%1 0.2160	%1 0.7390
					%5 0.4630	%5 0.1460

Notlar: **1.** Parantez içindeki değerler ADF Testi için optimum gecikme uzunluğu, PP ve KPSS Testlerinde Newey-West bant genişliğidir. Köşeli parantezler test istatistiklerine ilişkin olasılık değerleridir. **2.** Testlerin sıfır hipotezleri ADF ve PP Testlerinde "Seri birim köke sahiptir", KPSS Testinde ise "Seri durağandır" şeklindedir. **3.** Optimum test denklemleri Schwarz bilgi ölçütü kullanılarak belirlenmiştir. ADF Testinde, optimum test denklemi Faiz için düzeyde "sabitli", 1. farkında "sabit ve trendli", Enflasyon için düzeyde

“sabitli”, 1. farkında “hiçbiri”dir. **4.** Phillips-Perron Testinde, optimum test denklemleri Faiz için düzeyde ve 1. farkında “hiçbiri”, Enflasyon için düzeyde “sabit ve trendli”dir. **5.** KPSS Testinde, optimum test denklemleri Faiz için düzeyde “sabitli”, 1. farkında “sabit ve trendli”, Enflasyon için düzeyde “sabit ve trendli”, 1. farkında “sabitli”dir.

Sınama sonuçları Faiz serisinin üç teste göre $I(1)$ sürecine sahip olduğu yönündedir. Enflasyon serisi PP testinde düzeyinde durağan olduğu görülse de ADF ve KPSS testlerinde 1. farkında durağan bulunduğu için enflasyon serisinin de $I(1)$ sürecine sahip olduğu kabul edilmiştir.

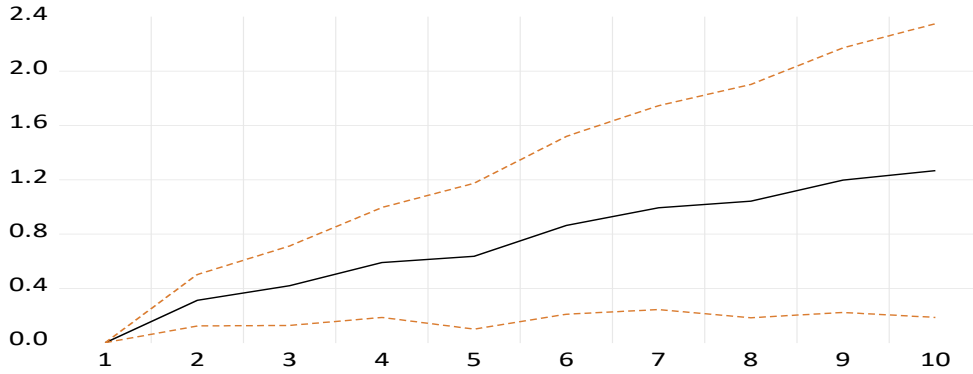
4.2. Ekonometrik Yöntem

Fisher etkisinin Türkiye ekonomisi için geçerliliğinin ampirik olarak araştırıldığı bu bölümde faiz oranı ile enflasyon arasındaki uzun dönemli ilişki test edilecektir. Johansen Eşbütünlük testi sınama yöntemi olarak belirlenmiştir.

Johansen Eşbütünlük testi, VAR tabanlı uygulanmış ve optimum gecikme uzunluğu belirlenmiştir. Merkez Bankası politika faizinin değiştiği dönemlerde 1 değerini alan kukla değişken dışsal değişken olarak VAR modelinde¹ yer almıştır. Buna göre kukla değişkenin 1 değerini aldığı dönemler Ocak-2014, Kasım-2016, Haziran 2018, Eylül-2020, Eylül-2021, Haziran-2023 olmak üzere 6 dönemdir.

VAR modeli etki-tepki grafikleri Grafik 1’de verilmiştir.

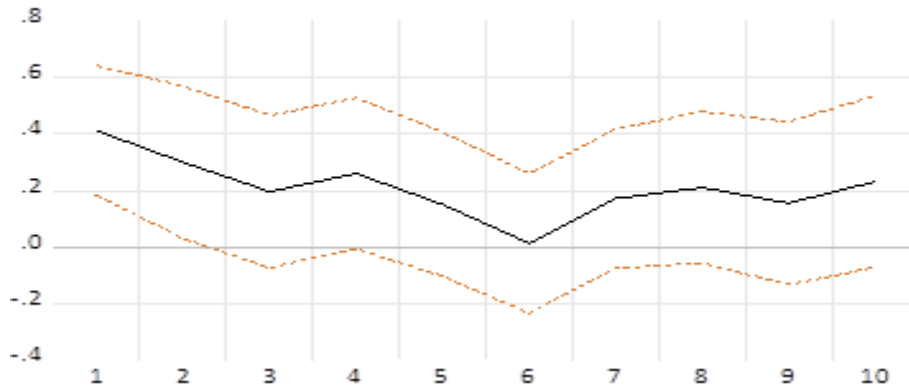
Enflasyon Şokuna Faizin Tepkisi

Grafik 1. Enflasyon Şokuna Faizin Tepkisi

Enflasyon oranında meydana gelebilecek bir şok karşısında faiz oranı artış yönlü tepki vermektedir ve artış eğilimi 10 dönem boyunca devam ettiği izlenmektedir.

Faiz Şokuna Enflasyonun Tepkisi

Grafik 2. Faiz Şokuna Enflasyonun Tepkisi

¹ VAR modeli optimum gecikme uzunluğu 4’tür ancak otokorelasyon ve değişen varyans sorunu görülmeyen gecikme uzunluğu 6 olduğu için bu gecikme uzunluğunda model çalıştırılmıştır: $Q\text{-ist}(7)=3.5612[0.0624]$, $White\text{-}LM=4.1242[0.0889]$. Bu gecikme uzunluğunda, Cholesky Ortogonalizasyonu ile uygulanan Jarque-Bera normallik sınavında sıfır hipotezi reddedilmiş, diğer ifadeyle VAR(6) modeli artıklarında normallik sağlanamamıştır ($JB=4171.8910[0.0000]$). VAR(6) modeli karakteristik polinomunun kökleri birim çember içinde yer almaktadır.

Faiz oranında meydana gelebilecek bir şok karşısında enflasyon oranı azalmaktadır ve bu azalış eğilimi 6 dönem boyunca devam etmekte, takip eden dönemlerde enflasyonda kararlı olmayan artışlar izlenmektedir. Johansen Eşbütünleşme testi sonuçları Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Johansen Eşbütünleşme Testi

İz (Trace) İstatistiği				
Hipotez	Özdeğer	λ_{iz}	0.05	Olasılık
$H_0: r = 0, H_1: r \geq 1$	0.098333	17.59036*	15.49471	0.0238
$H_0: r \leq 1, H_1: r \geq 2$	0.003741	0.614718	3.841465	0.4330
En çok Özdeğer (Eigenvalue) İstatistiği				
Hipotez	Özdeğer	λ_{maks}	0.05	Olasılık
$H_0: r = 0, H_1: r = 1$	0.098333	16.97565*	14.26460	0.0182
$H_0: r \leq 1, H_1: r = 2$	0.003741	0.614718	3.841465	0.4330

Notlar: 1. *, MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p -değerlerine göre %5 düzeyinde hipotezin reddedildiğini ifade etmektedir. 2. İz ve maksimum özdeğer testleri %5 önem düzeyinde 1 eşbütünleşik denklemin varlığını göstermektedir.

Tablo 3 bulgularına göre faiz ve enflasyon arasında eşbütünleşme olmadığını iddia eden sıfır hipotezinin %5 önem düzeyinde reddedilebileceği sonucu elde edilir. Buna göre, katsayılar matrisinin rankı 1’dir ve değişken çiftleri arasında istatistiksel olarak anlamlı 1 eşbütünleşik vektör vardır.

Fisher hipotezi için genel kabul görmüş model,

$$Faiz_t = \alpha + \beta Enflasyon_t + \varepsilon_t \quad (10)$$

şeklinde verilebilir. Burada α ve β modelin bilinmeyen parametreleri, $\varepsilon_t \sim (0, \sigma^2)$ sürecine sahip stokastik hata terimidir. Denklem (10)’in eşbütünleşme tahin sonuçları Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4’te sunulan eşbütünleşme testi sonuçları, Fisher Hipotezi’nde belirtilen teorik ilişkinin ekonomik verilerle uyumlu olup olmadığını gösterir. Eğer test sonuçları, nominal faiz oranı ve enflasyon oranı arasında uzun vadeli bir denge ilişkisi olduğunu ortaya koyuyorsa, bu, teorik Fisher Hipotezi’nin geçerli olduğunu ve nominal faiz oranının enflasyon oranına olan bağımlılığını doğrular. Bu şekilde, teorik Fisher Hipotezi ile ekonometrik analiz arasındaki ilişki, nominal faiz oranı ve enflasyon oranı arasındaki uzun vadeli denge ilişkisini test etmek ve doğrulamak için eşbütünleşme testleri kullanılarak değerlendirilebilir.

Tablo 4. Johansen Eşbütünleşme Analizi Sonuçları (Normalleştirilmiş)

Örnek Dönemi	$\hat{\alpha}$	$\hat{\beta}$
2010.01-2024.02	5.4862	3.7781 (0.9491) [3.9807]

Not: Parantez içindekiler parametrelere ilişkin standart hatalar, köşeli parantez içindeki t istatistiğidir.

Tahmin sonuçları değişkenler arasında istatistiksel olarak pozitif ve güçlü ilişki bir ilişki olduğu yönündedir. Buna göre, enflasyon oranındaki 1 puan artış faiz oranını yaklaşık 3.78 puan artıracaktır. Bu, Türkiye’nin makroekonomik dinamikleri açısından önemli bir bulgudur ve ekonomik politika yapımcıları için enflasyon kontrolünün faiz oranları üzerinde büyük etkisi olduğunu gösterir. Literatürdeki genel eğilimlerle uyumlu olan bu sonuçlar, enflasyon oranındaki değişikliklerin faiz oranları üzerinde belirgin etkiler yarattığını ve bu ilişkinin Türkiye’de de geçerli olduğunu doğrular. Bu bulgular, para politikalarının ve enflasyon kontrolünün önemini vurgular ve Türkiye’nin ekonomik yönetiminde bu ilişkinin dikkate alınması gerektiğini öne sürmektedir.

Değişkenler arasındaki kısa dönemli dinamik ilişkiler vektör hata düzeltme modeli (VECM) ile tahmin edilmiştir.

Tablo 5. Vektör Hata Düzeltme Modeli Tahminleri

	ΔFaiz_t	$\Delta\text{Enflasyon}_t$
Hata Düzeltme Terimi	-0.043076 (0.01693) [-2.54440]	0.051029 (0.02189) [2.33160]
ΔFaiz_{t-1}	0.180059 (0.07198) [2.50169]	-0.034272 (0.09305) [-0.36833]
ΔFaiz_{t-2}	0.302833 (0.07334) [4.12944]	0.051435 (0.09480) [0.54254]
ΔFaiz_{t-3}	0.418430 (0.07234) [5.78419]	0.003538 (0.09352) [0.03783]
ΔFaiz_{t-4}	-0.015368 (0.07831) [-0.19623]	-0.081456 (0.10124) [-0.80457]
ΔFaiz_{t-5}	-0.103315 (0.07901) [-1.30766]	-0.184089 (0.10214) [-1.80237]
$\Delta\text{Enflasyon}_{t-1}$	0.058140 (0.07902) [0.73577]	-0.116001 (0.10215) [-1.13556]
$\Delta\text{Enflasyon}_{t-2}$	-0.042647 (0.07342) [-0.58085]	-0.429491 (0.09492) [-4.52488]
$\Delta\text{Enflasyon}_{t-3}$	0.049101 (0.07639) [0.64275]	-0.120440 (0.09876) [-1.21955]
$\Delta\text{Enflasyon}_{t-4}$	-0.124844 (0.06595) [-1.89308]	-0.319504 (0.08525) [-3.74764]
$\Delta\text{Enflasyon}_{t-5}$	0.086952 (0.06506) [1.33653]	-0.148875 (0.08410) [-1.77012]
Kesişim Terimi	-0.037802 (0.09347) [-0.40444]	0.094105 (0.12083) [0.77882]
Kukla Değişken	2.979429 (0.48949) [6.08680]	0.073702 (0.63279) [0.11647]
\bar{R}^2	0.4799	0.2564
F	13.5345	5.6840
Log-Olabilirlik	-249.85	-291.96
AIC	3.2055	3.7190
SCI	3.4512	3.9648

Vektör hata düzeltme modeli anlamlılığı en az bir hata düzeltme teriminin istatistiksel olarak anlamlı ve istikrarlı ($-1 < \text{HDT} < 0$) olması ile gözlenebilir. Bu durumda ΔFaiz denkleminin hata düzeltme terimi bu koşula uymaktadır. Buna göre, kısa dönemde oluşabilecek bir dengeden sapmanın yaklaşık 2.33 ay sonra düzelmesi ve uzun dönem dengesine ulaşması beklenir.

Vektör hata düzeltme modeli ile Faiz ve Enflasyon arasındaki kısa dönemli nedensellik ilişkisi Wald testi ile belirlenmiştir.

Tablo 6. Wald Testi Sonuçları

İlişki	F-istatistiği	Serbestlik Derecesi	Olasılık Değeri	Sonuç
H ₀ : Faiz, enflasyonun nedeni değildir (aralarında kısa-dönemli nedensellik yoktur).	1.0399	5	0.3964	Tek-yönlü nedensellik: Enflasyon → Faiz
H ₀ : Enflasyon, faizin nedeni değildir (aralarında kısa-dönemli nedensellik yoktur).	2.6278	5	0.0485*	

*, %5 önem düzeyinde istatistiksel anlamlılığı temsil eder.

Kısa dönemli nedensellik bulguları enflasyondan faize doğru tek-yönlü nedenselliğin olduğu yönündedir, diğer ifadeyle enflasyon faizin nedenidir. Bu sonuç, Fisher Hipotezi ile uyumludur. Fisher Hipotezi, nominal faiz oranlarının enflasyon beklentileri tarafından belirlendiğini öne sürer, bu nedenle enflasyon artışlarının nominal faiz oranları üzerinde etkili olduğunu ve faizin enflasyona neden olmadığını belirtmektedir. Ayrıca, bu durum, enflasyonun kontrol altına alınmasının faiz oranlarının düzenlenmesinde önemli bir faktör olduğunu vurgular. Ekonomik politika yapımcıları için, enflasyon beklentilerini yönetmek ve kontrol altına almak, faiz oranlarının stabilitesini sağlamak açısından kritik bir öneme sahiptir.

5.SONUÇ

Bu çalışma enflasyon ve faiz arasındaki pozitif yönlü ilişkiyi tanımlayan Fisher hipotezinin hem Ortodoks hem de heterodoks politikaların uygulandığı ifade edilen dönemlerdeki Türkiye ekonomisindeki etkisini ampirik olarak analiz ederek elde edilen sonuçlar çerçevesinde özellikle politika yapımcılara önerilerde bulunmayı amaçlamaktadır. Çalışmaya literatürdeki daha önce yapılan çalışmalarda analize konu olmayan 2021 yılının son çeyreğinde uygulamaya konulan, Yeni Ekonomi Modeli kapsamında başlayan faiz indirim süreci ve sonrasında 2023 yılı ikinci yarısında Ortodoks politikalara geri dönüş kapsamında başlayan faiz artırımı süreci de dahil edilerek, son dönemde yaşanan TCMB faiz politikası değişikliği ile enflasyon arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Nedensellik testi sonuçlarına göre enflasyondan faiz oranına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmakta ve uzun dönemde enflasyon oranında meydana gelen %1 oranındaki artış faiz oranlarını %3.78 oranında artırmaktadır. Türkiye ekonomisinde incelenen dönem itibarıyla kuvvetli Fisher etkisi bulunduğu gözlenmiştir.

Kuvvetli Fisher etkisinin varlığı ,enflasyonun kontrolü için faiz oranlarının kullanılmasının enflasyona yönelik hedeflere ulaşmada önemli bir araç olarak ortaya çıktığı hususunu teyit etmektedir. Fisher Etkisinin geçerli olduğu ekonomilerde hipoteze göre nominal faiz oranları, beklenen enflasyon ile birebir hareket etmektedir. Bu nedenle enflasyon ile mücadele sürecinde politika yapımcıların beklentileri doğru yönetmesi para politikalarının etkinliğinin en temel unsurları arasında yer almaktadır. Fisher etkisinin varlığı bir ekonomide klasik dikotominin varlığına da işaret etmektedir. Bu durumda ise reel değişkenler nominal değişkenlerden etkilenmemektedir. Reel faiz oranlarının nominal değişkenlerden ziyade reel değişkenlerden etkilenmesi , politika yapımcıların verimlilik , üretim , istihdam gibi yapısal reformlara önem veren politikalara öncelik vermesi gerektiği sonucunu doğurmaktadır. Kamu otoritelerinin enflasyonla mücadele stratejilerini belirlerken kamuda tasarruf ve harcama kontrolü, vergi muafiyet ve istisnalarının gözden geçirilmesi ve kayıt dışılık ile mücadele alanlarında hızlı ve istikrarlı adımlar atması gerekmektedir.

Kaynakça

- Akcan, A. T. (2019). Mortgage Krizi Öncesi ve Sonrasında Enflasyon – Faiz Etkileşimi: Türkiye Örneği. Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(4), 239–2
- Akıncı M. ve Yılmaz Ö. (2016). Enflasyon-Faiz Oranı Takası: Fisher Hipotezi Bağlamında Türkiye Ekonomisi İçin Dinamik En Küçük Kareler Yöntemi. Sosyoekonomi Dergisi, 24(27), 33-55.
- Altunöz U. (2018). Investigating the Presence of Fisher Effect for the China Economy. Sosyoekonomi, 26(35), 27- 40. Atgür, M. ve Altay, O.N. (2014).

- Andrade, I. ve Clare, A. (1994). Is the U.K. treasury bill rate a good Proxy for expected inflation in the United Kingdom?. *Economic Letters*, 45(3), 335-341
- Atgür, M. ve Altay, O.N. (2014). Enflasyon Ve Nominal Faiz Oranı İlişkisi: Türkiye Örneği (2004- 2013). *Celal Bayar Üniversitesi İİBF- Ekonomi ve Yönetim Dergisi*, 22(2), 521-533.
- Atkins, J. Frank ve COE, Patrik, J. (2002). “An ARDL Bounds Test of the Long-Run Fisher Effect in the United States and Canada”, *Journal of Macroeconomics*, 24(2), ss. 255-266.
- Atkins, Frank J. (1989), “Co-integration, Error Correction and the Fisher Effect”, *Applied Economics*, 21(12), 1611-1620.
- Başar, S. ve Karakuş, K. (2017). Fisher hipotezi: Türkiye için tahmini. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(54), 794-803.
- Bayat, T. (2012). Türkiye’de Fisher Etkisinin Geçerliliği: Doğrusal Olmayan Eşbütünleşme Yaklaşımı. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28, 47-60
- Bolatoğlu, N. 2006. “Türkiye’de Enflasyon ve Nominal Faiz Oranları Arasındaki Uzun Dönemli İlişki: Fisher Etkisi.” *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 24 (2): 1-15.
- Boudoukh, J. and Richardson, M. (1993) “Stock Returns and Inflation: A Long Horizon Perspective”, *American Economic Review*, 83, pp.1346-55.
- Caporale , G. M., & Gıl-Alana, L. (2019). Testing the Fisher Hypothesis in the G-7 Countries Using I(d) Techniques. *International Economic*, 159, 140-150.
- Chen, C.F. (2015). “Fisher effect” theory and “Fisher paradox” in China’s economy. *Open Journal of Social Sciences*, 3(10), 80-85
- Clemente, J. (2004), “Structural Breaks, Inflation and Interest Rates, Evidence for the G7 Countries”, *The former EconWPA in its series Econometrics with number 0401005*.
- Çinko, L. (2017). Türkiye’de Fisher Hipotezinin Geçerliliğinin Sınanması. *Social Sciences Research Journal*, 6(1), 53-64.
- Demirağ, İ., & Goddard, S. (1994). *Financial Management for International Business. McGraww Hill Companies Edt, USA*.
- Dutt, S. D., Ghosh, D., & Austin, A. (2015). Export growth-economic growth Nexus: An empirical re-examination. *Journal of Business and Economics*, 6(12), 1999-2007.
- Fahmy, Y.A.F. and Kandil, M. (2003). The Fisher Effect: New Evidence and İmplications. *International Review of Economics & Finance*, 12(4), 451-465.
- Fama, E. F. 1975. “Short-Term Interest Rates as Predictors of Inflation.” *The American Economic Review* 65 (3): 269-282.
- Fisher, I. (1930). *The Theory of Interest: As Determined By Impatience to Spend Income and Opportunity to Invest It*, USA: Kelley Publishing.
- Gedik, A. (2021). Enflasyon ve faiz oranı ilişkisi: Fisher hipotezinin Türkiye için geçerliliği. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 27, 615-624
- Ghazali, N.A., ve Ramlee, S. (2003). A long memory test of the long-run Fisher effect in the G7 countries. *Applied Financial Economics*, 13(10), 763-769.
- Hamori, S. (1997). A simple method to test the Fisher effect. *Applied Economics Letters*, 4(8),477- 479.
- HE, Y. (2018). A Study on the International Fisher Effect : An Investigation from South Korea and China. *International Journal of Industrial Distribution & Business*, 9(7), 33-42. ITO, T. (2009). Fisher Hypothesis in Japan: Analysis of Long-term Interest Rate
- Ioana, P. (2017). Monetary Policy and Inflation: Does Neo-Fisher have an effect? 772 Evidence of inflation targeting in Central and Eastern Europe. *Annals of Ovidius University, Economic Sciences Series*, 17 (1), 578-583.
- Ito, T. (2009). Fisher Hypothesis in Sweden: An Analysis of Long-Term Interest Rates Under Regime of Inflation Targeting. *Review of Integrative Business Research*, 5(3), 283-29.
- İncekara A. , Demez S. and Ustaoglu M. (2012). Validity of Fisher Effect for Turkish economy: Cointegration Analysis. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 8th International Strategic Management Conference 58, 396-405.
- Kanca, O.C, Üzümcü, A. ve Deniz, A. (2015). Fisher Etkisi Türkiye Ekonomisi İçin Geçerli Mi? Bir Zaman Serisi Analizi: 1980-2013, *Verimlilik Dergisi*, 2015, 45-66.
- Koç, P. (2020). Türkiye’de Fisher Hipotezinin Fourier Fonksiyonlarla Analizi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(5), 1425-1434.
- Lukmanova ve Rabitsch (2018). “New VAR Evidence on Monetary Transmission Channels: Temporary Interest Rate Versus Inflation Target Shocks”, *Vienna University of Economics and Business*, 274, ss. 1-41.

- MacKinnon, J. G., Haug, A. A., & Michelis, L. (1999). Numerical distribution functions of likelihood ratio tests for cointegration. *Journal of applied Econometrics*, 14(5), 563-577.
- Maki, Daiki (2003), "Nonparametric Cointegration Analysis of the Nominal Interest Rate and Expected Inflation Rate", *Economics Letters*, 81(3), 349-354.
- Mercan, M. (2013). Enflasyon ve Nominal Faiz Oranları Arasındaki Uzun Dönem İlişkinin Fisher Hipotezi Çerçevesinde Test Edilmesi: Türkiye Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(4), 368-384.
- Nusair, A. S., (2008). "Testing for The Fisher Hypothesis Under Regime Shifts: An Application to Asian Countries", *International Economic Journal*, 22(2), ss. 273-284.
- Paleologos, J. M., & Georgantelis, S. E. (1998). Does the Fisher Effect Apply in Greece? A Cointegration Analysis. *SPOUDAI Journal Of Economics and Business*, 48(1-4), 49-65.
- Payne, J. and Ewing, B. (1997) "Evidence from Lesser Developed Countries on the Fisher Hypothesis: A Cointegration Analysis", *Applied Economics Letters*, 4, pp.683-687.
- Pelaez, Rolando F. (1995), "The Fisher Effect: Reprise", *Journal of Macroeconomics*, 17(2), 333- 346. Rubio, Óscar B. vd. (2004).
- Pınar, A. ve Erdal, B. (2018). Enflasyon Hedeflemesi Rejiminde Fisher Etkisinin Geçerliliği: Türkiye'den Ampirik Sonuçlar. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 13(3), 1-12.
- Polat, M. A. (2020). Fisher Etkisinin Türkiye Örneğinde Değerlendirilmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(5), 1551-1561.
- Seyidoğlu, H. (2013). *Uluslararası finans*. Güzem Can Yayınları.
- Sinan, O. B. (2019). Türkiye'de Faiz Oranı ile Enflasyon Oranı Arasındaki İlişki: 2006-2018. *Sakarya İktisat Dergisi*, 8(3), 200-221.
- Songur, M. (2019). Fourier yaklaşımı ile Fisher hipotezini yeniden gözden geçirmek: Türkiye örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(2), 186-200.
- Toyoshima Y. and Hamori S. (2011). Panel cointegration analysis of the Fisher effect: Evidence from the US, the UK, and Japan. *Economics Bulletin*, 31(3), 2674-2682.
- Tsong, C. C., & Lee, C. F. (2013). Quantile cointegration analysis of the Fisher hypothesis. *Journal of macroeconomics*, 35, 186-198.
- Turgutlu, E. 2004. "Fisher Hipotezinin Test Edilmesi: Kesirli Birim Kök ve Kesirli Eşbütünleşme Analizi." *İİBF Dokuz Eylül Üniversitesi Dergisi* 19: 55-74.
- Uğur, A., Künc, S. ve Çelik, S. (2019). Türkiye'de Fisher Hipotezinin Geçerliliği: Enflasyon Hedeflemesi Rejimi Sonrasına Yönelik Ekonometrik Bir Analiz. *Finansal Piyasalar ve Para Politikası*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Uğur, B., (2019). "G-7 Ülkelerinde Enflasyon ve Faiz Haddi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Fisher Etkisi", *Sakarya İktisat Dergisi*, 8(2), ss. 85-99.
- Westerlund, J. (2008). Panel Cointegration Tests of the Fisher Effect. *Journal of Applied Econometrics*, 23(2), 193-233.
- Yılcı, V. (2009). Fisher Hipotezinin Türkiye İçin Sınanması: Doğrusal Olmayan Eşbütünleşme Analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(4), 205-213.

1862-1871 Yılları Arasında Bismarck Dış Politikasının Oyun Teorisi Çerçevesinde İncelenmesi¹

Ertuğrul Gazi KEFİNSİZ

İstanbul Ticaret Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler A.B.D

Yüksek Lisans Öğrencisi,

ertugrugazikefinsiz@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2798-9387>

Makale Başvuru Tarihi : 25.08.2024

Makale Kabul Tarihi : 27.09.2024

Makale Yayın Tarihi : 25.10.2024

Makale Türü : Araştırma Makalesi

DOI: 10.5281/zenodo.13952940

Oya DAĞLAR MACAR

Prof. Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi

oyadr@ticaret.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-8163-8721>

Özet

Anahtar Kelimeler:

Bismarck, Oyun Teorisi, Karar Alma, Dış Politika

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Alman dış politikasında Bismarck etkisi görülmüştür. "Kan ve Demir" politikasını "realpolitik" siyaseti ile geliştirerek Avrupa'da dengeyi sağlamaya çalışmıştır. Bu çalışmanın amacı Alman dış politika yapımcılarının Avrupa güç dengesine etkilerinin karşılaştırılmasını amaçlamaktadır. Politikada karar alıcıların kararlarını etkileyen siyasi, ekonomik ve sosyal nedenleri olduğu gibi aldıkları kararların da sonuçları da söz konusudur. Bu çalışmada veri analizi ve karşılaştırmalı tarihsel analiz yöntemi kullanılarak ele alınan çalışma 1862-1871 yıllarının yöneticilerinin kararlarını ve sonuçlarının etkilerini incelemektedir. Bismarck'ın mizacının düşüncelerinin kişisel tairhinin etkileri dış politika kararlarına nasıl etilemiştir ve bu kararların Avrupa güç dengesine etkisi araştırılmıştır.

An Analysis of Bismarck's Foreign Policy Between 1862 and 1871 Within the Framework of Game Theory

Abstract

Keywords:

Bismarck, Game Theory, Decision-Making, Foreign Policy

From the second half of the 19th century, the influence of Bismarck became evident in German foreign policy. By developing the "Blood and Iron" policy with a "realpolitik" approach, Bismarck sought to maintain balance in Europe. The aim of this study is to compare the impact of German foreign policy decision-makers on the balance of power in Europe. In politics, the decisions of policymakers are influenced by political, economic, and social factors, and these decisions, in turn, have consequences. This research, employing data analysis and comparative historical analysis methods, examines the decisions of leaders during the period from 1862 to 1871 and the effects of these decisions. The study investigates how Bismarck's temperament, personal history, and thoughts influenced his foreign policy decisions and how these decisions affected the balance of power in Europe.

¹ Bu makale "Oyun Teorisi Çerçevesinde 1862-1871 Yılları Arasında Bismarck Dış Politikasının Oyun Teorisi Çerçevesinde İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezinden çıkarılmıştır. İstanbul Ticaret Üniversitesi

1. GİRİŞ

1815 Viyana Kongresi, 19. yüzyıl boyunca Avrupa'da devletler arası dengeyi sağlamış, Büyük Güçler'i kendi aralarında sınırlamış, çıkan savaşları da zaman ve kapsam bakımından kısıtlamıştır. Zamanla ortaya çıkan yeni güçler bu dengeyi bozmaya çalışmış ya da kendi dengelerini kurmayı amaçlamışlardır. Bununla birlikte Avrupalı büyük güçler kendi içlerinde savaşlara son verip sömürge yarışına hız kazandırmak istemişlerse de dönem içerisinde bölgesel birçok çatışma yaşanmıştır. Dengeyi kendi lehlerinde yürütmeye çalışan Fransa ve Prusya 1815'te kurulan Metternich sistemini zora sokmuştur. 1864'te Schleswig-Holstein üzerinden Danimarka-Prusya Savaşı, 1866'da Prusya-Avusturya Savaşı ve son olarak da 1870 Fransa-Prusya Savaşı Alman birliğinin kurulmasına giden yolu açmıştır. Birliğin kurulmasıyla Avrupa'da yeni bir güç dengesi oluşturulmuştur.

Türkçe literatürde bu dönem ile ilgili çalışmaların sayısının epey fazla olduğu görülmektedir. Söz konusu alanda yapılan çalışmalara bakıldığında, ağırlıklı olarak Avrupa'nın Doğu Sorunu ve Prusya-Osmanlı ilişkileri çerçevesinde ve II. Wilhelm Dönemi'nde Osmanlı ilişkileri üzerinden incelendiği görülmektedir. Bununla birlikte dönemin siyasi tarihini anlatan tezler de karşımıza çıkmaktadır. (bkz; (Türk, 2017), (Ayhan, 2024), (Satiroğlu, 2023), (Altıntaş, 2012); yabancı literatürde de Bismarck dönemini ele alan çok sayıda çalışma mevcuttur. Bunlar da ağırlıklı olarak dönemi askeri ve siyasi açıdan ele almışlardır. (bkz; (Sked, 2013), (Black, 2001), (Howard, 1961), (William Carr, 2023), (Sheehan, 1989)) Özellikle Bismarck (Steinberg, 2018), Bismarck Demir Şansölye (Kolb, 2021), Avusturya, Prusya ve Almaya'nın Oluşumu 1806-1871 (Breuilly, 2022))" öne çıkan kaynaklardır.

Bu makalede genel olarak Almanya'nın kuruluşu, Bismarck'ın karizmatik liderliğinde ve onun stratejileri üzerinden ele alınmıştır. Bismarck 19. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılın başına kadar Avrupa siyasetine etki etmiş ve Avrupa güç dengesini şekillendirmiştir. O dönemde uygulamış olduğu stratejiler birçok akademik çalışmaya konu olmaya devam etmektedir.

Makalede cevapları aranan temel sorular şunlardır; "Almanya'nın kendi güç dengesini oluşturmada liderlerinin rolü nedir?", "Alman karar alıcılarının çabası güç dengesini oluşturmada ne kadar etkili olmuştur?" Bu soruların incelenmesi için 1848 Devrimleri'nden itibaren Alman Şansölye Bismarck'ın Avrupa güç dengesinde kendini konumlandırışı ve bu süreçte stratejik kararları nasıl ve neden aldığı ve son olarak da bu kararların Avrupa güç dengesine etkisinin neler olduğu mercek altına alınmıştır. Bu inceleme ve değerlendirmeler oyun teorisi üzerinden yapılandırılmış. Dönemin karar alıcısı Bismarck'ın stratejilerini oyun teorisi ile inceleyen bir çalışmaya literatürde rastlanmamış olması, konuyu farklı bir açıdan incelemeyi mümkün kılmıştır.

2. OYUN TEORİSİ

İnsanların birbirleriyle etkileşim halinde olduğu her ortamda bir oyun söz konusudur. Uluslararası politikada birbirine rakip iki lider, trafikte birbirine çarpmamak için hareket etmeye çalışan araçlar, bir açık artırmada satışa sunulan ürünü almak için en makul teklifi vermeye çalışan rakipler aslında oyun oynamaktadırlar. Belediye ya da ülke meclislerinde yapılan münazaralarda vekillerin birbirlerine sunmuş oldukları argümanlarla da aslında oyun oynamaktadırlar (Binmore, *Playing for Real a Text on Game Theory*, 2007). Oyun Teorisi bu kadar geniş uygulama alanıyla hayatın her noktasına temas etmektedir. Ancak buna rağmen her şeyin çözümü ve alınacak kararların rasyonelliği yüzde yüz doğru bir şekilde bu teori ile açıklanamamaktadır. Aksi takdirde her şeyin tahmin edilebilir olduğu evrende yaşıyor olunur (Binmore, *Game Theory a Very Short Introduction*, 2007). Oyun teorisi ilk olarak J. Von Neumann ve O. Morgenstern tarafından 1944 yılında "Theory of Games and Economic Behavior" isimli çalışmasıyla yayınlanmıştır. Bu çalışmayla birlikte oyun teorisi birçok alanda uygulanmaya başlamıştır (Öztürk, 1987).

Oyun teorisi genel manada rekabetin olduğu her tür ilişki ve olayda aktörlerin davranışlarını ve kararlarını matematiksel metotlar ile ölçülerek ortaya konulan bir teoricidir. Bir başka ifade ile oyun teorisi oyunu oynayan oyuncuların stratejilerini ve bunların getirilerini matematiksel bir modelde gösterilmesidir (Khalik G. Guseinov, 2014).

Oyun teorisine birçok akademisyen katkı sağlamıştır. Ancak en önemli katkıyı 1950'li yıllarda yapmış olduğu doktora tezi ile John Nash sağlamıştır. John N.'nin "İşbirliği Yapılmayan Oyunlar" isimli doktora tezi literatüre yapılmış en önemli katkılardan birisidir (Dilek, 2017).

Oyun teorisi soyut modellerden oluşmaktadır. Bir mesele üzerine gözlem ve tecrübelerimizi sahip olduğumuz veriler doğrultusunda işleyerek alternatif analizler yapmamızı sağlamaktadır. Ancak tam manasıyla oyun teorisinden faydalanılarak yüzde yüz rasyonel bir çıktının alınması mümkün değildir (Osborne, 2004, s. 1).

İttifak ve çatışmaların incelenmesini konu alan Oyun Teorisi, daima sırasıyla birbirini takip eden belirli hamlelerin karşılıklı etkilerini konu edinmektedir. Oyuncular stratejileriyle bir senaryo dahilinde oyunları yönlendirirler. Senaryonun düzenlenmesi formülize edilmesi, analiz ve çıktıların alınması oyun teorisinin kapsamı içindedir (Turocy, 2001, s. 4-6).

Oyun teorisinin bir başka tanımına göre oyuncuların stratejik bir biçimde hareket ettiği düşünülmüş ve her bir oyuncunun da rasyonel kararlar alarak aralarındaki iletişimin analiz edilebilmesi öngörülmüştür (Coşkun Can Aktan, 2013, s. 93). Yine başka tanıma göre oyun teorisi, karar alıcıların kazanımlarının diğer oyuncuların kararlarına bağlı olduğu ve karşılıklı stratejilerin incelenmesini içeren bir teoridir (Levent Koçkesen, 2007, s. 8).

Genel manada da oyun teorisi rasyonel bireylerin birbirlerinden bağımsız bir biçimde nasıl kararlar aldıklarıyla ilgilenmektedir (Romp, 1997, s. 1). Yakın zamanda da oyun teorisinden uluslararası ilişkiler alanında da faydalanılmıştır. Kullanılan bu kuram uluslararası ilişkiler meselelerinin daha iyi anlaşılabilmesi için yeni bir projeksiyon sunmuştur.

Uluslararası ilişkiler bağlamında siyasi liderler kendi çıkarlarını korumak ve sürdürmek için genellikle stratejik ve kendilerine göre rasyonel davranışlarda bulunmaktadır. Bu davranışları da oyun teorisinden faydalanılarak etkin bir biçimde modellenmektedir. Liderler rakiplerinin ve müttefiklerinin davranışlarını öngörmeye çalışırlar ve hayati çıkarlarını gözeterik kararlarını rasyonel bir zeminde almaya çalışmaktadırlar (Bruce Bueno de Mesquita, 2005, s. 21-23).

2.1. Oyun Teorisinin Kavramları

Oyun teorisi, rasyonel karar alıcıların stratejik bir biçimde hareket ederek çatışma ve ittifak eylemlerini analiz etmek üzere geliştirilmiş bir yöntemdir. Oyun teorisini oluşturan dört temel unsur vardır. Bu unsurlar, oyuncular, stratejiler, kazançlar ve sonuçlar ya da kazanç/ödemeler matrisidir (Dixit Avinash, 2004, s. 5-12).

Oyunda en az iki veya daha fazla oyuncu olmalıdır. Rakiplerin stratejilerini rasyonel bir şekilde aldıkları kararlar doğrultusunda uyguladıkları ve çıkarları için en mantıklı stratejiyi seçtikleri kabul edilmektedir (Öztürk, 1987, s. 232).

Strateji oyun teorisinin en önemli kavramıdır. Oyuncu her bir adımda yapacağı hamleyi stratejisi doğrultusunda belirlemektedir. Oyuncu oyunun her bir kademesinde oyunun kurallarına uygun olarak kendisi için en doğru hamleyi uygulamaktadır. Stratejinin uygulanabilir olması için kişisel tercihlere açık bir oyun olmalıdır yani bireysel karar alarak hareket edilmeyen şans oyunlarında strateji belirlemek mümkün değildir (Bülent Karakaş, 2022, s. 5). Oyun strateji seçme durumuna göre sonlu veya sonsuz olabilir. Oyunculardan herhangi birinin hamle yapma sayısı sınırsız sayıda ise oyun sonsuz oyundur. Hamle yapma sayısı sınırı ise oyun sonludur. Yani her oyuncunun seçebileceği stratejinin sayısı sınırlıdır (Öztürk, 1987, s. 232).

Her oyunun amacı kazanmak üzeredir. Ancak bununla birlikte kaybetme ve oyundan çekilmekte seçenekler içindedir. Sonuçlar yani ödemeler pozitif, negatif ve sıfır toplamı olacak şekilde oyuncuların rakipleri karşısındaki durumunu açıklamaktadır (Öztürk, 1987, s. 232).

Ödemeler matrisi oyuncuların kendi stratejilerinden yola çıkarak aldıkları kararlardan doğan kazançların ve kayıpların gösterildiği tablodur. Ödemeler matrisinde kazançlar negatif, pozitif veya sıfıra denk olmaktadır.

Bir olayın oyun teorisi ile açıklanabilmesi için birden fazla oyuncunun birbirini etkileyen kararlar alması gerekmektedir. Eğer ki karar alıcı almış olduğu kararla bir başka oyuncuyu etkileyemiyorsa bu oyun teorisinin kapsamında değildir. Bu teoride önemli olan, tarafların almış olduğu kararların karşılıklı etkileşim oluşturmasıdır (Karabacak, 2021, s. 14). Bununla birlikte, oyunun tanımlandığı başka bir faktör ise bilgidir. Oyuncuların bir olay hakkında ne kadar bilgiye sahip oldukları önemlidir. Oyun teorisinin uygulanabilmesi için bir olayda ilk olarak oyuncuların olması, her bir oyuncu için mümkün stratejiler kümesinin olması ve her bir stratejinin sonuç kümesinin olması gerekmektedir. Buna ek olarak, oyuncuların kim olduğu, oyuncular için ne tür stratejilerin mümkün olduğu, sonuçların oyuncuları ne kadar etkilediği ve oyuncuların mesele hakkında ne kadar bilgiye sahip oldukları bir oyunu analiz etmek için bilinmesi gereken unsurlardır.

Herhangi bir oyundan söz edildiği zaman bu oyunun kendi içinde bütünlüğünü sağlayan belirli kuralları vardır. Nasıl ki futbol, basketbol, satranç ve poker gibi oyunların kendi içine kuralları varsa rekabetin ve mücadelenin olduğu her oyunda da kural olmak zorundadır. Diğer bir deyişle, oyuncular rekabet içinde oldukları oyunda izleyecekleri yolların diğer tarafın strateji ve hamlelerin bir sonucu olduğunun farkında olması gerekmektedir. Örnek verilecek olursa uluslararası sistemin bir oyun sahası olduğu düşünüldüğünde, uluslararası birer aktör olan devletler de oyunculardır. Bir oyuncu, kayıtsız şartsız diğer oyuncuların üzerinde tahakküm kuramayacağı için başka bir aktörün mümkün davranışlarını hesaba katarak yani "oyunu kuralına göre oynayarak" hareket etmek zorundadır (Schelling, 1980, s. 3-7).

Herhangi bir oyunda karar alan her rasyonel aktör oyuncudur. Her bir oyuncu kendisinin ve rakibinin bilgi kümesi kapsamında çıkarını maksimize etmeye çalışmaktadır. Rasyonel olmayan kararlar oyun teorisi kapsamında değerlendirilmemektedir. Oyuncular, kendi amaçları doğrultusunda bilgi kümelerinin müsaade ettiği müddetçe rakiplerine üstün gelmeye çalışmaktadır. Oyuncu kendi çıkarı doğrultusunda diğer aktörlerle ittifaklar kurarak iş birliğine girişebilir.

3. BİSMARCK DIŞ POLİTİKASININ OYUN TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ

Oyun teorisinin temel kavramlarından biri olan sıfır toplamlı oyunlar, iki veya ikiden daha fazla oyuncunun arasındaki rekabetçi durumlara işaret etmektedir. Bu oyunlarda, bir oyuncunun kazancı ile oyuncunun kaybı eşittir. Diğer bir deyişle, toplam kazanç ve kayıplar sıfırdır. Örnek verilecek olursa poker oyununda bir oyuncunun kazandığı miktar, diğer oyuncunun kaybettiği miktara eşittir. Sıfır toplamlı oyunlara, iş dünyasında, siyaset alanında ve stratejik karar alma süreçlerinde önemli bir yere sahiptir.

Sıfır toplamlı oyunlarda, oyuncuların stratejilerini belirlemek için kullanılan iki önemli kavram minmax ve maxmin değerleridir. Minmax değeri, bir oyuncunun en kötü durumda karşılaşacağı kaybı minimize etmeyi hedefler. Yani, bir oyuncu, rakibinin en iyi stratejisini dikkate alarak, kendi kaybını en aza indirmek için en iyi stratejiyi seçer.

Maxmin değeri ise, bir oyuncunun en iyi durumda elde edebileceği kazancı maksimize etmeyi hedefler. Bu durumda, oyuncu, rakibinin en kötü stratejisini dikkate alarak, kendi kazancını en üst düzeye çıkarmaya çalışır.

Minmax ve maxmin değerleri, oyuncuların izleyecekleri en iyi stratejileri belirlemelerine yardımcı olmalarının yanında oyunların sonucunu etkileyen en önemli unsurlardandır. Bu iki kavram, teorik ve pratik uygulamalarda geniş bir yere sahiptir. Aynı zamanda, oyun teorisinin yapıtaşlarını oluşturdukları söylenebilir.

John Nash'in çalışmalarından ortaya çıkan Nash dengesi kavramı oyun ve çıkar kavramlarına yeni yaklaşımlar sunmuştur. Oyun teorisinde olaylar kurgulanırken karar alıcının stratejileri esas unsurlardır. Karar alıcının tahmin ve stratejileri göz önünde bulundurularak maksimum faydanın sağlanacağı umulur. Karar alıcının stratejileri doğrultusunda tarafların birbirlerinin hamlelerini gözeterek kazanç ve kayıp dengesinin kurulduğu noktaya denge noktası denmektedir. Yani, yapılacak hamle rakibin yapacağı hamleyi düşünerek yapılmak zorundadır ve buna da "Nash dengesi" denmektedir (Drew Fudenberg, 1991, s. 11-13). Oyuncu bu hamleyi yaparken maksimum çıkarını gözetmek durumundadır.

Nash dengesinde temel husus bir denge noktasının olmasıdır. Oyun teorisinin kapsadığı oyunların çoğunda hâkim strateji yoktur. Oyuncu stratejisini seçmek için rakip oyuncunun muhtemel hamlesini tahmin etmek durumundadır. Bundan dolayı, vereceği kararı kendisi için en uygun olan hamleyi seçerek yapması gerekmektedir. Kendisi için maksimum çıkar sağlayacağı hamleye hâkim strateji dengesi denmektedir. Bu da Nash dengesi kapsamında incelenmektedir. Nash dengesini kullanarak birçok oyunda tarafların hamlelerine ilişkin güçlü tahminler yapmak mümkündür.

Oyun teorisine göre her oyuncu yani karar alıcı rasyonel davranmaktadır. Almış oldukları kararların sonuçlarının neler olacağını, ne gibi durumlar doğuracağını bildikleri varsayılır. Sadece kendilerinin değil karşı tarafın bilgilerine de sahip oldukları düşünülmektedir. Oyunlarda taraflar birbirinin bilgilerine sahip olmasa dahi sürecin karar alıcılar açısından rasyonel işlediği ve her kararın rasyonel bir akılla alındığı varsayılmaktadır.

Otto von Bismarck'ın dış politika hamleleri sıfır toplamlı oyun çerçevesinde değerlendirilecektir.

3.1. Kuruluş Savaşları ve Oyun Teorisi Analizi

Bismarck'ın henüz başbakan olarak yeni atandığı bir dönemde Prusya Bütçe Komisyonu Landtag'ta (meclis) Albrecht von Roon, süvari ve piyade sayısının artırılması yönünde bir yasa talebinde bulunmuştur ancak delegeler buna şiddetle karşı çıkmıştır. Bunun üzerine Bismarck delegelere hitaben: "*Almanya, Prusya'nın liberalizmiyle değil gücüyle ilgilidir (...) Günün sorunlarına tartışmalar ve çoğunluk kararları değil (...) kan ve demir çare olacaktır*" (Lee, 2019, s. 101), şeklinde bir konuşma yapmıştır. *Kan ve Demir* Almanya'nın birleşmesinde kilit bir kavram olmuştur.

a) Prusya – Danimarka Savaşı (1864)

Danimarka ile Prusya 1863 yılında Schleswig, Holstein ve Lauenburg dukalıklarını kapsayan Elbe dukalıkları sorunundan dolayı anlaşmazlık içindeydiler. Bu dukalıklar Danimarka Kralı'nın şahsına ait olsa da nüfusun çoğunluğunu Almanlar oluşturmaktaydı. Alman Birliği için bölgenin hakimiyetini kontrol altına almak isteyen Bismarck bu dukalıklara ciddi bir alaka göstermiş ve bu durum İngiltere ve İsveç'i rahatsız etmiştir. Bu iki ülke Baltık Denizi'nde güçlenmiş bir Prusya'yı görmek istemiyorlardı (Bennett, 2022). İngiltere için Almanya'nın kontrol edilmesi Danimarka üzerinden sağlanmaktadır. İngiltere'nin ittifak içinde olmaması Prusya'yı yeni arayışlara sevk etmiştir. Prusya ilk olarak Fransa ile iş birliği yapmayı düşünse de Ren kıyılarına oluşabilecek talebinden dolayı Fransa ile yakınlaşma gerçekleşmemiştir. Burada Bismarck'ın aklını karıştıran ve Danimarka ile olası bir savaşta nasıl davranacağını kestiremediği Rusya vardır (Sander, 2023, s. 217-220).

1830 ve 1848 yıllarında Avrupa'da yaşanan liberal devrimlerde söz konusu olan talepler, Kırım Savaşı sonrası Rusya'nın iç işlerine de yansımıştır. Bahsi geçen taleplerin en belirginini zorunlu askerlikten muaf olmaktır. Polonya'da 1860'lı yıllarda orduya katılmak istemeyen gençler, Rusya'ya karşı ayaklanıp Varşova'nın ormanlık alanlarına kaçarak ufak çaplı çatışmalarda başarılı olsalar da Rusya'nın büyük bir ordu sevk etmesiyle bastırılmışlardır (Britannica, 2024). Bismarck bu

ayaklanmayı, Alman milli birliğine muhalefet edeceğini düşündüğü Fransa'nın dengelenmesi için bir fırsat olarak görüp bastırması ve Fransa-Rusya yakınlaşmasını önlemiştir. Bununla birlikte İngiltere bağımsız ve milliyetçilik ideolojilerden etkilenmiş bir Polonya'nın, Fransız kontrolünde olmasını istemediği için bu ayaklanmayı desteklememiştir. Avusturya ise bağımsız bir Polonya'nın tampon bölge olarak Rusya ile arasında olmasından memnun olmuş ancak kendi içinde bulunan farklı milletlerin de aynı taleple ayaklanmasından çekinmiştir. Ancak buna rağmen Fransa ve İngiltere'yle hareket etmiş; Polonya'nın talep ettiği hakların verilmesini istemiştir. Bu esnada Prusya ve Danimarka arasındaki gerilim de tırmanmaktaydı (Kertesz, 2008).

Alman milli birliğinin oluşması ve Prusya'nın Danimarka üzerinden Kuzey Denize açılması, yeni kurulacak devletin deniz gücü için çok büyük bir önem arz ediyordu. 1863 yılında Danimarka Kralı VII. Frederik'in yerine IX. Christian Kral olmuş ve yeni bir anayasayı yürürlüğe koymuştur. Bu anayasayı Almanların çoğunlukta yaşadığı Schleswig'de de uygulamaya koyunca Germen Konfederasyonu bu duruma karşı çıkmış ve Elbe Dukalıklarına prens atamıştır. Bunu onaylamayan Danimarka, Prusya ile karşı karşıya gelmiştir. Prusya'nın olası bir zaferde Germen Birliği içinde parlayacağını bilen Avusturya, Prusya'yı yalnız bırakmak istememiş ve Konfederasyonla beraber hareket etmiştir. 1864 yılında Prusya ve Avusturya, Danimarka'ya savaş ilan etmiştir. İngiltere, Fransa ve Rusya'nın desteğini alamayan Danimarka bu iki devlete karşı daha fazla direnç göstermemiştir. 30 Ekim 1864 tarihinde yapılan Viyana Barışı ile Holstein, Lauenburg ve Schleswig, Avusturya ile Prusya'nın kontrolü altına girmiştir. Kiel'in Prusya'nın kontrolüne geçmesi ileride oluşacak devlet donanmasının temellerinin atılması anlamına gelmektedir. Gastein Anlaşması savaşa son vermekle birlikte Prusya-Avusturya arasındaki barışa son veren bir anlaşma olmuştur (Armaoğlu, 2017, s. 306-310).

Danimarka/Prusya	Savunma	Saldırı	İttifak
Savunma	(0, 0)	(-1, 1)	(-1, 1)
Saldırı	(1, -1)	(0, 0)	(-1, 1)
Diplomasi	(1, -1)	(1, -1)	(0, 0)

Tablo 1 - Danimarka-Prusya Savaşı (1864)

Her iki tarafın da saldırmadığı durumda çatışma olmayacaktır ve her iki oyuncunun da kazancı (0-0) olarak hanelerine yazılacaktır. Danimarka'nın savunma yaptığı Prusya'nın da saldırdığı bir senaryoda Prusya kazanırken Danimarka kaybedecektir. Puan hanelerine (-1) ve (1) şeklinde işlenecektir. Danimarka tek başına savunma savaşına girdiği ve Prusya ile Avusturya'nın ittifak halinde olduğu bir senaryoda Prusya kazanırken (1) Danimarka kaybedecektir (-1).

Danimarka'nın saldırdığı ve Prusya'nın savunma yaptığı bir ihtimalde tabloya göre Prusya mağlubiyet alacaktır. Ancak Prusya ittifak yaparsa Danimarka'nın saldırması sonuçsuz kalır ve Prusya galibiyet kazanır. Bu durumda da ilk olarak hanelerine (1), (-1) yazılırken Prusya'nın ittifakla savaşa girdiği bir senaryoda puanları Danimarka (-1), Prusya ise (1) olacaktır.

Danimarka, Fransa ve İngiltere'nin desteğiyle Prusya'ya saldırdığı ve Prusya'nın savunmada kaldığı bir ihtimalde Danimarka kazançlı çıkacaktır. Kazanım matrisi (1), (-1) olacaktır.

Danimarka, İngiltere ile ittifak kurar ve Prusya tek başına savunma yaparsa Danimarka kazanacaktır. Böylesi bir ihtimalde matris tablosunda hanelerine sırasıyla (1), (-1) yazılacaktır.

Değerlendirme

Tabloya göre Danimarka'nın diplomasi stratejisiyle hareket ettiği ve Prusya'nın tek başına saldırdığı bir senaryoda Danimarka kazançlı çıkacaktır. Prusya'nın diplomasi stratejisiyle hareket ettiği Danimarka'nın savunmada kaldığı bir senaryoda ise Prusya kazanacaktır. Ancak Danimarka diplomatik hamlelerle çatışmayı durdurabilir. Ancak tarihsel süreçte her iki devlet de farklı ittifakların içerisinde olsa da çatışma gerçekleşmiş ve Prusya galip gelmiştir.

Matris tablosunun neticesinde Danimarka'nın uygulayacağı diplomasi stratejisiyle Prusya'nın ittifak stratejisi bu tablonun Nash dengesini oluşturmaktadır. Her iki oyuncunun da stratejilerini başka bir stratejiyle değiştirmedikleri takdirde en iyi sonucu ancak bu şekilde elde edeceklerdir. Ancak tarihsel süreçte Danimarka her ne kadar kendi diplomatik hamleleriyle İngiltere'yi askeri olarak işin içine dahil etmek istemiş olsa da bu durum gerçekleşmemiş, Bismarck'ın Avusturya ile ittifakı sonucu Danimarka ağır bir yenilgi almıştır.

b) Avusturya – Prusya Savaşı (1866)

Gastein Anlaşmasından doğan pürüzleri gideremeyen Avusturya ve Prusya'nın savaşması kaçınılmaz olmuştur. Bu savaş için diplomatik hazırlıklara başlayan Bismarck, Alman devletler liderliğini Avusturya ile paylaşmamakta kararlıydı. Bununla birlikte olası bir savaşta Fransa'nın tutumu hâlâ net değildi. Ancak III. Napolyon Alman devletleri arasında yükselen Prusya'nın Avusturya'ya yenilerek kendisine karşı bir sorun olmaktan çıkacağını düşünmüştür. Bu sebepten dolayı III. Napolyon bir Prusya-Avusturya savaşını desteklemiştir. Fakat stratejik olarak düşünemediği şey, yenilme ihtimali bu kadar kuvvetli olan Prusya'nın bu savaşa girmekte neden bu kadar iştahlı olduğuydu (Kissinger, 2018, s. 106-107)). Bismarck, Fransa'nın durumundan emin olduktan sonra İtalya ile 1866 yılında bir ittifak anlaşması imzalamıştır. Aynı yıl Avusturya'ya savaş açarak onları büyük bir yenilgiye uğratmıştır. Sonrasında Bismarck güçten düşen Avusturya'yı Alman devletler birliğinden çıkararak 1867'de Prusya'nın liderliğinde Kuzey Germen Konfederasyonu'nu kurmuştur (Sander, 2023, s. 210-221).

Avusturya\Prusya	Savunma	Saldırı	Ekonomik Baskı
Savunma	(0, 0)	(-1, 1)	(-1, 1)
Saldırı	(1, -1)	(0, 0)	(1, -1)
Diplomasi	(1, -1)	(0, 0)	(0, 0)

Danimarka ve Prusya'nın karşılıklı savunma pozisyonunda olduğu durumda savaş söz konusu olmaz, bu yüzden her ikisi de kazanç veya kayıp yaşamazlar. Avusturya savunma pozisyonunda Prusya ise saldıran tarafta olduğu durumda Prusya kazanacaktır. Bundan dolayı, Prusya (1) puan alırken Avusturya (-1) puan alarak kayıp yaşayacaktır. Her iki oyuncunun da saldırdığı senaryoda savaş durumunda değişiklik olmayacaktır ve kayıp veya kazanç da söz konusu değildir. Her iki tarafın hanesine de (0), (0) yazılacaktır.

Avusturya saldırır, Prusya ekonomik olarak baskı uygulayarak karşılık vermek isterse Avusturya kazançlı çıkacaktır ve durum (1), (1) olacaktır. Avusturya saldırmak yerine diplomasi yapacak olursa ve Prusya yine savunmada kalırsa Avusturya puan kazanacaktır. Ancak Avusturya'nın diplomasi yaptığı senaryoda Prusya ekonomik baskı araçlarını kullanırsa kar veya zarar söz konusu olmaz ve puanları (0), (0) olur.

Bu analiz neticesinde savunma-savunma; saldırı-saldırı ve diplomasi-ekonomik baskı stratejileri her iki aktör için de en iyi sonucu ifade eder yani Nash dengesidir.

c) Prusya – Fransa Savaşı (1870-1871)

Bismarck Napolyon'un Protestan olan Güney Alman Devletleri üzerindeki etkisinden rahatsızdı. Bu devletlerin Fransa etkisi altına girmesini istemiyordu. Çözümü ise Fransa'nın kendi etki alanından çıkmasıyla olacağını düşünüyordu. Bu çok zor bir ihtimal olup ancak bir savaşla mümkün olacaktır (Armaoğlu, 2017, s. 322). Avrupa güç dengesindeki etkisi azalmış olan Napolyon, İspanya tahtına kimin geçeceğine dair tartışma ortamı oluşturmuştur. Napolyon, Prusya Kralından hiçbir Hohenzollern'in (Prusya hanedanı) İspanya tahtına geçmeyeceğine dair garanti talep etmiştir. Kral tarafından kabul edilen bu talep Bismarck'a Avrupa diplomasisinde realpolitik olarak bir kazanç sağlamazken Bismarck için Fransa'nın ülke kamuoyunda zor duruma düşmesinde kullanışlı bir araç hâline gelmiştir. İspanya tahtına kimin geçeceği üzerine yapılan tartışmalarda Fransız kamuoyu Napolyon'a baskı yaparak Prusya'ya savaş ilan etmesine yol açmıştır (Sander, 2023, s. 220-222). Napolyon İtalya ve Avusturya ile ittifak görüşmeleri yapmış olsa da olumlu bir sonuç elde edememiştir. Kaçınılmaz olan bu savaşta Fransa yenilmiştir; III. Napolyon Sedan'da esir düşmüştür. Bu büyük hezimet Fransız kamuoyunda büyük bir tepkiyle karşılanmış, halk 4 Eylül günü meclisi basarak II. Cumhuriyet'i feshetmiştir. Fransa'nın yaşamış olduğu bu yenilgiyle birlikte Wilhelm 1871'de Alman imparatoru olarak taç giymiştir. Fransa için zor olanı ise yine aynı yıl imzalanan Frankfurt Barışı ile omuzlarına büyük bir borç yükü binmiş olmasıdır. Bununla birlikte Fransa'nın işgal edilmemesi için beş milyar frank savaş tazminatı ödenmesi ve anlaşmanın en kritik maddesi olan Alsace ve Lorraine'in Almanya'ya teslim edilmesi kararlaştırılmıştır (Şahsiyet Olarak Strateji: Bismarck ve Prusya Almanya Meselesi 1862 - 1878, 2017, s. 160-165).

Fransa/Prusya	Hızlı Mobilizasyon ve Demiryolu Kullanımı	Topçu Üstünlüğü	Birlik ve Koordinasyon
Hızlı ve Kararlı Saldırı	(-2, 2)	(-3, 3)	(-2, 2)
Savunma ve Geri Çekilme	(-1, 1)	(-2, 2)	(-1, 1)

Tablo 2- Fransa-Prusya Savaşı (1870-1871)

Prusya, gelişen sanayisiyle birlikte ülke içerisindeki bağlantıları demiryollarıyla destekleyerek savaş esnasında lojistik ikmal hususunda ciddi bir öncelik elde etmiştir. Bundan dolayı Prusya hanesine (2) kazanım yazılmıştır. Prusya'nın hızlı saldırı stratejisine karşılık veremeyen Fransa (-2) kayıp yaşamıştır.

Prusya'nın gelişmiş topçu birlikleri Fransa'ya karşı üstünlük elde etmesini sağlamıştır, bundan dolayı (3) puan almıştır. Fransa ise topçu saldırılarına karşı koyamadığı için (-3) puan almıştır.

Prusya ordusunun Fransa'nın beklediğinden çok daha hızlı hareket ederek birçok muharebede Fransa'yı mağlup etmiştir.

Bu durum, Prusya'ya (2) puan yazarken Prusya'nın hızına karşı koyamayan Fransa'ya (-2) puan yazmıştır.

Fransa savunma durumunda Prusya'nın hızlı hareket etme kabiliyetine karşılık veremediği için etkili olamamıştır. Bundan dolayı Fransa'nın kaybı (-1) olarak hanesine yazılmıştır. Prusya'nın hızlı hareket etme gücü (1) olarak kazanç matrisinde belirtilmiştir.

Prusya'nın modern silahlarıyla saldırıya geçtiği bir durumda Fransa'nın savunma stratejisi etkisiz kalmıştır. Bu yüzden Fransa'nın kaybı (-2) olarak matris tablosunda değerlendirilmiştir. Bu durumdan kazançlı çıkan Prusya'nın hanesine ise (2) kazanç yazılmıştır.

4. SONUÇ

19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başı Almanya'nın ulusal birliğini tamamlaması açısından Alman tarihinde önemli bir tarihsel dönemdir. Fakat bu tarih aynı zamanda Şansölye Bismark ve Kral II. Wilhelm'in dış politika stratejileri ile, Avrupa güç dengesi ve buna bağlı olarak dünya siyasi tarihini doğrudan etkileyen bir süreçtir. Alman ulusal birliğinin sağlanmasında Bismark'ın liderliği, karizmatik kişiliği ve stratejileri belirleyici rol oynamıştır. Bismark hem ulusal birliğin sağlanması amacıyla yapılan savaşlarda hem de ulusal birliğin sağlanmasından sonra Prusya'nın modern bir devlet olması yönünde güçlü adımlar atmıştır. Karizmatik liderliği ve dış politikada izlediği stratejiler ile Avrupa güç dengesinde etkili olmuş, iç politikada ise güce ve monarşiye önem vermiştir.

Tarihsel süreçte uluslararası sistem içerisinde bir çok lider karar almada anahtar rol oynamışlardır. Dış politikada karar alıcıların rolü ve etkisi, uluslararası ilişkiler alanındaki teorilerin çerçevesinde incelenebilir. Örneğin klasik manada idealizm ve realizm devlet merkezli olup sistem üzerinden bir dış politika okuması yapmaktadır. Bu çalışmada ise uluslararası ilişkiler teorileriyle dış politikaya ilişkin incelemeler, "Oyun Teorisinin sıfır toplamlı oyun modeli" üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır. Dış politikada karar alma süreçleri sadece uluslararası sistemin zorunlu kıldığı faktörler üzerinden gerçekleşmemiştir. Bununla birlikte iç politika liderlerin kişisel ve psikolojik durumları gibi farklı birçok parametrenin liderlerin karar alma ve strateji geliştirme tercihine etki ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Oyun teorisi Bismarck ve yapmış olduğu savaşlarda Avrupa güç dengesi içinde izlediği stratejileri ve rakipleriyle olan münasebetlerini açıklamakta etkin bir araç olarak kullanılmıştır. Sıfır toplamlı oyun modeli ile yapılan analizlerde karar alıcıların Avrupa güç dengesine direkt olarak etkilerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte oyun teorisinin uluslararası sistemde karar alıcıların sonuçlarını analiz etmede önemli bir araç olduğu vurgulanabilir. (burada 1,0,-1 ne demek bir satırla açıkla lütfen)

İlk olarak Danimarka-Prusya savaşı incelendiğinde Prusya ve Danimarka'nın karşılıklı saldırı gerçekleştirdiği bilinmektedir. Danimarka'nın savaşa özellikle İngiltere'nin sözlü desteğini aldıktan sonra girmeye cesaret etmiştir. Ancak Danimarka savaştan önce İngiltere ve Fransa'nın sözlü desteğini almış olsa da askeri yardım alamamıştır. Avrupa siyasetinde Prusya'yı durduracak diplomatik görüşmeler de gerçekleşmemiştir. Oyun teorisinin analiz sonuçları incelendiğinde Prusya'nın diplomatik hamleler ile tek başına bırakıldığı ve diğer Avrupa güçlerinin Danimarka'ya destek vermesi Danimarka'nın kar maksimizasyonu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Bismarck kendi stratejisinde riskler aralarak ve diplomatik hamlelerini özellikle Rusya'nın saldırmayacağından emin olduğu durumda kullanmıştır. Bununla birlikte kendi karını en yüksek seviyeye çıkardığı noktada hamlelerini yapmıştır. Ancak Bismarck'ın risk almayarak ve

ittifak kurarak savaşa girmedığı bir strateji ile hamle yapması, Danimarka'nın da saldırıya geçmeyerek Avrupa'da etkili ittifaklar araması durumu her iki taraf için de çıkarın en üst noktada tutulduğu ve bir kayıp durumunda en az etkilenecekleri pozisyonudur. Prusya tarihsel süreçte risk alarak kazançlı çıkan taraf olmuştur. Bu durumda kar matris tablosunda Prusya'nın hanesine (1) kazanç olarak yazılırken Danimarka'nın hanesine (-1) kayıp olarak geçmiştir.

Bismarck'ın Alman milli devletinin kuruluşunda önemli adımlarından biri de 1866 Avusturya-Prusya Savaşı'dır. Bismarck Alman devletlerinin üzerinde nüfuzunu arttırmak için Avusturya'nın bir savaşta yenilmesi gerektiğinin farkındadır. Bununla birlikte bir takım siyasi ve askeri nedenin doğması ve Danimarka savaşından elde edilen dükalıkların paylaşımında yaşanan sorunlar savaşı başlatmıştır. Avusturya'nın saldırdığı Prusya'nın askeri olarak karşı koyamadığı yerde Avusturya kazançlı çıkacaktır. Avusturya ittifak kurduğunda Prusya saldırmaması Prusya'nın en zararlı çıkacağı strateji olacaktır. Bu durumun farkında olan Bismarck en karlı stratejinin saldırmak olduğunu düşünerek hamlesini yapmıştır. Avusturya'nın da saldırı ile cevap vermesi her iki devlet için de kar ve zararın kendileri için dengede tutulduğu noktadır. Bu denge Nash Dengesidir. Yani bu durumda her iki devlet de kendileri için en karlı stratejiyi seçmişlerdir. Her iki devletin de saldırdığı durumda (0,0) olan kazanç matrisi Prusya'sının kazancıyla Prusya'nın hanesine (1) kazanç, Avusturya'nın(-1) kayıp olarak geçmiştir.

Bismarck Prusya'nın Alman devletleri üzerindeki egemenliğinin Fransa ile yapılacak bir savaşa bağlı olduğu inancındadır. Fransa- Prusya savaşında Fransa'nın stratejisi Prusya'nın Alman devletleri üzerindeki etkisini azaltmaktır. Bunun için diplomatik hamlelerle ittifaklar kurmuştur. Prusya'nın stratejisi ise Fransa'yı savaşarak yenmek ve Alman milli devletinin önünün açmaktır. Prusya Frans'a karşı etkili bir savunma ve saldırı stratejisi kullanarak Fransa'nın ciddi bir yenilgi almasını sağlamıştır. Bununla birlikte her iki oyuncunun da saldırı stratejisini seçtiği ve Prusya'nın kazançlı çıktığı durum gerçekleşmiştir. Bu durum Prusya'nın kazanç tablosuna (1) kazanç olarak geçerken Fransa'nın tablosuna (-1) kayıp olarak yazılmıştır. Savaşın sonucuyla birlikte Fransa Avrupa siyasetinde etkisini azaltırken Prusya artık Alman devletleri içinde egemenliğini arttırmıştır.

Sıfır toplamı oyun çerçevesinde incelenen bu savaşlarda tüm oyuncular kendi çıkarlarını maksimize etmek için stratejiler geliştirmişlerdir. Taraflar geliştirdikleri bu stratejilerin içinden seçim yaparak olası kayıp ve kazançlarını belirlemişlerdir. Sonuç olarak kendileri için en karlı noktayı maksimize ve zararlarını minimize edecekleri stratejinin belirlenip uygulanarak kazançlı çıkılabileceği görülmüştür. Bununla birlikte Danimarka-Prusya savaşında görüldüğü gibi zarar boyutunun farkında olmasına rağmen oyuncuların aldığı kararların olumlu sonuçlanması tabloda Prusya'nın kazanç durumunu nasıl değiştirdiğini de göstermiştir.

Şansolye Bismarck Almanya'nın Avrupa güç dengesini kendi lehine çevirerek uluslararası manada bir aktör olma isteğini bariz hale getirmiştir. Almanya'nın Avrupa'da kendini merkeze koyduğu bir güç dengesi mevcut güç dağılımını olumsuz manada etkilemiş, Avrupa güç dengesini bozmuş ve Almanya ile diğer büyük aktörleri bir krizin içerisine itmiştir.

Almanya'nın ulusal birliğini sağlamada 1866 ve 1871 yılları arasında Şansolye Otto von Bismarck ve Prusya Kralı I. Wilhelm'in rolü son derece önemli olmuştur. Bismarck'ın özellikle "realpolitik" düşüncesiyle Danimarka, Avusturya ve Fransa ile olan savaşta Alman Birliği'ni ve İmparatorluğunun kurulmasında hayati bir rol oynamıştır. Bismarck'ın Avusturya ile yapılan savaşta Fransa ve Rusya ile kurduğu denge ilişkisi Avusturya'nın yenilerek Prusya'nın Kuzey Alman Konfederasyonu'nu kurmasına alan açmıştır. Bismarck Fransa ile savaşta önce İspanya tahtına kimin geçeceği tartışmalarını "Ems Tegrafi" kriziyle kendi lehine geliştirmiş ve diplomaside bireysel hamlelerin ne kadar etkili olabileceğini göstererek Fransa'nın Prusya'ya savaş ilan etmesini sağlamıştır. Fransa-Prusya Savaşı sonrasında Prusya'nın galip gelmesi Alman milli birliğinin sağlanması ve Avrupa'daki güç dengesinin Almanya lehine değişmesinde etkili olmuştur.

Bu çalışma, uluslararası sistem içerisinde devletlerin hareketlerini anlamada dış politika analizinin ne kadar önemli olduğunu ve bununla birlikte liderlerin almış oldukları kararlarla dengeleri nasıl etkileyeceklerini açık bir şekilde sunmaktadır. Buradan yola çıkarak oyun teorisi de dış politikada karar alıcıların analiz edilmesinde bundan sonraki çalışmalarda aktif olarak kullanılması tavsiye edilebilir.

KAYNAKÇA

Altıntaş, Y. Z. (2012). Otto von Bismarck ve Osmanlı'daki İmajı. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul.

Armaoğlu, F. (2017). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Ayhan, E. (2024). 1864 Prusya-Danimarka Savaşı'nın the Sun Gazetesi'nde Yansımaları. *Yüksek Lisans Tezi*. Sakarya.

Bennett, M. (2022). International Analysis Of Battlefield Performance In The Austro-Prussian War 1866–1870. *War & Society*, 3(41).

- Black, J. (2001). *Moltke And The German Wars, 1864–1871*. Palgrave.
- Breuilly, J. (2022). *Avusturya, Prusya ve Almanya'nın Oluşumu (1806-1871)*. (A. Selman, Çev.) İstanbul: İletişim.
- Bruce Bueno de Mesquita, A. S. (2005). *The Logic of Political Survival*. MIT Press.
- Bülent Karakaş, Ş. B. (2022). *Oyun Teorisi*. Ankara: Palme Yayınları.
- Coşkun Can Aktan, A. B. (2013). Kamu Tercih Perspektifinden Oyun Teorisi. *Hukuk Ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 5(2), s. 93.
- Dixit Avinash, S. S. (2004). *Games of Strategy*. W. W. Norton & Company.
- Drew Fudenberg, J. T. (1991). *Game Theory*. The MIT Press.
- Howard, M. (1961). *The Franco-Prussian War The German Invasion Of France, 1870–1871*. London: Routledge.
- Karabacak, H. (2021). *Oyun Teorisi*. Siyasal Kitabevi.
- Kertesz, G. A. (2008). Reflections On A Centenary: The Austro-Prussian War Of 1866. *Historical Studies: Australia and New Zealand*, 12(47), 333-342.
- Kissinger, H. (2018). *Diplomasi*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kolb, E. (2021). *Bismarck Demir Şansölye*. (Y. Z. Altıntaş, Çev.) İstanbul: Runik Kitap.
- Lee, S. J. (2019). *Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Levent Koçkesen, E. A. (2007). *An introduction to game theory*. New York University.
- Osborne, M. J. (2004). *An Introduction to game theory* (Cilt 3). New York: Oxford university press.
- Öztürk, A. (1987). *Yöneylem Araştırması*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- Romp, G. (1997). *Game Theory: Introduction and Applications*.
- Sander, O. (2023). *Siyasi Tarih-İlk Çağlardan 1918'e*. İstanbul: Imge Kitabevi Yayınları.
- Satıroğlu, S. (2023). Afrika'nın Sömürgeleştirilmesinde Avrupa Güç Dengesinin Etkisi. *Yüksek Lisans Tezi*.
- Schelling, T. C. (1980). *The Strategy of Conflict*. Harvard University Press.
- Sheehan, J. J. (1989). *German History 1770-1866*. New York: Oxford University Press.
- Sked, A. (2013). *The Decline and Fall of the Habsburg Empire 1815-1918*. London: Routledge.
- Steinberg, J. (2018). *Bismarck*. (H. Abacı, Çev.) İstanbul.
- Şahsiyet Olarak Strateji: Bismarck ve Prusya Almanya Meselesi 1862 - 1878. (2017). W. M. Richard Hart Sinnreich içinde, *Büyük Stratejinin Oluşumu Siyaset, Diplomasi ve Savaş* (E. Baltacı, Çev., s. 160-165). İstanbul: Avangard Kitap.

Turocy, T. L. (2001). *Game Theory CDAM Research Report LSE-CDAM-2001-09*.

Türk, T. (2017). Alman Birliği ve Bismarck: Bir Analiz Düzeyi Uygulaması. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul.

William Carr, D. W. (2023). *A History of Germany, 1800 to the Present*. London: Bloomsbury Publishing.

Dijital Dönüşümde Kalkınma Ajansları ve Kalkınma İdarelerinin Rolü: Konya Örneği

Ayşegül DEDE
Dr. Öğretim Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
ayseguldede@ohu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-6160-448X>

Makale Başvuru Tarihi : 25.08.2024
Makale Kabul Tarihi : 01.10.2024
Makale Yayın Tarihi :25.10.2024
Makale Türü : Araştırma Makalesi
DOI: 10.5281/zenodo.13956380

Özet

Anahtar Kelimeler:

Bölgesel gelişme,
Dijital dönüşüm,
KOP İdaresi,
MEVKA, Veri
Merkezleri.

Bölgesel gelişmenin gerçekleşmesinde farklı yerel aktörler olmakla birlikte bölgesel gelişmenin itici gücü olarak kalkınma ajansları ve kalkınma idareleri öne çıkmaktadır. Kalkınma ajansları ve kalkınma idareleri bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, yaşam kalitesini yükseltmek ve bölgesel eşitsizlikleri azaltmak için farklı çalışmalar yürütmektedir. Her iki yapı farklı görev ve sorumlulukları ile bölgesel gelişmede önemli aktörlerdir. Bölgesel gelişme günümüzde dijitalleşme ile birlikte yeniden şekillenmektedir. Bu nedenle bölgesel gelişmenin dijitalle entegre bir biçimde etkin ve verimli bir şekilde gerçekleşmesinde dijital dönüşüm merkezi bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı bölgesel gelişmedeki dijital dönüşümde kalkınma ajansları ve kalkınma idarelerinin işlevini açıklamaktır. Çalışmada Konya ilinde önemli yerel aktörler olan MEVKA ve KOP Bölge Kalkınma İdaresi'nin dijital dönüşüme ilişkin faaliyetleri analiz edilmiştir. Çalışmada MEVKA ve KOP Bölge Kalkınma İdaresi'nin bölgesel gelişmedeki dijital dönüşümde önemli çalışmalar yürüttükleri açıklanmıştır.

The Role of Development Agencies and Development Administrations in Digital Transformation: The Case of Konya

Abstract

Keywords:

Data centers, Digital transformation, KOP Regional Development Administration, MEVKA.

While there are various local actors in the realization of regional development, development agencies, and development administrations stand out as the driving force behind it. Development agencies and administrations carry out various studies to accelerate regional development, improve quality of life, and reduce disparities. Both structures are key players in regional development with different responsibilities and tasks. Regional development is becoming increasingly important due to the elements of digitalization in line with contemporary developments. Therefore, regional development must be effective and efficient through digital integration, which makes digital transformation important. This study aims to explain the role of development agencies and development administrations in the digital transformation of regional development. The study analyses the digital transformation activities of important local actors MEVKA and the KOP Regional Development Administration in Konya Province. It was highlighted that there are significant initiatives from MEVKA and the KOP Regional Development Administration regarding digital transformation in Konya.

1. GİRİŞ

Bölgesel gelişme bölgenin refah seviyesinin artırılmasına, bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasına, bölgenin rekabet gücünün geliştirilerek ekonomik ve sosyal yapının güçlendirilmesine odaklanmaktadır. Bu nedenle bölgesel gelişme yapısal ve temel bir politikadır. Bu temel politika ekonomik, sosyal ve kültürel unsurlar ile şekillenmektedir. Günümüzde bu unsurların dijitale evrildiği dikkate alındığında bölgesel gelişme dijital dönüşüm perspektifi ile yürütülmektedir. Dijital dönüşüm müşteriye dönük süreçlerin, iş modellerinin özellikle gelişmekte olan dijital teknolojilerin kullanılmasıyla yeniden tasarlanarak süreç, teknoloji ve insan unsurlarında yaşanan değişimdir (Acıloğlu ve Kaya, 2021:22-23). Bu değişimin odağında insan yer aldığı için dijital dönüşümün işbirliği içinde yürütülmesi elzemdir. Dijital dönüşüm perspektifi açısından değeri çok büyük olan birlikte çalışılabilirlik, kurum ve organizasyonların amaçlar dâhilinde iş süreçlerini yürütme, bilgi paylaşma ve transfer edebilme yeteneğidir (İnce ve diğerleri, 2023:23). Birlikte çalışılabilirlik bölge paydaşları açısından fiziksel, bilişsel ve kültürel bir uyumu gerekli kılmaktadır. Bu çerçevede bölgesel gelişmenin farklı yerel aktörler ile birlikte dijitale entegre edilerek yürütülmesinde kalkınma ajansları ve kalkınma idareleri önem kazanmaktadır.

Kalkınma ajansları bölgesel gelişmenin sağlanması ve bölgeler arası eşitsizliklerin azaltılması amacıyla Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) bünyesinde kurulmuş özel kamu kuruluşlarıdır. Kalkınma ajanslarının kuruluş amacı bölgenin sahip olduğu potansiyeli harekete geçirmek, bölgenin ulusal ekonomiye katkısını en yüksek düzeye çıkarmak ve bölgelerin küresel ölçekte rekabet gücünü artırmaktır (Dede, 2009:1). Kalkınma ajansları bölgedeki kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamakta ve bölgesel gelişmeyi hızlandırmaktadır. Türkiye’de 26 farklı kalkınma ajansı bulunmaktadır. Bu ajanslardan birisi olan Mevlana Kalkınma Ajansı (MEVKA) Konya ve Karaman’da faaliyet göstermektedir. Kalkınma ajansları ile birlikte bölgesel gelişme kalkınma idareleri tarafından yürütülmektedir. Kalkınma idareleri bölgedeki rekabet gücünün artırılması ve gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik faaliyet gösteren tüzel kişiliğe sahip kurumsal yapılardır. Kalkınma idarelerinin temel görevi bölgedeki yaşam kalitesini yükseltmek ve sürdürülebilir kalkınma anlayışı ile yerel kaynakların etkin ve verimli kullanılmasını sağlamaktır. Türkiye’de Doğu Anadolu Projesi (DAP) Bölge Kalkınma İdaresi, Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP) Bölge Kalkınma İdaresi, Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Bölge Kalkınma İdaresi ve Konya Ovası Projesi (KOP) Bölge Kalkınma İdaresi olmak üzere 4 bölge kalkınma idaresi bulunmaktadır (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2024). KOP Bölge Kalkınma İdaresi Konya ilinde faaliyetlerini yürütmektedir.

Bu çalışmanın amacı bölgesel gelişmedeki dijital dönüşümde kalkınma ajansları ve kalkınma idarelerinin işlevini açıklamaktır. Çalışmada Konya ilindeki dijital dönüşüm MEVKA ve KOP Bölge Kalkınma İdaresi’nin faaliyetleri baz alınarak incelenmiştir. MEVKA ve KOP Bölge Kalkınma İdaresi’nin farklı iletişim kanallarında yer alan faaliyetleri sistematik bir şekilde incelenerek dijital dönüşüme ilişkin projeleri sınıflandırılmıştır. Konya ilinin seçilmesinin temel nedeni ilde kalkınma ajansı olarak MEVKA ve kalkınma idaresi olarak KOP Bölge Kalkınma İdaresi’nin birlikte hizmet vermesidir. Çalışmada teknoloji ve toplum arasındaki anlamlı ilişki Teknolojinin Sosyal İnşası Kuramı ile açıklanmış ve teknolojinin sosyal bağlamında dijital yaka, dijital bölünme, sosyal sermaye ve dijital okuryazarlık kavramları ele alınmıştır. Çalışmanın özgünlüğünü MEVKA ve KOP Bölge Kalkınma İdaresi’nin Konya’da yürüttükleri farklı projeleri dijital dönüşüm perspektifi ile açıklama çabası oluşturmaktadır.

2. TEKNOLOJİNİN SOSYAL BAĞLAMI: DİJİTAL BÖLÜNME VE SOSYAL SERMAYE

Dijitalleşme her türlü içerik ve verinin dijital ortama aktarılmasıyla ortaya çıkan bir süreçtir. Dijitalleşme, internetin kullanımının genişlemesiyle birlikte teknolojik gelişmelere paralel olarak çeşitli bilgi ve içeriklerin sayısallaştırılması anlamına gelmektedir (Özbey, 2022: 141). Bilgi ve içeriklerin sayısallaştırılması dijital teknoloji ile gerçekleşmektedir. Dijital teknoloji iş süreçlerini optimize etmek, eğitimi planlamak, kamu hizmetlerini yönetmek ve iletişim sürecini kolaylaştırmak gibi birçok başlıkta gündelik yaşam kültüründe yer almaktadır. Dijital teknolojilerin kullanılmasıyla birlikte ortaya çıkan bölgesel gelişme teknolojik yeniliklerin toplumsal tabana yayılması ve toplumsal tabanda kullanılmasına tekabül etmektedir. Bu nedenle bölgesel gelişme Endüstri 4.0 ve Endüstri 5.0 kavramları ile şekillenmektedir. Endüstri 4.0 ile insan gücü yerini makinenin gücüne bırakmakta ve üretim süreçleri makinelerin kontrolü ile kendiliğinden yönetilebilir bir duruma gelmektedir (Dağıtmaç ve Ekmen, 2019: 5). Bu süreçte akıllı araçların iş modellerine uygulanması sonucunda süre, enerji ve maliyet azaltılmakta, üretimin kalitesi artmakta ve insan iş gücü farklı alanlara kaymaktadır. Teknolojik yenilikler ile birlikte Endüstri 5.0 kavramı ortaya çıkmıştır. Endüstri 5.0 döneminde yapay zekalı robotlar kendi başına buyruk hareket edebilecek, hatta ihtiyaçları belirleyip kendi iradeleriyle yeni

yapay zeka robotlar yapabileceklerdir (Dağıtmaç ve Ekmen, 2019:181). Bu süreçte yapay zeka ve makine öğrenmesi yaygınlaşarak robotları üreten robotlar ve yapay zekanın kendisini daha akıllı bir şekilde tasarlaması öngörülmektedir. Bu nedenle toplumsal yaşamda dijital odaklı önemli bir değişimin yaşanması söz konusudur. OECD araştırmasına göre 15-20 yıl içerisinde mevcut işlerin %32'sinin dijitalleşme ile yıkıcı bir dönüşüme uğraması öngörülmektedir (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2019: 69). Bu noktada dijital teknolojinin insan odaklı olarak toplumsal yaşamda yerini alması merkezi bir konu olarak ortaya çıkmaktadır.

Dijital teknoloji ile birlikte bilim, teknoloji ve toplum arasında önemli bir etkileşim yaşanmaktadır. Teknoloji toplumsal tabanda giderek yaygınlaşmakta, toplumun davranış ve düşünce kalıplarını etkileyen bir unsura dönüşmektedir. Bu nedenle teknoloji kullanıldığı topluma göre farklı anlam kalıpları üretebilmektedir. Teknolojinin Sosyal İnşası Kuramı'nın öncü isimleri olan Pinch ve Bijker, teknolojinin gelişim sürecini sosyal etkileşim ve toplumsal yapı ekseninde ele almaktadır (Pinch ve Bijker, 1984). Pinch ve Bijker, toplumsal grupların teknolojiye verdikleri tepki ile teknolojinin gelişimi arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ifade etmektedir. Toplumda yaş ve cinsiyet faktörlerinin etkisiyle teknolojiyi benimseyen ve teknolojiye karşıt farklı gruplar bulunmaktadır. Nitekim ilk dönemlerde bisikletin ön tekerleğinin büyük arka tekerleğinin küçük olması kadınların bisiklet kullanmasını etkilemiş ve kadınlar için daha uygun bisikletlerin tasarlanmasına neden olmuştur (Pinch ve Bijker, 1984: 414-415). Farklı grupların teknolojiyi kendi bağlamına göre tanımlaması, teknolojiden farklı beklentileri olması ve teknolojiyi ihtiyaçları noktasında benimsemesi söz konusudur. Bu çerçevede bölgesel gelişmedeki dijital dönüşümün sosyal bağlamında dijital yaka, dijital bölünme, sosyal sermaye ve dijital okuryazarlık kavramlarının yer aldığı ifade edilebilir.

Rekabet, istihdam, iş verimliliği ve inovasyon konularında etkili olan dijital dönüşüm iş yaşamı ve bu yaşama ilişkin kavramları değiştirmektedir. "Dijital Türkiye Yol Haritası" raporunda dijital dönüşüme ilişkin 6 bileşen yer almaktadır. Bu bileşenler teknoloji, altyapı, tedarikçiler, kullanıcılar, yönetim ve insandır (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022: 122-123). İnsan faktöründe eğitim altyapısının geliştirilmesi ve nitelikli iş gücünün yetiştirilmesi hedeflenmektedir. Dijital dönüşümdeki nitelikli iş gücünde dijital kuşak ve dijital yaka kavramı önemlidir. Kuşak kavramı belirli yıl ve olay sonucunda ortaya çıkan etkinin kişilerde oluşturduğu tutum ve davranışları kapsamaktadır. Literatürde kuşaklara ilişkin farklı tanımlamalar yapılmaktadır. En genel tanım ile kuşaklar dünyayı algılama biçimi ile X,Y ve Z olarak kategorize edilmektedir. 1965-1979 arasında doğan "X Kuşağı", 1980-1999 arasında doğan "Y Kuşağı" ve 2000'lerden sonra doğan ise "Z Kuşağı" şeklinde isimlendirilmektedir (Güçer, 2013: 53). Her kuşak iş hayatında farklı davranış kalıpları sergilemektedir. X kuşağı eğitim ve deneyime önem verirken, Y kuşağı otoriteyi sevmemekte ve emir almaktan hoşlanmamakta, Z kuşağı ise bağımsızlık ve özgürlük alanlarına önem vererek otoriter yönetimi reddetmektedir (Taş ve Kaçar, 2019:668). Teknoloji ile birlikte kuşaklar arasında önemli bir kırılmanın yaşandığı ifade edilebilir. Y kuşağındaki sonraki kuşaklar teknolojiye verdikleri önem ile tanımlanmaktadır.

Y kuşağından sonra "online kuşak" ve "kablosuz nesil" gibi farklı kuşak tanımları yapılmıştır. Twenge, hiçbir kuşağın kendilerinden daha yaşlı eski kuşağa göre adlandırılmak istememelerinden dolayı "internet nesli" (İ-Nesli) kavramını tercih etmektedir. Ona göre 1995-2012 aralığında doğan bu nesil interneti sürekli kullanan ve interneti her an elinin altında tutan ilk kuşaktır (Twenge, 2018: 22). Bu kuşak diğer kuşaklara göre daha fazla çevrimiçi olmakta, sanal medyada daha fazla zaman geçirmekte ve yüz yüze iletişim yerine elektronik iletişimi tercih etmektedir. Herhangi bir tepkisini sanal ortamda emoji ile gösteren bu nesil bilgiye ulaşma ve alışveriş yapma gibi birçok temel gündelik pratiği dijital platform aracılığı ile gerçekleştirmektedir. Bu nedenle dijital teknolojiye her an erişebilen bu nesil için yaşam pratiklerinde dijital teknoloji etkili olmaktadır. Bölgesel gelişme açısından bu kuşağın nitelik ve becerilerini dikkate alarak projelerin geliştirilmesi ve hayat geçmesi gerekmektedir. Zira bu kuşak dijital teknoloji odaklı projelerde aktif rol alarak onu toplumsal fayda ekseninde yorumlayabilmektedir. Bu kuşak iş hayatında genellikle dijital yakalı olarak isimlendirilmektedir. Dijital yaka, dijital çağın becerilerini kazanmış beyaz yakalı çalışanlar için kullanılmaktadır (Acıhoğlu ve Kaya, 2021:22-23) Bu çerçevede bölgesel gelişmedeki dijital dönüşümde dijital teknolojiyi etkin bir şekilde kullanan dijital yakanın mevcut projelere doğru eklenmesi halinde bölgesel gelişmenin daha verimli olacağı ifade edilebilir. Zira genç iş gücünün dijital dönüşüme adaptasyonu hem iş gücü verimliliğini hem de toplam faktör verimliliğini olumlu yönde etkilemektedir (Yılmaz, 2021:311-312). Ancak toplumdaki gruplarının dijital teknolojiye ulaşması ve bu teknolojiyi kullanma becerisinde bir farklılık söz konusudur. Bu farklılık dijital bölünme kavramı ile ifade edilmektedir. Dijital bölünme dijital mecraya erişenlerin hangi hızda ve kalitede eriştiği, bir medya okuryazarlığına sahip olup olmadığı, ne tür dijital becerilerle ne tür içeriklere eriştiği ve eriştiği içerikleri nasıl kullanabildiği ile ilgili bir sorundur (Gökalp ve Sütüoğlu, 2021: 23). Teknolojiye ulaşarak veriyi dijital beceri ile yorumlayan ile bu teknolojiye ulaşamayan veya teknolojiye ulaşan ancak veriyi dijital beceri ile

yorumlayamayanlar arasında bir uçurum ortaya çıkmaktadır. Bilişim teknolojilerinin sağladığı imkanlardan yararlanamayanlar bölgesel gelişmedeki sosyal, ekonomik ve politik olanaklardan uzak kalmakta ve bu durum bölgesel gelişmeyi olumsuz etkilemektedir. Bu dezavantajlı durum eğitim, gelir düzeyi ve dijital beceri gibi faktörlerden kaynaklandığı için toplumdaki farklı grupların teknolojiye erişmesi ve bu teknolojiyi etkin bir şekilde kullanabilmesinde sosyal sermaye kavramı devreye girmektedir.

Sosyal sermaye toplum bilimciler tarafından farklı sorunların ifade edilmesinde bir araç olarak kullanılmaktadır. Pierre Bourdieu, sosyal sermayeyi toplumsal eşitsizliğin ve toplumda oluşturulmuş elitlerin iktidarının devamını sağlayan bir kaynak olarak görmektedir (Yarcı, 2011:125). Sosyal sermaye sosyal iletişim ağlarının sağlıklı bir şekilde işlevini yerine getirmesi ve kalkınmayı gerçekleştirmesi noktasında önemlidir (Şan, 2007: 71). Kavramın iletişim boyutunda analiz edilmesi güven kavramı ile birlikte değerlendirilmesine yol açmaktadır. Zira sosyal sermayede güven olgusu sosyal normlar ve iletişim ağı ile inşa edilmektedir (Karagül ve Masca, 2005:39). Yönetimde söz sahibi olanlar ve olmayanlar arasındaki dikey karakterli ve bu yapılar dışındaki oluşumlarda ortaya çıkan yatay karakterli ilişkilerde şekillenen güvenin nitelik ve nicelik durumu, sosyal sermaye kavramının temel göstergesidir (Karagül ve Dündar, 2006:63-64). Dolayısıyla güven faktörünün toplumsal yaşamda sağlam bir zeminde yer alması toplumsal rekabet gücünün artırılması, adaletin sağlanması ve gelir dağılımındaki eşitsizliğin azaltılması ile ilişkilidir. Böylece sosyal sermaye kavramı dikkate alınarak oluşturulan bölgesel gelişme politikaları yerel aktörlerin etkin bir iletişim ağı kurmasını sağlamaktadır. Bu ilişki ve iletişim ağı ile birlikte yöneten ve yönetilen arasındaki ilişki katılımcı bir perspektif ile yeniden kurulmaktadır. Bu nedenle kalkınma ajansları ve kalkınma idarelerinden “bölge için üreten, proje geliştiren ve bölge ile ilgili ihtiyaçlara vakıf yetkin kuruluşlar olarak sosyal sermayeyi geliştirme yoluyla yerel kalkınmaya katkıda bulunması beklenmektedir” (Yılmaz ve Efşan, 2019: 357).

Bölgesel gelişmenin dijital dönüşüm perspektifi ile gerçekleştirilmesinde dijital yaka, dijital bölünme ve sosyal sermaye kavramları ile birlikte dijital okuryazarlık kavramı önemli bir bileşendir. Dijital okuryazarlık teknolojiyi öğrenme/öğretme süreci ile birlikte teknolojinin kullanımı ile ilgilidir (Ribble, 2011). Kişinin dijital bir platformda bilgiyi bulma ve bulunduğu bilgiyi anlama, analiz etme, üretme ve paylaşabilme becerileri ile birlikte kavram şekillenmektedir. Bu nedenle dijital okuryazarlık dijital teknolojinin bilinçli kullanılması, güvenli iletişim kurulması ve erişilen bilginin eleştirel olarak yorumlanmasını kapsamaktadır. Bilginin eleştirel olarak yorumlanmasında teknoloji okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, eleştirel okuryazarlığı ve bilgi okuryazarlığı etkili olmaktadır. Bu nedenle dijital okuryazarlık “kullanıcıların dijital ortamda etkin şekilde çalışabilmeleri için gerekli olan karmaşık, bilişsel, sosyolojik ve duygusal becerileri içermektedir” (Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, 2022: 14).

Bölgesel gelişmede dijital teknolojiye erişimin sağlandığı durumda dijital teknolojiye erişenlerin bu teknolojiyi nasıl ve hangi amaçlar doğrultusunda kullandıkları konusu önemli bir problem olarak ortaya çıkmaktadır. Zira bu problem toplumsal yaşamın sosyal, kültürel, politik ve ekonomik boyutunu etkilemektedir. Dijital platformları bilinçli bir şekilde kullanan toplumsal gruplar nitelikli iş gücünü temsil etmekte, demokratik ve katılımcı bir kültürü benimsemekte ve yönetimde söz sahibi olmaktadır. Bu durum ekonomiyi olumlu etkilemektedir. Yüksek dijital okuryazarlık düzeyine sahip ülkeler daha yüksek ekonomik büyüme seviyelerine sahip olma eğilimindedir ve dijital okuryazarlık ekonomik kalkınmada önemli bir faktördür (Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, 2022: 8). Dolayısıyla teknolojinin sosyal bağlamında dijital okuryazarlık şemsiyesi altında dijital yaka, dijital bölünme ve sosyal sermaye kavramları ile birlikte dijital dönüşüm toplumsal yaşamda yerini almaktadır.

3. DİJİTAL DÖNÜŞÜMDE MEVKA VE KOP BÖLGE KALKINMA İDARESİ’NİN ROLÜ

Dijital dönüşüm yapay zekâ, büyük veri, otonom robotlar, bulut bilgi işlem, nesnelere interneti, akıllı sensör teknolojileri ve siber güvenlik gibi çeşitli dijital teknolojilerini kapsamaktadır. Dijital dönüşüm müşteriye dönük süreçlerin, iş modellerinin özellikle gelişmekte olan dijital teknolojilerin kullanılmasıyla yeniden tasarlanarak süreç, teknoloji ve insan unsurlarında yaşanan değişimdir (Acıiloğlu ve Kaya, 2021:22-23). Dijital dönüşümde merkezde teknoloji ve insan bulunmaktadır. Teknoloji ve insan arasındaki etkileşim birlikte çalışılabilirlik ilkesi ile yönetilmektedir. Dijital dönüşüm perspektifi açısından değeri çok büyük olan birlikte çalışılabilirlik, kurum ve organizasyonların amaçlar dâhilinde iş süreçlerini yürütme, bilgi paylaşma ve transfer edebilme yeteneğidir (İnce ve diğerleri, 2023:23). Birlikte çalışılabilirlik bölge paydaşları açısından fiziksel, bilişsel ve kültürel bir uyumu gerekli kılmaktadır. Aynı zamanda bu uyumun yakalanmasında dijital teknolojilerin etkin bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Dolayısıyla bölgesel gelişmede çok aktörlü bir yapıda ve uyum ilkesi çerçevesinde dijital teknolojilerin kullanımı dijital dönüşümü gerekli kılmaktadır. 2023 Sanayi ve Teknoloji Strateji

Belgesi'nde "Yüksek Teknoloji ve İnovasyon", "Girişimcilik", "Beşerî Sermaye" "Altyapı" olan ana bileşenlerden bir tanesi de "Dijital Dönüşüm ve Sanayi Hamlesi"'dir (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2019: 3). Dijital Dönüşüm ve Sanayi Hamlesi'nde sanayinin dijital dönüşümü hedeflenmekte ve her işletmenin dijital teknolojiyi etkili bir şekilde kullanarak kendi dijital yeteneklerine sahip olması vurgulanmaktadır. Ayrıca Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın 2022 Faaliyet Raporu'nda "Milli Teknoloji Hamlesi hedefleri doğrultusunda ilgili paydaşlarla işbirliği içinde, teknoloji geliştirme ile bireylerin ve işletmelerin dijital dönüşümü konularında bireysel yetkinlikler ile toplumsal bilinç ve kültürün gelişmesine faaliyetlerde bulunmak" ifadesi yer almaktadır (Faaliyet Raporu, 2022:10). Bu nedenle dijital dönüşüm farklı aktörlerin işbirliği ile teknolojinin etkin bir şekilde kullanılmasını gerekli kılmaktadır.

Dijital dönüşüm inovasyon ve girişimciliği teşvik etmekte, kamu hizmetlerinin iyileştirilmesini vurgulamakta ve eşitsizliğin azaltılmasını öncelemektedir. Bu nedenle dijital dönüşümde üç temel bileşen söz konusudur: Fiziksel, Bilişsel ve Kültürel (Oracle, 2024). Dijital dönüşümün gerçekleşmesi için kağıttaki içerik ve verilerin dijital ortama aktarılması gerekmektedir. Bu nedenle dijital dönüşüm kağıt tabanlı veriden bilgisayar tabanlı veriye geçişi gerekli kılmaktadır. Dijital dönüşümün bilişsel ayağında bilgisayara işlenen verinin analizi veri analizleri tarafından yapılmaktadır. Dijital dönüşümün kültürel ayağı ise toplumsal yapıda karşılık bulmaktadır. Dijital teknolojilerin getirdiği yenilik toplumsal yapıyı etkileyerek dönüştürmektedir. Bu nedenle bölgedeki dijital dönüşümün saptanması için mevcut durumun analizi önemlidir. Konya ve Karaman illerindeki imalat sanayilerinin dijital dönüşüme ilişkin mevcut durum, karşılaşılan zorluklar ve ihtiyaçları belirlemek için anket, mülakat ve odak grup toplantıları yapılarak bir araştırma gerçekleştirilmiştir (Aytaç ve diğerleri, 2022). Araştırmaya göre bölgede faaliyet gösteren işletmeler dijital dönüşüm konusunda geçerli bir strateji ve politikaya sahip değildir ve dijital endüstri araçlarının kullanım düzeyi ve dijitalleşme düzeyleri oldukça düşüktür. Bu nedenle bölgesel gelişmedeki dijital dönüşümün toplumsal tabanda anlaşılması ve iş süreçlerine aktarılmasında dijital dönüşüme ilişkin proje ve faaliyetler önemlidir.

3.1. Konya'da Dijital Dönüşüme İlişkin MEVKA'nın Faaliyetleri

MEVKA, kamu kurumları ile birlikte özel sektör ve STK temsilcileri arasındaki işbirliğini artırmak amacıyla kurulmuştur. MEVKA'nın görev sahası Konya ve Karaman illeridir (MEVKA, 2023). MEVKA Konya'da "Konya Yatırım Destek Ofisi" ile hizmet vermektedir. Ajans kamu, özel sektör ve STK arasındaki işbirliğini geliştirerek bölgesel gelişmede bu aktörleri harekete geçirmek, sürdürülebilir ve rekabetçi bir bölgesel gelişmeyi yönetmek ve bölge içindeki sosyo-ekonomik farkları azaltmak amacıyla hizmet vermektedir. MEVKA, bölge kaynaklarının yerinde ve etkin bir şekilde kullanılması doğrultusunda çeşitli projeler gerçekleştirmektedir. Ajans 2010-2013 ve 2014-2023 dönemlerini kapsayan bölgesel gelişme planları ile bölgenin kendine özgü dinamiklerini ortaya koyarak ulusal ve küresel rekabet boyutunda bölgesel gelişmeye katkı sağlamaktadır. Bölge Planı 2024-2028 taslak halinde kamuoyu ile paylaşılmıştır. Bu çerçevede MEVKA sektör ve bölgeye özel raporlar oluşturmakta, çeşitli proje çağrılarında çıkmakta ve farklı eğitimler gerçekleştirmektedir. Ajans, bölgeye dijital dönüşüm ekseninde teknik destek ve sosyal gelişmeyi destekleme ve finansman desteği sunmaktadır. Ajansın diğer kurum desteklerinde teşvik robotu ve akıllı algoritma desteği öne çıkmaktadır. Teşvik robotu desteğinde robot ile yatırımcılar şehir ve sektör ilgili yatırım teşviklerinden haberdar olarak yatırım teşviklerini hesaplayabilmektedir. Gelişmiş akıllı algoritma tekniği ile desteğe ilişkin programın adı, konusu ve ilgili kurumun adı gibi anahtar kelimeler girildiğinde destekler listelenmektedir. Ayrıca MEVKA "COVID-19 Salgınının Bölgedeki Ekonomik ve Sosyal Etkileri" isimli raporunda dijitalleşmeye vurgu yapmaktadır. (MEVKA, 2022:72). Raporda dijital ortama geçişte ciddi bir sorun beklenmediği ve odaklanması gereken sektörün biyoteknoloji ve dijitalleşme olduğu ifade edilmektedir.

MEVKA, çeşitli eğitimler ile bölgedeki dijital dönüşümü yönetmektedir. Eğitimlerdeki hedef kitle genellikle gençlerdir. Gençlerin mesleki becerilerinin artırılmasına yönelik "Dijital Beceri Geliştirme Sertifika Programı", Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri'ndeki öğrencilere yönelik robotik kodlama ve temel arduino eğitimleri, Karatay bölgesindeki Belediye ve İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü ile robotik teknolojik farkındalığı artırmak amacıyla gerçekleştirilen "RobotKaratay" projesi ve Ahi Evran Mesleki Eğitim Merkezi'ne üç boyutlu katı modelleme, üç boyutlu yazıcı teknolojileri ve bilgisayar destekli tasarım eğitimi öne çıkmaktadır (MEVKA, 2022a, 2022b, 2022c ve 2022d). Eğitim ve projeler ile gençlerin robotik kodlama ve dijital teknoloji becerilerinin artırılması hedeflenmekte ve TEKNOFEST gibi teknolojik inovasyon odaklı yarışmalara katılımı teşvik edilmektedir. MEVKA Konya İl Emniyet Müdürlüğü ile sistemle ilgili ağ ve güvenlik uzmanlığı eğitimleri gerçekleştirmiştir (MEVKA, 2021a). Ajans, Konya Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği ile "Esnaf Güvenli Bilişimle Güçleniyor Projesi" kapsamında dijital becerilerin güçlendirilmesine ilişkin değişen tüketici tercihlerine yönelik eğitim vermiştir (MEVKA, 2020). MEVKA, dijital dönüşüm kapsamında Konya Ekoturizm

Değerlerinin Dijitalleştirilmesi, Facebook ve Instagram Mecralarında Etkili Reklam Verme, Genç İstihdamında Dijitalleşme, Online SEO Eğitimi, Kodlama, Evde Üretim Yapan Kadınlara Yönelik Dijital Pazarlama ve 3D Tasarım ve Modelleme gibi çeşitli başlıklarda dijital dönüşüme yönelik farklı eğitimler gerçekleştirmiştir. Ayrıca Ajans “Kaynak Verimliliğinin Geliştirilmesi Mali Destek Programı” kapsamında Selçuklu Belediyesi tarafından yürütülen “Akıllı Atık Toplama Sistemi Projesi”ni hayata geçirmiştir (Selçuklu Belediyesi, 2021). MEVKA’nın Konya-Karaman Çocuk Eylem Planı (2016-2018) bulunmaktadır. Bu planın 9. maddesinde çocuklara ilişkin çalışmaların etkili ve verimli yürütülmesi noktasında ortak veri tabanının kurulması hedeflenmiştir (MEVKA, 2016:12). MEVKA’nın faaliyet yürüttüğü bir diğer alan Siber Vatan’dır.

Siber Vatan kavramı dijital dönüşümde önemli kavramlardan birisidir. Kavram bilgisayarların kullanıcı kadar akıllı, geliştiricisi kadar zeki olanların, etik hiçbir kuralın, hiçbir adalet kavramının bulunmadığı, en ufak bir hatanın ciddi ve uzun yıllar sürebilecek etkilerinin, tüm hatların izlenebilir, dinlenebilir ve işlenebilir olmasına yol açtığı bilinen platformlarda açıklanması oldukça güç ama sınırları da bağlı bulunan protokole göre iletişimin sürebildiği işlemler ve operatörlerin tümüdür (Bozkurtlar, 2021). Bu noktada kavram Türkiye’deki vatan olgusunun dijital izdüşümü çerçevesinde dijital platformlardaki tüm işlemlerin korunmasına tekabül etmektedir. Dijital dünyada veriyi elinde tutanların demokrasi, hak ve hukuku hiçe sayarak dijital diktatörlük kurduğu dikkate alındığında vatan savunmasında denizde mavi vatan olduğu gibi dijital dünyada siber vatani içine alacak şekilde genişletilmesi gerektiği için kavram teknik altyapı ile birlikte içerik üretimini de kapsamaktadır (TRT, 2021). Siber vatanın var olma koşulu siber güvenlidir. Siber güvenlik, siber ortamı oluşturan bilişim sistemlerinin saldırılardan korunmasını, bu ortamda işlenen bilginin gizlilik, bütünlük ve erişilebilirliğinin güvence altına alınmasını, saldırıların ve siber güvenlik olaylarının tespit edilmesini, bu tespitlere karşı tepki mekanizmalarının devreye alınmasını ve sonrasında ise sistemlerin yaşanan siber güvenlik öncesi durumlarına geri döndürülmesini kapsamaktadır (T.C.Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2024a). Dolayısıyla siber güvenlik siber vatan için vazgeçilmez bir öge olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle Ulusal Siber Olaylara Müdahale Merkezi (USOM) Avcı, Azad, Kasırğa ve Atmaca gibi projeler ile ulusal siber güvenliğe önemli katkı sağlamaktadır (T.C.Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2024b).

Siber vatan güvenlik unsurları ile birlikte toplumsal yaşamda sosyal, ekonomik ve kültürel etkileşimleri kapsamaktadır. Bu nedenle günümüzde teknolojiyi kullanan vatandaşların siber vatanın bir parçası olduğu kabul edilebilir. Siber vatanın bir parçası olma durumu dijital vatandaşlık kapsamında anlamlıdır. Dijital vatandaşlık teknoloji kullanımına ilişkin uygun ve sorumlu davranış normlarıdır (Telli, 2021: 37). Maliyet, zaman, hız ve kolaylık unsurları dijital vatandaşlığı zorunlu ve ihtiyaç temelinde yeniden tanımlanmasına neden olmuştur. Ribble dijital vatandaşlığı dokuz ekseninde dijital iletişim, dijital haklar ve sorumluluklar, dijital erişim, dijital ticaret, dijital okuryazarlık, dijital etik, dijital hukuk ve dijital sağlık olarak tanımlamıştır (Ribble, 2011). Dijital vatandaşlığın dokuz boyutundan birisi de dijital güvenlidir. Dijital güvenlik dijital ortamdaki güvenliği sağlamak için alınması gereken önlemlerdir (Ribble, 2011: 27). Dijital güvenlik yaklaşımı kişinin dijital platformlarda daha bilinçli ve dikkatli hareket etmesini incelemektedir (Dede, 2024: 24). Zira dijital güvenlik veri sömürgeciliğe kapı aralamaktadır. Dijital çağda veri sömürgeciliği dijital kapitalizmin yeni bir görünümü olarak ortaya çıkmaktadır.

Veri sömürgeciliği kapitalist rasyonalitenin sosyal ağlarda toplumsal iletişimi gözetleyip, sayısallaştırarak gerektiğinde onu birikim yaratma adına kullanmasıdır (Kaya, 2021: 136). Veri sömürgeciliği yeni bir sosyal ve ekonomik düzen dayatmakta, büyük sanal medya kuruluşlarının farklı çıkarlarına dayanmakta ve toplumsal yaşamda eşitliksizlikleri derinleştirmektedir. Bu nedenle kavram teknolojik bağımlılık düzleminde kişisel verilerin kötüye kullanılmasına yol açmakta ve yerel kültürlerin silinmesine neden olmaktadır. Bu durum bir mücadeleyi beraberinde getirmektedir. “Siber Vatan Programı” bu mücadelenin bir ayağını oluşturduğu kabul edilebilir. Zira program ile ulusal stratejilere uygun şekilde nitelikli gençlerin yetiştirilmesi, dijital güvenliğin gençler ile tesis edilmesi ve kültürel kodlara uygun dijital içerik üretilmesi amaçlanmaktadır. “Siber Vatan Programı”nın ülke genelinde kalkınma ajansları ile yaygınlaştırılması hedeflenmekte ve siber güvenlik alanında nitelikli insan kaynağının yetiştirilmesi öngörülmektedir. Türkiye’de “Siber Vatan Programı” 16 kalkınma ajansı bölgesinde ve 22 ilde yürütülmektedir. Bu program eğitim programı ile birlikte teknik gezi, usta-çırak buluşması, konferans, seminer, mentor firmalar ve Capture th Flag (CTF) yarışmaları ile motivasyon oluşturulmakta ve inovatif fikirleri tetikleyen düşünce yapısının oluşması ve girişimcilik ruhunun gelişmesi desteklenmektedir (Siber Vatan, 2024).

MEVKA ile Konya Teknik Üniversitesi arasında “Kalkınma Ajansları Siber Vatan Programı Siber Güvenlik Eğitimi İşbirliği Protokolü” imzalanarak Türkiye Siber Vatan Programı çalışmalarına başlanmıştır. Protokol ile siber güvenlik uzmanı ihtiyacının karşılanması, öğrenci farkındalıklarının artırılması ve potansiyel yeteneklerin

tespit edilerek dijital ve siber güvenlik teknolojileri alanına yönlendirilmesi ve desteklenmesi amaçlanmıştır (MEVKA, 2024). Bu protokol ile birlikte siber güvenlik alanında ihtiyaç duyulan insan kaynağının karşılanması, nitelikli insan kaynağının yetiştirilerek genç istihdamın artırılması ve teknoloji odaklı girişimciliğin geliştirilmesi söz konusudur. Proje ile aynı zamanda bölgedeki dijital dönüşümde bir farkındalık oluşturulduğu ifade edilebilir. Dijital farkındalık dijital dünyada fertlerin dijital teknolojileri etkin, güvenli ve bilinçli bir şekilde kullanmalarına tekabül etmektedir. Aynı zamanda kavram veri güvenliği kapsamında kişisel verilerin bilinçli bir şekilde korunması, paylaşılması ve mevcut risklerin hesaplanmasını kapsamaktadır. Bu noktada dijital dönüşümü dijital farkındalıkla tamamlayan, kendi verisini koruyan, veriyi hakkıyla işleyen ülkelerin 21. yüzyılın kazananları olacaktır (Yanık, 2020). Dolayısıyla dijital farkındalık ile tamamlanan dijital dönüşüm bölgenin veri güvenliğini artıracaktır. Bu farkındalık aynı zamanda bölgesel gelişmede siber dayanıklılık kavramının tartışılmasını beraberinde getirmektedir. Siber saldırılar teknoloji temelinde gerçekleşmekle birlikte ekonomik, politik, kültürel ve sosyal alanı etkilemektedir. Bu nedenle siber dayanıklılık kavramı siber saldırılara karşı siber savunmayı gerekli kılmaktadır. Siber dayanıklılık siber saldırılara karşı direnç gösterme, saldırıların etkilerini en aza indirme ve normal işleyişine hızla dönme yeteneğini ifade ederken, siber olgunluk bir organizasyonun siber güvenlik yönetimi süreçlerindeki başarısını ifade etmektedir (Bursadabugün, 2024). Bu nedenle bölgesel gelişmedeki dijital dönüşümde siber vatan düzleminde veri sömürgeciliği, dijital farkındalık, siber saldırı, siber dayanıklılık ve siber olgunluk kavramlarının bütünleşik bir şekilde değerlendirilmesi esastır.

3.2. Konya’da Dijital Dönüşüme İlişkin KOP Bölge Kalkınma İdaresi’nin Faaliyetleri

KOP Bölge Kalkınma İdaresi’nin temel görevi bölgenin kalkınmasını gerçekleştirmek için kurum ve kuruluşların faaliyetlerinin uyum içinde yürütülmesini sağlayacak eylem planları hazırlayarak bu planların uygulanmasını sağlamaktır. Bu kapsamda KOP Bölge Kalkınma İdaresi bölgedeki tüm kurum ve kuruluşlar tarafından yürütülen yatırım projelerini izleyerek değerlendirmek, yatırım projelerinin geliştirilmesine yardımcı olmak, kalkınma ajanslarının daha etkili çalışmalar yürütmesine yardımcı olmak, bölgelerin gelişme potansiyeline ve sorunlarına ilişkin araştırma raporları sunmak ve yenilikçi destek programlarını tasarlayarak uygulamak gibi başlıklarda çeşitli görevleri bulunmaktadır (KOP Bölge Kalkınma İdaresi, 2022a). KOP Bölge Kalkınma İdaresi dijital dönüşüm çerçevesinde çeşitli çalışmalar yürütmektedir. Bu çalışmalarda “Mobil Tasarım ve Üretim Merkezi”, Dijital Endüstri ve Dijital Dönüşüme İlişkin Sempozyum, Yeni Medya Okuryazarlığı Eğitimleri ve KOP Bölgesi Teknoparklar Birliği’nin (TEKNOKOP) kurulması yer almaktadır. KOP Bölge Kalkınma İdaresi düzenli bir şekilde KOP Bölgesi’ndeki üniversiteler ile KOP Bölgesel Kalkınma Sempozyumunu gerçekleştirmekte ve bu sempozyumda dijital konulara yer vermektedir.

KOP Bölge Kalkınma İdaresi dijital dönüşüme ilişkin olarak “KOP Astronomi Kütüphanesi” ve “Yeni Nesil KOP Öğrenme Merkezi” projelerini hayata geçirmiştir (KOP Bölge Kalkınma İdaresi, 2022a; 2019b, 2021b). Yeni Nesil KOP Öğrenme Merkezi’nde kariyer, cebir, dil, e-Spor, mimarlık, sanat, bilim, teknoloji gibi farklı başlıklarda atölyeler bulunmaktadır (KOP Bölge Kalkınma İdaresi, 2022b). Konya Akşehir Belediyesi ve KOP İdaresi işbirliği ile Osmanlı Bankası’nın restore edilmesiyle “Nasreddin Hoca Bellek Merkezi” açılmıştır (İHA, 2024). Bu proje binanın tarihi dokusunun korunarak modern teknolojilerin entegre edilmesi, kültürel mirasın korunarak gelecek nesillere aktarılması ve Nasreddin Hoca ile ilgili bilgilerin yer aldığı dijital bir merkez olması açısından önemlidir.

KOP bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmak ve bölgenin rekabet gücünü geliştirmek amacıyla eğitim, turizm, sanat, kültür ve sosyal alanlarda ekonomik ve sosyal yapıyı güçlendirmek için çeşitli projeler yürütmektedir. KOP Kültürel ve Değerler Mali Destek Programı (KOP KÜDEP) bölgenin tarihi, kültürel ve doğal zenginlik ve kültürel mirasın korunması, kültürel değer, gelenek ve sanatın gelecek nesillere aktarılması ve kültürel çeşitliliğin teşvik edilmesi amacıyla yürütülmektedir. KOP Turizm Geliştirme Mali Destek Programı (KOP TURGEP) bölgesel bazda markalaşan turizm bölgelerinin oluşturulması, sürdürülebilir turizm yaklaşımının benimsenmesi ve Bölge’nin gelişiminde turizmin öncü bir sektör konumuna ulaştırılması amacıyla oluşturulmuştur. KOP Sosyal Destek ve Entegrasyon Katılım Programı (KOP SODEK) sosyal içerme alanında toplumsal katılımın artırılması, sosyal eşitsizliklerin azaltılması, toplumsal dışlanma riski altındaki grupların sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi yaşama etkin katılımının sağlanması amacıyla yürütülmektedir. Bu projeler ile birlikte sosyal alanda iki proje öne çıkmaktadır: KOP Okuyor Projesi ve KOP Sosyal Gelişim Programı.

KOP Okuyor Projesi okuma-yazma kültüründe farkındalık oluşturulması, çocuk ve gençlerin düşünme, tasarlama ve üretme becerilerinin artırılması ve nitelikli fertlerin yetiştirilmesi amacı ile oluşturulmuştur. Proje kapsamında Bölge’deki farklı kurumlardan gelen projeler desteklenmiş ve Konya’da “Okuma Kültürü ve

Farkındalık Çalıştayı” gerçekleştirilmiştir. Çalıştay raporunda dijital ekseninde elektronik kitabın yetersizliğine vurgu yapılmış ve bu yetersizliğe ilişkin her bir okuyucuya özel farklı düzeylerde elektronik okuma araçlarının geliştirilmesi önerilmiştir (Okuma Kültürü ve Farkındalık Çalıştayı Raporu, 2017:18). Ayrıca raporda çocuklara yönelik e-Kitap modüllerinin artırılması gerektiği vurgulanmıştır. KOP Sosyal Gelişim Programı bölgesel sorunlar ile birlikte dezavantajlı kesimlerin ekonomik ve sosyal hayata aktif katılımı başlıklarına odaklanmıştır. Projenin amacı toplumsal bütünleşmeyi güçlendirmek ve kalkınma sürecini hızlandırmaktır (Sosyal Projeler Çalıştayı Sonuç Raporu, 2019a). Konya’da gerçekleştirilen “Sosyal Projeler Çalıştayı Sonuç Raporu”nda medya okuryazarlığı ve sosyal medya gibi dijital becerilerin öğretim programlarında zorunlu olması ve internet bağımlılığı konusunda bilinçlendirmenin artırılması yer almıştır (Sosyal Projeler Çalıştayı Sonuç Raporu, 2019a: 70-71). Sosyal Projeler Çalıştayı Sonuç Raporu’nda teknolojik faaliyetlerin geliştirip artırılması ve yazılıma ilişkin eğitimlerin verilmesi önerilmiş ve teknoloji kapsamında çocukların yalnızlaşması sorununa dikkat çekilmiştir. Ayrıca raporda elektronik ürünlerin okunması ve paylaşılması noktasında teknolojik altyapının geliştirilmesine vurgu yapılmıştır.

Bölgesel gelişmede dijital seferberliğin gerçekleştirilmesi ve dijital dönüşümün sağlıklı bir şekilde hayat bulması noktasında en önemli konu veridir. Buradan hareketle veriye “çağımızın ham maddesi” denilmektedir (Aktan, 2018:3). Günümüzde farklı içerik ve kanallardan elde edilen unsurlar Büyük Veri kavramı ile ifade edilmektedir. Büyük Veri farklı dijital içerik türlerinden oluşan ve klasik veri işleme teknikleri kullanılarak işlenmesi imkansız olan bir hacimdeki heterojen veriye tekabül etmektedir (Gahi, Guennoun ve Mouftah, 2016: 953). Büyük Veri gezinme geçmişi, çerezler, sosyal ağlar, kamera kayıtları, videolar ve kişisel bilgiler gibi büyük bir hacme ve yüksek hıza sahip geçerli, değerli ve çeşitli içerikten oluşmaktadır. Tüm bu unsurlar verinin kaliteli ve güvenli bir şekilde saklanması ve analiz edilmesini gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla veri günümüz dünyasında en önemli temel yapı taşı ise verinin toplanması, saklanması ve doğru analiz edilerek toplumsal fayda üretmesi ekseninde kullanılmasında veri merkezlerinin bölgesel gelişme açısından kritik bir öneme sahip olduğu ifade edilebilir.

Veri merkezleri dijital verilerin depolandığı bir sistemdir. Veri merkezlerinde ağda bulunan çeşitli cihazların güvenli bir şekilde çalışmaları sağlanmakta, bu cihazlar aynı zamanda saklanarak korunmakta ve kullanıcıların kesintisiz ve hızlı bir şekilde veriye ulaşmasında güçlü bir elektrik iklimlendirmenin olduğu teknik ve ağ alt yapısı bulunmaktadır (Günel, 2014). Veri ile dijital dönüşüm arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur. Veriyi doğru yorumlayarak toplumsal hizmet alanında kullanan toplumlar için akıllı toplum kavramı kullanılmaktadır. Akıllı toplum, dijitalleşme ile birlikte yapay zekanın toplumsal yapıda etkin bir şekilde kullanılması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu toplumda insan ve makine arasındaki ilişki anlam değiştirerek insan ve makine arasında bir uyum ortaya çıkmaktadır. Bu uyum sonucunda toplumsal yaşamda teknolojinin insan odaklı kullanılması ile birlikte “Toplum 5.0” anlayışı ile şekillenmektedir. Toplum 5.0’da yapay zeka, drone, akıllı cihazlar, nesnelerin interneti ve siber güvenlik gibi teknolojilerin toplumsal yaşamda daha fazla yer alması öngörülmektedir. Böylece dijitalleşen tüketici tercihleri ve değişen toplumsal yapı sonucunda bilgi toplumundan geleceğin toplum modeli süper akıllı toplum olan Toplum 5.0 modeline geçiş yapılması planlanmaktadır (Büyüksulu, 2020:16). Bölgesel gelişme açısından akıllı toplum bölgeye ilişkin verinin etkili ve verimli bir şekilde yönetilmesi ile ortaya çıkmaktadır. Bölgeye ilişkin veri yerel aktörler tarafından toplumsal fayda ilkesi ile yorumlanması sonucunda bölgedeki gelişme stratejik bir şekilde yönetilmektedir. Bölgesel gelişmeye ilişkin kamu hizmetleri bu veriye göre profesyonel bir şekilde planlanarak yatırıma dönüşmektedir. Zira veri analizi yoluyla bir bölgedeki okul, hastahane veya bakım evleri gibi yapılarda kesin talep tahmini mümkün olmaktadır (Büyükbıngöl,2021:39). Bu çerçevede dijital dönüşüme tüm yerel aktörlerin katılımı ve bu aktörlerin işbirliği içinde çalışmasında ortak bir veri tabanının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle KOP Bölge Kalkınma İdaresi “KOP Veri Merkezleri Projesi”ni başlatmıştır. İdare tarafından hazırlanan “Osmanlı’nın Güvenli Veri Merkezi Konya” raporuna göre Konya Osmanlı arşivlerinin yedeklenmesi ve güvenli bir şekilde saklanması noktasında en ideal lokasyon olmuştur (Osmanlı’nın Güvenli Veri Merkezi, Konya:12). Birinci Dünya Savaşı sırasında ülkenin en mahrem kayıtları Konya’da muhafaza edilmiştir.

“Osmanlı’nın Güvenli Veri Merkezi Konya” raporunu referans alan KOP Bölge Kalkınma İdaresi, KOP Veri Merkezleri Projesi’ni başlatarak Konya’yı Türkiye’nin veri merkezi olarak konumlandırmıştır. Proje Türkiye’nin ilk ve tek veri merkezleri projesi olarak Konya’da 50 bin metrekare alana kurulması planlanmaktadır (KOP Bölge Kalkınma İdaresi, 2016). Deprem riskinin az olması, jeolojik ve jeopolitik açıdan güvenli olması, afet riskinin düşük olması, güneş enerji potansiyeli, uygun iklim şartları, asayiş bakımından güvenilir olması, uygun arazi altyapısı ve enerji güvenliği Konya’nın veri merkezi olarak seçilmesinde etkili olan unsurlardır. İdare proje kapsamında talep analizi, model çalışması ve ekonomik rantabilite hesapları

gerçekleştirilerek ilgili kamu kuruluşları ile çeşitli görüşmeler gerçekleştirmiştir. Projeye kamu kurumlarının yanında ulusal ve uluslararası düzeyde bilişim ve iletişim şirketleri, sağlık kurumları, bankalar ve özel sektörde faaliyet gösteren farklı yapılar dahil edilmiştir. Proje ile klasik bir veri merkezi yerine uluslararası vergi muafiyeti, teşvik ve avantajlar, ulusal ve uluslararası çalışanlar açısından birtakım faydalar ile farklı bir lokasyona sahip bir veri merkez olması amaçlanmaktadır. Böylece Merkez ticari, ekonomik ve teknolojik açıdan bilişim ve iletişim sektörlerini kapsayacak şekilde ve çevreye duyarlı yeşil bir veri merkezinin kurulması söz konusudur.

Veri toplumsal yapıyı açıklama ve anlamlandırmada kritik bir rol oynamaktadır. Doğru ve geçerli bir veriye dayanarak oluşturulan strateji, politika ve projeler bölgesel gelişmeye olumlu katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda verinin toplumsal fayda ilkesi ile yorumlanması bölgesel gelişmenin rekabetçi, yenilikçi ve sürdürülebilir bir temelde yükselmesini sağlamaktadır. Bu nedenle bölgesel gelişme açısından veriye dayanarak projelerin oluşturulmasında veya mevcut projelerin veri çerçevesinde güncellenmesinde “KOP Veri Merkezleri Projesi”nin kritik önemde olduğu ifade edilebilir. Veri Merkezleri Projesi ile birlikte KOP Bölge Kalkınma İdaresi bölgedeki dijital dönüşümü stratejik bir şekilde yönettiği, bu stratejiyi destekleyen çeşitli proje çağrılarını ile yerel aktörleri gelişme paydasında buluşturduğu ve dijital dönüşümün toplumsal ayağını desteklediği ifade edilebilir.

4. SONUÇ

Bölgesel gelişmenin dinamiklerini okuyabilen ve bu dinamiklere göre proje, rapor ve eylem planı hazırlayabilen yerel aktörlerin bölgesel gelişmedeki rolü önemlidir. Dijitalleşme ile birlikte dijital dönüşüm önemli bir başlık haline gelmiştir. Dijital dönüşüm daha katılımcı bir toplumun ortaya çıkmasında, eşitsizliklerin azaltılmasında ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarının ortadan kaldırılmasında kritik bir konudur. Bu nedenle çalışmada MEVKA ve KOP Bölge Kalkınma İdaresi'nin Konya'da dijital dönüşüme ilişkin faaliyet ve projeleri incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda MEVKA ve KOP Bölge Kalkınma İdaresi'nin dijital dönüşüme ilişkin önemli faaliyetleri olduğu saptanmıştır. Ancak dijital dönüşümün daha eşitlikçi ve katılımcı boyutta ilerlemesi için bazı hususlar önemlidir. MEVKA ve KOP Bölge Kalkınma İdaresi Konya ve KOP Bölgesi'nde dijital dönüşüm endeksi oluşturabilir. Bu endeksin oluşturulmasında verinin kritik bir rolü bulunmaktadır. Bu nedenle KOP Bölge Kalkınma İdaresi tarafından yürütülen “KOP Veri Merkezleri Projesi”nin hayata geçmesi gerekmektedir. Bu projenin hayata geçmesinde Konya'daki üniversitelerin katkısı önemlidir. Ancak YÖK'ün “Büyük Veri Projesi” kapsamındaki faaliyetinde Konya'daki üniversiteler pilot üniversite olarak yer almamaktadır. Bu çerçevede ildeki üniversitelerin pilot üniversite kapsamına alınması için bazı adımlar atılabilir. Ayrıca Konya ilindeki üniversiteler TÜBİTAK'ın “Üniversitelerin Alan Bazında Yetkinlik Analizi” raporu kapsamında ihtisaslaşma alanlarına ilişkin dijital bir dönüşüm hareketini başlatabilir. Bu adımlar ile birlikte bölgesel gelişmedeki süreçlerin daha şeffaf bir şekilde yönetilmesi, katılımcı bir kültürün oluşması ve farklı toplumsal gruplar arasında dijital eşitsizliklerin azaltılmasının sonucunda kaliteli, rekabetçi ve sürdürülebilir bir dijital dönüşüm gerçekleşebilir.

KAYNAKÇA

Aytar, O., Soy, H. ve Botsalı, F., M. (2022). Digital Transformation Need Analysis: A Research On Manufacturing Businesses In Konya and Karaman (TR 52) Province: *Konya Journal of Engineering Sciences* 16 (10), 27-40. DOI: 10.36306/konje:1085891

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2023). *Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı*. (1.07.2023). <https://www.aile.gov.tr/media/132816/turkiye-c-ocuk-haklari-strateji-belgesi-ve-eylem-planı-2023-2028-dijital.pdf>

Acıhoğlu, İ. ve Kaya, N., N. (2021). *Beyaz Yakalının Dijital Yakalıya Dönüşümü*. Ankara: Elma.

Aktan, E. (2018). Büyük Veri Uygulama Alanları Analitiği ve Güvenlik Boyutu. *Bilgi Yönetimi Dergisi* 1 (1), 1-22 . DOI: 10.33721/by.403010

BTK (2021). *Dijital Oyunlarda İslamofobi* (12.07.2023). <https://www.guvenlioyuna.org.tr/blog-detay/dijital-oyunlarda-islamofobi>

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (2022). Türkiye'de Dijital Dönüşüm Ve Dijital Okuryazarlık. (19.01.2023) <https://www.btk.gov.tr/uploads/pages/arastirma-raporlari/tu-rkiyede-dijital-do-nu-s-u-m-vedijital-okuryazarlik.pdf>

- Büyükbingöl, A. (202). *Toplum 5.0'A Doğru*. Ankara: Astana.
- Büyükuslu, A., R. (2020). *Toplum 5.0 Süper Akıllı Toplum*, İstanbul: Der.
- Bursadabugün (2024). *Bakan Uraloğlu 17. Uluslararası Bilgi Güvenliği ve Kriptoloji Konferansı'nda konuştu*. https://www.bursadabugun.com/haber/bakan-uraloglu-17-uluslararasi-bilgi-guvenligi-ve-kriptoloji-konferansi-nda-konustu-1756882.html#google_vignette
- Bozkurtlar, B. (2021). "Ulus Devletlerin Siber Güvenlik Stratejileri Ve Siber Vatan Kavramıyla Bir Değerlendirme." https://www.academia.edu/61993666/ULUS_DEVLETLER%C4%B0N_S%C4%B0BER_G%C3%9CVENL%C4%B0K_STRATEJ%C4%B0LER%C4%B0_VE_S%C4%B0BER_VATAN
- Castells, M. (2013). *İsyan ve Umut Ağları İnternet Çağında Toplumsal Hareketler* (Çev: Ebru Kılıç). İstanbul: Koç Üniversitesi.
- Castells, M. (2013). *Ağ Toplumunun Yükselişi* (Çev: Ebru Kılıç) İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Dağıtmaç, M. ve Ekmen, Ş. (2019). *Dijital Psikolojik Devrim*. İstanbul: Motto.
- Dede, A (2009). AB Uyum Sürecinde Kalkınma Ajansları ve Mevlana Kalkınma Ajansı", Konya. Ticaret Odası, Haziran, https://www.kto.org.tr/d/file/mevka_rapor.pdf. (15.05.2023)
- Dede, A. (2024). Dijital Vatandaşlığın Dokuz Boyutu ve E-Devlet Uygulamaları. *EKEV Akademi Dergisi*(97), 15-27. <https://doi.org/10.17753/sosekev.1365162>
- Dündar, S ve Karagül, M. (2006). Sosyal Sermaye ve Belirleyicileri Üzerine Ampirik Çalışma. *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 6(12), 61-78.
- Güçer, Mehmet (2013). Yeni Toplumsal Hareketler Işığında Gezi Parkı Eylemleri. *Dernekler Dergisi*, 2013 (25), 46-55.
- Günel, A. (2014). *Üniversitelere Yönelik Yeni Bir Veri Merkezi Tasarımı ve Uygulaması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bilecik: Bilecik Şey Edebali Üniversitesi.
- Gahi, Y., Guennoun, M. ve Mouftah, H., T. (2016). Big Data Analytics: Security and Privacy Challenge: *IEEE Symposium on Computers and Communication*, 952-957.
- Göklap, E., ve Sütüoğlu, T. (2021). Dijital Eşitsizliğin Yüzleri: COVID-19 Pandemisinin Düşündürdükleri (Edit. A. Zinderen). *Dijital Sosyoloji* içinde (: 19-46), Ankara: Nobel.
- Habermas, J. (1981). New Social Movement. *Telos: Critical Theory of the Contemporary* 7 (49), 33-37.
- İçişleri Bakanlığı, Hacettepe Üniversitesi ve Sivil Toplumla İlişkiler (2022). *Sivil Toplum Dijitalleşmesi Raporu*. (15.09.2023). https://www.siviltoplum.gov.tr/kurumlar/siviltoplum.gov.tr/Haberler/2022/dijitallesme2022/ONAYLANAN-25022022-STDR_kontrol__GELEN_.pdf
- İhlas Haber Ajansı (2024). *Konya'da Nasreddin Hoca Bellek Merkezi açıldı*. (20.03.2024). <https://www.ih.com.tr/konya-haberleri/konyada-nasreddin-hoca-bellek-merkezi-acildi-67454460>
- İnce, F., Şenkutlu, D. ve Yılmaz, S. (2023). *Dijital Dönüşümde Birlikte Çalışılabilirlik İçin E-Belge*. (15.05.2023) <https://bilgem.tubitak.gov.tr/wp-content/uploads/sites/8/Dijital-Donusumde-Birlikte-Calisilabilirlik-icin-E-Belge.pdf>
- Kayalıdere, G. (2021). Dijital Vatandaşlık Kavramı. (Edit. K. Çelebi ve B. Kovancılar) *Dijital Devlet* içinde (: 137-163), Ankara: Gazi.
- Karagül, M. ve Masca, M. (2005). Sosyal Sermaye Üzerine Bir İnceleme. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* (37), 37-52. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esad/issue/6046/81344>
- Kaya, İ. (2021). Çağdaş Kapitalizmin Yeni Görünümleri: Veri Sömürgeciliği. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*(34), 136-139. <https://doi.org/10.16878/gsuilet.871361>
- Keskin, E. (2021). Kamu Hizmetlerinin Dijitalleşmesi.(Edit. K. Çelebi ve B. Kovancılar) *Dijital Devlet* içinde (: 297-326) Ankara: Gazi.
- KOP Bölge Kalkınma İdaresi (2021). *KOP Bölge Kalkınma Programı 2021-2023* (7.01.2023)

<http://www.kop.gov.tr/upload/dokumanlar/264.pdf> .

KOP Bölge Kalkınma İdaresi (2020). *Osmanlı'nın Güvenli Veri Merkezi Konya* (17.03.2023) <http://www.kop.gov.tr/upload/dokumanlar/66.pdf>.

KOP Bölge Kalkınma İdaresi (2016). *Başbakanlık Tanıtım Ajansı'ndan KOP ziyareti* (27.05.2023) <http://www.kop.gov.tr/haber/basbakanlik-tanitim-ajansi-ndan-kop-ziyareti/120#sayfa> sitesinden alındı.

KOP Bölge Kalkınma Dairesi (2017). *Okuma Kültürü ve Farkındalık Çalıştayı Raporu* (27.05.2023) <http://www.kop.gov.tr/upload/dokumanlar/170.pdf>

KOP Bölge Kalkınma Dairesi (2019a). *Sosyal Projeler Çalıştayı Sonuç Raporu* (17.03.2023) <http://www.kop.gov.tr/upload/dokumanlar/200.pdf>

KOP Bölge Kalkınma İdaresi (2019b). *Uluslararası Dijital Endüstri Uygulamaları ve Dijital Dönüşümün Yönetimi Sempozyumu* (17.03.2023) <http://www.kop.gov.tr/haber/uluslararasi-dijital-endustri-uygulamalari-ve-dijital-donusumun-yonetimi-sempozyumu/318>

KOP Bölge Kalkınma Dairesi (2021a). *KOP Bölge Kalkınma Programı 2021-2023* (17.07.2023) <http://www.kop.gov.tr/sayfalar/kop-bolge-kalkinma-programi-2021-2023/54>.

KOP Bölge Kalkınma İdaresi (2021b). *KOP Bölgesi Teknoparklar Birliği "TEKNOKOP" için İmzalar Atıldı.* (17.07.2023) <http://www.kop.gov.tr/haber/kop-bolgesi-teknoparklar-birligi-teknokop-icin-izmalar-atildi/458> sitesinden alındı.

KOP Bölge Kalkınma İdaresi (2022a). *KOP MOTÜM ile Sanayiye Mobil Tasarım Desteği* (05.07.2023) <http://www.kop.gov.tr/haber/kop-motum-ile-sanayiye-mobil-tasarim-destegi/533#prettyPhoto>

KOP Bölge Kalkınma İdaresi (2022b). *Yeni Nesil KOP Öğrenme Merkezi Meram'da Açıldı* (13.07.2023) <http://www.kop.gov.tr/haber/yeni-nesil-kop-ogrenme-merkezi-meram-da-acildi/528>

MEVKA (2016). *Konya-Karaman Çocuk Eylem Planı (2016-2018)* (25.07.2023) <https://www.mevka.org.tr/assets/upload/dosyalar/DsyikTFDT719201744302PM.pdf> sitesinden alındı.

MEVKA (2020). *MEVKA'dan Üç Boyutlu Yazıcı Teknolojileri Eğitimine Destek* (25.07.2023) <https://www.mevka.org.tr/haber/mevka-dan-3-boyutlu-yazici-teknolojileri-egitimi-ne-destek/936>

MEVKA (2021a). *MEVKA'dan Konya Emniyetine Sistem, Ağ ve Güvenlik Uzmanlığı Eğitimi* (25.07.2023) <https://www.mevka.org.tr/haber/mevka-dan-konya-emniyeti-ne-sistem-ag-ve-guvenlik-uzmanligi-egitimi-destegi/1064>

MEVKA (2021b). *Esnaf ve Sanatkarlar MEVKA Desteğiyle Dijital Dönüşüme Gececek* (05.03.2023) <https://www.mevka.org.tr/haber/esnaf-ve-sanatkarlar-mevka-destegiyle-dijital-donusume-gececek/1057>

MEVKA (2022a). *ROBOKARATAY Projesi Robot Yarışması ve Proje Kapanış* (15.05.2023) <https://www.mevka.org.tr/haber/robokaratay-projesi-robot-yarismasi-ve-proje-kapanis-toplantisi-duyurusu/1081>

MEVKA (2022b). *Geleceğin Elektrikli Araç Ustaları MEVKA Desteğiyle Yetiştirilecek* (25.02.2023) <https://www.mevka.org.tr/haber/gelecegin-elektrikli-arac-ustalari-mevka-destegi-ile-yetistirilecek/1076>

MEVKA (2022c). *COVID 19 Salgınının TR 52 Bölgesindeki Ekonomik ve Sosyal Etkileri* (17.03.2023) <https://www.mevka.org.tr/assets/upload/dosyalar/Dsyo1UuzP7292020104224AM.pdf>

MEVKA (2022d). *İmalat Sanayinde Verimliliğin Artırılması ve İlçelerde Genç İstihdamın Sağlanması Finansman Desteği Programı* (17.03.2023) <https://www.mevka.org.tr/assets/upload/dosyalar/mevka-2022-finansman-destegi-basvuru-rehberi.pdf>

MEVKA (2024). *MEVKA ve Konya Teknik Üniversitesi'nden Siber İşbirliği* (10.10.2024) https://www.gazeterize.com/mevka-ve-konya-teknik-universitesinden-siber-isbirligi#google_vignette

Oracle (2024). *Dijital Dönüşüm Nedir?* (02.05.2024). <https://www.oracle.com/tr/cloud/digital-transformation/>

Özer, M., A. (2017). Yönetişimden Dijital Yönetişime: Paradigma Değişiminin Teknolojik Boyutu. *Emek ve Toplum Dergisi* 6 (16), 457-479. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hakisderg/issue/33300/330676>

Özbey, B., İ. (2022). Dijitalleşme, Sosyal Medya ve Risk Toplumu. *İmgelem* 6(10), s.141-158. DOI: 10.53791/imgelem.1053815

- Pinch, T. J. ve Bijker, W. E. (1984) The Social Construction of Facts and Artifacts: Or How the Sociology of Science and the Sociology of Technology Might Benefit Each Other. *Social Studies of Science* 14(3), 399-441.
- Ribble, M. (2011). *Digital Citizenship in School: Washington: International Society for Tecnology in Education.*
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2019). *Sanayi ve Teknoloji Stratejisi* (18.07.2023) <https://www.sanayi.gov.tr/assets/pdf/SanayiStratejiBelgesi2023.pdf>
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2021). *Türkiye'nin Sanayi Devrimi Dijital Türkiye Yol Haritası* (15.03.2023) https://www.gmka.gov.tr/dokumanlar/yayinlar/2023_Dijital-Turkiye-Yol-Haritasi.pdf
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2022). *Faaliyet Raporu* (24.02.2023) <https://www.sanayi.gov.tr/plan-program-raporlar-ve-yayinlar/faaliyet-raporlari/mu2802011617>.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2024). Bölge Kalkınma İdaresi (15.03.2024). <https://www.yatirimadestek.gov.tr/sozluk/bolge-kalkinm-idaresi#:~:text=%C3%9C.V.Y.Z.&text=Sorumlu%20olduklar%C4%B1%20b%C3%B6lgenin%20kalk%C4%B1nd%C4%B1r%C4%B1lmas%C4%B1%20C%20rekabet,ki%C5%9Fili%C4%9Fe%20sahip%20kurumsal%20yap%C4%B1lard%C4%B1r>.
- Selçuklu Belediyesi (2021) *Selçuklu Belediyesi MEVKA ile Akıllı Atık Sözleşmesi İmzaladı* (09.05.2023) <https://www.selcuklu.bel.tr/haberler/guncel-haberler/2753/selcuklu-belediyesi-mevka-ile-akilli-atik-sozlesmesi-imzaladi.html>.
- Sak, R., Şendil, Ş., Ö ve Nas, E. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. *Kocaeli University Journal of Education* 4 (1), 227-256 DOI: 10.33400/kuje.843306
- Şan, M., K. (2007) Sosyal Bilimlerde Yıldızlı Yükselen Yeni Bir Kavram: Sosyal Sermaye Ve Türkiye. *Sosyoloji Yazıları I, Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Ortak Çalışması*, Der: M.K. Şan, s: 282-323. İstanbul: Kızılelma
- TÜBİTAK (2023). *Üniversitelerin Alan Bazında Yetkinlik Analizi* (24.02.2023) <https://tubitak.gov.tr/sites/default/files/2023-yetkinlik-raporu.pdf>
- TRT (2021). Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan 'Siber Vatan' Mesajı. Erişim Adresi: <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogandan-sibervatan-mesaji-547553.html>
- Telli, E. (2021). Dijital erişim. A. Kurt & F. Odabaşı (Ed.), *Pandemi döneminde sınıan dijital vatandaşlık içinde* (ss. 27-45). Anı.
- Twenge, Jean, M. (2018). *İnternet Nesli*. (Çev. Okhan Gündüz). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Taş, H. Y., ve Kaçar, S. (2019). X, Y ve Z Kuşağı Çalışanlarının Yönetim Tarzları ve Bir İşletme Örneği. *OPUS International Journal of Society Researches*, 11(18), 643-675. <https://doi.org/10.26466/opus.554751>
- T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (2024a). Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi ve 2013-2014 Eylem Planı, https://www.google.com/search?q=Ulusal+Siber+G%C3%BCvenlik+Stratejisi+ve+2013-2014+Eylem+Plan%C4%B1%22&rlz=1C1GCEU_trTR974TR974&oq=Ulusal+Siber+G%C3%BCvenlik+Stratejisi+ve+2013/2014+Eylem+Plan%C4%B1%22&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUqBggAEEUYOzIGCAAQRRg7MgcIARAhGJ8FMgcIAhAhGJ8FMgcIAxAhGJ8F0gEHMzY3ajBqNKgCALACAQ&sourceid=chrome&ie=UTF-8 (18.09.2024).
- T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (2024b). Türkiye'nin Siber Kalkanı USOM. <https://www.uab.gov.tr/haberler/turkiye-nin-siber-guvenlik-kalkani-usom> (18.09.2024)
- Yılmaz, V., ve Çelik Efsan, N. (2019). Yerel Kalkınma Aktörlerinin Yerel Kalkınma Yaklaşımı Perspektifinde İncelenmesi. *R&S - Research Studies Anatolia Journal*, 2(7), 342-359. <https://doi.org/10.33723/rs.620809>
- Yılmaz, Y. (2021). Dijital Ekonomiye Geçiş Süreci, Ölçümü ve Dijitalleşme Verimlilik İlişkisi. *İstanbul İktisat Dergisi* 71(1), 283-316. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/istjecon/issue/64179/931788>
- YÖK (2020). *Yükseköğretimde İhtisaslaşma ve Misyona Farklılaşması Bölgesel Kalkınma Odaklı Üniversiteler*. (24.02.2023) https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2020/bolgesel_kalkinma_odakli_universiteler.pdf

Yanık, T. (2020). Dijital farkındalık Türkiye'nin veri güvenliğini artıracak. (24.02.2023)
<https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/dijital-farkindalik-turkiyenin-veri-guvenligini-artiracak/1873019>

Vatandaş Odaklılık Çerçevesinde Türkiye’de Sağlık Hizmetlerinin Dönüşümü Üzerine Teorik Bir Analiz

Ömer Fuad KAHRAMAN

Dr. Öğr. Üyesi Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
İİBF Siyaset Bilimi Kamu Yönetimi Bölümü
kahraman.fuad@gmail.com
orcid.org/0000-0002-4199-5038

Makale Başvuru Tarihi : 28.08.2024

Makale Kabul Tarihi : 01.10.2024

Makale Yayın Tarihi : 25.10.2024

Makale Türü : Araştırma Makalesi

DOI: 10.5281/zenodo.13956661

Abdullah AYDIN

Doç. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
İİBF Kamu Yönetimi Bölümü
abdullahaydin01@hotmail.com
https://orcid.org/0000-0002-4199-5038

Anahtar

Kelimeler:

Yeni Kamu
Yönetimi Anlayışı,
Vatandaş
Odaklılık, Sağlık
Sektörü,
Türkiye’de Sağlık
Hizmetleri

Özet

Vatandaş odaklılık yeni kamu yönetimi anlayışının en çok üzerinde durulan kavramlarından biridir. Vatandaş odaklılık, şirketin daha çok kar elde etmek için bulduğu müşteri memnuniyetinin daha çok ürün satmayı sağlaması gibi müşteri odaklı yönetim oluşturmanın kamu yönetimi yansımasıdır. Ancak müşteri mi? vatandaş mı? Bu tartışma bu çalışmanın odak noktası olan ve devletin hala içinde bulunduğu sağlık sektörünün de önemli bir başlığı niteliğindedir. Özellikle pandemi sürecinde de görüldüğü üzere devlet ve vatandaşın birbirlerinden beklentileri yeniden belirginleşmiştir. Nitekim devletin özellikle 1970’lerden sonra kendini bir şirketmiş gibi yönetme çabasının bu süreçte belli sorunları oluşturmuştur. Bu çalışmada vatandaş odaklılık kavramının sağlık sektörü bağlamında ne gibi yansımalarının olduğu ve Türkiye’deki durumun ne şekilde olduğu ele alınmıştır. Bunu yaparken temel olarak teorik çerçevede analizler yapılmış ve literatürde bulunan analizlerin farklı disiplinlerden bir karma değerlendirmesi yapılamaya çalışılmıştır. Bunun araştırmanın teorik perspektifi meydana getirilirken ikincil veri türlerinden olan dokümantasyonel kaynaklardan, çok kaynaklı raporlardan faydalanılmıştır.

A Theoretical Analysis on the Transformation of the Health Sector in Turkey in the Framework of Citizen-Oriented

Keywords:

New Public
Management
Approach, Citizen
Orientation, Health
Sector, Health
Services in Turkey

Abstract

Citizen orientation is one of the most emphasized concepts of the new public management approach. Citizen orientation is the public administration reflection of creating customer-oriented management, just as customer satisfaction, which the company finds to make more profit, allows selling more products. However, the customer? Alternatively, citizen? This discussion is also an important topic of the health sector, which is the focus of this study and where the state is still involved. As seen especially during the pandemic process, the expectations of the state and citizens from each other have become clear again. As a matter of fact, the effort of the state to manage itself as a company, especially after the 1970s, created certain problems in this process. In this study, the reflections of the concept of citizen orientation in the context of the health sector and the situation in Turkey are discussed. While doing this, analyzes were made in the theoretical framework and a mixed evaluation of the analyzes in the literature from different disciplines was tried to be made. While forming the theoretical perspective of this research, documentation sources, which are secondary data types, and multi-source reports were used.

1. GİRİŞ

Özellikle 20'nci yüzyılın başından itibaren devletin genişlemesi sonucu vatandaşın devletten beklentisi çok ciddi oranda artmıştır. Bu bağlamda usulün esasın önüne geçtiği, ağır bürokrasinin yaşandığı bir kamu yönetimi devri ortaya çıkmıştır. Kamu yönetimi verimsizliği ve hantallığı gerekçe gösterilerek ağır eleştirilere tabi tutulmuş; idarenin bu şekilde tesis edilemeyeceğine yönelik inanç, yönetimleri bu sorunlardan çıkış yolları aramaya itmiştir. Böylece ortaya atılan paradigmalardan birisi olarak yeni kamu yönetimi anlayışı, vatandaş ve devlet ilişkilerini yeniden şekillenmesi maksadı ele almıştır. Bu dönüşüm, kamu yönetimi tarihi içerisinde yaşanan değişimlerin son kırılması olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda minimal devlet anlayışının yeniden yükselmesiyle terkedilmeye çalışılmasına karşın klasik refah devleti anlayışıyla müdahalelerin ve devletin aktör olmağının devam ettiği bazı sektörler, devlet mekanizması veya alternatif aktörler tarafından mı sağlanıp sağlanamayacağı noktasında sıkışıp kalmıştır. Bu sektörlerin en başında ise sağlık sektörü gelmektedir.

Başta sağlık, eğitim ve güvenlik gibi sektörleri hala tekelinde tuttuğu düşünülen devletin, kendisini piyasa mekanizmasına dâhil etmek için elinden geldiğince bu sektörlerle farklı oyuncularını sokması yeni bir durum değildir. Ancak vatandaşların özellikle pandemi sürecinde yaşanan kaos neticesinde devletten bu sektörlerdeki etkinliğini tamamıyla bir kenara bırakmamasını beklediği ifade edilmiştir (Akıncı, 2020:1809-1816). Bu süreçte bir yandan devletin müdahaleciliğinden rahatsız olan post modern vatandaş kimliğinin, diğer yandan devletin bu türden temel hizmetlerden geri durmamasını talep ettiği bir döneme şahitlik edilmiştir. Bu da kendi içinde bir çelişki oluşturmaktadır.

Bu çalışmada sağlık sektörünün içinde bulunduğu durum kamu yönetiminin yaşadığı değişim manasında değerlendirilmiştir. Bunu yaparken özellikle yeni kamu yönetimi anlayışının en çok tartışılan başlıklarından biri olan vatandaş odaklılık kavramı merkeze alınmıştır. Bu makale sınırlılıkları bağlamında sağlık sektöründe vatandaş odaklılığı ele almış ve yine yeni kamu yönetiminin önemli bir kavramı olan çok aktörlüğün göstergesi olarak bu noktada sivil toplumun devreye girmesinin olası sonuçları analiz edilmiştir. Çalışmada sağlık yönetiminin en ciddi oyuncusu durumundaki devletin YKY ile yaşadığı değişimin sağlık sektöründe oluşturduğu etki ve yansımalar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Nihayetinde, özel sektör ortaklığı ve sivil sektör ortaklığının, sağlık yönetimi açısından uygulanmasının doğuracağı sonuçlar irdelenmiştir.

2. YENİ KAMU YÖNETİMİ ANLAYIŞI

1960'lı yıllardan itibaren geleneksel kamu yönetimi birçok gelişmiş ülkede tartışılmaya başlanmıştır. Bilhassa gelişmiş ülkeler, geleneksel kamu yönetiminin mevcut halini sürdürülemez bulmuş ve değişimin şart olduğunu dile getirmişlerdir. Devletin sürekli hantallaşan, büyüyen, merkezîyetçi ve katı kurallara bağlı hiyerarşik yapısı, çağın değişen ve küreselleşen dönüşümü karşısında sistemsel olarak değişime zorlanmıştır. Refah devleti olgusunun beraberinde getirdiği sosyal yardımlar, gelirin yeniden dağıtılması, daha fazla insan refahı gibi konular devletin gitgide büyümesine ve daha hantal bir yapıya bürünmesine neden olmuştur. Zira bu yapının büyüdükçe finanse edilemez ve yönetilemez bir hal alması, kamu yönetiminde yeni paradigmalara ortaya çıkmasına neden olmuştur (Yılmaz ve Mecek, 2021: 114).

1973 yılından itibaren kendisini hissettiren petrol krizinin etkisiyle beraber devletler ciddi manada mali krizlerle yüzleşmek durumunda kalmışlardır. Bundan itibaren tüm dünyada devlet mekanizmasının büyüklüğü ve hantallığı tartışma konusu olmaya başlamıştır (Tunç, 2015: 338, Eren ve Özel, 2008: 38). İşte bu noktada devletin aslı hizmet sahalarına yeniden yönelmesi, etkinlik ve verimlilik esasına göre örgütlenmesi ve piyasa mekanizmasının tekniklerinin ve pratiklerinin kullanılması gibi yeni sağ düşünceye ait değerler gündeme sıklıkla gelmeye başlamıştır (Belli, 2017: 102; Kaypak vd, 2017: 915). Bu biçimde piyasa kökenli yönetim fonksiyonunun, klasik kamu yönetiminden ve bu yönetimin politika üretim ve uygulama sürecinden daha kritik olduğunun farkına varılmıştır (Özer, 2005: 4).

1970'li yıllar itibarıyla küresel ölçekte meydana gelen ve büyük bir olumsuz etki oluşturan ekonomik kriz, devletler açısından hâkim olan "sosyal devlet" anlayışından uzaklaşılmasına; devletlerin klasik sınırlarına geri dönme eğilimine girmelerine; kamu hizmeti türleri ve sunum şekilleri ile kamu örgütlenmeleri, personel istihdamı, süreç yönetimleri, hizmet standartları ve denetim alanlarında dönüşümler yaşanmasına ve yeni metotlar ile yaklaşımlar geliştirilmesine neden olmuştur. Bu gelişmeler modernizmden postmodernizme geçiş şeklinde kendisini ortaya koymuştur. Modernizmden postmodernizme geçişin yaşandığı Kamu Yönetimi 3.0 döneminde "Yeni Kamu Yönetimi" anlayışı hâkim yaklaşım olmuştur. Dwight Waldo'nun görüşlerine dayanan Yeni Kamu Yönetimi yaklaşımı, bu dönemde kamu yönetiminde ortaya çıkan "Yeni Kamu Yönetimi Hareketi", "Yeni Kamu İşletmeciliği" ve "Yeni Kamu Hizmeti" paradigmasını bir bütün olarak kapsayan ortak addır (Mecek ve Yılmaz, 2021: 257).

1980'lerde yayılmaya başlasa da YKY uygulamaya 1990'larda dökülmüştür (Aydın, 2012: 289). Diğer bir anlatımla, 1980'li yıllarla ciddi manada hissedilen bir kavram olarak YKY anlayışı, Birleşik Krallık (Hood, 1991:3-5), Yeni Zelanda (Boston vd. 1996: 11) ve İsveç'in uç örnekleri de dâhil olmak üzere, çeşitli ülkelerde kamu hizmetlerinin yönetiminde büyük değişikliklere neden olmuştur (Foss Hansen, 2013: 114). Bu reformlar, YKY hareketini somutlaştıran özelleştirme ve ihale ile iş yapma, kamu sektöründeki hizmetlerin piyasalaştırılması ve daha güçlü performans yönetimi ve yönetselleştirme dâhil olmak üzere bir dizi radikal değişikliği içermektedir. Tipik bir YKY yönetim modu, kamu hizmetleri kurumları arasında daha fazla rekabeti, içlerinde daha güçlü ağ yönetimi ile birleştiren bir piyasa ve yönetim karışımıdır. Devletin piyasadaki rolünün azaltılmasıyla işletme yönetim metotlarının kamu yönetimine uyarlanması gerekliliğini öngörmektedir (Yılmaz ve Atmaca, 2020: 769). YKY merkezi hükümetteki bakanlıklar, diğer kurum ve kuruluşların küçültmeyi ve operasyonel işlevlerini yeni özerkleştirilmiş “yürütme ajanslarına” aktarmayı (Pollitt vd. 2004: 14) ve ardından performans yönetimi metotlarından biri olan sözleşmeler yoluyla yukarıdan yönetimi hedeflemektedir (Eren, 2001: 14).

Diğer yandan siyaset bilimciler YKY için yararlı bir anlam oluşturmaya girişmişlerdir. Bu çerçevede Hood (1991: 4), YKY reformlarının yedi temel özelliğinin etkili bir tanımını yapmıştır : (a) “uygulamalı” profesyonel yönetim, (b) açık standartlar ve performans ölçütleri, (c) çıktıya dayalı kontroller üzerinde daha fazla stres (sonuçlar artık süreçten daha önemli olduğundan), (d) kamu sektöründeki birimlerin ayrıştırılması, (e) kamu sektörünün kendi içinde daha fazla rekabet, (f) daha özel sektör tarzı yönetim uygulaması (“esnek” insan kaynakları yönetimi) ve (g) verimlilik arayışı ve “daha azıyla daha fazlasını yapmak”. Bu doktrinlerin arkasında, geleneksel demokratik hesap verebilirlik ve yasal süreç kavramlarından daha çok, etkinlik ve üretkenliği vurgulayan yükselen siyasi ve toplumsal değerler yatmaktadır.

YKY'nin ortaya çıkmasıyla birlikte pek çok kavram da önem kazanmıştır. Ancak bunlardan bir kısmı daha dikkat çekmektedir. Bu ilkeler ise şu şekilde sıralanabilir: yönetim, katılım, şeffaflık, performans odaklılık, âdem-i merkezîyetçilik, hesap verilebilirlik, esnek örgütlenme ve vatandaş odaklılık (Coşkun, 2008: 68-70).

3. VATANDAŞ ODAKLILIK-MÜŞTERİ ODAKLILIK TARTIŞMASI

Bu iki kavramdan ilk ortaya çıkan elbette müşteri odaklılıktır. Bu kavram müşteri memnuniyetini merkeze alarak daha fazla ürün satmak isteyen işletmelerin geliştirdiği bir tekniktir. Her ne kadar zaman içinde işletmelerin daha karmaşık bir hale gelmesi ile bu kavram da asıl hedefinden uzaklaşmış gibi görülmekteyse de hala revaçtadır (Sezer, 2008: 148-150). Diğer yandan vatandaş odaklılık-müşteri odaklılık tartışmasının merkezinde devletin bir işletme gibi çalışamayacağı ve kar-zarar merkezli bir yaklaşımın kamu yönetimin varlık sebebine ters olduğu da pek çok bilim insanı tarafında izah edilmektedir (Ateşoğlu ve Özkan, 2010: 53-54, Türkyılmaz, 2013: 50-51).

YKY vizyonu, kamu görevlileri ve hizmet ettikleri kişiler arasındaki ilişkiyle ilgili birkaç temel ilkeyi içermektedir (Stritch, 2015: 2-3). Bunların birincisi, kamu görevlisinin rolünü, toplumu kontrol etmek veya yönlendirmek yerine, vatandaşların ortak çıkarlarını ifade etmelerine yardımcı olmak şeklinde tanımlamaktadır. İkincisi kamu çıkarları, idarenin yan ürünü değil, amacıdır. Üçüncüsü, kamu görevlileri yalnızca “müşterilerin” taleplerine yanıt vermekle kalmamalı, bunun yerine hizmet ettikleri vatandaşlarla işbirliğine dayalı ilişkiler kurmaya odaklanmalıdır. Dördüncüsü, salt üretkenliğe değer vermek yerine, uzun vadede üretkenlik kazanımlarına yol açabilecek işbirlikçi süreçler oluşturmak için insanlara değer verilmelidir (Denhardt ve Denhardt, 2000: 553-555). Vatandaş odaklılık anlayışında, -YKY idealinin tüm kapsamını yakalamıyor olsa da- kendi ihtiyaçlarını daha iyi karşılamak için vatandaşların bu ihtiyaçların farkına varmalarına ve bunları anlamalarına güvenmenin vurgusu üzerinde YKY ile uyumu vardır. Dolayısıyla, vatandaş odaklılık, YKY ideallerinin hesap verebilirlik boyutunu işlevsel hale getirebilmenin bir yolu gibi görünmektedir.

Vatandaş odaklılık anlayışında vatandaş işbirliği ve işbirlikçi kamu yönetimi çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Örneğin, McGuire (2006: 33) işbirliğini “örgütlerin tek başlarına çözemediği veya kolayca çözülmesinde riskler bulunan sorunları çözmek için çok örgütlü düzenlemelerde kolaylaştırma ve faaliyet gösterme süreci” olarak tanımlamaktadır. Bu tanımla işbirliği, resmi hükümet ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla başlatılan süreçlerle sınırlıdır. Ancak daha yeni bir tanım, kavramı daha geniş ele almıştır ve yönetim sürecinde vatandaşlara da yer vermektedir. Emerson vd. (2012: 2) işbirlikçi yönetimi şu şekilde tanımlamaktadır: “İnsanları kamu kurumlarının, hükümet düzeylerinin ve/veya kamu, özel ve sivil alanların sınırları ötesinde yapıcı bir şekilde meşgul eden kamu politikası karar verme ve yönetim süreçleri ve yapıları. Başka türlü gerçekleştirilemeyecek bir kamusal amaç”. Bu tanım, işbirlikçi yönetim çalışmasına vatandaş katılımını içermektedir. Yurttaş yönelimi, yurttaşların ihtiyaçlarına yanıt vermeyi yansıtmaktadır. Bununla birlikte, yurttaş

yönelimleri ile işbirliği arasında açık bir ayrım da bulunmaktadır. Vigoda'ya (2002: 534) göre, yanıt verebilirlik ve işbirliği, birbirini dışlayan yapılar değildir ve işbirliği, vatandaşlara basitçe “cevap vermenin” önemli ölçüde ötesine geçse de, temelde yanıt verme üzerine kuruludur. Vatandaş odaklılık, kamu mal ve hizmetlerinin sağlanmasında vatandaşlarla işbirliğinin bir ön koşulu olarak düşünülebilir (Belli vd. 2019: 258-259).

4. SAĞLIK SEKTÖRÜNDE VATANDAŞ MI MÜŞTERİ Mİ?

Sağlık sektörü, tarih boyunca devletin küçültülmesine dönük tüm eleştirilerine rağmen vatandaşlar ve devlet arasında temel hizmet alanlarından birisi olarak kalmaya devam etmiştir. Bu durum, sağlık sektörünün vatandaşların genel sağlığı ve refahı için ulaşmaları gereken temel hizmetlerden birisi olması kadar sağlığa erişimin bir temel hak olarak günümüz modern devletlerince önemsenmesinden de kaynaklanmaktadır (Cawston & Barbour, 2003: 717-718). Ayrıca sağlık hizmetlerinin vatandaşlara sürdürülebilir ve kaliteli bir şekilde, vatandaşların beklentilerini de karşılayacak seviyede sunulması elzemdir (Andrews & Shah, 2003: 6.5-6.6). Bu bağlamda vatandaşlara hizmet sunumunun kalitesini, verimliliğini ve sürdürülebilirliğini tartışma konusu haline getiren iki yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımlardan her ikisi de sağlık sektöründen hizmet almak isteyen vatandaşları hedefine alırken, bu vatandaşların gerçekte kim olduğu sorusu üzerinden ayrışır gözükmektedirler: Vatandaş odaklı yaklaşım ve müşteri odaklı yaklaşım.

Sağlık sektöründe vatandaş odaklı yaklaşım, vatandaşların salt anlamda hizmet alıcısı olmadıklarını, yönetim ve karar alma süreçleri içerisinde de kendilerine aktif roller verilerek görev almalarının sağlanması gerektiğini savunmaktadır (Denhardt & Denhardt, 2003: 77). Vatandaş odaklı yaklaşımla birlikte kamu yönetiminin temel amaçlarından bir tanesinin toplumun tüm kesimlerine yönelik, onların ihtiyaçlarını, isteklerini ve taleplerini karşılayan bir yapıda hizmet vermesi olduğu söylenebilir (Jones, 2018: 168-169). Buradan hareketle sağlık alanında vatandaşların, politika yapım aşamalarından uygulama ve denetleme, değerlendirme basamaklarına kadar sağlık hizmetlerinin içerisinde yer aldığı bir sistemin sağlanması beklenmektedir.

Vatandaşların sağlık hizmetlerine erişim hakları, bilgilendirilme hakları ve hizmetlerin kalitesini denetleme hakları, bu yaklaşımın temel unsurları arasında yer alırken aynı zamanda kamu yönetiminin sağlık hizmetini sunumu, sağlık alanında toplumsal eşitsizlikleri de ortadan kaldırır nitelikte olmak durumundadır (Saltman & Figueras, 1997: 96). Ayrıca sağlık hizmetlerinin devletin güvenlik sağlama ve adaleti tesis etme gibi vazgeçilmez temel hizmet alanlarından birisi olarak da görüldüğü sosyal devlet yaklaşımları mevcuttur (Rawls, 1971: 220). Katılımcı demokrasinin unsurları ile desteklendiğinde sağlık sektöründe, devlet eliyle asgari seviyede verilmesi elzem bir hizmet alanı olarak vatandaşların düşüncelerine, taleplerine ve ihtiyaçlarına yönetim temelli yaklaşılması oldukça anlamlı olmaktadır (Pateman, 1970: 44). İsveç, refah devleti anlayışının kuvvetle hâkim olduğu dönemlerin ardından halen sağlık yönetiminde vatandaş odaklı katılımı başarılı bir şekilde uygulamaya devam etmektedir. Bu da sağlık hizmetlerinin kalitesini artırmakta, hizmetlerden memnuniyeti çoğaltmakta, kamu hizmetine olan güveni inşa etmekte ve ayrıca vatandaşların yönetime katılımını sağlayarak demokratik değerleri yükseltmektedir (Saltman, Busse & Figueras, 2004: 112).

Sağlık sektöründe müşteri odaklı yaklaşımlar ise özellikle son dönemde revaçta bir uygulama olarak ön plana çıkmaktadır (Levesque vd, 2013). Kamu yönetiminde özel yönetim tekniklerinin uygulanması anlamına gelen bu yaklaşımla birlikte vatandaşlar, hizmet alıcılar olmaktan çıkıp birer müşteri haline dönüşmektedir. Burada amaç, müşterilerin yani vatandaşların hizmetlerden aldıkları memnuniyet kalitesini tesis etmek, artırmak ve sürdürülebilir kılmaktır (Hood, 1991: 3). Müşteri odaklı kamu hizmeti yaklaşımlarının temelinde neoliberal ekonomi teorilerine dayanan ve serbest pazar rekabetinin etkinlik getireceğine dair sarsılmaz inanç bulunmaktadır. Buna göre serbest pazarda bireysel tercihler, en iyi şekilde karşılabilir durumdadır ve tercihlerin etkili şekilde karşılanmadığı durumlarda da rekabet mekanizması devreye girmektedir (Friedman, 1962: 7). Bu açıdan ele alındığında kamu hizmetlerinde kaliteli ve etkili bir sunum alınmak isteniyorsa, özelleştirmelerin gerçekleştirilmesi ve tüketici olarak vatandaşların katılımın sağlanması gerekmektedir (Le Grand, 2003: 19).

Bu yaklaşımın kamu yönetiminde kendisine bir alan bulması, kamu sektörü alanlarına bireysel tercihlerin ve müşteri memnuniyetinin ön planda tutulduğu bir hizmet çerçevesini de beraberinde getirmiştir. Temelde öne sürülen savunu, bu yaklaşımla birlikte mesela sağlık hizmeti sunucuları arasında rekabetin teşvik edileceği, böylelikle de hizmetlerin daha verimli ve etkin kılınmasının sağlanacağıdır. Ancak buna rağmen sağlık sektöründe hızla yaşanan ticarileşme ve sağlık eşitsizliklerinin artması gibi sonuçlarıyla bu yaklaşım, ağır eleştirilerin odağı haline gelmiştir (Pollitt & Bouckaert, 2011: 35).

Örneğin sağlık sistemiyle Amerika Birleşik Devletleri, bu türden bir yaklaşımın en yoğun şekilde kullanıldığı ülkelerden bir tanesidir (Herzlinger, 1997). Büyük oranda özelleştirilen sağlık sisteminde bireyler, poliklinik tedavilerinden sigorta işlemlerine kadar pek çok farklı alanda pek çok farklı seçenikle karşı karşıyadırlar.

Rekabetin olduğu bu ortamda hizmet kalitesinin her müşterinin bütçesine ve kişisel tercihlerine göre şekillendiği söylenebilir. Fakat aynı zamanda sağlık hizmetlerinden faydalanmak, özelleştirmenin getirdiği müşteri temelli yaklaşım nedeniyle, asgari ücretlerde oldukça yüksek bir portföyün ortaya çıkmasına da neden olmaktadır. Hizmet kalitesinin yüksek olması, vatandaşların tamamının sağlık hizmetlerine eşit, adil ve hatta yeterli oranlarda ulaşabildikleri anlamına gelmemektedir. Bu da vatandaşların sağlık hizmetlerine erişimde ciddi bir hizmet eşitsizliği ile karşı karşıya oldukları sonucunu doğrular durumdadır (Enthoven, 1993: 52).

5. SAĞLIK SEKTÖRÜNDE TEMEL FARKLAR

Sağlık sektörü özelinden hareketle vatandaş odaklılık ve müşteri odaklılık arasındaki hizmet farklılıklarını ele aldığımızda dört temel başlık öncelikle ifade edilebilir. Bunlardan ilki hizmet alanların kim olduğu sorusudur. İkincisi karar alma ve politika oluşturma süreçlerine dair farklılıklardır. Üçüncüsü toplum ve birey açısından etik ve sorumluluk perspektiflerinin ele alınmasıdır. Dördüncüsü ise hizmet kalitesine ilişkin yaklaşımlarıdır.

Hizmet alan kişilerin tanımı, her iki yaklaşımda da en belirgin ve başat farklılıktır. Vatandaş odaklı yaklaşımda hizmet alanlar halen vatandaşlardır ve bu nedenle de karar alma süreçlerine katılımlarının sağlanması gerekmektedir. Ayrıca vatandaşlara sunulan temel bir hak olarak sağlık hizmeti, bir anlamda kârlılık baskısı olmaksızın yerine getirilen hizmetler arasında sayılmaktadır. Müşteri odaklı yaklaşımda ise hizmet alanlar doğrudan müşteriler olarak tanımlanmaktadır. Bu durumda tüketiciler, vatandaşlar yani başka bir ifade ile hastalardır. Tüketicilerin memnuniyetinin ve hizmet kalitesinin önemli olduğu bu yaklaşım, sağlık hizmetini temel bir hak olarak görmez ve bundan hareketle de herkes tarafından erişilebilir bir hizmet sunmayı da amaçlamamaktadır. Bunun yerine hizmete erişebilenlerin memnuniyeti ve bu kişilere sunulan hizmetin kalitesi çok daha önemlidir (Boyne, 2002: 98).

Vatandaş odaklı yaklaşım, vatandaşların sağlık yönetimi süreçlerine katılarak demokrasiyi öncelemeyi ve ayrıca sosyal adaletin de tesis edilmesi için gerekli adımların bu yolla atılmasını önemsemektedir. Bu yaklaşıma göre sağlık hizmetlerinin asgari seviyede toplumun tamamına sunulması kamu yönetiminin bir görevidir. Müşteri odaklı yaklaşımda ise rekabete dayalı bir hizmet kalitesi, temel amaçtır. Hizmet kalitesinin artırılmasıyla hizmet sunumunun da verimliliğinin artacağı düşüncesiyle hareket edilmektedir. Fakat böyle bir uygulamanın en büyük riski, sunulan hizmetlerin ticarileşerek yaygınlığını ve eşitliğini kaybedeceğidir. Yani başka bir ifade ile hizmet kalitesinin artırılması pahasına halkın tamamının sağlık hizmetlerine eşit şekilde erişiminde sorunların ortaya çıkması riski bulunmaktadır (Pollitt & Bouckaert, 2011: 37).

Üçüncü fark ise bu iki yaklaşımın etik konuda ayrışmasıdır. Vatandaş odaklı yaklaşım, sağlık sektöründen tüm vatandaşların olabildiğince eşit seviyede yararlanmalarını bir kamu görevi olarak görmektedir. Bunu bir devlet sorumluluğu olarak görmekte ve bu hizmetin karşılanmasını da insani açılardan ele almaktadır. Vatandaşların toplum içerisinde her türlü imkana eşit ve adil şekilde erişemediğinin bilinciyle vatandaş odaklı yaklaşım, kamu yönetiminin temel hizmet alanlarında vatandaşlarına olabildiğince eşit davranmasını, toplum içerisinde yer alan bu eşitsizliklerin törpülenmesi adına bir fırsat olarak görmektedir. Buna karşılık hizmet odaklı yaklaşım, vatandaşların kaliteli ve etkin bir hizmete erişmesini önemsemektedir. Hizmet sunucular olarak sağlık çalışanlarının doğrudan hizmet kalitesini artırıcı nitelikler taşımasından, hizmetin sunulduğu mekanların konforuna kadar bu yaklaşımın ilgi alanına girdiği söylenebilir (Savaş, 1987: 14).

Son olarak bu iki temel yaklaşımın sağlık sektöründeki hizmet kalitesi ve memnuniyeti farklı şekillerde ele aldıklarını söylemek mümkündür. Vatandaş odaklı yaklaşım hizmet kalitesini artırmayı amaçlamaz değildir, fakat bunu yaparken asıl hareket noktası hizmetlerin sosyal adalet ve eşitlik ilkelerini bozucu bir yön sergilememesidir. Müşteri odaklı yaklaşım ise teker teker hizmet alıcılar olarak bireylerin görüş ve düşüncelerine önem vermektedir. Bireylerin kaliteli bir hizmetten memnun olarak ayrılmaları, bu yaklaşımın temel felsefesine en uygun düşüncedir. Vatandaş odaklı yaklaşımın, müşteri odaklı yaklaşıma nazaran daha toplumsal odaklı olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır (Osborne & Gaebler, 1992: 49).

6. SAĞLIK HİZMETLERİ SEKTÖRÜNDE VATANDAŞ VE MÜŞTERİ ODAKLI YAKLAŞIMLARIN UYGULANABİLİRLİĞİ

Kamu yönetimi perspektifinden ele alındığında sağlık hizmetlerinin sunumu oldukça önemlidir. Bu önem, devletin vatandaşlarına hizmet sunmasındaki yükümlülüklerinden kaynaklanırken toplum sağlığının önceliklendirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda aslında kamu yönetiminin bunun aksine hareket etmediği, vatandaş ve müşteri odaklı yaklaşımlar arasındaki uygulama farklılıklarının sadece kamu yönetiminin toplum sağlığı hedefine ulaşmak niyetindeki farklı yol tercihlerini ifade ettiğini söyleyebiliriz. Basit bir ifadeyle aynı sonuca farklı yollardan ulaşmayı isteyen bir yönetimden bahsetmek mümkündür. Burada hareketle, bu

yaklaşımlar uygulanabilirliği noktasında karar alıcıların, bir yaklaşımı tamamen benimsemek yerine her iki yaklaşımın da ortaklığında, her iki yaklaşımın da olumlu yönlerinden faydalanmayı mümkün kılan bir sistem tesis etmeleri en doğrusu gibi gözükmektedir (Daniels, 2008: 137). Mesela vatandaş odaklılık toplumsal sağlığı ve eşitliği önemserken müşteri odaklılık ise hizmet kalitesini ve bireysel memnuniyeti artırmanın peşindedir. Kamu yöneticilerinin, uygulama esnasından bunların her ikisinin de avantajlarından istifade edecek ortak bir yaklaşımın hamlelerini yapması beklenmektedir (Saltman & von Otter, 1992, s. 231).

Son dönemde gelişen teknoloji ve iletişim fırsatları, sağlık sektörü yönetiminde de kendisine karşılık bulmaktadır. Elektronik sağlık kayıtlarının tutulması, uzaktan sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi, sunulan hizmetler konusunda vatandaşlardan geri dönüşlerin alınabileceği portalların kurulması, sağlık yönetimine dair içeriklerin farklı mecralarda kamuoyuna duyurulması gibi faaliyetlerle sağlık hizmetleri daha kişiselleştirilmiş ve erişilebilir hale gelmiştir (Eysenbach, 2001: 20). Bu fırsatları birlikte kullanmak hem kalite ve memnuniyeti artıracak hem de toplumsal sağlık eşitliğini tesis edecek uygulamalara imkan sağlayacaktır.

Uygulanabilirliği açısından ele alındığında vatandaş odaklı ve müşteri odaklı yaklaşımlar, politika sahasının gerekleriyle de tabiatıyla örtüşmek durumundadır. Başka bir ifadeyle ülkelerin kendilerine özgü durumlarını ele alarak değerlendirmeleri, bu türden yaklaşımlar arasında makul bir üçüncü yolun bulunmasını sağlayabilir. Mesela özellikle ekonomik anlamda geri kalmış ülkelerde toplumsal fırsat eşitsizlikleri oldukça fazladır ve bu durum sağlık hizmet alanlarında da kendisini ciddi şekilde gösterebilmektedir (Comber, 2011: 9). Bu şartlar altında sağlık hizmetlerinin sunulduğu bölgelerde kalite ve memnuniyetten ziyade adil ve erişilebilir, sürdürülebilir bir sağlık hizmetinin vatandaşlara ulaştırılması daha önemlidir. Fakat sürdürülebilir bir sağlık hizmeti için bu hizmetlerin finanse edilmesi ve etkin şekilde kullanılması da önemlidir (Saltman, Busse & Figueras, 2004: 119). Ülkelerin bu anlamda sağlık uygulama alanlarındaki hizmetleri ve politikaları açısından birbirlerinden öğrenebilecekleri, transfer edebilecekleri oldukça fazla örnek bulunmaktadır (WHO, 2010: 28).

Son bahsedilebilecek konu ise hizmetlerin sunumu ve kapsayıcılığında etik sorunlar ile toplumsal katılım meselesinin ele alınmasıdır. Vatandaş odaklı yaklaşım, sağlık hizmetinin etik ilkelere uygun şekilde toplumun tamamına yaygın, insani değerleri gözetir, yeterli ve etkin şekilde sunulmasını amaçlamaktadır (Seppala, 2012: 117-120). Bir anlamda sağlık hizmetinin sunumu, devletin asli görevlerinden bir tanesidir ve devlet, bu hizmetleri sunabilmek için yeterli sistemin kurulmasıyla görevlidir. Müşteri odaklı yaklaşım ise bireylerin tercih ve isteklerini ön planda tutarken sürdürülebilir bir sağlık hizmetinin temini için sağlık sisteminin ekonomik durumunu da düşünmektedir. Müşterilerin sistemden memnuniyet duyması, asgari müşterekte ortak bir hizmet kalitesinden bahsedilmesi daha önceliklidir. Fakat nihayetinde vatandaşların sağlık sisteminde karar alma süreçlerine katılımı, her iki yaklaşım için de olumlu katkılar sunabilecek gibi gözükmektedir. Bu türden ortak noktaların ön plana çıkarılması, yaklaşımların daha uygulanabilir bir hüviyet kazanmasında önemlidir (Hood, 1991: 8).

7. SAĞLIK HİZMETLERİNİN DÖNÜŞÜMÜ VE TÜRKİYE: REFORMLAR

Türkiye son yıllarda sağlık yönetimi açısından önemli dönüşümlere sahne olmuştur. Bu dönüşümler, dünyada yukarıda zikredilen ana akımları takip etmenin yanında kendine özel eğilimler de sergilemekten geri kalmamıştır. Sağlıkta Dönüşüm Programı ve şehir hastaneleri projeleri gibi hizmetler, sağlık alanında kalitenin ve erişilebilirliğin artırılmasının hedeflendiği adımlar olarak kaydedilmiştir. Fakat buna karşın yine aynı bu dönemde sağlık alanındaki dönüşümlerin ve reformların da sıklıkla ve ciddi eleştirilere muhatap olduğu da görülmüştür. Bu bölümde kısaca sağlıkta gerçekleştirilen bu reformlara ve sonuçlarına değinilmiştir.

7.1. Sağlıkta Dönüşüm Programı (SDP)

Sağlıkta Dönüşüm Programı 2003 yılında başlatılmıştır. Bu dönüşümle birlikte geleneksel kamu yönetimi anlayışı üzerinden sağlanan sağlık hizmetleri, giderek artan oranda YKY etkisinde verilmeye başlanmıştır (Çavmak ve Çavmak, 2017: 54). Aynı dönemde aslında kamu yönetiminin tamamında rüzgârı hissedilen bu dönüşüm, sağlık alanında da kendisini göstermiştir denilebilir. Bu programın temel hedefleri arasında sağlık hizmetlerinin sunumunda kalitenin iyileştirilmesi ve sürdürülebilir bir sağlık hizmet sisteminin tesis edilmesi yatmaktadır (Tatar vd. 2011). Buradan da anlaşılacağı üzere sağlık hizmetlerinde dönüşüm, klasik kamu yönetimi paradigmasından müşteri odaklılığa doğru değişmeye başlamıştır. Bu değişimde, Türkiye'nin bu reformun gerçekleştirildiği yakın dönemde ağır bir ekonomik kriz geçirmesi, bunu siyasi bir krizin takip etmesi ve ardından kamu harcamalarında uygulanan tasarruf tedbirleri kapsamında bu dönüşümün bir anlamda mecburi olması gibi bir zemin bulunmaktadır (Memişoğlu, 2018: 64).

Sağlıkta Dönüşüm Programı kapsamında aile hekimliği sistemi, genel sağlık sigortası sistemi ve e-sağlık uygulamaları gibi hizmetler geliştirilmiştir. Aile hekimliği sistemi, vatandaşlara eşit ve erişilebilir bir sağlık

hizmetinin sağlanması amacıyla yaygınlaştırılmıştır. Bu sistemle vatandaşların, sürekli şekilde belli bir sağlık biriminden hizmet almalarının sağlanması amaçlanmaktayken aynı zamanda aile hekimleri sağlık sistemi içerisinde finansman ve yönetim hususunda özel bir alana itilmişlerdir (Tüzün, 2024: 112-115). Bu durum, minimum hasta sayısını elinde tutmak durumunda kalan hekimler kadar bu prosedür içerisinde sundukları hizmetlerde belli sınırlılıklara sahip ve kısıtlandırılmış bir yapıyı da beraberinde getirmiştir (Çeçen ve Çeçen, 2024: 111-115).

Bir başka uygulama olarak Genel Sağlık Sigortası, sağlık hizmetlerinden faydalanan vatandaşların sağlık hizmetlerini finanse etmesi bakımından, sürdürülebilir bir sağlık sisteminin tesisi için hayata geçirilmiştir (OECD, 2014). Bunun yanında bu programın, vatandaşların tamamının sağlık hizmetlerine eşit oranda erişebilmesini mümkün kıldığı iddia eden yaklaşımlar da bulunmaktadır (Altun, 2022: 190-192). Fakat getirilen genel sağlık sigortası uygulamasının, gelire oranlı olmaması, gelirine oranla ve artan özel hizmet maliyetleri karşısında vatandaşların ciddi bir oranının devlet sağlık birimlerinden hizmet talep etmesi dengesizliklere yol açmıştır. Her sene devletin sağlık harcamaları artmakta ve devlet sağlık birimlerinden hizmet alanlar artmaktadır. Bu durum kamu üzerinde ciddi bir finansman ağırlığına sebep olmakta, ayrıca hizmet sunumunda yoğunluklara ve kalite düşüşlerine neden olabilmektedir (Atilla ve Günay, 2022: 18-21).

Ele alınabilecek bir diğer uygulama ise e-sağlık hizmetleri kapsamında hayata geçirilen Merkezi Hekim Randevu Sistemi gibi örneklerle ön plana çıkan, sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştırıcı programlardır (Akdağ, 2011). E-sağlık hizmetleri ile daha verimli, kolay, ekonomik, yaygın ve vatandaş odaklı bir hizmetin öncelendiği söylenebilir (Çoban, 2023: 203). Bu hizmetler hastaların sağlık hizmetlerine erişimi kadar sağlık birimlerinin hastalar hakkında veri toplaması ve paylaşmasına da olanak sağlamaktadır. Bir yandan erişilebilirliği artırdığı kadar diğer taraftan hizmet kalitesini de artırdığını söylemek gerekmektedir. Fakat demografik veriler ele alındığında Türkiye’de dijital okuryazarlığın ciddi oranda düşük olması, e-sağlık uygulamalarından tüm vatandaşların yararlanabileceği gerçeğini zedelemektedir (Eskici ve Toraman, 2022: 28-29). Bunun yanında erişilebilir sağlık hizmetlerinin bulunması, bu hizmetlerin vatandaşlar tarafından yerinde kullanılacağı anlamına gelmediği de açıktır. Son dönemde MHRS üzerinden alınan randevuların, hastanelerde ve sağlık hizmetlerinde yoğunluk yaşanmasına neden olduğu iddia edilmektedir (TRT, 2024). Bu durumda vatandaşların bilinçlendirilmesi ile doğrudan alakalı gözükmemektedir.

7.2. Kamu-Özel Ortaklığı ve Şehir Hastaneleri Projesi

Türkiye’de sağlık sektöründe son dönemde gerçekleştirilen en önemli atılımlardan bir tanesi de kamu özel ortaklı model ile hayata geçirilen şehir hastaneleridir. Bu projeler, sağlıkta hizmet sunumunu iyileştirmeyi hedeflemektedir (Akıncı, 2021b: 3845-3866; Cerrahoğlu, 2016: 83). Modern tıbbi cihazlar, modern yapılar, geniş yatak ve servis kapasiteleri, alanında uzman doktor istihdamı gibi seçenekleri ile sağlık hizmetlerinin sunumunda kalitenin yükseltilmesi hedeflenmiştir (Küçük & Dinçer, 2018). Bu projeler ile ilgili bir taraftan hantal, verimsiz, etkin olmayan bir hizmet sunmakla eleştirilen devlet hastanelerinin yerine işleyeni verimli, sürdürülebilir, erişilebilir ve kaliteli bir hizmet verdiği iddia eden fikirler varken (Erdoğan & Yıldırım, 2019) diğer yandan bu projelerin olması gereken maliyetlerinin çok üzerinde, garanti hasta sözleşmeleri ve alım garantileri gibi kamuyu zarara uğrattığını iddia eden fikirler de bulunmaktadır (Yeşiltaş, 2020: 20-22).

Ayrıca şehir hastaneleri vatandaş nezdinde ezici bir başarı algısı da oluşturmaktan uzak kalmış, yapılan araştırmalarda olumlu ve olumsuz pek çok bulguya rastlanmıştır (Solak, 2023: 115-118). Başka bir ifade ile vatandaşlar açısından hizmet kalitesinin artırılması adına yapılan bu projeler, vatandaşların “hastaneye ulaşım, hastane içi ulaşım, otopark hizmetlerinde yaşanan sorunlar, idari personelin nazik olmaması, randevu almada zorluk yaşanması ve randevu saati ile muayene olma arasında geçen bekleme sürelerinin fazla olması” gibi nedenlerle olumsuz yaklaşımlar benimsemesine neden olmuştur (Özmen ve Ocakdan, 2022: 1245). Diğer yandan sağlık yönetimini birer parçası olarak sağlık çalışanlarının memnuniyet düzeyleri de “iş yüklerinin fazla olması, hastaneye ulaşım ve şehir hastanelerinin kamuya ekstra ekonomik yük getirebileceğini” şeklindeki düşünceleriyle zedelenmektedir (Özmen ve Ocakdan, 2022: 1245).

8. KAMU YÖNETİMİ AÇISINDAN SAĞLIK SEKTÖRÜNÜN DÖNÜŞÜMÜ VE YENİLİKLER

Türkiye’de sağlık sektörünün yukarıda ifade edilen bilgiler doğrultusunda ele alındığında kamu yönetimi açısından geçirdiği dönüşümü, vatandaş odaklı ve müşteri odaklı hizmet anlayışlarının bir karışımını uygulama isteği şeklinde görmek mümkündür. Fakat bu isteğin uygulamada kendisine ifade bulabilmesi için bir takım niteliklerin de beraberinde yerine getirilmesi gerekmektedir. Başka bir ifade ile vatandaş odaklı bir yaklaşıma ulaşmak için şehir hastaneleri projelerinin hayata geçirilmesi tek başına yeterli olmayacaktır. Bunun yanında

mesela şeffaflığı, yönetişimi, dijital okuryazarlığı ve dijital sağlık hizmetlerine erişilebilirliği artıracak imkanları da beraberinde geliştirmek gerekmektedir. Bu başlık altında Türkiye’de sağlık yönetimi açısından gerçekleştirilmeye çalışılan dönüşüm programının bu yönü ele alınacak, ardından dönüşümün sonuçlarına dair ortaya çıkan analiz sunulmuştur.

8.1. Yönetişim ve Şeffaflık

Yeni Kamu Yönetimi anlayışının olmazsa olmaz en önemli parçalarından bir tanesi yönetim ve şeffaflıktır (Akıncı, 2021a: 139-161; Aydın, 2021: 291-292). Şeffaflık beraberinde hesap verebilirliği ve denetime açıklığı da getirmektedir. Böylelikle yönetimlerin vatandaşlar karşısında, aldıkları kararlar açısından sorumlu olmaları beklenmektedir (Lamba 2014: 138). Vatandaş odaklı yaklaşımlarda ise bu durum, aynıyla kabul edilmektedir. Başka bir ifade ile vatandaşın etkilendiği her kamu yönetimi kararı için yönetim, talep edilmese ve beklenmese dahi kamuoyuna, yani vatandaşlara hesap vermekle yükümlüdür.

Bu çerçevede ele alındığında Türkiye’de sağlıkta dönüşüm programı ve diğer uygulamalar ile şeffaflığın ve hesap verebilirliğin arttığı bir yönetim sisteminin tesisini beklemek gerekmektedir. Fakat kamu yönetimi, sağlık yönetimini de içerisine aldığımızda hesap verme ve şeffaflık bakımından ciddi sorunlar içermektedir (Yazıcı, 2018: 315). Bu durum özellikle de COVID19 Pandemisi zamanında yapılan uygulamalar ve ortaya çıkan tartışmalar ile kendisini hat safhada hissettirmiştir (Küçükaycan, 2022: 362-364).

8.2. Dijitalleşme ve E-Sağlık Uygulamaları

Sağlık sektöründe Türkiye’de son dönemde gerçekleştirilen yenilikler, verimliliğin ve hizmet kalitesinin artırılması konusunda önemli bir adım olmuştur (Çınar vd. 2022: 93). Bu alanda şimdiye kadar sadece devlet eliyle sürdürülen çalışmalar, e-devlet üzerinden erişilebilen MHRS ve e-Nabız gibi dijital sağlık uygulamaları ile önem kazanmıştır. Özellikle Pandemi ve sonrasındaki süreçte vatandaşların uzaktan sağlık durumlarının kontrol edilmesinin gerekliliği, bu türden uygulamaların vatandaşlar için zorunlu hale getirilmesi, sağlık verilerinin günlük olarak takip edilmesine duyulan ihtiyaçlar gibi durumlar karşılığında Türkiye’de sağlık sistemi, ciddi oranda dijitalleşmeye tabii tutulmuştur (Tahiroğlu ve Bozkurt, 2021, Çınar vd. 2022: 93, 97-98).

Henüz bu sağlık yönetimine özel hastaneler ve sağlık sigortaları dahil olmamış olsa da vatandaşların sağlık verilerinin kamu veya özel fark etmeksizin erişilebilir olduğu da bilinmektedir. Bunun yanında e-sağlık uygulamaları vatandaşlara gerekli durumlarda randevu alma, sağlık verilerini güncelleme, sağlık bilgilerini sisteme kaydetme ve buradan doktorlara ulaşabilme gibi imkanlar sağladığı için de avantajlı gelmektedir. Ayrıca sağlık çalışanları için de bu türden uygulamalar vatandaşların genel sağlık durumlarını yönetmek bakımından da faydalar sağlamaktadır. Sağlık personelinin tek bir veri tabanı üzerinden hasta bilgilerine erişmeleri, sağlık kalitesinin artmasına doğrudan ve dolaylı olarak katkı sunmaktadır (Alkan, 2022: 43). Farklı bir ifadeyle hem kamu yönetimi açısından hem sağlık personeli açısından hem de vatandaşlar açısından bu türden dijital uygulamaların katkısı oldukça büyüktür.

Olumlu katkılarına rağmen dijitalleşme çabaları, sağlık alanındaki sorunları ortadan kaldırmaya yetmemiştir. SDP’nin uygulanmaya koyulduğu yıllarda, 2003 ve öncesinde SDP’nin ortadan kaldırmayı planladığı sorunların pek çoğu 2017 ve sonrasındaki sağlık sistemi içerisinde tekrar ortaya çıkmıştır. Bunu Alacadağlı’nın (2019: 84):

“Genel olarak bakıldığında, yukarıda verilen ve sağlık hizmetlerinin kalitesini ortaya koyan ve 1990’lı yıllar ve sonrasında yeniden yapılanmaya gerekçe olan sağlık göstergelerine yönelik 2017 yılı rakamları; temel bir hak olan sağlık hakkının e-sağlık uygulamalarına ve giderek özel sektör eliyle gördürülmesini sağlayan uygulamalara rağmen hedeflerine ulaşamadığını, azalan hizmet yüküne karşın kamunun sağlık harcamalarının azalmadığını ortaya koymaktadır.”

şeklindeki tespitlerinden anlamak mümkündür. Ayrıca dijital sağlık hizmetlerine karşı vatandaşların memnuniyet düzeylerinin yüksek olması durumu oldukça kırılğan gözükmektedir (Solmaz, 2023: 117). Vatandaşlar e-sağlık hizmetlerinden memnun olmakla birlikte istedikleri hekimden zamanında ve erken randevu alamama, yeterince hekim sayısı olmaması nedeniyle özellikle belli branşlarda uzun bekleme sürelerinin olması, muayenede yeterli zamanın ayrılamaması, hekimler için performans göstergelerinin hastalara müşteri gibi davranmalarına neden olan zorlayıcı yönleri (Kasapoğlu, 2016: 149), ileri tetkik muayeneler ve röntgen, MR gibi teknik destekler için çok ileri tarihlerin verilmesi gibi nedenlerle genel sağlık hizmetlerine karşı memnuniyetsizliklerini ifade edebilmektedirler (Alacadağlı, 2019: 85).

9. SAĞLIK HİZMETLERİNDE SIVİL TOPLUMUN DEVREYE (YENİDEN) GİRMESİ

Vatandaş odaklılık ve müşteri odaklılık kapsamında ele alınan kamu özel işbirliği modellerinin sorunlar ortaya çıkardığı açıktır. Elbette sorunsuz işleyen bir sistemi kurmak imkansızdır; fakat kamu yönetiminin amacı, özellikle sağlık sektöründe, insani yaşam standartlarını temin ve tesis etmektir. Bu açıdan sağlık hizmetleri de ayrıca önemlidir. Vatandaş odaklılık ve müşteri odaklılık yaklaşımlarının bir karma halinde denendiği Türkiye’de ise yakın zamanda yapılan sağlık reformlarının sonuçsuz kaldığı, memnuniyeti artırsa bile sunulan hizmetlerin kalitesi ve verimliliği konularında ciddi tartışmalar getirdiği bir gerçektir. Çalışma kapsamında kamu-özel işbirliği modeline başat alternatif bir model olarak kamu yönetimi tarafından tercih edilen kamu sivil ortaklığı modeline değinilmiştir. Türkiye’de özellikle sağlık alanında kamu özel ortaklığının yukarıda bahsedilen sakıncaları da göz önünde bulundurulduğunda kamu sivil ortaklığının güçlü bir alternatif olarak karşımıza çıktığı konusu tartışmaya açılacaktır.

Kamu sivil ortaklığı kavramı, kamu kaynaklarının uzmanlık ve halkla olan güçlü bağları sebebiyle sivil toplumla birlikte kamu tarafından ortak idare ve sevk olunmasını hedefleyen; buradan hareketle kamu hizmetlerinin etkin, kapsayıcı ve sürdürülebilir olmasını sağlamayı amaçlayan bir yaklaşımdır (Clark, 1995: 90). Bu basit tanımdan da görüleceği üzere vatandaş odaklılık ve müşteri odaklılık yaklaşımlarının dezavantajlı olarak ifade edilebilecek yönlerinden uzaktır. Aslında kamu sivil ortaklığının doğrudan amacı bu değildir, yani kamu özel işbirliği modellerine bir alternatif olarak ortaya çıkmamıştır. Aksine devletin hizmet sunduğu alanlarda, artık modernleşen ve hızla dönüşen dünya ve toplum nezdinde, aksayan devlet hizmetlerini tamir etmek, vatandaşların da hizmet alanlarında katılım sağlayabileceği gönüllülük esasına dayanan bir saha açmak adına gelişmiştir. Bu nedenlerle kamu-sivil toplum ortaklıkları, özellikle sosyal hizmetler, çevre koruma, insan hakları ve acil durum yönetimi gibi alanlarda yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu ortaklıklar, kamu hizmetlerinin planlanması ve sunulması aşamalarında, topluluk katılımını artırmak ve hizmetlerin yerel ihtiyaçlara daha iyi yanıt vermesini sağlamak için kritik bir rol oynamaktadır (Brinkerhoff, 2002: 35).

Sağlık hizmetleri alanı ise ayrıca önemli uygulama alanlarından bir tanesidir. Sağlık hizmetlerinin erişilebilirliğinin artırılması ve hizmet kalitesinin asgari seviyede tesis edilebilmesi adına sivil toplumun çeşitli politika kademelerinde kamu yönetimine vereceği destek oldukça önemlidir. Bir yandan vatandaş odaklı yönetim anlayışlarını içeren katılım ve yönetim gibi YKY kavramlarını barındırması, diğer yandan kaliteyi ve sürdürülebilirliği önceleyen bir yaklaşımı barındıran müşteri odaklılığı kapsamıyla sağlık sektöründe kamu sivil toplum ortaklığı kendisine başarılı uygulama sahaları bulmuştur (Lewis, 2006: 142).

Özellikle değinmek gerekirse bu alandaki başarılı kamu-sivil toplum ortaklıklarından biri Güney Afrika’da hayata geçirilmiştir. "Treatment Action Campaign" (TAC) adlı sivil toplum kuruluşu, Güney Afrika hükümeti ile iş birliği yaparak HIV/AIDS tedavi programlarını yürütmektedir. Bu ortaklık sayesinde, tedaviye erişim oranları artırılmış, HIV pozitif bireyler için daha fazla destek sağlanmıştır (Meyiwa, 2014: 334). Buna ek olarak Hindistan’da çocuk felci (polio) aşı kampanyaları, kamu-sivil toplum ortaklığının başarılı örneklerinden bir diğeridir. UNICEF gibi uluslararası STK’lar, Hindistan Sağlık Bakanlığı ile iş birliği yaparak, aşılama oranlarını artırmak ve çocuk felcini ortadan kaldırmak için geniş çaplı kampanyalar düzenlemiştir. Bu ortaklık, çocuk felcinin Hindistan’da büyük ölçüde kontrol altına alınmasına katkı sağlamıştır (Reddy & Jacob, 2016: 325). Ayrıca Türkiye’de Sağlık Bakanlığı, sivil toplum kuruluşları ile iş birliği yaparak mültecilere yönelik poliklinik hizmetleri, aşı kampanyaları ve psiko-sosyal destek gibi çeşitli hizmetler sunmaktadır. Bu model, mültecilere yönelik sağlık hizmetlerinin daha erişilebilir hale getirilmesinde kritik bir rol oynamaktadır (Çakır, 2020: 50).

Türkiye’de sağlık hizmetleri alanındaki dönüşüm, vatandaş odaklı bir yönetim anlayışından müşteri odaklı bir yönetim anlayışına doğru hareket ettirilirken ortaya çıkan sorunlar, geçen yıllar içerisinde, eski yaşanan sorunlarla tekrar tekrar karşılaşılması gibi kadük bir problemi beraberinde getirmiştir (Alacadağlı, 2019: 85). Sağlık hizmetlerinin müşteri odaklı hale getirilmesi, başka bir ifade ile kamunun sunduğu sağlık hizmetlerine özel sektör dinamiklerinin, aktörlerinin, ekonomisinin ve yönetiminin dahil edilmesi, kamuda kronik hale gelen sağlık hizmeti sorunlarını ortadan kaldırmış değildir. Vatandaşlar açısından ele alındığında sağlık sigortası sorunları, doktor başına düşen hasta sayısının çokluğu, özellikle uzmanlık gerektiren alanlarda tedavi sürelerindeki uzunluk, dijital okuryazarlık oranının ve eğitim durumunun düşük kalması, sağlık hizmetlerine erişimin ilk kademelerde yoğunlaşması, hasta başına gerçekleşen kamu harcamalarının yüksek kalmaya devam etmesi (ki düşürülmesi amacıyla müşteri odaklı bir yönetime doğru hamleler yapılmıştır), özel sektörle gerçekleştirilen uzun süreli sözleşme ve anlaşmaların her iki tarafı da süreç boyunca yıpratıcı maddeler içermesi, sağlıkta hizmet amacıyla gerçekleştirilen uygulamalarda şeffaflığın ve hesap verebilirliğin öncelenmemesi gibi sorunlar, bu sorunlara sağlık personelinin de şikayetleri, uzun ve yorucu çalışma

saatlerinden başlayarak sağıkta şiddete kadar üzerine eklendiğinde sağık hizmetlerine dair sorunların büyüklüğü daha açık şekilde anlaşılacaktır.

Türk kamu yönetimi sistemi için sivil toplum ortaklığının geçmişi, içerisinde kıymetli tecrübeler çıkarılacak kadar eskilere dayanmaktadır. Osmanlı döneminde Vakıf sistemi, topluma hizmet etmek amacıyla özel teşebbüsle kurulan ayrıcalıklı kurumlardır ve kamusal hizmetlerin, özellikle eğitim, sağık, yol ve su altyapısının finansmanında önemli bir rol oynamıştır. Vakıflar, sivil toplumun bir unsuru olarak, devletin doğrudan finanse edemediği veya yönetemediği hizmetlerin sağlanması için kritik bir rol üstlenmiştir (İnalçık, 1973: 39). Buna ek olarak Ahi teşkilatları, üyelerine ve yerel topluluklara sağık, eğitim ve sosyal güvenlik gibi hizmetler sunarak Osmanlı toplumunda önemli bir sosyal işlev görmüştür (Kafadar, 1995: 57). Bu kurumsal yapıların yanında birer toplumsal merkez olarak ele alınabilecek külliye ve imarethaneler de çeşitli kamusal hizmetleri yerine getirmişlerdir. Bunlar arasında sağık, eğitim, giyim, gıda gibi alanlarda toplumun ihtiyaç duyan kesimlerini, vakıflar ortaklığında desteklemek bulunmaktadır (Gül, 2008: 75).

10. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sağık sektöründe vatandaş odaklılık ve müşteri odaklılık yaklaşımları, kamu yönetimi perspektifinden değerlendirildiğinde, her iki yaklaşımın da kendine özgü avantajları ve sınırlamaları olduğu görülmektedir. Vatandaş odaklılık, toplumsal eşitlik ve adalet ilkelerine dayalı, katılımcı bir sağık hizmeti sunumunu teşvik ederken, müşteri odaklılık, bireysel memnuniyeti ve hizmet kalitesini artırmayı hedefler. Gelecekte, bu iki yaklaşımın dengeli bir şekilde bir araya getirildiği ve birbirini tamamlayan stratejilerin geliştirilmesi, sağık hizmetlerinin daha etkili ve sürdürülebilir bir şekilde sunulmasını sağlayacaktır. Bu bağlamda, sağık politikalarının hem bireysel hem de toplumsal ihtiyaçları karşılayacak şekilde tasarlanması büyük önem taşımaktadır.

Son yıllarda Türkiye’de gerçekleştirilen sağık yönetimi reformları, kamu yönetimi açısından önemli yenilikler getirmiş ve sağık hizmetlerinin kalitesini artırmıştır. Sağıkta Dönüşüm Programı ve şehir hastaneleri projeleri, sağık hizmetlerine erişimi kolaylaştırmış ve vatandaş memnuniyetini artırmıştır. Ancak, bu reformların sürdürülebilirliği ve kamu maliyesi üzerindeki uzun vadeli etkileri, gelecekte yapılacak araştırmalarla daha detaylı olarak incelenmelidir.

Türkiye’de sağık hizmetlerinde son yıllarda gerçekleştirilen reformlar, vatandaş odaklı ve müşteri odaklı yaklaşımların bir karma halinde denemesine yol açmıştır. Ancak bu reformlar, sunulan hizmetlerin kalitesi ve verimliliği konusunda ciddi tartışmaları beraberinde getirmiştir. Kamu-özel işbirliği modeli, kamu hizmetlerine özel sektör dinamiklerinin entegre edilmesiyle, sağık hizmetlerinde kronik hale gelen sorunları tam olarak çözmemiştir. Sağık sigortası sorunları, doktor başına düşen hasta sayısının fazlalığı, tedavi sürelerinin uzunluğu, dijital okuryazarlık eksikliği ve sağık harcamalarının yüksekliği gibi problemler devam etmektedir. Ayrıca, özel sektörle yapılan uzun süreli anlaşmalar, her iki taraf için de zorluklar yaratmıştır.

Bu sorunlar, kamu-sivil toplum ortaklığı modelinin güçlü bir alternatif olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kamu-sivil toplum ortaklığı, kamu kaynaklarının sivil toplumla birlikte yönetilmesi ve kamu hizmetlerinin etkin, kapsayıcı ve sürdürülebilir olmasını hedefleyen bir yaklaşımdır. Bu model, sağık hizmetlerinin erişilebilirliğini artırmak ve hizmet kalitesini iyileştirmek amacıyla uygulanmaktadır. Özellikle sosyal hizmetler, çevre koruma ve acil durum yönetimi gibi alanlarda yaygın olarak kullanılan bu model, Türkiye’de de sağık sektöründe başarılı uygulama alanları bulmuştur.

Güney Afrika’da HIV/AIDS tedavi programları ve Hindistan’da çocuk felci aşı kampanyaları gibi uluslararası örnekler, kamu-sivil toplum ortaklıklarının sağık hizmetlerinde başarılı sonuçlar doğurabileceğini göstermektedir. Türkiye’de de sivil toplum kuruluşlarıyla yapılan iş birlikleri, mültecilere yönelik sağık hizmetlerinin erişilebilirliğini artırmak gibi çeşitli alanlarda etkili olmuştur.

Osmanlı döneminden itibaren vakıf sistemi ve Ahi teşkilatları gibi sivil toplum unsurları, Türkiye’de kamu hizmetlerinin sağlanması için önemli roller üstlenmiştir. Bu tarihi birikim, günümüz kamu yönetiminde kamu-sivil toplum ortaklığının önemini daha da artırmıştır.

Sonuç olarak, kamu-özel işbirliği modellerinin sağık hizmetlerinde ortaya çıkardığı sorunlar karşısında, kamu-sivil toplum ortaklığı modeli, Türkiye’de sağık hizmetlerinin iyileştirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından güçlü bir alternatif olarak değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akdağ, R. (2011). Sağlıkta Dönüşüm Programı. T.C. Sağlık Bakanlığı Yayınları.
- Akıncı, B. (2020). Covid-19 Pandemisi Sonrasında Sivil Toplum Kuruluşları: Artçı Değişimlerin Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevsel Rollerine Yansımaları, *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(55), 1809-1816.
- Akıncı, B. (2021a). Yönetişim Anlayışı: Türkiye Kamu Yönetimi'nin Yasal Düzenlemeler Ve Yönetişim Göstergeleri Üzerinden İncelenmesi, (ed) Berat Akıncı içinde Kamu Yönetiminde Değişim Olgusu, *Trendler ve Yeni Paradigmalar*, Nobel Yayınevi, Ankara. s. 139-165.
- Akıncı, B. (2021b). The Public-Private Partnership Model in the New Public Management Paradigm: An Evaluation on Dualist Administrative Structures of City Hospitals. *Journal of History School*, 55, 3845-3866.
- Alkan, F. (2022). Dijital Hastaneler, içinde (ed. Özgür Yeşilyurt) Sağlık Yönetiminde Yenilikçi Yaklaşımlar, Efe Akademi Yayınları, 41. İstanbul.
- Altun, U. (2022). Sağlık Hizmeti Sunumunda Sağlık Sigortasının Yeri Ve Türkiye'de Genel Sağlık Sigortası Uygulaması. *International Journal of Disciplines in Economics & Administrative Sciences Studies*, 8(38), 189-201.
- Andrews, M., & Shah, A. (2003). Citizen-centered governance: A new approach to public sector reform. Bringing civility in governance, (ed. Anwar Shah) in *Handbook on Public Sector: Performance Reviews*, 3.
- Ateşoğlu, N., & Özkan, E. (2010). Otoriter Kamu Yönetimi Anlayışından Vatandaş Odaklı Anlayışa Geçiş Mümkün Mü?. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2(1), 51-60.
- Attila, İ., & Gülay, A. (2022). Türkiye'de Genel Sağlık Sigortası'nın Sürdürülebilirliği İçin Zorunlu Tamamlayıcı Sağlık Sigortası Modeli Önerisi. *Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 17-40.
- Aydın, A. (2021). Kamu Yönetiminin Geleceği, (ed) Berat Akıncı içinde Kamu Yönetiminde Değişim Olgusu, *Trendler ve Yeni Paradigmalar*, Nobel Yayınevi, Ankara. s. 289-300
- Aydın, A. H. (2011). *Yönetim Bilimi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Belli, A, Tunç, A, Aydın, A. (2019). Yerelde Yönetişim Algısı Üzerine Bir Alan Araştırması: Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Örneği. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 18 (1) , 256-270.
- Belli, A. (2017), Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı Bağlamında Yerinden Yönetimin Ve Yerel Yönetimlerin Değerlendirilmese Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi Cilt: 9, Sayı: 16, Yıl: 2017, s. 101-118.
- Boston J., Martin, J., Pallot, J., & Walsh, P. (1996). *Public management: The New Zealand model*. Oxford: Oxford University Press.
- Boyne, G. A. (2002). Public and Private Management: What's the Difference?. *Journal of Management Studies*, 39(1), 97-122.
- Brinkerhoff, J. M. (2002). Government–nonprofit partnership: A defining framework. *Public Administration and Development*, 22(1), 19-35. <https://doi.org/10.1002/pad.203>
- Cawston, P. G., & Barbour, R. S. (2003). Clients or citizens? Some considerations for primary care organisations. *British Journal of General Practice*, 53(494), 716-722.
- Cerrahoğlu, A. (2016). Şehir hastaneleri ve birinci basamak. *The Journal of Turkish Family Physician*, 7(3), 81-84.
- Clark, J. (1995). The state, popular participation, and the voluntary sector. *World Development*, 23(4), 593-601. [https://doi.org/10.1016/0305-750X\(94\)00140-7](https://doi.org/10.1016/0305-750X(94)00140-7)
- Comber, A. J., Brunson, C., & Radburn, R. (2011). A spatial analysis of variations in health access: linking geography, socio-economic status and access perceptions. *International journal of health geographics*, 10, 1-11.

- Coşkun, S. (2008). Kamu yönetiminde yönetim yaklaşım, Asım Balcı, Ahmet Nohutçu, Namık Kemal Öztürk ve Bayram Coşkun, (Ed.), kamu yönetiminde çağdaş yaklaşımlar sorunlar, tartışmalar, çözüm önerileri, modeller, dünya ve Türkiye yansımaları, s. 67- 82, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Çakır, R. (2020). Suriyeli mültecilere yönelik sağlık hizmetlerinde kamu-sivil toplum iş birliği. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 30(2), 45-63.
- Çavmak, Ş., & Çavmak, D. (2017). Türkiye’de Sağlık Hizmetlerinin Tarihsel Gelişimi Ve Sağlıkta Dönüşüm Programı. *Sağlık Yönetimi Dergisi*, 1(1), 48-57.
- Çeçen, F. & Çeçen Z. (2024). Birinci Basamak Sağlık Hizmetlerinin Değişen Rolü. *Modern Sağlık Yönetiminde Temel Konular*, 105.
- Çoban, M. (2023). Türkiye’de E-Sağlık Uygulamalarında Mevcut Durum. *Bingöl Üniversitesi Sağlık Dergisi*, 4(1), 197-204.
- Daniels, N. (2008). *Just Health: Meeting Health Needs Fairly*. Cambridge University Press.
- Denhardt, J. V., & Denhardt, R. B. (2003). *The New Public Service: Serving, Not Steering*. M.E. Sharpe.
- Denhardt, R.B. and Denhardt, J.V. (2000), *The New Public Service: Serving Rather than Steering*. *Public Administration Review*, 60: 549-559.
- Donabedian, A. (1988). The Quality of Care: How Can It Be Assessed? *JAMA*, 260(12), 1743-1748.
- Emerson K. (2012), Tina Nabatchi, Stephen Balogh, *An Integrative Framework for Collaborative Governance*, *Journal of Public Administration Research and Theory*, Volume 22, Issue 1, January 2012, s. 1–29.
- Enthoven, A. C. (1993). The History and Principles of Managed Competition. *Health Affairs*, 12(Suppl 1), 24-48.
- Erdogan, M., & Yıldırım, M. (2019). Türkiye’de şehir hastaneleri projeleri: Kamu-özel ortaklığı modeli ve etkileri. *Journal of Health Management*, 21(2), 99-113.
- Eren, V. (2001). *Yeni Kamu Yönetimi anlayışı (Büyükşehir ve İl Belediyeleri Üzerine Bir Araştırma)*, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Eren, V. (2008). “Devletin Yapısında ve Ögelerinde Değişim-Yönetimsel ve Siyasal Liberalizasyon”, (Ed.) ÖZEL M. ve EREN, V., *Devletin Dönüşümü ve Yeni Kamu Yönetimi*, Çizgi Kitabevi, Konya, s. 37-87.
- Eskici, V., & Toraman, R. L. (2022). E-Sağlık Uygulamaları. *KTO Karatay Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(3), 25-31.
- Eysenbach, G. (2001). What is e-Health?. *Journal of Medical Internet Research*, 3(2), e20.
- Foss Hansen, H. (2013). NPM in Scandinavia. In T. Christensen&P. Laegreid (Eds.), *The Ashgate research companion in public management* (pp. 113–130). Farnham, U.K.: Ashgate.
- Friedman, M. (1962). *Capitalism and Freedom*. University of Chicago Press.
- Gül, M. (2008). *Osmanlı toplumunda vakıf ve imaretler: Sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın tarihsel temelleri*. İstanbul: İSAM Yayınları.
- Herzlinger, R. E., & Hixson, J. S. (1997). *Market-driven health care: who wins, who loses in the transformation of America's largest service industry*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Hood, C. (1991). A public management for all seasons? *Public Administration*, 69(1), 3–19.
- Hood, C. (1991). A Public Management for All Seasons?. *Public Administration*, 69(1), 3-19.
- İnalçık, H. (1973). *The Ottoman Empire: The Classical Age, 1300-1600*. London: Weidenfeld & Nicolson.
- Jones, C. W. (2018). New Approaches to Citizen-Building: Shifting Needs, Goals, and Outcomes. *Comparative Political Studies*, 51(2), 165-196. <https://doi.org/10.1177/0010414017695335>
- Kafadar, C. (1995). *Between two worlds: The construction of the Ottoman state*. Berkeley: University of California Press.

- Kasapoğlu, A. (2016). Türkiye’de Sağlık Hizmetlerinin Dönüşümü. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 19(2), 131-174.
- Kaypak, Ş., Yılmaz, V. ve Bimay, M. (2017), “Dijital Çağda Kamu Yönetimi ve Etik”, *SSS Journal*, Cilt: 3, Sayı: 6, s. 912-925.
- Küçük, F., & Dinçer, O. (2018). Türkiye’de kamu-özel ortaklığı modeli ve şehir hastaneleri. *Journal of Public Administration*, 51(3), 45-68.
- Küçükaycan, D., (2022). Covid-19 ile Mücadeledeki Kamu Kaynaklarının Kullanımında Hesap Verebilirlik Düzeyi: Türkiye Açısından Değerlendirme. *Finans ve Ekonomi Politika ve Anlayışlarına Teorik Çıkarımlar* (pp.351-366), Ankara: Ekin.
- Lamba, M. (2014). Yeni kamu yönetimi perspektifinden Türkiye’de Kamu yönetimi reformları: Genel gerekçeler üzerinden bir inceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(3), 135-152.
- Le Grand, J. (2003). *Motivation, Agency, and Public Policy: Of Knights and Knaves, Pawns and Queens*. Oxford University Press.
- Levesque, J. F., Harris, M. F., & Russell, G. (2013). Patient-centred access to health care: conceptualising access at the interface of health systems and populations. *International journal for equity in health*, 12, 1-9.
- Lewis, D. (2006). *The management of non-governmental development organizations*. Routledge.
- Lipsky, M. (1980). *Street-Level Bureaucracy: Dilemmas of the Individual in Public Services*. Russell Sage Foundation.
- McGuire, M. (2006). Collaborative Public Management: Assessing What We Know and How We Know It. *Public Administration Review*, 66: 33-43.
- Mecek, M. ve Yılmaz, V. (2021). Postmodern kamu yönetimi ekseninde yerel yönetim ve katılım. *Postmodern Kamu Yönetimi: Kavramlar, Teoriler, Yaklaşımlar* (Bekir Parlak, Kadir Caner Doğan), Nobel Yayınları, Ankara, 231-273.
- Memişoğlu, D. (2018). Bir kamu politikası analizi örneği: Sağlıkta dönüşüm programı. *Yasama Dergisi*, (34), 62-93.
- Meyiwa, T. (2014). Treatment Action Campaign and the struggle for access to HIV/AIDS treatment in South Africa. *Journal of Southern African Studies*, 40(2), 331-350. <https://doi.org/10.1080/03057070.2014.893594>
- Nykänen, P., Seppälä, A. (2012). Collaborative Approach for Sustainable Citizen-Centered Health Care. In: Wickramasinghe, N., Bali, R., Suomi, R., Kirn, S. (eds) *Critical Issues for the Development of Sustainable E-health Solutions. Healthcare Delivery in the Information Age*. Springer, Boston, MA. https://doi.org/10.1007/978-1-4614-1536-7_8
- OECD. (2014). *OECD Reviews of Health Systems: Turkey 2014*. OECD Publishing.
- Osborne, D., & Gaebler, T. (1992). *Reinventing Government: How the Entrepreneurial Spirit is Transforming the Public Sector*. Addison-Wesley.
- Öktem, M. K., (2006). Kamu Yönetimi Tartışması Bağlamında Sosyal Hizmetler. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, vol.17, 41-55.
- Özer, M. A. (2005). *Yeni Kamu Yönetimi Teoriden Uygulamaya*, Platin Yayınları, Ankara.
- Özmen, S., & Ocakdan, U. B. (2022). Hasta ve çalışanların şehir hastanelerine dair memnuniyet durumunun ve görüşlerinin değerlendirilmesi üzerine sistematik bir derleme. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(3), 1238-1246.
- Pateman, C. (1970). *Participation and Democratic Theory*. Cambridge University Press.
- Pollitt, C., & Bouckaert, G. (2011). *Public Management Reform: A Comparative Analysis - New Public Management, Governance, and the Neo-Weberian State*. Oxford University Press.
- Pollitt, C., Talbot, C., Caulfield J., & Smullen, A. (2004). *Agencies: How governments do things through semi-autonomous organisations*. Basingstoke, U.K.: Palgrave Macmillan.

- Ranganathan, S. (2013). The role of civil society in mental health services in India: The Banyan experience. *Indian Journal of Psychiatry*, 55(3), 1-6. <https://doi.org/10.4103/0019-5545.105512>
- Rawls, J. (1971). *A Theory of Justice*. Harvard University Press.
- Reddy, V. R., & Jacob, S. (2016). Polio eradication in India: Role of public-private partnerships and civil society. *Global Health Action*, 9(1), 321-329. <https://doi.org/10.3402/gha.v9.32312>
- Saltman, R. B., & Figueras, J. (1997). *European Health Care Reform: Analysis of Current Strategies*. World Health Organization.
- Saltman, R. B., Busse, R., & Figueras, J. (2004). *Social Health Insurance Systems in Western Europe*. Open University Press.
- Savas, E. S. (1987). *Privatization: The Key to Better Government*. Chatham House Publishers.
- Sezer, Ö. (2008). Kamu Hizmetlerinde Müşteri Vatandaş Odaklılık: Türkiye’de Kamu Hizmeti Anlayışı Açısından Bir Değerlendirme. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 4(8), 147-172.
- Sezik, M. ve Ağır, O. (2016), “Türkiye'nin Kamu Yönetimini Değiştiren Faktörler: Batılılaşma ve Küreselleşme”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Sayı: 49, s. 225- 240.
- Solak, M. (2023). Pandemi döneminde hizmet kalitesi algısının hizmet alan memnuniyetine etkisi: Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi örneği.
- Sözen, H. (2020). Kamu yönetiminde şeffaflık ve hesap verebilirlik: Türkiye örneği. *Türk İdare Dergisi*, 92(1), 34-56.
- Stritch J. M. (2015): A Preliminary Examination of Citizen Orientation and Multiple Dimensions of Organizational Performance, *International Journal of Public Administration*.
- Tahiroğlu, A. F., & Bozkurt, C. (2021). Dijitalleşme ve Covid-19 pandemisi arasındaki ilişki: uygulamalı bir analiz. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 9(2), 145-154.
- Tatar, M., et al. (2011). *Sağlıkta Dönüşüm Programı: Değerlendirme raporu*. TÜBİTAK.
- Timmins, N. (2001). *The Five Giants: A Biography of the Welfare State*. HarperCollins.
- TRT Haber, Hastaneden randevu alıp gitmeyenlere yeni tedbirler geliyor, <https://www.trthaber.com/haber/saglik/hastaneden-randevu-alip-gitmeyenlere-yeni-tedbirler-geliyor-851326.html> (Erişim 24.07.2024)
- Tunç A. (2015). “Postmodern Düşünceye Geçiş”, (Ed.) Kutlu Ö. ve Yerdelen K., B., *Siyasi Düşünceler Tarihi*, Lisans Yayıncılık, İstanbul, s.337-351.
- TÜİK. (2020). *Sağlık Hizmetleri Memnuniyet Anketi 2020*. Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları.
- Türkyılmaz, A. (2013). Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Vatandaş/Müşteri Odaklı Yaklaşım. *Denetim*, (11), 49-63.
- Tüzün, H. (2024) 1980 Sonrası Sağlık Politikalarında Neoliberal Fiil Çekimleri: Piyasalaşma ve Desantralizasyon. *Community & Physician/Toplum ve Hekim*, 39(2).
- Vigoda, E. (2002), *From Responsiveness to Collaboration: Governance, Citizens, and the Next Generation of Public Administration*. *Public Administration Review*, 62: 527-540.
- World Health Organization. (2008). *World Health Report 2008: Primary Health Care - Now More Than Ever*. WHO Press.
- World Health Organization. (2010). *Health Systems Financing: The Path to Universal Coverage*. WHO Press.
- Yazıcı, S. (2018). Kamu yönetiminde şeffaflık ve hesap verebilirliğin toplumsal algısı: bir alan araştırması. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6(14), 295-317.
- Yeşiltaş, A. (2020). Sağlık Sektöründe Kamu Özel Ortaklığı: Şehir Hastaneleri üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 6(1), 15-28.

Yılmaz, V., ve Atmaca, Y. (2020). Yeni Kamu Yönetimi Yaklaşımına Genel Bir Bakış. *Turkish Studies-Economics, Finance, Politics* 15(2), 767-779.

Yılmaz, V. ve M. Mecek (2021). Kavram ve kuramsal açıdan Türkiye’de dijital kamu yönetimi ve dönüşümü, *Kamu Yönetiminde Değişim Olgusu: Global Trendler ve Yeni Paradigmalar* (Ed. Berat Akıncı), Nobel Yayınları, Ankara, ss.103-138.

Modern Mimarlık Çağdaş Sanat Arakesitinde Bir Mimar: Abdurrahman Hancı

Ayşe ŞEKERCİ ŞENOĞLU
Öğretim Görevlisi, Akdeniz Üniversitesi
ayseseckeri@akdeniz.edu.tr
https://orcid.org/0000-0002-7393-4010

Makale Başvuru Tarihi : 01.09.2024
Makale Kabul Tarihi : 04.10.2024
Makale Yayın Tarihi : 25.10.2024
Makale Türü : Araştırma Makalesi
DOI: 10.5281/zenodo.13958434

Kemal Reha KAVAS
Profesör Dr, Akdeniz Üniversitesi
kemalkavas@akdeniz.edu.tr
https://orcid.org/0000-0002-2577-1034

Özet

**Anahtar
Kelimeler:**

Abdurrahman
Hancı, Çağdaş
Sanat, Modern
Mimarlık, Mimar
Sanatçı İş Birliği.

Modernizmin savaş sonrası yorumlarında anonimleşmeye ve sıradanlaşmaya karşı yapılan eleştiriler çağdaş sanatla kurulan güçlü ilişkiler ile çözülmeye çalışılmıştır. Söz konusu eleştirilere verilen yanıt, savaş sonrası dönemin modernist mimarlığının öne çıkan özelliği, mimarlık-sanat ilişkisini ortaya çıkarmıştır. Hedeflenen sanatların bütünlüğü felsefesi yapılar da seramik veya mozaik pano, duvar resmi, rölyef gibi mimarların diğer sanatçılarla girdikleri iş birliğinin sonucu olan eserler olarak yer alır. Makale, dünyada mimarlık-sanat ilişkisinin yeniden sorgulandığı dönemlerle eşdeğer zamanlarda, Türkiye’de mimar sanatçı birlikteliği ile üretilen mimarlık ürünlerini tarar. Sözü edilen literatür taraması sonucu, modernizmin Türkiye’deki önemli temsilcilerinden kabul edilen Abdurrahman Hancı’nın (1923-2007) mimar-sanatçı iş birliğini öne çıkaran tasarımlarının söz konusu bağlamda incelenmediği görülmüştür. Literatürde görülen eksikliği gidermeyi hedefleyen çalışma, mimarın sanatçı iş birliği ile tasarladığı modern mimarlık yorumlarını dönemin siyasi, mimari konjonktürü çerçevesinde okumasını yapar. Sanatçı mimar iş birliği barındıran üretimler, yapıların ve sanatçıların eserlerinin fotoğrafları, mimarın sözlü ifadeleri ve işverenlerin röportajlarına yer verilerek belgelenmiştir. Çalışma sonucunda, Hancı’nın üretimleri mimar-sanatçı iş birliği bağlamında değerlendirildiğinde, Hancı’nın mimar-sanatçı iş birliğini yansıttığı yapılar üretmesinin yanı sıra bu ilişkiyi bir adım ileri taşıyarak ticari fonksiyonu olan Vakko mağazalarına sanat galerisi işlevi de yükleyerek ürettiği modernist mimari yapıları ile Türkiye sanat ortamının oluşumuna katkı sağladığı söylenebilir.

An Architect at The Intersection of Contemporary Art and Architecture: Abdurrahman Hancı

Abstract

Keywords:

Abdurrahman
Hancı,
Contemporary Art,
Modern
Architecture,
Architect Artist
Collaboration.

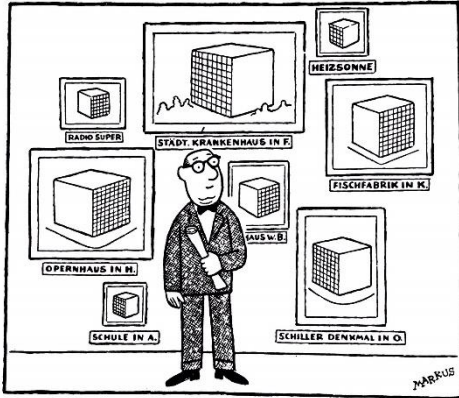
Criticisms against anonymization and ordinaryization in the post-war interpretations of modernism have also been tried to be resolved through strong relations with contemporary art. The response to these criticisms revealed the relationship between architecture and art, which is the prominent feature of the modernist architecture of the post-war period. The philosophy of integrity of the targeted arts is included in the buildings as works such as ceramic or mosaic panels, wall paintings and reliefs, which are the result of the collaboration between architects and other artists. The article scans the architectural products produced by the collaboration of architects and artists in Turkey, at a time when the relationship between architecture and art was re-questioned in the world. As a result of the literature research, it is seen that the designs of Abdurrahman Hancı (1923-2007), who is considered one of the important representatives of modernism in Turkey, highlighting the architect-artist collaboration, have not been examined in this context. Aiming to fill the gap in the literature, the study reads the interpretations of modern architecture designed by the architect in collaboration with the artist within the framework of the political and architectural conjuncture of the period. Productions involving artist-architect collaboration are documented by including photographs of buildings and artists' works, verbal statements of the architect and interviews of employers. As a result of the study, it is seen that Hancı not only produces buildings that reflect the architect-artist collaboration, but also takes this relationship one step further and assigns the function of an art gallery to Vakko stores, which have a commercial function. The architect contributes to the formation of the Turkish art environment with the modernist architectural structures he produces.

1. GİRİŞ

Antikite'den bu yana pek çok tanımı yapılan mimarlık, hakkında bilinen yazılı ilk belgede Vitruvius (2005: 12) tarafından dayanıklılık (firmitas), uygunluk (utilitas) ve güzellik (venustas) ilkelerine dayandırılarak tanımlanmıştır. İlk tanımından bu yana sanat ile ilişkili olduğu görülen mimarlığın insanlık tarihi boyunca benzer tanımları yapılmıştır. Rasmussen (2017: 11-12) mimarın heykeltıraş gibi biçim ve hacimlerle, ressam gibi renklerle çalıştığını, fakat bu üç sanatın arasında sadece mimarın sanatının işlevsel olduğunu söyleyerek mimarlığı sanat dalı olarak tanımlar. Modern mimarlığın önemli isimlerinden Le Corbusier (2013: 172) ise 1923 yılında yayınladığı *Bir Mimarlığa Doğru* adlı kitabında “mimarlık plastik bir olgudur” diyerek mimarlığı sanat ile ilişkilendirmiştir. Mimarlığın sanatın bir dalı mı olduğu yoksa sanata katkısı olabilir mi konuları tartışılırken Rus mimar Novikov (1976: 16) kendi mimarlık tanımını: “Mimari = (Bilim + Teknoloji) x Sanat” şeklinde ifade ederek sanat olmadan mimarlığın olamayacağını savunur. Novikov'un mimarlık tanımından yola çıkan Özer (2004: 175-176) ise mimarının denklem ile ifadesinin “Mimari = Fonksiyon x (Strüktür + Konstrüksiyon) x Sanatsal Değer” şeklinde yapmanın isabetli olacağını söyler. Denklemlerde de görüldüğü üzere mimariyi oluşturan öğelerin arasına getirilen çarpma işlemi ile her bir öğenin mimarının ayrılmaz parçası olduğu ve herhangi birinin eksik olması durumunda mimari değer taşımadığı düşüncesi öne çıkmaktadır.

Yirminci yüzyılda mimarlık ve sanat etkileşimine akımlar üzerinden örnekler vermek de mümkündür. Fütürizm sanat akımının etkisi ile üretilen Antonia Sant'Elia ve Virgilio Marchi gibi mimarların gerçekleştirilmemiş de olsa kâğıt üstünde kalan fütüristik *Yeni Kent* projeleri ve 1970'li yıllarda Amerika'ya damgasını vuran başlıca sanat akımı olan minimalizmin Uluslararası üslubu yankılaması sözü edilen etkileşimi görünür kılar (Antmen, 2017: 69-184). Foster (2013: 7), elli yılı aşan süreden bu yana birçok sanatçının resim, heykel ve filmi mimari ile ilişkilendirdiğini ve aynı zamanda birçok mimarın da görsel sanatlar ile uğraştığını, sanatçı ve mimar arasındaki ilişkinin bazen rekabet bazen iş birliği ile sonuçlandığını ifade eder.

İkinci Dünya Savaşı sonrası üretilen modern mimarlık ürünleri tekdüze olduğu ve sıradanlaştığı yönünde eleştiriler almaya başlar. Bauwelt dergisinde yayınlanan Markus'a ait karikatür (Şekil 1.a) sözü edilen eleştirilere örnek olarak verilebilir. Markus modern mimari anlayışı karaktersiz ve tekdüze olduğu yönünde eleştirirken, Hutch (Şekil 1.b) ise anonimleşme ve isimsizlik bağlamında eleştirir (Özer, 2004: 424-460). Söz konusu eleştirilere karşı geliştirilen çözümlerden biri de mimarlık disiplininin çağdaş sanat ile kurmaya çalıştığı güçlü ilişkilerdir. Bu eğilim, modern mimarlığı plastik ve grafik sanatlar ile bir araya getirir. 6. CIAM (Congrès Internationaux d'Architecture Moderne / Uluslararası Modern Mimarlık Kongresi) kongresinde (1947) mimar ve plancıların ressam ve heykeltıraşların arasındaki iletişim ve etkileşimin 1,5 asır önce kaybedildiği dile getirilerek sanatlar arasında bir entegrasyon sağlanması için çalışmalar yapıldığı bilinmektedir. Kongre, sanat ve mimarlık birlikteliğinin modernizmin öncülerinin gündemine girmesini sağlamış, sanat-mimarlık birlikteliği Avrupa'da kısa sürede benimsenmiştir (Erkol, 2009: 18-20). Uluslararası üslubu dünya ile neredeyse aynı zamanda deneyimlemeye başlayan Türkiye Mimarlık ortamı da modernizmin özgünleşmesine katkı sağlayan bu eğilimi benimseyerek, mimar ve sanatçı iş birliğine dayanan nitelikli yapıları üretmiştir.

Şekil 1. a) Markus'un Karikatürü (Özer: 2004: 424) b) Hutch'un Karikatürü (Özer: 2004: 460)

Mimarlıkta modernizmin Türkiye'deki önemli temsilcilerinden kabul edilen Abdurrahman Hancı (1923-2007) mimar-sanatçı iş birliğini öne çıkaran tasarımları ile de ülkenin öncü mimarları arasında yer almaktadır. Hancı, ticari fonksiyonu olan Vakko mağazalarına sanat galerisi işlevi yükleyerek mimar-sanatçı iş birliğini yansıttığı yapılarını bir adım ileri taşıyarak Türkiye'deki sanat ortamı üretimine modern mimarlık yapıları ile katkıda bulunmuştur. Bu çalışma, mimarın sanatçı iş birliği ile tasarladığı modern mimarlık yorumlarını ve üretimlerini okuyucuya sunmayı hedeflemektedir.

2. TÜRKİYE'DE MODERN MİMARLIK-ÇAĞDAŞ SANAT İLİŞKİSİ

Türkiye'nin Modern mimarlık ile tanışması Cumhuriyet'in kurulduğu yıllara rastlar. Birinci Ulusal Mimarlık akımından uzaklaşarak modern mimarlık ya da o zaman kullanılan adıyla “kübik mimarlığın” uygulanmasına başlanmıştır (Tekeli, 2017:21). Bozdoğan (2008: 61), Cumhuriyet Halk Partisi'nin Batıya dönük kültür politikalarını savunması ile dönemin

mimarlarının Osmanlı mimarisiyle ilişkili öğelerden arınarak Avrupa modernizmini şevkle kabul ettiğini söyler ve bu dönemi Milli Mimari Rönesansı'nın çöküşü olarak tanımlar. Tekeli (2017: 21) bu dönüşümün arkasında siyasal iradenin bulunduğunu, Mustafa Kemal'in 1927'den itibaren çok radikal bir kararla modern mimarlığın özellikle kamu yapılarının uygulanmasında kararlı davrandığını yönündeki sözleri ile Bozdoğan'ı destekler. 1930'ların sonlarına doğru ve İkinci Dünya Savaşı yıllarında ise modern mimarlıktan uzaklaşarak İkinci Ulusal Mimarlık akımı ile yapılar üretilmeye başlanır. Savaş döneminde ulusal kimlik arayışı gerekçesi ile tarihsel referansların yer aldığı mimarlık uygulamaları İkinci Dünya Savaşı sonrası tarihsel referansların önemini yitirmesi ile anlamını kaybeder. Dünyada Uluslararası Üslup adı ile evrensel mimarlık iddiası taşıyan bir mimarlık ortaya çıkar.

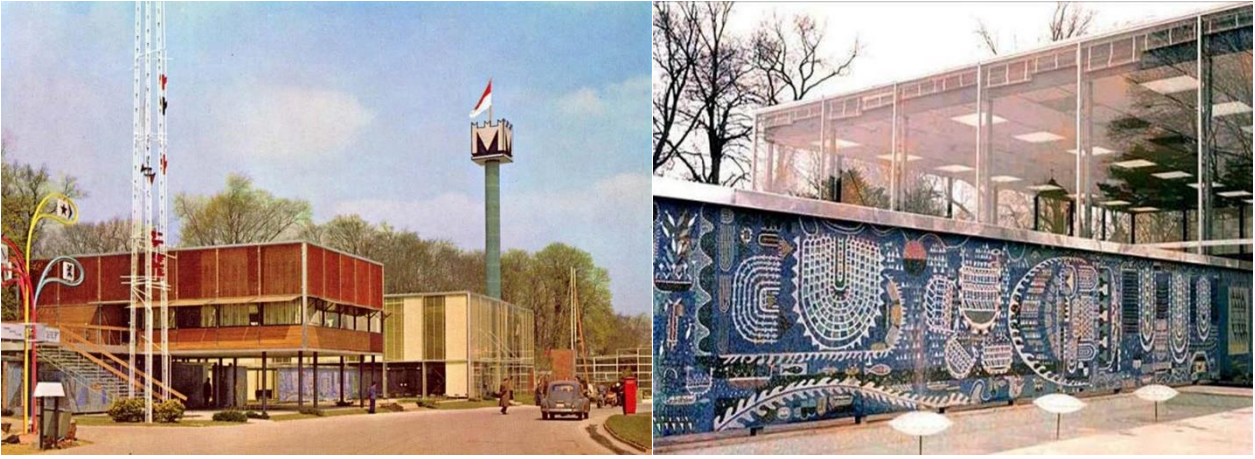
1950'ler İkinci Dünya Savaşı'nın yıkımlarının ardından yaşanan bir soluklanma dönemidir. Savaşta taraf olmamayı başaran Türkiye ise savaş bitiminde Batı bloğuna yaklaşır ve Türkiye Mimarlığı dışa açılır (Hasol, 2017: 134-135). Dünya ile aynı zamanda uluslararası üslup benimsenir. Tekeli (2017: 22-25) bu değişimin dünya ile eş zamanlı olmasını dönüşümden ziyade siyasal konjonktür süreci içinde bastırılan bir yaklaşımın yeniden canlanması olarak yorumlar ve yeniden canlanma yahut yeniden dönüşüm olması fark etmeksizin yeni bir evrensellik iddiasına yönelen uluslararası üslubun 1930'lardaki evrensellik iddiasından ayrıldığı noktanın ise bu geçişin devlet eliyle ya da öncü kuruluşlarca değil de serbest mimarlık bürolarınca yapılmış olduğuna dikkat çeker. Maruf Önal (1918-2010), Abdurrahman Hancı ve Turgut Cansever'in (1921-2009) 1951'de oluşturdukları İMA (İnşaat Mimarlık Atölyesi), Haluk Baysal (1918-2002) ve Melih Birsnel'in (1920-2003) Baysal-Birsnel Mimarlık Bürosu, Radi Birol (1927-2011), Sedat Gürel (1925-1987) ve Turhan Defne'nin büroları, Doğan Tekeli (d.1929) ve Sami Sisa'nın (1929-2000) kurdukları bürolar bu bağlama örnek olarak sayılabilecek mimarlık ofisleridir. Uluslararası Üslubun yankılandığı çağdaş mimarlığın Türkiye Mimarlık ortamında kabul edilerek ürünler verilmesini sağlayan serbest mimarlık büroları aynı zamanda mimar-sanatçı iş birliğini yapılarına yansıtarak, ürettikleri modernist mimarlık yapıları ile çağın mimari anlayışına uyum sağlayan mimarlık ofisleri olarak anılabilir.

Türkiye'deki mimarlık-sanat birlikteliğini dünyaya da göstermesi açısından önem taşıdığı düşünülen 1958 Brüksel Uluslararası Sergisi Türkiye Pavyonu, Utarit İzgi (1920-2003), Muhlis Türkmen (1923-2014), Hamdi Şensoy (1921-2018) ve İlhan Türegün'ün (1926-2014) tasarımıdır (Şekil 2).

Şekil 2. a) 1958 Brüksel Uluslararası Sergisi Türkiye Pavyonu **b)** 1958 Brüksel Uluslararası Sergisi Türkiye Pavyonu Maketi (Bancı, 2009: 31)

Pavyonun yataylığını düşey bir elemanla dengelemek ve fuar içindeki konumunu öne çıkarmak amacıyla İlhan Koman (1921-1986) tasarımı metal heykelin yapının önüne yerleştirildiği söylenebilir (Şekil 3.a). Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun (1911-1975) mozaiklerinin yer aldığı pano duvar ise iki parçalı olan pavyonun kütlelerini birbirine bağlar (Şekil 3.b). Namık Bayık (1926-1992) tarafından üretilen sehpa, Füreyya Koral imzalı fincan ve tepsiler, Bedri Rahmi'nin perdeleri ve restoran bölümünde yer alan Sabri Berkel'in (1907-1993) panosu sergi binası için özel olarak tasarlanmıştır (Erkol, 2009: 26).

Şekil 3. a) 1958 Brüksel Uluslararası Sergisi Türkiye Pavyonu, Düşeyliği Vurgulayan İlhan Koman Heykeli (Erkol, 2009: 11) **b)** 1958 Brüksel Uluslararası Sergisi Türkiye Pavyonu, Bedri Rahmi Eyüboğlu Mozaikleri (Bancı, 2009: 69).

Kamusal alanda mimarlık-sanat iş birliğinin ilk örneklerinden biri olduğu düşünülen İMÇ (İstanbul Manifaturacılar Çarşısı), tasarımcıları Doğan Tekeli ve Sami Sisa'nın belirlemiş oldukları yerlerde dönemin seramik, heykeltıraş ve ressamlarının önemli eserleri ile birlikte oluşan mimarlık sanat ilişkisini bünyesinde barındıran önemli bir yapıdır. İMÇ' de kamusal alanlara yerleştirilerek, mimar ve sanatçı iş birliğinin parçası olan eserler ve sanatçıları Kuzgun Acar'ın (1928-1976) Duvar Heykeli (Şekil 4.a), Yavuz Görey'in (1912-1995) Çeşme Heykeli (Şekil 4.b), Füreyya Koral'ın Seramik Panosu (Şekil 5), Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Mozaik Panoları, Eren Eyüboğlu'nun (1907-1988) Mozaik Panosu, Ali Teoman Germaner'in (1934-2018) Duvar Rölyefi, Sadi Diren'in (1927-2018) Seramik Panosu, Nedim Günsur'un (1924-1994) Mozaik Panosu'dur (Özeren, 2008: 40).

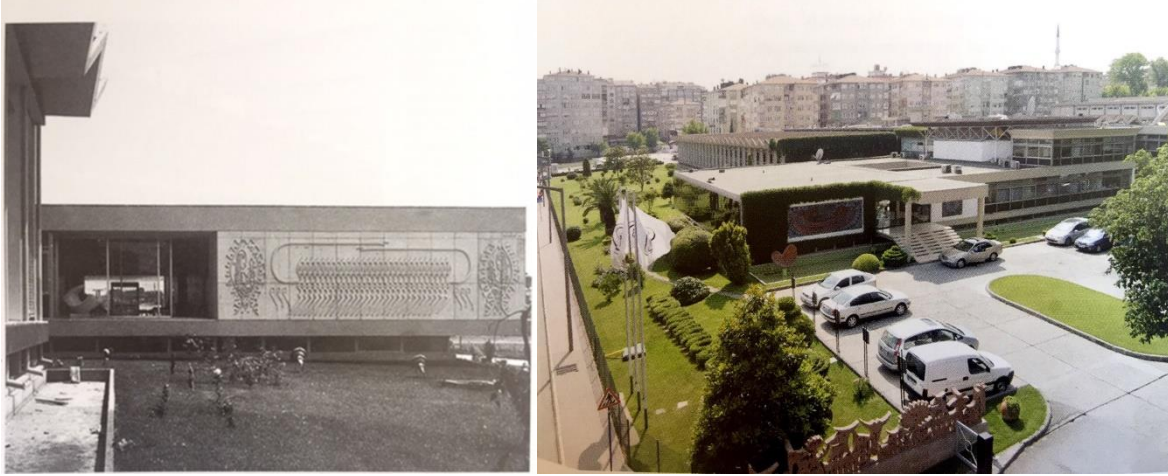

Şekil 4. a) İMÇ'nin Amblemi, Kuzgun Acar'ın Duvar Heykeli (Özeren, 2008: 39) **b)** Yavuz Görey'in Çeşme Heykeli (Özeren, 2008: 42).

Şekil 5. Füreyâ Koral'ın Seramik Panosu (Özeren, 2008: 41).

Haluk Baysal tarafından 1969 yılında tasarlanan Vakko Fabrika Binası endüstri mimarisine eklenen sanatın modern mimarlık ile iş birliğine örnek gösterilebilir. Birçok sanat eserini bünyesinde bulunduran fabrikada; Bedri Rahmi Eyüboğlu'na ait beton mozaik panolar (**Hata! Başvuru kaynağı bulunamadı.** 6.a) ve plastik eserler, Jale Yılmabaşar (d.1939) imzalı seramik panolar (Şekil 6.b), Eren Eyüboğlu, Mustafa Pilevneli (d.1940), Hasan Kavruk'un (1918-2007) duvar resimleri, Şadi Çalık'ın (1917-1979) metal plastik çalışması, Metin Şahinoğlu ve Nevzat Yüzbaşıoğlu'na ait beton rölyef, kaplama ve vitray pano, Tankut Öktem ve Haluk Tezoner'ın Atatürk Kompozisyonu, Teoman Madra'nın duvar fotoğrafı gibi plastik ve grafik sanatlar alanlarındaki eserler bulunmaktadır (Altan, 2017: s.116).

Şekil 6. a) Vakko Fabrikası, Bedri Rahmi Eyüboğlu (Altan, 2017: 117) **b)** Vakko Fabrikası, Jale Yılmabaşar Seramik Panosu (Altan, 2017: 117).

Sonuç olarak; savaş sonrası dönemin modernist mimarlığının benimsediği sanatların bütünlüğü felsefesi mimarlık-sanat ilişkisinin kurulduğu mimari üretimlerin sayısının artmasına zemin hazırlamıştır. Mimarların diğer sanatçılarla girdikleri iş birliğinin sonucu olarak seramik pano, mozaik pano, duvar resmi, rölyef gibi sanat eserleri yapılarda yer almıştır (Altan, 2017: 115). Türkiye'deki modernist mimarlık ürünleri dünyadaki diğer örnekleri gibi modernizmin özgünleşmesini bu tip eserler ile sağlamış, farklı disiplinlerden sanatçıların katkısı ile modernist mimarlık-çağdaş sanat ilişkisini kurmayı başarmıştır.

3. MİMAR-SANATÇI İŞ BİRLİĞİ ÜRETİMLERİ: ABDURRAHMAN HANCI

Mimarlıkta modernizmin Türkiye'deki temsilcilerinden biri kabul edilen Abdurrahman Hancı, Türk Mimarlık Tarihinde önemli bir yere sahip olan, Turgut Cansever ile birlikte tasarladıkları Büyükkada Anadolu Kulübü yapısı ile tanınır (Şekil 7.a). Modernist mimarlığın Türkiye'de yerleşmesinde önemli bir yeri olduğu kabul edilen yapı, modernist diline rağmen, bağlamından koparılmadan yerine bağlı özgün bir tasarım yaklaşımının ürünüdür (Tekeli, 2008: 10).

Modernist yapıları ile bilinen Hancı'nın az bilinen diğer tasarım yaklaşımı ise mimar-sanatçı iş birliğini öne çıkardığı mimarlık ürünleridir. Büyükkada Anadolu Kulübü'nün inşaatı devam ederken kurulan, sonradan Maruf Önal'ın da dâhil olduğu, Türkiye'de serbest mimarlık bürolarının öncüsü kabul edilen, İMA' nın (İnşaat Mimarlık Atölyesi) yaptığı ilk işler arasında yer alan Rıfat Yalman'ın Büyükkada'daki evinin perdelerinin Bedri Rahmi Eyüboğlu imzası taşıması (Şekil 7.b) Hancı'nın sanat ile olan ilişkisini gösteren erken bir örnek olması bakımından önemlidir (Hancı, 2008: 49). İlk mimar-sanatçı iş birliğini ressam Bedri Rahmi Eyüboğlu ile yapan Hancı, bu durumun resme olan ilgisinden kaynaklı olduğunu düşünür. "Sanat esersiz bir mimari olamayacağını ancak mimar olduktan birkaç yıl sonra öğrendim" (Hancı, 2008: 201) sözü ile mimar-sanatçı ilişkisine verdiği önemin meslek hayatının ilk yıllarına uzandığını belirten Hancı, ilerleyen yıllarda diğer sanat dalları ile de iş birliği içeren yapılar üretmiştir.

Şekil 7. a) Abdurrahman Hancı, Büyükada Anadolu Kulübü Maketi, 1951 (Hancı, 2008: 18) **b)** Büyükada Rıfat Yalman Evi, Bedri Rahmi Eyüboğlu İmzalı Perde, 2023 (Mimar Ertuğ Uçar Kişisel Fotoğraf Arşivi).

Türkiye'deki üretimlerine 1955-1966 yıllarında ara veren mimar bu dönemde NATO Genel Müdürlüğü'nde Türk hükümetini temsilen çalışmış, NATO bünyesindeki çalışmalarına ek olarak Fransa'da serbest mimarlık çalışmalarını sürdürmüştür (Hancı, 2008: 55-71). Divan Oteli yenileme projesi teklifini kabul ederek Türkiye'ye dönen tasarımcının, bu projesi mimar-sanatçı iş birliğine örnek gösterilen bir yenileme projesidir. Divan Oteli'nin mimari projesi Mimar Rükneddin Güney'e (1904-1970) aittir. Abdurrahman Hancı'nın projelendirdiği yenileme döneminde projeye eklenen yeni mekânlar, sanat-mimarlık ilişkisi kurularak oluşturulmuştur (Erkol, 2009: 28). Hancı, otelin pastane kısmında yer alan Füreyâ Koral'ın '*Kuşlar*' panosunu mimar-sanatçı paslaşmasının güzel bir diyalogu olarak yorumlar (Şekil 8). Pastanede tezgâhın arkasına yerleştirilecek duvar için çözüm arayan mimar, sanatçı ile renk konusunda anlaşır ve Füreyâ Koral'ın otelin önündeki ağaçlara konan sığırcık kuşlarından esinlenerek ürettiği pano zaman içinde pastane ile özdeşleşir. Ebru Bar'ın tavanında yer alan Mustafa Pilevneli imzalı tavan bezemesi, Divan Pub'ın duvarlarında Erol Akyavaş'ın konusu sinema olan dört adet fotoğraf kompozisyonu, Jale Yılmabaşar imzalı bar mimar-sanatçı iş birliğine örnektir (Hancı, 2008: 80-86).

Şekil 8. Divan Oteli, Divan Pastanesi Füreyâ Koral İmzalı Kuşlar Panosu (Hancı, 2008: 86).

Otelde yer alan sanatçıların eserlerini Hancı şöyle anlatır;

“Füreyâ gibi pek çok mühim sanatçının eseri vardı Divan'da. İlhan Koman'ın Akdeniz Heykeli'nin dışında, benim bildiğim tek eseri Divan Otelinin girişini taçlandırıyor. Aslında bu heykel yirmi sene boyunca otelin lobisinde durduktan sonra şimdi yerini buldu. Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun alçı panosu, Erol Akyavaş'ın panoları ve diapositifleri, Balkan Naci İslimyeli'nin bir çalışması, Mustafa Pilevneli'nin rölyefleri, Jale Yılmabaşar'ın seramik barı ve Gencay Kasapçı'nın boncuk perdeleri böyle çok mühim isimlerin eserleri vardır orada” (Hancı, 2008: 86).

Mimarın otelde yer alan eserleri anlatırken kullandığı dilin sanata ve sanatçıya verdiği değerin ipuçlarını barındırdığını söylemek mümkündür.

Hancı, Fransa dönüşü 1968-1974 yılları arasında Yüksel Karapınar'la ortak yürüttükleri ofisin ardından, 1974 yılında Yalçın Çıkınoğlu ile Mimat Mimarlık Şirketini kurmuştur. Modern mimarlık ve sanat birlikteliğine örnek gösterilebilecek pek çok tasarımı olan mimarın bu dönemde üretilen Vakko mağazaları, ticari fonksiyonu olan Vakko mağazalarına sanat galerisi işlevi de yükleyerek mimar-sanatçı birlikteliğini yansıttığı yapılarını bir adım ileri taşımıştır. Hancı tasarımı Ankara Vakko mağazası Türkiye'nin ilk büyük Fikret Mualla sergisine ev sahipliği yapabilecek nitelikte bir sanat galerisi niteliği kazanırken (Şumnu ve Uluyurt, 2019: 193) İzmir Vakko ile şehre modernist bir yapının yanı sıra bir sanat galerisi kazandırılmıştır (Şekil 9). Hancı, İzmir Vakko mağazasının tüm katlarını sanat galerisinin devamıymişçasına Abidin Dino, Fikret Mualla, Avni Arbaş, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Orhan Peker'in resimleri ile süslendiğini söyler (Hancı, 2008, s.109). Sonraları Vakko mağazalarının olmazsa olmazı haline gelen sanat galerileri fikri mimarın sanata verdiği değerin ürünü olarak düşünülebilir.

Şekil 9. a) İzmir Vakko Binası Dış Cephe (<http1>), **b)** İzmir Vakko İç Mekân (Hancı, 2008: 112).

Hancı mimar-sanatçı iş birliğini sadece otel, mağaza gibi kamusal mekânlarda değil konut üretimlerinde de sürdürmüştür. 90'lı yıllarda Esirtgen ailesi için tasarladığı evin banyo vitrayları Mustafa Pilevneli'ye aittir. Evin sahiplerinin “Abdurrahman Bey’le çalışmak sanat ve sanatçının da içinde olduğu mekânlar anlamına gelirdi” (Hancı, 2008: 199) sözleri mimarın bu konudaki tavrını özetler. Aynı dönemlerde inşa edilen Türkiye Ekonomi Bankası Fındıklı şubesi de bir bankanın sanatla iç içe kurgulanmasına örnektir. Tek düze mekânlar yerine sanatla iç içe mekânlar yaratmayı hedeflediklerini söyleyen mimar, toplantı salonu için seçtikleri İbrahim Çallı imzalı Atatürk portresi, Galata Köprüsü’nü resmeden Mounip’in tablosunun bu eğilimin bir parçası olduğunu söyler (Hancı, 2008: 131-137).

Hancı, yapılarında sanat eserlerini gerekli bulduğunu, mimar ve sanatçının ne gibi bir eser yapılacağına beraber karar vermeleri gerektiğini, sanat eserinin mimarının ayrılmaz bir parçası olduğunu söyleyerek mimar-sanatçı ilişkisine verdiği önemi açıkça ifade eder. “Sanat eserini kaldırdığımız zaman bir duvarı veya cam cepheyi kaldırmış gibi oluyorsanız eser anlamını bulmuştur” (Hancı, 2008: 34) diyerek bu konuyu somut bir örnekle açıklayan mimar, sanat eserinin mimari ile bütün olduğunu savunur ve bu yönde üretimler yapar. Mimarlıkta üç temel ilişki olduğundan bahseden Hancı bu ilişkileri; Mimar-Müşteri, Mimar-Usta ve Mimar-Sanatçı İlişkileri olarak tanımlar (Hancı, 2008: 29-31). Hancı’nın mimar-sanatçı ilişkileri başlığı altında söylediği sözlere kulak vermek, mimarın sanat-mimarlık ilişkisine bakış açısını anlamak için yeterlidir:

“Resim, heykel ve mimari birbirinin ayrılmaz parçalarıdır. Bu antik çağlardan, hatta mağara devrinden başlayarak günümüze kadar süregelmiştir. Mısır, Yunan, Roma, Selçuklu, Bizans, Osmanlı, Gotik, Rönesans mimarisi hep sanat eserleriyle bütünleşmiştir. Mimarın sanatçıyla çalışması sayesinde, sanat eseri binaya sonradan getirilen bir dekoratif takı olmayıp, onu tamamlayan bir öge olmaktadır.” (Hancı, 2008: 33)

4. SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, evrensel olma iddiası taşıyan, modern mimarlığın plastik ve grafik sanat ile ilişkilendirilmeye başlanarak özgünleşen bir mimarlık anlayışına evrildiği dünya mimarlık ortamına paralel olarak, Türkiye’de de bu dönemde üretilen yapılar mimarlık-sanat ilişkisinin kurulduğu, mimar-sanatçı iş birliği ile üretilen mimari eserler olarak karşımıza çıkar. Bu çalışma, söz konusu dönemi mimar Abdurrahman Hancı’nın üretimleri üzerinden incelemiştir.

Hancı’nın mimari üretimleri mimarlık-sanat ilişkisi bağlamında incelendiğinde, söz konusu ilişkinin izlerine konut, otel, mağaza gibi farklı fonksiyonlarda ve ölçeklerde rastlanılmıştır. Mimarın sanatçı iş birliği ile üretimlerine eklenen seramik ve mozaik panolar, Birinci Ulusal Mimarlık Akımı ile Cumhuriyet Dönemi Mimarisi’ne entegre edilen Selçuklu ve Osmanlı mimarisinde görülen Türk süsleme sanatına ait öğelerin (çini, kalem işi vb.) modern mimarlıktaki yansıması olarak nitelendirilebilir. Hancı’nın, mimari üretim yaptığı her ölçekte farklı disiplinlerden sanatçılarla yaptığı iş birliği ve sanatı mimarlığı tamamlayıcı bir unsur olarak görmesi İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde modernist mimarlığa eleştiri

olarak karşımıza çıkan tekdüzelik ve sıradanlaşmaya karşı cevap niteliğinde olup, Hancı'nın modernist yapılarının özgünlüğüne katkı sağlamıştır.

Hancı, mimar-sanatçı iş birliğini yansıttığı özgün mimarlık üretimleri yapmasının yanı sıra Türkiye sanat ortamına katkı sağlayan önemli bir figürdür. Giyim sektöründe yer alan, Vakko mağazalarına sanat galerisi işlevi de yüklemeyi işverene kabul ettiren mimar, Türkiye'deki sanat ortamı üretimine zemin hazırlayan modernist mimari yapılar üretmiş, mimar-sanatçı iş birliğini yansıttığı yapılarını bir adım ileri taşıyarak sanata ev sahipliği yapabilecek alternatif mekanlar üretmiştir.

Sonuç olarak Hancı, resim, heykel ve mimariyi ayrılmaz bir bütün olarak gördüğü yönündeki söylemleri ve bu söylemlerini destekleyen sanatçı iş birliği ile tasarladığı özgün modern mimarlık üretimleri ile modern mimarlık-çağdaş sanat arakesitinde konumlanan modernist bir mimardır.

KAYNAKÇA

Altan, T, E. (2017). Haluk Baysal-Melih Birsal Rasyonalizmi, 20. Yüzyılın İkinci Yarısında Mimarlık Pratiği. M. Cengizkan ve A. Cengizkan (Editörler), *Vakko Fabrikası: Bir 'Modernleşme' Hikayesi* içinde (s.107-118). Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları.

Antmen, A. (2017). *20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Bancı, S. (2009). *Turkish Pavilion in The Brussels Expo '58: A Study on Architectural Modernization in Turkey During The 1950s*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bozdoğan, S. (2008). *Modernizm ve Ulusun İnşası: Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür*. İstanbul: Metis Yayınları.

Corbusier, L. (2013). *Bir Mimarlığa Doğru*. (Çev: S. Merzi). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Erkol, İ. (2009). *Utarit İzgi ve Türkiye'de Modern Mimarlık*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Foster H. (2015). *Sanat-Mimarlık Kompleksi*. (Çev: S. Özaloğlu). İstanbul: İletişim Yayınları.

Hancı, A. (2008). *Abdurrahman Hancı Yapılar/Projeler 1945-2000*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Hasol, D. (2017). *20. Yüzyıl Türkiye Mimarlığı*. İstanbul: Yem Yayın.

Novikov, F.A. (1976). The Architect: a modern scapegoat, reflections of a Soviet architect on the merits of old and new styles. *The UNESCO Courier: a window open on the world*, 29(6), 14-17.

Rasmussen, S.E. (2017). *Yaşanan Mimari*. (Çev: Ö. Erduran). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Şumnu, U. & Uluyurt, B. (2019). Ankara'nın kentsel yaşamına iz bırakmış bir mekân: Vakko Kızılay mağazası. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 175-195.

Tekeli, D. (2008). Abdurrahman Hancı Yapılar/Projeler 1945-2000. *Abdurrahman Hancı ve Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı* içinde (s.9-11). İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Tekeli, İ. (2017). Haluk Baysal-Melih Birsal Rasyonalizmi, 20. Yüzyılın İkinci Yarısında Mimarlık Pratiği. M. Cengizkan ve A. Cengizkan (Editörler), *İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye'sinde Mimarlık Kuramı ve Pratiğinin Yeniden Yapılanması İçinde Baysal-Birsal Rasyonalizmi Nasıl Yerleştirilebilir?* içinde (s.13-30). Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları.

Özer, B. (2004). *Kültür Sanat Mimarlık*. İstanbul: Yapı Yayın.

Özeren, S. (2008). *Mimaride Kurgulanan Sanatın Tasarımda Oluşturduğu Bellek ve İMÇ Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Vitruvius (2005). *Mimarlık Üzerine On Kitap*. (Çev: S. Güven). İstanbul: YEM Yayın.

İnternet Kaynakları

http 1. İzmir Vakko Binası. <https://x.com/Kalebodur/status/864020944486092800/photo/1> (Son Erişim Tarihi: 18.09.2024).

Sustainable Tourism in Green Key Certified Hotels in Turkey: Evaluation of Environmental Practices and Future Perspectives

Cemil GÜNDÜZ

Assistant Professor, Tokat Gaziosmanpaşa University

cemil.gunduz@gop.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-0222-2497>

Makale Başvuru Tarihi : 02.09.2024

Makale Kabul Tarihi : 04.10.2024

Makale Yayın Tarihi : 25.10.2024

Makale Türü : Araştırma Makalesi

DOI:10.5281/zenodo.13958474

Abstract

Keywords:

Sustainable
Tourism, Green
Key Hotels,
Turkey,
Environmental
Impact,
Correlation
Analysis

This study critically evaluates the sustainable tourism practices of hotels participating in the Green Key programme in Turkey. Administered by the Environmental Education Foundation and encompassing 60 countries globally, the Green Key programme aims to promote environmentally friendly practices within the tourism industry. This research assesses the sustainable practices of 148 Turkish hotels participating in the programme in 2023, utilizing web content analysis and descriptive analysis techniques to examine data from hotel websites and related sources. The findings reveal substantial increases in the number of Green Key certified hotels, particularly in 2021 and 2023, with annual growth rates of 22.6% and 27.6%, respectively. Content analysis indicates that energy and food-saving practices, waste management, and staff training on sustainability are the most frequently implemented measures. Correlation analysis demonstrates a strong positive relationship between the numbers of Green Key certified hotels, tourist numbers, and tourism revenues. This underscores the economic advantages of sustainable tourism practices, as destinations with more Green Key certifications tend to attract more tourists and generate greater revenues. The study highlights the programme's efficacy in mitigating environmental impacts and fostering sustainable tourism, thereby enhancing the popularity and operational efficiency of participating hotels. This research underscores the critical importance of sustainable tourism for environmental protection and provides a comprehensive overview of the current status and future prospects of the Green Key programme in Turkey. Limitations and recommendations for future research are also discussed.

Türkiye'de Yeşil Anahtar Sertifikalı Otellerde Sürdürülebilir Turizm: Çevresel Uygulamaların Değerlendirilmesi ve Gelecek Perspektifleri

Özet

Anahtar Kelimeler:

Sürdürülebilir
Turizm, Yeşil
Anahtar Otelleri,
Türkiye, Çevresel
Etki, Korelasyon
Analizi

Bu çalışma, Türkiye'de Yeşil Anahtar programına katılan otellerin sürdürülebilir turizm uygulamalarını eleştirel bir şekilde değerlendirmektedir. Çevre Eğitim Vakfı tarafından yürütülen ve dünya genelinde 60 ülkeyi kapsayan Yeşil Anahtar programı, turizm sektöründe çevre dostu uygulamaları teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu araştırma, 2023 yılında programa katılan 148 Türk otelinin sürdürülebilir uygulamalarını değerlendirmekte ve otel web sitelerinden ve ilgili kaynaklardan elde edilen verileri incelemek için web içerik analizi ve betimsel analiz tekniklerini kullanmaktadır. Bulgular, özellikle 2021 ve 2023 yıllarında Yeşil Anahtar sertifikalı otel sayısında önemli artışlar olduğunu ve yıllık büyüme oranlarının sırasıyla %22,6 ve %27,6 olduğunu göstermektedir. İçerik analizi, enerji ve gıda tasarrufu uygulamaları, atık yönetimi ve personel eğitiminin en sık uygulanan önlemler olduğunu ortaya koymaktadır. Korelasyon analizi, Yeşil Anahtar sertifikalı otel sayısı, turist sayıları ve turizm gelirleri arasında güçlü bir pozitif ilişki olduğunu göstermektedir. Bu durum, daha fazla Yeşil Anahtar sertifikasına sahip destinasyonların daha fazla turist çekme ve daha yüksek gelir elde etme eğiliminde olduğunu vurgulayan sürdürülebilir turizm uygulamalarının ekonomik avantajlarını ortaya koymaktadır. Çalışma, programın çevresel etkileri azaltma ve sürdürülebilir turizmi teşvik etme konusundaki etkinliğini vurgulayarak, katılımcı otellerin popülaritesini ve operasyonel verimliliğini artırdığını ortaya koymaktadır. Bu araştırma, çevre koruma için sürdürülebilir turizmin kritik önemini vurgulamakta ve Türkiye'de Yeşil Anahtar programının mevcut durumu ve gelecekteki beklentileri hakkında kapsamlı bir bakış sunmaktadır. Ayrıca, çalışmanın sınırlamaları ve gelecekteki araştırmalar için öneriler de tartışılmaktadır.

1. INTRODUCTION

The tourism sector is indispensable to the Turkish economy. Tourism generates income, creates employment opportunities, and supports various industries. According to the Turkish Statistical Institute (TÜİK), the tourism sector accounted for approximately 12% of Turkey's GDP in 2019. This significant contribution underscores the vital role tourism plays in the national economy. Moreover, Turkey experienced a notable surge in 2021. As per the United Nations World Tourism Organization (UNWTO) World Tourism Barometer, the number of international tourists visiting Turkey in 2021 was recorded at 29.9 million, marking an 88% increase compared to the previous year. This remarkable recovery highlights the resilience of the tourism sector in the face of global challenges. International tourism revenue was recorded at 20.8 billion US dollars, a 104% increase from the previous year (UNWTO, 2022). Additionally, it was reported that 46.3 billion US dollars in foreign exchange income was obtained from tourism in 2022 (TÜİK, 2022). Thus, it has been observed that nearly half of the foreign trade deficit is being offset by tourism foreign exchange revenues, indicating the sector's critical importance for economic stability and growth.

The tourism sector holds a significant place in the economy of any country, and sustainable tourism is considered crucial for the future sustainability of this sector by balancing the economic, social, and environmental impacts of tourism (Gündüz, 2022). The Green Key Programme is a global initiative aimed at ensuring environmental sustainability in tourism (Green Key Global, 2023). The Green Key Programme is assisting tourist facilities in reducing their environmental impact and contributing to the sustainability of tourism (TURÇEV, 2022). The significance of the Green Key Programme for Turkish tourism lies in its encouragement of environmentally friendly practices among businesses in the tourism sector, thereby contributing to sustainable tourism development. Businesses participating in the Green Key Programme can save energy by enhancing their environmentally friendly practices. Furthermore, the increased adoption of environmentally friendly practices by businesses participating in the Green Key Programme is likely to attract more tourists to these enterprises (TGA, 2023). The adoption of this programme in Turkey aims to create a tourism sector that is more sensitive to environmental impacts, promoting long-term ecological balance and social responsibility within the industry.

The importance of environmental practices in sustainable tourism has been increasing significantly in contemporary times. This growing emphasis reflects a broader global shift towards more responsible tourism practices, recognizing the need to protect natural and cultural resources for future generations (Gössling & Higham, 2021). Consequently, evaluating Green Key Programme hotels in Turkey is of great significance as it reduces environmental impacts and identifies measures to protect natural resources. The stakeholders involved in this study encompass hotel management, tourists, and all segments of an environmentally conscious society. By measuring the effectiveness of environmental practices being implemented by Green Key Programme hotels, this research aims to identify strategies that facilitate progress in sustainable tourism. Key aspects to be examined include environmental performance, resource utilisation, waste management, and contributions to the local community. These evaluations provide valuable insights into the practical implementation of sustainability initiatives and their broader social and economic benefits.

This study aims to evaluate the sustainable tourism practices of hotels participating in the Green Key Programme in Turkey. The study seeks to determine whether the programme effectively promotes sustainable tourism by examining the environmentally friendly practices of the hotels and their activities in sustainable tourism. Additionally, it has been observed that the hotels participating in the Green Key Programme are adopting environmentally friendly practices, reducing their operating costs, and enhancing their popularity among tourists. This dual benefit of cost reduction and increased attractiveness to eco-conscious travellers underscores the economic viability of sustainable practices within the hospitality industry.

This study is essential for raising awareness about sustainable tourism and improving environmental protection in the tourism sector. Furthermore, it can help tourist facilities in Turkey learn more about environmentally friendly practices and understand the benefits of participating in the Green Key Programme (Hall & Gossling, 2022). By disseminating these findings, the study aims to encourage more widespread adoption of sustainable practices, ultimately contributing to a more resilient and environmentally responsible tourism industry. This study aims to conduct an in-depth analysis of the sustainable tourism practices in Green Key certified hotels in Turkey and examine future trends (Gössling & Higham, 2021; Hall & Gossling, 2022).

The Green Key Programme is an international initiative aimed at promoting environmentally friendly tourism practices (Green Key Global, 2023). Implemented in more than 60 countries, the programme supports environmental sustainability in the tourism sector by encouraging businesses to adopt energy and water-saving practices, waste management, and other environmentally conscious measures (TURÇEV, 2022). Turkey is one of the key destinations where the programme is applied, and as of 2023, 148 hotels in Turkey have received the Green Key certification (TGA, 2023). This programme helps hotels reduce their environmental impact while also serving as an important tool for increasing tourism revenues (UNWTO, 2022).

2. LITERATURE

2.1. Sustainable Tourism

Tourism refers to travel for leisure, recreation, or business purposes (Topaloğlu & Avcı, 2009; Gündüz & Atak, 2023). This includes individuals visiting places outside their usual environment to experience new cultures, landscapes, and activities. Sustainable tourism aims to provide social and economic benefits by mitigating the adverse effects of the tourism industry on natural resources and the environment (Ivars-Baidal et al., 2021). This concept encompasses various applications for ensuring the sustainability of tourism in the future and aims to enhance the sector's sensitivity to environmental, cultural, and social impacts (Gündüz, 2016). Sustainable tourism is addressed by international organisations, academics, the tourism industry, and non-governmental organisations (Demircan, 2016). The concept originates from the Brundtland Report, adopted by the United Nations Commission on Environment and Development in the late 1980s (UNCED, 1987).

The significance of sustainable tourism is explored from various perspectives in books, journals, and articles. For instance, Harris et al. (2012) focus on the principles of sustainable tourism and its integration into the hospitality industry, while Bramwell, Higham, Lane, and Miller (2017) examine the long-term sustainability challenges faced by hotels and the strategies they adopt. Rasoolimanesh et al. (2020) delve into how sustainable tourism practices can enhance hotel operations and improve environmental performance. This body of literature also discusses the environmental, social, and cultural impacts of tourism, as well as the economic benefits and policy planning necessary for implementing sustainable tourism. Additionally, Gümüş Dönmez (2016) provides an in-depth exploration of the concept of sustainability, its definition, and its historical development within the context of sustainable tourism. International reports such as the "Sustainable Tourism and Rural Development" report by the United Nations World Tourism Organization (UNWTO) and the United Nations Environment Programme (UNEP) (2002) highlight the potential of sustainable tourism for fostering rural development.

Sustainable tourism includes applications addressing various issues such as environmental protection, preservation of cultural heritage, support for the local economy, and enhancement of social welfare (Weaver, 2005). These applications are carried out through the cooperation of businesses operating in the tourism industry, local governments, tourists, and tourism workers. The successful implementation of sustainable tourism strategies is closely linked to the cultural sensitivities and management styles of hotel administrations (Karakaya, Ay, & Gürel, 2014). In particular, the alignment of management styles with local culture and environmental responsibility facilitates the more effective achievement of sustainability goals. The literature on sustainable tourism also focuses on different types of tourism. For instance, nature, cultural, and rural tourism offer opportunities to implement a sustainable tourism approach (Eser, Dalgın & Çeken, 2013). This type of tourism can contribute to environmental protection and the preservation of cultural heritage while enhancing the economic well-being of local communities.

This concept also addresses issues such as training and raising awareness among employees in the tourism sector, changing the behaviour of tourists, and measuring the environmental and social impacts of the tourism industry (Dwyer & Edwards, 2010). To successfully implement these practices, all stakeholders in the tourism sector should collaborate and adopt a sustainable tourism approach (Brokaj, 2014). Consequently, sustainable tourism is an approach that considers the future of the tourism industry and the protection of the environment. The importance of this concept in the literature contributes to the adoption of sustainability practices in the tourism industry and encourages all stakeholders in the tourism industry to embrace the sustainable tourism approach.

2.2. Green Key Program

The Green Key program is an international eco-label awarded to tourism establishments that meet a set of strict environmental criteria. It is designed to contribute to the prevention of climate change by awarding and promoting good initiatives in the tourism sector. The program encourages hotels, campsites, and other tourism

facilities to adopt sustainable practices, thus playing a vital role in advancing environmental protection and sustainable tourism globally.

In recent years, there has been a significant increase in studies on the Green Key programme in hotels. For instance, Sheu et al. (2012) explored the empirical application of green hotel ratings, while Mustonen (2016) examined the operational aspects of green hotels. Furthermore, Dukhovnaya (2017) focused on the certification processes, and Mzembe et al. (2021) conducted a case study on the adoption of Green Key Scheme standards in the Netherlands. Most recently, Lehtineva (2023) investigated the certification and protection of a hotel in Finland. These studies highlight a predominant focus on the certification processes within the Green Key programme.

The "Green Key" (GK) project, implemented by the Turkish Environmental Education Foundation (TURÇEV), is a cornerstone program in promoting sustainable tourism. This certification program offers comprehensive training on environmental management and sustainable practices within tourism enterprises (TURÇEV, 2022). Notably, the Green Key program serves as the Turkish representative of the international Green Key initiative, establishing rigorous sustainability and environmental management standards for a variety of tourism facilities including hotels, resorts, restaurants, cafes, campsites, beaches, parks, golf courses, and convention centres.

Participation in the Green Key program requires tourist facilities to adhere to several stringent criteria, such as energy and water conservation, waste management, preservation of natural resources, environmental awareness, eco-friendly cleaning practices, and wildlife conservation. Facilities meeting these high standards are awarded a certificate, signifying their commitment to sustainability, which enhances their appeal to environmentally conscious tourists. TURÇEV is actively working to expand the reach of the Green Key program across Turkey, with many tourist facilities already on board (Kanıgür & Ünlüören, 2022).

Globally recognised in the fields of sustainable tourism and environmental management, the Green Key program aids tourist facilities in reducing their environmental footprint, thereby contributing to the overall sustainability of the tourism industry. The program encourages the adoption of environmentally friendly practices, fostering both economic and social sustainability. By implementing these sustainable practices, resorts can lower operational costs while simultaneously increasing their attractiveness to tourists. Additionally, the program provides education and training to facilities, enhancing their awareness and capabilities in environmental management.

The implementation of the Green Key program extends beyond Turkey, with widespread adoption in numerous countries. As the national representative of the international Green Key program, TURÇEV offers both national and international certification to facilities within Turkey (Erdogan, 2017). This dual certification underscores the importance and global recognition of the program. Consequently, the Green Key program plays a crucial role in advancing sustainable tourism and environmental protection. It supports resorts in adopting sustainable practices, raising ecological awareness, and enabling tourists to enjoy environmentally responsible holidays.

3. METHODOLOGY

In this study, the sustainable tourism practices of hotels participating in the Green Key programme in Turkey were evaluated using a mixed-methods approach. This section outlines the research design, data collection methods, and analytical techniques employed to achieve the research objectives. The data for this study were collected between August and November 2023. The 148 hotels analysed represent the entirety of Green Key certified hotels in Turkey, meaning the study is based on a comprehensive evaluation rather than a selected sample.

3.1. Research Design

Web Content Analysis: Web-Based Content Analysis was used to gather data on the sustainable practices of Green Key certified hotels. This method involves systematically analysing the content available on the official websites of the hotels, as well as other related sources. The data collected includes information on waste management, energy conservation, sustainable sourcing, and other environmentally friendly practices. Web content analysis is a reliable method for obtaining current and detailed information directly from the hotels' communications.

The web content of 148 Green Key-certified hotels was systematically analyzed using a coding scheme that was developed based on established literature in the field of sustainable tourism practices (Pirani & Arafat, 2014;

Gössling et al., 2011). The coding categories encompassed key areas of sustainability, including energy conservation strategies, waste management practices, water conservation initiatives, and sustainable sourcing policies. NVivo software was selected for this analysis due to its proven effectiveness in coding and managing complex qualitative data, enabling a more rigorous and structured approach to the content analysis.

Descriptive analysis: Descriptive analysis was performed to quantify the extent of sustainable practices implemented by the hotels. This involved categorizing and summarizing the data collected from the web content analysis. Descriptive statistics, such as frequencies and percentages, were used to present the findings. This method is effective for providing a comprehensive overview of the sustainable practices in the sample of Green Key certified hotels.

Descriptive statistics were used to analyse the frequency and distribution of sustainable practices among the hotels. This included calculating the percentage of hotels implementing specific practices, such as using LED lighting, energy-saving card systems, and water recycling systems. Descriptive statistics provide a clear and concise summary of the data, highlighting key trends and patterns.

Secondary Data Analysis: Secondary data was sourced from existing literature, reports, and databases, including the Turkish Statistical Institute (TUIK), Turkish Environmental Education Foundation (TURÇEV), and the United Nations World Tourism Organization (UNWTO). These sources provided contextual data on the tourism sector in Turkey, the importance of sustainable tourism, and the economic impact of the Green Key programme. Secondary data analysis helps in triangulating the findings from the primary data and enhances the robustness of the research.

Correlation Analysis: To understand the relationship between the numbers of Green Key certified hotels, tourist numbers, and tourism revenues, a correlation analysis was conducted. The Pearson correlation coefficient was used to quantify the strength and direction of these relationships. Correlation analysis helps in identifying significant associations between variables and provides insights into the economic benefits of sustainable tourism practices (Dwyer & Edwards, 2010).

3.2. Limitations

The study acknowledges certain limitations, such as the reliance on self-reported data from hotel websites, which may not always accurately reflect the actual practices. Additionally, the sample is limited to Green Key certified hotels, and the findings may not be generalizable to the entire hospitality industry in Turkey. Future research could involve on-site visits and interviews to validate the web-based data and provide a more in-depth understanding of the sustainable practices.

The methodology employed in this study combines quantitative and qualitative approaches to provide a comprehensive evaluation of the sustainable tourism practices of Green Key certified hotels in Turkey. By using web content analysis, descriptive statistics, and correlation analysis, the study offers valuable insights into the effectiveness of the Green Key programme and its impact on the Turkish tourism industry. The findings contribute to the literature on sustainable tourism and provide practical implications for hotel management and policymakers.

4. FINDINGS

4.1. Thematic Analysis

In this study, the sustainability practices of 148 hotels that received the Green Key certification in 2023 were meticulously examined. Initially, 150 keywords were identified by reviewing the TURÇEV Green Key Programme Hotel Criteria. Using these keywords, data obtained from the analysed websites were categorised into specific thematic areas and sub-themes. At the beginning of the study, seven main themes were identified: environmental management, staff engagement, guest information, water management, energy management, waste management, and chemical usage. The sub-criteria of the programme were defined for each theme.

This structured approach allows for a comprehensive assessment of the sustainability practices of hotels. The analysis based on the Green Key Programme criteria provides an important foundation for understanding the environmental performance and sustainability strategies of hotels in Turkey. The environmental policies, staff training initiatives, water and energy management practices, waste management strategies, and chemical usage of each hotel were systematically compiled. The sub-items evaluated under each theme are listed in Table 1.

Table 1. Green Key Programme: Main Themes and Sub-Items

Main Themes	Sub-items
Environmental Management	<ol style="list-style-type: none"> 1. Appointment of environmental manager 2. Formulation of sustainability policy 3. Annual action plan and goal setting 4. Preparation and storage of documents 5. Collaboration with local stakeholders 6. Carbon footprint analysis 7. Setting carbon reduction targets 8. Carbon neutrality and verification 9. Providing carbon offsetting options for guests
Staff Involvement	<ol style="list-style-type: none"> 1. Regular meetings and staff briefings 2. Staff training 3. Towel and sheet usage procedures 4. Informing staff about sustainability initiatives
Guest Information	<ol style="list-style-type: none"> 1. Displaying the green key award 2. Providing information about the green key 3. Evaluating sustainability performance 4. Informing about sustainable transportation options
Water Management	<ol style="list-style-type: none"> 1. Monitoring water consumption 2. Use of low water consumption equipment 3. Prevention of water leaks 4. Wastewater treatment 5. Rainwater harvesting and usage
Energy Management	<ol style="list-style-type: none"> 1. Monitoring energy consumption 2. Use of renewable energy sources 3. Energy efficiency measures
Waste Management	<ol style="list-style-type: none"> 1. Waste reduction and recycling 2. Management of hazardous wastes
Chemical Usage	<ol style="list-style-type: none"> 1. Use of eco-labeled cleaning products 2. Chemical-free swimming pool cleaning

Environmental Management is related to the overall environmental sustainability efforts of hotels. This theme includes nine sub-items: appointment of environmental managers, formulation of sustainability policies, annual action plans and goal setting, preparation and storage of documents, collaboration with local stakeholders, measurement of carbon footprint, setting carbon reduction targets, achieving carbon neutrality and verification, and providing carbon offsetting options for guests. A study indicates that the appointment of environmental managers positively impacts hotel performance, as these individuals play a key role in assessing and improving environmental impacts (Jones & Comfort, 2019). The formulation of sustainability policies establishes hotels' environmental commitments, and the implementation of these policies contributes to improved environmental performance (Mensah, 2014). Additionally, annual action plans and goal setting help hotels achieve specific sustainability targets and enhance the effectiveness of these processes (Kang et al., 2012). The regular preparation and storage of documents ensure transparency and accountability in hotel management processes. Collaboration with local stakeholders supports hotels' environmental sustainability efforts and strengthens community integration (Bohdanowicz et al., 2011). Measuring the carbon footprint helps hotels understand their greenhouse gas emissions and develop reduction strategies (Bohdanowicz, 2006). Setting carbon reduction targets and pursuing carbon neutrality and verification are crucial for achieving long-term environmental goals. Furthermore, offering carbon offset options to guests provides an opportunity to balance the environmental impact of their stay.

Staff Involvement is crucial for implementing sustainable practices in hotels and includes four key areas: regular meetings and staff briefings, staff training, towel and sheet usage procedures, and providing information to staff about sustainability initiatives. Regular meetings and staff briefings ensure that employees are informed about

environmental responsibilities and actively participate in sustainability initiatives (Chan & Hawkins, 2010). Staff training equips employees with the knowledge and skills required for eco-friendly practices and helps integrate these practices into daily operations (Tzschentke et al., 2008). Effective training programs are crucial for continuous improvement and can enhance overall operational efficiency, similar to the approach seen in educational institutions where total quality management and productivity are key focuses (Gündüz & Gündüz, 2014). Towel and sheet usage procedures contribute to water conservation efforts and promote efficient resource management throughout the hotel. Informing staff about sustainability initiatives raises environmental awareness and reinforces their responsibilities.

Similarly, *Guest Information* plays an essential role in raising environmental awareness among hotel guests. This theme includes four sub-items: displaying the Green Key Award, providing information about the Green Key, evaluating sustainability performance, and informing guests about sustainable transportation options. Displaying the Green Key Award visually endorses the hotel's environmental management and sustainability efforts (Font et al., 2012; Rezaei et al., 2024). Providing information about the Green Key initiative educates guests about the hotel's environmental policies and encourages support for these initiatives (Han et al., 2011). Evaluating sustainability performance enables hotels to assess the effectiveness of their environmental management processes and identify areas for improvement (Dewhurst & Thomas, 2003). Informing guests about sustainable transportation options encourages them to choose eco-friendly travel alternatives during their stay.

Water Management is critical for hotels aiming to reduce their environmental footprint. This theme includes five sub-items: monitoring water consumption, using low-water consumption equipment, preventing water leaks, wastewater treatment, and rainwater harvesting and usage. Monitoring water consumption helps hotels manage water resources efficiently and develop conservation strategies (Deng & Burnett, 2002). The use of low-water consumption equipment enhances water efficiency and contributes to the preservation of natural resources (Styles et al., 2015). Preventing water leaks minimises water wastage and reduces the hotel's environmental impact (Henderson, 2007). Wastewater treatment ensures the safe processing of waste water and contributes to preventing water pollution (Chan & Wong, 2006). Rainwater harvesting and usage allow hotels to utilise natural resources more efficiently and promote water conservation.

Alongside water management, *Energy Management* plays a significant role in reducing hotels' energy consumption and minimising their environmental impact. This theme includes three sub-items: monitoring energy consumption, using renewable energy sources, and implementing energy efficiency measures. Monitoring energy consumption helps hotels track their energy use and identify opportunities for improvement (Bohdanowicz, 2006). The use of renewable energy sources supports sustainable energy practices and reduces reliance on non-renewable resources (Pirani & Arafat, 2014). Energy efficiency measures, including energy-saving technologies and practices, strengthen hotels' sustainability efforts (Hotel Energy Solutions, 2011).

In addition to energy management, *Waste Management* is crucial for hotels striving to minimise waste generation and promote recycling. This theme includes two sub-items: waste reduction and recycling, and the management of hazardous wastes. Waste reduction and recycling initiatives help hotels manage waste effectively and reduce landfill waste (Mensah, 2006). The management of hazardous wastes ensures the safe handling and disposal of potentially harmful materials, minimising environmental risks (Pirani & Arafat, 2014).

Finally, *Chemical Usage* significantly impacts hotels' environmental sustainability. This theme includes two sub-items: the use of eco-labelled cleaning products and chemical-free swimming pool cleaning. The use of eco-labelled cleaning products reduces the environmental footprint associated with cleaning operations, and chemical-free swimming pool cleaning practices provide a safer environment for guests and staff while reducing environmental impact (Mensah, 2006).

4.2. Descriptive Analysis

In recent years, the hospitality industry has increasingly recognised the importance of sustainability and environmental management. This study evaluates the compliance of 148 hotels in Turkey with the Green Key programme criteria. The analysis covers key themes such as Environmental Management, Staff Involvement, Guest Information, Water Management, Energy Management, Waste Management, and Chemical Usage. The frequency and percentage of compliance for each criterion are detailed in Table 1, highlighting areas of strong performance and identifying opportunities for improvement.

Table 2. Frequency and Percentage Analysis

Main Themes	Sub-items	Frequency	Percentage (%)
Environmental Management	1. Appointment of environmental manager	100	67.57
	2. Formulation of sustainability policy	95	64.19
	3. Annual action plan and goal setting	110	74.32
	4. Preparation and storage of documents	120	81.08
	5. Collaboration with local stakeholders	80	54.05
	6. Measurement of carbon footprint	105	70.95
	7. Setting carbon reduction targets	90	60.81
	8. Carbon neutrality and verification	65	43.92
	9. Providing carbon offsetting options for guests	70	47.30
Average		93.89	63.13
Staff Involvement	1. Regular meetings and staff briefings	115	77.70
	2. Staff training	110	74.32
	3. Towel and sheet usage procedures	112	75.68
	4. Informing staff about sustainability initiatives	100	67.57
Average		109.25	73.82
Guest Information	1. Displaying the green key award	118	79.73
	2. Providing information about the green key	115	77.70
	3. Evaluating sustainability performance	110	74.32
	4. Informing about sustainable transportation options	90	60.81
Average		108.25	73.14
Water Management	1. Monitoring water consumption	130	87.84
	2. Use of low water consumption equipment	120	81.08
	3. Prevention of water leaks	125	84.46
	4. Wastewater treatment	110	74.32
	5. Rainwater harvesting and usage	95	64.19
Average		116.00	78.78
Energy Management	1. Monitoring energy consumption	132	89.19
	2. Use of renewable energy sources	120	81.08
	3. Energy efficiency measures	125	84.46
Average		125.67	84.91
Waste Management	1. Waste reduction and recycling	130	87.84
	2. Management of hazardous wastes	105	70.95
Average		117.50	79.39
Chemical Usage	1. Use of eco-labelled cleaning products	120	81.08
	2. Chemical-free swimming pool cleaning	85	57.43
Average		102.50	69.26

Environmental Management: In this theme, hotels exhibit an average compliance rate of 63.13%. The criterion for "Preparation and storage of documents" boasts the highest compliance rate at 81.08%, indicating a strong emphasis on systematic documentation practices within the industry. Conversely, the "Carbon neutrality and verification" criterion has the lowest compliance rate at 43.92%, highlighting the significant challenges hotels face in achieving carbon neutrality and undergoing verification processes. This suggests a critical need for hotels to intensify their efforts in meeting carbon neutrality objectives.

Staff Involvement: This theme demonstrates an average compliance rate of 73.82% among hotels. The "Regular meetings and staff briefings" criterion, with a compliance rate of 77.70%, reflects that hotels are consistently engaging their staff through meetings and briefings. However, the "Informing staff about sustainability initiatives" criterion, at 67.57%, underscores the necessity for enhanced communication and education on sustainability initiatives among hotel staff to foster a more informed and proactive workforce.

Guest Information: Hotels show an average compliance rate of 73.14% within this theme. The "Displaying the green key award" criterion leads with a 79.73% compliance rate, suggesting that hotels are proficient in showcasing their Green Key certification to guests. In contrast, the "Informing about sustainable transportation options" criterion, with a 60.81% compliance rate, indicates a gap in providing guests with information on sustainable transportation options. This points to an opportunity for hotels to enhance guest education on eco-friendly travel alternatives.

Water Management: This theme features an average compliance rate of 78.78%. The "Monitoring water consumption" criterion achieves the highest compliance rate at 87.84%, reflecting hotels' strong capabilities in tracking water usage. However, the "Rainwater harvesting and usage" criterion, at 64.19%, suggests that the adoption of rainwater harvesting practices is not yet widespread. To improve water conservation, hotels should consider integrating rainwater usage into their water management strategies.

Energy Management: Hotels excel in this theme, with an average compliance rate of 84.91%. The "Monitoring energy consumption" criterion stands out with an 89.19% compliance rate, indicating meticulous energy monitoring practices. However, the "Use of renewable energy sources" criterion, at 81.08%, reveals potential for further improvement in adopting renewable energy solutions. Increased investment in energy efficiency and renewable energy practices would benefit hotels both environmentally and economically.

Waste Management: In this theme, hotels show an average compliance rate of 79.39%. The "Waste reduction and recycling" criterion leads with an 87.84% compliance rate, illustrating effective waste management practices. Conversely, the "Management of hazardous wastes" criterion, with a 70.95% compliance rate, highlights the need for more rigorous handling of hazardous materials. Ensuring better management and disposal of hazardous wastes is essential to mitigate environmental risks.

Chemical Usage: Hotels exhibit an average compliance rate of 69.26% within this theme. The "Use of eco-labelled cleaning products" criterion has the highest compliance rate at 81.08%, demonstrating the successful adoption of eco-friendly cleaning products. On the other hand, the "Chemical-free swimming pool cleaning" criterion, at 57.43%, underscores the need for greater implementation of chemical-free practices in pool maintenance. Adopting more environmentally friendly solutions is crucial for the health and safety of both guests and staff, as well as for reducing the overall environmental footprint.

4.3. Secondary Data Analysis

The Green Key certification is an international eco-label awarded to tourism facilities that adhere to strict criteria related to environmental management and sustainability. This certification aims to promote sustainable tourism practices by encouraging hotels and other tourism-related establishments to implement environmentally friendly practices. In Turkey, the Green Key certification has gained significant importance over the years, with many establishments striving to achieve and maintain this status. The certification not only enhances the environmental performance of the facilities but also provides a competitive advantage in the market by attracting eco-conscious tourists.

4.3.1. Annual Growth Analysis

The annual growth rates and trends of Green Key certified hotels between 2014 and 2024 have been thoroughly examined. Figure 2 illustrates the yearly number of Green Key hotels and highlights the corresponding growth rates. Significant increases were observed in 2021 and 2023, with hotel numbers rising by 22.6% in 2021 and 27.6% in 2023. These growth trends can be attributed to increasing awareness of sustainable tourism practices and heightened environmental consciousness.

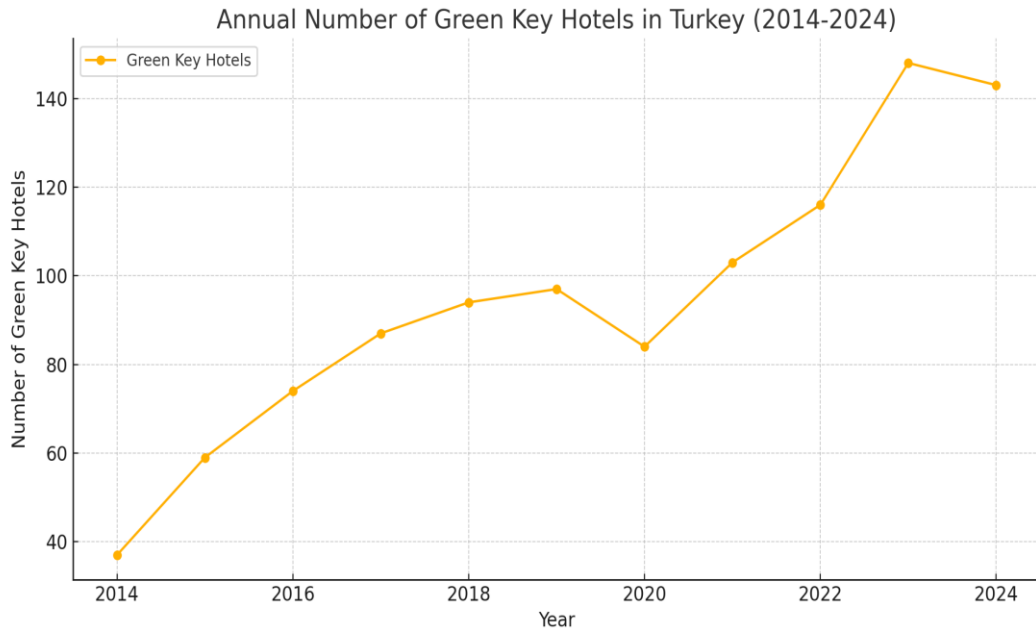

Figure 2: Annual Number of Green Key Hotels in Turkey 2014-2024 (Created using Matplotlib)

The graph of annual growth rates shows the rate of change in the number of Green Key certified hotels (Figure 3). While some years, such as 2020, show decreases, there is an overall positive growth trend. The 13.4% decrease in 2020 is attributed to the adverse effects of the Covid-19 pandemic on the tourism sector. However, a rebound of 22.6% growth in 2021 indicates increasing awareness of environmental sustainability among hotels.

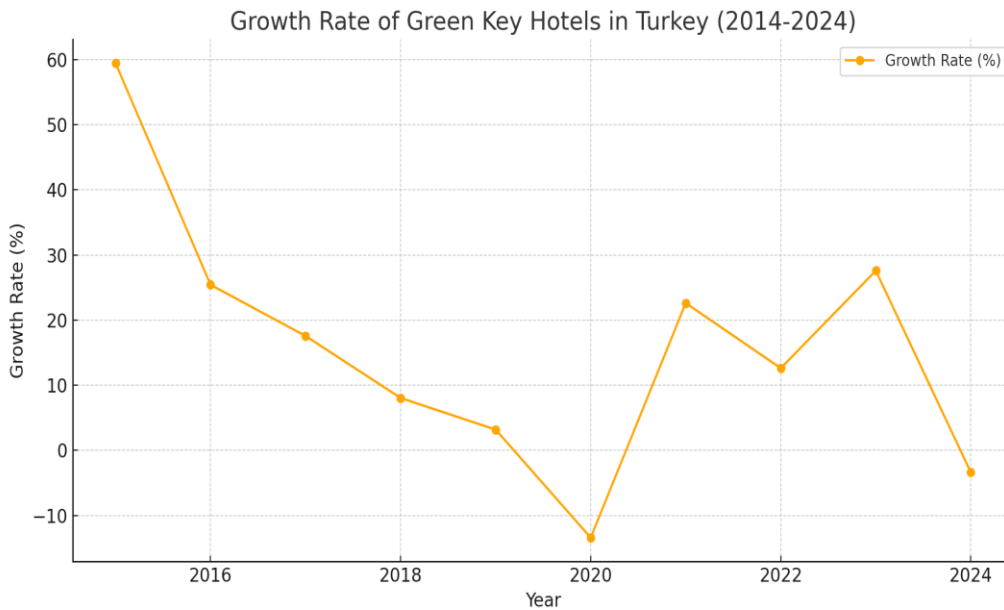

Figure 3: Annual Growth Rates of Green Key Hotels in Turkey 2014-2024 (Created using Matplotlib)

4.3.2. Prediction Model

A model has been developed to predict how the number of hotels will change in the coming years. Figure 4 shows the predicted number of hotels for the period 2025-2030. Based on current data, the prediction model forecasts an increase in the number of Green Key certified hotels between 2025 and 2030. This indicates that

sustainable tourism practices will become even more important in the future. The predicted number of hotels for 2030 is 198, representing an approximate 38% increase from 2024. The prediction model and graph were created using Matplotlib in Python.

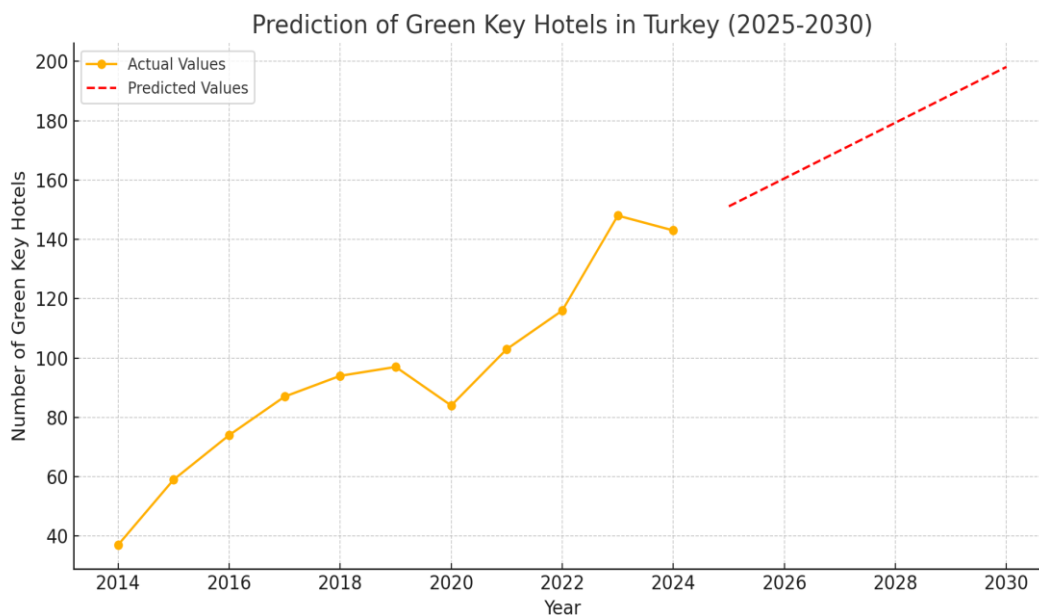

Figure 4: Predicted Number of Green Key Hotels in Turkey 2025-2030 (Created using Matplotlib)

The analysis of Green Key certified hotels in Turkey from 2014 to 2024 demonstrates a robust and growing commitment to environmental sustainability within the hospitality industry. The significant annual increases, especially in recent years, reflect a broader trend towards eco-friendly tourism. Despite setbacks such as the Covid-19 pandemic, the sector has shown resilience and a strong recovery, underscoring the importance of sustainable practices. The forecasts for 2025-2030 indicate that this positive trajectory is set to continue, promising a future where sustainable tourism is not just an option but a standard practice. This ongoing growth in Green Key certifications will likely contribute to Turkey's competitive edge in the global tourism market, attracting a growing segment of eco-conscious travellers.

4.3.3. Correlation Analysis

The Green Key certification is an international eco-label awarded to tourism facilities that adhere to strict criteria related to environmental management and sustainability. This certification promotes sustainable tourism practices by encouraging hotels and other tourism-related establishments to implement environmentally friendly practices. This study aims to analyse the correlation between the number of Green Key certified hotels, tourist numbers, and tourism revenues in Turkey for the year 2023.

Table 3 provides an overview of the number of Green Key certified hotels, the number of tourists in 2023, and the tourism revenues for the top ten cities in Turkey.

Table 3: Overview of Green Key Certified Hotels, Tourist Numbers, and Tourism Revenues in 2023

City	Green Key Certified Hotel Count	Number of Tourists (2023)	Tourism Revenue (2023-USD) ¹
Antalya	70	13,235,672	12,634,570,000
Muğla	20	4,381,265	4,002,430,000
İstanbul	20	16,029,347	14,501,780,000
Ankara	8	900,238	1,002,950,000
İzmir	5	1,400,789	1,503,420,000
Bursa	3	650,127	702,560,000

¹ Tourism revenues for 2023 are approximately calculated in US Dollars.

Gaziantep	2	300,542	251,370,000
Konya	2	750,218	602,480,000
Mersin	2	500,394	452,600,000
Adana	1	400,153	351,290,000

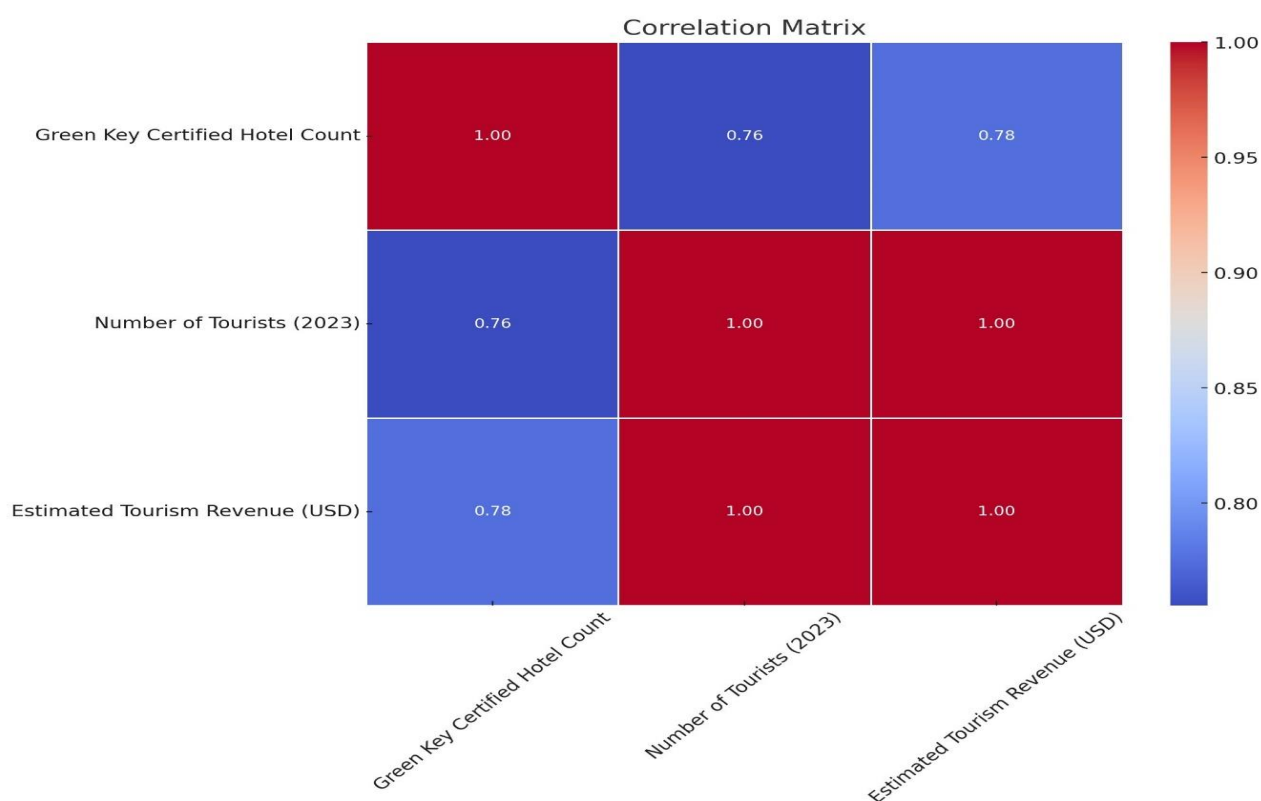
The data illustrates a substantial disparity in the distribution of Green Key certified hotels, tourist influx, and tourism revenue across different Turkish cities. Antalya, Muğla, and Istanbul lead significantly in all three metrics, highlighting their pivotal roles in Turkey's tourism industry (Ministry of Culture and Tourism Turkey, 2023; Turkish Statistical Institute [TÜİK], 2023).

Antalya stands out with the highest number of Green Key certified hotels (70), the second-highest tourist count (13,235,672), and substantial tourism revenue (\$12,634,570,000). This indicates a strong correlation between the number of certified sustainable hotels and both tourist numbers and revenue. Istanbul, with 20 Green Key certified hotels, tops the chart in tourist numbers (16,029,347) and tourism revenue (\$14,501,780,000), reinforcing its status as a major global tourism hub.

Smaller cities like Adana and Mersin, despite having fewer certified hotels, also contribute to the tourism sector, though at significantly lower scales. This variation underscores the potential for targeted growth and sustainable tourism development in less dominant regions.

The correlation matrix below quantifies the relationships between the number of Green Key certified hotels, the number of tourists, and the tourism revenue.

Figure 5: Correlation Matrix between Green Key Certified Hotels, Tourist Numbers, and Tourism Revenues

- **Green Key Certified Hotel Count and Number of Tourists (0.755588):** This strong positive correlation indicates that an increase in the number of Green Key certified hotels is associated with a significant rise in tourist numbers. This suggests that sustainable practices and certifications are appealing to tourists, potentially influencing their destination choices.
- **Green Key Certified Hotel Count and Tourism Revenue (0.775471):** Similarly, there is a robust positive correlation between the number of certified hotels and tourism revenue. This relationship

underscores the economic benefits of sustainable tourism practices, as destinations with more Green Key certifications tend to generate higher revenues.

- **Number of Tourists and Tourism Revenue (0.999354):** The near-perfect correlation between tourist numbers and tourism revenue suggests that tourism influx directly translates to revenue generation. This reinforces the importance of attracting more tourists to maximise economic benefits.

The data and correlation analysis highlight the critical role of sustainable tourism practices in enhancing both tourist numbers and economic gains. Cities with higher numbers of Green Key certified hotels not only attract more tourists but also generate greater revenue, demonstrating the value of investing in sustainable tourism infrastructure. This insight can guide policymakers and industry stakeholders in promoting sustainable tourism practices to achieve balanced regional development and economic sustainability in Turkey's tourism sector.

5. CONCLUSION

The findings of this study clearly demonstrate the positive impact of the Green Key programme on sustainable tourism practices in Turkey. By examining the environmental practices of 148 Green Key certified hotels, the research highlights significant improvements in energy and water conservation, waste management, and staff training on sustainability. These findings align with the results of similar previous studies.

The widespread adoption of energy and water conservation measures is evident, with high compliance rates in monitoring energy consumption (89.19%) and using low water consumption equipment (81.08%). These results support the work of Styles et al. (2015), who found that water conservation practices significantly contribute to the preservation of natural resources in hotels (Styles et al., 2015). Similarly, Bohdanowicz (2006) showed that energy management practices are effective in reducing the environmental impact of hotels (Bohdanowicz, 2006).

In terms of waste management, the high compliance rates in waste reduction and recycling practices (87.84%) are noteworthy. This finding is consistent with Mensah's (2006) study, which highlighted the importance of effective waste management in reducing environmental risks in hotels (Mensah, 2006). Additionally, there is a need for further efforts in the management of hazardous wastes (70.95%).

Regarding staff training and increasing sustainability awareness, the high compliance rates in regular meetings and staff briefings (77.70%) and staff training (74.32%) are significant. These findings are in line with Chan and Hawkins (2010), who emphasised the crucial role of staff training in integrating sustainable practices into daily operations (Chan & Hawkins, 2010). Tzschentke et al. (2008) similarly highlighted the importance of staff training in raising environmental responsibility awareness.

The correlation analysis of the study reveals a strong positive relationship between the numbers of Green Key certified hotels, tourist numbers, and tourism revenues. The presence of more Green Key certified hotels in destinations like Antalya, Istanbul, and Muğla contributes to attracting more tourists and generating higher tourism revenue. These results align with the findings of Gössling et al. (2011), who highlighted the economic advantages of sustainable tourism practices.

Furthermore, the findings indicate that the Green Key programme enhances the popularity and operational efficiency of hotels. The programme's effectiveness in reducing environmental impacts and promoting sustainable tourism allows hotels to achieve significant gains in both environmental and economic sustainability. These results are also supported by reports from TURÇEV (2022) and TGA (2023).

Recommendations

Recommendations for Stakeholders:

1. **Hotel Managers:** Hotel managers should implement sustainable tourism practices more widely to meet the requirements for Green Key certification. Key areas to focus on include enhancing energy and water conservation efforts, improving waste management, and ensuring that staff training on sustainability is ongoing. It's important for managers to recognize that saving energy and water not only lowers operating costs but also makes the hotel more appealing to environmentally conscious tourists.
2. **Tourism Organisations:** Tourism organisations should promote and encourage the widespread adoption of sustainable tourism practices by organising training programmes and supporting hotels in their sustainability efforts.

3. **Policymakers:** Policymakers should prioritize the development and strengthening of sustainable tourism policies while promoting the broader implementation of initiatives such as the Green Key Programme. Such efforts would not only contribute to enhanced environmental sustainability but also foster increased tourism revenues. By incentivizing the widespread adoption of the Green Key Programme, policymakers can simultaneously advance economic growth in the tourism sector and support long-term environmental stewardship.

Recommendations for Future Researchers:

1. **Data Verification:** Future research should verify web-based data by conducting on-site visits and interviews to ensure the accuracy of reported practices.
2. **Comparative Studies:** Comparative studies of Green Key certified hotels in different countries should be conducted to identify best practices and adapt them for Turkish hotels.
3. **Long-Term Effects:** Research should explore the long-term economic, environmental, and social impacts of sustainable tourism practices.

REFERENCES

- Bramwell, B., Higham, J., Lane, B., & Miller, G. (2017). Twenty-five years of sustainable tourism and the Journal of Sustainable Tourism: Looking back and moving forward. *Journal of Sustainable Tourism*, 25(1), 1-9.
- Bohdanowicz, P. (2006). Environmental awareness and initiatives in the Swedish and Polish hotel industries-survey results. *International Journal of Hospitality Management*, 25(4), 662-682.
- Bohdanowicz, P., Simanic, B., & Martinac, I. (2011). Sustainable hotels eco-certification according to EU Flower, Nordic Swan and the Polish Hotel Association. *International Journal of Hospitality Management*, 30(3), 633-641.
- Brokaj, R. (2014). Local governments' role in the sustainable tourism development of a destination. *European Scientific Journal*, 10(31), 103-117.
- Chan, E. S. W., & Hawkins, R. (2010). Attitude towards EMSs in an international hotel: An exploratory case study. *International Journal of Hospitality Management*, 29(4), 641-651.
- Chan, W. W., & Wong, S. C. (2006). Motivations for ISO 14001 in the hotel industry. *Tourism Management*, 27(3), 481-492.
- Demircan, Ş. (2016). Sürdürülebilirliğin boyutları (Çevresel, sosyal, kültürel ve ekonomik boyutlar). In H. Çeken & H. Çeken (Eds.), *Sürdürülebilir turizm (Temel kavramlar ve ilkeler)* (pp. 11-23). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Deng, S. M., & Burnett, J. (2002). Water use in hotels in Hong Kong. *International Journal of Hospitality Management*, 21(1), 57-66.
- Dwyer, L., & Edwards, D. (2010). Sustainable tourism planning. In *Understanding the sustainable development of tourism*. Oxford: Goodfellow Publishers Limited.
- Dukhovnaya, L. L. (2017). Certification "Green Key" is the key to stability and success in the hotel business "Green Key". *Current Trends and Current Issues in the Development of Tourism and Hotel Business in Russia*, 222-230.
- Erdogan, N. (2017). Sustainability in tourism: ecolabel and certification programs at hotels in Turkey. *Challenges of Tourism and Business Logistics in the 21st Century*, 1(1), 20-27.
- Eser, S., Dalgın, T., & Çeken, H. (2013). Culture tourism as a sustainable tourism type: The Ephesus example. *Social Sciences*, 17-22.
- Font, X., Tapper, R., Schwartz, K., & Kornilaki, M. (2012). Sustainable supply chain management in tourism. *Business Strategy and the Environment*, 17(4), 260-271.

- Gössling, S., Peeters, P., & Hall, C. M. (2011). The eco-efficiency of tourism. *Ecological Economics*, 70(4), 728-737.
- Gössling, S., & Higham, J. (2021). Tourism and carbon emissions: Current trends and future scenarios. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(6), 963-979.
- Gössling, S., & Buckley, R. (2016). Carbon labels in tourism: Persuasive communication? *Journal of Cleaner Production*, 111, 358-369.
- Green Key Global. (2023). Green Key sites. Retrieved from <https://www.greenkey.global/green-key-sites>
- Gümüş Dönmez, F. (2016). Sürdürülebilirlik kavramı, tanımı ve sürdürülebilirliğin tarihsel gelişimi. In H. Çeken & H. Çeken (Eds.), *Sürdürülebilir turizm temel kavramlar ve ilkeler*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Gündüz, C. (2016). Sürdürülebilir turizmin ilke, amaç ve hedefleri. H. Çeken (Editör), *Sürdürülebilir turizm içinde*, 104-115.
- Gündüz, C. (2022). *Alternatif Turizmde Yeni Temalar ve Destinasyonlar*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Gündüz, C., & Atak, O. (2023). Environmental effects of tourism activities in Nıksar Çamiçi Plateau in the context of sustainable tourism: a qualitative research. *International Journal of Agriculture Environment and Food Sciences*, 7(3), 621-632.
- Gündüz, C., & Gündüz, S. (2017). Mesleki Eğitimde Toplam Kalite Yönetimi ve Verimlilik: Nıksar Mesleki Eğitim Merkezi Üzerine Bir Uygulama. *Sosyal Bilimler Dergisi/The Journal of Social Science*, 4(11), 925-940.
- Hall, C. M., & Gössling, S. (2022). Sustainable tourism and its role in national economic development. *Annals of Tourism Research*, 94, 103338.
- Han, H., Hsu, L. T. J., Lee, J. S., & Sheu, C. (2011). Are lodging customers ready to go green? An examination of attitudes, demographics, and eco-friendly intentions. *International journal of hospitality management*, 30(2), 345-355.
- Harris, R., Williams, P., & Griffin, T. (2012). *Sustainable tourism*. Oxfordshire: Routledge.
- Henderson, J. C. (2007). Corporate social responsibility and tourism: Hotel companies in Phuket, Thailand, after the Indian Ocean tsunami. *International Journal of Hospitality Management*, 26(1), 228-239.
- Hotel Energy Solutions. (2011). *Analysis on energy use by European hotels: Online survey and desk research*. Hotel Energy Solutions project publications.
- Ivars-Baidal, J. A., Vera-Rebollo, J. F., Perles-Ribes, J., Femenia-Serra, F., & Celdrán-Bernabeu, M. A. (2023). Sustainable tourism indicators: what's new within the smart city/destination approach? *Journal of Sustainable Tourism*, 31(7), 1556-1582.
- Jones, P., & Comfort, D. (2019). Sustainable development goals and the world's leading hotel groups. *Athens Journal of Tourism*, 6(1), 1-14.
- Kang, K. H., Stein, L., Heo, C. Y., & Lee, S. (2012). Consumers' willingness to pay for green initiatives of the hotel industry. *International Journal of Hospitality Management*, 31(2), 564-572.
- Kanıgür, S., & Ünlüören, K. (2022). Turizmde yeşil pazarlama kapsamında yeşil anahtar uygulaması: Ankara örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3139-3153.
- Karakaya, A., Ay, F., & Gürel, S. (2014). Stratejik yönetim süreci bağlamında kültür ve yönetim tarzı etkileşimi: Karadeniz bölgesindeki belediyelere yönelik bir araştırma. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 37(2), 71-98.
- Lehtineva, K. (2023). Green Key-sertifikaatin mukaisen toiminnan kehittäminen Original Sokos Hotel Lappeessa.
- Mensah, I. (2006). Environmental management practices among hotels in the greater Accra region. *International Journal of Hospitality Management*, 25(3), 414-431.
- Mensah, I. (2014). Different shades of green: Environmental management in hotels in Accra. *International Journal of Tourism Research*, 16(5), 450-461.

- Ministry of Culture and Tourism Turkey. (2023). *Turizm istatistikleri*. <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9851/turizm-istatistikleri.html>
- Mustonen, P. (2016). Henkilökunnan toimintamalli Original Sokos Hotel Vaakuna Mikkelle Green Key-ympäristötyöstä viestimiseen.
- Mzembe, A. N., Idemudia, U., & Angel, M. E. (2021). Sustainability led innovations in the hospitality industry: A case study of the adoption of the Green Key Scheme standards in the Netherlands. *Journal of Cleaner Production*, 291.
- Pirani, S. I., & Arafat, H. A. (2014). Solid waste management in the hospitality industry: A review. *Journal of Environmental Management*, 146, 320-336.
- Rasoolimanesh, S. M., Ramakrishna, S., Hall, C., Esfandiar, K., & Seyfi, S. (2020, June 24). A systematic scoping review of sustainable tourism indicators in relation to the sustainable development goals. *Journal of Sustainable Tourism*, 1-21.
- Rezaei, M., Gündüz, C., Ghamgui, N., Pironti, M., & Kliestik, T. (2024). Navigating change: examining the influence of COVID-19 on knowledge-sharing dynamics in family firms within the restaurant and fast-food industry. *Journal of Knowledge Management*.
- Sheu, H. J., Hu, J., & Shieh, H. (2012). Empirical application of the green hotel rating. *Actual Problems of Economics*, 135(9), 574-583.
- Styles, D., Schoenberger, H., & Galvez-Martos, J. L. (2015). Water management in the European hospitality sector: Best practice, performance benchmarks, and improvement potential. *Tourism Management*, 46, 187-202.
- Topaloğlu, C., & Avcı, U. (2009). Turizm işletmelerinde örgütiçi çatışmalar ve yönetimi. In Z. Sabuncuoğlu (Ed.), *Turizm işletmelerinde örgütsel davranış* (pp. 135-162). Bursa: MKM Yayıncılık.
- TGA. (2023). *Güvenli ve sürdürülebilir turizm: Sürdürülebilir turizm programı*. <https://tga.gov.tr/guvenli-ve-surdurulebilir-turizm/surdurulebilir-turizm-programi>
- TURÇEV. (2022, December 21). Green key program for hotels. TURÇEV Green Key Program. http://www.turcev.org.tr/v2/icerikDetay.aspx?icerik_id=94
- TÜİK. (2023). Turkish Statistical Institute data. <https://www.tuik.gov.tr>
- Tzschentke, N. A., Kirk, D., & Lynch, P. A. (2008). Going green: Decisional factors in small hospitality operations. *International Journal of Hospitality Management*, 27(1), 126-133.
- UNCED. (1987). *Report of the World Commission on environment and development: "Our common future"*. Stockholm: UN.
- UNEP. (2002). *United Nations Environment Program*. Gigiri Nairobi, Kenya: UN.
- UNWTO. (2022). *World Tourism Barometer*. <https://www.unwto.org>

Siyasal Sistem veya Rejim Sorunsalı: Rejimlere Dair Yaklaşımlar ve Tanımlamalar Üzerine Bir Değerlendirme

Yakup KARAKUŞ

Doktora Öğrencisi, İstanbul Gelişim Üniversitesi

lect.karakus@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1007-1705>

Makale Başvuru Tarihi: 04.09.2024

Makale Kabul Tarihi : 07.10.2024

Makale Yayın Tarihi : 25.10.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

DOI: 10.5281/zenodo.13958496

Anahtar Kelimeler:

Demokrasi,
Otoriter, Totaliter,
Siyasal Rejimler

Özet

Bir sistem, onu oluşturan tüm parametrelerle tanımlanabileceği gibi karşılaştırmalarda spesifik olarak onu farklılaştıran ve öne çıkaran özellikleri ile de tanımlanabilir. Antik Yunan'dan günümüze hala tartışılabilir özellikler ihtiva eden siyasal sistem veya siyasal rejim kavramlarına yüklenen anlayış; önemli yaklaşımları ve tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Gözleme dayalı ve düşünsel perspektifler doğrultusunda şekillenen yaklaşımlar, geçmişten bugüne siyasal sistem ve rejim olgusunu, modellemeleri hatta adlandırma sorunsalını da canlı tutmaktadır. Sistem ve rejim tartışmaları doğrultusunda esas alınan kriterler, ilkesel ve karşılaştırmalı siyaset ekseninde modellenerek genişlemektedir. Aslında modern devletlerin ortaya çıkması ile beraber belirginleşen siyasal modeller, birçok düşünür tarafından tetkik edilmiştir. Siyasal rejimler, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra demokratik, otoriter ve totaliter rejimler olarak tasnif edilmesine veya sınıflandırılmasına rağmen tartışmalı bir alan oluşturmaya devam etmektedir. Bu doğrultuda, sosyal bilimcilerin söz konusu rejimlere dair niteliksel ve betimsel tam bir mutabakat sağlayamadıklarını da belirtmek olanaklıdır. Bu çalışmada, öncelikle siyasal sistem (rejim) anlayışı ile demokrasi modellemesi çerçevesinde demokratik rejimlere istinaden başkanlık rejimi ve alt başlıklarla tasnif edilen rejimler değerlendirilecektir. Akabinde otoriter ve totaliter rejimlerin nitelikleri doğrultusunda pratik veriler ve teorik tartışmalardan yola çıkılarak farklılık(lar), "Juan José Linz" başta olmak üzere önemli yaklaşımlar üzerinden anlaşılmalı ve yorumlanmaya çalışılacaktır.

The Problematic of Political System or Regime: An Evaluation of Approaches and Definitions Regarding Regimes

Keywords:

Democracy,
Authoritarian,
Totalitarian,
Political Regimes

Abstract

A system can be defined by all the parameters that make it up, or it can be defined specifically by the features that differentiate and highlight it in comparisons. The understanding attributed to the concepts of political system or political regime, which still contain debatable features from Ancient Greece to the present day, brings with it important approaches and discussions. Approaches shaped in line with observation-based and intellectual perspectives keep the political system and regime phenomenon, modeling and even the naming problem alive from past to present. The criteria taken as basis in the system and regime discussions are expanded by being modeled on the axis of principle and comparative politics. In fact, the political models that became evident with the emergence of modern states have been examined by many thinkers. Political regimes continue to constitute a controversial area, despite being classified or classified as democratic, authoritarian and totalitarian regimes, especially after the Second World War. In this regard, it is possible to state that social scientists cannot reach a complete qualitative and descriptive agreement regarding the regimes in question. In this study, primarily the presidential regime and the regimes classified under subheadings will be evaluated within the framework of political system (regime) understanding and democracy modeling. Subsequently, based on practical data and theoretical discussions in line with the characteristics of authoritarian and totalitarian regimes, the difference(s) will be tried to be understood and interpreted through important approaches, especially "Juan José Linz".

1. GİRİŞ

Modern devletlerin şekillenmesi ile beraber Antik Yunan ve Antik Roma'dan da miras kalan siyasal rejimler üzerinden sistem tartışmaları yapılmıştır. Siyasal sistem ile yönetim ve/veya yönetme biçimi hatta siyasal yapı tartışmaları, Herodot'un perspektifinden "monarşi, oligarşi ve demokrasi" çerçevesinde tasniflenen/sınıflanan yaklaşım biçimini de Aristo'nun karşılaştırmalarına istinaden gözlemlerle şekillendirdiği anayasa ve devlet anlayışını da kapsamaktadır.

Geçmişteki bu tasnifleme/sınıflandırma süreci, iyi ve kötü yönetimler olarak derecelendirilmiş hatta çeşitlendirilmiştir. Aristokrasi ve demagoji kavramları; krallıkların, cumhuriyetlerin oluşturulmasında da monarşik ve demokratik yöntemlerin çoğaltılmasında da etkili olmuşlardır. Egemenlik ve hâkimiyet olgusu, hem teoride hem de pratikte amaç ve araç ilişkisi bağlamında tartışmaların içeriğinde yer bulmuştur. Temelde egemenlik kavramı, Aydınlanma Dönemi öncesinde en belirgin şekilde İtalyan düşünür Niccolò Machiavelli tarafından tartışılmış; akabinde John Bodin tarafından ele alınarak, geçmişten aktarılan ve güncellenen tartışmalarla çok daha popüler hale gelmiştir. Demokratik, totaliter ve otoriter rejim tartışmaları bu çerçevede egemenlik kavramı etrafında şekillenmiştir. Egemenlik kavramı çerçevesinde geliştirilen tartışmalar; kimin egemen olacağı ve egemenliğin sınırlarının ne olacağı hususunda siyasal yapıların şekillenmesine de imkân sağlamıştır (Eroğul, 1981: 81-125).

Aslında siyasal yapıların etrafında şekillenen pragmatik, dogmatik, spontane enstrümanlar zamanla bu yapıların gelişmesinde rol almıştır. Hatta bu süreçler; toplumların yaşam şekilleri, tarihsel, geleneksel, kültürel, ahlaki ve benzeri birçok parametrenin birleşiminden etkilenerek yönetim biçimlerini oluşturmada etkili olmuştur. Güç ve iktidar arayışı içinde olan toplumlar da yalnızca yaşamsal kaygılarla büyümeye çalışmayan yayılmacı ve korumacı toplumlar da nihayetinde modern toplumlar da beşerî birlikteliklerinin devamlılığını sağlayabilmek ve toplum olabilmek için belirli bir düzen, hiyerarşi, yönetim sistemi geliştirmenin zorunlu olduğunu farkına varmışlardır.

İşte bu noktada siyasal rejimler; güç ve otorite yaklaşımlarını egemenlik kavramı üzerinden yürütmekte ve toplumların nasıl yönetilebileceği anlayışlarını da kavramsallaştırmaktadır. Bu bağlamda rejimlerin adlandırılma süreci de metodolojik olarak farklılık arz etmektedir. Çünkü modern devletlerin görünümü sonrasında birçok düşünür tarafından siyasal rejimler, farklı şekillerde formüle edilmiştir. Temel olarak demokratik, otoriter ve totaliter sistemler olarak yapılan sınıflandırmalar aynı zamanda sistemlere ait göstergelerin neler olacağı tartışmasını da doğurmuştur. "Juan J. Linz, Arend Lijphart, Maurice Duverger, Carl J. Friedrich, Giovanni Sartori, Hannah Arendt, Karl Popper" gibi düşünürler başta olmak üzere söz konusu siyasal rejimlere ait indikatörlerin neler olacağı hususunda farklı düşünceler de sergilenmiştir. Teorik ve pratik modellerden yola çıkılarak demokratik, totaliter ve otoriter rejimler; yakın tarihli akademik tartışmalarda ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmada; rejimlere dair söz konusu tartışmalar ve farklı yaklaşımlar, belli sayıdaki düşünürler üzerinden takip edilerek ve –yakın tarihli– tasnifler/sınıflandırmalar doğrultusunda analiz edilmeye çalışılacaktır.

2. SİYASAL SİSTEM veya REJİM SORUNALI

"Siyasal rejim, bir bütünü belirttiği için temelde bir siyasal sistemdir" (Çeçen, 1997: 105) tanımlaması; rejim ve sistem arasındaki terminolojik farklılığın olmadığını göstermektedir. Sistem denince, üst ve alt sistemlerden oluşmakta bazen karmaşık bir yapı arz etmektedir. Üst ve alt sistemler arasında karşılıklı bir bağımlılık ve korelasyon söz konusudur. Her sistem bütün içinde kendi misyonunu yerine getirir. Sistem kavramı, daha çok yönetim organizasyonunda ön plana çıkmış ve değerlendirilmiştir. Modern siyasal bilimlerde ise siyasal rejimler de birer sistem olarak ele alınmaya başlanmıştır. Dolayısıyla siyasal sistemlerin birbirleri ile ilişki halinde olduğu çoklu ve karmaşık yapılar da siyasal rejimler içinde düşünölmeye başlanmıştır (Çeçen, 1977: 105-106).

Siyasal sistem veya rejim anlayışı, genel olarak bazı ilkeler (kapsayıcılık ilkesi, karşılıklı bağımlılık ilkesi, sistem sınırları ilkesi vb.) çerçevesinde şekillenmekte ve devamlılığını sağlamaktadır. "Siyasal sistem yalnızca hukuksal örgütleri değil, siyasal fonksiyon gören bütün siyasal yapıları içine alması ve devlet örgütünün dışında kalan kuruluşları, grupları da siyasal sistemin içine girmesi" (Çam, 1977: 106) esası ile kapsayıcılık ilkesini gerçekleştirmektedir. Karşılıklı bağımlılık ilkesinde ise siyasal sistem birbirleriyle ilişkili birimlerden meydana geldiği kabul edilir. Bu birimlerden her biri diğer birimleri ve sistemin tamamını tetikler. Birimler arasındaki etkileşim değişime imkân tanır. Birimler aynı zamanda sistemde denge oluşturur. Birimlerden birinde olabilecek bir değişim, dengeyi olumsuz etkileyebilir. Dinçkol (2004), siyasal sistemi, geniş açıdan yönetsel ve toplumsal iç-dış çerçevede yer alan tüm parametrelerle değerlendirmekte; akabinde David Easton'un (1971) "siyasal devlet bağlamında siyasal sisteme" dair geliştirdiği model üzerinden sistemin "girdi ve çıktılarla" bir ağ işleyişine haiz olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda karşılıklı bağımlılık ilkesine istinaden siyasal sistemin

“transaksiyon (etkileşim)” halinde bir dinamizm oluşturduğunu da nitelemektedir (Dinçkol, 2004: 64-68). Siyasal sistem, ülke-devlet bütünlüğü bağlamında içte bir ağ içerisinde olduğu gibi aslında dışta yani uluslararası sistem bağlamında da karşılıklı bir bağımlılık-etkileşim halindedir. Karşılıklı bağımlılık ilkesi, güç ve etkileşim bağlamında uluslararası sistemi veya uluslararası rejimi de dinamize eden ve dengede tutan bir ilke olma özelliğini taşımaktadır (Keohane ve Nye, 2015: 79-104).

Ancak ulusal bir perspektifle siyasal sistemin sınırları ilkesi; devlet-toplum bağlamında sistemin sınırlarının ne olduğunu belirler. Mamafih bu ilke, siyasal sistemin kendi içindeki yönetim anlayışı ile öz etkileşim alanlarını açıkça belirlemeyi amaçlar. Yani siyasal sistemin sınırları, toplumdaki siyasal ilişkiler üzerinden gelişir. Siyasal ilişkiler, yöneten ve yönetilen ikilemi üzerinden şekillenir. Siyasal sistemde iktidarın teşekkülü, farklı yapıların iktidar talebini de içerir. İktidarın oluşumu; geniş anlamda farklılaşma, yönetilen-yöneten düalizmi üzerinden belirlenir. Akabinde bu oluşum, dar anlamda ulus yönetim yapısı ile şekillenir. Siyasal kurumlar; sosyal, ekonomik, ahlaki çeşitli toplumsal portrelerin bir çerçevede belirtilmesi ile görünürlük kazanır. Buna bağlı oluşturulan rejimler ise iktidarın karakterini, örgütlenmesini, el değiştirmesini, işleyişini ve meşruluğunu da belirleyen siyasal kurumlardan temelde bir bütün olarak devletin üst anlayışını oluşturur (Özbudun, 1974: 10-11). Dolayısıyla siyasal rejim ve sınıflandırma ölçütleri; yöneten-yönetilen ilişkisine dayalı olarak “demokratik olan ve olmayan”, yönetim yapısı esasına dayalı olarak “monokratik-dualist”, egemenliğin kullanılma biçimine dayalı olarak “doğrudan-yarı doğrudan-temsili”, kuvvetler arasındaki ilişkiye dayalı olarak “kuvvetler birliğine dayalı rejimler ve kuvvetler ayrılığına dayalı rejimler” gibi sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır (Buran, 2009: 71; Işık, 2017: 11).

Genel olarak modern devletlerin hem teorik hem de pratik olarak belirginleşmesi ile beraber özellikle 20. yüzyılda devlet rejimleri; “demokratik, otoriter ve totaliter sistemler” şeklinde sınıflandırılmaya başlanmıştır (Schlumberger, 2017). Söz konusu sistemlerin tasviri, farklı düşünürler tarafından bazen benzer kısmen de farklı göstergeler üzerinden mümkün olmuştur. Çoğunlukla siyasal rejimler modern dönemlerde demokratik, otoriter ve totaliter olarak tasnif edilmiş; ancak tasnif edilen rejimlerin semptomlarının ne olacağı da tartışmalara konu olmuştur. Bu bağlamda tasnif edilen ve tanımlanmaya çalışılan rejimler, sırasıyla aşağıda ele alınmıştır.

3. DEMOKRATİK REJİMLER

Günümüz mahiyetinde olmasa da ilk demokratik yapı Antik Yunan’da ortaya çıkmıştır. Aydınlanma Dönemi ile beraber yeniden popüler olmaya başlayan demokrasi ise günümüzde birçok modeli ile çeşitli tartışmalara konu olmaktadır (Gözübüyük, 2006: 23). Literatürde demokrasi kavramı üzerine birçok tanımlama yer almakla birlikte Abraham Lincoln’un demokrasi açıklamasında yer alan “halkın halk tarafından yönetimidir” tanımlaması kavramsal tartışmalarda önemli bir yer teşkil etmekte ve genel tanımlamaların zeminini oluşturmaktadır (Güçyetmez, 2017: 482-483). Hatta halk iradesinin nasıl teşekkül edeceği sorunsalı, farklı demokrasi modellerinin ortaya çıkmasında da etkili olmuştur (Uygun, 2013: 336; Güçyetmez, 2017: 483). Demokrasi tartışmaları, kendisiyle beraber “ulus, halk, temsil, özgürlük, çoğulculuk, eşitlik, insan hakları” (İba, 2008: 83) gibi çeşitli kavramları da modern demokrasi çerçevesinde ayrılmaz bir bütün olarak değerlendirmektedir.

Demokratik rejimler, halk egemenliğinin biçimsel veya gerçek anlamda halk adına kullanıldığı siyasal yapılarıdır. Çağdaş siyasal rejim olarak demokrasiler “meclis hükümeti, parlamenter, yarıbaşkanlık ve başkanlık rejimleri” şeklinde görünürlük kazanırlar (Buran, 2009: 75). Demokratik rejim sınıflandırması çeşitli şekillerde yapılmaktadır. Bu çalışmada, Kalaycıoğlu’nun (2014) “demokratik rejim sınıflandırması” esas alınmıştır. Bu nedenle çalışmada Kalaycıoğlu’nun “Çoğunlukçu Demokrasinin Parlamenter Rejimi, Konsensüs (Oydaşmacı) Demokrasinin Parlamenter Rejimi, Başkanlık ve Yarı Başkanlık Rejimi” sınıflandırması uygun örnek ve modeller üzerinden ülkelerle ilişkilendirilmiştir (Kalaycıoğlu, 2014: 21-24).

3.1. “Çoğunlukçu (Majoritarian) Demokrasinin Parlamenter Rejimi”

Demokrasi modellemesi, temelde iki esas üzerinden oluşturulmaktadır. Bu esaslar, çoğunlukçuluk ve çoğulculuk şeklinde belirlemekte; ancak siyasal hayata farklı şekillerde yansımaktadır. Parlamenter sistem, “yasama yürütme arasında eşitlik ve ayrılık” gibi bazı temel özelliklere sahiptir. Denge-güven ilişkisi bağlamında gerçekleşen yasama ve yürütme erkleri; birbirine müdahale etmeme ve aynı zamanda iş birliği içinde olma gibi bir uzlaşma üzerine teşekkül eder. Güçler ayrılığına dayanan erkler, “yasama ve yürütmenin kendi aralarındaki ilişkiye ve yürütmenin kendi konumlanmasına göre vücut” bulmaktadır (Kama, 2016: 171). Bu esaslar üzerinden parlamenter hükümet sisteminin klasik unsurları; öncelikle “bağımsız ve sorumsuz bir devlet başkanının olması, parlamentoya kişisel ve kolektif sorumlu olan bakanların bulunması, birlik içinde bir kabinenin varlığı, yürütmenin yasamayı fesih yetkisi” şeklinde nitelenebilir (Kama, 2016: 171-172).

Parlamente sistem, tarihsel bir birikim ve gelişim ile çeşitli özellikler gösterir. Bununla beraber ülkelerin farklı kültür ve deneyimleri parlamente sistemlerin çeşitliliğini de artırmıştır (Kama, 2016: 172).

Demokrasi farklı şekillerde tezahür edebilir. Yönetenlerin nasıl belirleneceği, kurallar ve kurumların işleyişi ve kamu politikalarının muhtevası farklı modellerin ortaya çıkmasına yol açar. Bu bağlamda “çoğunluğun seçim ve yönetim sırasında etkili olması esasına dayanan çoğunlukçu (*majoritarian*) demokrasi tipi” ilk uygulama modellerinden biridir (Kalaycıoğlu, 2014: 21). Bu model Büyük Britanya’da ortaya çıkan Westminster tipi demokrasidir. Bu demokrasi modelinde “yürütme gücü başlı başına iktidarı oluşturan veya iktidarı kullanabilen tek bir partide” toplanır (Göztepe, 2010: 145). Yani yürütme gücü, yasama organını etki altına alan hatta yasamanın da üzerinde çok önemli düzeyde etkili güç konumundadır. Bu modelde “iki partili sistem” veya sonuç itibarı ile aynı sürece odaklı bir parti sistemi mevcuttur. Model, “dar bölgesel çoğunluk sistemini esas alan seçim sistemine” sahiptir. Ayrıca bu modelde “çoğulcu çıkar grupları sistemi” benimsenmiş, “üniter ve merkezîyetçi” yapıda devlet örgütlenmesi de mevcuttur. Ancak tek meclisli bir yapı ile birlikte “katı olmayan veya yazılı olmayan bir anayasanın” varlığından da söz edilebilir. Bununla beraber “anayasal yargı denetimi olmaması” durumu ve “yürütmenin güdümünde bir merkez bankasının varlığı” da önemlidir (Göztepe, 2010: 145). Çünkü Westminster tipi çoğunluk rejiminde yasama organının, yürütme-yargı organlarına ve diğer devlet kurumlarına üstün tutulması söz konusudur. Ayrıca demokrasi anlayışının temsile dayalı bir model içinde uygulanması, yasama organının özel bir konuma taşımaktadır. Yasama organı, doğrudan doğruya halkın oyu ile seçilmiş üyelerden oluşturulmakta ve iki kamarayı ihtiva etmektedir. Bu kamaralar; seçmenin seçtiği yani halkın temsilcilerinden ibaret “Avam Kamarası (*House of Commons*)” ile Kraliyet zümresi veya unvana layık görülen asil, aristokrat ve lordlardan ibaret “Lordlar Kamarası (*House of Lords*)” dan oluşmaktadır (Çeçen, 1977: 116; Kalaycıoğlu, 2014: 21). Bu sistem, meşruti monarşi çerçevesinde yürütülen Britanya’nın zamanla halkın temsilcileri ile güçlenerek demokratik bir şekilde yönetilmesine ve meşru güç merkezinin Avam Kamarası’nda olmasına olanak sağlamıştır. Danışman niteliğinde olan Lordlar Kamarası’nın aksine Avam Kamarası içinde en fazla temsil yetkisine sahip siyasi parti ve bu siyasi partinin lideri, yasama organının gündem ve kararlarını belirleme aynı zamanda yürütmeyi denetleme kabiliyetine de haizdir. Başbakan ise iç içe geçmiş tek siyasal yetki ile önemli bir rol üstlenmektedir. Başbakanlık, yasama ve yürütme üzerinde çoğunluğa bağlı siyasal yetkiye sahiptir. Çoğunlukçu Westminster tipi demokrasi modeli uygulaması, parlamente demokrasi rejimi olarak da ifade edilmektedir (Kalaycıoğlu, 2014: 21).

3.2. “Konsensüs (Oydaşmacı) Demokrasinin Parlamente Rejimi”

“Konsensüs demokrasi” ya da “oydaşmacı demokrasi” olarak bilinen bu model; geniş katılım ve uzlaşmayı esas alan ve yurttaşların mümkün düzeyde çoğunun isteklerine uygun olarak yürütülmeye çalışılan bir yönetim sistemidir (Gözler, 2015: 265; Güçyetmez, 2017: 488). Literatürde oydaşmacı demokrasi olarak da yer alan bu model, her yurttaşın iradesini, söz hakkını önemsemekle birlikte, iktidar olma şansı olmayan anlayışların da iktidardan tamamen dışlanmamasını ve karar alma süreçlerine birtakım enstrümanlarla katılmalarının sağlanmasını esas almıştır. Etnik, dini, ideolojik, kültürel ve benzeri birçok yaşamsal alan parametreleri farklı olan hatta çok keskin farklılıklar sergileyen siyasal anlayış ve yapıların da bu demokrasi anlayışı içinde deneyimlendiğini görmek mümkündür. Konsensüs demokrasi anlayışı, farklılıkların iradesinin önemsenmesi, kendini ifade etme ortamının sağlanması esasları üzerinden ve birbirine uzak anlayışların bir arada olabilme olanaklarının oluşturulması içinde ele alınmalıdır. Bu modele uygun bir demokrasi anlayışını İsviçre ve Belçika’da müşahede etmek de olanaklıdır (Güçyetmez, 2017: 488).

Ancak konsensüs demokrasi anlayışı olan ülkelerde genel yapı itibarı ile birbirinden farklı ve daha az türdeş grupların ve siyasal yaklaşımların olduğunu da söylemek mümkündür. Çünkü bu modelde farklı ve çeşitli grupların devlet içinde yürütme yetkisini bir başka ifade ile yürütme erkini, koalisyonlar üzerinden kullanması mümkündür. Öyle ki bu yaklaşım özetle yetkilerin paylaşılması esasları üzerinden hareket etmektedir. Örneğin İsviçre’deki modelde olduğu gibi yürütme kanadı içinde birçok koalisyon, kuvvetler ayrılığı esasına uygun olarak yer almaktadır. Esasen bu model Amerika’da uygulanan sert kuvvetler ayırımına dayanan başkanlık sistemini de hatırlatmaktadır. Konsensüs demokraside, temelde çoğunluğun hâkimiyetini sınırlama ve kontrol edebilme becerisi kazandırma anlayışı benimsendiğinden dolayı, federal ve yerel yönetim anlayışlarının öne çıktığını da görmek mümkündür. Çünkü toprak esasları üzerinden federal bir devlet yapısı içinde olan İsviçre, yürütme kabiliyeti açısından tek bir merkezden değil, yirmi altı kanton tarafından paylaşılmış bir yönetim yapısı sergilemekte aynı zamanda 2.889 civarında belediye de bu yapı içinde yer almaktadır. Meşruti monarşi bir yapı ile yönetilen Belçika modelinde ise 1993 yılına kadar bölgesel bir devletin varlığı söz konusu olmuş daha sonra anayasal değişikliğe uğrayarak yeniden şekillenmiştir. Belçika, yeni düzenleme ile federal bir devlet yapısına dönüşmüş ve üç topluluk ile üç bölgeden oluşan bir profil ortaya çıkarmıştır (Güçyetmez, 2017: 491). Çok kültürlü bir Avrupa ülkesi olan Belçika’da topluluklar; “Fransızca, Flamanca ve Almanca dillerini konuşan

yurttaşların kültürel kimliklerinin korunması” (Güzel Polat, 2010: 218) esası üzerinden oluşturulmakta ve üç bölge olarak şekillendirilmesi ise ekonomik bazlı olarak değerlendirilmektedir. Belçika, İsviçre’nin aksine toprak esası üzerinden şekillendirilen federatif bir yapıya sahip olmamasına rağmen literatürde federal yapıya örnek bir ülke olarak gösterilmektedir (Güçyetmez, 2017: 491-493).

Yasama yetkisi merkezi bir öneme sahiptir. Demokratik yapıların hepsinde yasama yetkisi yer alır. Bununla beraber tek meclis toplumun çeşitliliğini barındırmamış akabinde iki meclisin varlığı da gerekli görülmüştür. İki meclisin varlığı aynı zamanda meclislerin farklı şekil ve usullerle seçilmesini de gerektirmiştir. Bu bağlamda “konsensüs demokrasi” yaklaşımı, dengeli iki meclis esası üzerinden bir model ortaya koymaktadır. Bu model üzerinden şekillenen İsviçre ve Belçika meclisleri, birbirine eşit düzeyde bir meclis profili içinden ikinci meclisi de seçmektedir. İkinci meclis bu anlamda azınlıkta olan bir meclis olarak belirmektedir. Yönetim anlayışı tamamen çoğunluğa bağlı olarak bir irade sergilememekte, azınlık olarak görülen görüşlerin varlığına da bu yapı içinde yer verilmektedir. İsviçre ve Amerika Birleşik Devletleri parlamentoları, simetrik bir yapı içinde benzer görülmekte ve iki meclisten teşekkül etmektedir. Aslında İsviçre’nin ABD modelini esas aldığı da söylemek mümkündür. Sosyolojik ve siyasal çeşitliliklerin olduğu ülkelerde farklı görüşler, kendilerini ifade eden parti aracılığı ile ülke yönetiminde yer almak istemektedir. Bu durum kutuplaşmaları beraberinde getirmekte, kutuplaşmadaki sert ve ılımlı tutumlar demokrasinin şekillenmesine de yol açmaktadır. Konsensüs demokrasi’nin uygulandığı ülkelerde kutuplaşma etkisi, çok partili sistemlerin doğmasına olanak sağlamaktadır. Bu partiler, hiçbir zaman çoğunluk parti olamamaktadır. Örneğin İsviçre’nin dört partiden oluşan sistemi ve Belçika’nın sekiz parti ile şekillendirdiği sistemi, bu model içinde yer almaktadır. Yazılı anayasalara sahip olan İsviçre ve Belçika, anayasa değişimlerinde farklı usullere sahiptir. İsviçre’de anayasa değişimi, genel seçmenlerin kararı yani kantonlarda yer alan seçmenlerin çoğunluğu ile gerçekleşmektedir. Çoğunluk olmadığı durumlarda azınlık vetosu denilen durum hasıl olmaktadır. Belçika’daki anayasa değişikliği ise iki meclisin oylaması ve iki meclisin üçte iki oranında çoğunluk sağlaması ile mümkün olmaktadır (Aksoy Retornaz, 2014: 129-139; Güçyetmez, 2017: 491-493).

3.3. Başkanlık Rejimi

Sartori (1997) ve Lijphart’a (1995) göre başkanlık sisteminin temel özellikleri; “yasama ve yürütme” organlarının birbirinden kesin olarak ayrılması, “başkanın ise doğrudan veya dolaylı şekilde halk tarafından seçilmesi” şeklindedir. Bu doğrultuda yasama ve yürütme organları da birbirilerini lağvedemez. Kısacası “hükümeti kurmak ve idare etmek yetkisi başkana aittir, başkan anayasal yetkilere ve sorumluluğa sahiptir, başkanlık sisteminde bir kişi aynı anda hem yasama organının hem de yürütme organının üyesi” olamaz (Sartori, 1997: 113-156; Lijphart, 1995: 31-47). “Fren ve denge (*checks and balances*)” sistemi adı verilen bu uygulamada yasama organının yasaları inşa etmesi ve başkanın bu yasalar esasına göre hükmetmesi söz konusudur (Erdoğan, 2001: 174). Ayrıca yapıyı oluşturan organlar arasında koordinasyon işlevinin yürütülmesi de balans işletim sistemi ile yapının yürütülmesi de mümkündür. ABD’de uygulanan başkanlık sistemi, bu anlayışa (sisteme) uygun başarılı bir uygulama olarak gösterilmektedir (Erdoğan, 2001: 174).

Amerika’da uygulanan başkanlık sistemine karşın Güney Amerika ülkelerinde uygulanmaya çalışılan başkanlık sistemi, kalıcı bir nitelikte varlık gösterememiş ve denge sağlanamadığından darbelere sahne olan bir siyasi sistemin içine sürüklenmiştir (Sartori, 1997: 117). ABD dışında başkanlık sistemini uygulamaya çalışan diğer ülkelerde başkanlık sisteminin başarısız olmasının siyasi, iktisadi, sosyolojik hatta coğrafi olmak üzere birçok sebebi vardır. Bununla beraber temelde seçmenlerin genel yapısı göz önünde bulundurulduğunda ve seçmenlerin ideolojik yapılanmalarına istinaden, bu modelin işleyişi benzeri neticeleri de doğurmamaktadır. ABD başkanlık modelinde, seçmenler arasındaki olağanüstü ideolojik farklılığın olmaması ile siyasi partilerin disiplinsiz yapılanması ve faaliyetlerin dönemsel olması da önemlidir. Akabinde ABD’de federal bir yapının olması ile önemli yetkilerin bu federal devletler tarafından kullanılması, beraberinde lobi sisteminin varlığı da başarılı bir başkanlık sisteminin devamlılığını sağlayan parametreler olarak görülmektedir (Kuzu, 2011: 42-43). Federal devletlerin yetkileri ve yapısı, başkanın anti-demokratik yaklaşımlarını engellemekte; akabinde lobilerin varlığı ile başkanın partisi de hükümet ve kongre arasında bir köprü statüsünde bulunmaktadır. Başkan ve kongre arasında bir anlaşmazlık olmadığı takdirde, sorunsuz ve istikrarlı bir işleyiş mümkün görülmektedir. “Devlet başkanının doğrudan doğruya halk tarafından seçilmesi” ve demokratik enstrümanların kullanılması, istikrarlı ve güçlü bir yönetimin devamlılığı açısından önem arz etmektedir (Lijphart, 1995: 92).

Nitekim ABD’de uygulanan başkanlık sistemi, mevcut siyasi ve toplumsal yapısı ile özel bir profil sergilemekte ve beraberinde ciddi krizleri barındıran siyasi bir yapıya da imkân sağlamaktadır. Güçlü yanlarının yanında başkanlık sistemi katı bir yapıya sahip olması, çifte meşruiyet ve başkan ile parlamento çoğunluğunun farklı partilerden oluşması durumunda; ciddi sorunların yaşanmasına ve sistemin işlemeyerek kilitlenmesine de neden

olmaktadır. Ancak söz konusu bu sorunları çözümlenecek siyasi bir mekanizma mevcut değildir. Seçimlerin yenilenmesi ile krizlerin aşılması mümkün olmamakla birlikte, seçilen başkanın seçmen desteğini kaybetse dahi kendi iradesi ile ayrılmadığı sürece görevden alınması da mümkün değildir. Bu durum, iktidarın devlet başkanın ekseninde yoğunlaşmasına yol açmakta; “kişiselleştirilmiş demokrasi (*personalisation of democratic*)” (Corbett ve Veenendaal, 2017) şeklinde algılanmakta ve nihayetinde demokrasi açısından tehlikeli görülmektedir (Uluşahin, 1999: 92-106).

Başkanlık sistemi, temsili rejim türlerinden biri olmakla beraber, kuvvetler ayrılığı ilkesi gereğince parlamenter rejimden sert bir üslupla ayrılmaktadır (Fendoğlu, 2012: 41). ABD’de uygulanan başkanlık sistemi, Westminster modeli demokrasi anlayışına tepki olarak üretilmiştir. ABD modelinde başkan ile kongre üyeleri ayrı seçildiğinden, iki meclisli ve aynı zamanda başkanını da ikinci seçmenlerin (*electoral collage*) seçtiği federal bir yapı olmasından dolayı da alanlar ve yetkiler sınırlandırılmaktadır. Kongre mali konular hususunda daha etkin ve yetkin durumdadır; ancak kongre onayı alınmadıkça başkan bütçeyi kullanamamaktadır. Bununla birlikte, başkanın kongreyi feshetme yetkisi yoktur. Kongrenin de başkanı istifaya zorlama yetkisi bulunmamaktadır (Fendoğlu, 2012: 41-42; Türe, 2016: 54-73).

ABD’de başkanlık sistemini oluşturan organların yapısı gereği ilişkilerde, bir başka ifade ile yaptırım ve etkileşimde de bağımsızlık söz konusudur. Sistemi oluşturan kuvvetlerin birbirini kontrol etme özelliği mevcuttur; ancak yürütme organına sağlanan bir üstünlük de görülmektedir. ABD’de mevcut olan başkanlık sisteminin aktörleri; “Başkan, Kongre, Federal Yüksek Mahkeme ve Federe Mahkemeler’den” (Çam, 1993: 86-139; Fendoğlu, 2012: 42) ibarettir. Federal Yüksek Mahkeme, anayasayı korumak esası üzerinden faaliyet yürütür. Ayrıca Yüksek Mahkeme, “senato onayı ile ABD Başkanı tarafından atanan bir başkan ve sekiz üyeden” (Çam, 1993: 119; Fendoğlu, 2012: 42) oluşmaktadır. ABD anayasasına gereğince federal hâkimler ömür boyu bu göreve devam etme yetkinlikleri olduğundan bu durum da bağımsız bir faaliyet alanı oluşturmaktadır. Yargının bağımsızlığı esası üzerinden yürütmeden üstün tutulan ABD yargı yetkisi, yargılama sürecini yürütmekte; ancak kanun yapılmasına ve uygulanmasına karışmamaktadır. Kısaca “kongre kanun yapar, mahkemeler olaylara uygular ve hükümet ise verilen kararları yerine getirmekle yükümlüdür” (Fendoğlu, 2012: 42). ABD’de Başkan, parlamento dışından iki aşamalı olarak dört yılda bir seçilmektedir. Bu modelde, başbakan ile bakan ve bakanlar kurulunun olmadığı bir formatta, daha açık bir ifade ile bakanların başkanın sekreteri konumunda yer aldığı ve kabine teşkil etmeyen bir sistem içinde faaliyetler yürütülmektedir. Afrika ve Latin Amerika ülkelerinde uygulanmakta olan başkanlık sisteminden farklı olarak, ABD başkanı ve sekreter konumunda olan bakanlar da parlamento üyesi değildirler. Ayrıca ABD başkanına silahlı kuvvetlerdeki atamalar ve savaş kararları gibi bazı konularda yetkiler tanınmaktadır. “ABD anayasasına göre yasama organı, eşit yetkili iki meclis olan senato ve temsilciler meclisine” verilmiştir (Fendoğlu, 2012: 43). Başkan, yürütmenin başı olarak aynı zamanda üst düzey yöneticileri atama ve azletme yetkisine de haizdir. Dış politikada da başkana tek başına yürütme ve ordunun lideri (başkomutan) sıfatı ile stratejik kararları alma yetkisi tanınmaktadır. ABD; elli eyaletin yer aldığı ve bu federe devletlerin de içişlerinde serbest olduğu, yerel parlamentoları ve yöneticileri olan bir sistemden müteşekkildir. Genel olarak “içişleri, para politikaları, iletişim ve yüksek adalet işleri” gibi hususlar federal hükümetin sorumluluğunda olup federal hükümetin dokuz üyesinin başkan tarafından ömür boyu görevlendirilmesi de hiyerarşik bir üstünlük sağlamakta; aynı zamanda bu durum kararların daha demokratik bir şekilde alınmasında da etkili olmaktadır (Fendoğlu, 2012: 42-44).

3.4. Yarı Başkanlık Rejimi

Yarı başkanlık rejimi, başkanlık sistemi ile parlamenter sistemden farklı her iki sistemin özelliklerinden de esinlenen bir hükümet sistemidir. Bu bağlamda yarı başkanlık sistemi, her iki sistemin bir nevi karma şekli gibidir. Bu sistemin ilk uygulanış yeri Almanya’da olmuştur. Almanya Weimar Cumhuriyeti’nde uygulanan bu sistem, farklı isimler altında da ele alınmıştır. Bunlar iki kutuplu yürütme, bölünmüş yürütme, yarı başkanlık, parlamenter başkanlık cumhuriyeti ve yarı parlamenter sistem gibi isimlerle akademik tartışmalarda yer almaktadır. Bununla beraber söz konusu sistemin en yaygın ismi yarı başkanlık sistemidir. “Devlet başkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi ve geniş yetkilere sahip olması bakımından başkanlık sistemine; yasama organı içinden çıkan ve yasamanın güvenine dayanan başbakan ve bakanlar kurulunun varlığı nedeniyle de parlamenter sisteme benzemektedir” (Yazıcı, 2002: 91-92; Kahraman, 2013: 440).

Yarı başkanlık sistemi, farklı modellerde birçok ülkede uygulama imkânı bulmuştur. Fransa’da “De Gaulle Anayasası” ile uygulanan yarı başkanlık sistemi, Güney Avrupa ülkeleri ile Latin Amerika, Afrika ve Asya ülkelerinden de farklı şekilde uygulanmaktadır. Fransa, Avusturya, Finlandiya, Portekiz, İzlanda, İrlanda gibi ülkeler ile 1919-1933 Weimar Almanyası yarı başkanlık sistemine örnek gösterilebilir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin 1992 yılında dağılmasından sonra Rusya’da uygulanan rejim de yarı başkanlık

sistemine örnektir. Bununla birlikte fiili olarak bazı uygulamalar, tam olarak yarı başkanlık sistemine uymamaktadır. Nitekim Avusturya ve İzlanda, sadece anayasada yarı başkanlık sistemine yakın durmakla beraber bu ülkelerdeki sistem, uygulamadaki durumlar ve başkanın yetkileri bağlamında da siyasal açıdan yeterli bir etkiye sahip değildir. Aynı şekilde bu durum İrlanda’da görülmektedir. İrlanda’da başkan, genel oyla seçilmekte; fakat hükümetin onayı olmaksızın hiçbir karar da alamamaktadır (Becerren ve Kalağan, 2007: 170).

Yarı-başkanlık “iki başlı yürütme, devlet başkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi, başbakanın doğrudan yürütme yetkilerini kullanamaması, başbakan ve kabinesinin parlamentonun güvenine dayanması ve yürütmenin her iki kanadının birbirinden bağımsız olması” (Yazıcı, 2002: 91-92) gibi temel bazı özelliklere haizdir. Yarı başkanlık sistemi ile başkanlık sisteminin, başkanın ya da devlet başkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi gibi ortak özellikleri vardır. Bununla beraber yarı başkanlık sistemi, iki başlı bir yürütme sistemine sahiptir. Oysa başkanlık sisteminde başkan, yasama organının müdahalesine karşın güvence altına alınmıştır. Başkan ve parlamento karşılıklı olarak birbirlerinin varlığına son veremez mamafih bu durum da anayasa ile güvence altındadır. Yarı başkanlık sisteminde ise devlet başkanı ve başbakan, iktidarı paylaşmaktadır. Ayrıca parlamenter sistemdeki gibi başbakan ve bakanlar kurulu, parlamentodan güvenoyu ve destek almak zorundadır (Sartori, 1997: 161-162). Bu bağlamda yarı başkanlık sistemi, devlet başkanı ve başbakan ile kabinesi arasında bölüştürülmüştür. Öyleyse yarı başkanlık sisteminin parlamenter sisteme de benzediği söylenebilir. Diğer açıdan baktığımızda parlamenter sistemde yürütmenin icrai yetkileri başbakan tarafından kullanılmakta; ancak yarı başkanlık sisteminde ise icrai yetkiler devlet başkanı tarafından kullanılmaktadır.

Yarı başkanlık sistemi, ülkelerin şartlarına göre farklı şekillerde tezahür edebilmektedir. Bu sisteminin uygulandığı ülkelerin farklı iç dinamiklere sahip olması, başkanlık sistemlerinin farklı algılanmasına da olanak sağlamaktadır. Nitekim Fransa, yarı başkanlık sisteminin inşası sürecinde iç ve dış dinamiklerden dolayı sistemi revize etmek zorunda kalmıştır. Fransa, Cezayir sorunu karşısında çözüm üretememiş ve siyasi tıkanıklık nedeniyle de yönetimde çeşitli revizyonlara gerek duymuştur.

1946 Fransız Anayasası ve siyasi kültürün de yeni düzenlemelerle revize edilmesi gerekliliği, General De Gaulle tarafından uygulanmıştır. Başta Cezayir sorunu olmak üzere diğer sorunları çözmek için yönetimde bazı düzenlemelere gidilmiştir. Böylece De Gaulle, kuvvetleri katı şekilde birbirinden ayırarak delegasyon sistemini iptal etmiş ve seçmen çoğunluğuna başvurmuştur. De Gaulle, bu uygulaması ile halk egemenliğini de siyasal süreçte etkin kılmıştır. Bu durum “genel oyla seçilmiş Cumhurbaşkanı’nın yürütmenin başı olarak yeni anayasal” düzenlemede yer almasını da sağlamıştır (Becerren ve Kalağan, 2007: 170). Fransa’ya başkanlık sistemi ile getirilen revizyonlar, siyasi oligarşinin dağıtılmasını, demokrasinin istikrarını ve güçlü bir yürütmeyi de hedeflemiştir. Seçmen topluluğunun tercihleri doğrultusunda başkanlık sistemi, Fransa toplumunun yapısı ile uyumlu bir sistemi de ortaya çıkarmıştır. Bu yaklaşımların, günümüz Fransa’sında istikrar sağlanması ve siyasi tıkanıklığın giderilmesi ile siyasi parçalanmışlıkların çözülmesi hususunda önemli adımlar olduğu söylenebilir. Böylece Fransa’nın zayıf siyasi profilinin bu süreçten sonra değiştiği ve demokratik sağlıklı bir çerçeve içinde işlerlik kazandığı da öne sürülebilir. 1962 yılından itibaren yapılan anayasal değişimlerle Fransa, yarı başkanlık sistemine geçiş yapmıştır. İstikrarı esas alan bu sistem; cumhurbaşkanı, başbakan ve parlamento arasında ideolojik yaklaşım farklılıklarının ortaya çıktığı dönemler hariç olmak üzere başarılı olmuştur (Acar, 2016: 69-74). İngiltere’de olduğu kadar Fransa’daki Ulusal Meclis’te disiplinli ve tutarlı bir çoğunluğun varlığından bahsetmek mümkündür. Parlamentoda çoğunluğun doğası gereği yasama ve yürütme arasında yakın bir iş birliği söz konusudur. Fransa sistemi, iki kutuplu sağ ve sol –iki büyük disiplinli bir koalisyon– etrafında toplanabilmekte ve günümüzde çoğunlukçu bir profil de ortaya çıkarabilmektedir. Fransa’da görülen durum, başka ülkelerde aynı sonuçları ortaya koymak açısından farklılıklar göstermektedir. Örneğin, Avusturya yarı başkanlık sisteminde Avusturya Şansölyesi, parlamento çoğunluğunun başıdır. Bu durum, Anayasa’nın devlet başkanına verdiği yetkilerden biridir. Yine de başbakan iş başındadır. Bir başka örnek de Finlandiya’dır. Finlandiya, uyumlu ve disiplinli bir parlamento çoğunluğuna sahip değildir. Aynı zamanda siyaset bilimciler, Finlandiya’nın önceki dönemlerde değişken ve zayıf bir parlamento çoğunluğuna sahip olduğunu da vurgulamaktadır (Becerren ve Kalağan, 2007: 171).

4. OTORİTER REJİM

“Juan José Linz”, otoriterizmi ilk kez 1964’te “Otoriter Rejim: İspanya” adlı makalesinde tanımlamıştır (Linz, 1964: 291-341). Otoriterizme ve otoriter rejime ilişkin Linz (1964) tarafından geliştirilen bu perspektif, hala literatürde önemli ölçüde kabul görmektedir. Linz’e (1964) göre, otoriter rejim(ler); sınırlı, sorumsuz, siyasi çoğulculuk üzerinde teşekkül eder. Ayrıca ayrıntılı ve yol gösterici bir ideoloji yerine “belirgin zihniyetlere” sahip yöneticilik de söz konusudur. Bu tür rejim(ler)in diğer ayırıcı bir özelliği de hem yoğun hem de kapsamlı siyasi seferberliğin var olmamasıdır. Bir diğer ayırıcı husus; gücün bir lider veya küçük bir grup tarafından gayri

resmi olarak kötü tanımlanmış olmasına karşın aslında oldukça öngörülebilir sınırlar içinde kullanılıyor olmasıdır (Linz, 1964: 297; Schlumberger ve Schedler, 2020: 712-729).

Otoriterizm, gerçekleşmeyen ve yol gösterici ideolojiye bağlı değildir. Kendi zihniyetine sahip olan otoriterlik, bazı sistem geliştirme aşamalarını dışlamakta; geniş çaplı ve yoğun bir siyasi seferberlik de yaratmamaktadır. Bu nedenle, liderin ve bazen küçük bir grubun resmi olarak yetersiz kaldığı (veya ölçeklendiremediği) ancak gerçekte oldukça öngörülebilir sınırlar içinde güç kullandığı siyasi sistemlere otoriterlik denir (Linz, 1964: 297; Linz, 2008: 137).

Maurice Duverger ise otoriter rejimleri; “idare edilenlerin yetkilerini idare edenler lehine daraltan, tek görüşün hâkim olduğu otoriter rejimler ile yönetilenlerin yönetenlerin seçimine müdahale etme imkânı bulamadıkları ve hükümetin kendiliğinden oluştuğu rejimler” (Duverger, 1986: 13) şeklinde tanımlar. Duverger, “çeşitli biçimlerle görünüm kazanan bu rejimlerin, çağımızda sadece hürriyetlerini korumaktan mahrum olan, onu koruma ödevini yüklenmekten korkan, sosyolojik açıdan geri kalmış ülkelerle, çağdaş diktatörlüklerde hayatiyet kazandığı” (Duverger, 1986: 13) vurgusunda bulunur. Duverger (1986), özellikle birçok görüşün varlığı ve çoğulculuk tanımlaması yapan Linz’e (1964) nazaran tek görüşlülüğün baskınlığına dikkat çeker. Birçok siyasal anlayışın varlığına istinaden otoriter sistemlerde baskın bir çerçeveye üzerinden yönetim anlayışının geliştirilmesi, siyasal doktrinleri klişeleştirerek, çokluk içinde teklik oluşturulma çabası olarak da nitelenebilir. Otoriter yaklaşım, sınırlı bir plüralizmin söz konusu olması itibarı ile “sultancılık” (Yılmaz, 2014) anlayışından farklılaşmaktadır. Otoriter yaklaşım, ideoloji yerine gevşek siyasi zihniyete sahip olmasından ötürü manevra yapmaya uygun ve siyasi mobilizasyon açısından zayıf özelliği ile totaliter anlayıştan ayrılmaktadır. Demokrasilerde yer alan serbest yarışmacı platformunun olmamasından dolayı otoriter rejimler, iktidarın devamlılığını sağlamak için gerekli siyasi enstrümanları oluşturma çabasına da yöneltmektedir.

Linz (2008), otoriter rejim çeşitlerini, tarihsel devinimler yönünden açılımlar geliştirerek, ana başlıklar halinde sıralamaktadır. Bu başlıklar: “Bürokratik-askeri otoriter rejimler; organik devletçilik; demokrasi sonrası toplumlarda mobilize edici otoriter rejimler; bağımsızlık sonrası mobilize edici otoriter rejimler; ırksal ve etnik ‘demokrasiler’; ‘eksik’ ve ‘totalitarizm-öncesi’ siyasal durumlar ve rejimler; totalitarizm sonrası otoriter rejimler” (Linz, 2008: 202-288) şeklindedir.

4.1. “Bürokratik-Askeri Otoriter Rejimler”

Bürokratik-askeri otoriter rejimlerde ordu, sivil yönetime bağlı hareket etmekte ve dolayısı ile bir itaat durumu da söz konusu olmaktadır. Bu durum, totaliter rejimlerde de benzer özellikleri işaret etmekte ve aynı zamanda siyasi kararların verilmesi yönünde “totaliter” partinin önderinin yetkisini de öne çıkarmaktadır. Nitekim bu etkileşimden dolayı bürokratik-askeri otoriter rejimi, tek parti yönetimi şeklinde tanımlamak da mümkündür. Bürokratik-askeri otoriter sistemin farklı ve ayırt edilebilen en önemli özelliklerinden biri, yönetime subayların ve bürokratların hâkim olmasıdır. Buna karşılık bu sistemde, hiçbir partinin olmaması veya bizzat devlet tarafından kurulmuş siyasi partinin olması da halkın siyasi hayata katılımını engellemektedir. Bu sistemde rejim, daha milliyetçi yaklaşımlar sergileyerek ancak ideolojik yaklaşım dışına çıkan bir formatta pragmatik bir tutum içindedir (Linz, 2008: 162-165).

II. Dünya Savaşı sonrasında Doğu Avrupa ülkeleri bu kavramsal anlayışı barındıran örnek ülkeler olarak verilmektedir. Geleneksel ve demokratik meşruiyetin karıştığı, net bir meşruiyet anlayışının olmadığı ve mamafih kült bir kişilik etrafında oluşturulan bir anlayış hâkimdir. Demokratik bir anlayış ve işleyiş olamamakla birlikte, sözde anayasal ve parlamenter bir sistem görünümü de korunmaktadır. Endüstriyel olarak yeni bir ivme kazanmaya çalışan ve aynı zamanda geleneksel üretim yöntemleri kullanan ülkeler, bu duruma ilişkin örnek gösterilmeye uygundur. Örneğin başta gelir kaynağı tarım olmak üzere modernleşmemiş ülkelerde hatta kırsal nüfusun çoğunlukta olduğu toplumların baskın olduğu ülkelerde, askeri-bürokratik rejim varlığından da bahsedilebilir. Ayrıca bağımsızlık sonrası bu ülkelerde demokrasi anlayışı gelişmemiş veya bir başka ifade ile oturmamış olduğundan dolayı darbelerden de söz etmek mümkündür (Linz, 2008: 162-165).

Nitekim bürokratik-askeri otoriter rejimler; toplumun siyasal-ekonomik karar alma süreçlerinde etkili olmasını engelleyici ve beraberinde toplumun bürokrasi çerçevesinde pasifize edici bir politika geliştirilmesine de neden olmaktadır. Böylece bu modelde bütün toplumun etrafını kuşatarak kontrol altına almaya yönelik bürokratik yapı da araçsallaştırılmaktadır (Sarıpek, 2017: 69).

4.2. “Organik Devletçilik”

Organik devletçilik, menfaat grupları ile uzlaşma sağlayan ve gruplar üzerinden politik enstrümanlar kullanan bir sistem olarak görülmektedir. Nitekim liberalizmdeki bireyselci temel hak ve özgürlüklerin varlığını da kabul

etmemektedir. Ayrıca demokratik katılımı sınıf çatışmasına yol açacak anlayışları ve ekonomik sınıfların varlığını da reddetmektedir (Linz, 2008: 187). Bu bağlamda “organik devlet” üç özelliği kullanmaktadır. Bu özellikler; nüfuz etme gücü, çekimsel güç ve uzlaşmacı güçtür. Nüfuz etme gücü, devletin halka iletişim kurma alanını göstermekte; çekimsel güç, devletin toplumsal kaynaklarını vergi vb. gelirlerini çeşitli amaçlara yönlendirmede kullanmakta; nihayetinde uzlaşmacı güç ise devletin siyasi ve ekonomik aktörlerle iletişim halinde olmasında olanak sağlamaktadır (Kilim, 2010: 62).

4.3. “Demokrasi Sonrası Toplumlarda Mobilize Edici Otoriter Rejimler”

Linz (2008), bu rejimin liberalizme uzak ve demokrasiye daha yakın olduğunu belirtmektedir. Ancak bireyin siyasal engellerden kurtulma hürriyetini de farklı bir şekilde değerlendirmektedir. Çünkü bu rejim, vatandaşların katılımını desteklemesi açısından değişime açık görülmekte; tutucu olmayan bir yaklaşım sergilenmesine bağlı olarak da demokrasiye daha yakın görülmektedir. Linz’in (2008) tanımında bu rejim, diğer otoriter rejimlere oranla daha az plüralist görülmekte; aynı zamanda ideolojik ve katılımcı bir formatta vurgulanmaktadır. Bu bağlamda Linz, “1848 dönemi Fransa’sını, Lenin dönemi Rusya’sını ve Mussolini dönemi İtalya’sını” bu rejim anlayışına örnek göstermektedir (Linz, 2008: 206).

4.4. “Bağımsızlık Sonrası Mobilize Edici Otoriter Rejimler”

Mobilize edici otoriter rejimler, daha önce sömürge iken akabinde bağımsızlıklarını kazanan veya başkaldırarak bağımlılık ilişkisini sona erdiren devletlerde ortaya çıkmış olan bir rejim anlayışıdır. Linz (2008); Tunus, Fas, Cezayir gibi bazı Afrika ülkelerinde bu rejimin uygulandığını söyler. Söz konusu sömürge altında bulunun bu ülkelerde insanların ve yerel dinamiklerin katkısı ile sistem inşa edilir. Sömürden kurtulup bağımsızlığa kavuşma sürecinde baskın olan parti/hareket tek partiye dönüşür. Nitekim tek parti yönetimi altında toplumun kalkınması için de seferberlik ilan edilir. Ancak Linz’e göre, bununla beraber çoğu Afrika ülkesinde bu rejimler ya toplu seferberliğe dayanamadıkları için ya da bu rejim anlayışından uzaklaştıkları için genellikle darbe sonucu devrilmişlerdir (Linz, 2008: 206-211).

4.5. “İrksal ve Etnik Demokrasiler”

Bu tür demokrasilerde Antik Yunan’da olduğu gibi belli bir kesim (ırk veya etnik grup) için demokrasi söz konusudur. Dolayısıyla toplum içinde yer alan birden fazla ırk veya etnik grup olmasına rağmen demokrasi sadece bir ırk ya da etnik grup için tesis edilmiştir (Linz, 2008: 218-224). Bu anlayış, etnokrasi olarak ifade edilmekte ve ulusal partilerin Güney Afrika’da etnik, ırksal üstünlüğüne dayanan “apartheid rejimlere”¹ de örnek gösterilmektedir (Çakmak, 2014). Linz tarafından adeta ilk kez kavramlaştırılmış bir çerçevede kullanılan etnokrasi; “İsraili toplum bilimci Oren Yiftachel tarafından kuramsallaştırılarak, 1997’de bir model olarak” (Çakmak, 2014: 84-85) karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca etnik demokrasi modelinin tipik bir örneği olarak İsrail de gösterilmektedir (Çakmak, 2013: 54)

4.6. “Eksik ve Totalitarizm Öncesi Siyasal Durumlar ve Rejimler”

Totaliter rejimler, birden ortaya çıkmadığı için çıkış sürecinde otoriter rejimlerin varlığından söz edilmesine de olanak sağlamaktadır. Nitekim Lenin’in aktif olduğu Rusya ve Stalin’in yönetiminde söz sahibi olduğu ilk yıllar ile seçimle gelen Hitler’in Almanya’da mutlak üstünlükle hareket edemediği dönemler, Linz tarafından “eksik ve totalitarizm öncesi” rejimler için örnek gösterilmektedir (Linz, 2008: 225). Bu rejimlerin, demokratik-otoriter sınıflandırması içinde yer alan melez rejimler ya da zayıflamış demokrasi olarak isimlendirilmesinin yanlış olduğu da vurgulanmaktadır (Özbudun, 2016: 43).

4.7. “Totalitarizm Sonrası Otoriter Rejimler”

Stalin’in ölümüyle birlikte Sovyetler Birliği, Doğu Avrupa’nın diğer ülkelerindeki totaliter rejim uygulamalarından uzaklaşmış ve akabinde totaliter bir rejimde siyasi seferberlik şartı esast olduğundan dolayı sistemin halkı seferber etme kabiliyeti de azalmıştır. Sistem, totaliter bir rejimden uzaklaşarak otoriter bir rejime doğru evrilmiştir. Bu durum, bazı ülkelerde anlayış olarak bilinçli bir şekilde totaliter rejimden uzaklaşarak çok partili sisteme geçilebildiği gibi sistem plüralizmine de izin verebilmektedir (Linz, 2008: 225).

¹ “Apartheid rejim”; 1948 yılı sonrasında “Güney Afrika’da Ulusal Parti’nin” iktidara gelmesiyle başlayan, kurumsallaşarak ilerleyen ve ırk ayrımına dayanan bir rejim olarak ifade edilmektedir. Güney Afrika’daki bu rejim, “1948 -1994 yılları arasında varlığını devam ettirmiştir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Çakmak, 2014: 83-117).

Linz'in (2008) sınıflandırmalarına ve başlıklar altında otoriter rejimi spesifik olarak tanımlamalarına ek olarak otoriter rejimler; 1990'lar itibari ile Soğuk Savaşın sona ermesine müteakip Marksist-Leninist partilerin Doğu Avrupa başta olmak üzere yarı başkanlık rejimine benzer bir yapıya dönüşmeye çalıştıkları da görülmüştür. Özellikle Cumhurbaşkanı ve Başbakanın birlikte hareket ettiği bu partiler, zamanla demokratikleşme eğilimleri göstermiştir. Bu bağlamda başkanlık sistemi de cazip hale gelmiştir. Doğu Avrupa ülkeleri ve özellikle Finlandiya, Fransa başkanlık modeli üretmeye çalışan ülkelerde başarılı bir portre ortaya koymasına rağmen Avrupa Birliği süreci bu durumu değiştirmiştir. Çünkü Avrupa Birliği süreci, bazı ülkelerde demokratikleşmekten çok hoşgörüsüz politikalar ve siyasal kampaşmaları da beraberinde getirmiştir. Örneğin; Belarus, Ukrayna ve Rusya'da rejim anlayışları kişileştirilmiş ve yarı başkanlık otoriter rejim haline dönüşmüştür. Otoriter yarı başkanlık görüntüsü içinde olan diğer ülkelere örnek olarak Batı Balkanlarda yer alan "Arnavutluk, Hırvatistan, Sırbistan" gibi ülkelerin yanında, "Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan, Türkmenistan, Özbekistan Kazakistan Tacikistan, Kırgızistan" gibi ülkeleri de göstermek mümkündür (Erdem, Şencan ve Candan, 2014: 25-26). Irak ve Suriye'de ulusal sosyalist bir anlayış içinde olan "Baas Partisi" örneği, kitlesel halk desteğini alarak askeri darbelerin izdüşümü ile halkı seferber edecek nitelikte yapılar olmakla birlikte bu ülkelerdeki rejim de tek parti rejimi şeklinde tanımlanabilir (Çağ ve Eker, 2013: 62). Bu modelde her ne kadar yöneticiler halk desteğine sahip olduklarını iddia etseler de otoriter rejimin, parti çatısı ile yürütülmesine olanak sağlayacak bir yapıyı inşa etmişlerdir. Orta Doğu ülkelerinde otoriter rejim, geleneksel siyasal yetki sınırlarını geliştirerek, bir başka ifade ile devamlılığını sağlayacak enstrümanlar ortaya koyarak varlığına devam etmektedir. Özellikle Suudi Arabistan modelinde mutlakiyetçi yapı; "Sünni-Hanbeli-Vehhabi" İslami anlayış geleneğini ileri sürerek hanedanlığının siyasal devamlılığını sağlayacak bir uygulama içinde varlığını devam ettirmektedir (Seyedi Asl, 2022: 91). Geçmişte parlamenter demokrasiyi deneyen ancak başarılı olamayan ve yakın tarihe kadar kitlesel siyasetin etkisi olmadan monarşik bir yapı sergileyen Nepal ile hala hiçbir siyasal partinin olmadığı Brunei Sultanlığı'nda otoriter rejimlerinin devamlılığını sağlayan nadir ülkeler skalasında örnek gösterilebilir (Kalaycıoğlu, 2014: 26). Özetle Latin Amerika'da, Ortadoğu'da ve Afrika'da birçok askeri darbe sonucu cunta hükümetleri kurulmuş ancak bu kurulan rejimlerin ömürleri kısa sürmesine karşın Mısır ve Suriye gibi Arap ülkelerinde darbeyi askeri liderlerin tek parti oluşturma çabalarının başarıya ulaştığı da görülmüştür. Latin Amerika'da darbe sonucu kurulan otoriter rejimler, özellikle Soğuk Savaş sonrası demokratikleşme süreci içine girmiş olmalarına rağmen uzun ömürlü bir yapı sergileyememişlerdir. Venezuela, demokratik bir süreçten sonra özellikle Hugo Chavez döneminde otoriter bir rejim eğilimi göstermiştir. Chavez sonrası ortaya çıkan lider Nicholas Maduro ve dışarıdan desteklenen muhalif lider Juan Guadio politikaları, bu rejimin demokratik ya da otoriter olup olmadığını süreç içerisinde şekillendirecektir (Kalaycıoğlu, 2014: 26).

5. TOTALİTER REJİMLER

Modern devletlerin farklı formlarının gelişmesiyle ortaya çıkan ayırmda, liberal düşünceye en aykırı ve itibarsız rejimin de totaliter rejim(ler) olduğu söylenebilir. Popper (1994), "Açık Toplum ve Düşmanları" adlı iki ciltlik kitabında "totaliter sistemlerin kökenini, Platon'a" kadar derin bir perspektiften incelemiştir. Totalitarizm üzerine yaptığı çalışmalarda Arendt, totaliter düşünceyi, modern çağın ayırıcı kötü bir model tasviri ile "belli bir grup insanı(n) bu dünyada yersiz-yurtsuz" bırakılması şeklinde betimlemiştir (Arendt, 2014: 281-282; Kılıç, 2009: 149-153). Ancak günümüzde "açık" ve "gizli" olarak da tasnif edilen totaliter rejimlerin (Erol, 2020: 110-112) mahiyeti üzerinde önemli bir tasnif sürecini de Linz şekillendirmiştir.

Linz, demokratik rejimlerin ayırt edici özelliklerinde liderler arasında rekabetin önemsendiğini, sivil toplum kuruluşları oluşturma, haber özgürlüğü gibi insan temel hak ve hürriyetlerine ilişkin unsurların öne çıktığını da belirtmektedir (Linz, 2008: 23). Bu bağlamda siyasal tercihlerin özgürce ifade edildiğini, seçimler vasıtasıyla bu tercihlerin iktidar değişimlerine yansıdığını ve siyasal meşruiyetin de sağlandığını işaret etmektedir. Linz'in (2008) "totaliter ve otoriter rejimler" adlı eseri, özellikle demokratik düzen dışında kalan rejim anlayışlarına yönelik tasvirleri ve kavramsal analizleri de literatürde geniş yer bulmaktadır. Ancak Linz, totaliter ve otoriter rejim anlayışı ekseninde diktatörlük kavramını, "geçici olarak olağanüstü dönemlerde olağanüstü yetkilere anayasa uyarınca sahip olmak" (Linz, 2008: 27) nüansı ile dolaylı ve farklı bir şekilde betimlemektedir. Bu nüans, diktatör kavramının "Roma Hukuku'nda" vurgulandığı biçimde yani olağanüstü süreçlerde olağanüstü yetkilere sahip kişi bağlamında değerlendirilmektedir (Eren, 2017). Nitekim Roma Hukuku'na göre diktatörlük; "yasama, yürütme ve yargı güçlerinin bir kişi, organ ya da partide birleşmesine dayalı keyfi bir yönetim sistemi" değildir (Eren, 2017: 167-220). Linz (2008), bir sistemin totaliter bir sistem olarak nitelendirilebilmesi için zorunlu bazı hususların çerçevesini de çizmektedir. Linz'e göre; tek bir ideolojinin ve tek bir partinin varlığı, hesap verilebilirliğin olmaması, iktidarın serbest ve barışçıl şekilde el değiştirmemesi de totaliter sistemlerin en önemli temel özelliklerindedir (Linz, 2008: 35).

Ayrıca totaliter rejimleri anti-demokratik rejimlerden ayıran ve totaliter rejimi öne çıkaran özelliklerden bir diğeri de askeri otoritenin sivil otoriteye bağlılığı ve itaat etmesidir. Linz (2008), rejimi, askeri kitlenin yönetimde baskınlığı söz konusu ise “askeri-bürokratik rejim” olarak adlandırmakta; ancak ordunun yönetimde ciddi bir baskınlığı söz konusu değilse farklı bir rejimin tartışılabilceğini de işaret etmektedir. Bu bağlamda Linz, totaliter rejimi, adeta tek ideoloji ile tek siyasi grup ve tek siyasi menfaat etrafında hedeflenen bir rejim olarak tanımlamaktadır (Linz, 2008: 35-36).

Totaliter sistemler, kendinden önce var olan tüm kurumları da örgütleri ve menfaat gruplarını da tahrip ederek zayıflatmaktadır. Hatta elit iktidar, kendi siyasal yapısını da bu doğrultuda şekillendirmektedir. Mamafih ortaya çıkan sistem de demokratik olmayan diğeri sistemlerden farklılık göstermektedir. Örneğin iktidar tekeli monizmde, siyasal plüralizmden ancak kendi içinde yönetici elit siyasal bir plüralizmden bahsetmek de mümkündür. Çünkü bu yapı, kendi içinde çeşitlidir. Ancak bu yapıda, sosyal plüralizm söz konusu değildir. Nazi Almanyası’nda yer alan “SA, SS, DAF (İşçi Cephesi)” gibi aynı düzlemdeki hareketler, Nazi elit kesim içinde tartışmalara sahne olan planlama örgütleri ile diğeri aynı eksen üzerinde yer alan tartışmalar da (Goehring dört yıllık planlama örgütü ile Speer’ın Todt örgütü de) bu duruma örnek teşkil etmektedir (Linz, 2008: 37).

Linz’e (2008) göre, totaliter rejimlerin ana kurgusu, monist ancak monolitik olmayan bir iktidar merkezinin varlığına ilişkindir. Monolitik yapılarda iktidar toplanması veya kümelenmesi yekpare olmayabilir. Bu bağlamda paradoksal bir yaklaşımla totaliter rejimlerde, farklı siyasal görüşlerin ve partilerin var olduğu da tartışmalıdır. Çünkü yapı içerisinde kurumsal ve gruplar arası bir çeşitlilik olsa dahi merkezde konumlandıkları liderin ve onun hakemliğine dayalı bir gözetimin varlığı da görülür. Ancak totaliter rejimlerde totalitarist parti örgütü güçlü ise siyasal partinin liderleri arasında ideolojik olmayan bölünmeler ve siyasal tartışmalar da olabilir. Ayrıca lider kültürü ve hakemliği ekseninde, parti liderlerinin birbirleriyle mücadelesi ve görüşlerin ifade edilmesi de mümkündür (Linz, 2008: 38). Totaliter rejimlerin diğeri bir özelliği ise “tekelci, özerk ve fikren az çok geliştirilmiş bir ideolojinin” var olmasıdır (Örmeci, 2016). Sabit ideoloji ile yönetici elitlerin kendi içlerinde danışma mekanizması oluşturmaları ve yürütmeleri de aynı zamanda bu elitlerin kendi özgül ağırlıklarının mevcudiyeti de iktidar merkezinin monolitik olmama özelliğini ortaya çıkarmaktadır. Ancak yine de tekelci bir ideoloji anlayışı, süreç içerisinde olgunlaşmakta ve beslenmektedir. Aynı zamanda bu ideoloji anlayışı, politikaları meşrulaştırma aracı olarak da kullanılmaktadır. Çünkü bu ideoloji, devlet yapısını ve halkı şekillendirmede etkili olmaktadır. Ayrıca olgusal bağlamda lider kültürü karizması, bu ideoloji çerçevesine oturtulmakta ve meşruiyet de kazanmaktadır. Kült lider, bu ideoloji anlayışını ve meşruiyet kaynaklarını birbiri etrafında şekillendirirken, zıt eylemlerde bulunmadığı sürece varlığını perçinleyerek sürdürmektedir (Linz, 2008: 38). Totalitarizmi netleştirmeye çalışan Linz’e göre, totalitarizmin diğeri bir ana özelliği de rejimin halkın siyasal misyon yüklenmesini ve kolektif bağlamda sosyalleşmesini teşvik etmektedir. Çünkü bu sosyal görevlendirmelerle amaçlanan ödüllendirmeler üzerinden halkın aktif bir mobilizasyon sağlaması özendirilmekte ve halka dair öngörülen siyasal aktivasyon da oluşturulmaktadır (Örmeci, 2016).

Linz’in (2008), totaliter rejim yaklaşımına ilişkin terör vurgusu da dikkat çekicidir. Çünkü terörü vurgularken, özellikle şiddet yaygınlığı ve uygulanma biçimi yönünden demokratik olmayan diğeri sistemlerden farklılığı üzerinden değerlendirmektedir. “Rejimin muhaliflerine hatta potansiyel muhaliflerine karşı kullanılan terörden çok, özellikle elit içinde başvuru terör” yaklaşımı ile birlikte hareket sergilendiğini ancak tehlikeli görülenlerin elimine edildiğini de belirtmektedir. Totaliter rejimin meşruiyet kaynağı ideolojidir. Bu ideolojiler uğrunda uygulanan şiddet de bu sebeple ahlaki temellere dayandırılır. Otoriter rejimlerde faili meçhuller yaygınken, muhaliflere faili meçhul vakalar ile mesaj verilir. Totaliter sistemlerde ise yargılamalar, mahkûmiyet kararlarını takiben infazlarla gerçekleştirilir. Böylece şiddetin ahlaki açıdan da meşrulaştırıldığı görülür. Linz perspektifine göre totaliter sistemlerdeki zor kullanımı, terörize faaliyetler için şu şekilde bir şiddet skalası içinde sıralanmaktadır:

- “Benzersiz yayılma ile belirli eylemlerden kaynaklanan suçları soruşturmadan sosyal gruplara karşı güç kullanmak” böylece “hüküm verilirken hukuki işlemlerin, adli formalitelerin ve her türlü savunmanın tezahürlerini dikkate almamak”
- “Ahlaki haklılığa olan inanç ve çoğu zaman terörü çevreleyen aleniyet” olmasına rağmen “terörün elit mensuplarına da teşmil edilmesi ve sanığın suçla ilgili olmayan aile üyelerinin de teröre maruz kalmaları”
- “Sanığın eylemlerinden çok kastının veya sosyal özelliklerinin ön plana çıkarılması” ve böylece “terörde gayri resmi unsurlardan çok devlet ve/veya parti örgütlerinin kullanılması”

- “Rejimin iktidara gelmesinden sonra terörün devam etmesi hatta bazen yoğunlaşması” ve “silahlı kuvvet liderlerinin baskı politikalarına maruz kalmaları” (Linz, 2008: 74; Aydın, 2008: 5; Yıldız, 2019: 22).

Linz’in (2008) totaliter sistemlerin dışı vurumları ile ilgili açıklamaları da totaliter sistemler hakkında analiz yapmaya önemli bir katkı sağlamaktadır. Nitekim “Mao komünist yönetiminin ilk beş yılında sekiz yüz bin halk düşmanını öldürdük” söylemi de “Naziler’in Yahudi, Çingene, engelli katliamları da bu sıraladığımız şiddet skalasına örnek olarak gösterilmektedir (Linz, 2008: 77-78; Aydın, 2008: 5).

Totaliter rejimlerin özelliklerini benzer bir şekilde Friedrich (1968) de yorumlamaktadır. Totaliter sistemlerde ideolojiye kendini adanmış ve çoğunlukla tek kişi hâkimiyetindeki tek partinin varlığından bahsetmektedir. Friedrich’e (1968) göre, bu ortamda kitle iletişim araçları kontrol altına alınmış ve beraberinde muntazam bir gizli polis teşkilatı da mevcuttur. Ayrıca silah, ekonomi ve her türlü örgütlenme de totaliter sistem tarafından kontrol altındadır (Friedrich, 1968: 54; Stewart Gülmez, 2013: 31; Yılmaz, 2019: 4).

Totaliter sistemlerde tek parti rejimi uygulaması mevcut olmakla birlikte; siyasi hayatı tek başına domine eden tek parti, halkın rejime katılımını da önemsemektedir. İktidar olmadan önce bu tek partinin aktif yapısında lider kültü, tam anlamıyla oturmamıştır. Lider kültürüne istinaden Linz (2008), Bolşevik İhtilali’nin önemli aktörlerinden “Lev Troçki’nin” bu tek partili yapılardaki değişim sentezi üzerinde de durmaktadır. Troçki doğrultusunda partinin yerine iktidardan sonra parti örgütünün, parti örgütü yerine merkezi komitenin ve nihayetinde merkezi komitenin yerine de diktatörün geçeceği şeklindeki sentezi, analitik bir yaklaşımla değerlendirmektedir. Öyle ki Almanya, İtalya ve Rusya’da yaşanan siyasi gelişmeler de bu sentezi/analizi tarihsel olarak desteklemektedir (Linz, 2008: 59). Totaliter ideoloji ekseninde olan siyasi bir parti, iktidara geldikten sonra yavaş yavaş devlete hâkim olmakta; akabinde parti üyelerini bürokrasiye yerleştirerek totaliter yapısını da teşekkül ettirmektedir. Liderlerin veya liderin ön plana çıkması devam etmekte; ancak devlete hâkim olan parti de kendini denetleyebilecek ayrı bir parti örgütü ile birlikte rejimin devamlılığını sağlamaktadır. Bu stratejik tutum, devlet politikalarını yönlendirme aynı zamanda devleti yönetebilme gücü potansiyeli açısından da önemlidir.

Totaliter rejimlerde tek parti anlayışı esas olmakla birlikte gelişmiş ve yoğun bir bürokrasinin olması, zihinsel manipülasyona dönüşmüş ve halkın parti ekseninde siyasal hayata katılımını da teşvik etmeye odaklanmıştır. Öyle ki Almanya Nasyonal Sosyalist Parti üyeleri ve Çin’de aynı şekilde üyelerin bir kısmının partide maaşlı çalışan olarak varlıklarını bir devlet gibi yürütmeleri, devletleşme hedeflerine kanıt olarak görülmekte; ayrıca parti hiyerarşisi ve bürokrasisi de bu durumu desteklemektedir (Linz, 2008: 55).

Linz (2008), totaliter rejimlerde tek partinin baş aktör ve bir araç olduğunu da iddia etmektedir. Hatta Linz, Hitler’in “Kavgam” adlı eserinde yer alan parti dogmalarının, toplumunun da devletin de ilkeleri haline gelinceye kadar bu dogmaların bir parti hüviyetinde kalacağı sözlerine atıfta bulunarak, aktör ve araç özelliğini de vurgulamaktadır (Linz, 2008: 51-53). İdeolojinin sarsılmaz bir nitelikte varlığı, devletin ilkeleri haline gelmesi ve partinin halkın siyasi mobilizasyonuna bağlı olarak farklı bir yapıya kavuşacağı da Linz’in (2008) çıkarımları içinde yer almaktadır. Hitler Almanya’sındaki var olan siyasi oluşum, adeta kendisini “hareket” olarak tasvir etmiş; aynı şekilde komünist totaliter sistemlerdeki oluşum ise kendisini “öncü” olarak lanse etmiştir. Böylece halkın hem doğal sempatican olması hem de parti üyeliği sağlanarak siyasi mobilizasyon da gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Totalitarizmin simgesi haline gelen ancak ideolojik ve totaliter rejim bağlamında önemli tartışmaların odağı olan “İtalyan lider (duce) Benito Mussolini” toplumu bir bütün olarak gördüğünü, bu nedenle toplumu bölebilecek düşünceleri yani “birey” ve “sınıf” kavramlarını ret ettiğini belirtmiştir (Mussolini, 1933). Nitekim toplumun farklı örgütlenmelerini de sendikal sosyalist düşünce içinde uzlaştırmaya çalışmıştır. Mussolini, önce sendikalarla kilise ve meslek örgütlerini sonrasında devlet parti özdeşliğini vurgulayarak, bu uzlaşmayı sosyal yaşamda tesis etmeyi kurgulamıştır. Ancak Linz, Mussolini’nin bu yaklaşımını “faşist rejimin totaliterlikten otoriterliğe evrilmesi” şeklinde açıklamaya çalışmaktadır (Linz, 2008: 88; Aydın, 2008: 4-5). Öyle ki Linz (2008), İtalya’da yaşanan rejimin yani Mussolini İtalya’sının, totaliter bir rejim içinde olmadığı ve tanımlanmaması gerektiği kanaatindedir. Çünkü O’na göre Mussolini İtalya’sında siyasi mobilizasyonun yetersizliği, partinin devlete hâkim olması, partinin kadrolara yerleşme gücünü kaybetmesi ve kadroların devlet emrine giren bir araç haline dönüşmesi gibi sebepler; bu konudaki kanaatine örnek mahiyetindedir. Bu bağlamda Linz, Mussolini İtalya’sının otoriter bir rejim skalası içinde olduğunu da iddia etmektedir (Linz, 2008: 88; Aydın, 2008: 4-5).

6. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Aydınlanma sonrası yapılan teorik tartışmaların ve pratik gelişmelerin sonucunda tezahür eden modern devletlerin siyasal rejimleri birçok düşünür tarafından demokratik, otoriter ve totaliter olarak tasnif edilmiştir. Demokratik otoriter ve totaliter rejimler olarak tasnif edilen bu siyasal formüller aynı zamanda ne türlü kriterlere sahip olmaları gerektiği hususunda da önemli tartışmalar oluşturmuştur. Bu bakımdan zengin bir literatür gelişmiştir.

Düşünürler “nasıl bir demokrasi” sorusunu tartışırken aynı zamanda demokratik yapının güçler dengesinin nasıl teşekkül edeceğini de analiz etmişlerdir. Demokratik rejimlerde başkanlık, yarı başkanlık, parlamenter gibi şekillerle algoritmik çeşitlilik oluşturulmuştur. Ayrıca modern devletin özellikle liberaller tarafından istenmeyen totaliter örnekleri, pejoratif bir dille eleştirilere tabi tutularak belirli pratikler üzerinden tasniflere tabi tutulmuştur. Özellikle totaliter rejimlerin demokrasi öncesi bazen de demokrasi sonrası otoriter sistemlere devriminin konjonktürel permütasyonları üzerinde durulmuştur. Bu tasnifler aynı zamanda bir uyarı olarak, toplumların demokratik süreçlerini kontrol etmeyi ve demokraside istikrar ile devamlılığın önemini ön plana çıkaran anlatıları içermektedir.

Aydınlanma ve sonrasında demokrasi ile ilgili kuramsal bağlamda çeşitli analizler devam etmiş; bununla beraber yasama, yürütme ve yargının işlevsel konumu ile ilgili modellerde tartışmalara dâhil olmuştur. Bu bağlamda başkanlık ve yarı başkanlık sistemi, öncelikle ABD ve Fransa üzerinden esas alınarak çeşitlendirilmiştir. Yasama, yürütme ve yargı güçleri ile ilgili teorik tasnifler, pratikte önemli bir biçimde çeşitlilik kazanmıştır. Öyle ki bazı rejimlerin farklı ülkelerde aynı adla anılmasına rağmen uygulamada bu rejimlerin ülkeler arasında farklı pratikler oluşturduğu da görülmüştür.

Otoriter ve totaliter sistemler arasındaki ayrımlar birbirinden farklı olmakla beraber bu kavramların aynı zamanda liberal tercihler açısından siyasal değersizliği vurgulanmıştır. Bu analizin tarihsel deneyimler içerdiğini de belirtmek gerekir. Nitekim modern devletlerin teşekküllerinde farklı modüllerin varlığından bahsetmek mümkündür. Özellikle modern devlet modülü için kötü bir deneyim olan Mussolini İtalya’sı, Hitler Almanya’sı ve Sovyet sistemi; liberaller için istenmedik bir durum oluşturmuştur. Bu bağlamda yapılan analizlerde değersizleştirmeler de liberal kriterler üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Siyasal rejimler üzerinden yapılan sınıflandırmalar; sadece bilgilendirici değil aynı zamanda hem devlet hem de toplumun içinde bulunduğu devlet politikasının akademik açıdan karşılığın ne olması gerektiği dışına çıkarak, uyarıcı olma niteliğinde metinler şeklinde geliştirilmiştir. Bu bağlamda Linz, Sartori, Duverger, Arendt ve Popper gibi isimler; mevcut modern devletlerde siyasal rejimlerin teşekkülünü analiz eden ve literatüre (aynı zamanda tartışmalara) temel kaynak oluşturan düşünürler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bu çalışmada da söz konusu tartışmalar, belirli düşünürler üzerinden anlaşılmaya ve yorumsamacı bir yaklaşımla analiz edilmeye çalışılmıştır. Siyasal rejimlere ilişkin özellikler birçok açıdan düşünürler tarafından bir birine yakın değerlendirmeler içermekle beraber, Linz’in totaliter sistemlerle ilgili analizi de dikkat çekicidir. Linz, Mussolini İtalyası’nı totaliter değil, otoriter bir rejim olarak tasnif etmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında Arendt ve Popper gibi düşünürler; Almanya, İtalya ve Sovyetler Birliği gibi sistemleri totaliter olarak nitelemiş ve genel olarak literatürde bu şekilde kabul edilmiştir.

Bu analizler uyarıcı ve düzenleyici etkiye sahip olmakla beraber demokratik rejimler daha çok teorilerden inkişaf etmiş, totaliter ve otoriter rejimler ise özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası pratiklerden devşirilmiştir. Demokratik rejimlerde güçler dengesinin algoritmik çeşitliliği, sıradan ve olağan bir tasnif görünümündedir. Totaliter ve otoriter rejimlerin tasnifi için aynı tespiti yapmak oldukça zordur. Söz konusu bu rejimler, modernleşmenin toplumlar üzerinden teorik bağlamda oluşturdukları beklentilerini olumsuzlaştıracak “istenmedik deneyimlere” sahip olmuşlardır. Bu deneyimler afişe edilerek “totaliter ve otoriter” kavramları üzerinden tartışmalı ritüeller içeren bir düşünsel alan geliştirilmiştir. Dolayısıyla bu kavramlar ile ilgili analizler hem nesnellığe ilişkin hem de siyasal rakibini “itibarsızlaştırma” ve “de-humanize” etmeye yönelik olarak da araçsallaştırılma yönünde tartışmaya açık haldedir. Ancak tartışmalar, “daha iyi bir demokrasi tartışmalarını” karartıcı ve önemsizleştirici hale getirmemelidir. Çünkü tasnifsel ve kavramsal yaklaşımlar, siyasal rejimlerde “takdis” edilmiş alanlar da oluşturmuştur. Bu bağlamda siyasal anlamda “daha iyinin” ne olduğu araştırmasının yani siyaset felsefesinin ve teorik tartışmaların öne çıkması gerektiğini, siyaset teorisi üzerinden yapılan tasniflerin ise daha öznel yaklaşımlar içerdiğini de belirtmek gerekir.

KAYNAKÇA

- Acar, U. (2016). İstikrar sağlama aracı olarak yarı-başkanlık sistemi: Fransa ve Rusya örnekleri. *Akademik Hassasiyetler*, 3(6), 59-82.
- Arendt, H. (2014). *Totalitarizmin kaynakları 3: Totalitarizm* (1. baskı). (İ. Serin, Çev.). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Asl Seyyedi, S. (2022). Suudi Arabistan'ın Kafkasya ve Orta Asya'da Vahhabilik politikası. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 89-102. <https://doi.org/10.34189/asyam.6.1.006>
- Aydın, M. A. (2008). Juan J. Linz, totaliter ve otoriter rejimler kitabının incelenmesi. *Academia*. https://www.academia.edu/15329261/Juan_J_Linz_Totaliter_ve_Otoriter_Rejimler_Kitabının_İncelenmesi
- Beceren, E., ve Kalağan, G. (2007). Başkanlık ve yarı-başkanlık sistemi; Türkiye'de uygulanabilirliği tartışmaları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11), 163-181.
- Buran H. (2009). Siyasal rejim sınıflamalarının yeniden gözden geçirilmesi üzerine. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 69-97.
- Corbett, J., & Veenendaal, W. (2017). The personalisation of democratic leadership? Evidence from small states. *Social Alternatives*, 36(3), 31-36.
- Çağ, G., ve Eker, S. (2013). Ortadoğu'da Baas rejimleri: Suriye ve Irak. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, 2(2), 57-72.
- Çakmak, D. (2013). Sammy Smooha'nın etnik demokrasi modeli üzerine. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 53-84.
- Çakmak, D. (2014). Oren Yiftachel'in etnokrazi modeli üzerine. *Ekonomik Yaklaşım*, 24(86), 83-117. <https://doi.org/10.5455/ey.35108>
- Çam, E. (1993). *Devlet sistemleri* (1. baskı). İstanbul: Der Yayınları.
- Çeçen, A. (1977). Siyasal rejimlerin sosyal yapıları. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 34(1), 88-145. https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000000914.
- Dinçkol, A. (2004). Siyasal sistem kuramı çerçevesinde kamu yönetimi alt sistemi (kamu yönetimi temel kanunu tasarısı). *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, 3(6), 61-93.
- Duverger, M. (1986). *Siyasal rejimler* (1.baskı). (T. Tunçdoğan, Çev.). İstanbul: Sosyal Yayınları. (Orjinal eserin yayın tarihi 1974).
- Easton, D. (1971). *The political system: An inquiry into the state of political science* (2nd ed.). New York: Alfred A. Knopf.
- Erdem, K., Şencan, H., ve Candan, K. (2014). *Karşılaştırmalı hükümet sistemleri: Yarı-Başkanlık sistemi Fransa, Polonya ve Rusya örnekleri*. Ankara: TBMM Araştırma Merkezi Yayınları.
- Erdoğan M. (2001). *Anayasal demokrasi* (4. baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Eren, S. (2017). Roma diktatörlüğü. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 23(2), 167-220.
- Eroğul, C. (1981). *Siyasal düzenlerin sınıflandırılmasına ilişkin birkaç tarihsel örnek ve tartışma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi. <https://cemerogul.wordpress.com/wp-content/uploads/2012/03/siyasal-duzenlerin-siniflandirilmesine-iliskin-birkac-tarihsel-ornek-ve-tartisma.pdf>
- Erol, A. (2020). *Bir deifikasyon öyküsü, modern devlet*. İstanbul: Endülüs Yayınları.
- Fendoğlu, H. T. (2012). Başkanlık sistemi. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3(1), 39-60. <https://doi.org/10.21492/inuhfd.239952>
- Friedrich, C. J. (1968). The changing theory and practice of totalitarianism. *Il Politico*, 33(1), 53-76.
- Gözler, K. (2015). *Anayasa hukukunun genel esasları* (7. baskı). Bursa: Ekin Basımevi.

- Göztepe, E. (2010). Çoğunlukçu demokrasi anlayışına karşı çoğulcu demokrasi modelleri: Normatif düzenleme olanakları ve bunun sınırlılığı üzerine bazı düşünceler. E. Göztepe (Ed.), *Çoğulcu demokrasi-çoğunlukçu demokrasi ikilemi ve insan hakları* (1. baskı, s. 130-173) içinde. Ankara: TBB Yayını.
- Gözübüyük, Ş. (2006). *Anayasa hukuku* (14. baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Güçyetmez, M. (2017). Karşılaştırmalı demokrasi modelleri ve hükümet sistemleriyle ilişkisi. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(1), 479-496.
- Güzel Polat, E. (2010). *Anayasal vatandaşlık* (Tez No. 302735) [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Işık, Ö. (2017). *Arjantin'de başkanlık sistemi uygulamasının Türkiye'de başkanlık sistemi tartışmaları bağlamında değerlendirilmesi* (Tez No. 475745) [Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- İba Ş. (2008). *Anayasa hukuku ve siyasal kurumlar* (2. baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Kahraman, M. (2013). Hükümet sistemi tartışmaları bağlamında başkanlık ya da yarı-başkanlık sistemlerinin Türkiye'de uygulanabilirliği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 431-457.
- Kalaycıoğlu, E. (2014). Karşılaştırmalı siyaset: Giriş. E. Kalaycıoğlu ve D. Kağncıoğlu (Eds.), *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler* (3. baskı, s. 3-37) içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kama, S. (2016). Parlamenter hükümet sistemi olarak "Westminster Modeli" Britanya örneği üzerine bir deneme. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22(2), 161-201.
- Keohane, R. O., ve Nye, J. (2015). Güç ve karşılıklı bağımlılığı yeniden ele almak. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 12(46), 79-104. <https://doi.org/10.33458/uidergisi.463029>
- Kılıç, Y. (2009). Hannah Arendt'te "yurtsuzluk" fenomeni. *Kaygı Dergisi*, (12), 147-158.
- Kilim, E. E. (2010). Devletçiliğin neo'su: Etkin devlet. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 4(8), 55-74.
- Kuzu, B. (2011). *Her yönü ile başkanlık sistemi* (6. baskı). İstanbul: BKY Yayınları.
- Lijphart A. (1995). *Çağdaş demokrasiler, yirmibir ülkede çoğunlukçu ve odayşmacı yönetim örüntüleri*. (E. Özbudun ve E. Onulduran, Çev.). Ankara: Yetkin Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1984).
- Linz J. J. (2008). *Totaliter ve otoriter rejimler*. (E. Özbudun, Çev.). Ankara: Liberte Yayınları (Orijinal eserin yayın tarihi 1975).
- Linz, J. J. (1964). An authoritarian regime: Spain. In E. Allardt & Y. Littunen (Eds.), *Cleavages, ideologies, and party systems: Contributions to comparative political sociology* (pp. 291-341). Helsinki: The Academic Bookstore. https://www.academia.edu/39203506/I_B_33_An_Authoritarian_Regime_The_Case_of_Spain
- Mussolini, B. (1933). The political and social doctrine of fascism. *The Political Quarterly*, 4(3), 341-356. <https://doi.org/10.1111/j.1467-923X.1933.tb02289.x>
- Örmeci, O. (2016, Kasım 16). Juan Linz'den totaliter ve otoriter rejimler. *Uluslararası Politika Akademisi*. <https://politikaakademisi.org/2016/11/16/juan-linzden-totaliter-ve-otoriter-rejimler/>
- Özbudun, E. (1974). *Siyasal sistemler* (4. baskı). Ankara: Sevinç Matbaası.
- Özbudun, E. (2016). *Otoriter rejimler, seçimsel demokrasiler ve Türkiye* (2. baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Popper, K. (1994). *Açık toplum ve düşmanları-cilt 1: Platon* (3. baskı). (M. Tunçay, Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi. (Orijinal eserin yayın tarihi 1945).
- Retornaz Aksoy, E. (2014). Odayşmacı kurumsallaşmış rejimler: İsviçre. E. Kalaycıoğlu ve D. Kağncıoğlu (Eds.), *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler* (3. baskı, s. 125-143) içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Sarıpek, D. B. (2017). Bürokratik otoriter rejimlerde sosyal politikanın gelişimi ve atfedilen roller. *Amme İdaresi Dergisi*, 50(3), 67-87.
- Sartori, G. (1997). *Karşılaştırmalı anayasa mühendisliği*. (E. Özbudun, Çev.). Ankara: Yetkin Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1994).

- Schlumberger, O. (2017). Authoritarian regimes. *Oxford Handbook Topics in Politics* (Online ed., Oxford Academic, 6 Aug. 2015). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199935307.013.18>
- Schlumberger, O., & Schedler, T. (2020). Authoritarianisms and authoritarianization. In D. Berg-Schlosser, B. Badie, & L. Morlino (Eds.), *The SAGE handbook of political science* (Vol. 2, pp. 712-729). SAGE Publications Ltd.
- Stewart Gülmez, T. (2013). Totalitarizmin kavramsal incelemesi ve Arendt ile Popper'in totalitarizm anlayışları. *Amme İdaresi Dergisi*, 46(4), 27-43.
- Türe, İ. (2016). Başkanlık sisteminde yürütme organının gücü: ABD, Arjantin ve Brezilya. *Researcher: Social Science Studies*, 4(7), 54-73. <https://doi.org/10.18301/rss.52>
- Uluşahin N. (1999). *Anayasal bir tercih olarak başkanlık sistemi* (1. baskı). Ankara: Yetkin Yayınları
- Uygun, O. (2013). *Kamu hukuku incelemeleri* (2. baskı). İstanbul: On İki Levha Yayınları.
- Yazıcı, S. (2002). *Başkanlık ve yarı-başkanlık sistemleri: Türkiye için bir değerlendirme*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yıldız, E. (2019). *Kamu güvenliğinin sağlanmasında özgürlük-otorite dengesi ve devletin rolü* (Tez No.550109) [Yüksek lisans tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Yılmaz, G. (2014). Osmanlı yönetiminin oryantalist inşası. *Studies of The Ottoman Domain (Osmanlı Hakimiyet Sahası Çalışmaları)*, 4(7), 54-81.
- Yılmaz, S. (2019, Eylül 4). Otoriter & totaliter rejimler... *Anka Enstitüsü*. <http://ankaenstitusu.com/otoriter-totaliter-rejimler/>

-{DI⁴KÇA} Ulaş Biçimbiriminin Karşıolgusalılık İşlevi Üzerine

Selenay KOŞUMCU

Dr., MEB Denizli Ar-Ge Birimi

selenayksmc@gmail.com

https://orcid.org/0000-0002-7969-9664

Makale Başvuru Tarihi : 04.09.2024

Makale Kabul Tarihi : 08.10.2024

Makale Yayın Tarihi : 25.10.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

DOI: 10.5281/zenodo.13958518

Özet

Karşıolgusalılık (counterfactuality), gerçekleşmemiş durumları ya da gerçekliğe aykırı fikirleri sunma şeklini ifade eder. Bu, olgusal dünyada gerçekleşen ya da gerçekleşmesi kesin olan koşulların değişenlerinin ne olacağını düşünmek demektir. Başka bir deyişle, gerçekleşmemiş ne olurdu? (what if?) kurgularını keşfetmek anlamına gelir. Karşıolgusal dünya, olgusal (factual) ve olgusal olmayan (non-factuality) dünyadan farklı olası bir dünyayı temsil eder. Gerçek kabul edilmeyen durumları ifade etmesi bakımından olgusal dışı ile benzerlik gösterse de önermenin olgusal durumuna karar verilmeyen belirsiz durumu sebebiyle farklılık göstermektedir. Bu bakımdan karşıolgusalılık belirli bir olgunun karşısında dururken, olgusal olmayan olgusallığın karşısında durmamaktadır. Alanyazında karşıolgusalılık koşul tümceleri özelinde ele alınmıştır; ancak {-DI⁴KÇA} biçimbiriminin karşıolgusalılık bildiren tümcelerine değinilmemiştir. Bu çalışma {-DI⁴KÇA} ulaş biçimbiriminin koşul ve varsayım başta olmak üzere çeşitli işlevlerine ve kullanıldığı tümcelerdeki karşıolgusalılık durumlarına odaklanmakta, Türkçe tümcelerdeki karşıolgusalılık bildirimlerinin tanımlanması, anlamsal açıdan incelenerek karşıolgusal kabul edilme gerekçelerinin ortaya konulmasını amaçlamaktadır. Kuramsal çerçeveye yer verilerek biçimbirimin diğer işlevlerine yönelik açıklamalar yapıldıktan sonra karşıolgusallıkla ilgili önermelerdeki kullanım ve işlevleri ele alınmaktadır. Bu biçimbirimin kullanıldığı karşıolgusal tümcelerin yazı dilindeki örnekleri, Türkçe Ulusal Derlemi (TUD), Türk Sözlükbilimi Derlemi (TSD) ve e-kitaplar kullanılarak belirlenmiştir.

Anahtar

Kelimeler:

Karşıolgusalılık,
olgusal dışı,
ulaş biçimbirimi,
{-DI⁴KÇA}

-{DI⁴KÇA} On the Counterfactuality Function of the Gerund Morphology

Abstract

Keywords:

Counterfactuality,
non-factuality,
gerund morpheme,
{-DI⁴KÇA}

Counterfactuality refers to a way of presenting unrealized situations or ideas that are contrary to reality. It means thinking about what would happen if conditions in the factual world were to change from what has happened or is certain to happen. In other words, it means exploring unrealized what if? The counterfactual world represents a possible world that is different from the factual and non-factual world. Although it is similar to non-factuality in the sense that it refers to situations that are not accepted as factual, it differs from it in that the factuality of the proposition is undecided. In this respect, counterfactuality stands in opposition to a particular fact, while nonfactuality does not stand in opposition to factuality. In the literature, counterfactuality has been discussed in terms of conditional clauses; however, counterfactual clauses of the morpheme {-DI⁴KÇA} have not been addressed. This study focuses on the various functions of the gerund morpheme {-DI⁴KÇA}, especially condition and assumption, and the counterfactuality in the sentences in which it is used and aims to witness the counterfactuality statements in Turkish sentences, to analyze them semantically and to reveal the reasons for their acceptance as counterfactual. After the theoretical framework and explanations on the other functions of the morpheme, the use and functions of the morpheme in propositions related to counterfactuality are discussed. Examples of counterfactual sentences in written language in which this morpheme is used were identified using the Turkish National Corpus (TUD), Turkish Lexicography Corpus (TSC) and e-books.

GİRİŞ

“Bir konuşurun (dünyada) olup bitenler hakkında bildirimde bulunduğu tümceler *olgusal* (factual) olarak nitelendirilir.” *Olgusal olmayan* (nonfactual) tümceler ise olgusal tümcelerden farklı olarak gerçeklik değeri taşımamakta, bu tümcelerdeki eylemlerin olgusallıkla örtüştüğüne dair kesinlik bulunmamaktadır. *Karşıolgusalılık* (counterfactuality) için ise bir tümcedeki eylemin tam tersinin olgusal olması tanımı yapılmaktadır (Denizer, 2023: 7).

i. olgusal

[Sonuçlar açıklanmış].

KPSS’yi kazandım.

ii. olgusal olmayan

[Sonuçlar açıklanmış].

KPSS’yi kazanmış olabilirim.

iii. olgusal olmayan+ karşıolgusal

[Sonuçlar açıklanmış, puan yeterli değil].

Keşke KPSS’yi kazansaydım.

i., *ii.* ve *iii.* tümcelerinde eylem aynıdır ‘kazan-‘; ancak bu tümceler arasında yalnızca *i.* tümcesinde bu eylem olgusallık değeri kazanmıştır yani eylem gerçekte örtüşmekte, dünyada olup biten hakkında bildirimde bulunmaktadır. *ii.* tümcesi olasılık ilettiği için olgusal olmayan, *iii.* ise olgusal olmamakla beraber tümcedeki eylemin tam tersinin olgusal olduğunu ileten bir dilek tümcesidir. Olgu hakkında *önvarsayımsal* (presuppositional) olarak “sınavın kazanılmadığı” bilgisini iletmektedir ve karşıolgusalılık¹ örneğidir.

Türkçede *keşke*, *eğer* gibi sözcüksel işaretleyiciler karşıolgusal bildirimler oluşturmaktadır.² Ancak bazı durumlarda bu işaretleyiciler *sezdirime* dayalıdır, asıl rolü biçimbirim işaretleyicileri üstlenir. Alan yazında *karşıolgusalılık* denildiğinde akla ilk olarak *koşul tümceleri*³ gelmektedir ve sıklıkla kullanılan biçimbirim öğeleri *-sAydı*, *-sAymış*, *-(y)Aydı*, *-(y)Aymış*, *-sA*, *-AcAkDI*, *-ArDI*, *-AmAz-DI*, *-mAz-DI*, *-Abil-Ar-DI* olarak ifade edilmektedir (Üzüm, 2020: 125-126). Bu çalışmada, diğer işlevlerinin yanında *karşıolgusalılık* da bildirdiği düşünülen *-{DI^fKÇA}* ulaç biçimbirimi ele alınacaktır.

1. Çalışmanın Amacı, Kapsamı, Sınırlılıkları, Yöntemi

-{DI^fKÇA} ulaç biçimbiriminin *Türkçe Ulusal Derlemi (TUD)*⁴, *Türk Sözlükbilimi Derlemi (TSD)*⁵ ve *e-kitaplar*⁶ dan hareketle yazı dilindeki örneklerinin ele alınacağı çalışma kapsamında *-{DI^fKÇA}* biçimbiriminin hangi bağlam ve işlevlerde kullanıldığının tanımlanması amaçlanmaktadır. Çalışmanın biçimbirimle ilgili art zamanlı tespitler ve genellemeler yapmak gibi bir hedefi bulunmamaktadır.

Alanyazında *karşıolgusalılığı* konu edinen araştırmaların çoğunluğu *koşul işaretleyicileri* kullanılan tümceler özelindedir. Çalışma, derlem tabanlı olması ve karşıolgusalılığın *-{DI^fKÇA}* ulaç biçimbirimi üzerinden değerlendirilmesi bakımından diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Örneklem işlevsel özelliklerin çeşitliliğinin gözlemlenmesi bakımından zengin veri sunmaktadır. Tanıklanan örneklerden hareketle istatistiksel veriler sunulmayacak, edimbilimsel işlevler örneklerle betimlenecektir.

2. Karşıolgusalılık

Olgusal ve olgusal olmayan (olgusallık dışı) dünyadan farklı, olgusal bir dünya olarak yorumlanamayan olası bir dünya *karşıolgusal dünyadır*. Her ikisi de gerçek kabul edilmeyen durumları ifade ettiği için *olgusallık dışı* dünya ile karıştırılabilir. Bir tümce, eğer tümcedeki eylemin tam tersi olgusalsa *karşıolgusaldır*.⁶ *Olgusallık dışı*, önermenin

¹ Karşıolgusalılığın ayırt edici özelliği olarak yapılan farklı adlandırmalar için bk. *ikili anlam* “dual meaning” (Kulakova ve Nieuwland 2016: 50’den akt. Denizer, 2023: 9), *ters uçluluk* “polarity reversal” (Van linden ve Verstraete 2008:1866’dan akt. Denizer, 2023: 9).

² Karşıolgusal ifadelerin Türkçenin ilk yazılı kaynaklarından itibaren kullanıldığı görülür. Köktürkçedeki karşıolgusalılık bildirimlerini Tekin *Gerçeğe Aykırı Şartlar* başlığında değerlendirir (2016, s.192). *KT K 10 kül tigin yok erser kop ölteçi ertigiz* (Kül Tegin olmasaydı hepimiz ölecektiniz) (Üzüm 2020: 125).

³ Koşul tümcelerinin genel özelliğinin *sonuç tümcesinde* belirtilen durumun *öncül tümce(ler)*de belirtilen koşullarda geliştiğini iletmek ya da tam tersi olarak *öncül tümce* ile bir varsayımda bulunup bunun *sonuçlarını* tahmin etmek olduğu söylenebilir. Ancak elbette yalnızca bu işleve indirgemek eksik olacaktır (Denizer, 2023: 69)

⁴ [TUD \(tmc.org.tr\)](http://tmc.org.tr) (Erişim Tarihi 15.09.2024)

⁵ Boz, E., Bozkurt, F., & Doğru, F. (2018). Corpus-based research on terminology of Turkish Lexicography (CBRT-TURKLEX). *Lexikos*, 28, 428-439.

<http://tsd.ogu.edu.tr/index.php> (Erişim Tarihi 15.09.2024).

⁶ Alanyazındaki farklı adlandırmalar için bk. *olgusallık karşıtı* (Aygen-Tosun 1997), *gerçek karşıtlığı* (Ruhi vd. 2000); psikoloji, bilişsel dilbilim ve felsefe alanlarında *karşıolgusal düşünme* “counterfactual reasoning” (Özsoy 2018: 3), *karşıolgusal usamlama*

olgusallık durumuna karar veremez ve belirsiz durumdayken; *karşıolgusallık* belirli bir gerçekliğin zıttında yer alan, gerçek olmayan bir durumu anlatan ifadeler için kullanılır (Lyons, 1977: 795; Kumakiri, 2013: 166).

Eğer beni dinlemezsen hata yapacaksın! (olgusallık dışı-durum belirsiz).

Yukarıdaki önermenin olgusallık dışı olmasının sebebi, gelecekteki bir olaya atıfta bulunmasıdır. *Karşıolgusal* ifadelerde geçmiş zamana işaret edilmesi ve gerçeklik dünyasındaki bir olayın zıttında yer alması gerekmektedir. Geçmişteki bir olasılık ancak *karşıolgusal* bir yorumlamayı ifade eder (Kumakiri, 2013: 167). “*Karşıolgusallıkta*, konuşucu olgusal dünya hakkında kesin bilgi sahibidir ve ifade edilen olasılığın gerçekleşmesi mümkün değildir.” (Üzüm, 2020: 129).

Karşıolgusallık iki şekilde gerçekleşir: konuşma anıyla ilişkili olarak geçmişteki olası bir duruma işaret eden koşul tümceleri⁷ ve konuşanın var olan durumun tersini ifade ettiği arzu ve istek tümceleri⁸ (Iatridou, 2000: 231).

Karşıolgusal tümcelerde olgular, önvarsayımsal olarak ifade edilir ve bu olguların tersi iletilir. Konuşur, gerçekleşmesi ya da gerçekleşmemesi mümkün olan *eylemler* hakkında varsayımda bulunmak yerine gerçekleşip gerçekleşmediğini bildiği bir *eylemin tersi* hakkında konuşursa *karşıolgusal* bir tümce üretmiş olur.

Aslan Demir (2008: 132), çalışmasında *keşke* ile kurulan *karşıolgusal* ifadelere yer verirken *-sAydI*, *-sAymIş*, *-(y)AydI*, *-(y)AymIş* biçimbirimleriyle kullanılan *pişmanlık* anlamını ele alır. Üzüm (2020: 126), alanyazında *keşke* ve *eğer* sözcüksel işaretleyiciler dışında *karşıolgusal* bildirimler oluşturan biçimbirimsel unsurları *-sAydI*, *-sAymIş*, *-(y)AydI*, *-(y)AymIş*, *-sA*, *-AcAkDI*, *-ArDI*, *-AmAz-DI*, *-mAz-DI*, *-Abil-Ar-DI* ve kullanımlarını özetler. Denizer (2023: 2) ise, karşıolgusallığın koşul tümceleri dışında gözlemlenip gözlemlenmediği, karşıolgusal tümcelerin farklı türlerinin olup olmadığı ve karşıolgusal tümcelerde kullanılan işaretleyiciler ve özellikleri konularını değerlendirmiştir.

Bu çalışmada bahsi geçen çalışmalardan farklı olarak *-{DI⁴KÇA}* ulaç biçimbirimi ele alınarak öncelikle işlevlerine yer verilecek, karşıolgusallık bildiren kullanımları tanımlanarak örneklerle tümceler anlambilimsel olarak incelenecektir.

3. *-{DI⁴KÇA}* Ulaç Biçimbirimi İşlevleri

Eylem kök ve gövdelerine getirilen eklerle geçici belirteç⁹ oluşturan yapılara *ulaç* denir. Alanyazında *ulaç ekleri* olarak verilen basit yapı ekler *-(y)A*, *-(y)I*, *-(y)Alı*, *-ken* ... vd. iken; bunların dışında bazı eklerin birleşmesiyle oluşan birleşik yapı¹⁰ eklerle belirteç kullanımları vardır (Gülsevin, 2001: 126-127). *-{DI⁴KÇA}* biçimbirimi bunlardan biridir. Yapısı bu çalışmanın konusu olmayıp biçimbirimin kullanım ve işlevlerine, özellikle *karşıolgusallık* bildiren ifadelere yer verilmiştir.

3.1. Zamanda devamlılık/süreklilik işlevi

Ağlarım hatıra *geldikçe* gülüştüklerimiz. (Mahir XVIII).

Dedem koynunda *yattıkça* benimsin ey güzel toprak. (Süleyman Nazif).

Hakkın yüzü *güldükçe* gülümser beşeriyet. (Tevfik Fikret).

Bir kayalıktan dökülen, *döküldükçe* köpüren beyaz bir şelale... (Aşk-ı Memnu, Halit Ziya Uşaklıgil).

Gencan (1979: 401), *zaman ulaçları* başlığında verdiği yukarıdaki örnek kullanımlarla ilgili *kendisinden sonra gelen yüklem*in hangi vakitlerde, ne kadar yinelenildiğini, sürdüğünü belirtmeye yarar açıklamasıyla zaman işlevine vurgu yapmıştır. Gülsevin'den alınan aşağıdaki örneklerin de aynı işlevli oldukları görülmektedir.

Eski günlerimizi *hatırladıkça* gözlerim doluyor.

Konuştukça birbirimizi daha iyi anlayacağız.

Mahalleye *uğradıkça* çocuklara şeker dağıtırdı. (Gülsevin, 2001: 130).

Banguoğlu (1974: 433), *-{DI⁴KÇA}* ulaç biçimbirimini, *zaman* başlığı altında değerlendirdiği ulaçlardan (izleme, eşzaman, başlangıç, bitim, öncelik, sonralık) *vakitleme zarf-fiilleri* başlığında değerlendirmiş, bazı ulaç biçimbirimlerinin *başcümle*

“counterfactual reasoning” (Aktepe 2022) ve *karşı-olgusal* (Erdenk 2017: 155). Iatridou (2000: 231), karşıolgusallığın yanlış bir terim olduğunu ifade eder.

⁷ Genellikle “eğer ... olsaydı, ... olurdu” şeklinde gerçekleşir. Bu tümcelerde karşıolgusallık, geçmişte gerçekleşmemiş bir durumdan hareketle mevcut durumun ya da geleceğin nasıl etkilenebileceğini ifade eder. İngilizcedeki *if clause* yapıları bu durumu örnekler: *eğer daha dikkatli olsaydın* (koşul tümcesi), *kaza yapmazdın* (sonuç tümcesi). *If you'd been more careful* (if clause), *you wouldn't have had an accident* (main clause).

⁸ Konuşmacının şu anda var olmayan bir durumu hayal ettiği ya da olmasını dilediği durumu belirtir. Karşıolgusallık “keşke” ya da “dilerim ki” gibi ifadelerle kullanılarak gerçekleşir. ör. *Dilerim ki bu sefer iş bulurum. Keşke adını anmasaydım*.

⁹ Sözlüğe madde başı olarak girmeyen belirteçler kastedilmektedir.

¹⁰ Eski Türkçede ne *-dikçe* yapıyla ulaca ne de bu ulacın başka bir şekline rastlanmamaktadır. Anadolu Türkçesinde *-dikçe* bileşik ekinin yanı sıra *-ince* ekinin ve *-diğimce*, *-diğince* bileşik eklerinin de kullanımına rastlanmaktadır (Ediskun, 1999: 263). *Yapıca bazı sınıflandırmalar için bk. +ça* biçimbirimi (Hatiboğlu, 1981: 51), sıfat-fiil eklerinden türetilenler: *-dUkCA* (Gülsevin, 1997: 131), Bir birleşik zarf-fiil yapısı üzerine (Boz, 2005: 46), başka ek ve/ya da edatlarla oluşturulan birleşik zarf-fiil ekleri: *-dUkCA* (Gülsevin & Boz, 2013 :100).

fiilini zaman içinde kendilerinin tekrar ve devamına tabi kaldığını -dikçe zarf-fiillerinin bu anlatımda en çok kullanılan şekli olduğunu ifade etmiştir.

Ankara'ya *geldikçe* bize uğra.

Görüşükçe daha iyi anlaşacaksınız.

Hengirmen (2006: 265), anlamlarına göre beşe ayırdığı ulaçlar (bağlama, durum, sebep, kıyaslama) arasında $\{-D^kK\}$ ulaç biçimbirimini *zaman ulaçları* başlığında değerlendirmiştir.

İnsan *yaşadıkça* öğrenir.

Ediskun (1999: 262), *zaman ulaçları* alt başlığında ele aldığı bu biçimbirimi *vakit ulaçları* olarak değerlendirmiş, kendisinden sonraki eylemin a) hangi vakitlerde yapıldığını ya da yapılacağını b) kendi eyleminin süresince süreceğini, kimi kez bu sürenin bir artma ya da eksilme ile oluşacağını anlattığını, ifade etmiştir.

Şimdi o nimetleri *hatırladıkça* yutkunuyoruz. (R. H. Karay).

Dedem koynunda *yattıkça* benimsin, ey güzel toprak! (S. Nazif).

Saçlarını *kestikçe* uzamış... *Güldükçe* yanaklarında güller bitirmiş. (R. H. Karay).

her belirteci ile kullanılan ulaç biçimbirimi için *vakit bakımından kesinlik* işlevi kazandığını belirterek örneklendirmiştir:

Bize *her geldikçe* çiçek getirir.

Korkmaz (2009: 1023-1027), fiilden ad türeten ekler bahsinde $\{-D^kK\}$ ulaç biçimbiriminin *-Dik/-DUk* ortaç ekinin *+çA* belirteç türetme ekiyle kaynaşmasından oluşmuş olduğunu ifade ederek *zarf-fiiller* konusunda işlevlerine (zamanda devam, zamanda süreklilik ya da sık sık oluş, şart vd.) yer verir.

3.2. Pekiştirme işlevi

Yinelenen eylem tabanlarından birincisine gelir ve ikincisine *aşırılık*, *abartı*, *çok*, *pek çok* gibi anlamlar katar (Gencan, 1979: 401; Hatiboğlu, 1981: 51; Ediskun, 1999: 263).

Gözümdeki değeri *çoğaldıkça* çoğalıyordu.

Aşağıdaki kalabalığın gürültüsüne *söylendikçe* söylendiler.

O kadar heyecanlıydı ki *anlattıkça* anlatıyordu.

3.3. Derece, miktar işlevi

Ulaçlık görevinden sıyrılarak “yeterince, bir hayli” anlamıyla kullanılan *oldukça* ve “artıp eksilme ya da yavaşlayıp hızlanma vd.” ifade eden *gittikçe* kalıplaşmış ulaçları da bu işlevle kullanılmaktadır (Banguoğlu, 1974: 227; Gencan, 1979: 401; Ediskun, 1999: 263).

Bu dağ başında şehirli olmaktan *oldukça* uzak bir yaşam sürüyordu.

Babaannesinin yanı başında *gittikçe* onunkine benzeyen durağan bir ömür...

3.4. Karşılgusallık işlevi

Banguoğlu'nun (1974: 434) *-dikçe zarf-fiilleri başcümle fiilini kendileriyle orantılı ya da kendilerini başcümle fiiline şart kılmak üzere de kullanırlar* olarak ifade ettiği koşul içeren bazı önermeler *karşılgusallık* işlevlidir.

Çalıştıkça başarılı olurum.

[Gerçekte çalışılmamış, ama çalışsaydı başarılı olurdu].

Onu *dinledikçe* sorunları çözerdi.

[Gerçekte dinlememiş, dinleseydi sorunlar çözüldü].

Erken *kalktıkça* otobüsü yakalardım.

[Kalksaydı otobüsü yakalardım, ancak kalkmadı].

$\{-D^kK\}$ ulaç biçimbiriminin olumsuzunda da sezilen koşul anlamı, *karşılgusallık* ifade eder. Kendisinden sonraki önermenin yüklemi de olumsuz olur. Ediskun bu işlevi *kendinden sonraki eylemin meydana geliş sınırını gösterir* şeklinde ifade ederek örneklendirmiştir. Bu örneklerin geçmiş zamandaki kullanımı bir olasılığa, dolayısıyla *karşılgusal* bir yorumlamaya işaret eder.

Ben, o romanı *okumadıkça* bir fikir söylemezdim. (Ediskun, 1999: 262).

[Romanı okumadı, fikrini söylemedi].

Bu tembellikten *vazgeçmedikçe* yolunda ilerleyemezsiniz.

[Tembellikten vazgeçmedi, ilerleyemedi].

Ücretleri *arttırmadıkça* çalışanların verimliliğini arttırmak mümkün değildi.

[Ücretler azdı, verimlilik azdı].

Boz (2015: 50), ulaç biçimbirimlerini (asıl, ortaçtan türetilen, ad-eylemden türetilen vd.) yapısal olarak beş ana grupta incelemiştir. Ortaçtan türetilen ulaçlar başlığında ele aldığı $\{-DI^k\}$ ulaç biçimbirimini *niteleme*, *bağlama* işleviyle değerlendirmiştir. Örnek kullanımlarının geçmiş zaman kullanımlarının karşılığusallık işlevli, gelecek ve geniş zaman biçimbirimleriyle işaretlenenlerinin olgusallık dışı olduğu düşünülmektedir.

Sen *gittikçe* ben ısrarla burada kaldım. [ben seninle gelmedim].

Bu yükü *taşıdıkkça* daha güçlü olacaktın. [taşımadın, güçlü değilsin].

Ürünlerimizi *sattıkça* kazancınız çok olacak. [ürünlerimizi satmadınız, kazancınız az ancak durum belirsiz olduğu için olgusallık dışı].

Buralara *takıldıkkça* zamanın boşa gider. [takılmazsan zamanın verimli geçecek ancak durum belirsiz olduğu için olgusallık dışı].

Bize *takılmadıkça* buralarda nefes alamazdın. [bize takıldın, nefes alabilirdin].

Aslan (2018: 123) da, ulaç eklerini işlevlerine göre sınıflandırdığı tabloda $\{-DI^k\}$ ulaç biçimbirimini *zaman* işlevlerinden (sonralık, öncelik, eş zamanlılık, bitirme vd.) *süreklilik* ulamında, *olumsuzu* $\{-mADI^k\}$ biçimbirimini de *koşul* ulamında değerlendirmiştir. Koşul ulamında ele alınabilecek tüm örnek kullanımların *karşılığusallık* işlevini üstlendiği ayrıca 4. *Karşılığusal İfadeler* başlığında değerlendirilecektir.

4. Karşılığusal İfadeler

Aşağıda $\{-DI^k\}$ ve olumsuz $\{-mADI^k\}$ ulaç biçimbirimleri için tanıklanan önermelerin *karşılığusallık* işlevleri değerlendirilmiş *karşılığusal koşul bildirimleri* (*şart* ve *varsayım*), *karşılığusal dilekler* ve *diğer karşılığusallık bildirimleri* ifade etmeleri bakımından üç ulamda incelenmiştir.

4.1. Karşılığusal Koşul Bildirimleri (*Counterfactual conditionals*)

Karşılığusal koşul tümcelerinde, yan tümcede olgusal durum hakkında bilgi verilir. Ana tümcede olgusal dünyaya paralel olarak verilen varsayımsal durumun konuşucunun yaklaşımıyla sonucu ifade edilir. Öncül olgusalsa, sonuç da olgusaldır; yani sadece öncüldeki koşulun gerçekleşmesi durumunda ana tümcedeki mantıksal sonuç bildirimini gerçekleştirebilir (Kratzer, 1981'den akt. Üzümlü, 2020: 127). Tanıklanan karşılığusal koşul bildirim örnekleri kendi içinde Lyons (1977), Declerck (2011) ve Kumakiri (2013)'nin görüşleri çerçevesinde *şart*, *varsayım* ve *diğer karşılığusallık bildirimleri* olarak değerlendirmiştir.

4.1.1. Şart Bildirimleri

Gerçekleşmesi başka bir şarta bağlı olan olaydır, geçmişte ya da şu anda gerçekleşmemiş durumlar ya da sonuçlar hakkında alternatif bir gerçeklik belirtmektedir.

Gözyaşlarınızı tutmayın, *ağladıkça* açılırdınız. (Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe Çalışma Kitabı).

[Şart: ağlamak. Gerçek: gözyaşlarını tuttu, açılmadı].

Tembellik *yapmadıkça*, bir işte dikiş tutturabilirdin.¹¹

[Şart: tembellik yapmamak. Gerçek: dikiş tutturamadı].

Giriş maddesi özel isim *oldukça*, büyük harfle başlardı ama özel isim değildi.¹²

[Şart: giriş maddesinin özel isim olması. Gerçek: özel isim değil].

Anladıkça çözüm üretseydin, şimdi daha rahat olurdu.¹³

[Gerçekte anlamış ve çözüm üretmemiş].

¹¹ <https://psikeart.com/tum-sayilar/dergiler/psikeart/sayi-24-tembellik/> (Erişim Tarihi: 23.09.2024)

¹² <https://www.turkedebiyati.org/imla-yazim-kurallari/> (Erişim Tarihi: 23.09.2024)

¹³ <https://www.abprojeyonetimi.com/motivasyonunuzu-zirveye-cikaracak-gunluk-30-olumlama-cumlesi/> (Erişim Tarihi: 23.09.2024)

Tanımlanan örnekler, bir olayın sürekliliğine ya da tekrarlanmasına bağlı olarak, gerçekleşmeyen alternatif sonuçları ifade etmektedir. Bu tümcelerde, şart koşulan olayın gerçekte olmadığı ya da farklı sonuçlandığı ima edilirken gerçekleşmemiş olsaydı nasıl bir sonuca yol açabileceği üzerine bildirimler kurulur.

4.1.2. Varsayım Bildirimleri

Gerçekleşmemiş bir olayın olası sonucu hakkında tahmin yapılır. Varsayım tümceleri gerçek olma olasılığı taşıyan, geleceğe ya da şimdiki zamana dair olasılıklar üzerinde dururken, karşıolgusal tümceler zaten gerçekleşmemiş bir durumdan yola çıkarak alternatif gerçekliği ifade eder.

Çalıştıkça daha iyi bir kariyer yapabiliyordum.¹⁴

[Varsayım: çalışsaydı kariyeri iyi olabilirdi. Gerçek: çalışmadı].

Zaman *geçtikçe* seni daha az düşünürdüm, ama hiç öyle olmadı.¹⁵

[Varsayım: zaman geçerse daha az düşünürdü. Gerçek: az düşünmedi].

Sabrettikçe sonunda başarılı olurdu, ne var ki sabredemedim. (Cemil Meriç, Jurnal).

[Varsayım: sabretseydi başarılı olurdu. Gerçek: sabretmedi].

Para *biriktirdikçe* hayal ettiğim eve sahip olabiliyordum. (Napoleon Hill, Zengin Baba Yoksul Baba).

[Varsayım: hayal ettiği eve ulaşabilirdi. Gerçek: ulaşmadı].

Yazdıkça kitabımı bitirebilirdim, yazmaya başlamadım bile! (Steven Pressfield, Savaşçı Yazar).

[Varsayım: yazsaydı kitabımı bitirecekti. Gerçek: yazmadı].

Tanımlanan örneklerde geçmişte gerçekleşmemiş eylemler üzerinden varsayılarak (çalışmak, zaman geçirmek, biriktirmek vd.) olası sonuçlarla ilgili karşıolgusal ifadeler bildirmektedir.

4.2. Karşıolgusal Dilekler

Gerçekleşmemiş bir olay ya da durumun dilenmesiyle ifade edilen tümcelerdir. Var olan durumun aksine bir başka durumun gerçekleşmesi arzulanmaktadır. Yani dilek tümcesi hayali kurguları ifade eder.

Çalıştıkça daha çok öğrenirdim, keşke deneseydim. (Charles Duhigg, Alışkanlıkların Gücü).

[Dilek: daha çok öğrenmek. Gerçek: çalışmadı, öğrenmedi].

Daha sık görüşseydik, seni *gördükçe* daha mutlu olurdu.¹⁶

[Dilek: Daha sık görüşmek. Gerçek: görüşmedi, mutlu olmadı].

Keşke dinleseydim, *dinledikçe* daha iyi anlardım. (Stephen R. Covey, Etkili İnsanların 7 Alışkanlığı).

[Dilek: Dinlemek. Gerçek: dinlemedi, anlamadı].

Konuştukça daha iyi anlaşabiliyorduk.¹⁷

[Gerçekte anlaşılmamışlar].

Tanımlanan örnekler, bir olayın ya da durumun sürekli tekrarlandıkça farklı bir sonuç ortaya çıkarmasını dileyen tümcelerdir. Bu tümcelerde kişinin mevcut durumu değiştirme isteği, hayali bir süreç üzerinden dile getirilir. *Keşke* başta olmak üzere dilek işaretleyicileriyle birlikte kullanılır.

4.3. Diğer Karşıolgusallık Bildirimleri

-{DİkÇA} ulaç biçimbirimi ile kullanılan *karşıolgusal koşul ve dilek* bildiren yapılar dışında karşıolgusallık ifade eden başka işlevli kullanımlar da mevcuttur.

4.3.1. Olumsuz Anlam İçeren Karşıolgusal Bildirimler

Yanıldıkça daha çok hata yapacaktı. (John C. Maxwell, Başarısızlıkla Yüzleşmek).

[Yanılmamış ancak yanılıyordu hata yapacaktı].

İstemedikçe bu durumun içinden çıkamıyordum, ama fark etmedim. (Tony Robbins, İçindeki Devi Uyandır).

¹⁴ <https://blog.ofix.com/is-hayati-icin-okunmasi-gereken-10-kitap/> (Erişim Tarihi: 23.09.2024)

¹⁵ <https://www.lavinyadergisi.com/product/index/?id=16> (Erişim Tarihi: 23.09.2024)

¹⁶ <https://www.yumpu.com/en/document/view/65164891/bi039sey-psikoloji-2019-2020-yllg> (Erişim Tarihi: 23.09.2024)

¹⁷ <https://vogue.com.tr/metropol/sozlesme-yapmadan-olmaz> (Erişim Tarihi: 23.09.2024)

[Fark etmeden istemediği bir durumdan çıkamamış].

Bu tür tümceler, olumsuz ya da istenmeyen durumların tekrarlanan bir eylem sonucunda ortaya çıkacağını ima eder. Karşıolgusal bir durum üzerine inşa edilir ve gerçekte olmayan bir durumu varsayar.

Denedikçe başarısız olacaktık, bu yüzden denemedik. (Seth Godin, Dip).

[Başarısız olacaklarını düşündükleri için denememişler].

Konuyu açtıkça daha çok kızacaktı. (İvan Gonçarov, Oblamov).

[Karşı tarafın kızacağı varsayılarak konu açılmamış].

Bir olayın tekrarlandıkça, istenmeyen ya da umutsuz bir sonucun meydana geleceğini ima eden bu yapılar gerçekte olmayan bir olaya/duruma yönelik olasılıkları içerebilir.

4.3.2. Geleceğe Yönelik Karşıolgusal Bildirimler

Hatalarını gördükçe ona daha az güvenirdim.¹⁸

[Gerçekte hatalarını görmemiş ve güvenmeye devam etmiş].

Daha çok okudukça sınavı geçebilirdim.¹⁹

[Gerçekte yeterince okumamış ve sınavı geçememiş].

Sürekli tartıştıkça ilişkimiz kopacaktı.²⁰

[Gerçekte tartışmışlar ancak ilişkinin kopma olasılığı bir varsayımdır].

Gerçekleşmemiş bir durumu varsayarak bu kez *ileriye dönük olası karşıolgusal sonuçlar* üreten tümcelerdir. Bu tümceler olgusal dışı tümcelerle benzerlik gösterse de (her ikisi de gelecekteki olasılıkları ya da olasılık dışı durumları içerir) ileriye dönük karşıolgusal tümceler, geçmişte gerçekleşmiş ya da gerçekleşmemiş bir olayın/durumun gelecekte yaratacağı olası sonuçları tartışırken; olgusal dışı tümceler varsayımsal bir geçmiş olay/durum veya farklı bir bildirim üzerine kurulmaz.

SONUÇ

Bu çalışmada, Türkçede $\{-DI^fK\check{C}A\}$ ulaç biçimbiriminin kullanıldığı tümcelerin işlevleri, özellikle karşıolgusal bağlamlarda nasıl bir dilsel yapı oluşturduğuna dair bir inceleme ve değerlendirme yapılmıştır. $\{-DI^fK\check{C}A\}$ ulaç biçimbiriminin olaylar veya durumlar arasındaki sürekliliği, tekrarı ve aşamalı değişimi ifade eden yapısal bir işlevi olduğu bilinmektedir. Ancak bu yapının, yalnızca zamanla meydana gelen değişikliklerde değil, aynı zamanda *varsayımsal ve olası sonuçlar* üzerine kurulmuş önermelerde de kullanıldığı ve *karşıolgusal* işlevi de üstlendiği tanıklanmıştır.

Özellikle karşıolgusal tümceler bağlamında, $\{-DI^fK\check{C}A\}$ ulaç biçimbiriminin varsayımsal durumların varsayımsal (hayali, kurgusal) bir devamlılık içinde değerlendirilmesine olanak sağladığı tespit edilmiştir. (bk. *İleriye dönük karşıolgusal tümceler*) Özellikle tercüme metinlerden tanıklanan kimi örneklerde $\{-DI^fK\check{C}A\}$ ulaç biçimbiriminin kullanımında bir zorlama sezilmekteyse de, tümcelerde bir durum/olayın gerçekte olmamasına rağmen, tekrarlanmış olsaydı nelerin farklı olabileceğine dair olasılıklar ifade edilmektedir. Örneğin, *Daha çok çalıştıkça sınavı kazanacaktım* gibi tümceler, geçmişe dayalı bir karşıolgusal varsayımın geleceğe yönelik sonuçları hakkında bilgi verir (olgusal dışı tümcelerden farklıdır).

Bu bağlamda, $\{-DI^fK\check{C}A\}$ ulaç biçimbirimi ile kurulan karşıolgusal tümcelerin diğer tümcelerden ayırt edici yanı, *geçmiş zamana işaret etmesi ve gerçeklik dünyasındaki bir olayın zıddında yer almasının yanında, dünyada gerçekleşmemiş olayların üzerine inşa edilen ve varsayımsal bir geleceği de betimleyen yapılar* olmalarıdır. Sonuç olarak, bu biçimbirimin dilde çok işlevli bir araç olduğu ve *karşıolgusal* önermeler yaratmada önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Gelecek araştırmalar, bu ekin farklı bağlamlardaki kullanımını ayrıntılandırarak dilsel varsayım ve olasılık yapıları üzerinde yeni bakış açıları geliştirebilir.

KAYNAKÇA

Aslan, E. (2018). *Türkiye Türkçesi II- Biçimbilgisi* (içinde). Sözcük Türünü Değiştiren Biçimbirimler (ed. Erdoğan Boz). Ankara: Gazi Kitabevi.

Banguoğlu, T. (1974). *Türkçenin Grameri*. İstanbul: Baha Matbaası.

¹⁸ <https://www.quora.com/My-girlfriend-is-really-insecure-and-always-questions-my-loyalty-what-should-I-do> (Erişim Tarihi: 23.09.2024)

¹⁹ <https://www.quora.com/I-am-not-able-to-focus-on-maths-I-really-want-to-study-it-but-I-wasnt-able-to-I-find-maths-great-but-when-I-sit-to-study-my-mind-doesnt-allow-me-to-do-so> (Erişim Tarihi: 23.09.2024)

²⁰ <https://dthuseyindogan.com/esler-neden-surekli-kavga-ederler/> (Erişim Tarihi: 23.09.2024)

- Belek, B. (2023). *Türkçede Gerektirim*. Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi): Eskişehir.
- Boz, E. (2005). Bir Birleşik Zarf-Fiil “Fiil+Sıfat-Fiil Eki+ (İyelik Eki+) Hal Eki” Yapısı Üzerine. *İlmi Araştırmalar*. S:19, ss: 43-48.
- Boz, E. (2015). *Türkiye Türkçesi, Biçimsel ve Anlamsal İşlevli Biçimbilgisi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Boz, E., Bozkurt, F., & Doğru, F. (2018). Corpus-based research on terminology of Turkish Lexicography (CBRT-TURKLEX). *Lexikos*, 28, pp: 428-439.
- Declerck, R. (2011). The Definition of Modality. A. Patard ve F. Brisard (Haz.), *Cognitive Approaches to Tense Aspect and Epistemic Modality* içinde (pp: 21-44). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- Denizer, F. U. (2023). *Türkçede Karşıolgusallık*. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Doktora Tezi): Ankara.
- Ediskun, H. (1999). *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gencan, T.N. (1979). *Dilbilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülsevin, G. (1997). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülsevin, G. (2000). Türkiye Türkçesinde Birleşik Zarf-Fiiller. *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. C:2, S:5, ss. 122-143.
- Gülsevin, G. & Boz, E. (2013). *Eski Anadolu Türkçesi*. (3. Baskı) Ankara: Gazi Kitabevi.
- Hatiboğlu, V. (1981). *Türkçenin Ekleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hengirmen, M. (2006). *Türkçe Temel Dilbilgisi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Iatridou, S. (2000). The Grammatical Ingredients of Counterfactuality. *Linguistic Inquiry*. Volume 31, Number 2, Spring, pp: 231-270.
- Korkmaz, Z. (2009). Türkiye Türkçesi Grameri- Şekil Bilgisi. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kumakiri, T. (2013). Epistemic Modality and Conditional Sentence: On the Presentative Particle of an Arabic Dialect of Tunis (Tunisia). *Tokyo University Linguistic Papers (TULIP)* 33. pp:155-173.
- Lyons, J. (1977). *Semantics II*. Cambridge: University Press.
- Tekin, T. (2016). *Orhon Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Üzüm, M. (2017). *Eski Anadolu Türkçesinde Epistemik Kiplik: Kısas-ı Enbiya Örneği*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Doktora Tezi): Ankara.
- Üzüm, M. (2020). Türkçede Karşıolgusallık: Korpus Temelli Bir İnceleme. *Dilbilimde Güncel Tartışmalar 3* (içinde). ss: 123-130. Dilbilim Derneği Yayınları: Ankara.

Elektronik Kaynaklar

Türk Sözlükbilimi Derlemi (TSD). <http://tsd.ogu.edu.tr/index.php>

Türkçe Ulusal Derlemi (TUD). [TUD \(tnc.org.tr\)](http://tnc.org.tr)

Kayseri / Darsiyak (Kayabağ) Mezarlığı Mezar Taşları

Esra GÜNDOĞAN BALDIK

Arş. Gör. Dr. Adıyaman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi
egundogan@adiyaman.edu.tr
https://orcid.org/0000-0001-7335-6479

Makale Başvuru Tarihi: 10.09.2024

Makale Kabul Tarihi: 12.10.2024

Makale Yayın Tarihi: 25.10.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

DOI: 10.5281/zenodo.13959143

Özet

**Anahtar
Kelimeler:**

Kayseri, Darsiyak,
Kayabağ, Mezar
Taşı, Bezeme,

Kayseri ili Melikgazi ilçesi Darsiyak (Kayabağ) mahallesi mezarlığında yer alan ve bezeme unsuru bulunan mezar taşları bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Mezarlık içerisinde yer alan mezarların hepsi bu çalışma içerisinde dahil edilmemiş olup, sadece bezeme unsuru bulunan mezar taşları incelenmiştir. Alanda yapılan çalışma esnasında çoğu tahrip olan ve hatta yok olmaya yüz tutmuş eserlerin her biri fotoğraflanarak kayıt altına alınmıştır. Mezar taşlarının kitabeleri okunmuş, başlık tipleri ve bezeme özellikleri de dikkate alınarak Türk sanatı içerisindeki yerleri belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışma konusu olan eserler arasında tarihi bilinen örnekler 19 yy. ve 20. yy'a tarihlenmektedir. Bu mezarlıktaki şahidelerin, mezar taşı yapma geleneğini devam ettiren genellikle sade örnekler olduğu görülmüştür. Tamamı taş malzemeden yapılmış Darsiyak mahallesindeki mezar taşlarının üzerine işlenmiş motifler arasında; zikzak, helezonik kıvrımlar ve stilize çiçek motifleri, inci dizileri, kolye motifleri ve geometrik motifler yer almaktadır. Anadolu'da tespit edilen ve çeşitli çalışmalara konu olan tarihi mezarlıklardaki mezar taşları, Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Dönemine tarihlendirilen mezar taşlarıdır. Bu mezar taşlarının her biri hem tarihsel dönemleri hem de buldukları bölgelerin kendine özgü özelliklerini taşımakta, ancak genel anlamda birbirinden keskin çizgilerle ayrılmış farklılıkları barındırmamaktadır. Bu çalışmada; Darsiyak mahallesi mezar taşları katalog halinde tanıtılmakla birlikte Anadolu'da yaygın olarak görülen benzer bezeme unsurlarının 19-20. yüzyıllarda Kayseri'de tekrarlanan örnekleri üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır.

Kayseri / Darsiyak (Kayabağ) Cemetery Tombstones

Abstract

Keywords:

Kayseri, Darsiyak,
Kayabağ,
Tombstone,
Decoration

The gravestones with decorative elements located in the cemetery of Darsiyak (Kayabağ) neighborhood of Melikgazi district of Kayseri province are the subject of this study. Not all graves in the cemetery were included in this study, only gravestones with decorative elements were examined. During the study conducted in the field, each of the works, most of which were damaged or even on the verge of extinction, were photographed and recorded. The inscriptions of the gravestones were read, and their place in Turkish art was determined by considering the types of headings and decorative features. Among the works subject to the study, the examples with known dates are dated to the 19th and 20th centuries. It was observed that the gravestones in this cemetery were generally plain examples that continued the tradition of making gravestones. The motifs embroidered on the gravestones in Darsiyak neighborhood, which were made entirely of stone material, include zigzags, spiral curves and stylized flower motifs, strings of pearls, necklace motifs and geometric motifs. The tombstones in historical cemeteries identified in Anatolia and subject to various studies are tombstones dated to the Anatolian Seljuk, Principalities and Ottoman Periods. Each of these tombstones bears the unique characteristics of both the historical periods and the regions they are located in, but in general, they do not contain sharply defined differences. In this study; Darsiyak neighborhood tombstones are introduced in a catalogue, and an evaluation is made on the examples of similar decorative elements commonly seen in Anatolia repeated in Kayseri in the 19th and 20th centuries.

1. GİRİŞ

Ömrü boyunca çeşitli uğraşlar, statü ve kazançlar ile yaşamını devam ettiren insanoğlunun sahip olacağı son şey "bir dikili taş", bir mezar yapısıdır. Türklerde, İslam öncesinde dönemlerde de var olan ölü gömme (mezar) geleneği, dönemlere göre farklılıklar göstererek devam etmiştir. İslamiyet'in kabul edilmesiyle birlikte mezar kültürü ve mimarisi farklı boyutlara ulaşmış olsa da esas olarak cesedin toprağa gömülmesi hem İslam öncesi hem de İslamî dönem Türk inancına uygun olan yöntemdir (Çoruhlu 2016: 450). Hangi devirde olursa olsun, mezar mimarisinin ve bu mimari kapsamında gelişen çeşitli unsurların ortaya çıkışı, Türk topluluklarındaki ölümlerle ilgili dini inanışlar ile bağlantılıdır (Çoruhlu 1998: 44). "Her mezar, bu toprağa basılmış bir mühür ve tarihe düşülmüş bir not olarak görülmelidir" (Berk 2006: 7). Ölen kişiyi ölümsüzleştirmek ya da onun hatırasını korumak amacıyla yapılan mezar taşları; dönemlere göre mimari, form ve farklı bezeme düzenleri ile biçimlenmiş önemli, küçük eserlerdir (Karamağaralı 1992: 1). Türklerde ilk mezarlar, evrenin küçük bir modelini sembolize eden çadırlar olmuştur. Bu gelenek, Anadolu'da inşa edilen kümbet ve türbelerde de varlığını devam ettirmiştir. Hun ve Göktürk Dönemlerinde ise yaygın olarak kullanılan mezar yapıları kurganlardır. Kurganlar, ölüm ve mezar geleneklerinin en somut yansıması olmuşlardır (Saraçoğlu 1950, Diyarbakırlı 1972, Ögel 1999). Mezar taşı bezeme geleneğinde temel amaç ortaya konan eserin estetik kaygılar ile süslenmesi değil, mezar sahibine duyulan sevgi ve özlemi motifler aracılığı ile iletmeğidir. Bu amaç, Göktürk döneminden itibaren mezar taşlarının heykel formunda şekillenmesi ile de kendini göstermektedir (Çoruhlu 2016: 86). Mezar taşlarının az ya da çok çeşitli motiflerle bezenmesi geleneği, Anadolu'nun neredeyse geneline yayılmış bir uygulamadır. Bezemeli mezar taşlarında bezeme kompozisyonları bölgelere göre farklılık gösterir. Taşlara işlenmiş motifler kimi zaman ölen kişinin karakterini, kimi zaman yalnızca cinsiyetini, kimi zaman yaşını (genç-yaşlı), kimi zaman da mesleklerini anlatabilmektedir. Bunun yanı sıra Anadolu coğrafyasında uygulanan bezemeli mezar taşlarında; ölümsüzlük, sonsuzluk ve unutulmamışlık olgularının motifler aracılığıyla anlatımı dikkat çekicidir (Budak 2022: 279).

Anadolu'daki Türk mezar taşları çok farklı şekillerde vücuda getirilmiş olsalar da; çeşitli bölgelerde farklı araştırmacılar tarafından ele alınmış bir çok örnekten yola çıkıldığında temelde dört ana tipte tasarlandıkları görülmektedir. Bunlar; sandukalar, çatma lahitler, şahideli mezarlar ve baldaken tipi mezarlardır (Sağiroğlu ve Bağbaşı 2022: 76).

Kayseri-Sivas karayolunun 11. Kilometresinde ve Kayseri'nin doğusunda şehre 21 km mesafede, Gesi Vadisinin güneyinde bulunan "Kayabağ", Kayseri'nin Melikgazi ilçesine bağlı bir mahalle konumundadır. Burası eskiden "Yanar Taş" daha sonra da "Dasiyak" ismi ile anılmış olup (İlter 1987: 357), günümüzde yöre halkı hâlen Darsiyak ismini tercih etmekte ve mahalle, bu isimle tanınmaktadır. Kaynaklarda 1520 ve 1530 tarihinde Darsiyak adıyla anıldığı görülen yerleşme, 1961 yılına gelindiğinde Kayabağ adını almıştır (Cömert 2009: 420). 16. Yüzyıl başlarında, Talasıra-Gürlesun-Boğa gibi yerleşim alanlarından "gebran"(gayrimüslim) nüfusun yerleştirildiği bilinen Darsiyak, 1875 yılında 11 hane Ermeni, 75 hane Rum, 110 hane Türk olmak üzere toplam 980 kişilik bir nüfusa sahipti (Cömert 2009: 421).

2. KAYSERİ / DARSİYAK (KAYABAĞ) MEZARLIĞI MEZAR TAŞLARI

2.1. (1) Nolu Mezar

Kitabesi: Huve'l Hallakul Baki Merhum ve Mağfur ... Osman oğlu Muhammed Ağa Ruh-içün Fatiha 1301

Tarihi: M.1883

Mezar Biçimi: Baş ucu şahideli çatma lahit mezar

Malzemesi: Taş

Tanım: Muhtemelen daha önce baş ve ayak ucu şahideli bir mezar yapısının tahrip olması sonucu yenilenen ve kitabenin yer aldığı baş ucu şahidesinin orijinal haliyle eklendiği bir mezar yapısıdır. Mezar yapısının yan yüzleri günümüz taş malzemedan yapılmış olup tamamen yenidir. Ancak bu mezarda önemli olan bölüm üzerinde Osmanlıca kitabesi bulunan baş ucu taşıdır.

Dikdörtgen kartuşlarla sınırlandırılmış alt alta dört satır ve en altta yarım daire şeklinde sınırlandırılmış "Fatiha" ve "1301" yazılı olan bu kitabenin en önemli özelliği Darsiyak mezarlığı içerisinde en erken tarihi veriyor olmasıdır. Baş ucu taşının serpuş kısmı sarıktır(Foto. 1)

Foto. 1: 1 Nolu Mezar ve Kitabesi

2.2. (2) Nolu Mezar

Kitabesi: ١٣١٩

Tarihi: M.1901

Mezar Biçimi: Baş ve ayak ucu şahideli çatma lahit mezar

Malzemesi: Taş

Tanım: İki kat kaide üzerinde yükselen çatma lahit mezarın; baş, ayak ve iki yan taşı mevcuttur. Baş şahidesinin üst kısmında serpuş bulunmaz. Bunun yerine yarım daire şeklinde yuvarlatılarak sonlandırılmıştır. Yarım daire formulu alanın yüzeyini bir sıra kazıma tekniğinde zikzak dolanmaktadır. Zikzakların iki uçta sonlandığı alanlara ise helezonik kıvrımlar yerleştirilmiştir. Mezar baş ucu şahidesinde en dikkat çeken bölüm ise bu helezonik kıvrımlar arasında uzunlamasına ve oldukça ince dikdörtgen formda iki adet boşluktur. Pencereyi andırır şekilde taşın her iki cephesinin de boşaltılarak yapıldığı bu alanın yapılış sebebi anlaşılamamıştır. Boşlukların hemen üzerinde ise stilize çiçek buketi yer alır. Baş ucu taşının üzerinde herhangi bir yazı izine rastlanılmamıştır. Ancak taşın tam ortasına denk gelecek şekilde kazıma yöntemi ile ١٣١٩ tarihi atılmıştır. Mezarın ayak ucu şahidesi baş ucu şahidesinden daha kısa tutulmuştur. Ayak ucu taşı üzerinde herhangi bir bezeme unsuruna rastlanılmamıştır. Mezarın kuzey ve güney yan taşları da tamamen sade bırakılmıştır(Foto. 2).

Foto. 2: 2 Nolu Mezar ve Başucu Şahidesi

2.3. (3) Nolu Mezar

Kitabesi: Huve'l Hallakul Baki Merhum ve Mağfur ... Muhammed Ağa Yakını Muğteber Hatun Ruh-çün Fatiha H.1336

Tarihi: M.1917

Mezar Biçimi: Baş ve ayak ucu şahideli çatma lahit mezar

Malzemesi: Taş

Tanım: Çatma taştan oluşan lahit mezarın baş ve ayak ucu taşları kademeli olarak şekillendirilmiş ve bu kademeli köşeler yivlendirilmiştir. Düşey dikdörtgen gövdeli baş ucu şahidesinin üzerine yerleştirilen ve serpuş kısmı bir sıra inci dizisinin dolandığı başlıktan oluşan taşın üzerine beş satırlık Osmanlıca kitabe yazılmıştır.

Kitabeyi oluşturan satırlar yatay dikdörtgen kartuşlar halinde, köşeleri iç bükey kıvrımlar yapan panolar içerisine kabartma olarak yazılmıştır. Kitabenin hemen altında ayrı bir kıvrımlı çerçeve içerisinde ise tarih yer almaktadır.

Baş ucu taşı ile aynı formda ele alınan ayak ucu şahidesinin yüzünde ise, stilize ağaç motifi hafif kabartma şeklinde işlenmiştir. Lahitin yan yüzleri tamamen sade bırakılmıştır(Foto. 3).

Foto. 3: 3 Nolu Mezar ve Kitabesi

2.4. (4-a) Nolu Mezar

Kitabesi: Huve'ı Hallakul Baki Ziyaretten Murat Hemen Duadır Bugün Banaysa Yarın Sanadır ...
Ümmügülsüm Hatun Ruh-içün Fatiha

Tarihi: -

Mezar Biçimi: Baş ve ayak ucu şahideli çatma lahit mezar

Malzemesi: Taş

Tanım: Çifte olarak tasarlanmış bir mezarın "kadın" tarafını ihtiva eder. Çatma taştan oluşan lahit mezarın baş ve ayak ucu taşları oldukça sade bir biçimde şekillendirilmiş olup keskin bir daralma ile şahide taşlarına geçiş sağlanmıştır. Düşey dikdörtgen gövdeli baş ucu şahidesinin üzerine yerleştirilen ve serpuş kısmı basit bir başlıktan oluşan taşın hatırı sayılır bir kısmı kırık vaziyettedir. Neyse ki çalışmamız esnasında kırılan parça mezarın hemen yanına bırakılmış vaziyetteydi.

Tarafımızca parçaların bir araya getirilmesi sonucu taşın üzerinde yer alan altı satırlık Osmanlıca kitabe tam anlamıyla olmasa da açığa çıkarılmıştır. Kitabeyi oluşturan satırlar en üst ve alta yarım daire formunda, diğer dört satır ise yatay dikdörtgen kartuşlar halindeki panolar içerisine kabartma olarak yazılmıştır. Ayak ucu şahidesi, Baş ucu taşı ile aynı formda ele alınmış olup sadedir. Lahitin yan yüzleri de tamamen sade bırakılmıştır(Foto. 4).

Foto. 4: 4-a Nolu Mezar Kitabesi

2.5. (4-b) Nolu Mezar

Kitabesi: Hüvel Hayyul Baki Merhum ve Mağfur Aleyhi Rahmet Rabbihil Gafur Sıvacıbaşı Seyyid Ahmet Ağa Ruh-içün Fatiha

Tarihi: -

Mezar Biçimi: Baş ve ayak ucu şahideli çatma lahit mezar

Malzemesi: Taş

Tanım: Çifte mezarın "erkek" bölümünü ihtiva eder. Çatma taştan oluşan lahit mezarın baş ve ayak ucu taşları oldukça sade bir biçimde şekillendirilmiştir. Düşey dikdörtgen gövdeli baş ucu şahidesi kırılmış ve mezar bünyesinden tamamen ayrılmıştır.

Mezarın üzerine gelişigüzel atılmış halde duran baş ucu taşının serpuş kısmı sarıktan oluşmaktadır. Taşın üzerinde altı satırlık Osmanlıca kitabe yer almaktadır.

Kitabeyi oluşturan satırlar en üst ve altta yarım daire formunda, diğer dört satır ise yatay dikdörtgen kartuşlar halindeki panolar içerisine kabartma olarak yazılmıştır. Kitabenin en alt satırı - muhtemelen tarih kısmının yazılı olduğu satır- büyük oranda tahrip olmuştur. Ayak ucu şahidesi, Baş ucu taşı ile aynı formda ele alınmış olup sadedir. Lahitin yan yüzleri de tamamen sade bırakılmıştır(Foto. 5).

Foto. 5: 4b Nolu Mezar Kitabesi

2.6. (5) Nolu Mezar

Kitabesi: Merhume S. Ahmet Okur Zevcesi Fatma Ruhü İçin Fatiha Niyaz Eder 1928

Tarihi: 1928

Mezar Biçimi: Baş ve ayak ucu şahideli çatma lahit mezar

Malzemesi: Taş

Tanım: İki kat kaide üzerinde yükselen çatma lahit mezarın; baş, ayak ve iki yan taşı mevcuttur. Mezarın baş ve ayak ucu taşları oldukça sade bir biçimde şekillendirilmiştir. Düşey dikdörtgen gövdeli baş ucu şahidesinin üzerinde bir sıra inci dizisi bulunan serpuş yer alır. Baş ucu şahidesinden serpuşa geçişte herhangi bir pahlanma olmadığı için, dikdörtgen kaide üzerine oturtulmuş bir silindir görünümüne sahiptir.

Taşın üzerinde altı satırlık tamamı büyük harflerle yazılmış Türkçe kitabe yer almaktadır. Burada önemli olan husus kitabede yer alan 1928 tarihinin "Harf İnkılabı"nın yapıldığı sene olmasıdır. Taşrada daha harf inkılabının ilan edildiği sene Türkçe bir mezar kitabesinin yazılmış olması elbette büyük önem taşımaktadır. Kitabe metninin taşın üzerine yerleştirilişindeki heceleme hataları yeni kabul edilmiş alfabeye henüz hakim olunmadığını kanıtlar niteliktedir. Ayak ucu şahidesi, Baş ucu taşı ile aynı formda ele alınmış olup sadedir. Lahitin yan yüzleri de tamamen sade bırakılmıştır(Foto. 6).

Foto. 6: 5 Nolu Mezar ve Kitabesi

2.7. (6) Nolu Mezar

Kitabesi: Hüvel Allahul Baki Merhum Hacı ... Oğlu Ahmet Ruhuna Fatiha 30.5.934

Tarihi: 1934

Mezar Biçimi: Yalnızca baş ve ayak ucu şahideli mezar

Malzemesi: Taş

Tanım: Doğrudan toprağa gömülü şekilde baş ve ayak ucu şahidesinden oluşan mezar, oldukça sade biçimlidir. Baş ucu şahidesi, uzun dikdörtgen forma olup, yukarıda köşeleri pahlandırılarak hafif üçgen formunda sonlandırılmıştır. Taşın üzerinde hafif kabartma tekniğinde Osmanlıca bir kitabe yer alır. Kitabe dışında herhangi bir bezeme ögesi barındırmamaktadır. Osmanlıca kitabede dikkati çeken husus ise tarih bölümüdür. Tarih kısmı "305934" şeklinde bir rakamlar topluluğuna sahiptir. Bu şekilde meydana getirilmiş rakamlar ancak 30.05.1934 tarihini veriyor olmalıdır.

1928 harf devriminden sonra vücuda getirilmiş bir mezar taşında metin ve tarih kısmının Osmanlıca verilmiş olması harf devriminin uzun yıllar süren bir değişim süreci olduğunu da gözler önüne sermektedir(Foto. 7)

Foto. 7: 6 Nolu Mezar ve Kitabesi

2.8. (7) Nolu Mezar

Kitabesi: Hüvel Hayyul Baki ...

Tarihi: -

Mezar Biçimi: Baş ve ayak ucu şahideli çatma lahit mezar

Malzemesi: Taş

Tanım: Çatma taştan oluşan lahit mezarın baş ve ayak ucu taşları oldukça sade bir biçimde şekillendirilmiş olup, baş ucu şahidesi aşağıdan yukarı doğru genişleyen bir forma sahiptir. Yukarıda uzun sayılabilecek bir silindir ile devam eden baş ucu taşının üzeri sarık formlu serpuşa sahiptir. Taşın üzerinde kazıma tekniği ile yazılmış Osmanlıca kitabe yer almaktadır. Ancak orijinalinde daha fazla olduğunu düşündüğümüz bu kitabe günümüzde yalnızca iki satırdan ibaret kalmıştır. üst satırda bulunan yazılar okunabiliyor iken ikinci satır büyük oranda tahrip olmuş ve silinmeye yüz tuttuğundan okunamamıştır. Mezarın ayak ucu şahidesi baş ucu taşında olduğu gibi köşeleri pahlanarak yükselen dikey dikdörtgen forma sahiptir. Ancak taşın üst bölümü büyük oranda tahrip olmuş durumdadır. Lahitin yan yüzleri de tamamen sade bırakılmıştır(Foto. 8).

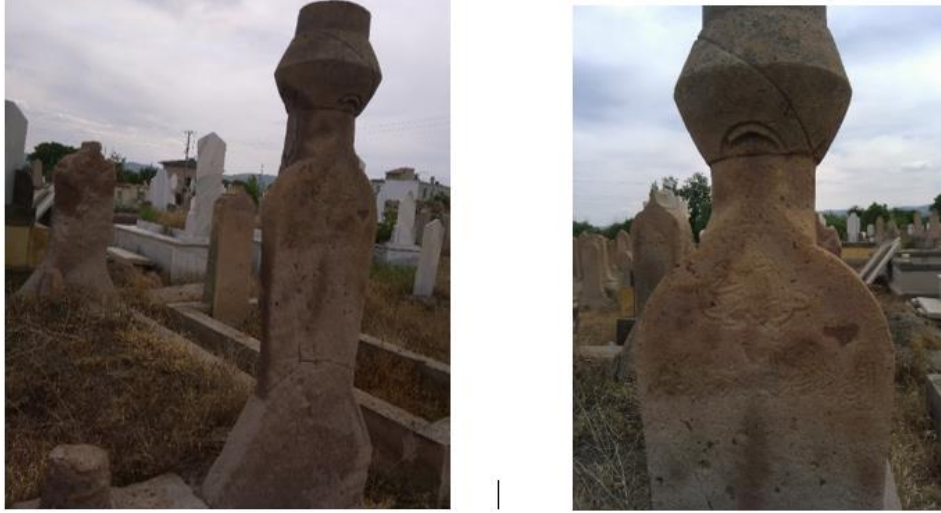

Foto. 8: 7 Nolu Mezar ve Başucu Şahidesi

2.9. (8) Nolu Mezar

Kitabesi: -

Tarihi: -

Mezar Biçimi: Baş ve ayak ucu şahideli çatma lahit mezar

Malzemesi: Taş

Tanım: Bir kaide üzerinde yükselen çatma lahit mezarın; baş, ayak ve iki yan taşı mevcuttur. Mezarın kuzey ve güney cephesindeki yan taşları simetrik olarak aynı formda yapılmış olup üzerlerinde üçer adet ve 45 derece döndürülmüş kare panolar bulunmaktadır. Bu panolar kabartma şeklinde işlenmiş olup, yüzeyleri sade bırakılmıştır. Mezarın baş şahidesi yatay dikdörtgen bir taşın yukarıda iki adet kabartma şeklinde silme ile yarım daireye dönüştüğü bir forma sahiptir.

Dikdörtgen baş ucu taşının üzeri yan taşlarda olduğu gibi 45 derece döndürülmüş kare panolar ile hareketlendirilmiştir. Ancak bu kez panolar ortada tam, iki yanda yarım şeklindedir. Ortadaki dikdörtgen panonun üst kısmına ise tek palmet motifi işlenmiştir. Baş ucu taşının üst kısmı köşelerden C ve S kıvrımlarının dolaştığı bir dizi ile daralmaya başlamış ve üst kısmı inci dizilerini andıran bir sıra küçük dairelerin dolaştığı sade ve ince formlu bir serpuşla son bulmuştur. Mezarın ayak ucu şahidesi baş ucu şahidesi ile birebir aynı tasarlanmış olup köşelerden pahlanarak sivriltilmiş şekilde son bulur(Foto. 9).

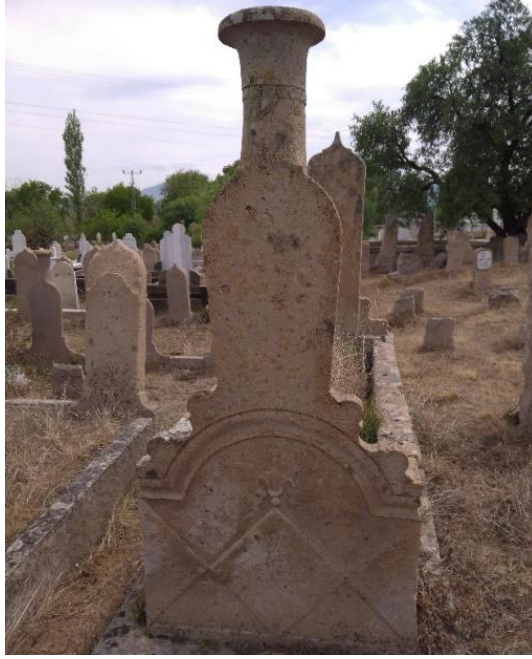

Foto. 9: 8 Nolu Mezar

2.10. (9) Nolu Mezar

Kitabesi: -

Tarihi: -

Mezar Biçimi: Baş ve ayak ucu şahideli çatma lahit mezar

Malzemesi: Taş

Tanım: Çatma taştan oluşan lahit mezarın baş ve ayak ucu taşları kademeli olarak şekillendirilmiş ve bu kademeli köşeler yivlendirilmiştir. Kare gövdeli baş ucu şahidesinin üzerine yerleştirilen ve serpuş kısmı bir sıra inci dizisinin dolandığı sade bir başlıktan oluşan taşın üzerinde herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Ancak serpuşun oturduğu uzunlamasına dikdörtgen taş üzerindeki inci kolye oldukça dikkat çekicidir.

Baş ucu taşı ile aynı formda ele alınan ayak ucu şahidesinin üzeri tamamen boş bırakılmıştır. Lahitin kuzey ve güney yan yüzleri de aynı şekilde tamamen sadedir(Foto. 10).

Foto. 10: 9 Nolu Mezar ve Başucu Şahidesi

2.11. (10) Nolu Mezar

Kitabesi: -

Tarihi: -

Mezar Biçimi: Baş ve ayak ucu şahideli çatma lahit mezar

Malzemesi: Taş

Tanım: Çatma taştan oluşan lahit mezarın baş ve ayak ucu taşları kademeli olarak şekillendirilmiş ve bu kademeli köşeler yivlendirilmiştir. Baş ucu şahidesinin üst bölümünde bir sıra inci dizisinin dolandığı serpuşa geçiş için taş, iki yönden pahlandırılmıştır. Taşın üzerinde hafif kabartma tekniği ile işlenmiş bir kolye motifi yer almaktadır. Bu kolye bir inci dizisinden çok beşi bir yerde tarzında ancak yedi adet irili ufaklı altın dizili bir kolyeyi andırmaktadır.

Mezarın ayak ucu şahidesi baş ucu taşında olduğu gibi köşeleri pahlanarak yükselen dikey dikdörtgen forma sahip olup üzeri bezemesizdir. Lahitin yan yüzleri de tamamen sade bırakılmıştır(Foto. 11).

Foto. 11: 10 Nolu Mezar ve Başucu Şahidesi

2.12. (11a-11b-11c-11d) Nolu Mezar

Kitabesi: -

Tarihi: -

Mezar Biçimi: Baş ve ayak ucu şahideli dört kişilik aile? mezarı

Malzemesi: Taş

Tanım: Blok taşlarla çevrelenen dikdörtgen bir alana doğu- batı yönde dörder tane baş ucu taşı ve dörder tane ayak ucu taşının yerleştirildiği mezar kompleksidir. İki erkek iki bayan mezarının bulunduğu bu kompleks muhtemelen bir aile mezarlığı olmalıdır.

Kuzeyden başlayarak ilk mezar bir erkeğe aittir. Baş ucu taşında hafif taşkın sarıklı kavuk şeklinde bir serpuş yer almaktadır. Dört adet baş ucu taşından en uzun olanıdır. Mezarın ayak ucu taşı ise uzunlamasına dikdörtgen yekpare bir taşın yukarıda köşelerden pahlanarak sivriltilmesiyle şekillenmiştir. İkinci mezar bir kadına aittir. Baş ucu taşında bir sıra inci dizisinin dolaştığı fes şeklinde bir serpuş yer almaktadır. Birinci mezarın baş ucu taşından daha kısadır. Mezarın ayak ucu taşı ise birinci mezar ile aynı formda olup daha kısa boyutludur. Üçüncü mezar bir erkeğe aittir. İlk mezar ile boyut dışında neredeyse aynı formdadır. Baş ucu taşında hafif taşkın sarıklı kavuk şeklinde bir serpuş yer almaktadır. Mezarın ayak ucu taşı ise ikinci mezarın ayak ucu taşı ile hem form hem de boyut olarak aynıdır. Dördüncü ve son mezar ise bir kadına aittir. Baş ve ayak ucu taşları ikinci mezar taşı ile birebir aynı formdadır.

Ancak dördüncü mezarın baş ucu taşını diğer dört mezardan ayıran özelliği taşın batı yönünde yer alan iri taşlı bir gerdanlık kabartmasıdır. Dört adet mezarın da baş ucu taşı doğu yönde dar, batı yönde kitabelik gibi düz sathlı ve daha geniştir. Ancak dördüncü mezar hariç diğerlerinin üzeri tamamen boş bırakılmıştır. Dördüncü mezarın baş ucu taşında yer alan gerdanlık ise serpuştan aşağı inen ince bir ip ile onun ucunda yer alan irice yuvarlak bir taş ve bu taşın etrafını dolaşan bir tam, bir yarım daire ile şekillendirilmiştir(Foto. 12).

Foto. 12: 11a-b-c-d Nolu Mezar ve Başucu Şahideleri

2.13. (12) Nolu Mezar

Kitabesi: -

Tarihi: -

Mezar Biçimi: Yalnızca baş ve ayak ucu şahidesi bulunan mezar

Malzemesi: Taş

Tanım: Doğrudan toprağa gömülü şekilde baş ve ayak ucu şahidesinden oluşan mezarın baş ucu şahidesi uzunlamasına dikdörtgen biçimli yekpare bir taşın yukarıda köşeleri pahlandırılmış ve üzerine semazen kavuğu formunda bir şahide yerleştirilmiştir. Baş ucu şahidesinin yüzeyi tamamen sade olup herhangi bir bezeme ya da kitabe bulunmamaktadır.

Mezarın en dikkat çeken bölümü ayak ucu şahidesidir. Yukarı bölümü yarım daire şeklinde olan taşın doğu yüzünün üst tarafı taşın bitiş formuna uygun olarak yine yarım daire bir profil ile çevrelenmiştir. Bu profilin üzerinde ortadaki daha büyük, iki yandakiler oldukça küçük olmak üzere üç adet daire formu taş yerleştirilmiştir. Ayak ucu taşının batı yüzünde bu daireler ana kütlede devam eder şeklinde bombeli olarak görülmektedir. Tıpkı bir hayvan patisini andıran bu form farklı işleniş ile oldukça dikkat çekicidir(Foto. 13).

Foto. 13: 12 Nolu Mezar ve Ayakucu Şahidesi

2.14. (13) Nolu Mezar

Kitabesi: -

Tarihi: -

Mezar Biçimi: Yalnızca baş ve ayak ucu şahidesi bulunan mezar

Malzemesi: Taş

Tanım: Doğrudan toprağa gömülü şekilde baş ve ayak ucu şahidesinden oluşan mezarın baş ucu şahidesi uzunlamasına dikdörtgen biçimli yekpare bir taşın yukarıda köşeleri pahlandırılmış ve üzerine semazen kavuğu formunda bir şahide yerleştirilmiştir. . Baş ucu şahidesinin yüzeyi tamamen sade olup herhangi bir bezeme ya da kitabe bulunmamaktadır.

Mezarın en dikkat çeken bölümü ayak ucu şahidesidir. Yukarı bölümü yarım daire şeklinde olan taşın doğu yüzünde dışa taşkın büyük bir daire ile bu dairenin ortasında iç içe geçmiş kabartma iki daire daha yer alır. Büyük dairenin üzerinde ortadaki daha büyük olmak üzere üç adet daire bulunur.

Ayak ucu taşının batı yüzünde bu daireler ana kütlede devam eder şeklinde bombeli olarak görülmektedir. Doğu ve batı yüzünde birbirinden farklı şekilde işlenmiş ayak ucu şahidesi mezarlık içerisinde farklı formu ile dikkat çekmektedir(Foto. 14).

Foto. 14: 13 Nolu Mezar ve Ayakucu Şahidesi

2.15. (14) Nolu Mezar

Kitabesi: -

Tarihi: -

Mezar Biçimi: Yalnızca baş ve ayak ucu şahidesi bulunan mezar

Malzemesi: Taş

Tanım: Doğrudan toprağa gömülü şekilde baş ve ayak ucu şahidesinden oluşan mezarın baş ucu şahidesi uzunlamasına dikdörtgen formda olup, üst tarafı kırık vaziyettedir. Taşın üzerinde herhangi bir bezeme unsuru ya da yazıt bulunmamaktadır.

Mezarın ayak ucu taşı büyük bölümü toprağa gömülü hale geldiği için oldukça kısadır. Taş, mevcut haliyle kareye yakın dikdörtgen formdadır. Batı yüzü merkezde damla formunda göbeğin etrafını dolaşan yedi adet yaprak ile yarım işlenmiş çiçek şeklindedir. Yapraklar, iki uçta taş yüzeyinde başlayarak yukarı doğru devam etmekte ve boyut olarak merkezdeki yaprağa doğru giderek büyümektedir. Taşın batı yüzünde yer alan bu motif, doğu yüzünde yalnızca beş adet yaprak şeklinde kendini göstermektedir(Foto. 15).

Foto. 15: 14 Nolu Mezar ve Ayakucu Taşı

3. DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada Darsiyak (Kayabağ) mezarlığında bulunan tarihi öneme haiz mezar taşları konu olarak seçilmiştir. Bu kapsamda mezarlık içerisinde 18 adet mezar tespit edilmiştir. Buradaki mezarlar içerisinde Selçuklu ve Beylikler dönemlerine ait mezar taşı bulunmamaktadır. Bu mezarların kitabelerinden tarihleri sabit olan en erken tarihli, H. 1301-M.1883 tarihli. Toplamda incelenen 18 adet mezar taşından 10 adedi çatma lahit mezardır. 4 adedi aile mezarlığı olduğunu düşündüğümüz etrafı blok taşlarla çevrelenen, baş ve ayak ucu şahidesi bulunan mezarlardır. 4 adedi ise yalnızca baş ve ayak ucu şahidesi bulunan mezar tipindedir. Çalışmada yer alan çatma lahit mezarlardan; 3,4a,5,8,9,10 nolu mezarlar başlık formlarından anlaşıldığı üzere kadın mezarıdır. 1, 4b ve 7 numaralı mezarlar ise yine başlık formlarından anlaşıldığı üzere erkek mezarlarıdır. 2 numaralı mezarın ise serpuş bölümü bulunmamaktadır. Dörtlü aile mezarında yer alan 11a ve 11c nolu mezarlar erkek mezarı iken, 11b ve 11d nolu mezarlar kadın mezarlarıdır. Yalnızca baş ve ayak ucu şahidesi bulunan mezarlardan 12 ve 13 numaralı mezarlar Erkek mezarlarıdır. 6 ve 14 nolu mezarlarda ise serpuş bulunmamaktadır. Darsiyak mezarlığında üzerinde kitabesi bulunan toplam 8 adet mezar taşı bulunmaktadır. Bunlardan 1, 2, 3, 5 ve 6 nolu mezar taşlarında tarih yer alırken 4a, 4b ve 7 nolu mezarlarda tarih bulunmamaktadır. 2 numaralı mezarda yalnızca kazıma tekniğinde tarih not düşülmüştür. Bunlar arasında en erken tarihli 1 nolu lahit olup H. 1301-M.1883 tarihli. En geç tarihli 6 nolu mezar olup M.1939 tarihli. Bu da şunu göstermektedir ki; Darsiyak mezarlığında bulunan ve kitabesinde tarihi yer alan mezarlar 19. yüzyıl son çeyreği ile 20.yy ortalarını kapsayan bir dönemde yapılmışlardır.

Bezemesel olarak lahit mezarlarda, baş ve ayak ucu taşları üzerinde yoğun bir bezeme programı görülmemektedir. 2 numaralı mezar taşının baş ucu taşı üzerinde zikzak, helezonik kıvrımlar ve stilize çiçek motifi bulunmaktadır. 3, 5, 9, 10, 11b numaralı mezarların baş ucu şahidelerinde kadını simgeleyen birer serpuş yer alır. Bu serpuşların ortak özelliği birer sıra inci dizisinin yer almasıdır. 9, 10, 11d numaralı kadın mezarlarının baş ucu taşları ise hem serpuşlarında yer alan inci dizileri hem de taşların doğu yüzünde yer alan kolye motifleri ile ayrı bir yere sahiptir. Bu lahit mezarların hiçbirinin yan yüzleri bezemeli değildir. Lahit mezarların hem baş ve ayak ucu şahidesi hem de yan yüzleri bezemeli olan tek örneği 8 nolu mezardır. Burada yan yüzler üçer adet 45 derece döndürülmüş kare geometrik motif ile doldurulmuştur. Baş ve ayak ucu taşlarında aynı geometrik motif bir tam iki yarım olarak işlenmiş ayrıca bir adet palmet motifi ile tamamlanmıştır. 8 numaralı lahit mezar da kadın mezarı olup serpuşu bir sıra inci dizisine sahiptir. Yalnızca baş ve ayak ucu şahidesi bulunan mezarlarda bezemesel anlayış biraz daha farklıdır. 6 ve 14 numaralı mezarlarda baş ucu taşlarının üzerinde serpuş bulunmamaktadır. 6 numaralı mezarın ayak ucu taşı bezemesiz iken 14 numaralı mezarın ayak ucu taşı yarım çiçek formundadır. 12 ve 13 numaralı mezarların baş ucu taşları üzerinde semazen kavuğu şeklinde serpuş yer almaktadır. Bezeme ögesini içeren esas bölümleri ise ayak ucu taşlarıdır. 12 numaralı mezarda hayvan patisini andıran üçlü daire motifi yer alırken, 13 numaralı mezarda iç içe geçmiş üç dairenin üzerine yine üç daire motifi yan yana dizilmiştir. Burada kullanılan bezemenin tam olarak neyi temsil ettiği tarafımızca çözümlenememiştir.

Yukarıda gruplandırılan mezar taşlarından, ilk 15 tanesinin Kayseri ve çevresinde yoğun bir şekilde kullanıldıkları anlaşılmaktadır. Kayseri'nin çeşitli ilçe ve köylerinde yer alan mezarlıklarda bu tip mezarların

kullanıldıkları görülmektedir (Güngör 1996, Sağıroğlu 2005, Topçu 2009). Ancak yapılan araştırmalarımız esnasında 13 ve 14 numaralı mezarların ayak ucu şahideleri ile benzer forma sahip mezar taşlarına rastlanmamıştır.

4. SONUÇ

Darsiyak (Kayabağ) mahallesi mezarlığında tespit edilen mezarlar yukarıda tanıtılarak değerlendirilmişlerdir. İncelenen mezar taşlarının hepsinde sade bir taş işçiliği söz konusudur. Mezar taşlarının üzerlerinde yer alan kitabelerdeki farklı yazı karakterleri ve farklı bezeme programlarından yola çıkarak ortak bir atölyelerde ya da ortak ustalar tarafından yapılmamış oldukları düşünölmektedir. Mezarlar ağırlıklı olarak mezarlık alanının güney bölgesinde sıralanmaktadır. Mezarlığın iç kesimlerinde yalnızca iki adet lahit mezar tespit edilmiştir. Darsiyak mahallesi mezarlığında bulunan mezarların en önemli özelliklerinden birisi ayak ucu şahidelerinin genellikle sade bırakılması ve lahit mezarlarda yan yüzlerin çoğunlukla bezemesiz olmasıdır. Bugün olduğu bakımssız ve harap durumda olan bu mezarların etraflarına gelişigüzel yeni mezarlar yapılmaktadır. Bu da lahit mezarların cephelerinin rutubetlenmesine ve cepheler üzerinde bulunan motiflerin ve kitabe metinlerinin aşınmasına neden olmaktadır. Ayrıca bazı mezarların üzerlerine gelişigüzel bir şekilde mermer levhalar yapıştırılarak orijinalliği hiçe sayılmaktadır. Mezarların kırılan bölümlerinin tamir edilmesi, etrafındaki toprakların kaldırılarak bir çevre düzenlemesinin yapılması gerekmektedir. Gelecek nesillerin geçmiş ile bağlantılarından birisi olan mezar anıtlarını yaşatmak günümüz insanının en önemli görevleri arasında olmalıdır.

KAYNAKÇA

Berk, S. (2006). *Zamanı Aşan Taşlar*.

Budak, A. (2020). Kültürel Belleğin Yinelenmesi: Kayseri’de Koçgiri Aşireti’nin Yerleştiği Köylerde Bezemeli Mezar Taşları. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 95(95), 277-299.

Cömert, H. (2009). Darsiyak (Kayabağ). *Kayseri Ansiklopedisi*, 1, 420-421.

Çoruhlu, Y. (1998). *Erken Devir Türk Sanatı’nın ABC’si*.

Çoruhlu, Y. (2016). *Eski Türklerin Kutsal Mezarları Kurganlar*.

Diyarbakirli, N. (1972). *Hun Sanatı*.

Güngör, H. (1996). Kayseri ve Çevresinde Bazı Mezar Taşları. *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 30-33.

Ögel, B. (1999). *İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi Orta Asya Kaynak Buluntularına Göre*.

Sağıroğlu Arslan, A. ve Bağbaşı T. (2022). Develi Çataloluk Köyü Bezemeli Mezar Taşları. *Ülker Ardiçoğlu’na Armağan*, 71-100.

Sağıroğlu Arslan, A. (2005). *Kayseri Zamantı Irmağı Çevresindeki Bezemeli Mezar Taşları*.

Saraçoğlu, N. (1950). *Türk Mezarlarına Dair Araştırma*.

İlter, F. (1987). Kayseri’de XIX. Yüzyıldan İki Kilise: Darsiyak ve Efkere. *Anadolu XXII (Akurgal’a Armağan 2)*, 353-370.

Karamağaralı, B. (1992). *Ahlat Mezar Taşları*.

Topçu, S. M. (2009). Talas İlçe Mezarlığında (Cemil Baba Mezarlığı) Yer Alan Bezemeli Mezar Taşları. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3, 141-175.

PESO Modeli ile Yüksekten Uçmak: Türk Hava Yolları'nın Bütünleşik Pazarlama Başarısı

H.Serhat ÇERÇİ

Dr.Öğr.Üyesi, Selçuk Üniversitesi

serhatcerci@selcuk.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-5580-2057>

Makale Başvuru Tarihi : 10.09.2024

Makale Kabul Tarihi : 14.10.2024

Makale Yayın Tarihi : 25.10.2024

Makale Türü : Araştırma Makalesi

DOI: 10.5281/zenodo.13959426

Anahtar

Kelimeler:

Bütünleşik Pazarlama İletişimi, PESO Modeli, Türk Hava Yolları

Özet

Bütünleşik Pazarlama İletişimi (BPI), çeşitli pazarlama kanallarını bir araya getirerek birden fazla platformda tutarlı bir mesaj iletmeyi amaçlayan stratejik bir yöntemdir. Markaların hedef kitleleriyle etkili iletişim için eskisinden çok daha fazla iletişim aracı seçeneğinin olduğu ancak iletmek istenen mesajlar için doğru iletişim araçlarını seçmenin ve tutarlılıkla iletişim kurmanın da bir o kadar zor olduğu günümüz medya ortamında PESO modeli bu tutarlı iletişimi sağlamanın temel taşı olarak ortaya çıkmaktadır. Tek bir vakaya odaklanarak, PESO modelinin gerçek dünya koşullarındaki uygulanabilirliğini derinlemesine keşfetmeyi ve Türk Hava Yolları'nın bütünleşik pazarlama stratejisinin bir parçası olarak PESO (Paid, Earned, Shared, Owned) modelini nasıl başarıyla uyguladığını incelemek amacıyla gerçekleştirilen çalışmada Türk Hava yollarının bütünleşik pazarlama iletişimi faaliyetleri PESO modelini oluşturan medya türleri üzerinden analiz edilmiş ve hedef kitleye iletmek istenen mesajlarda bütünlük sağlanıp sağlanmadığı araştırılmıştır. İnceleme neticesinde Türk Hava Yolları'nın medya stratejisinin markanın etkili bir şekilde konumlandırılmasına ve hedef kitle ile güçlü bir bağ kurulmasına yardımcı olduğu, PESO modelinin THY'nin pazarlama iletişiminin bütünsel bir parçası olarak, markanın hedef kitlesine iletmek istediği mesajların tutarlılıkla iletilmesini sağlayarak marka imajını pekiştirmeye yardımcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Flying High with the PESO Model: Turkish Airlines' Integrated Marketing Success

Keywords:

Keywords:
Integrated Marketing Communication, PESO Model, Turkish Airlines

Abstract

Integrated Marketing Communication (IMC) is a strategic method that aims to deliver a consistent message across multiple platforms by bringing together various marketing channels. In today's media environment, where brands have more communication tool options than ever before for effective communication with their target audiences, but where it is just as difficult to choose the right communication tools for the messages to be conveyed and to communicate consistently, the PESO model emerges as the cornerstone of achieving this consistent communication. Focusing on a single case, this study aims to explore the applicability of the PESO model in real-world conditions and to examine how Turkish Airlines has successfully implemented the PESO (Paid, Earned, Shared, Owned) model as part of its integrated marketing strategy. In this study, Turkish Airlines' integrated marketing communication activities were analyzed through the media types that make up the PESO model and it was investigated whether the messages to be communicated to the target audience were consistent. As a result of the analysis, it was concluded that Turkish Airlines' media strategy helps to position the brand effectively and establish a strong bond with the target audience, and that the PESO model, as an integral part of THY's marketing communication, helps to reinforce the brand image by ensuring that the messages that the brand wants to convey to its target audience are conveyed consistently.

GİRİŞ

Müşterilerin markalarla hem çevrimiçi hem de çevrimdışı olmak üzere birden fazla platformda etkileşime geçtiği günümüzün parçalı medya ortamında her temas noktasında aynı tutarlı mesajın verilmesini sağlayan temel yaklaşım bütünleşik pazarlama stratejisidir. Bütünleşik pazarlama stratejisi, tutarlı bir marka mesajı oluşturmak için çeşitli pazarlama kanallarını ve taktiklerini koordine etmeyi ve birleştirmeyi içermektedir. Bütünleşik pazarlama stratejisinin temelinde, reklamdan sosyal medyaya, halkla ilişkilerden doğrudan müşteri etkileşimlerine kadar farklı biçimlerdeki pazarlama faaliyetleri aracılığıyla marka kimliği, değerleri ve hedeflerinin pekiştirilmesi gerektiği anlayışı bulunmaktadır. Bu stratejik uyum, tüketicilerin bir markayla hangi platformda etkileşime geçerse geçsin ister televizyon reklamı izlesin, ister sosyal medyada paylaşılan bir içeriği görsün, isterse de markanın web sitesini ziyaret etsin tutarlı ve tanınabilir bir mesajla karşılaşmalarını sağlamaktadır. Bu tutarlılık, markaya duyulan güveni artırırken, marka bilinirliğini güçlendirmekte ve müşteri sadakatini artırmaktadır. Temel amacı, tüm iletişim kanallarının koordineli bir şekilde işleyip birbirlerinin etkisini desteklemesi yoluyla pazarlama faaliyetlerinin toplam verimliliğini artırmak olan entegre pazarlama, sosyal medya, ücretli reklamlar, halkla ilişkiler çalışmaları veya mağaza içi promosyonlar aracılığıyla karşılaşılacak markanın tonunun, dilinin ve temel mesajlarının aynı kalmasını sağlayarak tüm kanallarda mesaj tutarlılığını korumak etrafında dönmektedir. Bu yaklaşım kampanya verimliliğini artırmak için ücretli, kazanılmış, paylaşılan ve sahip olunan medya dahil olmak üzere çeşitli kanalların dikkatli bir şekilde koordine edilmesini gerektirmektedir. Her harfiyle ücreti ödenmiş (paid), kazanılmış (earned), paylaşılan (shared) ve sahip olunan medya (owned) türlerini ifade eden PESO modeli markaların pazarlama iletişimlerini bütünsel bir şekilde yönetmelerine yardımcı olmakta ve bu dört medya türünü entegre ederek, markaların pazarlama stratejisini daha etkin bir şekilde uygulamalarına olanak tanımaktadır. Ücreti ödenmiş medya, markaların para ödeyerek medyadan yer ve zaman satın almasıyla elde edilen görünürlüğü ifade ederken, kazanılmış medya bir markanın ücretli tanıtımdan ziyade üçüncü tarafların bahsetmesi yoluyla organik olarak elde ettiği tanıtım ve görünürlük anlamına gelmektedir. Paylaşılan medya sosyal medya platformlarında markanın kullanıcılarla etkileşimlerini kapsarken, sahip olunan medya markanın kendi web sitesi, blogları ve e-posta listeleri gibi kendi kontrolündeki varlıkları işaret etmektedir.

Türk Hava Yolları, küresel erişimi, güçlü marka kimliği, çeşitli medya kanallarının etkin kullanımı, ödüllü pazarlama kampanyaları sayesinde PESO modeli için örnek bir vaka çalışması teşkil etmekte ve entegre pazarlamanın marka görünürlüğünü ve müşteri sadakatini nasıl artırabileceğini göstermektedir. Bu makalenin amacı, Türk Hava Yolları'nın bütünleşik pazarlama stratejisinin bir parçası olarak PESO (Paid, Earned, Shared, Owned) modelini nasıl başarıyla uyguladığını incelemektir.

1.LİTERATÜR TARAMASI

1.1.Bütünleşik Pazarlama İletişimi

Bütünleşik pazarlama iletişimi, yirminci yüzyılın sonlarında ortaya çıkmış ve o tarihten itibaren önemi giderek artmıştır. Aslında, entegrasyon fikri, mevcut tutundurma karması unsurları arasında tutarlı bir mesaj sunma çabası, yirmi birinci yüzyılın başından itibaren başarılı kuruluşlar için her zaman önemli bir unsur olmuştur. Bütünleşik pazarlama iletişimi, bu entegrasyon anlayışını sistematik bir yaklaşıma dönüştürerek, farklı pazarlama ve iletişim kanallarının birbiriyle uyumlu çalışmasını sağlamıştır (Grove ve diğ., 2002, s.393-394; Cornelissen, 2001, s.67; Hartley ve Pickton, 1999, s.97; Kitchen ve Burgmann, 2010, s.1). Bütünleşik pazarlama iletişimi, genel reklam, doğrudan yanıt, satış promosyonu ve halkla ilişkiler gibi çeşitli iletişim disiplinlerinin stratejik rollerini değerlendiren ve bu disiplinleri netlik, tutarlılık ve maksimum iletişim etkisi sağlamak için birleştiren kapsamlı bir planın katma değerini kabul eden bir pazarlama iletişimi planlaması kavramıdır (Caywood, Schultz ve Wang, 1991, s.2-3). Bir başka tanıma göre ise, izleyici odaklı, kanal merkezli ve sonuç odaklı marka iletişim programlarını zaman içinde stratejik olarak yönetme kavramı ve sürecidir (Kliatchko, 2005, s.21). Kotler (2003,s.563) bütünleşik pazarlama iletişimini, tüm pazarlama sürecine müşterinin bakış açısından bakmanın bir yolu olarak tanımlarken, Pickton ve Broderick (2005,s.4) pazarlama iletişimini, pazarlama performansını etkileyen tüm unsurları kapsayan ve bir kuruluş ile hedef kitleleri arasındaki iletişimi içeren pazarlama karmasının tüm promosyonel bileşenlerini tanımlayan bir terim olarak tanımlamaktadır.

Porcu ve arkadaşları (2011: 326), kavramın çok boyutlu karakterini benimseyerek dört temel boyutu ayırt etmektedir: (1) "tek ses", (2) etkileşim, (3) çapraz fonksiyonlu planlama ve (4) kârlı uzun vadeli ilişkiler (bkz. Şekil 1).

Şekil 1: Bütünleşik pazarlama iletişiminin boyutları

TEK SES:

Benzersiz bir imaj ve konumlandırmanın elde edilmesi ve sürdürülmesi amacıyla *çevrimiçi* ve *çevrimdışı* pazarlama iletişim araçları vasıtasıyla tutarlı ve net mesajların iletilmesi

ETKİLEŞİM:

Paradigma değişimini sağlayan unsur: iki yönlü iletişim yoluyla paydaşlarla sürekli bir diyalog kurmak

Bütünleşik Pazarlama İletişimi

ÇAPRAZ FONKSİYONEL PLANLAMA:

Mesajlar sadece pazarlama departmanından değil tüm departmanlardan gelebileceğinden, stratejik entegrasyon organizasyonun bütününde gerçekleşmelidir

KÂRLI UZUN VADELİ İLİŞKİLER:

Bu, stratejik olarak daha üst bir boyuttur ve bütünleşik pazarlama iletişiminin temel amacını temsil eder.

Tek ses, tüm pazarlama iletişim araçları vasıtasıyla tutarlı mesajların açık bir şekilde iletilmesini ifade ettiği için, entegrasyonun özünü yansıtmaktadır. Bu nedenle, ortak bir strateji; ister çevrimiçi ister çevrimdışı olsun, pazarlama halkla ilişkileri, reklamcılık, satış promosyonları, doğrudan ve etkileşimli pazarlama faaliyetlerini bir araya getirmelidir (Nowak ve Phelps, 1994, s.49-66). *İnteraktivite* ise, Bütünleşik Pazarlama İletişimi (BPI) paradigmasının ayırt edici özelliğidir, çünkü BPI sadece müşterilerle değil, tüm paydaşlarla sürekli bir diyalog kurmayı hedeflemektedir. İlişki Pazarlaması, paydaşlarla ve müşterilerle kurulan ilişkilerde iletişimin gerçek değerini tam anlamıyla kapsayamamış, bunun yerine bağlılık ve güven gibi iletişimin sonuçlarına odaklanmıştır. Ancak, bu tür interaktif iletişim, paydaşlarla devam eden diyaloglar aracılığıyla güçlü ve özgün ilişkiler kurma noktasında “İlişki Pazarlaması”nın eksik bıraktığı 'parçayı' tamamlayabilmektedir (Duncan ve Moriarty, 1998, s.8; Porcu ve diğ., 2011:327). *Çapraz fonksiyonel planlama*, geleneksel pazarlama iletişiminde pazarlama karması temel bir unsurken, bu yeni paradigmayla birlikte organizasyonun bütünü referans noktası haline gelmiştir. Entegrasyon, yalnızca pazarlama karmasının unsurlarını koordine etmek için değil, mesajlar, kanallar ve alıcılar arasındaki etkileşimi optimize edebilecek rekabet avantajı yaratmak için kritik bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Mesajların yalnızca pazarlama departmanından değil, tüm departmanlardan gelebileceği gerçeği bu durumu daha da önemli kılmaktadır. Ayrıca, kuruluşun tüm paydaşlarının bu iletişim yönelimine uyum sağlaması ve bunu uygulaması gerekmektedir; bütünleşik pazarlama iletişimi, çapraz fonksiyonel planlamayı teşvik etmekte ve şirketi bir bütün olarak temsil etmeyi amaçlamaktadır (Cornelissen, 2001:488). Son olarak, *Kârlı uzun vadeli ilişkiler*, Duncan ve Moriarty'nin (1998, s.1-13) de vurguladığı gibi, kurumsal, pazarlama ve pazarlama iletişimi seviyelerindeki etkileşimli iletişim, uzun vadeli ilişkiler kurmaya ve marka değerini olumlu yönde etkilemeye yönelik bir stratejiyi kapsamaktadır. Bütünleşik pazarlama iletişimi, stratejik olarak derinlemesine bir yaklaşım benimsemeli ve bu doğrultuda uzun vadeli hedeflere ulaşmayı amaçlamalıdır.

Bütünleşik Pazarlama İletişimi'nin (BPI) temel amacı, farklı iletişim araçları arasında tutarlılık sağlamak, etkin işleyişi desteklemek ve pazarlama performansını artırmaktır. Bu çerçevede, BPI'nin temel görevleri arasında pazarlama iletişim araçlarına dayalı bir mesaj sisteminin oluşturulması ve en etkili araç kombinasyonunun

belirlenerek bu araçların kullanım etkinliğinin en üst düzeye çıkarılması yer almaktadır. BPI'nin ana ilkeleri olan açıklık, kişiselleştirme ve sinerji, işletmelerin müşteri çekme ve elde tutma süreçlerini optimize etmektedir (Tairova ve diğ.,2020, s.6). Bu ilkeler doğrultusunda diğer işletmelerle işbirliği yapılarak yürütülen ortak reklam kampanyaları, yalnızca müşteri sayısını artırmakla kalmamakta, aynı zamanda tüketicileri belirli ürün veya markaların sadık destekçilerine dönüştürme potansiyeli taşımaktadır.

Bütünleşik pazarlama iletişimi (BPI), işletmelere bir dizi stratejik avantaj sunarak pazarlama süreçlerini daha etkili ve verimli hale getirmektedir. Bütünleşik pazarlama iletişiminin sunduğu faydalar şu şekilde sıralanabilir (Ma'ruf :2024, s. 516; McGrath: 2005,s.60) :

1. *Tutarlılık ve Bütünlük*: BPI, tüm pazarlama mesajlarının ve iletişimlerin her kanalda tutarlı olmasını sağlamakta, böylece marka kimliği güçlenmekte ve güvenilir bir imaj oluşturulmaktadır.

2. *Etki Maksimizasyonu*: Farklı pazarlama taktiklerini birleştirerek BPI, işletmelerin kaynaklarını daha verimli kullanmalarını sağlarken hedef kitleye daha güçlü bir etkiyle ulaşarak marka görünürlüğünü artırmaktadır.

3. *Artan Verimlilik*: Tekrarlanan çabaların önüne geçilerek BPI, operasyonel maliyetleri düşürmekte ve stratejilerin uygulanmasında verimlilik sağlamaktadır.

4. *Müşteri Odaklılık*: BPI, hedef kitlenin ihtiyaçlarını ve tercihlerine odaklanarak müşteri memnuniyetini artırmakta ve marka sadakati yaratmaktadır.

5. *Artan Reklam Etkinliği*: Reklamların farklı medya kanallarında koordinasyonunu sağlayarak BPI, daha geniş kitlelere ulaşmakta ve reklamın etkisini artırmaktadır.

6. *Gelişmiş Ölçüm ve Analiz*: BPI, veri toplama ve analiz süreçlerini optimize etmekte, bu da stratejilerin performansının daha doğru bir şekilde değerlendirilmesine ve gerektiğinde anlık düzenlemeler yapılmasına olanak tanımaktadır.

7. *Güçlü Marka İnşası*: Tutarlı iletişim ve marka varlığı, birden fazla temas noktasında güçlü ve tanınabilir bir marka kimliği oluşturulmasına katkı sağlamaktadır.

8. *Uyarlanabilirlik*: BPI, değişen pazar koşulları, trendler ve tüketici tercihleri karşısında esneklik sunarak işletmelerin rekabetçi kalmasına olanak tanımaktadır.

9. *Güven Oluşturma*: Mesajların tutarlı, net ve doğru iletilmesi, halkın markaya olan güvenini pekiştirmekte ve marka bağlılığını artırmaktadır.

10. *Artan Yatırım Getirisi*: Kaynakların etkin kullanımını sağlayarak BPI, dağınık ve koordine edilmemiş pazarlama yaklaşımlarına kıyasla daha yüksek bir yatırım getirisi elde edilmesine olanak tanımaktadır.

Bu faydalar, BPI'nin günümüz pazarlama stratejilerinde neden merkezi bir rol oynadığını ve işletmelere uzun vadeli başarı sunduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Bütünleşik pazarlama iletişiminde yararlanılan araçlar incelendiğinde araçların geleneksel ve modern olmak üzere iki grupta toplandığı görülmektedir (Oancea ve diğ, 2016, s.157-162).

Tablo 1: Geleneksel ve Modern Bütünleşik Pazarlama İletişimi Araçları

Geleneksel		Modern	
Reklam	Televizyon Gazete Dergi Radyo Açık hava reklamcılığı Ürün Yerleştirme İnternet	Halkla İlişkiler Doğrudan Pazarlama	Medya ilişkileri, Kurumsal İletişim, Sponsorluk, Sosyal sorumluluk, Yatırımcı ilişkileri, İmaj yönetimi vb. Yüz yüze satış, Doğrudan mail, Telefonla pazarlama, SMS pazarlama, Katalog ile pazarlama, Yeni dijital teknolojiler, Online pazarlama
Tanıtım			
Kişisel Satış			

Stokes tarafından 2008 yılında ana hatları çizilen başlıca online pazarlama araçları, işletmelerin hedef kitlelerine etkili bir şekilde ulaşmak için kullanabilecekleri çeşitli dijital kanalları ve teknikleri ifade etmektedir. Belirli araçlar bağlama göre değişebilmekle birlikte, tipik olarak şunları içermektedir (s.19-525):

1. Arama Motoru Optimizasyonu (SEO): Bir web sitesinin arama motorlarındaki görünürlüğünü artırarak organik trafik çekmek için arama sonuçlarında daha üst sıralarda yer almasına yardımcı olan teknikler.
2. Tıklama Başına Ödeme (PPC) Reklamcılığı: Reklamverenlerin, bir kullanıcı reklamlarına her tıkladığında ödeme yaptığı Google Ads gibi ücretli reklam stratejileri.
3. E-posta Pazarlama: Ürünleri tanıtmak, haberleri paylaşmak veya müşterilerin ilgisini çekmek için bir abone listesine hedefli mesajlar göndermek.
4. Sosyal Medya Pazarlaması: Kitlelerle bağlantı kurmak, içeriği tanıtmak ve marka bilinirliği oluşturmak için Facebook, Twitter, Instagram ve LinkedIn gibi platformları kullanmak.
5. İçerik Pazarlaması: Belirli bir kitlenin dikkatini çekmek ve ilgisini çekmek için blog yazıları, videolar ve infografikler gibi değerli içerikler oluşturmak ve paylaşmak.
6. Satış Ortaklığı Pazarlaması: Ürün ve hizmetleri tanıtmak için, genellikle bu iştirakler tarafından üretilen satışları takip eden benzersiz bağlantılar aracılığıyla iştiraklerle ortaklık kurmak.
7. Çevrimiçi Halkla İlişkiler: Bir markanın çevrimiçi itibarını yönetmek ve dijital kanallar aracılığıyla medya kuruluşları, influencer'lar ve müşterilerle etkileşim kurmak.
8. Web Analitiği: Google Analytics gibi araçlarla Web sitesi trafiğini takip ve analiz ederek kullanıcı davranışlarını anlamak ve çevrimiçi stratejiler geliştirmek.

Bu araçlar online pazarlamanın temelini oluşturarak işletmelerin hedef pazarlarına çeşitli yollarla ulaşmasına ve onlarla etkileşim kurmasına olanak tanımaktadır.

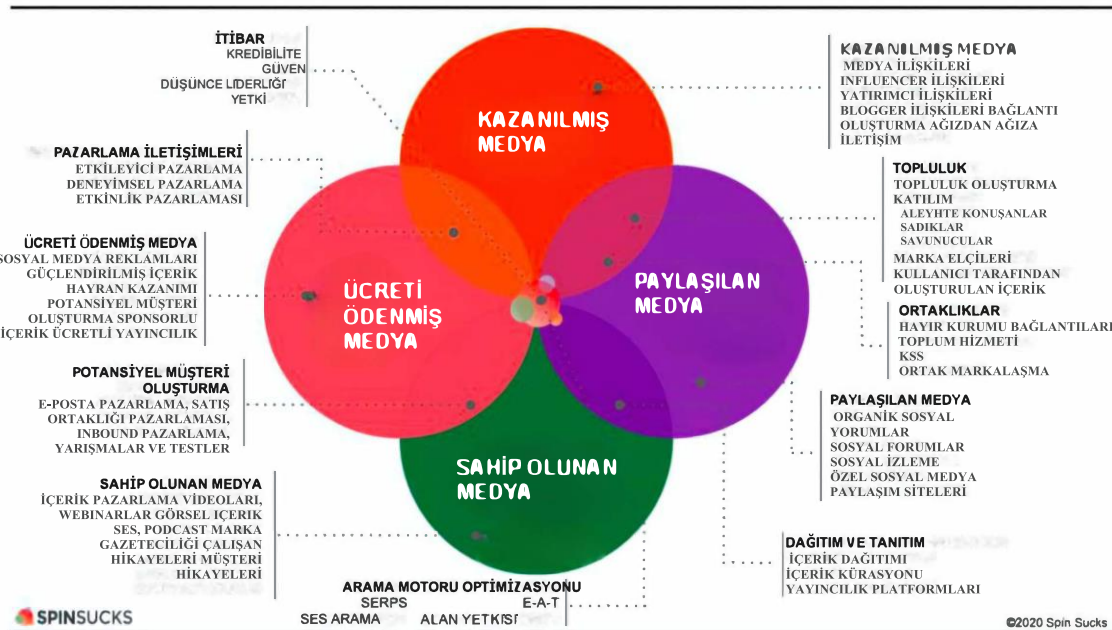
Hedef kitleye ulaşmanın daha önce hiç olmadığı kadar çok yolunun olduğu, markaların dijital reklamlar, sosyal medya platformları, geleneksel medya veya yüz yüze etkileşimler gibi birden fazla temas noktası aracılığıyla iletişim kurduğu bir dünyada, her kanalın aynı temel değerleri ve hedefleri pekiştirdiğinden emin olmak büyük önem taşımaktadır. Doğru pazarlama kararlarını vermek, en uygun kanalları seçmek veya hangi mesajların en etkili olacağını belirlemek gibi durumlar kimi zaman oldukça zordur. Markalar genellikle doğrudan pazarlama, halkla ilişkiler, satış promosyonları ve dijital pazarlama için farklı ajanslarla çalışmayı

tercih etmekte ve bu da bu unsurlar arasında fiziksel ya da sanal bariyerler oluşturarak koordinasyondan yoksun bir dizi faaliyet yaratmaktadır. Bunun sonucunda, farklı logo ve slogan versiyonları, çeşitli renk ve görseller ile uyumsuz konumlandırma stratejileri ortaya çıkarırken koordinasyonsuz ve entegre olmayan bu yaklaşımlar, markaların kaynaklarını ve zamanlarını verimsiz bir şekilde kullanmalarına ve belirlenen hedeflerin gerisinde kalmalarına yol açabilmektedir (Key ve Czaplewski, 2017, s.326). Günümüzün karmaşık iletişim ortamında etkili bir şekilde yol almak için, bütünlük pazarlama iletişimi yaklaşımının benimsenmesi, yukarı yönlü bir pazarlama stratejisinin tasarlanması ve uygulanmasında güçlü bir çözüm olarak ortaya çıkmaktadır.

1.2.PESO Modeli

Bütünlük Pazarlama İletişimi (BPİ), kitlelerin etkin bir şekilde ilgisini çekmek için birden fazla kanalda tutarlı ve birleşik bir mesaj vermenin gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu çerçevede, Ücreti ödenmiş, Kazanılmış, Paylaşılan ve Sahip olunan medyadan oluşan PESO modeli, kuruluşların çeşitli medya türlerinden stratejik olarak yararlanmaları için yapılandırılmış bir yaklaşım sağlamaktadır. Pazarlamacılar, PESO modelini BPİ stratejilerine dahil ederek marka görünürlüğünü artırmakta ve daha derin kitle bağlantılarını teşvik etmekte, sonuçta daha güçlü marka sadakati ve bağlılığı sağlayabilmektedirler. PESO modeli, halkla ilişkiler temelli pazarlama yaklaşımlarında da etkin bir şekilde kullanılan ve markalara geniş kapsamlı bir strateji sunan yeni bir model olarak öne çıkmaktadır. İlk olarak Gini Dietrich tarafından halkla ilişkiler profesyonellerini yazılı basın, radyo, yayın ve dijitalde geleneksel medya satın alımına bağlı kalmaktan vazgeçmeye teşvik etmek amacıyla geliştirilmiştir (Mansika, 2018, s.11). Gini Dietrich "Spin Sucks" adlı web sitesi için geliştirdiği bu modeli, 2014 yılında yayımlanan aynı isimli kitabıyla telif altına almıştır. Ancak, Don Bartholomew 2010 yılında yayımladığı bir makalesinde ilk kez PESO modelini tanıtmış; Bartholomew, araştırma, ölçüm ve değerlendirme zorluklarına odaklanarak, ücretli, kazanılmış ve paylaşılan medya unsurlarını içeren entegre bir model oluşturmuştur (Özer, 2022,s.117). İçerik pazarlaması, inbound pazarlama ve sosyal medya pazarlaması giderek daha fazla ilgi görmeye başlamış ve PESO modeli şirketlerin pazarlama iletişimi stratejilerini planlamaları için yaygın bir yol haline gelmiştir.

Şekil 2: Dietrich'in Peso Modeli (<https://spinsucks.com/communication/peso-model-breakdown/>)

Ücreti ödenmiş medya (Paid media): Kuruluşlar ve kitle iletişim araçları arasında ticari olarak sözleşmeye bağlanan geleneksel reklam ve diğer içerik biçimlerini ifade etmektedir (Macnamara ve diğ., 2016, s.377). Markanın ödeme yapması gereken banner, görüntülü reklam, Tıklama Başına Ödeme (PPC), reklam ve sponsorluk gibi medya ve platformlara içerik yerleştirilmesini ifade eden ücretli ödenmiş medya, ayrıca TV reklamcılığı, basılı reklamcılık, sponsorlu içerik, açık hava reklamcılığı gibi dijital olmayan medyayı da içermektedir (ElSherbini, 2023, s.67).

Kazanılmış Medya (Earned Media): Bir marka, ürün veya hizmet hakkında başka birinin oluşturduğu medya, makaleler, röportajlar, sosyal medya reklamları, incelemeler ve bu marka, ürün veya hizmete atıfta bulunan diğer çevrimiçi içerikler gibi, sizin oluşturmadığınız veya ücretini ödemediğiniz her türlü içeriktir. (Gunelius 2017). Kazanılmış medya, doğrudan şirket tarafından değil, ağızdan ağıza iletişim söz konusu olduğunda müşteriler veya geleneksel medya tanıtımı söz konusu olduğunda gazeteciler gibi diğer kuruluşlar tarafından oluşturulan medya faaliyetlerini ifade etmektedir. Pazarlama faaliyetleri kazanılmış medya faaliyetlerinin oluşturulmasına yardımcı olabilmekte ancak pazarlamacılar bu faaliyetleri doğrudan oluşturamamaktadır (Stephen ve Galak, 2012, s.628).

Paylaşılan Medya (Shared Media): Takipçilerin, arkadaşların ve abonelerin katkıda bulunmasına ve yorum yapmasına açık olan medyadır. Bunlar arasında Facebook, Twitter, YouTube, Tumblr, Instagram ve Pinterest gibi uluslararası popüler sosyal medyalar, Çin'deki Sina Weibo gibi ulusal ağlar ve yorumların gönderilmesine izin veren bloglar yer almaktadır (Macnamara ve diğ., 2016, s.378). Günümüzde oluşturulan içerikler, yeni bir reklam biçimi haline gelmiş ve sosyal medyada kullanılan #etiketler, geleneksel reklam sloganlarıyla eşdeğer bir rol oynamaya başlamıştır (Kotler ve ark., 2017: 167). Sadece sosyal ağlara sahip olmak kuruluşlar için yeterli olmamakta; yeni içerik oluşturmak ve hedef kitleyi bunu paylaşmaya teşvik etmek önemli bir çaba gerektirmektedir. İçerik sosyal medyada paylaşıldıktan sonra, yorumlar ve yeniden paylaşımlar gibi etkileşimler kitleye bağlı olmakla beraber sonuç olarak, sahip olunan, kazanılan ve ödenen medyanın tümü paylaşılan medyaya dönüşebilmektedir (Özer, 2022, s.119).

Sahip Olunan Medya (Owned Media): PESO modelinin dördüncü medya türü olarak tanımlanmakta ve bir şirketin tam kontrolüne sahip olduğu medya platformlarını ifade etmektedir. Markalar, hangi içerikleri, hangi kanallar aracılığıyla ve ne zaman ücretsiz olarak yayınlayacaklarına kendileri karar verdikleri için içerik pazarlaması açısından oldukça önemlidir (Kadriu, 2019). Bu medya türü, şirketin kendi web sitesi, blog, haber bültenleri, podcast'ler ve sosyal medya kanalları gibi platformlarda yayınladığı içerikleri kapsamaktadır. Sahip olunan medya, markanın doğrudan mesajlarını iletebileceği ve kendi stratejik amaçları doğrultusunda içerik oluşturabileceği bağımsız bir alan sağlarken, diğer medya türleriyle de etkileşim halindedir. Örneğin, ücretli medya, sahip olunan medya kanallarına daha fazla trafik çekebilirken, kazanılmış medya (örneğin bir haberde yer alma), sahip olunan medyada yayımlanan içeriklerin görünürlüğünü ve algısını artırabilmektedir (ElSherbini, 2023, s.68).

2.YÖNTEM

Bu araştırmada, gerçek yaşam örneklerini derinlemesine analiz etmeye imkân tanıyan **nitel bir vaka çalışması** yaklaşımı benimsenmiştir. Bu yöntem, Türk Hava Yolları'nın pazarlama stratejilerini PESO modeli çerçevesinde detaylı ve kapsamlı bir şekilde inceleme fırsatı sunmaktadır. Araştırma, tek bir vakaya odaklanarak, PESO modelinin gerçek dünya koşullarındaki etkinliğini ve uygulanabilirliğini derinlemesine keşfetmeyi amaçlamaktadır. Nihai hedef, Türk Hava Yolları'nın pazarlama başarısını sağlamak için Ücretli ödenmiş, Kazanılmış, Paylaşılan ve Sahip Olunan medya stratejilerini nasıl entegre bir biçimde kullandığını derinlemesine anlamaktır.

2.1. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın bu bölümünde, Türk Hava Yolları'nın dijital pazarlama faaliyetlerinin analiz edilmesine odaklanılacaktır. Bu çerçevede:

Kampanyalar: Türk Hava Yolları'nın yürüttüğü dijital pazarlama kampanyalarının analizi çerçevesinde sosyal medya kampanyaları, e-posta pazarlama stratejileri ve çevrimiçi reklamlar incelenecektir.

Sosyal Medya: Türk Hava Yolları'nın Instagram, Facebook, Twitter ve LinkedIn gibi platformlardaki varlığının analiz edilmesiyle kitleleriyle nasıl etkileşim kurduklarına, paylaştıkları içerik türüne ve marka ile takipçileri arasındaki etkileşime odaklanılacaktır.

Basın Bültenleri: Türk Hava Yolları tarafından yayımlanan basın bültenleri, şirketin pazarlama stratejileri, yeni kampanyaları ve önemli gelişmeleri hakkında resmi bilgiler sunacağı ve bu bültenlerin, markanın medya ile nasıl iletişim kurduğunu ve mesajlarını nasıl yapılandığı anlamak açısından önemli bir kaynak teşkil edeceği düşünülmektedir.

Web Sayfaları: Türk Hava Yolları'nın resmî web sayfaları ve dijital varlıkları, sahip olunan medya kategorisinde değerlendirilecektir. Bu inceleme ile web sitesindeki içeriklerin marka kimliği ve mesaj tutarlılığı ile ne kadar uyumlu olduğu ve pazarlama stratejilerine nasıl hizmet ettiği ortaya konacaktır.

Reklamlar: Türk Hava Yolları'nın ücretli medya kullanımının analiz edilmesi hem çevrimiçi hem de çevrimdışı platformlarda kullanılan reklam içeriklerinin incelenmesini içerecektir. Reklam mesajlarının, farklı kanallarda ne kadar tutarlı bir şekilde iletiildiği ve bu tutarlılığın marka algısına nasıl katkı sağladığı değerlendirilecektir.

Medya Kapsamı: Kazanılmış medyaya odaklanılarak Türk Hava Yolları'nın haberlerde, sektörel yayınlarda ve influencer iş birlikleri aracılığıyla nasıl yer aldığı araştırılacaktır. Bu kapsamda, markanın medya görünürlüğünün ne kadarının organik olarak kazanıldığı ve bu görünürlüğün pazarlama çabalarına nasıl yansıdığı analiz edilecektir.

PESO modeli, bu çalışma için analitik bir çerçeve görevi görmektedir. Türk Hava Yolları tarafından gerçekleştirilen pazarlama iletişimi faaliyetleri, PESO modelinin dört kategorisi altında incelenecek ve THY'nin hedef kitlesine iletmek istediği ana mesajlar tespit edilecek ve bu ana mesajlarla ilgili tutarlı bir strateji yürütüp yürütmediği incelenecektir.

3. VAKA ÇALIŞMASI: TÜRK HAVA YOLLARI

3.1. Vaka Çalışması Arka Planı: Türk Hava Yolları

Türk Hava Yolları (THY), geniş küresel erişimi ve üstün uçak içi hizmetleri ile tanınan Türkiye'nin ulusal bayrak taşıyıcısıdır. 1933 yılında kurulan havayolu, hizmet verdiği destinasyonlar bakımından dünyanın en büyük havayolu şirketlerinden biri haline gelmiştir. 20 Mayıs 1933'te 5 uçak ve 30'dan az çalışanla başlayan yolculuğu ilk yurtdışı uçuşunu 1947'de İstanbul'dan Atina'ya gerçekleştirirken 1951'de 33 uçaktan oluşan filosuyla Lefkoşa, Beyrut ve Kahire gibi yeni noktalara uçmaya başlamıştır. Avrupa, Asya, Afrika ve Amerika kıtalarında 300'den fazla noktaya uçuş gerçekleştiren Türk Hava Yolları, İstanbul'u kıtalar arası bağlantılı uçuşlar için önemli bir küresel merkez haline getirmektedir (www.turkishairlines.com).

Türk Hava Yolları'nın hedef kitlesine iletmek istediği mesajların en öz şekli olarak değerlendirilebilecek olan iletileri; sloganları, marka kimliğini ve değerlerini aktarmak için stratejik olarak hazırlanmıştır. En dikkat çekici sloganları şunlardır:

“Dünyayı Genişlet (Widen Your World)”: Bu slogan, havayolunun geniş destinasyon ağını vurgulayarak yolcuları yeni kültürler ve deneyimler keşfetmeye teşvik etmektedir. Türk Hava Yolları'nın insanları küresel olarak birbirine bağlamadaki rolünü yansıtmaktadır.

“Küresel Olarak Senin (Globally Yours)”: Bu ifade, kapsayıcılık ve aidiyet fikrini pekiştirerek Türk Hava Yolları'nın dünyanın her yerinden çok çeşitli yolculara hitap ettiğini göstermektedir.

Yine benzer şekilde Türk Hava Yolları'nın kendi web sayfası incelendiğinde kendini “1933 yılında başlayan bir gökyüzü serüveni”, “Kıtaları aşan başarı öyküsü”, Dünyanın her yanında ayrıcalıklı hizmet”, “Standartları göklere çıkaran seyahat deneyimi”, “Dünyanın en çok ülkesine uçan havayolu” gibi cümlelerle tanıtarak Türk Hava Yolları, geniş destinasyon ağı ile yeni kültürler keşfetmeye davet ettiği, kapsayıcı kimliğiyle farklı kökenlerden yolculara hitap ettiği, mükemmel hizmet anlayışıyla yüksek kaliteli deneyimler sunduğu, köklü bir geçmişe ve başarı hikayelerine sahip olduğu ve standartları yükselten seyahat deneyimi vaadiyle müşteri memnuniyetini ön planda tuttuğu mesajlarını

vermektedir (www.turkishairlines.com). Çalışmanın uygulama kısmında Türk Hava Yollarının iletişim faaliyetlerinin bu mesajlarla uyumu ve bütünlüğü PESO modeli çerçevesinde değerlendirilecektir.

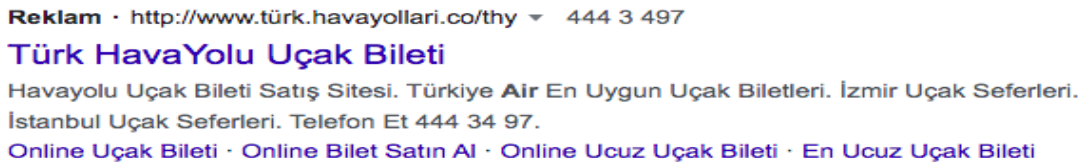
3.2. PESO Modelinin Uygulanması

Tek bir vakaya odaklanarak, PESO modelinin gerçek dünya koşullarındaki uygulanabilirliğini derinlemesine keşfetmeyi ve Türk Hava Yolları'nın entegre pazarlama stratejisinin bir parçası olarak PESO (Paid, Earned, Shared, Owned) modelini nasıl başarıyla uyguladığını incelemek amacıyla gerçekleştirilen çalışmada Türk Hava yollarının bütünlük pazarlama iletişimi faaliyetleri PESO modelini oluşturan medya türleri üzerinden analiz edilecek ve hedef kitleye iletilmek istenen mesajlarda bütünlük sağlanıp sağlanmadığı araştırılacaktır.

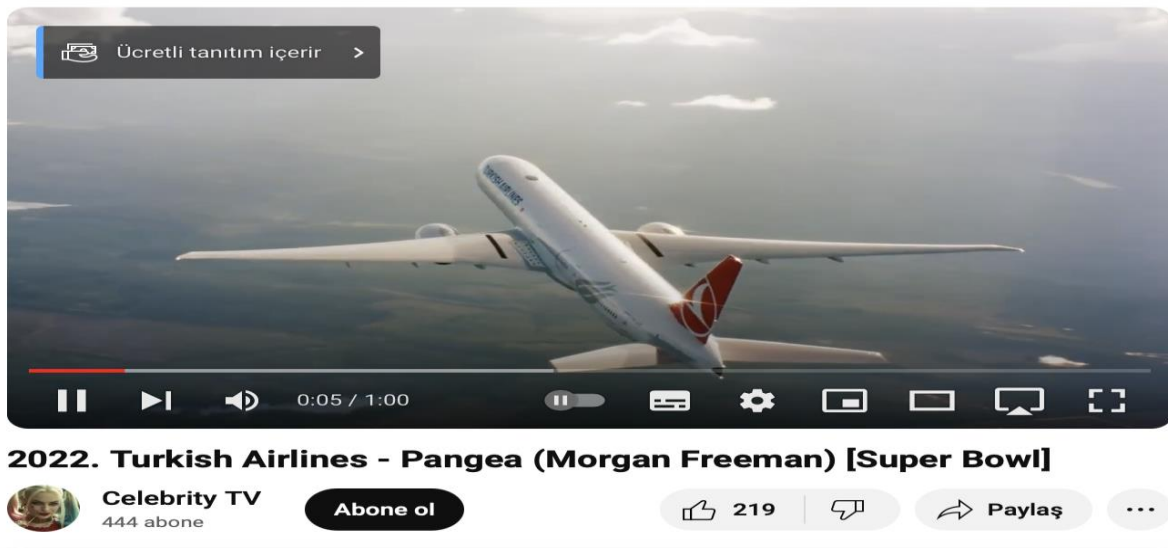
3.2.1. Ücretli Ödenmiş Medya (Paid Media) Uygulamaları

Ücretli medya; sosyal medya reklamları, sponsorlu içerikler, tıklama başına ödeme reklamları ve diğer ücretli çevrimiçi reklam ile tanıtım yöntemlerini kapsamaktadır. THY'nin ücretli medya uygulamaları incelendiğinde sponsorluklarından ötürü yayınlanan reklamlarının, sosyal medyada ve geleneksel medya kanallarında yayınlanan reklamlarının sayıca oldukça fazla ve güncel olduğu görülmektedir. Özel günler için hazırlanmış olan reklamların yanında (Çanakkale Zaferi gibi) slogan değişiklikleri, uçak sayılarındaki artış, farklı ülkelere başlayan uçuşlar gibi konularda reklamlara rastlanmaktadır. İncelenen reklamlar neticesinde farklı platformlarda farklı niteliklere sahip reklamlarda, sloganlarla ve hedef kitleye iletilmek istenen mesajlarla son derece tutarlı bir iletişim stratejisi yürütüldüğü tespit edilmiştir.

Şekil 3: Türk Hava Yolları Google Sponsorlu Reklamı

Şekil 4: Türk Hava Yolları Super Bowl YouTube Reklamı

Şekil 5: Türk Hava Yolları Super Bowl YouTube Reklamı (“Diğer tüm havayollarından daha fazla ülkeyi birbirine bağlıyoruz”)

2022. Turkish Airlines - Pangea (Morgan Freeman) [Super Bowl]

Celebrity TV
444 abone

Abone ol

219

Paylaş

Paylaş

...

3.2.2. Kazanılmış Medya (Earned Media)

Kazanılmış medya, bir marka, ürün veya hizmet hakkında üçüncü taraflarca oluşturulan medya makaleleri, blog yazıları, röportajlar, sosyal medyada bahsedilmeler ve incelemeler gibi her türlü içerik veya tanıtım anlamına gelmektedir. Türk Hava Yolları'nın kazanılmış medya uygulamaları araştırıldığında dijital medya kendisine geniş bir yer bulduğu, farklı kişi ve kanalların kendisinden sıkça bahsettiği, markaya ilişkin değişikliklerin veya güçlü tarihi geçmişinin üçüncü kişiler tarafından da paylaşıldığı göze çarpmaktadır. Örneklerin şekil 6,7,8, ve şekil 9'da görülmektedir.

Şekil 6: Marketing Türkiye dergisinde yer alan THY haberi ve tarihi geçmişe vurgu yapan reklam filmi tanıtımı

Marketing Türkiye

Haberler ▼ Yaratıcı İşler Dergiler Etkinlikler Söyleşiler

Marketing Türkiye

Haberler ▼ Yaratıcı İşler Dergiler Etkinlikler Söyleşiler

THY'nin reklamı da kanatlanmış

Ali SAYDAM — 15 Temmuz 2023 · 4 dk okuma

[f](#) [t](#) [in](#) [w](#) [e](#)

Geçen ayların "en iyi" reklam filmlerinden biri hiç şüphesiz Türk Hava Yolları'nın (THY) 90. yılı için hazırlanan yapımdı. Örneklerine beyaz perde rastladığımız bir tema olsa da bu kez öyle bir titizlikle ve sanat gücüyle hazırlanmış ki; mesajını doğrudan doğruya hem akıldan hem de gönülden verebilen çok başarılı bir anlatım ortaya çıkmış...

Birkaç saniye görülen figüranların, 1933 yılına ait

Türkiye'nin Kanatları - Türk Hava Yolları'nın 90. YASINDA

izlemek için: [YouTube](#)

"Tribal Worldwide İstanbul" reklam ajansı imzalı filmin yönetmenliğini Serdar Dönmez, görüntü yönetmenliğini ise Danimarkalı Kasper Wind üstlenmiş. Yapımı 2 ay süren filmde kullanılan THY'nin resmi ilk uçaklarından olan "Curtiss Kingbird D2" model uçak, bu proje için gerçek boyutlarıyla yeniden inşa edilmiş. Maket uçağın genel müdürlük binası bahçesinde hatıra olarak sergilenmesi de hedefleniyormuş.

Kaynak: www.marketingturkiye.com.tr

Şekil 7: Hürriyet gazetesi ve Forum Donanım Haberde yer alan THY haberleri

Kaynak: www.hurriyet.com.tr, <https://forum.donanimhaber.com>

Şekil 8: Instagram'da farklı kaynaklar tarafından yapılan Türk Hava Yolları'na ilişkin paylaşımlar

Kaynak: Instagram

Şekil 9: X (Twitter) platformunda üçüncü taraflarca yapılmış THY paylaşımları

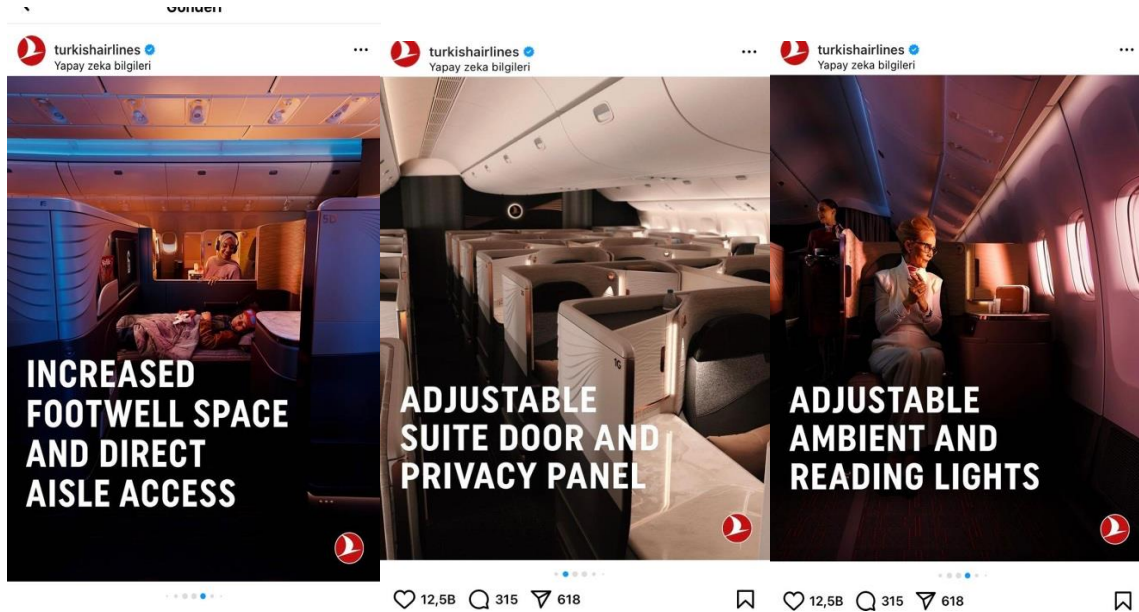

Kaynak: X (Twitter)

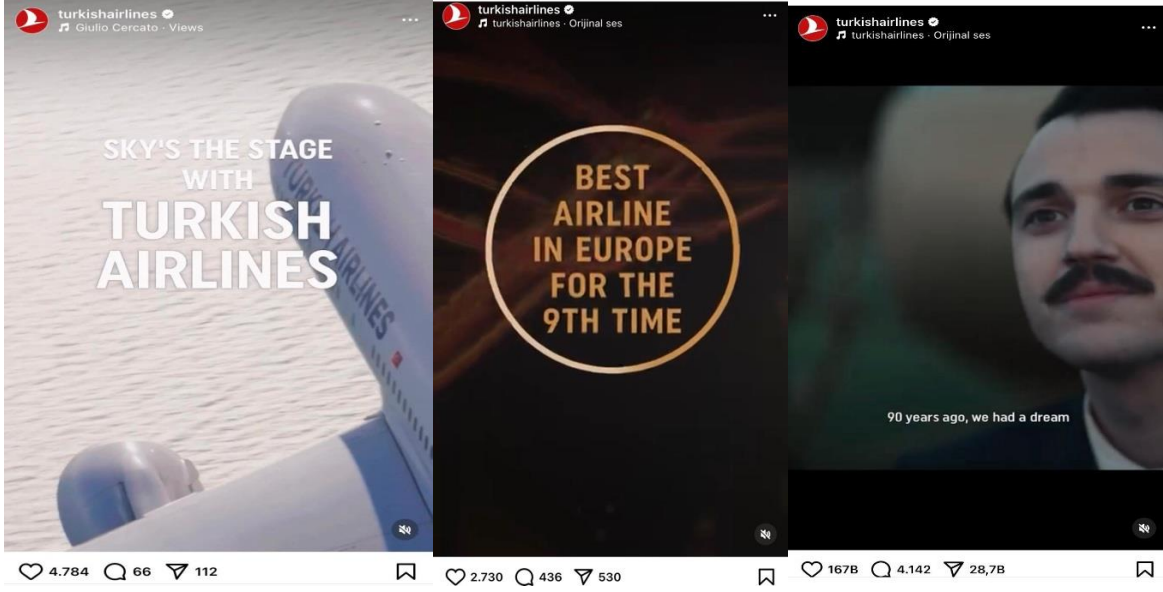
3.2.3. Paylaşılan Medya (Shared Media)

Paylaşılan medya, genellikle Facebook, Twitter, Instagram ve LinkedIn gibi sosyal medya platformları aracılığıyla kullanıcılar tarafından paylaşılan içeriği ifade etmektedir. Kullanıcı tarafından oluşturulan içeriği, sosyal medya etkileşimini (beğeniler, paylaşımlar ve yorumlar gibi) ve influencer işbirliklerini içermektedir. Bu bağlamda Türk Hava Yolları'nın Instagram, Facebook, YouTube, X (Twitter) platformlarındaki paylaşımları incelenecektir.

Şekil 10: THY Instagram Paylaşımları-1

Şekil 11: THY Instagram Paylaşımları-2

Şekil 12: THY Facebook Paylaşımı-1

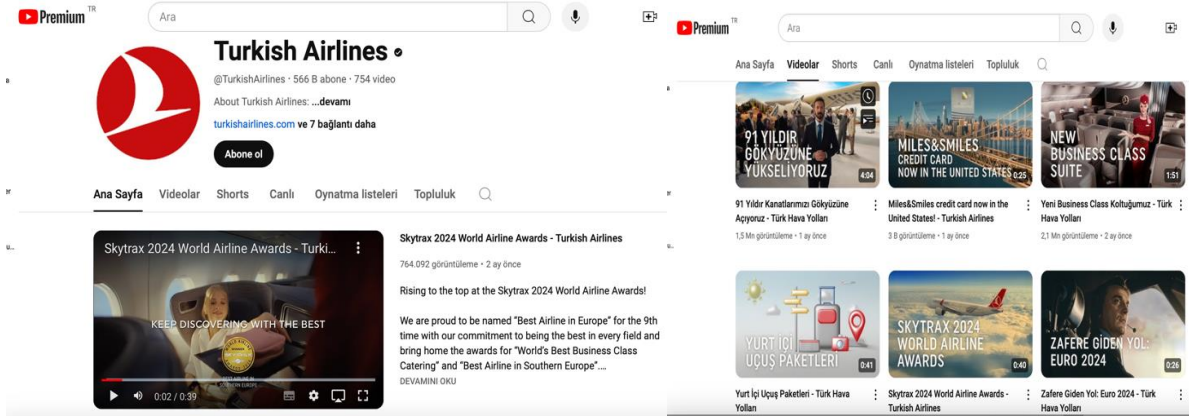
Şekil 13: THY Facebook Paylaşımı-2

Şekil 14: THY X(Twitter) Paylaşımları

Şekil 15: THY YouTube Paylaşımları

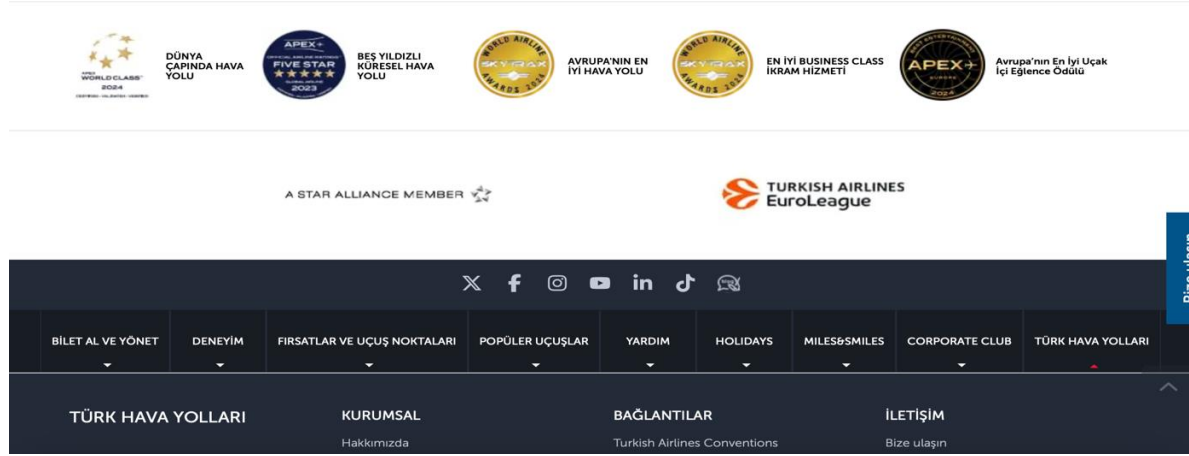

Türk Hava Yollarının sosyal medya ortamları olan Instagram, Facebook, X (Twitter) ve YouTube hesapları incelendiğinde; son derece güncel paylaşımlara yer verildiği, zengin içerik paylaşımı oluğu, paylaşımların birbirini destekleyen nitelikte olduğu, her bir platformda müşteri odaklılık, dünyanın en fazla yerine uçan hava yolu olma özelliği, kıtaları aşan bir öyküsünün olduğu, yüksek standartlar gibi özellikler vurgulanarak verilmek istenen temel mesajların bu paylaşımlarla da altının çizildiği görülmektedir. Bu bağlamda Türk Hava Yolları'nın sosyal medyayı bütünleşik pazarlama iletişiminin etkili bir parçası olarak kullandığı söylenebilmektedir.

3.2.4. Sahip Olunan Medya (Owned media)

Sahip olunan medya, markanın kontrol ettiği web sitesi, blog ve e-postalar gibi dijital platformlarda ürettiği içeriklerden oluşmaktadır. Bu içerikler, marka bilinirliğini artırma amacı taşımakta ve ücretli medya çalışmalarından bağımsız olarak markanın sesini duyurmasına olanak sağlamaktadır. Sahip olunan medya bağlamında çalışmada Türk Hava Yolları'nın Web sitesi ve blog sayfası incelenmiştir. İnceleme neticesinde Türk Hava Yolları'nın başarılı tasarlanmış bir web sitesi olduğu, alınan ödüllere yer verilerek hedef kitlenin de başarılarından haberdar edildiği, Türk Hava Yolları'nın sloganlarının ve mesajlarının güçlü ve sağlam bir zemine oturduğu, web sayfasında linklerle THY'ye ilişkin farklı bilgi ve sayfalara yönlendirmeler olduğu, web sitesinin ve blog sayfasının diğer sosyal medya kanallarıyla paralellik gösterdiği ve uyum içinde olduğu, hedef kitleye yüksek standartlar sunan, güçlü bir tarihe sahip, Avrupa'nın en iyi, dünyanın en iyilerinden olduğu mesajlarının sahip olunan medya kanallarıyla da hedef kitleye etkili şekilde iletiliği belirlenmiştir.

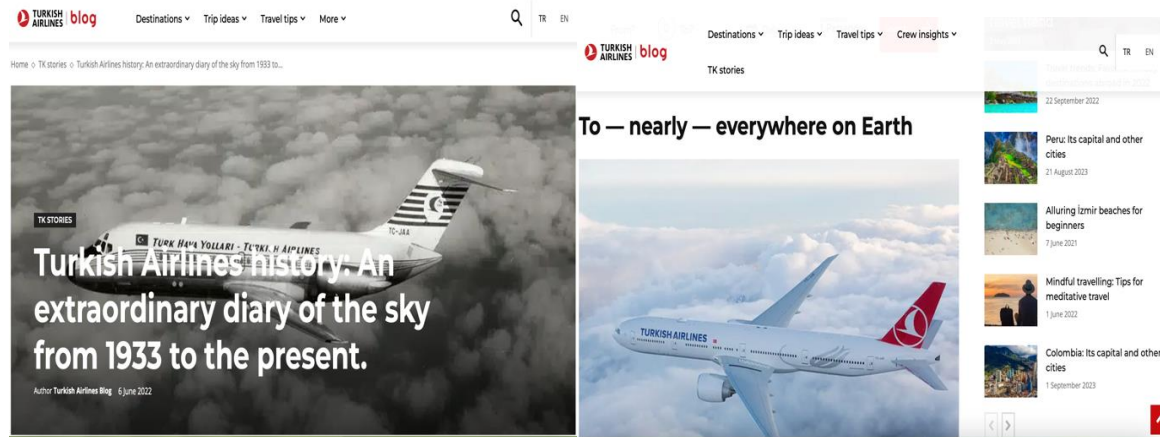
Şekil 16: THY WEB Sitesi-1

Şekil 17: THY WEB Sitesi-2

Şekil 18: THY Blog

SONUÇ

Çağdaş pazarlamada, marka iletişimi parçalı medya ortamlarında ve birden fazla platformda yürütülmekte, bu da tutarlı ve uyumlu bir mesajın oluşturulmasını markalar için stratejik bir zorunluluk haline getirmektedir. Bu gereklilik temelde bütünleşik pazarlama iletişimi (BPI) ilkelerine dayanmaktadır. Bütünleşik pazarlama stratejileri, marka mesajlarının bütünsel bir şekilde iletilmesini sağlamak için çeşitli pazarlama kanallarını ve taktiklerini koordine etmektedir. Hedef kitlenin

markayla hangi platform üzerinden etkileşime geçtiği önemli olmaksızın aynı tutarlı mesajla karşılaşmaları sağlanmaktadır. Bu tutarlılık sadece marka güvenini pekiştirmekle kalmayıp aynı zamanda müşteri sadakatini ve marka farkındalığını da artırmaktadır. Bu çerçevede, PESO modeli (Paid, Earned, Shared, Owned) bütünleşik pazarlama stratejilerinin uygulanması için güçlü bir araç olarak ortaya çıkmaktadır. Markalar, bu dört medya türünden sistematik olarak yararlanarak iletişim çabalarını etkili bir şekilde düzenleyebilmekte, her etkileşimin amaçlanan mesajla yankılanmasını ve birleşik bir marka kimliğine katkıda bulunmasını sağlayabilmektedir.

Bu çalışma, Türk Hava Yolları'nın (THY) bütünleşik pazarlama stratejisinin PESO modeli (Ücretli, Kazanılmış, Paylaşılan ve Sahip olunan medya) üzerinden kapsamlı bir analizini sunmaktadır. İnceleme, THY'nin marka görünürlüğünü artırmak, farklı kitlelerle etkileşim kurmak ve tutarlı mesajlar iletmek için her bir medya türünü etkin bir şekilde kullandığını ortaya koymaktadır. Hedefli reklamlar ve sponsorluklar da dahil olmak üzere ücretli medya stratejileri, THY'nin çeşitli platformlarda güçlü bir varlık sürdürme konusundaki kararlılığını göstermekte ve havayolunun önemli anlarda kitlesine etkili bir şekilde ulaşmasını sağlamaktadır. Kazanılmış medya analizi, markanın havacılık sektöründeki güçlü itibarını ve tarihsel önemini yansıtan üçüncü taraf onaylarının ve mention'larının önemli rolünü vurgulamaktadır. Ayrıca, paylaşılan medyanın incelenmesi THY'nin Instagram, Facebook, X (Twitter) ve YouTube gibi sosyal medya platformlarında müşterilerle proaktif bir şekilde etkileşime geçtiğini göstermektedir. Kullanıcılar tarafından oluşturulan zengin içerik ve etkileşimler, markanın yüksek hizmet standartları söylemini güçlendirmekte ve havayolunun takipçileri arasında topluluk ve sadakat oluşturma becerisini ortaya koymaktadır. Son olarak, sahip olunan medyanın incelenmesi, THY'nin mesajlarını kontrol etmek ve marka kimliğini güçlendirmek için web sitesi ve blogundan nasıl yararlandığını göstermektedir. Havayolunun içeriğinin çeşitli platformlarda uyumlu hale getirilmesi, temel değerlerini ve kaliteli hizmet taahhütlerini etkili bir şekilde aktaran tutarlı bir iletişim stratejisi sağlamaktadır.

Genel olarak, Türk Hava Yolları'nın PESO modelini ustalıkla entegre etmesi, pazarlama iletişiminde yönelik çok yönlü bir yaklaşımın, rekabetçi bir küresel pazarda marka bilinirliğini ve müşteri bağlılığını nasıl önemli ölçüde artırabileceğini göstermektedir. THY yenilikler yapmaya ve erişim alanını genişletmeye devam ettikçe, bu çalışmadan elde edilen içgörüler, havayolu sektöründe ve ötesinde bütünleşik pazarlama stratejilerinin etkisini anlamak için değerli bir referans olacaktır.

Sonuç olarak Türk Hava Yolları'nın medya stratejisi, markanın etkili bir şekilde konumlandırılmasına ve hedef kitle ile güçlü bir bağ kurulmasına yardımcı olmaktadır. PESO modeli, THY'nin pazarlama iletişiminin bütünsel bir parçası olarak, markanın hedef kitlesine iletmek istediği mesajların tutarlılıkla iletilmesini sağlamakta marka imajını pekiştirerek müşteri memnuniyetini artırmaya yönelik etkili içerikler sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Broderick, Amanda ve Pickton, David (2005). *Integrated marketing communications*. Pearson Education UK.

Caywood, Clarke, Schultz, Don ve Wang, Paul (1991). *Integrated Marketing Communications: A Survey of National Consumer Goods Advertisers: Research and Report*, Northwestern University Medill School of Journalism, Evanston, Illinois.

Cornelissen, Joep P., Andrew R. Lock ve Gardner, Hanne (2001). "The organisation of external communication disciplines: an integrative framework of dimensions and determinants." *International Journal of Advertising* 20., s.67-88. <https://doi.org/10.1080/02650487.2001.11104877>

- Cornelissen, Joep P. (2001). "Integrated marketing communications and the language of marketing development." *International Journal of Advertising* 20(4), ss.483-498. <https://doi.org/10.1080/02650487.2001.11104907>
- Duncan, Tom ve Moriarty, Sandra (1998). "A communication-based marketing model for managing relationships." *Journal of marketing* 62(2), ss.1-13. <https://doi.org/10.1177/002224299806200201>
- ElSherbini, Nesrin N. (2023). "Strategic Digital Content Marketing: The PESO Model in Practice." *Journal of Public Relations Research Middle East/Magallat Bhut Al-Laqaat Al-Amh-Al-Srq Al-Aust* 47, ss.60-86.
- Gunelius, Susan (2017). Which Marketing Communications Model Should You Choose? *Luettavissa*: <https://www.entrepreneur.com/article/298302>
- Grove, Stephen, Carlson, Les ve Dorsch, Michael (2002). "Addressing Services' intangibility through integrated marketing communication: an exploratory study", *The Journal of Services Marketing*, 16 (5), s.393-411. <https://doi.org/10.1108/08876040210436876>
- Hartley, Bob ve Pickton, Dave (1999). "Integrated marketing communications requires a new way of thinking." *Journal of marketing Communications* 5.2, s.97-106. <https://doi.org/10.1080/135272699345699>
- Key, Thomas Martin ve Czaplewski, Andrew J. (2017). "Upstream social marketing strategy: An integrated marketing communications approach." *Business Horizons* 60.3, s.325-333. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2017.01.006>
- Kitchen, Philip J. ve Burgmann, Inga (2010). "Integrated marketing communication." *Wiley international encyclopedia of marketing*, s.1-23.
- Kliatchko, Jerry (2005). "Towards a new definition of integrated marketing communications (IMC)", *International Journal of Advertising*, 24 (1), s.7-33. <https://doi.org/10.1080/02650487.2005.11072902>
- Kotler, Philip, Kartajaya, H. ve Setiawan, I. (2017). *Pazarlama 4.0 Gelenekselden Dijitale Geçiş, Optimist Yayınları, İstanbul.*
- Macnamara, Jim, Lwin, M., Adi, A., ve Zerfass, A. (2016). 'PESO' media strategy shifts to 'SOEP': Opportunities and ethical dilemmas. *Public Relations Review*, 42(3), ss.377-385. <https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2016.03.001>
- Mansikka, Sini (2018). *Markkinointiviestinnän suunnitelma Imatran Kylpylä Fitnekselle [Marketing communication plan for Imatra Kylpylä Fitness]*. (Master Thesis, Haaga-Helia University of Applied Sciences, Finland). Retrieved on 23 June, 2024, from <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/143785/markkinointiviestinnan%20suunnitelma.pdf?sequence=1>
- Ma'ruf, Said (2024). "Integrated Marketing Communication: A Literature Review." *Jurnal Intelek Dan Cendikiawan Nusantara* 1(1), ss.511-519. E-ISSN : 3046-4560
- McGrath, John M. (2005). "IMC At A Crossroads: A Theoretical Review And A Conceptual Framework For Testing." *Marketing Management Journal* 15(2), 55-66.
- Nowak, Glen J. ve Phelps, Joseph (1994). "Conceptualizing the integrated marketing communications' phenomenon: An examination of its impact on advertising practices and its implications for advertising research." *Journal of Current Issues & Research in Advertising* 16(1), ss.49-66. <https://doi.org/10.1080/10641734.1994.10505012>

Oancea, Olimpia; Dutu, Amalia; Diaconu, Mihaela ve Brinzea, Mihaela (2016). "Integrated Marketing Communication Tools: Traditional vs. Modern." *Journal of Emerging Trends in Marketing and Management* 1(1), ss.156-166.

Özer, Deniz (2022). "Bütünleşik Halkla İlişkiler Stratejisi: Peso Modelinin Hava Yolları Örneğinde İncelenmesi", *Havacılıkta Halkla İlişkiler Çalışmaları* (Ed: Özlem Çerçi), Palet Yayınevi: Konya.

Porcu, Lucia, Salvador del Barrio-García ve Kitchen, Philip J. (2012). "How Integrated Marketing Communications (IMC) works? A theoretical review and an analysis of its main drivers and effects." *Communication & Society* 25(1), ss.313-348. <https://doi.org/10.15581/003.25.36183>

Stephen, Andrew T. ve Galak, Jeff (2012). "The Effects of Traditional and Social Earned Media on Sales: A Study of a Microlending Marketplace", *Journal of Marketing Research*, 49 (5), ss. 624-639. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1480088>

Stokes, Rob (2008). *eMarketing: The Essential Guide to Online Marketing*, Quirk eMarketing (Pty) Ltd, ISBN: 978-0-620-50266-5 (<https://uilis.usk.ac.id/oer/files/original/50e0b0690f39ce2772db5e03df648c34.pdf>). ss.1-573.

Tairova, Ma'suma Muhammedrisaevna, Nozima Bayazovna Giyazova ve Aziza Kakhramonovna Dustova (2020). "Goal and objectives of integrated marketing communications." *Economics*, 2, ss.5-7.

www.turkishairlines.com

<https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/thynin-reklami-da-kanatlanmis/>

<https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ugur-cebeci/thy-yine-avrupanin-en-iyisi-42481205>

<https://forum.donanimhaber.com/thy-den-yeni-slogan-widen-your-world--84761637>

A Comparative Research on Artificial Intelligence-Driven Transformations in Business Management: Strategic Applications in Finance, Tourism, Healthcare, Retail, and Manufacturing Sectors

Saadet GÜNDÜZ

Öğretim Görevlisi Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

saadet.gurel@gop.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-7316-096X>

Makale Başvuru Tarihi : 12.09.2024

Makale Kabul Tarihi : 15.10.2024

Makale Yayın Tarihi : 25.10.2024

Makale Türü : Araştırma Makalesi

DOI: 10.5281/zenodo.13968539

Keywords:

Artificial Intelligence Applications, Business Management, Digital Transformation, Sectoral Analysis, Strategic Decision-Making

Abstract

Artificial intelligence (AI) is driving significant transformations across various sectors by enhancing operational efficiency, optimising decision-making processes, and providing personalised customer experiences. This study presents a comprehensive analysis of AI applications in five key sectors: finance, healthcare, retail, manufacturing, and tourism. In the finance sector, AI technologies such as algorithmic trading, robo-advisors, and fraud detection systems are streamlining processes and improving security. Healthcare has witnessed substantial advancements, particularly in medical imaging and personalised treatment. The retail sector benefits from AI through optimised inventory management, personalised marketing strategies, and enhanced customer service via chatbots and recommendation systems. In the manufacturing sector, AI is utilised to improve production processes through automation, predictive maintenance, and quality control, thereby increasing overall productivity and reducing operational costs. Although the tourism sector lags behind other industries in AI adoption, it is leveraging AI technologies to improve customer satisfaction with personalised travel recommendations, dynamic pricing, and virtual guides. The study highlights the similarities and differences in AI applications across these sectors, emphasising that while technologies such as predictive analytics and automation are widely adopted, each industry tailors AI to meet its specific needs. For example, finance and retail focus heavily on customer interaction and data management, while healthcare and manufacturing prioritise operational efficiency and precision. The article concludes by suggesting that, with the revolution in AI technologies, these technologies will increasingly shape industry applications in the future, contributing to the development of sectors by enhancing competitiveness, efficiency, and innovation.

Yapay Zeka Tabanlı Dönüşümlerin İşletme Yönetiminde Karşılaştırmalı Araştırması: Finans, Turizm, Sağlık, Perakende ve Üretim Sektörlerindeki Stratejik Uygulamalar

Özet

Anahtar Kelimeler:

Yapay Zeka Uygulamaları, İşletme Yönetimi, Dijital Dönüşüm, Sektörel Analiz, Stratejik Karar Alma

Yapay zeka (YZ), operasyonel verimliliği artırarak, karar alma süreçlerini optimize ederek ve kişiselleştirilmiş müşteri deneyimleri sunarak çeşitli sektörlerde önemli dönüşümler yaratmaktadır. Bu çalışma, yapay zeka uygulamalarının finans, sağlık, perakende, üretim ve turizm olmak üzere beş ana sektördeki kapsamlı bir analizini sunmaktadır. Finans sektöründe, algoritmik ticaret, robo-danışmanlar ve dolandırıcılık tespit sistemleri gibi YZ teknolojileri, süreçleri kolaylaştırmakta ve güvenliği artırmaktadır. Sağlık sektörü, özellikle tıbbi görüntüleme ve kişiselleştirilmiş tedavi alanında önemli gelişmelere tanık olmuştur. Perakende sektörü, YZ'den envanter yönetiminin optimizasyonu, kişiselleştirilmiş pazarlama stratejileri ve chatbotlar ile öneri sistemleri aracılığıyla gelişmiş müşteri hizmetleri sağlama konularında yararlanmaktadır. Üretim sektöründe ise YZ, otomasyon, öngörücü bakım ve kalite kontrol yoluyla üretim süreçlerini iyileştirmekte, bu sayede genel verimliliği artırmakta ve operasyonel maliyetleri düşürmektedir. Turizm sektörü diğer endüstrilere kıyasla YZ adaptasyonunda geri kalsa da, kişiselleştirilmiş seyahat önerileri, dinamik fiyatlandırma ve sanal rehberler ile müşteri memnuniyetini artırmak için YZ teknolojilerinden faydalanmaktadır. Çalışma, bu sektörlerdeki YZ uygulamalarının benzerliklerine ve farklılıklarına dikkat çekmekte, öngörücü analizler ve otomasyon gibi teknolojilerin geniş çapta benimsenmesine rağmen, her endüstrinin YZ'yi kendi ihtiyaçlarına göre uyarladığını vurgulamaktadır. Örneğin, finans ve perakende sektörleri büyük ölçüde müşteri etkileşimi ve veri yönetimine odaklanırken, sağlık ve üretim sektörü operasyonel verimlilik ve hassasiyeti ön planda tutmaktadır. Makale, YZ teknolojilerindeki devrimle birlikte bu teknolojilerin gelecekte endüstri uygulamalarını daha fazla şekillendireceğini ve rekabet gücünü, verimliliği ve yeniliği artırarak sektörlerin gelişimine katkı sağlayacağını öne sürerek sonuçlanmaktadır.

1. INTRODUCTION

Artificial intelligence (AI) has emerged as one of the most transformative technologies of the 21st century, driving profound changes across various sectors. Its ability to enhance data-driven decision-making, increase operational efficiency, and personalise customer experiences has made AI a strategic asset in business environments (Davenport & Ronanki, 2018). Consequently, AI's adoption is expanding beyond technology companies and into a wide range of industries, including finance, healthcare, retail, manufacturing, and tourism. This growing trend presents significant opportunities for both large enterprises and small to medium-sized businesses, while also reshaping the competitive dynamics within these sectors (Agrawal, Gans & Goldfarb, 2018).

The finance sector, as one of the early adopters of AI, has integrated AI-driven solutions into critical functions such as risk management, customer service, data analysis, and fraud detection. AI-powered technologies, such as credit risk assessment systems, algorithmic trading, and robo-advisors, not only improve operational efficiency but also enhance customer satisfaction and security (Ngai et al., 2011; Li et al., 2023). In healthcare, AI has driven significant advancements in diagnostic and treatment processes, particularly in areas such as medical imaging and personalised medicine (Jiang et al., 2017). AI systems enable more accurate and timely diagnoses by analysing large volumes of medical data, resulting in improved patient outcomes (Esteva et al., 2017; Topol, 2019).

In the retail sector, AI plays a pivotal role in optimising customer experiences, improving inventory management, and developing personalised marketing strategies (Grewal, Roggeveen & Nordfält, 2017). Through the use of AI-enabled data analysis and predictive algorithms, retailers gain deeper insights into consumer preferences, allowing them to make more informed decisions (Oosthuizen et al., 2021). Similarly, the manufacturing sector benefits from AI's capabilities in automation, predictive maintenance, and the optimisation of production processes. AI-driven technologies help reduce downtime, increase production speed, and lower operational costs, thus enhancing overall efficiency (Kusiak, 2018; Zhao et al., 2020).

The tourism sector, while slightly behind in AI adoption compared to other industries, has begun to leverage AI to enhance service quality through applications such as chatbots, personalised travel recommendations, dynamic pricing, and virtual guides (Ivanov & Webster, 2017; Ercan, 2020). Additionally, AI's use in demand forecasting and customer sentiment analysis allows businesses in the tourism industry to implement more strategic and efficient management processes (Doborjeh et al., 2022).

This article aims to provide a comprehensive review of AI applications across these five sectors—finance, healthcare, retail, manufacturing, and tourism—while exploring the specific ways in which each industry utilises AI technologies. Furthermore, it will examine the similarities and differences in AI adoption across these sectors, focusing on how AI is tailored to meet sector-specific needs. By analysing the commonalities and distinctions in AI usage, this study will contribute to a deeper understanding of how AI technologies are reshaping industry practices. Finally, the article will discuss the potential future impact of AI in these sectors, offering insights into how businesses can further harness AI's capabilities for enhanced competitiveness and efficiency.

2. LITERATURE REVIEW

Artificial intelligence (AI) has emerged as a transformative force across a wide range of industries, significantly enhancing operational efficiency, driving innovation, and fostering competitive advantage. The diverse applications of AI underscore its potential to revolutionize business processes, optimize decision-making frameworks, and elevate customer experience. Particularly during periods of crisis, AI technologies have demonstrated their capacity to reshape business practices. This was exemplified during the COVID-19 pandemic, where remote work and organizational agility became pivotal in ensuring business continuity (Arslan & Bektaş, 2021). This review provides a comprehensive examination of AI adoption and implementation across five key sectors—finance, healthcare, retail, manufacturing, and tourism—drawing upon a body of academic research to elucidate AI's profound impact within each domain.

2.1. AI Applications in the Finance Sector

The finance sector is a leader in the adoption of AI, employing it for a wide range of applications, including customer service, credit risk assessment, fraud detection, and regulatory compliance. Davenport and Ronanki (2018) emphasize the critical role of AI in enhancing operational efficiency and customer satisfaction. AI-powered tools such as robo-advisors and chatbots are increasingly deployed to streamline customer interactions, offering real-time, personalized financial advice and support (Cozgarea, Cozgarea, & Stanciu, 2008; Li et al., 2023). These technologies not only improve the speed and accuracy of customer service but also reduce the operational costs of financial institutions.

AI is also playing a pivotal role in risk management within the financial sector. Advanced machine learning algorithms are used to assess credit risk, detect fraudulent transactions, and optimize investment strategies. Ngai et al. (2011) highlight how AI-driven models outperform traditional risk assessment methods by analyzing vast datasets that include customer behavior, transaction histories, and market trends. Furthermore, Lin (2019) underscores the growing use of AI in regulatory compliance, where AI systems are employed to automate reporting processes and ensure adherence to complex financial regulations, thus mitigating legal risks.

The financial sector's use of AI extends to algorithmic trading and predictive analytics, where machine learning models are used to forecast market movements and develop data-driven investment strategies. AI's ability to analyze real-time market data and make informed decisions has transformed the way financial institutions approach trading, enhancing both the speed and accuracy of decision-making processes.

2.2. AI Applications in the Healthcare Sector

The healthcare sector is at the forefront of AI adoption, utilizing it to improve diagnostics, treatment outcomes, and operational workflows. Jiang et al. (2017) note that AI-based clinical decision support systems are instrumental in improving diagnostic accuracy, particularly in complex medical fields such as radiology and oncology. AI's capability to process vast amounts of medical data enables healthcare providers to identify diseases earlier and design more effective treatment plans.

AI's impact on medical imaging has been particularly significant. Esteva et al. (2017) demonstrated that AI systems can diagnose skin cancer from dermatological images with an accuracy comparable to that of human specialists. Such advancements are revolutionizing medical diagnostics, reducing the risk of human error, and facilitating faster, more accurate diagnoses. Topol (2019) highlights the broader implications of AI in healthcare, noting its potential to alleviate the workload of healthcare professionals by assisting with routine tasks and complex decision-making processes. Artificial intelligence systems can easily analyze medical literature. AI-driven systems analyze patient data to suggest treatment plans, monitor patient progress, and alert physicians to potential issues, thereby improving the quality and efficiency of care.

In addition to diagnostics, AI is driving innovation in personalized medicine. Wang et al. (2016) discuss how AI is accelerating drug discovery by analyzing genetic data to predict the efficacy of potential drug compounds, enabling the development of treatments tailored to individual patients. Moreover, AI's role in telemedicine has expanded during the COVID-19 pandemic, with AI-powered platforms facilitating remote consultations, diagnostics, and patient monitoring (Gunasekeran et al., 2021). These innovations have increased access to healthcare and improved the management of resources during global health crises.

2.3. AI Applications in the Retail Sector

In the retail sector, AI is being harnessed to optimize customer engagement, enhance supply chain management, and personalize marketing strategies. Grewal et al. (2017) illustrate that AI-powered recommendation engines and personalized advertising strategies have revolutionized the customer experience. By analyzing purchasing patterns and preferences, AI systems offer tailored product recommendations, increasing customer satisfaction and driving higher conversion rates (Cao, 2021; Oosthuizen et al., 2021; Stanciu & Rîndașu, 2021).

AI also plays a critical role in inventory management and demand forecasting in retail. AI-powered predictive analytics enable retailers to optimize their supply chains by forecasting demand, adjusting inventory levels, and minimizing stock shortages or excess. Gülsen (2019) highlights that AI-driven inventory systems improve operational efficiency by ensuring that retailers maintain optimal stock levels, reduce waste, and respond quickly to market fluctuations. Additionally, Agrawal et al. (2018) emphasize the role of AI in enhancing

customer service through virtual assistants and chatbots, which provide instant responses to customer queries, improving the overall shopping experience.

Sentiment analysis using AI is becoming increasingly prevalent in the retail sector, enabling businesses to monitor consumer preferences and adapt their marketing strategies accordingly. Yue et al. (2019) demonstrate how AI algorithms can analyze social media data to gauge customer sentiment, providing valuable insights into market trends and helping retailers make data-driven decisions to refine their product offerings and marketing campaigns.

2.4. AI Applications in the Tourism Sector

AI has become a critical tool in the tourism industry, particularly in enhancing customer experiences and optimizing operations. Ivanov and Webster (2017) discuss how AI-powered chatbots are increasingly used by hotels, airlines, and travel agencies to provide seamless customer service, handling inquiries, bookings, and personalized travel recommendations. AI-driven customer service systems significantly reduce operational costs while improving service quality and customer satisfaction (Goh, Mok, & Law, 2009; Doborjeh et al., 2022; Ercan, 2020). In line with this, Ağca and Gündüz (2023) used text mining techniques to analyze hotel guest reviews and ratings, highlighting the potential of AI in understanding customer feedback to optimize services and improve guest satisfaction. Additionally, AI's application in dynamic pricing and revenue management systems has also transformed the tourism sector.

AI's application in dynamic pricing and revenue management systems has also transformed the tourism sector. By analyzing market demand, competitor pricing, and customer behavior, AI algorithms enable tourism businesses to adjust prices in real-time, optimizing revenue generation while offering competitive pricing to customers. Gündüz (2023) highlights AI's role in enhancing customer satisfaction through personalized travel recommendations and route optimization. AI-based systems can analyze individual preferences to offer tailored travel experiences, further elevating the customer journey.

The use of AI for virtual tours and digital guides has gained prominence, particularly during periods of restricted travel. AI-powered virtual reality (VR) experiences allow customers to explore destinations remotely, providing a new avenue for engagement in the tourism sector. Gündüz, Rezaei, and Pironti (2023) discuss how AI enhances these virtual experiences by personalizing them according to user preferences, further strengthening customer loyalty and engagement.

2.5. AI Applications in the Manufacturing Sector

AI also plays a critical role in optimizing manufacturing processes. By analyzing data streams in real time, AI systems can identify inefficiencies and autonomously adjust key production variables, such as speed, temperature, and pressure, to maintain consistent quality levels. This not only enhances product quality but also reduces waste and operational costs. Bogue (2014) notes that intelligent robots, guided by AI-driven systems, are increasingly being used in manufacturing environments to perform complex tasks with greater precision and less human intervention, leading to faster production cycles and improved accuracy.

Additionally, AI is transforming supply chain management by enhancing demand forecasting and inventory management. AI algorithms process vast amounts of historical sales data, market trends, and external factors to predict future demand more accurately, which helps manufacturers optimize their inventory levels and reduce lead times. Ivanov and Dolgui (2020) highlight the critical role of AI in improving the resilience and efficiency of supply chains, enabling manufacturers to adapt to disruptions while maintaining operational continuity.

In summary, AI's integration into manufacturing processes is reshaping the industry by improving predictive maintenance, process optimization, and supply chain management, driving operational efficiency and competitiveness in an increasingly dynamic market.

3. METHODOLOGY

This study adopts a systematic literature review methodology to examine the application of artificial intelligence (AI) technologies across various sectors. The primary objective is to explore how AI technologies are implemented within different industries and assess their impacts on operational efficiency, customer engagement, and strategic decision-making. The methodology specifically investigates the use of AI technologies in five key sectors: finance, healthcare, retail, manufacturing, and tourism. The study seeks to identify and classify the AI technologies most utilized in each sector while conducting comparative analyses to highlight both the similarities and differences in AI adoption across industries.

The data collection process involved an extensive review of 250 scholarly articles, reports, and industry studies published between 2010 and 2023. These sources were retrieved from reputable peer-reviewed journals, conference proceedings, and industry reports accessed through databases such as Google Scholar, Web of Science, and Scopus. Search terms included "artificial intelligence," "AI applications," "sector-specific AI technologies," "predictive analytics," and "automation in industries."

In this study, five sectors—finance, healthcare, retail, manufacturing, and tourism—were selected due to their diverse yet significant adoption of artificial intelligence (AI) technologies, each representing a distinct area of business operations with unique challenges and opportunities. These sectors provide a comprehensive comparison of how AI is applied in different contexts, highlighting similarities and differences in adoption. The chosen time frame (2010-2023) aligns with the rise of AI-driven transformations across industries, ensuring the relevance of contemporary AI advancements and their impacts on these sectors.

The inclusion criteria for the review comprised articles and reports from peer-reviewed journals or reliable sources, studies addressing AI applications in the finance, healthcare, retail, manufacturing, or tourism sectors, and publications from 2010 onwards to ensure contemporary relevance. The exclusion criteria encompassed non-English or non-Turkish language publications and articles that lacked empirical data or did not focus on sector-specific AI applications.

The data extraction process involved a systematic review of the 250 selected articles, with a focus on the types of AI technologies used, their specific applications and benefits, and cross-sectoral comparisons. Data was structured to maintain consistency and facilitate a comprehensive comparison of AI technologies across the five sectors.

The analysis employed thematic analysis and cross-sectoral comparison techniques. Thematic analysis identified recurring patterns and key themes in AI applications across sectors, while cross-sectoral comparison assessed the similarities and differences in AI technology deployment across industries. A key component of the analysis involved constructing a **sectoral similarity matrix**, which quantified the degree of similarity in AI technology usage across sectors as percentage values with decimal precision. This matrix highlighted areas of convergence, such as the widespread adoption of **automation** and **predictive analytics**, as well as sector-specific divergences driven by distinct operational needs.

The study acknowledges several limitations. The focus on English and Turkish publications may have resulted in the exclusion of valuable studies published in other languages. Additionally, the use of specific databases may have limited the diversity of sources reviewed. Furthermore, variations in how AI impacts and applications are reported across sectors could influence the consistency of the findings.

In conclusion, the methodology employed in this study provides a comprehensive framework for understanding the diverse applications of AI technologies across different sectors. By systematically reviewing and analyzing data from 250 articles and constructing a sectoral similarity matrix, the study offers critical insights into how AI technologies are adapted to meet industry-specific needs while identifying areas of technological convergence. This analysis contributes to a deeper understanding of AI's role in enhancing operational efficiency, customer engagement, and strategic competitiveness across sectors.

4. FINDINGS

4.1. AI Technology Usage across Sectors

This study reveals a diverse range of AI technologies applied across the finance, healthcare, retail, manufacturing, and tourism sectors, each demonstrating unique implementations tailored to sector-specific needs. A comparative analysis highlights not only the technological variation but also the key areas of overlap, particularly in the use of automation, predictive analytics, and customer interaction systems. As shown in Table 1, these sectors share common applications in AI, while specific implementations are shaped by the unique demands and operational priorities of each industry.

Table 1. AI Technology Usage across Sectors

Sector	AI Technologies	Number of AI Technologies
Finance	- Customer service chatbots	18
	- Fraud detection	
	- Credit risk assessment	
	- Predictive analytics	
	- NLP	
	- Robo-advisors	
	- Financial data analysis	
	- Compliance management	
	- Automation	
	- Algorithmic trading	
	- Sentiment analysis	
	- Risk modelling	
	- Digital banking assistants	
	- Blockchain integration	
	- AI-powered investment strategies	
	- Credit scoring systems	
	- Fraud detection using deep learning	
	- Robo-advisors with machine learning	
Healthcare	- Medical image analysis	18
	- Clinical decision support systems	
	- Robotic surgery	
	- Patient data analytics	
	- Personalised treatment	
	- Deep learning	
	- Neural networks	
	- Automation	
	- Genomics-based diagnostics	
	- Drug discovery	
	- Telemedicine AI systems	
	- Predictive health analytics	
	- Real-time patient monitoring	
	- Wearable AI healthcare devices	
- Mental health AI assistants		
- Chronic disease management with AI		
- Early-stage cancer detection AI		
- AI-based health insurance analytics		
Retail	- Recommendation systems	19
	- Customer behaviour analysis	
	- Inventory management optimisation	
	- Personalised shopping experience	
	- Demand forecasting	

Sector	AI Technologies	Number of AI Technologies		
Manufacturing	<ul style="list-style-type: none"> - Personalised advertising - Dynamic pricing - Automation - Predictive analytics - AI-driven supply chain management - Warehouse robotics - Price optimisation - Chatbot customer support - AI-powered market segmentation - Visual search engines - Social media sentiment analysis - Automated loyalty programmes - Real-time customer feedback analysis - Personalised product recommendations - Automation systems - Predictive maintenance - Quality control systems - Production line optimisation - Robotic process automation - Data-driven production planning - Predictive analytics - Machine learning - Anomaly detection 	20		
	<ul style="list-style-type: none"> - Smart factories - AI-powered robotics - AI-based logistics optimisation - Industrial IoT integration with AI - AI-based production forecasting - Energy efficiency optimisation with AI - Safety management systems with AI - Supply chain optimisation using AI - Predictive demand forecasting - Automated defect detection systems - Robotic process automation - Chatbots - Dynamic pricing - Booking optimisation - Customer experience analytics - Personalised travel recommendations - Automatic room assignment - Market and demand analytics - Automation 			
	Tourism		<ul style="list-style-type: none"> - AI-based customer loyalty programmes - Virtual tour guides - AI-powered pricing models - Customer sentiment analysis - Language translation AI - Smart destination management - Route optimisation using AI - Predictive tourism demand analytics - AI-based revenue management - AI-driven location-based marketing - Tourist flow analytics - Automated reservation systems 	16

Sector
Total

AI Technologies

Number of AI Technologies
88

The **finance** sector employs a total of 18 AI technologies, focusing primarily on customer service, fraud detection, and credit risk assessment. Notably, AI-powered robo-advisors and predictive analytics are used extensively to streamline financial data analysis and compliance management. Additionally, the sector is integrating advanced technologies such as blockchain and algorithmic trading systems, reflecting a shift towards more complex, data-driven financial models. The broad application of AI in finance not only improves operational efficiency but also enhances risk management and decision-making processes, particularly through sentiment analysis and fraud detection using deep learning algorithms.

In **healthcare**, AI is employed across 18 technologies, with a predominant focus on patient care and diagnostics. Technologies such as medical image analysis, robotic surgery, and clinical decision support systems are key drivers in improving diagnostic accuracy and treatment outcomes. The sector is also adopting genomics-based diagnostics and drug discovery, signalling a move towards precision medicine. Telemedicine and real-time patient monitoring systems further demonstrate how AI is reshaping patient management, especially in remote healthcare. AI-based health insurance analytics and mental health assistants illustrate healthcare's commitment to utilising AI for comprehensive patient care and system-wide efficiency improvements.

The **retail** sector demonstrates the broadest adoption of AI technologies, with 19 distinct applications, particularly in customer experience optimisation and inventory management. Recommendation systems, dynamic pricing, and demand forecasting are critical in providing personalised shopping experiences. Retailers are increasingly leveraging AI for real-time customer feedback analysis, personalised product recommendations, and social media sentiment analysis, which highlights the sector's customer-centric approach. The integration of warehouse robotics and AI-driven supply chain management further supports the sector's operational efficiency, allowing for seamless inventory and demand management.

Manufacturing leads in terms of AI technology adoption, with 20 technologies focused on automation, predictive maintenance, and production line optimisation. The sector employs advanced AI systems for anomaly detection, quality control, and energy efficiency optimisation, particularly through smart factories and AI-powered robotics. The use of industrial IoT (Internet of Things) integration with AI in production forecasting and logistics optimisation illustrates how the manufacturing sector is embracing AI to enhance both operational efficiency and supply chain management. AI's role in predictive demand forecasting and defect detection systems further reinforces its critical importance in improving manufacturing outcomes and reducing operational costs.

Tourism, while slightly behind retail and manufacturing in terms of AI adoption, utilises 16 AI technologies, with a strong emphasis on customer interaction through chatbots and dynamic pricing systems. Personalised travel recommendations, route optimisation, and AI-based revenue management systems are pivotal in enhancing customer satisfaction and operational efficiency. Virtual tour guides and AI-powered pricing models reflect the innovative applications of AI in personalising the travel experience. Additionally, tourist flow analytics and predictive tourism demand systems enable more effective resource allocation and strategic planning within the sector.

4.2. Comparative Analysis

Across the sectors, several AI technologies, such as **automation** and **predictive analytics**, show significant overlap. However, each sector customises these technologies to meet specific operational needs. For instance, while predictive analytics in finance is used for risk management, in manufacturing it is applied to predictive maintenance. Similarly, the use of chatbots is common in both finance and tourism, yet the nature of customer interaction differs, with finance focusing on automated banking services and tourism on customer service optimisation.

The **manufacturing** and **retail** sectors demonstrate the highest degree of technological sophistication, each employing a wide array of AI systems aimed at enhancing both efficiency and customer satisfaction. In contrast,

healthcare focuses more on patient outcomes and diagnostic accuracy, reflecting the ethical and operational priorities unique to this sector.

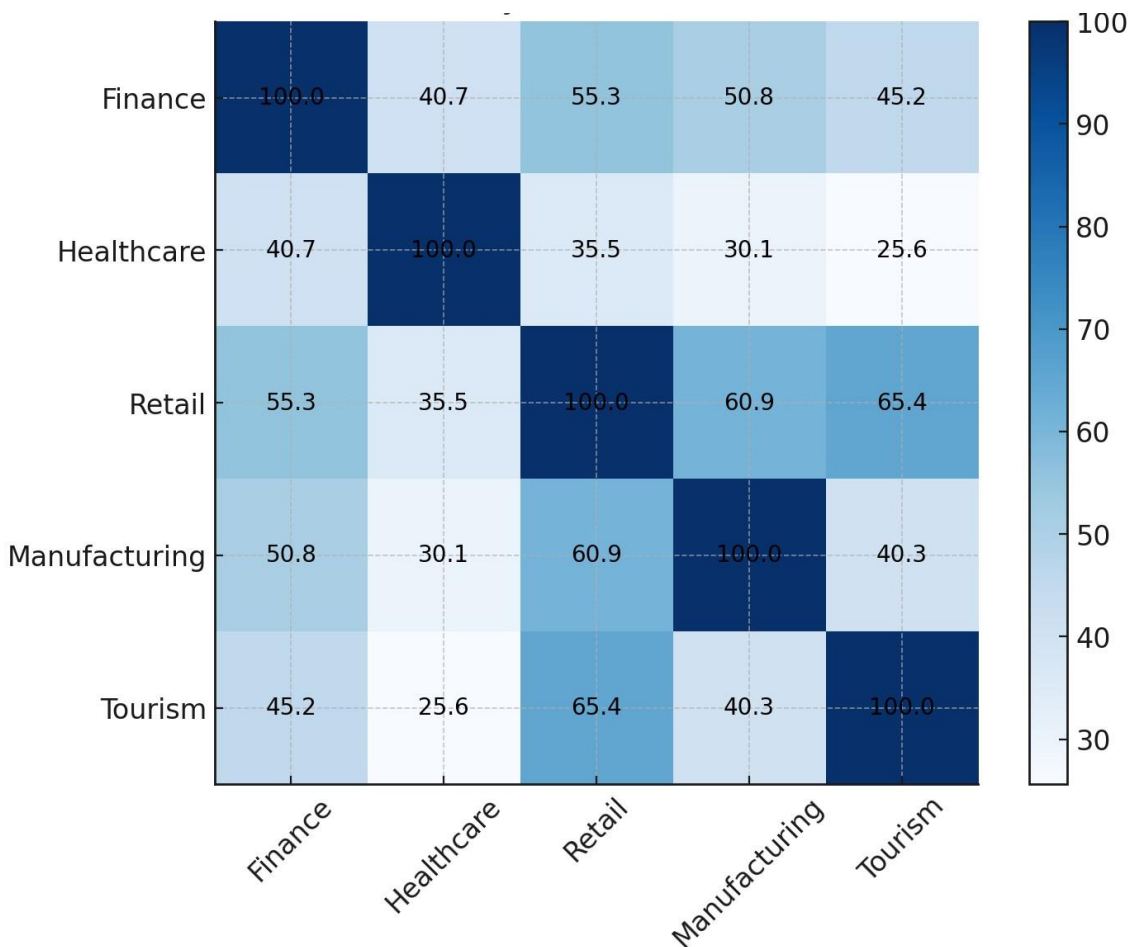
The findings indicate that, while the core AI technologies are similar across sectors, their application varies significantly based on industry requirements, operational goals, and customer engagement strategies. This sector-specific adaptation of AI technologies ensures that businesses not only optimise their processes but also stay competitive in a rapidly evolving digital landscape.

In conclusion, the adoption and implementation of AI technologies are increasingly becoming critical to the success and growth of industries. Each sector’s ability to harness AI in a manner that aligns with its operational needs and strategic objectives will likely determine its future competitiveness and efficiency.

4.3. Sectoral Similarity in AI Technology Usage

The sectoral similarity matrix highlights the degree to which different sectors share common AI technologies, expressed in percentage values with decimal points for precision. This analysis provides valuable insights into the convergence and divergence of AI applications across five key sectors: finance, healthcare, retail, manufacturing, and tourism. The matrix values offer a clear understanding of where AI technologies overlap and where sector-specific needs drive differentiation in their usage. As seen in Figure 1, the sectors with the highest similarity tend to have shared technological frameworks, while those with lower values reflect distinct sector-specific requirements for AI technologies.

Figure 1. Sectoral Similarity Matrix

Finance Sector

The **finance sector** shows significant AI technology overlap with the **retail sector** (55.3%) and **manufacturing sector** (50.8%). This can be attributed to the widespread use of predictive analytics, automation, and customer service chatbots across these industries. In both finance and retail, AI is deployed to personalise customer interactions, manage data more efficiently, and optimise service delivery. In finance, this takes the form of credit risk assessment, fraud detection, and algorithmic trading, while in retail, the focus shifts towards customer behaviour analysis, dynamic pricing, and recommendation systems.

With **tourism** (45.2%) and **healthcare** (40.7%), the finance sector demonstrates moderate similarity. This is primarily due to shared AI applications such as chatbots and data analytics, though the focus of AI usage diverges significantly. In tourism, AI enhances customer engagement through booking optimisation and personalised recommendations, while healthcare leverages AI for patient data analytics and clinical decision-making, thus limiting the extent of similarity with finance.

The finance sector's AI usage is highly adaptive to customer-facing and data-intensive processes, finding substantial common ground with retail and manufacturing, sectors that also prioritise process optimisation and customer interaction through AI. However, the differing operational demands of tourism and healthcare reduce the degree of similarity.

Healthcare Sector

The **healthcare sector** exhibits the lowest overall similarity with other sectors, reflecting its highly specialised use of AI. It shares **40.7%** similarity with finance, primarily due to the common usage of predictive analytics and automation. However, healthcare's distinct focus on medical diagnostics (e.g., medical image analysis, robotic surgery) and patient care management makes its AI applications less comparable to those in other sectors.

The similarity with **retail** (35.5%) and **manufacturing** (30.1%) is even lower, as AI applications in these sectors are driven by supply chain optimisation, production line automation, and customer behaviour analysis, areas not directly relevant to healthcare. The least similarity is observed with **tourism** (25.6%), where the use of AI is almost entirely geared towards customer service and experience enhancement, in contrast to healthcare's emphasis on clinical accuracy and patient care.

The healthcare sector's reliance on highly specialised AI technologies, particularly in diagnostics, clinical support, and treatment planning, isolates it from the more operationally driven AI applications found in retail, manufacturing, and tourism. This underscores healthcare's unique AI requirements, tailored to medical precision and patient outcomes.

Retail Sector

The **retail sector** demonstrates strong AI technology alignment with **tourism** (65.4%) and **manufacturing** (60.9%). Both retail and tourism sectors extensively utilise AI for personalisation, dynamic pricing, and customer service automation. In retail, AI-driven recommendation systems and real-time customer feedback mechanisms are widely employed to enhance the shopping experience. Similarly, tourism leverages AI for personalised travel recommendations, automated booking systems, and customer sentiment analysis.

With manufacturing, retail shares a focus on automation and predictive analytics, though the applications differ in scope. Retail uses AI to optimise inventory and supply chain management, while manufacturing applies AI to predictive maintenance and production line efficiency. The similarity with **finance** (55.3%) reflects the use of chatbots, data analytics, and personalisation technologies in both sectors, although their implementation diverges in purpose—finance focuses on financial transactions and risk management, while retail prioritises customer engagement.

Retail's AI strategies are strongly aligned with sectors that require high levels of personalisation and customer engagement (tourism) and operational efficiency (manufacturing). Its ability to adapt AI technologies to both consumer behaviour and logistical processes drives its high similarity with these sectors.

Manufacturing Sector

The **manufacturing sector** exhibits a notable degree of similarity with **retail** (60.9%) and **finance** (50.8%), primarily due to shared AI technologies in automation, predictive analytics, and anomaly detection. In manufacturing, AI is essential for optimising production processes, enhancing quality control, and integrating smart factory systems. Retail's reliance on AI for supply chain management and warehouse robotics mirrors these operational uses, albeit in a consumer-facing context.

The moderate similarity with **tourism** (40.3%) reflects the shared use of automation, though in tourism, AI is focused on enhancing the efficiency of customer-facing services, while manufacturing employs AI to improve operational efficiency in production environments. The relatively lower similarity with **healthcare** (30.1%) underscores the sectoral divide, as healthcare prioritises AI for patient treatment and diagnostics, which has limited relevance to the industrial applications of AI in manufacturing.

Manufacturing's emphasis on automation and predictive analytics places it in alignment with sectors like retail and finance, where AI is used to optimise operations and mitigate risk. However, its divergence from healthcare and tourism highlights the industry-specific applications of AI tailored to production processes and efficiency improvement.

Tourism Sector

The tourism sector exhibits the highest similarity with retail (65.4%), as both industries employ AI to enhance customer experience through personalisation, chatbots, and dynamic pricing. Tourism's focus on optimising travel bookings, personalising recommendations, and managing customer feedback closely mirrors retail's approach to enhancing the shopping experience through similar AI technologies.

With finance (45.2%) and manufacturing (40.3%), the similarity is driven by the use of automation and predictive analytics. However, tourism's AI applications focus on customer experience and service efficiency, while finance and manufacturing apply these technologies in more operational or risk-related contexts. The healthcare sector (25.6%) has the least overlap with tourism, as AI in healthcare is centred around diagnostics and clinical care, with minimal application in tourism's customer-oriented AI use cases.

Tourism's strong similarity with retail underscores the shared emphasis on customer-centric AI applications. However, its operational focus on enhancing service delivery creates less commonality with sectors like finance, manufacturing, and healthcare, which apply AI for more process-oriented or specialised uses.

The sectoral similarity matrix reveals clear patterns of convergence and divergence in AI technology usage across industries. Retail and tourism exhibit the highest similarity, driven by their shared focus on customer experience and personalisation through AI. Finance shows moderate alignment with both retail and manufacturing, reflecting the widespread use of predictive analytics and automation for operational efficiency. Healthcare, on the other hand, remains distinct from other sectors due to its specialised use of AI for clinical applications and patient care. This matrix highlights how sector-specific demands shape the adoption and application of AI, with some industries—particularly those oriented toward customer service—demonstrating greater convergence, while others, like healthcare, maintain more specialised, unique AI usage patterns.

5. CONCLUSION

In conclusion, this study has comprehensively examined the profound impact of artificial intelligence (AI) technologies across five key sectors — finance, healthcare, retail, manufacturing, and tourism. While the applications of AI within these sectors vary according to their specific needs, the overarching goal remains the enhancement of operational efficiency, support for strategic decision-making, and the improvement of customer experiences. The findings throughout the study clearly highlight how AI is utilised differently in each sector and where commonalities emerge.

Firstly, the finance sector has been one of the earliest adopters of AI technologies. In this sector, AI is heavily employed in critical functions such as risk management, customer services, data analytics, and fraud detection. Specifically, AI solutions like algorithmic trading, credit risk assessment systems, and robo-advisors have not only improved operational efficiency but also enhanced customer satisfaction and security. This has enabled the finance sector to process vast amounts of data more effectively and make more accurate decisions at a faster pace. Through AI, the sector has evolved into a structure where risks are better managed, costs are reduced, and customer services are expedited via automation.

In the healthcare sector, AI has been bringing about significant advancements, particularly in medical imaging and personalised treatment. AI-powered systems are analysing large datasets to enable more accurate and rapid diagnoses, leading to improved patient outcomes. This has been facilitating early diagnoses and more efficient delivery of healthcare services. Additionally, AI has been streamlining routine tasks in the healthcare sector and supporting complex decision-making processes, alleviating the workload of healthcare professionals. This has been not only enhancing the quality of healthcare services but also delivering positive outcomes for both patients and healthcare providers. As AI continues to expand in the healthcare sector, it is expected to promote more personalised treatments and further improve overall healthcare services.

In the retail sector, AI has been transforming customer interactions, optimising inventory management, and enabling personalised marketing strategies. Through AI-driven data analysis and predictive algorithms, retailers have been gaining deeper insights into consumer preferences, allowing for more informed decision-making. AI has also been improving customer satisfaction and loyalty by offering personalised product recommendations and advertising strategies. Furthermore, AI-driven inventory management and demand forecasting have been enhancing operational efficiency and reducing costs. The retail sector has been greatly benefiting from AI's dynamic capabilities, enabling retailers to respond to customer demands more swiftly and flexibly.

The manufacturing sector has been leveraging AI's power in automation and predictive maintenance to optimise production processes. AI has been increasing production efficiency by reducing downtime, improving quality control, and accelerating production speeds. Predictive maintenance systems, for instance, allow machinery to be serviced before breakdowns occur, minimising downtime and cutting costs. The integration of AI with industrial IoT devices has been making production processes more real-time and data-driven. Smart factories have been taking significant steps in optimising production lines, reducing energy consumption, and improving supply chain efficiency through AI. This has been bolstering the global competitiveness of the manufacturing sector and supporting long-term sustainable growth.

While the tourism sector has been lagging behind other industries in AI adoption, significant progress has been made in recent years. AI has been used in tourism primarily for customer services, personalised travel recommendations, dynamic pricing, and virtual guides. AI-powered chatbots and virtual assistants, for example, have been enhancing customer service efficiency and satisfaction. Dynamic pricing systems are optimising prices based on demand and market conditions, improving revenue management. Another key use of AI in tourism has been demand forecasting and customer sentiment analysis, allowing businesses to make more strategic management decisions and run their operations more efficiently.

The overall findings of this study have demonstrated that while AI has been applied differently across sectors, certain technologies have similar functions across industries. Automation, predictive analytics, and customer interaction systems have been widely used across sectors, though each industry has been customising these technologies to meet its operational needs. For instance, predictive analytics in the finance sector has been used for risk management, while in manufacturing it has been applied for predictive maintenance. This has been illustrating the versatility of AI and its wide range of applications in different industries.

In conclusion, the adoption and use of AI technologies will play a major role in shaping the future competitiveness and efficiency of various industries. Polatcı and Atak's (2023) research on the impact of person-supervisor alignment on job performance, and the mediating effect of job engagement, highlights the potential for AI applications in human resource management to boost employee engagement and performance. By enhancing the alignment between managers and employees, AI technologies are expected to improve organisational efficiency. Across industries, AI is being used to streamline operations, enhance customer experiences, and support strategic decision-making. As AI continues to develop, it will likely be adopted more

widely across sectors, driving the digital transformation of businesses. In this context, investing in AI will be key to ensuring the long-term success and sustainability of organisations.

Limitations of the Study

While this study provides a comprehensive analysis of AI-driven transformations across multiple sectors, it is important to acknowledge certain limitations. First, the research primarily draws upon literature and case studies published between 2010 and 2023, which may limit the representation of the most recent advancements in AI technologies. Although the study covers key industries—finance, healthcare, retail, manufacturing, and tourism—there may be sector-specific nuances or emerging applications of AI not captured within the scope of this analysis.

Additionally, the focus on English and Turkish-language publications may exclude valuable insights from studies conducted in other languages, which could offer alternative perspectives or examples of AI applications. Moreover, the industries selected for comparison were chosen based on their established use of AI technologies, which may not fully reflect the diversity of AI adoption in less-researched or niche sectors.

Despite these limitations, the study remains a strong foundation for understanding AI's strategic applications across major industries. Future research could build upon these findings by incorporating more diverse sectors and exploring the latest AI developments.

Recommendations for Future Research

Future research should be focusing on conducting more in-depth and comparative analyses of AI technologies across sectors. Firstly, empirical studies on the adoption of AI technologies specific to the unique structures of each sector could be revealing under which conditions these technologies are most successful. For example, studies could be exploring how AI can be optimised for risk management and fraud detection in the finance sector or how clinical decision support systems in healthcare could be improving long-term patient outcomes. Additionally, comparative studies on the adaptation and integration of AI technologies across different sectors could be shedding light on how cross-sectoral knowledge transfer and collaboration can be enhanced.

Secondly, there is a growing need for research focused on the ethical and social dimensions of AI. In sectors such as healthcare and finance, the ethical use of AI, particularly regarding data privacy and security, demands more attention. Research on how AI-based systems are influencing human biases in decision-making processes and how these biases can be mitigated would be further enriching this area.

Lastly, it is important to be examining the effects of AI technologies on small and medium-sized enterprises (SMEs). While there are many studies on how large corporations benefit from AI, the challenges faced by SMEs in adopting AI technologies remain a barrier to its widespread utilisation. Therefore, future research should be exploring strategies and policies that could be facilitating the access to and integration of AI for SMEs. Moving forward, research aligned with these recommendations will be contributing to a more comprehensive understanding of the sectoral and broader economic impacts of AI.

REFERENCES

- Agrawal, A., Gans, J. S., & Goldfarb, A. (2018). *Prediction machines: The simple economics of artificial intelligence*. Harvard Business Review Press.
- Ağca, Y., & Gündüz, C. (2023). Türkiye'deki Otel Konuk Yorumları ve Puanlarının Metin Madenciliği ile Analizi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 30(2), 397-411.
- Akalm, B., & Veranyurt, Ü. (2020). Sağlıkta dijitalleşme ve yapay zekâ. *SDÜ Sağlık Yönetimi Dergisi*, 2(2), 128-137.
- Arslan, A., & Bektaş, Ç. (2021). Organizational agility in Turkey: The remote work during the Coronavirus pandemic. *International Journal of Business, Economics, and Management Perspectives*, 5(1), 48-58.

- Bogue, R. (2014). Snake robots: A review of research, products and applications. *Industrial Robot: An International Journal*, 41(3), 253-258.
- Cao, L. (2021). Artificial intelligence in retail: Applications and value creation logics. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 49(7), 958-976.
- Cozgarea, A., Cozgarea, G., & Stanciu, A. (2008). Artificial intelligence applications in the financial sector. *Financial Innovation and Competition in European Union*, 57.
- Davenport, T. H., & Ronanki, R. (2018). Artificial intelligence for the real world. *Harvard Business Review*, 96(1), 108-116.
- Doborjeh, Z., Hemmington, N., Doborjeh, M., & Kasabov, N. (2022). Artificial intelligence: A systematic review of methods and applications in hospitality and tourism. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 34(3), 1154-1176.
- Ellahham, S., Ellahham, N., & Simsekler, M. C. E. (2020). Application of artificial intelligence in the health care safety context: Opportunities and challenges. *American Journal of Medical Quality*, 35(4), 341-348.
- Ercan, F. (2020). Turizm pazarlamasında yapay zekâ teknolojilerinin kullanımı ve uygulama örnekleri. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 23(2), 394-410.
- Esteva, A., Kuprel, B., Novoa, R. A., Ko, J., Swetter, S. M., Blau, H. M., & Thrun, S. (2017). Dermatologist-level classification of skin cancer with deep neural networks. *Nature*, 542(7639), 115-118.
- Goh, C., Mok, H. M., & Law, R. (2009). Artificial intelligence applications in tourism. In *Encyclopedia of Information Science and Technology* (2nd ed., pp. 241-247). IGI Global.
- Grewal, D., Roggeveen, A. L., & Nordfalt, J. (2017). The future of retailing. *Journal of Retailing*, 93(1), 1-6.
- Gülşen, I. (2019). İşletmelerde yapay zeka uygulamaları ve faydaları: Perakende sektöründe bir derleme. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 11(2), 407-436.
- Gunasekeran, D. V., Tseng, R. M. W. W., Tham, Y. C., & Wong, T. Y. (2021). Applications of digital health for public health responses to COVID-19: A systematic scoping review of artificial intelligence, telehealth and related technologies. *NPJ Digital Medicine*, 4(1), 40.
- Gündüz, C. (2023). Customised holiday experiences through artificial intelligence: Case studies from the aviation and hospitality sectors. *Journal of Aviation*, 7(3), 337-345.
- Gündüz, C., Rezaei, M., & Pironti, M. (2023). The use of artificial intelligence technologies in the tourism sector and application examples. In *Artificial intelligence and social sciences* (pp. N-A). Ufuk University.
- Gündüz, S. (2023). Artificial intelligence usage and application areas in businesses: Examples of strategic implementation. Eğitim Yayınevi.
- Ivanov, S. H., & Webster, C. (2017). Adoption of robots, artificial intelligence and service automation by travel, tourism and hospitality companies—a cost-benefit analysis. *Artificial Intelligence and Service Automation by Travel, Tourism and Hospitality Companies—A Cost-Benefit Analysis*.
- Ivanov, D., & Dolgui, A. (2020). Viability of intertwined supply networks: Extending the supply chain resilience angles towards survivability. *International Journal of Production Research*, 58(10), 2904-2915.
- Jiang, F., Jiang, Y., Zhi, H., Dong, Y., Li, H., Ma, S., & Wang, Y. (2017). Artificial intelligence in healthcare: Past, present and future. *Stroke and Vascular Neurology*, 2(4), 230-243.
- Lee, J., Bagheri, B., & Kao, H. A. (2015). A cyber-physical systems architecture for Industry 4.0-based manufacturing systems. *Manufacturing Letters*, 3, 18-23.
- Li, X., Sigov, A., Ratkin, L., Ivanov, L. A., & Li, L. (2023). Artificial intelligence applications in finance: A survey. *Journal of Management Analytics*, 10(4), 676-692.
- Lin, T. C. (2019). Artificial intelligence, finance, and the law. *Fordham Law Review*, 88, 531.
- Min, H. (2010). Artificial intelligence in supply chain management: Theory and applications. *International Journal of Logistics: Research and Applications*, 13(1), 13-39.

- Ngai, E. W., Hu, Y., Wong, Y. H., Chen, Y., & Sun, X. (2011). The application of data mining techniques in financial fraud detection: A classification framework and an academic review of literature. *Decision Support Systems*, 50(3), 559-569.
- Oosthuizen, K., Botha, E., Robertson, J., & Montecchi, M. (2021). Artificial intelligence in retail: The AI-enabled value chain. *Australasian Marketing Journal*, 29(3), 264-273.
- Parunak, H. V. D. (1996). Applications of distributed artificial intelligence in industry. *Foundations of Distributed Artificial Intelligence*, 2(1), 18.
- Park, C. W., Seo, S. W., Kang, N., Ko, B., Choi, B. W., Park, C. M., & Yoon, H. J. (2020). Artificial intelligence in healthcare: Current applications and issues. *Journal of Korean Medical Science*, 35(42), e315.
- Polatçı, S., & Atak, İ. (2023). Kişi-yönetici uyumunun iş performansı üzerine etkisi: İşe bağlanmanın aracı rolü. *Dynamics in Social Sciences and Humanities*, 4(1), 16-23.
- Stanciu, V., & Rîndaşu, S. M. (2021). Artificial intelligence in retail: Benefits and risks associated with mobile shopping applications. *Amfiteatru Economic*, 23(56), 46-64.
- Topol, E. J. (2019). High-performance medicine: The convergence of human and artificial intelligence. *Nature Medicine*, 25(1), 44-56.
- Wang, D., Khosla, A., Gargeya, R., Irshad, H., & Beck, A. H. (2016). Deep learning for identifying metastatic breast cancer. *arXiv preprint arXiv:1606.05718*.
- Yue, L., Chen, W., Li, X., Zuo, W., & Yin, M. (2019). A survey of sentiment analysis in social media. *Knowledge and Information Systems*, 60, 617-663.
- Zhao, S., Blaabjerg, F., & Wang, H. (2020). An overview of artificial intelligence applications for power electronics. *IEEE Transactions on Power Electronics*, 36(4), 4633-4658.

Yerel Yönetimler Ekseninden Ekonomik, Mali ve Sosyal Boyutuyla Göç Olgusu

Hamdi Furkan GÜNAY

Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü

hamdifurkangunay@gumushane.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-0690-4903>

Makale Başvuru Tarihi : 12.09.2024

Makale Kabul Tarihi : 17.10.2024

Makale Yayın Tarihi : 25.10.2024

Makale Türü : Araştırma Makalesi

DOI: 10.5281/zenodo.13968640

Anahtar

Kelimeler:

Yerel Yönetimler,
Göç,
Göç Yönetimi,
Göçün Etkileri,
Göç Politikası.

Özet

Tarihi çağlardan bu yana tüm toplumları ilgilendiren önemli bir olgu olarak göç, özellikle son çeyrek asırda dünya üzerindeki akışı itibarıyla artış eğilimindedir. İnsanları göç etmeye iten çeşitli faktörler söz konusu olmakla birlikte göçmenlerin yaşadıkları ülkenin ekonomik, toplumsal ve politik yapısına ilişkin önemli etkileri söz konusudur. Çok yönlü ve karmaşık bir olgu olarak göçün yönetiminde birçok aktör öne çıkmakla birlikte yerel yönetimlerin halka en yakın birimler olarak bu süreçte özel bir önemi bulunmaktadır. Bu noktadan hareketle çalışmanın amacı yerel yönetimlerin uluslararası göçün yönetiminde karşılaştıkları bazı sorunlar ile çözüm önerileri ülke uygulamaları ve literatür araştırması ışığında incelenmesidir. Ülkelerin göç yönetiminde yerel yönetim uygulamaları incelendiğinde sosyal uyum politikalarına ağırlık verildiği görülmektedir. Ayrıca göçmenlerin sosyal uyumunun artırılmasının; göçün ev sahibi ülkeye ekonomik ve mali ve de diğer olumlu etkilerinin artırılması açısından da fayda sağlaması beklenir. Yerel yönetimlerin göç yönetimindeki rolünün anlaşılması; göçün yarattığı sorunların önlenmesi ve olumlu etkilerinin artırılmasına yönelik politikaların inşası açısından önem arz etmektedir.

Economic, Financial and Social Aspects of Migration from the Perspective of Local Governments

Keywords:

Local Governments,
Migration,
Migration Management,
Effects of Migration,
Migration Policy.

Abstract

As an important phenomenon that has concerned all societies since historical times, migration has been on the rise, especially in the last quarter century. While various factors push people to migrate, migrants have significant effects on the economic, social and political structure of the country they live in. Although many actors come to the fore in the management of migration as a multifaceted and complex phenomenon, local governments have special importance in this process as the units closest to the public. From this point of view, the aim of this study is to examine some of the problems faced by local governments in the management of international migration and their solution proposals in light of country practices and literature research. When the local government practices of countries in migration management are examined, it is seen that social cohesion policies are emphasized. In addition, increasing the social cohesion of migrants is expected to provide benefits in terms of increasing the economic, financial and other positive effects of migration on the host country. Understanding the role of local governments in migration management is important for the construction of policies to prevent the problems caused by migration and to increase its positive effects.

1. GİRİŞ

Daha iyi şartlarda yaşamak isteyen ya da sosyoekonomik şartlar, savaş, doğal afetler gibi diğer nedenlerle dünya üzerinde sayısız insan yaşadıkları alanları terk ederek farklı yerleşim yerlerine göç etmektedir. Son yıllarda artan özellikle uluslararası göç hareketliliği, göçmenlerin yarattığı ekonomik ve sosyal nitelikteki olumlu/olumsuz sonuçları itibarıyla sık ve yoğun tartışmaları beraberinde getirmektedir. Göçmenler ev sahibi ülkelerde sağladıkları üretkenlik, yeni mal ve hizmet talep ve arzı, işgücü açığının azaltılması gibi yollardan ekonomik büyümeye katkı sağlayabilirken (Hagen-Zanker vd., 2017); varış ülkesi vatandaşları açısından sıklıkla devlet bütçesine olan etkisi, okul, hastane ve toplu konutlar gibi kamu hizmetlerinin aşırı kullanımı, ek vergi artışları yaratabileceği gibi hususlarda endişe kaynağı olabilmektedir (OECD/ILO, 2018: 166). Ayrıca göç olgusunun göç edenler ve ailelerinin yanı sıra göç ettikleri ülke vatandaşlarını ilgilendiren psiko-sosyal sonuçları da bulunmaktadır.

Göç, görünümü itibarıyla genel olarak ülkelerin merkezi yönetimlerinin çözüm bulması gereken bir sorun olarak görülmekle birlikte özelden göçten en fazla etkilenenlerin kent ve kent yönetimleri olduğu söylenebilir (Demirhan ve Aslan, 2015: 24). Dolayısıyla tüm insanlığı ilgilendiren bir olgu olarak göçün, yerel yönetimler üzerinde de önemli etkileri söz konusudur. Göçün etkilerini doğrudan hisseden yerel yönetimlerin; göç yönetiminde oldukça önemli görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Bu noktadan hareketle çalışmayla son yıllarda sıkça konuşulan göç olgusuna yerel yönetimler ekseninden; dünyada çeşitli yerel yönetim politika örnekleri ve literatür araştırması ışığında bir değerlendirme yapılması amaçlanmaktadır. Araştırmanın karmaşık ve çok yönlü etkiler barındıran göç; göç yönetiminde kritik öneme sahip yerel yönetimler ekseninden bir bakış sunması ve yerel yönetimlerin bu süreçteki rolüne dikkat çekmesi bakımından literatüre katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Üç kısımdan oluşan çalışmanın ilk kısmında uluslararası göç olgusunun ekonomik, mali ve sosyal boyutlarıyla göç ele alınmıştır. Bu kısımda göçün ev sahibi ve göç veren ülkeler açısından ne gibi ekonomik, mali ve sosyal sonuçları olduğu genel hatlarıyla irdelenecektir. İkinci kısımda ise göç yönetiminde dünya üzerinde çeşitli ülkelerin yerel yönetimlerinin yaptığı çalışmalara dikkat çekilmiştir. Üçüncü ve son kısımda ise yerel yönetimlerin göç yönetiminde yaşadığı bazı sorunlar ve bunlara önerilen çözümler; uygulama ve literatür örnekleri ışığında değerlendirilmiştir.

2. EKONOMİK, MALİ VE SOSYAL BOYUTUYLA GÖÇ OLGUSU

Göç; insanlık tarihinin ilk çağlarından bu yana devam eden, zorunlu ve/veya gönüllü olarak gerçekleşen bir mekân değiştirme eylemidir. Göçü gerçekleştiren özne, göç eylemiyle birlikte bir mekândan ayrılmakta ve başka bir mekâna gitmektedir (Arslan, 2023: 1). Göç türleri esas itibarıyla göçmenin nasıl, neden ve hangi şekillerde göç ettiğine bağlı olarak tasnif edilmektedir. Zorunlu veya gönüllü başta olmak üzere; geçici veya sürekli, düzenli veya düzensiz, iç veya dış, bireysel veya kitlesel ve benzeri biçimlerde tabiri ve tasnifi mümkün olan göçler; mülteci, sığınmacı, yerinden edilmiş, sürülmüş ve benzeri şekillerde gerçekleşen nüfus hareketlerine de konu olmaktadır (Beyaz, 2019: 18).

Yaşadıkları yerlerden uzun süreli kalmak ya da yerleşmek amacıyla başka ülkelere göç etmenin birçok nedeni söz konusudur. Göçün gerçekleşme nedenlerini ekonomik, siyasal, sosyo/kültürel ve doğal nedenler olmak üzere dört temel kategoride incelemek mümkündür (Tamer, 2020: 2812). Göçün ekonomik nedenlerinin başında gelir seviyesi ve adaleti ile işsizlik gelmektedir. Gelirden ve sosyal güvenceden mahrum bireyler; yaşadıkları çevreden iş bulmak amacıyla göç etmekte ya da işsiz kalarak sosyal açıdan uyumsuz, problemlili bireyler haline gelebilmektedir (Özer ve Topal, 2017: 52). Özellikle yüksek gelir sunan bir işin vadettiği refah düzeyi yüksek bir yaşam arzusu göç etme davranışının arka planında yer alan motivasyon unsurlarındandır. Göçe neden olan siyasal etmenler arasında ise terör tehdidi, savaşlar, politik baskı, siyasal istikrarsızlıklar gibi nedenler yer almaktadır. Öyle ki, savaş sebebiyle can güvenliği olmayan insanların can güvenliklerini sağlayabileceği, etnik ya da dini çatışmalar sebebiyle huzurlu ortama erişim düşüncesi ve siyasal iktidar eksenli politik baskılar sebebiyle siyasal hakların aranabileceği yerlere taşınma düşüncesi, bireysel veya toplumsal göçlere sebep olabilmektedir (Yıldız, 2017: 1830). Sosyo-kültürel etmenler açısından ise; nüfus yapısı, eğitim ve sağlık ile benzeri bazı sosyal unsurlar önem kazanmaktadır (Taşçı, 2009: 189). Son olarak deprem, sel, yanardağ patlamaları, kuraklık, nükleer sızıntı ve patlamalar, salgın hastalıklar gibi doğal veya insan kaynaklı durumlar nedeniyle de göçler yaşanabilmektedir. Dolayısıyla göçler, yerinden edilmiş zorunlu göç eden kişilerin göçü olabileceği gibi, ekonomik ihtiyaçlara, insan hakkı ihlallerine, daha iyi yaşam elde etme arzusuna, iklim koşullarının zorunlu kıldığı coğrafi koşullara ve buna benzer nedenlere bağlı olarak da gerçekleşebilmektedir

(Asar, 2016: 25). Göçün nedenler itici ve çekici güçler olarak inceleyen Çelik (2006)'a göre ise; tarımsal toprak yetersizliği, düşük gelir ve işsizlik ile kan davası, toplumsal kargaşa gibi arızı olayları itici güçler; yüksek gelir ve istihdam fırsatları, ekonomik durum, kamu hizmetleri, kentteki akraba ve tanıdıklar ise çekici güçleri oluşturmaktadır.

Göçün; ekonomik faaliyetleri, devlet maliyesini, kültürel hayatı, sosyal yapıyı ve siyasi algıları yeniden şekillendirme gücüne sahiptir (Şahin, 2020: 354). İnsanların gerçekleştirdikleri göç adı verilen bu taşınma eylemi, göç edenler kadar göç alan ülkeleri de çeşitli yönlerden etkilemektedir. Göç alan ve göç veren ülkeler açısından farklılaşabilen bu etkileri olumlu ve olumsuz etkiler bağlamında incelemek mümkün olmakla birlikte, bu etkiler göç alan ve veren ülkelerin sosyoekonomik karakteristiklerine, göçmen profiline, göç türlerine, kültürel yapısı gibi unsurlara bağlı olarak değişebilecektir. Dolayısıyla göçün ekonomik, mali ya da sosyal etkisinin olumlu ya da olumsuz etkilerine dair genelleme yapmak zordur.

Göçün ekonomik olumlu etkileri incelendiğinde bunların başında işgücü arzı ve ücretler üzerindeki etkisi gelmektedir. Göç veren ülkeler genellikle istihdam olanaklarının düşük olduğu ülkelerken göçle işsizlik düzeyi kısmen azalmakta, göç alan ülkeler açısından ise işgücü açığı azaltılabilmektedir. İşgücü açıklarının, yetiştirilmesine emek harcamadan elde edilen, ayrıca görece ucuz işçilerle karşılanması ekonomik açıdan gelişmiş ülkelere önemli avantaj sağlamaktadır (Yılmaz, 2014: 1694). Ayrıca göçmen işçilerin kendi ailelerine para göndermesi durumunda kendi ülkelerine sağlanan para transferiyle göç veren ülkelere ekonomik fayda sağlanmış olacaktır (TUC, 2007: 28). Bu aynı zamanda göçmen ailelerinin yoksulluğunun azaltılması ve ekonomik kalkınmayı da olumlu etkileyebilir. Göçe yönelik iyimser bakış açısına sahip görüşlere göre ek olarak; göçle sağlanan nitelikli işgücü hareketliliği beşerî sermaye birikimine katkı yapmakta, göç alan ve veren ülke açısından beyin kazanımı yaratmakta ve de kendi ülkelerine dönen göçmenler ekonomik büyüme ve kalkınmaya olumlu yönde etki sunmaktadır (Aktaş, 2014: 38). Öte yandan vasıflı, eğitim düzeyi yüksek kişilerin göç etmeleri, göç veren ülkeler açısından üretimin ve yatırımların duraksaması, büyümenin yavaşlaması gibi olumsuz sonuçlar doğurabilecektir. Bruecker vd. (2006), az vasıflı göçmenlerin işsizlikten daha fazla etkilendiği ve vasıflı göçmenlere göre daha fazla sosyal yardım aldıkları gerçeğinden hareketle göçmen nüfusun nispeten vasıflı olması durumunda ev sahibi ülkelerin göçten daha fazla ekonomik fayda sağlayacağını belirtmiştir. Nitekim gelişmiş ülkelerdeki yapı içinde vasıflı göçmen ve mültecilerin üniversitelerde yaptıkları çalışmalar ve gelecek vadeden sektörlerde kurdukları şirketler birçok yeniliğin önünü açar niteliktedir (Gür, 2017: 11).

Uluslararası göç ev sahibi ülke açısından iç talebin canlandırılması yönünden de fayda sağlayabilecektir. Zira göçmen ve mülteciler, göç ettikleri ülkeden gıdadan tekstile, beyaz eşyadan taşıta kadar birçok tüketim malı talep etmektedirler. Bu talep artışı pazarın genişlemesini, esnaf ve yerli tüketicinin işlerinin canlanmasını sağlar (Gür, 2017: 14). Göç, göçmenleri tamamlayan üzerinde olumlu, ikame oldukları kişiler açısından ise olumsuz bir ekonomik etkiye sahiptir. Sermaye sahipleri, göçmenlerden farklı işleri yerine getiren çalışanlar, göçmenler tarafından üretilen mal ve hizmetlerin tüketicileri ile göçmenler tarafından tüketilen mal ve hizmetlerin üreticileri göçten ekonomik fayda sağlayan kitlelerdir. Diğer yandan göçmenlerle aynı iş alanlarında çalışanlar, göçmenlerle aynı mal ve hizmetlerin tüketicileri göçten olumsuz etki görmesi muhtemel kişilerdir (Bruchez, 2019: 57). Ancak uluslararası göçle beraber üretim maliyetlerinin azalması ve toplam talebin yükselmesi neticesinde üretimin artması ev sahibi ülke vatandaşları için yeni iş olanakları da doğurabilir (Gür, 2017: 7). Göçün ülke ekonomileri bakımından olumsuz etkiler taşıdığını ileri süren düşüncelerin temelinde ise yapısalıcı teori vardır. Bu yaklaşımda beyin göçü, bağımlılık kavramlarının ön plana çıkartılmasıyla göç hareketinin az gelişmişlik durumunu destekleyen olumsuz bir gelişme olduğu vurgulanmaktadır. Buna göre göç hareketi, ucuz işgücünün sermaye lehine hareketliliği olarak ifade edilmektedir (Nuray ve Afşar, 2022: 216).

Mali etkiler genel itibarıyla vergiler, kamu harcamaları ve bütçe dengesi ekseninde ele alınabilir. Göç nedeniyle azalan nüfus göç veren ülke açısından kamu hizmetlerine olan talebin azalması anlamını taşımaktadır. Ülkenin bütçesinde kamu hizmetlerine ayrılan kaynakların azalması anlamına gelen bu durum bütçenin yükünü hafifletecektir. Ancak bu durum hastane, okul gibi çeşitli kamu kurumlarının kapanmasına ve gerçekleşen yatırımların birey başına düşen maliyetlerinin artmasına neden olabilecektir (Aydın, 2018: 71). Öte yandan göç alan ülkelerin sosyal yardım ve diğer kamu harcamalarında artış oluşacaktır. Göçmenlerin daha ziyade gelişmiş şehirleri seçeceği düşünüldüğünde özellikle yerel yönetimlerin ve özellikle büyükşehirlerin harcamalarının artması beklenir. Göç veren ülke açısından bakıldığında ise özellikle yüksek vasıflı işçi göçünün, bu işçilerin eğitim maliyeti ve kendi ülkesi için vergi gelirleri göz önüne alındığında genellikle mali bir kayıp yaratabilmektedir (Mohapatra vd., 2012: 1).

Hennessey ve Hagen-Zanker (2020), göçmenlerin mali etkilerinin üç evre içerdiğini belirtmiştir. Birinci evrede göçmenler henüz iş bulamayan göçmenler, kendi yaşamlarını kurarken ve işgücüne dahil olurken net bir maliyet

oluşturmaktadırlar. İkinci evrede ise işgücüne katılımı beraber sosyal hizmetlere taleplerinin az ancak ödedikleri verginin fazla olmasıyla net mali fayda sağlamaktadırlar. Üçüncü evreyi temsil eden emeklilik durumu net bir maliyete işaret etmektedir. Göç neticesinde göç alan ülkenin nüfusunun artması, kamu mallarının finansmanına katkı sağlayacak vergi mükelleflerinin de sayısını artırmaktadır (Bruecker vd., 2006: 19). Benzer şekilde göçün mali yönünün incelendiği bir çalışmada (TUC, 2007), göçten ev sahibi ülkelerin daha kazançlı çıktığı zira göçmenlerin aldıkları kamu hizmetlerinden daha fazla vergi ödedikleri belirtilmektedir. Orrenius (2017), göçmenlerin mali etkilerini değerlendirdiği çalışmada; göçmenlerin federal hazineye katkı sağlamakla beraber yerel eyalet ve hükümetlere genellikle katkılarından daha çok maliyete neden oldukları sonucuna ulaşmıştır. Kancs ve Lecca (2017) ise çalışma bulgularından hareketle göçmen entegrasyonun (örneğin dil ve mesleki eğitim gibi) kamu bütçesi açısından maliyetli olmasına rağmen orta ve uzun vadede sosyal, ekonomik ve mali faydaların daha ağır basabileceğini vurgulamıştır. d'Albis vd. (2018) ise, OECD ülkelerini incelediği çalışmada net göçmen akışının, işgücünün payını artırarak ve kişi başına düşen transfer harcamalarını azaltarak hem kişi başı GSMH'yi artırdığını hem de mali dengeyi iyileştirdiğini ifade etmiştir.

Göç sadece mekanlar arasında yer değişim süreci, nüfus hareketi değil aynı zamanda ekonomik, politik, kültürel ve sosyal yönleriyle sosyal yapıda önemli değişiklikler doğuran bir nüfus hareketidir (Tümtaş ve Ergun, 2016: 1352). Siyasi, sosyal ve ekonomik nitelikte çeşitli unsurlar göçü etkilediği gibi bu unsurların da göç alan bölgelerde göçten etkilenen birer faktör olduğunu ve bu faktörlerin de çeşitli etkiler oluşturduğunu belirtmek gerekir. Öte yandan söz konusu etkiler, yerleşik toplum tarafından benimsenmediği durumda önemli bazı sorunlar yaratabilecektir. Bu problemler özellikle devletin etkili bir göç yönetim politikasına sahip olmaması sebebiyle yerleşik halkın daha milliyetçi bir siyasi düşünceye evrilmesi ve göçmen düşmanlığına kadar uzanabilmektedir (Yıldız, 2017: 1827). Öyle ki göçle çeşitli ekonomik maliyetlerin yanı sıra göç alan ülkelerde bazı toplumsal ve kültürel uyum sorunları ortaya çıkabilmektedir. Hatta bu uyum problemleri öyle bir boyuta ulaşabilmektedir ki, çözümü için yasal düzenlemeler gerekli olmaktadır (Bayraklı, 2007: 43). Temel sosyal refah hizmetlerinden yararlanmayan, istihdama katılmayan, topluma uyum sağlamayıp toplumla bütünleşme konusunda sorunlar yaşayan ve topluma aidiyet duygusu olmayan göçmenler içinde buldukları toplum için sosyal risk taşımaktadır (Ustabaşı Gündüz ve Çifci, 2021: 14). Yine göçle bağlı toplumsal eşitsizlikler özellikle kalifiye olmayan işçiler bakımından göçün yarattığı sosyal uyum problemlerini daha da artırabilecektir. Göçün aile yapısı üzerinde de etkisi vardır, zira göçle birlikte özellikle işçi ailelerinin göçe dahil olmamasından kaynaklanan parçalanmış aileler sorunu ortaya çıkabilir. Ailenin göç veren, işçinin ise göç alan ülkede yaşaması aile bütünlüğüne zarar verebilecektir (Şahin, 2020: 361). Bunlara ek olarak özellikle sağlık, eğitim gibi yarı kamusal mal ve hizmet sunumlarında artan göçmen sayısı nedeniyle tıkanıklık yaşanması durumunda yerel halkın yaşayabileceği olumsuz psikolojik ve sosyal sorunlar artabilecektir.

Öte yandan göç, olumsuz etkilerinin yanı sıra kültürel yaşamın çeşitliliğine ve zenginliğine de katkı sağlayabilecektir. Bireyler daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak için göç ettiklerinden genelde gelişmiş ülkeler tercih edilmektedir. Gelişmiş toplumlarda bilgi, beceri ve iş ahlâkıyla yetişen göçmenler, ülkelerine döndüklerinde bu birikimleri, becerileri ve donanımlarıyla sosyoekonomik anlamda daha faydalı bireyler olmaktadır (Yıldız, 2017: 1832). Ayrıca göçle birlikte çok kültürlü bir ortamda yaşama deneyimine sahip kişiler, farklı inanç, değer ve kültürlerle birlikte yaşama, farklılıklarla büyüme, daha açık görüşlü ve kozmopolit olma imkânına sahip olmaktadır (Ateş ve Yavuz, 2017: 1292).

3. YEREL YÖNETİMLER EKSENİNDEN GÖÇ YÖNETİMİ

Birçok ülkede yerel düzeyli bir kriz ortaya çıkana kadar muhtemel bir krize yönelik hazırlık yapılması konusuna pek öncelik verilmeyerek, yeterli tedbirler alınmayabilmektedir. Gerekli hazırlıkların yapılmaması, olası senaryoların geliştirilmemiş olması nedeniyle özellikle yerel düzeyde problemler ortaya çıktıktan sonra kurumsal başarısızlıklar yaşanmaktadır (Kahraman, 2019: 46). Halbuki; bugün ve yakın gelecekte göçlerin uluslararası boyutta devam edeceğine dair öngörüler bulunmaktayken, kent kimliğinin korunarak kentleşme sürecinin devam etmesi önemlidir (Akay, 2019: 20). Bu bağlamda sağlıklı bir göç politikasının hayata geçirilmesi ve yürütülmesinde, göçün yarattığı sosyoekonomik problemlerin azaltılmasında yerel yönetimlere önemli rollerin düştüğü açıktır. Bunun bilinciyle özellikle yaşadıkları göç deneyimlerinin de kazandırdıklarıyla kimi ülkelerin başarılı bir göç politikası oluşturduğu görülmektedir.

Avrupa Birliği ülkeleri ve diğer gelişmiş ülkelerde hem iş ve beyin göçü gibi gönüllü nitelikteki göç faaliyetlerinde hem de mültecilik gibi zorunlu göçlerde merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasında açık bir yetki ve görev paylaşımı bulunmaktadır. Bu bağlamda ülkeye giriş, vize ve ikamet, çalışma izni ve vatandaşlık

gibi konularda merkezi yönetim; göçün sosyal ve kültürel boyutlarında ise (uyum, kültürel ve sosyal hizmetler, eğitim gibi) yerel yönetimlere önemli bir misyon yüklenmektedir (Daoudov, 2015: 4).

Dünyada en çok göç alan ülkelerden biri olarak Almanya'da geniş yetkilerle donatılan yerel yönetimler göç politikası bakımından da etkin bir role sahiptir. Göçmenlerin çoğunlukla yaşadığı Nordrhein-Westfalen eyaletinin Köln Belediyesi; göçmenler için entegrasyon masası oluşturmuştur. Çeşitliliği savunan, eşit katılıma ve halkın başarılı şekilde entegrasyonuna sağlanmasına dönük olarak bu uygulamayla; kültürlerarası açılım, sosyal ve kültürel katılım, eşitlikçi politikalar, göçmenlerin eğitime katkı ve teşvik, dil becerilerinin geliştirilmesi gibi alanlarda çalışmalar yürütülmektedir (Ustabaşı Gündüz ve Çifci, 2021: 29-30). Frankfurt da göçmen sayısı ve çok uluslu yapısı bakımından dikkat çeken şehirlerden biridir. Şehir yönetiminde özellikle göçmen entegrasyonuna önem verilmiş ve bu yönde çalışmalar gerçekleştirilmiştir. 1989 yılında kurulan Çok Kültürlü İşler Ofisi buna örnektir. Frankfurt Belediyesi bünyesinde kurulan bu ofiste; entegrasyon, göç ve ayrımcılıkla mücadele ile ilgili sorular için profesyonel meslek elemanları görev yapmaktadır. Ofis tavsiyelerde bulunmakta ve arabuluculuk konularında hizmet vermektedir (Ateş, 2020: 32). Zorunlu göçlerin düzenlenmesinde ise Almanya sıkı politikalar takip etmektedir. Buna göre her eyalet ve şehrin kendi nüfusu oranında mülteci kotası bulunmaktadır. Mülteciler bu kotalara göre yerel yönetimlere dağıtılmaktadır. Entegrasyon politikalarına önem verilmekte bu doğrultuda; çocuklara okula gönderilmekte, Almanca kursları sunulmakta, büyükler için mesleki eğitimler verilmektedir. Ayrıca mültecilere işsizlik maaşı ödenmekle birlikte süreç içinde iş bulmaları istenmektedir (Uluslararası Mülteci Hakları Derneği, 2016: 44-47).

İtalya'nın Bologna şehri uluslararası göçmenlere yönelik yerel düzeyde etkin politikalar yürüten yönetimlerden biridir. Entegrasyon politikalarının önemli yer tuttuğu yönetimde; belirli politikalar üzerine faaliyet gösteren dört organ bulunmaktadır. Toplumsal çalışmaların ve entegrasyon faaliyetlerinin koordinesi, yönetilmesi, teşviki konularında çalışmalar yapan birimler bulunmaktadır. Yine şehirde dezavantajlı göçmen gruplara yönelik ücretsiz sağlık hizmetlerinin sunulması, göçmen gruplara çeşitli dillerde bilgi sağlayan toplantıların organize edilmesi, göçmen danışmanlığı, İtalyanca dil kursları ve iş gücü piyasasına entegrasyon gibi konularda faaliyetler yürütülmektedir (Navarrete-Moreno vd., 2021: 115-116). Bologna'daki politika aktörleri göçmen entegrasyonu hususunu genel itibarıyla; şehrin sosyoekonomik kalkınma kaynağı olarak görülmesi, göçmenlerin İtalyanlarla eşit şartlarda siyasi katılımının sağlanması ve göçmenlerin potansiyel güvenlik tehditlerinin önlenmesi üzerine kurmaktadır (Scuzzarello, 2015: 64). Göç yönetiminde sığınmacılara yönelik STK'lar ve diğer kurumlar iş birliği içinde faaliyetler gerçekleştirmektedir. Bu doğrultuda belediye, il ve üniversite yönetimlerinin katılımıyla kültürler arasında eğitime yönelik dokümantasyon merkezi olan CD-Lei kurulmuştur. Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren uluslararası göç yönetiminde sivil toplum-belediye yönetim modeli benimsenmiştir (Akman, 2018: 461).

İspanya'nın 1990'larda yaşadığı ekonomik gelişme neticesinde izlenen göç yönetimi modeli işgücü piyasası talebiyle sıkı bir şekilde bağlantılı seyretmiştir. Ancak küresel krizin ardından göç akışlarını kontrol etmeye yönelik mekanizmalar, düzensiz göçle mücadeleye ilişkin tedbirler ve göç yönetiminde üçüncü ülkelerle yapılan iş birliği anlaşmaları politikalarda öne çıkmaktadır (Pinyol-Jimenez, 2018: 7). Öte yandan yerel yönetim düzeyinde göç politikalarına son yıllarda etkinlik kazandırılmıştır. Uluslararası göçmenlerin entegrasyonuna özellikle önem veren yerel yönetim örneklerinden diğeri Barselona'dır. Barselona Belediyesi; güçlü, sorumlu ve mali açıdan özerk bir yerel yönetim geleneğine sahip olmasının da sonucuyla göçmenlere barınma, sağlık, beslenme, çalışma, kültürel, eğitim ve toplumsal uyum gibi konularda örnek politikalar yürütmektedir (Öztürk ve Hameş, 2017). Barselona yerel yönetiminin kültürlerarası bir vizyonla geliştirdiği entegrasyon önlemleri dört temel stratejik ilkeye dayanmaktadır. Bunlar; (1) entegre destek ve yeni gelenlerin hızla kabulü, (2) göçmenlerin hak ve yükümlülükler konusunda eşit kılınması, (3) çeşitliliğin şehir için farklılık ve kültürel bir zenginlik olarak tanınması ve (4) sosyal entegrasyonun korunması için etkileşimin desteklenmesidir (Ateş, 2020: 33). Ayrıca 1996 yılında yaşayan kültürlerin gelişmesine katkı sağlanması özel girişimlerin kültürel projelerinin desteklenmesi, belediye ve diğer çok kültürlü platformlar arasında koordinasyonun sağlanması gibi amaçlara dönük olarak Barselona Kültür Enstitüsü kurulmuştur (Öztürk ve Hameş, 2017). Entegrasyon politikalarının yanı sıra göçmenlerin eğitilmesi ve onların işgücüne katılımına yardımcı olunmasına yönelik faaliyetler Barselona'daki göçmen politikalarının merkezinde yer almaktadır (Garces-Mascarenas, 2014: 18).

Kanada özellikle istihdam odaklı olarak göç edilen ve dünya üzerinde en çok göçmene ev sahipliği yapan ülkelerden biridir. 8 milyonu aşkın göçmenin bulunduğu ülkede (Statistics Canada, 2024), göçmenlerin büyük çoğunluğu Toronto'da yaşamaktadır. Çok kültürlü politikalarıyla öne çıkan ve kültürel çeşitliliğin teşvik edildiği Kanada'da, yerel yönetimlerin çok yönlü ve kapsamlı politikaları söz konusudur. Bu doğrultuda Ontario eyaletinde hizmet veren Yeni Yerleşim Bürosu; yerleşim, okula kayıt, dil kursları, istihdam, mesleki kurslar, sağlık ve sosyal hizmetler gibi konularda göçmenlere yardımcı olmaktadır (Government of Ontario, 2024).

Ontario’da sığınmacılara destek sağlanması amacıyla kurulan bir diğer birim olan Destek Hizmetleri Programı; aile ihtiyaçlarına göre uygun desteklerin sağlanması, hükümet desteklerine erişimin kolaylaştırılması ve sığınmacılara yönelik yeni ve uygun programların geliştirilmesi konusunda çalışmalar yürütmektedir (Hynie vd., 2016: 8). Yine Ontario’da göçmen öğrencileri eğitime entegre etmek adına bakanlık tarafından finansman, dil, toplum ve psikolojik destek olmak üzere dört politika alanı belirlenmiştir. Süreçte Eğitim Bakanlığı bütüncül bir perspektiften kurumlar arası iş birliği gerçekleştirmektedir. Eyalete yerleşen Suriyeli göçmen çocukların desteklenmesi amacıyla sosyal hizmetlerle de iş birliği yapılmaktadır (Dere ve Demirci, 2021: 1069).

Türkiye’ye özellikle Suriye’den gerçekleşen kitlesel düzeydeki büyük göç hareketleri; merkezi yönetimin yanı sıra yerel yönetimler üzerinde de büyük yük oluşturmuş ve yerel yönetimleri ortaya çıkan sonuçlara ilişkin kapsamlı politikalar üretmeye zorlamıştır. Yerel düzeyde göç yönetiminde sorumluluğun büyük ölçüde kamu kuruluşlarının taşra birimlerinde olduğu görülmektedir. Valiler genel sorumlu olmakla birlikte bu görevi Göç İdaresi ve Afet Acil Durum İl Müdürlükleri üzerinden yürütmektedirler. Göçmenlerin kayıt altına alınması, istatistiklerin tutulması, oturma izni ve sınır dışı edilme gibi işlemler Göç İdaresi İl Müdürlüklerince yürütülürken; il düzeyinde barınma, gıda, giyim, eğitim ve sağlık gibi hizmetler Afet ve Acil Durum Müdürlükleri tarafından koordine edilmektedir (Demirhan ve Aslan, 2015: 52). Göç akımıyla Örneğin Gaziantep ili yerel düzeydeki göçmenlere yönelik hizmetlerini eğitim, sağlık, istihdam ve güvenlik olmak üzere dört alan üzerine inşa etmiştir (Ateş, 2020: 34). Bu doğrultuda şehirde göçmenlere Türkçe dil dersleri verilmiş, kültürel etkinliklere katılmaları sağlanmış ve sağlık hizmetleri kapsamında göçmenlere ücretsiz muayene imkânı sunulmuştur (Kahraman vd., 2019: 58). Yine Gaziantep Büyükşehir Belediyesi tarafından kurulan Ensar Toplum Merkezi; Suriyelilerin topluma daha kolay entegrasyonu, sosyal uyum ve birlikte yaşamı güçlendirmek amacıyla kurulmuş; göçmenlerin günlük hayatta ve kamu kuruluşlarında yaşadıkları sorunlar konusunda aktif destek sağlamaktadır (Adıgüzel ve Tekgöz, 2019: 31). Van Büyükşehir Belediyesi de belediye sınırları içinde yaşayan göçmenler için gıda, yakacak, eğitim-kırtasiye, ulaşım, giyecek, barınma, koruma vb. çeşitli konularda yardımlar gerçekleştirmiştir. Bunlara ek olarak; göçmenlere yönelik dil kursları, mesleki eğitimler, yirmi dört saat sağlık ve psikososyal destek hizmetleri, şehre uyum ve toplum bilincinin geliştirilmesine yönelik seminerler Van Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütülen faaliyetlere örnektir (Saraçoğlu, 2023: 180). İstanbul’un bazı ilçelerinde de Suriyelilere yönelik bazı önemli çalışmalar yapılmıştır. Esenyurt’ta Arapça bilen kişilerin hizmet verdiği irtibat bürosunun kurulması, Şişli Belediyesi’nde sosyolog, psikolog ve sosyal görevlilerin görev aldığı “Mülteci Masası”nın kurulması, Küçükçekmece Sosyal Hizmetler Dairesi’nde Türkçe ve Arapça bilen yetkililerin tam zamanlı olarak hizmet vermesi, Sultanbeyli Belediyesi’nde mültecilerin hakları konusunda bilgilendirilmesi ve temel ihtiyaç değerlendirmesi gibi bir dizi hizmet sunan Mülteci Koordinasyon Merkezi söz konusu çalışmalara örnek gösterilebilir (Woods ve Kayalı, 2017: 14).

4. YEREL YÖNETİMLERİN GÖÇ YÖNETİMİNDE YAŞADIĞI SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Çok boyutlu ve karmaşık yönüyle göçün yönetiminde; halka en yakın birimler olması nedeniyle yerel yönetimlerin özel bir yeri bulunmaktadır. Göçün ekonomik, mali ve sosyal nitelikteki çeşitli etkileri yerel düzeyde daha çok hissedilmektedir. Göçün yerel boyutta meydana getirdiği farklı düzeydeki sorunlar, süreç içinde küresel ve bölgesel kurumların, merkezi yönetimlerin ve de yerel yönetimlerin çalışma alanına girmiş ve bu birimler, kentsel mekânda sorunların çözümü için çeşitli politikalar üretmişlerdir. Göçe ilişkin etkileşim düzeyi yerelde daha fazla olduğundan buna yönelik yetki, görev ve sorumluluklar yerel yönetimler tarafından üstlenilmektedir (Karaoğlu, 2022: 18).

Merkezi ve yerel yönetimlerin ortak bir yaklaşımla yürüttüğü göç yönetimi şehir düzeyinde ortaya çıkan bazı sorunlarla yerel yönetimleri karşı karşıya bırakmaktadır. Göç hareketleriyle birlikte öncelikle yerel yönetimler açısından kamu hizmeti talebi artışı yaşanmaktadır. Barınma, eğitim, sağlık ve istihdam yerel yönetimlere baskının olduğu alanlardandır (Akman, 2018: 456). Temel kamusal hizmetlerin yanı sıra sosyo-kültürel uyum sürecinde yaşanan sorunların da sadece toplumsal değil, aynı zamanda finansal birtakım sonuçları da söz konusudur. Sosyal yardım maksatlı ödemeler, toplum merkezlerinin hizmete açılması, dil eğitimi gibi faaliyetler belediyelere ciddi mali yükler yaratmaktadır (Dura ve Karakoç, 2019: 6). Daha önce kendi mevcut nüfusuna göre planlanan hizmetler, göç hareketleriyle birlikte nüfusun artması neticesinde yetersiz kalabilecektir. Bu durum haliyle yerel yönetimlere ekstra yük ve sorumluluklar getirmektedir (Akman, 2018: 456). Doğan ek sorumlulukların gerektirdiği finansman ihtiyacı yerel yönetimlerin göç yönetiminde karşılaşılabileceği sorunların başında gelmektedir. Bu doğrultuda; yerel idarelere sunulan mali kaynakların göçmen nüfusu ve onlara sunulacak hizmetler bağlamında belirlenmesi önem arz etmektedir. Yine çeşitli göçmenlere ve göç politikalarına

yönelik fonların oluşturulması, göç yönetiminde yerel yönetim ve STK iş birliğinin yaygınlaştırılması, belirli projeler doğrultusunda fon sağlayan uluslararası kurumlara yönelik çalışmaların ve yerel yönetimlerin sunduğu hizmetlerde gönüllülüğü teşvik eden faaliyetlerin gerçekleştirilmesi yerel idarelerin göç politikalarında yaşadığı mali baskının hafifletilmesi adına yararlı olabilecektir. Ateş (2020); yerel yönetimlere kaynak sağlanmasında yalnızca vatandaşların değil yabancılara da dahil edilerek nüfus ve hizmet maliyetindeki artışların dikkate alınmasının ve de yerel yönetimlerin gelir kaynaklarının yerel yönetimlerin lehine ve onların merkeze olan bağımlılıklarını azaltacak şekilde artırılması gerektiğini belirtmiştir. Benzer şekilde Daoudov (2015), yerel yönetimlerin uluslararası göçün yerel boyutları konusunda, uluslararası tecrübelerin de ışığında, yetkilendirilmesi ve gerekli kaynaklarla donatılması gerektiğini ifade etmiştir.

Göç ekonomide ilave talep oluşturması nedeniyle vergi gelirlerini artırma potansiyeline sahip olduğu gibi, devlet tarafından sunulan mal ve hizmet talebini ve de dolayısıyla kamusal harcamaları da artırma potansiyeline sahiptir. Göçün devlet bütçesi üzerindeki etkisinin olumlu kılınması noktasında; göçmenlerinin buldukları ülkenin dilini öğrenme imkânlarının artırılması, eğitim ve eğitime yoluyla mesleki niteliklerinin iyileştirilmesi, kayıtlı ekonomide çalışmalarının sağlanması, ekonomik ve sosyal entegrasyonlarının artırılması gibi çeşitli politikalar önem kazanmaktadır (Tan, 2018: 456). Göçmenlerin istihdama dahil edilmesine yönelik çalışmalar, göçün net mali katkılarını artırabilir. Başlangıçta işgücü piyasasına entegrasyon yavaş ve maliyetli (dil engelleri, sağlık sorunları vb.) olabilirken, kanıtlar göçmen grupların zaman içinde ülkelerin mali dengesi üzerinde olumlu etki yaratabildiklerini göstermektedir (Hennessey ve Hagen-Zanker, 2020: 25).

Entegrasyon ve sosyal uyum süreci göç politikalarının en önemli başlıklarından biridir. Göç neticesinde özellikle kentlerde işsizlik, altyapı, ulaşım, konut gibi konularda problemlerin yanı sıra göçmenler ile yerel halk arasında kültürel çatışma ve uyum problemleri yaşanabilmektedir. Duğan ve Gürbüz (2018) başta belediyeler olmak üzere yerel yönetimlerin, sığınmacılara hizmet sunarken yerli halk ile sığınmacılar arasındaki gerilimlere karşı da politikalar hayata geçirmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu noktada halka en yakın birimler olan yerel yönetimlerin göç yönetiminde hayata geçirmesi gereken sosyal uyum politikalarının da önemine dikkat çekilmektedir. Göçmenlerin ağırlıklı olarak büyükşehirlerde yerleştiği düşünüldüğünde, büyükşehir belediyelerinin sosyal uyumu sağlama konusunda rol alması gerekliliği açıktır. Bu bağlamda göçmenlerin temel ihtiyaçlarının giderilmesi, temel refah hizmetleri ve toplumla bütünleşmelerinin sağlanması konularında sosyal yardım, danışmanlık, kaynaklarla buluşturma, hakları konusunda bilgilendirme, savunuculuk, güçlendirme gibi faaliyetleri kapsayan sosyal hizmet uygulamalarının planlanması gerekmektedir (Ustabaşı Gündüz ve Çıfci, 2021: 14).

Fielden (2008) ise sosyal uyum sürecine geniş bir perspektiften bakarak; yerel entegrasyonun hukuki, ekonomik ve sosyo-kültürel olmak üzere üç temel bileşeni olduğunu belirtmiştir. Buna göre göçmenlerin ev sahibi ülkede daha geniş haklara sahip olmasını sağlayan hukuki bir süreç, sürdürülebilir ve ev sahibi toplumla karşılaştırılabilir yaşam standartları sağlayabilecek ekonomik süreç ve son olarak göçmenlerin ev sahibi ülkenin sosyal yaşamına katkı sağlayacak ve ayrımcılık korkusu olmaksızın yaşamalarına olanak verecek sosyal ve kültürel süreç sağlıklı bir entegrasyon süreci açısından gerekli adımları temsil etmektedir (Fielden, 2008: 1). Çeşitli ülke yerel yönetimlerinin politika örneklerinde de görüldüğü üzere; dil kursları, temel ve mesleki eğitimler, danışmanlık ve rehberlik hizmetleri ve kültürel etkinlikler gibi çeşitli faaliyetler göçmenler ile yerel halk arasındaki uyum sürecini hızlandırabilecek çalışmalar arasındadır. Toplum güvenliğinin korunması, sosyal uyumun sağlanması amacıyla toplum düzenine ilişkin yazılı olmayan kurallar, bölge kültürü ve halkı hakkında bilgiler içeren rehberin yerel yönetimler tarafından göçmenlere ulaştırılması faydalı olabilir (Ustabaşı Gündüz ve Çıfci, 2021: 47).

Barınma ve konuta ilişkin sorunlar; yerel yönetimler üzerinde önemli bir yük oluşturmaktadır. Entegrasyon politikalarının öncelikli unsuru göçmene ucuz ve asgari konforda barınma olanakları sunacak mekanizmaların devreye sokulmasını gerektirmektedir (Özservlet, 2015: 106). Özellikle kitlesel göç hareketlerine hazırlıksız bölgelerde göçle beraber konut sorunu ortaya çıkmakta ve ilgili bölgelerde iş imkânlarının zayıf olması durumunda göçmenlerin yoğunlukta olduğu gecekondu mahallelerini ortaya çıkarabilmektedir. Barınma sorunları; beraberinde uyum sorunları, güvenlik başta olmak üzere çeşitli toplumsal problemleri de doğurabilmektedir. Bu noktadan hareketle Dura ve Karakoç (2019), belediyelerin mevcut imar planlarını mülteci ve göçmenlerin ihtiyacı doğrultusunda revize etmesi, iskân ve toplum refahı hizmetlerine ağırlık vermesi, toplu konut imkânlarını geliştirmesi ve de merkezi yönetimin diğer aktörlerle iş birliği içerisinde faaliyet göstermesi gerektiğini ifade etmektedir.

Göçmen topluluklarının özellikle ekonomik hayata uyumlarının sağlanması, sosyal uyumun başarı anahtarıdır. Zira çalışma hayatına dahil olan göçmenler, kente tutunmanın ve kentte ayakta durmanın önemli bir aşamasını

sağlamış olmaktadır (Adıgüzel ve Tekgöz, 2019: 30). Bunun bilinciyle göçmen nüfusuna sahip birçok belediye istihdam hizmetleri, mesleki eğitimler gibi konularda çalışmalar yapmaktadır. Nitekim Kahraman vd. (2019), yerel yönetim birimlerinden biri olan belediyelerin göçmenle yerel halk arasında bir köprü rolü üstlenerek, rahatlıkla kültürel farklılık sorunlarının ortadan kaldırılmasına yardımcı olabileceklerini belirtmiştir. Dolayısıyla yerel yönetimlere, sosyal uyumun sağlanarak olası huzursuzlukların önlenmesi noktasında önemli roller düşmektedir. Ancak görevlerin ifası konusunda yerel yönetimler; gerek çoğunluk olan yerel halkın çıkarlarının korunması gerekse kente uyum sorunu yaşayan göçmen veya mültecilerin azınlık haklarının korunması konusunda dengeyi bulmak zorundadır. Dengenin kurulamadığı noktada toplum huzuru ve güvenliği bozulabilecektir (Karaoğlan, 2022: 29).

Dil ve iletişim kaynaklı sorunlar yerel yönetimlerin etkin göç politikalarının önündeki engellerden biridir. Dil yetersizlikleri sosyal yardımların göçmenlere etkin ve verimli şekilde ulaştırılmasını zorlaştırmakta, okul çağındaki çocukların eğitim dışı kalmasına ve sosyal iletişim problemlerine neden olabilmektedir. Ayrıca göçmenlerin toplumdan uzaklaşması, içine kapanması ve içinde yaşadığı yerel halka öfke duymasına ve dolayısıyla suça yönelmesine neden olabilecektir (Dura ve Karakoç, 2019: 6-7). Birçok ülkenin göç politikalarında önceliklendirildiği gibi özellikle belediyeler tarafından dil eğitimlerinin ve tercümanlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması göçmenlerin sosyal yaşama entegrasyonu ve de göçmenler ile yerel halk arasındaki sağlıklı iletişimin tesisi açısından önemlidir.

Yerel yönetimlerin göçmenlere yönelik faaliyette bulunabilmeleri ve ilgili alanlarda politika geliştirebilmeleri için yasal mevzuatın düzenlenmesi önemlidir. Göçmen ve sığınmacılara yönelik yapılacak desteklerin hangi kanuna dayandırılacağı ve nasıl yapılacağına açık şekilde tanımlanmaması önemli bir sorun olarak yerel yönetimlerin karşısına çıkmaktadır (Ateş, 2020: 29). Örneğin Akman (2018)'e göre Türkiye'de yerel yönetimlerin göç yönetiminde aktif rol alamamasının nedenlerinden biri kanunlarda belediyelerin sığınmacılara yönelik hizmet yapmasının belirtilmemesidir. Halbuki Avrupa Birliği ülkeleri başta olmak üzere gelişmiş ülkelerde göç yönetiminde merkezi yönetim ile yerel yönetim arasındaki yetki ve görev paylaşımları belirgin durumdadır. Göç yönetiminde öne çıkan entegrasyon, sosyal, kültürel, eğitim ve istihdam gibi hususlar genellikle yerel yönetimlerin sorumlulukları olarak betimlenmektedir. Merkezi ve yerel yönetim arasındaki yetki ve sorumluluklar konusunda gerekli hukuki altyapının oluşturulması; göç yönetiminde kendisinden önemli işlevler beklenen yerel yönetimlerin aktif politikalar üretmesi bakımından önemlidir. Bu süreçte bazı gelişmiş ülkelerde olduğu gibi uluslararası göçmenlerin yerel karar alma süreçlerinde aktif kılınması sağlanabilir.

Ayrıca göç yönetiminde yerel yönetimler daha aktif rol alabilmeleri için kendi yapılanmaları içinde birimler oluşturulması faydalı olabilir. Oluşturulacak bu birimler sayesinde hem yerel ölçekte hem de yerelden merkeze bilgi akışı sağlanabilecek ve böylelikle de sağlıklı bir politika yapım süreci oluşturabilecektir (Bacak ve Uzunay, 2018: 116). Zira göç sürecinde göçmenlerle ilgili sağlıklı verilere ulaşılamaması; kamu hizmetlerinin sunumu, sosyal yardım ve kültürel çalışmalar gibi çeşitli alanlarda politikaların başarısını olumsuz etkileyebilecektir. Yerel yönetimler bünyesinde oluşturulacak birimler; göçmenlerin topluma daha kolay entegre olmaları, sorunlara hızlı çözüm sunmaları gibi açılardan da yararlı olabilecektir. Öte yandan ilgili birimlerde göçmenlere doğrudan hizmet veren çalışanların uzmanlığı özel önem taşımaktadır. Zira personelin yeterli deneyim ve eğitime sahip olmamaları, göçmenlerle sağlıklı bir etkileşimin oluşmamasının nedenlerinden biri olabilecektir (Adıgüzel ve Tekgöz, 2019: 27).

Göç olgusunun şehir yaşamında ve sosyal yapı üzerinde oluşturduğu baskılardan biri de vatandaş ve göçmenlerin modern ve sosyal belediyecilik uygulamalarına artan ilgisidir. Hayat kalitesi ve çevresel standartların yükselmesi; sosyal ve kültürel olanakların ve de bu hizmetlere erişim imkânlarının artırılması; dezavantajlı gruplara yönelik hizmet sunum yöntemlerinin geliştirilmesi, sosyal yardımların yaygınlaştırılması belediyelerin karşılaması gereken taleplerden biri olarak değerlendirilmektedir (Dura ve Karakoç, 2019: 7). Asgari yaşam şartlarını garanti eden sosyal yardım uygulamaları özellikle mülteciler gibi dezavantajlı grupların yönetilmesi açısından faydalı olmakla birlikte sosyal yardım ödemelerinin kamu bütçesi üzerinde bir yük oluşturabileceği ve göçmenleri işgücüne dahil olmamak yönünde teşvik edebileceği unutulmamalıdır. Dolayısıyla yerel yönetimler tarafından yürütülen sosyal yardım uygulamalarının hedef kitlesinin ve düzeyinin iyi belirlenmesi; göçün ekonomik ve mali olumsuz etkilerinin önlenmesi adına yararlı olacaktır.

5. SONUÇ

Uluslararası göçler; son yıllarda artan doğal afet, savaşlar, sosyoekonomik problemler gibi nedenlerle hız kazanmış ve dünya gündeminde yoğun ölçüde yer bulmaktadır. Çok boyutlu doğasıyla göç; göç alan ve veren

ülkelere önemli ekonomik, mali ve sosyal nitelikte etkiler meydana getirmektedir. Ekonomik açıdan bakıldığında işgücü açığının kapatılması, maddi ve beşerî sermaye birikimi, iç talebin canlanması gibi yönlerden olumlu etkiler sunmaktadır. Öte yandan ev sahibi ülkede işsizliğin artması, ücretlerin düşmesi, kayıt dışılığın artması oluşabilecek bazı olumsuz ekonomik etkiler arasında yer almaktadır. Mali perspektiften bakıldığında ise göçmenler genellikle kamu hizmetlerinden karşılıksız yararlanan ve devlet bütçesine yük oluşturan bireyler olarak görülse de buna ilişkin kesin kanı sunmak mümkün değildir. Özellikle göçün ilk evrelerinde göçmenler, sosyal yardımlar vasıtasıyla bütçe giderlerini arttırsa da ilerleyen dönemde istihdama dahil olmalarıyla vergi gelirleri üzerinde pozitif etki oluşturabilmektedirler. Göç veren ülkeler açısından ise kamu hizmeti talebinin azalması, iç talepte daralma ve özellikle yüksek vasıflı vatandaşların ülkeden ayrılması durumunda ise vergi gelirlerinde azalma gibi sonuçlar doğurabilecektir. Göçün şüphesiz göç eden nüfusu ve yerel halkı ilgilendiren toplumsal boyutu da söz konusudur. Göçler yerel halk açısından kültürel zenginliğe katkı sağlayan gelişmeler yaratabileceği gibi iyi yönetilemeyen göç olgusu, uyum problemlerinden güvenlik sorunlarına uzanan sosyal riskleri de barındırabilmektedir.

Göçten merkezi yönetimler kadar, yerel yönetimlerin de etkilendiği açıktır. Bu doğrultuda halka en yakın birimler olan yerel yönetimlere de göç yönetiminde önemli rol ve sorumluluklar düşmektedir. Gelişmiş ülke uygulamalarında olduğu gibi göç yönetiminde yerel yönetimlerin görev ve sorumluluklarının açıkça mevzuatta belirlenmesi; yerel yönetimlerin göç yönetiminde etkin politikalar yürütülebilmeleri açısından önemlidir. Öte yandan merkezi yönetimin bu süreçte yerel yönetimlerle iş birliğine dayalı, koordineli politikalar yürütmesi zaruridir. Zira göç yönetiminde ortaya çıkan özellikle finansal, yönetsel ve mevzuata dair problemler yerel yönetimlerin tek başına aşabileceği sorunlar değildir. Özellikle finansal zorlukların aşılabilmesi adına; yerel yönetimlerin gelirlerinin göçmen nüfusu ve hizmet alanları da dikkate alınarak genişletilmesi gerekmektedir. Ayrıca göçmenlere yönelik fonların oluşturulması, STK'larla iş birliği gerçekleştirilmesi göçmenlere yönelik politikaların hayata geçirilmesinin önündeki mali engellerin aşılmasına katkı sağlayabilir. Yerel yönetimlerin sahip oldukları finansal güç; göç politikalarındaki etkinliklerini ve başarısını doğrudan belirleyen temel unsurların başında gelmektedir.

Yine göçmenlerin büyük ölçüde büyükşehirlere yerleştikleri düşünüldüğünde söz konusu şehirlerin göçmenlerin sosyoekonomik uyumunun sağlanmasındaki rolü önem kazanmaktadır. Bu bağlamda toplumsal uyumluluk, danışmanlık, bilgilendirme gibi faaliyetlerin yaygınlaştırılması göçmenleri ve yerel vatandaşların yaşadığı sosyal olumsuz etkilerin azaltılmasında etkili olabilir. Göçmenlerin ekonomiye kazandırılması, göçün hem ulusal hem de yerel düzeydeki ekonomik ve mali anlamdaki katkılarının elde edilmesi bakımından şarttır. Bu anlamda göçmenlere yönelik iş alanlarının yaratılması ve kayıt dışıyla etkin mücadelenin sağlanması önem arz etmektedir. Öte yandan sosyal yardımlar özellikle mülteciler gibi dezavantajlı gruplara yönelik önemli bir politika başlığı olmakla birlikte hedef kitlenin ve miktarın dikkatli belirlenmesi bütçe üzerindeki yükün hafif kılınması açısından önemlidir.

Bu çalışma çok boyutlu bir olgu olan göçü; ekonomik, mali ve sosyal yönleriyle inceleme konusu yaparak göç yönetiminde yerel yönetimlerin yaşadığı bazı sorunları ve bunlara yönelik çözüm önerilerini çeşitli ülke yerel yönetim örneklerini de dikkate alarak incelemeye çalışmıştır. Araştırma kapsamında karmaşık ve çok boyutlu niteliğe sahip uluslararası göç olgusunun olumsuz etkilerinin hafifletilmesine yönelik ve olumlu etkilerini ön plana çıkarabilecek bazı öneriler sunulmuştur. Günümüzde göç dünya üzerindeki birçok ülkeyi ilgilendiren ve kimi zaman kaçınılmaz nitelik barındırabilen bir gerçek olduğu düşünüldüğünde; onun çeşitli olumsuz etkiler yaratabileceği ve bu yönde önlem alınması gerektiği açık olmakla beraber aynı zamanda yerel ve merkezi yönetimler açısından ekonomik, mali ve sosyal anlamda fırsatlar da yaratabileceği ve de bu yönde çalışmaların yapılması gerektiği göz ardı edilmemelidir.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, Y. ve Tekgöz, N. (2019). Türkiye'deki Suriyeliler ve Göç Yönetiminde Belediyelerin Rolü, <https://uclg-mewa.org/wp-content/uploads/2022/11/TurkiyedekiSuriyelilerveGocYonetimindeBelediyelerinRol u.pdf>, (29.05.2024).

Akay, S. A. (2019). *Türkiye' de Yerel Yönetimlerin Suriyeli Göçmenlere Yönelik Uyguladığı Sosyal Yardım Politikaları: Keçiören Belediyesi Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara.

Akman, K. (2018). Göç Yönetiminde Yerel Yönetimler ve STK İş birliği. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 1(3), 452-466.

- Aktaş, M. T. (2014). Göç Olgusu Ekonomik Kalkınmada İtici Güç Olabilir Mi?. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 37-48.
- Arslan, E. (2023). *Göç-Oluş: Gilles Deleuze Düşüncesinde Göç, Siyaset ve Felsefe İlişkisi*. Gazi Kitabevi: Ankara.
- Asar, A. (2016). *Göç Yönetimi (2. Bs.)*. Seçkin Yayıncılık: Ankara.
- Ateş, H. ve Yavuz, Ö. (2017). Göçmen Ötekileştirme ve Çok Kültürlülük. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22, Göç Özel Sayısı, 1287-1301.
- Ateş, K. (2020). Göç Yönetiminde Yerel Yönetimlerin Rolü. *Iğdır Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5, 23-40.
- Aydın, O. O. (2018). *Göç Hareketlerinin Sosyal ve Ekonomik Etkilerinin Analizi: Erzincan Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzincan Binalı Yıldırım Üniversitesi, Erzincan.
- Bacak, B. ve Uzunay, Ş. C. (2018). Sosyal Yardımlar Kapsamında Yerel Yönetimlerin Göç Politikaları. IX, Uluslararası Stk Kongresi Sunumları, 15-17 Kasım 2018, Çanakkale, Türkiye, 98-117.
- Bayraklı, C. (2007). *Dış Göçün Sosyo-Ekonomik Etkileri: Görece Göçmen Konutları'nda (İzmir) Yaşayan Bulgaristan Göçmenleri Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Beyaz, C. (2019). *Kırsal Göçmenin Kimlik, Aidiyet ve Bağlılık Mücadelesi: Rizeli Göçmenler Üzerine Bir Çalışma*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Bruchez, P. (2019). Impact of immigration on public finances in Switzerland. FFA Working Paper No. 24.
- Bruecker, H., Frick, J. R. ve Wagner, G. G. (2006). Economic Consequences of Immigration in Europe. In *Immigration and the Transformation of Europe*, ed. Craig A. Parsons and Timothy M. Smeeding. Cambridge: Cambridge University Press, 111-46.
- Çelik, F. (2006). İç Göçlerin İtici ve Çekici Güçler Yaklaşımı ile Analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27, 149-170.
- d'Albis, H., Boubtane, E. ve Coulibaly, D. (2018). Immigration and public finances in OECD countries. *Journal of Economic Dynamics & Control*, 99, 116-151.
- Daoudov, M. (2015). *Göç Politikasında Söylem-Eylem Dönüşümü ve Belediyeler*. Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği Kent ve Göç Konferansı Bildiriler Kitabı, 13-15 Kasım 2015, Kadırlı/Osmaniye, 27- 33.
- Demirhan, Y. ve Aslan, S. (2015). Türkiye'nin Sınır Ötesi Göç Politikaları ve Yönetimi. *Birey ve Toplum*, 5(9), 23-62.
- Dere, İ. ve Demirci, E. (2021). Göçmenlerin Ülkeye ve Eğitime Entegrasyonu: Almanya ve Kanada'nın Politikalarının Karşılaştırılması. *Milli Eğitim*, 50(özel sayı), 1055-1080.
- Duğan, Ö. ve Gürbüz, S. (2018). Suriyeli Sığınmacıların Sosyal Entegrasyonuna Yönelik Bir Araştırma. *Turkish Studies*, 13(26), 529-546.
- Dura, Y. C. ve Karakoç, C. (2019). *Türkiye'de Göç ve Mülteci Krizleri Bağlamında Belediye Finansmanı*. Yerel Yönetişim ve Göç Dizisi – 2, SKL International AB, <https://www.marmara.gov.tr/UserFiles/Attachments/2020/05/27/2e77fb98-dba1-434a-8408-da36f4b470e2.pdf>, (04.06.2024).
- Fielden, A. (2008). Local Integration: an Under-Reported Solution to Protracted Refugee Situation, UNHCR.
- Garces-Mascarenas, B. (2014). Local Integration Policies in Barcelona. KING Project – Social Science Unit In-depth Study n.12/October 2014, ISMU Foundation.
- Government of Ontario (2024). Get settled in Ontario. <https://www.ontario.ca/page/getting-settled-ontario#section-0>, (03.06.24).
- Gür, N. (2017). *Ülke Deneyimleri Işığında Uluslararası Göç Ekonomisi*. SETA Analiz, <https://setav.org/assets/uploads/2017/12/224.R.pdf>, (06.05.2024).
- Hagen-Zanker, J., Mosler, V. E. ve Sturge, G. (2017). Social protection, migration and the 2030 Agenda for Sustainable Development. ODI Briefing Note. London: Overseas Development Institute.
- Hennessey, G. ve Hagen-Zanker (2020). The fiscal impact of immigration. Working paper 573, ODI.

- Hynie, M., Korn, A. ve Tao, D. (2016). Social context and social integration for government assisted refugees in Ontario, Canada. M. Poteet ve S. Nourpanah. (Eds.), In *After the flight: The dynamics of refugee settlement and integration* 183-227, Cambridge Scholars.
- Kahraman, S., Tanıyıcı, Ş. ve Kutlu, Ö. (2019). Türkiye’de Yerel Yönetimler ve Yabancı Göçmenler. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(10), 44-67.
- Kanacs, D. ve Lecca, P., (2017). *Long-term Social, Economic and Fiscal Effects of Immigration into the EU: The Role of the Integration Policy*, JRC Working Papers in Economics and Finance, 2017/4, doi:10.2760/999095
- Karaoğlan, B. (2022). Göçmenlerin Entegrasyonunda Yerel Yönetimlerin Rolü. *Journal of Politics, Economy and Management*, 5(1), 17-33.
- Mohapatra, S., Moreno-Dodson, B. ve Ratha, D. (2012). *Migration, Taxation, and Inequality*. The World Bank Economic Premise, no. 80 Washington, D. C.: World Bank Group.
- Navarrete-Moreno, L., Díaz-Chorne, L., Lorenzo-Rodríguez, J., Díaz-Catalán, C., Thoneick, R., Breckner, I., Malchow, M., Marelli, C., Van Praag, L., Apers, H., Valenzuela-Vicente, S., Boll, C., García-Moran, E., Welsch, A., Wolf, A., Reymann, I., Cuenca-García, C., Ruiz-Vicente, P., Muñoz-Tamayo, P., ... Zagorski, P. (2021). “Migrant and Refugee Integration Policies at Local Level: Antwerp, Bologna, Hamburg and Madrid. Migration Challenges for Micado”. Deliverable D1.2. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5746621>.
- Nuray, A. ve Afşar, B. (2022). Uluslararası Göç ve Ekonomik Etkileri. İçinde *Göçmen Refahı Disiplinlerarası Bakış*, D.U. Gündüz (Ed.), Eğitim Yayınevi: İstanbul, 207-221.
- OECD/ILO (2018). *How immigrants contribute to developing countries’ economies*. OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264288737-en>.
- Orrenius, P. (2017). New Findings on the Fiscal Impacts of Immigration in the United States. Working paper 1704. Federal Reserve Bank of Dallas.
- Özer, U. ve Topal, M. H. (2017). Genç işsizliği, suç, göç, intihar ve boşanma düzeyleri ile ilişkili midir? Türkiye’den ampirik bir kanıt. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(5), 50-63.
- Özservet, Y. Ç. (2015). Göçmen Çocukların Şehre Uyumu ve Eğitim Politikası. İçinde *Uluslararası Göç ve Mülteci Uyumu Sorununda Kamu Yönetiminin Rolü*, Y. Bulut (Ed.), Umuttepe Yayınları: Kocaeli, 93- 113.
- Öztürk N. K. ve Hameş, Ö. (2017). Göçün Yönetiminde Yerel Yönetimlerin Rolü: Barselona Örneği. *11. Kamu Yönetimi Sempozyumu*, 28-30 Eylül 2017, Elazığ-Türkiye.
- Pinyol-Jiménez, G. (2018). Immigration and integration management in Spain. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/madrid/17649.pdf>, (10/09/2024).
- Saraçoğlu, H. (2023). Göç Yönetimi Politikalarının Şekillenmesinde Yerel Yönetimler ve STK’lar Arasındaki İşbirliğinin Etkisi: Van İli Özelinde Analiz. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(16), 170-185.
- Scuzzarello, S. (2015). Policy actors' narrative constructions of migrants' integration in Malmö and Bologna, *Ethnic and Racial Studies*. 38(1), 57-74, DOI: 10.1080/01419870.2013.848287.
- Statistics Canada (2024). Immigration And Ethnocultural Diversity Statistics. https://www.statcan.gc.ca/en/subjects-start/immigration_and_ethnocultural_diversity. (03.06.24).
- Şahin, M. (2020). Küresel Kamusal Bir Mal (Veya Kötü) Olarak Göç. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30(2), 353-366.
- Tamer, M. (2020). Göç, Göçün Nedenleri ve Uluslararası Göç Üzerine Kavramsal Bir Analiz. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*,7(60), 2808-2818.
- Tan, S. S. (2018). Göçün Devlet Bütçesi Üzerindeki Etkisi. IX. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi “Göç ve Toplum”, 15-17 Kasım 2018, Çanakkale/Türkiye.
- Taşçı, F. (2009). Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç. *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 10, 177-204.
- TUC, (2007). The Economics of Migration. Economic and Social Affairs, Trades Union Congress, <https://www.tuc.org.uk/sites/default/files/extras/migration.pdf>, (05.05.2024).

- Tümtaş, M. S. ve Ergun, C. (2016). Göçün Toplumsal ve Mekânsal Yapı Üzerindeki Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(4), 1347-1359.
- Uluslararası Mülteci Hakları Derneği (2016). Umuda Kapanan Kapı Avrupa'nın Mültecilere Bakışı. <http://www.madde14.org/images/9/98/UMHDUumudaKapananKapi2016.pdf>, (19.05.2024).
- Ustabaşı Gündüz, D. ve Çifci, H. K. (2021). Yerel Yönetimlerin Göçmenlere Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamalarının Karşılaştırılması: G20 Ülkeleri ve Türkiye". *Göç Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 10-58.
- Woods, A. ve Kayalı, N. (2017). *Suriyeli Topluluklarla Etkileşim: İstanbul'daki Yerel Yönetimlerin Rolü*. İPM Yayını.
- Yıldız, A. (2017). Göç Olgusu ve Göçün Ekonomik Etkileri: Türkiye Örneği. Uluslararası 11. Kamu Yönetimi Sempozyumu, 28-30 Eylül Elâzığ/Türkiye.
- Yılmaz, A. (2014). Uluslararası Göç, Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri. *Turkish Studies*, 9(2), 1685-1704.

Balkan Milliyetçiliğine Bir Tepkime: Türk Milliyetçiliği

Erdem BAŞTUĞ

YL. Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Erdem71bastug@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6587-6041>

Makale Başvuru Tarihi : 11.05.2024

Makale Kabul Tarihi : 22.10.2024

Makale Yayın Tarihi : 25.10.2024

Makale Türü : Araştırma Makalesi

DOI: 10.5281/zenodo.13968726

Özet

Anahtar Kelimeler:

Türk Milliyetçiliği,
Balkan Milliyetçiliği
Territorial,
Osmanlı,
Türkiye

Bu çalışmanın amacı dönemle ilgili çeşitli makaleler, tezler tetkik eserler kullanılarak dönemin milliyetçilik anlayışını Avrupalı devletlerin bu devletlere bakışını tahlil edip küçük balkan milliyetlerinin ulusçu akımlarının Türk milliyetçiliği üzerinde yarattığı travma sonucu ortaya çıkan durumu analiz ve tetkik etmektir. Balkan Milliyetçiliğinin gelişmesine giden yol, tüm dünyada Fransız ihtilali sonrası ortaya çıkan ulusçuluk hareketleri dönemin tarihsel analizleri ve bu hareketlere karşı batılı emperyal devletlerin ortaya koyduğu tavır ile ele alınmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun içtimai ve harici sorunlarına kısaca büyük güçlerin Balkan harbi öncesi ve sonrasında değişen politikalarına değinilmiş savaş sonrası ortaya çıkan tabloda Türk Milliyetçiliğinin nasıl balkan ulusçuluğuna antipati olarak yükseldiği gerekli çalışmalarla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Balkan harpleri, Türk milliyetçiliğinin yükselişi, Anadolu topraklarında imparatorluğun asli ana unsuru olan Türk etnik kökenli nüfusun zorunlu olarak homojenleşip güçlenmesi imparatorluktan ulus devlete geçiş süreci açısından mühim bir rol oynamıştır.

A Reaction to Balkan Nationalism: Turkish Nationalism

Abstract

Keywords:

Turkish Nationalism,
Balkan Nationalism,
Territorial,
Ottoman,
Turkey

The path to the development of Balkan Nationalism, the nationalist movements that emerged after the French Revolution all over the world are discussed with the historical analysis of the period and the attitude of European imperial powers against these movements. The social and external problems of the Ottoman Empire, briefly the changing policies of the great powers before and after the Balkan war, were touched upon, and how Turkish Nationalism rose as an antipathy to Balkan nationalism in the post-war situation was revealed with necessary studies. The Balkan wars, the rise of Turkish nationalism, and the forced homogenization and strengthening of the Turkish ethnic population, which was the main element of the empire in Anatolian lands, played an important role in the transition process from empire to nation state.

1.GİRİŞ

XIX. Yüzyıl başlarında Osmanlı İmparatorluğu, eski ihtişamlı, fetihlerle dolu günlerinin çok gerisinde kalmış, bir yandan özellikle Rus Çarlığının yükselişi ile beraber mühim bir harici tehdit ile karşı karşıya kalırken, Küresel güçler çerçevesinde Avrupa sömürge anlayışı Osmanlı topraklarına yönelik emelleriyle birlikte emperyalizmin kısılcığıyla karşı karşıyadır. Ancak devletin kötü durumuna rağmen, emperyalist güçlerin imparatorluğu aralarında paylaşmamaları çıkarlarının birbirleri ile sürekli ihtilaf halinde olması imparatorluğun ömrünü uzatan yegâne vasıtaadır. 15.yüzyıl ile birlikte Venedik'e daha sonra kapsamlı bir şekilde Fransa'ya verilen kapitülasyonlar imparatorluğun ekonomisini mahveden süreci miladı olma hüviyetine sahiptir. Balta Limanı Antlaşması sonrası açık bir şekilde söylenebilir ki, İmparatorluk ekonomik bağımsızlığını İngiltere başta olmak üzere Avrupalı güçlere kaybetmiş ve sömürülmeye başlanmıştır. Tüm bunlar olurken Anadolu'da uzun savaşlar sebebiyle halktan sürekli askere toplanması Anadolu'nun demografik durumunu da olumsuz bir şekilde etkilemiştir. İmparatorluğun sırtını dayadığı yegâne unsur olan Türk unsurlar savaşlarda adeta kırılmış, bu durumda iktisadi koşullar başta olmak üzere birçok etkenin gayrimüslim tebaa lehine değişmesine sebep olmuştur.

Fransız ihtilali sonrası ortaya çıkan dalga “ulusçuluk hareketleri” Osmanlı İmparatorluğu gibi, çok uluslu devletlerin başını çok ağrıtmıştır. Napolyon'un Fransa'da iktidara gelmesiyle milliyetçiliği şahsi amaçları için araçsallaştırması, gittiği yerlere hürriyet, özgürlük gibi şeyler getirmesi gibi süslü sözcükler milletleri hareketlendirmiş ve ulusçuluk hareketleri yaygınlık kazanmıştır. Bilhassa Fransa'da Napolyon Bonapart iktidarıyla yayılan “ Paris hapşursa Avrupa nezle olur” sözünü doğrular nitelikte Fransa'daki ihtilali Fransa dışına taşımak isteyen Napolyon, yapmış olduğu seferler neticesinde uluslara özgürlük ve barış götürme vaadiyle topraklar işgal etmiş emperyal amaçları doğrultusunda çok uluslu ve etnik açıdan karmaşık olan başta Avusturya, Osmanlı ve Rus İmparatorlukları içerisinde yaşayan etnik unsurları kışkırtmak suretiyle kısa vadede bu imparatorlukların temelini sarsan buhranların kök salmasında rol oynamıştır. Hiç şüphesiz çok etnikli yapıya sahip bünyesinde bir çok etnik kökenli milletler bulunduran Osmanlı imparatorluğu bu durumdan ziyadesiyle etkilenmiştir. Ancak işinen en enteresan tarafı Osmanlı İmparatorluğu, Fransız ihtilalinin ortaya çıkış ve yayılış sürecinde oradaki gelişmeleri tam anlamıyla idrak edememiş Fransa'da başlayan hareketlerin kendisi için bir tehdit oluşturmayacağını düşünmüş hatta ihtilale kısmen sempati göstermiştir. Ancak orta yada uzun vadede yaşanan gelişmeler durumun Osmanlı İmparatorluğu lehine hiç mi hiç yararlı gelişmeler olmadığını net bir biçimde ortaya koymuştur. Napolyon'un Mısır'ı işgali neticesi Osmanlı İmparatorluğu için büyük bir şok ve uyanma imkanı vermiştir. Ancak ihtilal bir kere Osmanlı topraklarında kök salmaya başlamıştır. Napolyon Mısır'I işgalinde devrimi emperyal hırsları doğrultusunda o kadar iyi araçsallaştırmıştır ki Mısır halkından olası bir direnişin önüne geçmek için halka bildirirler dağıtıp Osmanlı Padişahı olan halifenin dostu olduğunu buraya Mısır halkını köleleştirmek için değil, özgürleştirmek için geldiğini söylemiştir. Ulus devletçi ihtilal hareketleri bundan sonraki süreçte Osmanlı topraklarında ivme kazanacaktır. Osmanlı İmparatorluğu bir Balkan devletidir. Devlet yönünü hep batıya dönük olarak fütuhatlarını geliştirdiği için balkanlarda ilerlemiş Anadolu'nun tamamı daha ele geçirilmeden çok evvel devlet balkanlara yerleşip genişlemeye başlamıştır. Bir Balkan devleti olan Osmanlı İmparatorluğuna ilk isyan hareketleri yine balkankardan gelecek ve imparatorluğun çözülüşünde kilit rolü küçük Balkan ulusları rol oynayacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son 300 yılda girmiş olduğu harpler devletin sosyo-ekonomik, askeri gibi alanlarda ıslahat yapması gereğini ortaya koymuştur. Ancak bu ıslahatlar kendi isteğiyle değil Avrupalı büyük güçlerin dayatmasıyla olmuştur. Bilhassa Rusya'ya karşı girilen harplerde alınan başarısızlıklar barış antlaşmalarına da yansımış Rusya panortadoks ve panslavist bir politika izleyerek savaş alanında kazandığı zaferlerin mükafatını barış antlaşmalarıyla meşrulaştırmış Osmanlı İmparatorluğu içerisinde yaşayan azınlıkların içişlerine karışır hale gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu güçlü Rusya'ya karşı bir denge politikası izlemiş çareyi zaman zaman İngiltere ve Fransa son yıllarında Almanya gibi büyük güçlerin yardım ve desteğini sağlamakla bulmuş ancak, bu devletler kendi çıkarları için bir taraftan Osmanlı'yı güçlü Rusya'ya karşı desteklerken diğer taraftan azınlıkları Osmanlı'ya karşı desteklemiş ve

devlet yapılan bunun adı ister reform ister ıslahat olsun kendi toprakları içerisinde yaşayıp tebası olan gayrimüslim unsurlara tavizler vermekte bulmuştur. Bu durum bilhassa Balkan milliyetçiliğinin yükselmesi devletin bütünlüğüne karşı yıkıcı faaliyetlere girişmesine neden olmuştur.

Bu çalışmada Fransız ihtilali yani 1789 sonrası süreç ile başlayıp 1912-1913 Balkan Savaşlarına neden olan süreç incelenip dönemin siyasi karakteri de dahil olmak üzere Türk milliyetçiliğinin tüm bu olanlara bir tepkime olarak nasıl gelişip başka bir karaktere büründüğü incelenecektir.

2.MİLLİYETÇİLİĞE BİR BAKIŞ

2.1.Balkan Bölgesel Milliyetçiliği ve Osmanlı Devleti

Nasyonalizm ya da milliyetçi düşüncenin aslı, müstakil yaşamaktır. Büyük devletlerin egemenliği içerisinde olan ulusların kendi özgürlüklerini elde etmeleri ve kendi müstakil devletlerini inşa etme eylemidir. Bu düşüncenin de kökeni Fransız İhtilali'nden gelmektedir. Diğer bir ifadeyle bu anlayışın hak özgürlük teriminin uluslara uygulanmasıdır. Bu sebeple bir kişi, insan olmasından ötürü bazı temel hak ve özgürlükleri elinde bulunduruyor ise, herhangi bir ulus da, bir olma beraber olma özgürlüğüne, diğer bir deyişle müstakil olma yetisine sahiptir. Bir diğer taraftan, milliyetçi düşüncenin oluşmasında, devrim Fransa'sı önemli bir yere sahiptir. Devrim Fransa'sının durumuna 1797'den sonra egemen olan Napolyon Bonapart, Avrupa'nın güçlü devletleri ile savaşırken ve bu devletlerin topraklarında ilerlerken, buralarda yaşamakta olan ulusları bağlı buldukları devletlere karşı isyana teşvik edip hareketlendirmiş ve Fransa'nın bu uluslara özgürlük getireceğini ifade etmiştir. Napolyon'un bu galeyana getirme girişiminin uluslar üstünde etkisiz olduğunu ifade etmeye imkân yoktur. (Armaoğlu, 2020: 19) Napolyon çağıının hemen ardından Balkan milliyetçiliğinin doğmasının birçok sebebi vardı. Bunların en önemlisi ulus-devletlerden oluşan dünya sisteminin güçlenmesi ve dünyaya yayılmasıydı. 19.Yüzyıldan itibaren ulus-devlet anlayışının temelinde, din,dil ve tarih gibi belli ortak özellikler taşıyan veya taşıy hale getirilen her topluluğun bağımsız olarak var olmaya hakkı olduğu inancı bulunmaktadır. Dolayısıyla bir toplum uluslararası politikanın birinci liginde oynamak istiyorsa ulus-devletlerden oluşan modern dünya sistemine katılmak ve sistemin yerel acentesi olarak tanınmak zorundaydı. Milliyetçiliğin 19.yüzyıl başlarında Balkanlar'da ortaya çıkmasının bir sebebi daha vardı. Milliyetçi hareketler ancak belli koşulların bir araya gelmesi sonucu ortaya çıkabilirler. Bu koşulların ortaya çıkması milliyetçi hareketlerin doğmasını gerektirmez, ancak bu koşullar olmadan da hiçbir milliyetçi hareket var olamaz. Balkanlar'da milliyetçi hareketlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan üç tip koşul öne sürebiliriz. Birinci koşul milliyetçi hareketin öğretilerini ve temel mantığını anlatabilecek aydınların ortaya çıkmış olmasıdır. Bu aydın grubu uluslararası toplulukla milli topluluk arasında aracı vazifesi görür. Bu tip bir aydın grubu Balkanlarda 19.yüzyılda ortaya çıktı. Milliyetçiliğin doğmasındaki gerekli ikinci koşul bir toplumda piyasa ilişkilerinin yayılmış olmasıdır. Piyasa ilişkileri toplumu ekonomik olarak birbirine bağlar ve önerilen milli sınırlar içinde bir iş bölümü yaratır. Gerçekten de Balkan Savaşlarının hemen ardından Balkanlarda muazzam bir ekonomik gelişme ve sosyo-ekonomik farklılaşma yaşanmıştır. Son olarak, milliyetçi hareketlerin seferber edilebilmesi için açık bir şekilde tanımlanabilen bir “öteki” nin var olması gerekmektedir. Bu “öteki” bir milliyetçi hareketin kendi milletine atfettiği ayırt edici özelliklere sahip olmadığı düşünülen herhangi bir insan veya toplumdur. Balkan milliyetçiliği örneğinde bu öteki genellikle Balkan halklarını yönetmekte olan Türkçe konuşan Müslüman elitler olmakla birlikte, kimi zaman Grekler de “öteki” olarak tanımlanabilmiştir. Bu, Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlarda daha önceden mevcut bulunan Bulgar, Yunan, Sırp ve benzeri milletlere kendi varlığını dayatan yabancı bir güç olduğu anlamına gelmez. Bunu söylemekle milletlerin modern zamanlarda icat edilmiş kategoriler değil de zamandan bağımsız doğal varlıklar olduğunu söylemek arasında pek fark yoktur. Gerçi hala bu ikinci görüşü savunanlar da vardır, ancak milliyetçilik üzerine çalışan uzmanların büyük çoğunluğu aksi görüştedir ve milliyetçiliğin temel mantığı (yani ortak özellikler temelinde tanımlanan bir topluluğun tekliği) bir kez kabul edildikten sonra, bu ortak özelliklere sahip olmayanların kaçınılmaz olarak “öteki” haline gelebileceğini söylerler. Balkan milliyetçiliklerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan dördüncü

koşul, bu milliyetçiliklerin dışarıdan destek ve teşvik görmüş olmasıydı. Örneğin Ruslar Balkanlar'da müttefiklere sahip olmak istiyordu. Balkanlar'da Osmanlı İmparatorluğundan kopan yeni devletler kurulduğu takdirde, bunlar ister istemez Osmanlı'ya karşı bir ağırlık oluşturmak için Ruslarla ittifak içine gireceklerdi. Ruslar'da onlara verdikleri destek karşılığında stratejik hedeflerini gerçekleştirmiş olacaklardı (Gelvin, 2019: 57-58)

19.Yüzyılın son çeyreğinde birkaç kez İngiltere'nin başbakanlık koltuğuna oturan Williham Ewart Gladstone 1876 yılında kaleme aldığı “Bulgar Dehşeti ve Doğu Sorunu” başlıklı broşürde ilk kez “laf anlamaz Türk” sözcüğünü kullandı. Gladstone yazdığı bu broşürle, aslında gayet mantıklı bir şekilde Bulgarların bağımsızlığından çok İngiltere'nin stratejik konumunu korumakla ilgilenen siyasal rakibi Benjamin Disraeli'ye darbe vurmaya amaçlıyordu. Kısacası 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren Balkanlar'da Osmanlı egemenliğine karşı birtakım isyanlar yaşandı. Bu isyanlar sonucunda Surbistan'dan Yunanistan'a, Romanya'dan Bulgaristan'a kadar çeşitli bağımsız devletler ortaya çıktı. Bu devletler üç imparatorluğun kesişme noktasında kuruldu: Osmanlı Devleti, Habsburg İmparatorluğu ve Rus Çarlığı Dolayısıyla 19.yüzyılın sonuna gelindiğinde Balkanlar milliyetçi hareketlerin birbirlerine karşı, imparatorlukların milliyetçi hareketlere karşı ve aynı imparatorlukların birbirlerine karşı konumlandıkları, alev almaya hazır bir kibrit kutusu haline gelmişti. (Gelvin, 2019: 60)

3.BALKAN MİLLİYETÇİLİĞİNİN İLK HALKASI PREMATÜRE DEVLET: YUNANİSTAN

Balkan Milliyetçiliğini sadece Rusya eksenli Panslavist ya da Panortodoks siyasetine bağlamak son derece yanlış bir tahlildir. Birçok bileşenli halka ve dış destek alarak büyüyen bu hareketin büyük güç dediğimiz dönemin süper güçleri olarak nitelendirebileceğimiz Avrupalı güçlerin “Yunan İsyanı” esnasında Osmanlı aleyhine takındığı rol buna en güzel örnektir. 1820'lerde başlayan Yunan İsyanı, Avrupalı güçlerden destek bularak kendinde kuvvet bularak gelişmiştir. Kanaatimizce Yunanistan'ı müstakil bir devlet olmaya götüren süreç, dönemin şartları incelendiğinde üç başlık halinde sıralanabilir

1821 Martında, başlayan Yunan İsyanının, başarıya ulaşmasını üç ana faktörle özetlemek gerekirse bunlar:

1.Mora Valisi Tepedenli Ali Paşa'nın azli sonrası Teselya ve Mora'da Yunan İsyancıların serbest hareket imkânı bulması

2.Başından beri milliyetçi ideoloji etrafında birleşen Yunan isyancıların Yunan burjuvazisinin desteğini alması ve isyanın ekonomik altyapısının sağlanması

3.Avrupalıların eski Yunan tarihi ve medeniyetine olan ilgisi “Hilhelenizm” sevdası (Armaoğlu, 2019: 55)

Yunan isyanı, bu üç unsurun bir araya gelmesine müteakip gelişecek ve başarıya ulaşacaktır. Büyük devletler Napolyon karşısında verdiği savaşın ardından 1815 Viyana Kongresi beraberinde milliyetçi düşünceleri ortadan kaldırma ve bir tarafta devrim hareketi ortaya çıktığı durumda ortadan kaldırılması hakkında ortak bir mutabakata varılmasına rağmen Yunan isyanı hareketinde hiç de bu tutumu sergilememişlerdir. Osmanlı devleti çıkarına duruma el koymaktan sakınan büyük devletler başta Osmanlı Devletine “Bu sizin iç sorunuz kendi aranızda .çözün demesine rağmen sonraki süreçlerde Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşanın isyanı bastırması Yunan isyancılarının direnişini kırmasından sonra Avrupa Kamuoyu hareketlenecek “Geleneksel TÜRK düşmanlığı” tekrar hortlayacak Philhelenizm (Yunan hayranlığı) toplumun büyük çoğunluğunda oluşacak ve devletlerine Yunan isyancılar çıkarına harekete geçmesi yönünde baskı gelecektir.(Armaoğlu, 2020: 184) Bu hareketin oluşumunda “Bugün kü Avrupa medeniyetinin oluşumunda Antik Yunan kültürüne borçludur” düşüncesi yer almaktadır. Yalnız Avusturya başbakanı Metternich isyan sırasında Türklere destek olmuştur. Çünkü Avusturya çok etnik yapılı bir yapıda olup Yunan isyancıların hareketinin müspet bir netice vermesi durumunda Avusturya içinde bulunan etnik grupları da tahrik edebileceğinden endişe etmektedir. İsyanın gelişmesinde isyancılara en fazla destek veren Rusya ve şuan günümüzde de Yunanistan'ın adeta sözcülüğünü yapan

Fransa olacaktır. Zira Fransa 1815’de kendine kurulan cepheyi Yunan isyanı ile fırsat bulup kırmak isterken Rusya’nın Osmanlı’ya karşı tarihsel hırs ve Osmanlı üzerinden emelleri olup kendisine bağlı bir Yunanistan kurmak istemektedir. Bu durumda Rusya güdümünde bir Yunanistan kurulmasından korkan İngiltere durumu müdahale etmiş Rusya ile St.Petersburg görüşmeleri gerçekleşirken özerk bir Yunan devleti kurulmasına dair bir karar alınmış daha sonra buna Fransa’da eklenip Londra protokolü imzalanmış bu durumun Osmanlı tarafından kabul edilmemesi halinde Osmanlı’ya karşı ittifak yapılmakla birlikte sonraki gelişmeler neticesinde Osmanlı Devleti gayet haklı olarak egemenliğine yönelik bu kararı kabul etmemiş meşhur Navarin hadisesi ile Osmanlı ve Mısır donanmaları yakılmıştır.daha sonra yaşanan hadiselerle Yunan devletinin bağımsızlığına giden yol açılmıştır. Yazının en başında Yunanistan’a “Prematüre” yani erken doğum yapmış bağımsızlığı erken elde etmiştir. Tanımı verdim çünkü; Avrupalı devletler arasındaki rekabet bilhassa Rus müdahalesine karşı İngiltere’nin tepkisi kendisine bağlı bir Yunan devleti yaratmak istemesi Yunan devletini doğurur. (Lewis, 2018: 114)

4.BALKAN SAVAŞLARI SONUCU ORTAYA ÇIKAN KİTLESEL GÖÇ HAREKETLERİNİN TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNE YANSIMASI

Balkan savaşları Osmanlı Tarihi açısından bir dönümü teşkil eder. Birçok tarihçiye göre Balkan savaşı neticesinde Osmanlı İmparatorluğu “İmparatorluk” vasfını yitirmiş, kitlesel göç hareketleri toplu halde ırza geçmelerle Balkan Milliyetçiliğinin yükselişine müteakip artmış bu durum Türklerde bir toplu tepkiye dönüşmüş Türk Milliyetçiliği, Balkan göçmenlerin Anadolu’ya gelişiyle kendinde bir kuvvet bulacak ve bu kitlesel göç hareketi Türk Milliyetçiliğinin gelişimine doğrudan yansiyacaktır (Lewis, 2018: 115)

Balkan harpleri, bölgenin taşralı ve şehirli Müslümanları üstündeki etkisi bakımından 1877-1878 Rus-Osmanlı harplerine birçok yönden benzerlik gösterir. Bu iki harpte de karşılaşılan zorluklar katliam ve tecavüzler, yağma faaliyetleri Müslümanları yurtlarından atıp Osmanlı’nın elinde kalan topraklara gitmeye mecbur etti. Bölgedeki Müslüman unsur, her iki harbin sonunda katliam, açlık hastalık ve göç gibi sebeplerden ötürü bayağı bir eksildi; Osmanlı’nın topraklarında nüfusunun büyük kısmı Hristiyan olan devletler kuruldu. (Mccarty, 2018: 143) Balkan savaşları ile birlikte başlayan 10 yıllık savaş dönemi sonucu Türkiye Cumhuriyeti devletinin kurulması ile neticelenen 1912-1922 arası süreç sonrası İmparatorluktan. Ulus devlete geçiş süreci bir hayli sancılı olmuştur. Balkan savaşının sonuçları neler oldu diye geçmişe baktığımızda halk büyük bir perişanlık ile baş başa kaldı. İstanbul ve İzmir muhacirlerle dolup taşmış nüfus yükselmiştir. Ancak buradan gelmiş olanlar Balkan köylüleridir. Aralarında Balkan kentlisi olanlar daha az: zanaat, çiftçilik bildikleri bile söylenebilir. Bu yüzden 1878’de ki olaylar tekrarlandı. (Ortaylı, 2016: 136)

Balkan Savaşı Türk Ulusunun birlik beraberliğini kuvvetlendirmiş, teritoryal balkan uluslarının Türklere karşı müşterek hareketi ve savaş sırasında Türklere yapılan zulümler adeta küçük balkan uluslarının yol açtığı bu fiil Türk Milliyetçiliği için kök salacak, ve Balkan milliyetçiliğine bir tepkime olarak Türk Milliyetçiliği kendinde kuvvet bularak yayılacaktır. balkan harplerinin yol açtığı ağır travma savaş alanında ki rezil mağlubiyet birlik beraberliği gerek sosyo-kültürel manevi olarak gerekse askeri alanda ıslahat çalışmalarını artıracak aynı ordu kısa bir süre sonra Çanakkale gibi bir zaferi çıkaracaktır. Dolayısıyla balkan harbi Türk Milliyetçiliği ve Ulus devlete geçiş açısından önemli bir mihenk taşıdır. Türk Milliyetçileri savaşın sonucunda şunu en net bir şekilde görmüştür ki batının dostluğuna asla inanılmaz ve güvenilemez. Balkanlarda statükoyu altüst edecek bir harbi ne Rusya ne de Avusturya istiyordu. Bulgaristan, Sırbistan, ve Yunanistan Bab-ı Aliye Makedonya’ya ait taleplerini bildirdikten sonra Eylül 30’unda Türkiye’ye karşı seferberlik emirlerini verdiler. Sazanov ve Kont Bercthold 1912 Ekim’inin 10’unda Balkanlı müttefiklere müşterek bir nota verip bu notada Balkanlar sulhunu altüst etmemelerini ihtar ettiler, padişahın hakimiyet haklarını bozmayan Osmanlı Devleti bütün ıslahat mesuliyetini üzerlerine aldılar ve harp bittiğinde Türkiye Avrupa’sında araziye ait bugünkü statükonun değiştirilmesine müsamaha edemeyeceklerini ilave ettiler.(Howard, 2018: 12) Görüldüğü üzere; savaş

öncesi büyük güçler savaşın kazanan tarafının kim olursa olsun toprak kazancının söz konusu olmayacağını açıklamışlardı. Ancak savaşın sonunda “Osmanlı uzun asırlar süresince imparatorluğa nefes veren toprakları yitirmişti. ve daha fecisi payitahtın düşman eline geçme durumuna az kalmıştı. Tabiiyetle, bu durum imparatorluğun yıkılışı oluyordu. Tüm bu kaoslar süresince Büyük devletler, düşmanlıklar patlak verdiği esnada mevcut durumun değişikliğine izin vermeyeceklerini aktarmalarına rağmen, bir tarafa çekilip durmuşlardı. Bu izin vermeme durumu, Osmanlı Devletinin mağlup olmasının ardından, alışıldığı unutulmuş gibiydi. (Ahmad, 2013: 37)

“Balkanların kaybı dolayısıyla göç hareketlerini arttırmıştır. Trakya ve Makedonya’da yaşayan sayıları on binler ile ifade edilebilecek surette Türk unsur katledildi. Yüzbinlerce Türk doğup büyüdüğü toprakları bırakıp Anadolu’ya göç etmek durumunda kalmışlardır. Bu durum neticesinde Osmanlı Devletinin toplumsal durumunda değişiklikler meydana gelmiş, devletin demografik nüfus yapısında Türklerin oranı artmıştır. Balkan harpleri Osmanlı olup Türk olmayanların yabancılarla birlikte iş yapması neticesi balkanların tümüyle yitirilmesi Türkçülüğün uyanışı açısından büyük etki yaratmıştır. Ziya Gökalp’in Balkan Savaşları ile ilgili şu mısraları bu açıdan önemlidir:

“Durma düşman gücünü arttır,

Türklüğün başına hakaret yağdır,

Uyuyan bir kavme bu felaket azdır,

Vur eski kölesi utandır onu, Bırakma uyusun, uyandır onu (Durgun, 2019: 60)

Balkan harpleri doğrudan milliyetçiliğin bir yansımasıdır. Balkan harplerine giden kilometre taşının açılmasında Rus Çarlığı’nın Panslavizm emelleri kilit bir rol üstlenmiştir. Rus Çarlığı balkanlarda genişleyip Avusturya önünde nüfuzunu artırmak istemekteydi. Bundan ötürü de Slav kökenli sahip uluslar arasında ittifak sağlaması gerekmektedir. Osmanlı Devleti’nin Hristiyan milletler arasındaki ayrılıklara son verip kiliseler kanunu çıkarma hareketi bu birlikteliğin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Burada Halaskar Zabitan hareketinden de bahsetmekte önem vardır. Bu hareket 1912’de Gazi Muhtar Paşa hükümeti kurulmasında etkin olmuştur. Bu hükümetin gayeleri arasında ordu mensuplarını politikadan uzaklaştırmakta vardır. Asli hedefse İttihatçıları yönetimden uzak tutmaktır. Orduyu siyasetten uzak tutma gayesinde muvaffak olabildiğinden bahsedilemez. Çünkü ordu-politika ilişkileri o günlerde birbirine karışmıştı. Bu faktör 1912’de İttihatçılarla çoğunlukta olan meclisin kapatılmasına kadar varmıştır. 1914’e kadar ülke Kanun-u Muvakkatler (Kanun hükmünde kararname) ile yönetilmiştir. “Balkan milliyetçiliği, Rusya’yla 1877-1878’de yapılan harbin sonrasında toprakların büyük kısmının elden çıkmasıyla doruğa çıktı. İmparatorluk, topraklarının üçte birinden fazlasını kaybetti, bilhassa gayrimüslim nüfusun çoğunluğu oluşturduğu eyalet topraklarını. Sosyal ve ekonomik koşullarda kökten bir değişim oldu, imparatorluğun. çözülme nedenlerinde bu farkın iki önemli boyutu vurgulanmalıdır. Birincisi ,1878 sonrasında imparatorlukta önemli gayrimüslim nüfuslardan geriye sadece Rumlar ve Ermeniler kaldı, onlar da toplam nüfusun ancak beşte birini oluşturuyorlardı. İmparatorlukta bu nüfusların çoğunluk iddiasında bulunabileceği belirli topraklar yoktu. Ermeni nüfusun yarısından biraz fazlası doğu Anadolu vilayetlerinde yaşıyordu. (ama orada bile azınlıktaydılar) geri kalanı ise Kilikya ile İstanbul dahil olmak üzere Batı Anadolu, arasında bölünmüştü. Rum nüfus esasen Batı Anadolu, İstanbul, Trakya ve Makedonya’da yaşıyordu, ama iç bölgelere ve Kapadokya’ya dağılmıştı. Başka bir deyişle artık ayrılıkçılığın coğrafi bir temeli bulunmuyordu.”(Keyder, 2012: 56) Denilebilir ki ;Türkçülük hareketi balkan harpleri ile bir ivme kazanmış programlı sistemli bir ideolojiye dönüşmeye başlamıştır. “Balkan savaşları ilk aşamanın habercisi olmuş, Türkçülük harp senelerinde politik bilinç ve hareket haline dönüşmüştü. Bilhassa bu harbin acı hatıraları Türklerin uyanmasında mühim bir etken olmuştur. Öyle ki Balkan savaşında Rusya’dan gelen bazı Türk gençleri Hilal-i Ahmer bünyesinde çaba gösterdiler”(Özel 2010: 35) Türk milliyetçiliğinin gelişim süreci bu yaşanan acı hatıralar sonrası adeta bir tepki olarak gelişmiş Balkan savaşları diğer yönden Anadolu’daki nüfusun imparatorluğun asli etnik unsuru olan Türklerin artış göstermesi ve Ulus devlete geçiş sürecini hızlandırmıştır. Her şeyden önce belirtmek

gerekir ki Osmanlı İmparatorluğu Balkanlarda kurulmuş bir balkan devleti idi. Toparlayacak olursak; Osmanlı Devleti Balkan harbinde tarihinin en feci mağlubiyetini tattı. İmparatorluğun batı sınırı Adriyatik Denizi kıyılarından Meriç Nehrine kadar geriledi. Halbuki elden giden topraklarda savaş öncesinde Türk yurdu haline gelmiş bulunan Rumeli terkedildi. Bu durum, Balkanlarda yaşayan binlerce Türk'ün de anavatan topraklarına göç etmek üzere yollara dökülmesine neden oldu. Bu göç sırasında binbir facia yaşandı ve birçok sivil Türk hayatını kaybetti. 2.315.293 olan toplam nüfustan 1.445.179'u göç etmiş, bu miktarın 632.408'i ise can vermişti. Balkan Savaşında Ege adaları da kaybedildi. Osmanlı Devleti'nin bu harpte uğradığı maddi ve manevi büyük kayıplar, onun geleceğine olumsuz yönde etki etti. Balkan harbi bölgedeki mevcut durumu büyük ölçüde değiştirmiş ve Arnavutluk yeni bir devlet olarak ortaya çıkmıştır. Harp, sadece Balkan ülkelerini değil, her birinin dayandığı Avrupa'nın büyük devletlerini de etkilemek suretiyle bloklar arasındaki gerginliği artırmış, silahlanma yarışını hızlandırmış ve böylece birinci dünya savaşının yakın nedenlerinden biri olmuştur. (Özel, 2010: 36)

5.OSMANLI RUMELİSİNİN ELDEN ÇIKIŞI; OSMANLILIK VE BATICILIĞIN İFLASI TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN YÜKSELİŞİ

Balkan savaşının patlamasıyla Rumeli'nin hemen tümünün kaybedilmesi neticesinde Osmanlılık fikride bütünüyle iflası somut olarak ortaya çıktı. Bu durumda Türkçülüğün önem kazanmasının önünde önemli bir engel ortadan tamamıyla aktığı gibi (Bilhassa Türk milliyetçiliğinin gelişmesinin ya da gizli kalmasının en önemli nedeni, çok uluslu imparatorluktan vazgeçmiş görünme endişesiydi.) Edirne gibi eski payitaht olan Türk anayurdu sayılacak bölgelerin birer birer elden gitmesi ya da tehlike içerisinde olması, Türklük bilincinin etkin bir savunma silahı olarak yaygınlaşması gerekliliğini ortaya koyuyordu. Ancak İttihat Terakki Fırkasının Türk Ulusçuluğunun örgütü olduğunu söylemesindeki durumlar, hafiflemiş de olsa, devam ettiği için, Türk ocağı gibi örgütlerin var olması yine de önem arz ediyordu. Ancak ne var ki, Türk Ocağı'nın mütarekeye kadar ülke içerisinde sadece 28 tane şube açmış olması, faaliyet merkezinin daha çok İstanbul olduğunu gösterir. İstanbul'daki merkez ocağında üye sayısı 2.743'e kadar çıkmıştı. (Akşin, 2008: 86-87) Balkan savaşları sonrası Türk ve Müslüman unsurun gördükleri, yaşadıkları adeta bir travma yaratmış gerek ideolojik olarak gerekse “vatan” kavramının gelişmesi bakımından tesir etmiştir.” Sina Akşin'in çalışmasından araştırma yaparken dikkatimi çeken bir olayı burada aynen paylaşmak istiyorum. Balkan harbinin insanların düşünsel yapısında ne derece kısa zamanda değiştiği konusunda bir hatıra burada yer vermek istiyorum. Mülkiyeli besteci Münir Mazhar Kamsıy'ın bana aksettiğine göre, Türk Ocağı'nın yükseköğretim kurumları içerisinde ilk kurulduğu yerlerden biri Mülkiye imiş. Kendi gibi başka bazı Üsküdarlı Mülkiye talebeleri, kurdukları Türk ocağında kendilerine yol gösterecek bir ağabeyin olmasını talep etmişler. Vapurda sık sık rast geldikleri Hamdullah Suphi'yi bu işe münasip görmüşler ve günün birinde yanına gidip fikirlerini söylemişler. Kısa bir zamanın ardından Türk Ocağına girip ve onun başkanlığını yapacak olan Hamdullah Suphi, onlara olumsuz bir cevap vermiş. demiş ki: “Türkler Türkçülük yaparsa bu, durum diğer etnik kökenlerinde benzer şeyi yapmalarına behemehâl verir Bu durumda imparatorluk dağılır. Ki bende Çerkezim, davanızla alakalı değilim.” Söylenebileceği üzere bu gibi durumlar yukarıda sözü edilen fikirlerin umumiyetinde insanlarda saf bir biçimde gerçekleşmiyordu. Mesela genel olarak İslamcı olan bir kişi, bir ölçüde batıcı, bir ölçüde Türkçüde olabiliyordu. Namık Kemal'in İslamcı (ama hep, sanıyorum çağdaşçı-islamcı) yazıları yanında Osmanlıcı, garpçı hatta Türkçü yazıları yada düşünceleri de vardır. Çağdaş-İslamcı olanların aynı zamanda ve önemli ölçüde batıcı sayılabilecekleri açıktır. Garpçıların Batı'da ulusçuluğu gördükleri için bir ölçüde Türkçü olmaları yada en azından Türkçülüğü doğal saymaları beklenebilir. Garpçıların birçoğu kişilik yada din yitiminden korktukları için kısmi batılılaşmadan yana olmuşlardır. Böylece Batı bir nevi gümrük kapısından geçiliyor, iyi şeyler (teknoloji,bilim gibi) kabul görüyor, “kötü” şeyler (aşırı bireycilik, gevşek aile bağları gibi) geri çevriliyordu. Halbuki Batı en yüksek felsefi değerde hümanizm ve aydınlanma olarak yorumlanırsa iş insan düşüncesinin sınırsız hürriyetine indirgenmiş oluyordu. (Akşin, 2008: 88) Burada Atatürk'ün vurgusuna özetle değinirsek Atatürk'ün vurgusu hem garpçı hem de ulusçu Türkçü müşterek bir çizgidir. Atatürkçü düşüncüyü bu şekilde tetkik edebiliriz. Batıcılık bir nevi ileri derece de “Ulusçuluk,Türkçülük” Bu dönemde Türkçü düşüncenin önemli

simalarından Yusuf Akçura, da Balkan ulusçuluğu hakkında halka yönelik hareketinin ne derece etkin olduğunu vurgulayarak Türk milliyetçilerine Halka yönelik hareketinin önem arz ettiğini göstermek istemiştir. Halkın içerisinde bilhassa de gençler arasında milli bilincin tam olarak yaygınlaşmadığı ve eksikliğine dikkat çekerek, halka doğru hareketini beslediği gibi bu tarihlerden başlamak üzere Anadolu'nun vatan olma sürecine altyapı oluşturacaktır. Milli bilincin oluşması gayesiyle, tarihi vatana yapılan vurgu, Anadolu'nun tanınması zaruriyetini meydana getirecektir. Halka, politik alandaki devrimin halka gidilerek sosyal devrim ile tamamlanması gerekliliğini savunuyordu. Bu nedenle aydın ile halkın özellikle de genç aydınların Anadolu ile buluşması teşvik ediliyor. Gençlerin Anadolu'ya gelmesi halkın dertlerine ortak olması amaç ediliyordu. Mevcut Anadolu algısını da değiştirip Anadolu'yu bir lütuf olarak değerlendirmeye başladılar Gençler arasında bu algının yerleşmesi için çaba sarf ettiler. (Şirin, 2013: 538)

1913 yılı ile beraber sayıca çok fazla olmasa da sesleri gür çıkmaya da Anadolu'ya yönelik bir milliyetçilik isteği ve doğal olarak Anadolu vurgusu, belirginleşmeye başladı. Lakin önemle 1914'ten sonra bizzat Türk Ocağı içinde ocağın faaliyet sahasına yönelik eleştiriler üzerinden Anadolu'ya yönelme ihtiyacı ve zorunluluğu daha net bir şekilde öne çıkarıldı. Bu isimlerden ilki Ahmet Ferit (Tek)'tir. Ahmet Ferit'e göre, Türk Ocağı'nın misyonunu yerine getirmesinin en öncelikli şartı, faaliyet sahasını Anadolu ile sınırlamasıdır. Böylece Anadolu'ya dayanan bir milliyetçilik anlayışına dikkat çekildiği gibi bunun zorunluluğunu ortaya konuluyordu. (Şirin, 2013: 537)

6.SONUÇ

Balkan harbi sonucu artık Türkçü ideoloji ulus-devlete geçiş sürecinde zaruriyetleri ön plana çıkacaktır. Anadolu'da yaşayan Türkler için ise durum pek de farklı değildi. Anadolu Türkü için dini kimlik etnik kimliğe göre daha ön plana çıkmakta ver insanlar kendini Müslüman olarak tanımlamaktaydı. Ancak özellikle ayrılıkçı Arap milliyetçiliği ve balkan devletlerinin teritoryal milliyetçiliklerine müteakip bu durum Anadolu Türkü açısından da değişecektir. Türk milliyetçiliğinin doğuşu evrensel Osmanlılık ve İslamcılıktan yalnız etnik Türklük ve Türkçülüğe kadar ilerleyen kimlik eklentilerinin çeşitli merhalelerinde baş gösteren çok yönlü bir durumdur. Yapısal dönüşümün özel farklılaşmanın ve göç hareketlerinin planlanmamış sonucu olduğu gibi devletin önceden belirlenmiş bir hedefe yönelik olarak kimlik oluşum sürecini yönlendirmedeki çabalarının bir çeşidi de sayılabilir. Bu süreçte devlet genellikle toplumsal değişimin meydana getirdiği geleneksel muhafazakâr politika sebebiyle yenilikleri yok saydı. Sonunda Anadolu ve bir ölçüde Osmanlı'nın kalbi Rumeli sonra da Türk menşei ile yeni bir milletin zuhuruna tanık oldu. Bu yeni millet Anadolu ve Rumeli'nin eski Türki soylarla bu toprakların yerlisi yada buraya göç edip yerleşmiş olan diğer birçok etnik veya Müslüman gruplardan oluşuyordu. Aynı şekilde her ne kadar ortaya çıkan teritoryal Arap milletleri yeni olsa da Araplar da eski Arap etiketi altında uluslaşma sürecine maruz kaldılar. Bu durumun neticesi Suriye ile Irak arasında uzanan bir Türk-Arap kuşağının her iki ucunda bir Türk ve teritoryal Arap devletlerinin doğuşu oldu Balkan harpleri sonucunda hayatta kalabilen Müslüman-Türk unsur zaruri olarak yalnızca Rumeli yarımadasını terk etmek durumunda kalmış İstanbul başta olmak üzere Anadolu'nun çeşitli şehirlerine, köyelerine, beldelerine yerleşmek durumunda kalmışlardır. Bu durum imparatorluğun dengesini alt üst etmiş savaştan önce savaşı kim kazanırsa kazansın statüko aynen korunacak diye karar alan Avrupalı devletler sözlerinde durmamışlar ve elde birkaç küçük şehir dışında Osmanlı bir balkan devleti olmaktan çıkmış imparatorluğun dağılıp süreci hızlanmıştır. Balkan harpleri neticesinde o kadar çok Türk asimile edilmiş, soykırıma tabi tutulmuştur ki; Türk milliyetçileri artık seslerini daha yüksek bir şekilde çıkaracak "Türkçülük" akımı gelişerek büyüyecek nüfusun homojenleşmesi ve çoğunlukta olan imparatorluğun asli unsuru Türk etnik kökenli nüfusun Anadolu içlerine yayılması ve çoğalmasına müteakip Osmanlı İmparatorluğu sonrası İmparatorluktan-Ulus Devlete geçiş süreci hız kazanacaktır. Bu açıdan Balkan harpleri bir dönüm noktasını teşkil eder. Balkan harpleri neticesinde çalışmamızda belirtmiş olduğumuz

“Hamdullah Suphi” örneğindeki gibi artık Türkler, diğer etnik kökenli gayri Türk unsurların ulusçuluk hareketlerine neden olur korkusu ile imparatorluğun bütünlüğü dağılmaması kendini muhafaza etmesi için uzak durdukları ve açıktan dillendirmeye korktukları “Türk milliyetçiliği, Türkçülük” gibi sözlere daha sıkı ve daha gür bir şekilde sarılacak. Türk milliyetçiliğinin ideolojik fikri alt yapısı belli bir zemine oturmaya başlayacaktır. Çünkü Balkan harpleri şu gerçeği net bir şekilde ortaya koymuştur ki artık İmparatorluğun hali ortada hazır haliyle devam etmesi imkân dahilinde değildir. Osmanlılık, Batıcılık gibi akımlar iflas etmiştir. Dolayısıyla elde kalan hâkim unsur Türklerle beraber Ulus devlete dayalı bir Türk devleti inşa etmek gerekir. Balkan harpleri Türkler arasında milli şurunu arttırmış kendisinden küçük asırlarca kendilerine bağlı küçük balkan devletlerinin kendisine karşı birleşmesi neticesinde askeri alanda ağır bir mağlubiyet alan Osmanlı Devleti’nde aynı ordu 1.Dünya savaşında Galiçya’da, Kutul Amare’de Çanakkale’de destanlar yaratacak balkan savaşlarının ortaya koyduğu utanç verici tabloyu silecektir. İttihat Terakki cemiyeti Balkan harpleri sonucu imparatorlukta ipleri tamamen ele alacak 1914-1918 yılları arası denebilir ki savaş döneminde milliyetçi Türkçü bir politika izleyecek Türkçü akımları destekleyecek ve bu dönemde “Turan” adı verilen ülkünün yaygınlaşmasını sağlayacaktır. Balkan harplerinin ortaya koyduğu tablo zorunlu olarak Türk ulusu milli birlik beraberlik ve milli şuurun gelişimine ön ayak olacak sonraki gelişmelerde Türk milliyetçiliğinin karakteristiktir özelliğinin gelişmesi büyümesi ve oturmasında rol oynayacaktır.

KAYNAKÇA

Ahmad, Feroz.(2013.) Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu.. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu Ve Büyük Güçler*. İstanbul : (Editör Marian Kent) Alfa Yayınevi, 37

Akşin, Sina. (2008). *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul : Türkiye İş Bankası Yayınları, 86-87-88

Armaoğlu, Fahir. (2020). *19.Yüzyıl Siyasi Tarihi* . İstanbul : Kronik Yayınevi, 19-184

Durgun, Gökhan. 2019. Türk Milliyetçiliğinin Oluşum Sürecinde Ve Türk Milliyetçiliğinin İdealleri Bağlamında Cumhuriyetin İlanı. İstanbul : İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

Howard, Harryn. (2018) *Türkiye'nin Taksimi Bir Diplomasi Tarihi (1913-1923)*. Ankara : Türk Tarih Kurumu, 12

Keyder, Çağlar. (2012). Osmanlı İmparatorluğu, İmparatorluk Sonrası, (Editörler: Karen Barkey/ Mark Von Hagen) İstanbul : Versus Yayınları, 56

L.Gelvin, James. (2019) *Modern Ortadoğu Tarihi* . İstanbul : Timaş Yayınevi,57-58-60.

Lewis, Bernard. (2018) *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Ankara : Arkadaş Yayınları, 114.

McCarthy, Justin. (2018). *Ölüm ve Sürgün*. Ankara : Türk Tarih Kurumu, 145

Ortaylı, İlber. (2016) *İmparatorluğun Son Nefesi*. İstanbul : Timaş Yayınevi,136.

Özer, Sabahattin. Gencer, Ali İhsan (2010) *Türk İnkılap Tarihi* İstanbul : Der Yayınları, 35

Şirin, Funda Selçuk. (2013). Türk Aydınının Anadolu'ya Yönelişinde Balkanlar, *Tarih İncelemeleri Dergisi*. 523-548.

Design of National Identity in Uzbek Cinema: In the Case of The Movie O'tov (Otağ)

Gulina YUSUPOVA

Dr., Sakarya Üniversitesi, SBE

gulina.yusupova@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7811-6914>

Makale Başvuru Tarihi : 13.09.2024

Makale Kabul Tarihi : 23.10.2024

Makale Yayın Tarihi : 25.10.2024

Makale Türü : Araştırma Makalesi

DOI: 10.5281/zenodo.13969394

Keywords:

Uzbekistan, Uzbek cinema, National Identity, Identity design, Content analysis method

Abstract

After gaining its independence in 1991, Uzbekistan chose a more original path in building its national identity, both economically and politically, compared to other Turkish Republics that gained independence. It is trying to develop its international political and economic presence on this chosen path. At the same time, it aims to revitalize both historical and national cultural heritage, known as national values, and bring them to the agenda of life. It seems that there are no ethnic, religious, regional conflicts and political imbalances in Uzbekistan. With this advantage, it has been observed that social changes occurred in Uzbekistan in a short time after independence as a result of identity building policies that prioritized social peace and peaceful principles. In the study, the 'identity' problems experienced in Central Asia during the Soviet Union period and the issue of a new identity design with independence were investigated. In the research, the Uzbek film O'tov was taken into consideration and the design of the national identity in Uzbekistan through films was analyzed using the content analysis method. The study is limited to Uzbek cinema and the movie O'tov.

Özbek Sinemasında Milli Kimliğin Tasarımı: O'tov (Otağ) Filmi Örneği

Anahtar Kelimeler:

Özbekistan, Özbek sineması, Ulusal kimlik, Kimlik tasarımı, İçerik analizi yöntemi

Özet

Özbekistan, 1991 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra, bağımsızlığını kazanan diğer Türk Cumhuriyetlerine kıyasla hem ekonomik hem de politik olarak ulusal kimliğini inşa etmede daha özgün bir yol seçmiştir. Seçtiği bu yolda uluslararası politik ve ekonomik varlığını geliştirmeye çalışmaktadır. Aynı zamanda, ulusal değerler olarak bilinen hem tarihi hem de ulusal kültürel mirası canlandırmayı ve bunları yaşamın gündemine getirmeyi hedeflemektedir. Özbekistan'da etnik, dini, bölgesel çatışmalar ve politik dengesizlikler olmadığı görülmektedir. Bu avantajla, toplumsal barışı ve barışçıl ilkeleri ön planda tutan kimlik inşa politikaları sonucunda, bağımsızlıktan kısa bir süre sonra Özbekistan'da toplumsal değişimlerin yaşandığı gözlemlenmiştir. Çalışmada, Sovyetler Birliği döneminde Orta Asya'da yaşanan 'kimlik' sorunları ve bağımsızlıkla birlikte yeni bir kimlik tasarımı konusu incelenmiştir. Araştırmada, Özbek filmi O'tov ele alınmış ve filmler aracılığıyla Özbekistan'da ulusal kimliğin tasarımı içerik analizi yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışma, Özbek sineması ve O'tov filmi ile sınırlıdır.

1. INTRODUCTION

The concept of nationalism emerged in folklore and culture in the 18th century. With new revolutions and changes in the 19th century, the idea of national identity became stronger and the desire to govern under one roof arose. Then, the 20th and 21st centuries became an era of nation building with the support of the masses. One of the greatest tools of this age has been mass media (Özkan- Rigiderakhshan, 2022: 1127). During nation building, common ideas were produced and people were able to adopt common wisdom by eliminating time and space boundaries in the world through mass media. Although the Central Asian countries gained independence during this period, they became states under the control of the Soviet Union. Uzbekistan has made effective progress in the process of building national identity by using mass media to create common consciousness and national thought.

In Uzbekistan, the idea of communist identity, which was imposed on the society during the Soviet period, was eliminated and the independent states began to quickly return to their own national and cultural identities. Mass media were actively used to ensure the rapid progress of this process and to disseminate the state's national identity ideology to society (Anderson, 1995). Cinema, one of the mass media tools, has been seen to play an active role in the formation and adoption of the Uzbek national identity. Uzbek cinema, which deals with national feelings, has focused on history, culture, language and national values and has become one of the effective channels in the construction of national identity.

During this period, a great deal of work was done in the fields of newspaper publications, literature, art and history. In many poems written by poets during the independence period, situations such as denigrating and marginalizing the Soviet period as well as glorifying and praising the Uzbek identity can be seen. Cinema, inspired by these written stories and works, instilled the national identity ideology into the society both visually and audibly and further strengthened the national spirit (Abazov, 2007). The difference of cinema from other mass media is that it can reach more audiences in groups at the same time. Within the scope of this feature, cinema produces and disseminates cultural codes and social norms. While films entertain the audience, they are also used as important tools by states to impose religious and political ideas on society. In this context, the study investigated how Uzbek cinema constructed national identity through post-independence films in Uzbekistan. In the study, O'tov was examined within the scope of content analysis method and it was tried to reveal how the national Uzbek identity was designed.

2. IDENTITY AND NATIONAL IDENTITY DEFINITION

It continues its existence in an area occupied by others, especially by itself, every day of life. Human existence is viewed as a complex series of individual and social interactions. These interactions result in informing our values, the personal or social meanings we derive from various experiences, the roles we play, and who we are in a particular group or situational context. Our identity is formed through these interactions (Burke and Stets, 2009). Identity theories express identity as how people perceive themselves in a social and individual context and how these social and individual components interact together. In general, identity theories provide guidance for understanding how one's views of who one is define what it means to be human in a world where the individual exists among other individuals (Meltzer, 2020). In this context, 'identity' is a Latin word that comes from the root 'who' and means 'the same' (Yusupova, 2018: 4). As can be seen from the meaning of the word, identity represents an identity as an individual, a collective and a human being.

From a social perspective, identity is the belonging to a community and the difference that distinguishes it from other individuals with its uniqueness (Leary and Tangney, 2012: 70). Modern nationalism emerged with the French revolution. The concepts of national identity and nation-state are also a product of modern nationalism. Ethnic affiliation has become more prominent in the newly formed states on the map. The ideologies of independence and loyalty to new nation-states were brought to the agenda through mass media and attempts were made to impose them on society. Here, it is considered important that the ethnic minorities living mostly within the borders of the state embrace this sense of belonging. Therefore, the media undertakes the task of achieving this goal and achieves it successfully (Bukingham, 2008: 123).

The concept of national identity has been defined in different ways by many scholars. According to Smith, national identity is a type of collective cultural identity. He also suggests that there are basic features such as country, common memory or myth, common public culture, common legal rights and common economy that constitute national identity (Smith, 1994). Connor also puts forward a similar idea, and according to him,

national identity is a sense of belonging (Triandafyllidou, 1998). Giddens, on the other hand, considers the definition of national identity from a psychological perspective and expresses it as a psychological belonging that has emerged within the scope of historical and cultural conditions. Claiming that national identity is constructed in a mixture of dreams and realities, Anderson argues that national identity is a fiction. Yurdusev, on the other hand, is close to Anderson's idea and reveals that national identity is a product of the ideological thoughts of the state. Güveç states that national identity is built within the scope of cultural values (Özyurt, 2005). When we look at the definitions made by scientists, it can be seen that national identity is generally formed within the scope of nation-state ideology, cultural and psychological emotions.

National identity differs from cultural identity. Although it is built on the basis of cultural values, national identity is not defined as cultural identity. Nation-state ideology constructs the national identity not entirely through the culture of the society, but perhaps through selected codes and symbols. National identity makes it different and sacred from other national identities with these codes, common consciousness, interests and feelings of belonging. This difference and sanctity exists with the nation's history, myth, values and political identity created by the state (Bille, 2012).

This difference and privilege also emerges with the presence of another nation on the other side. Where a global change takes place, a person searches for both individual identity and collective identity (yimyek and Ilgaz, 2010: 195). With globalization, states imperceptibly inject their identities into the societies of other countries across borders through mass media. One of the most effective mass media in this process is cinema. By feeding on literature, history, culture and myths, cinema films can convey the ideology of the state more easily emotionally and psychologically and reach a wide audience (Harwey, 1999: 337).

3. MASS MEDIA AND IDENTITY

With the industrial revolution, mass culture emerged. The influx of masses into cities, the formation of new communities and the control of these communities were achieved through mass media. In this way, the rule and dominance of states over societies has increased even more through mass media. Mass media have played an important role in the dissemination of the nation-state identity, reaching large masses and maintaining its existence (Işık, 2002). Anderson suggests that mass media use three different methods in creating national identity awareness. The first is the open communication of mass media using popular language and the Alphabet. Secondly, communication is ensured between society and elite groups, and thirdly, a large number of books are produced in which the ideology of the state is written along with the public language. With these three methods, the state both resorted to historical evidence and supported its national-state identity. In addition, permanent documents have emerged for the maintenance of the state's own existence (Anderson, 1995: 54-56).

Mass media has entered an era of rise following the industrial revolution. Periodically, the power of influence has both increased and decreased. However, in our age, the influence of mass media seems to be at its peak. In this regard, Boudrillard defines mass media as devices that distort social realities (Boudillard, 2015). Deutch, on the other hand, states that national identity is constantly glorified through mass media and that national ideas are successful in this way. This also forms the basis for the consolidation of the positions of state elites, the transmission of narratives defending their ideas, and the shaping of modern national identities (Deutch, 1966: 97).

Mass media are constantly reproducing themselves with the emergence of new media as a result of the advancement of technology, especially television, newspapers and radio. (Castells, 2016: 1-5). Another thing that new media has created is that it destroys the concept of time and space. Nowadays, the events that take place in real life are instantly transmitted to other audiences, bringing individuals to the virtual reality environment. This situation also offers the simulation of the information to be learned rather than providing mental organization to the individual (Baudrillard, 2015: 77). The agenda-setting feature of the media also constitutes one of the tools most used by states in the construction of nationalism and national identity. Through new media, states have begun to build national identity in virtual environments that do not recognize borders, space and time. An example of this is that ethnic diasporas living abroad create such platforms among themselves and establish virtual communities that represent the nation-state they belong to (Göker, 2015: 403).

It has always been argued by scientists that mass media do not always reflect the facts. Mass media do not reflect the events taking place in society as a one-to-one mirror. Agenda topics are selected based on whether they attract the attention of the audience or not. This is also considered valid for content produced in new media

channels (Poyraz, 2002). This feature of mass media is used very effectively in cinema. Movies and TV series, especially with their articles adapted from true stories, enable individuals in society to easily identify with movie characters. Cinema has been using this quality since the Second World War and plays an important role in imposing national identity and state ideologies by affecting the audience emotionally (Massumi, 2019: 61-62).

4. IDENTITY DESIGN THROUGH CINEMA

Cinema, one of the mass media tools, is a cultural and artistic tool that has an important place in the process of identity construction. National identity is intertwined with cultural identity. This situation makes cultural production important for states. Although it primarily uses visual symbols actively, cinema also makes extensive use of symbols, cultural codes, values and even historical myths. According to Adorno and Horkheimer (2010: 358), music, cinema, radio and literature, which are art channels, are important mass media that create mass culture. Cinema, which started with silent cinema and then constantly renews itself with color, sound and different animation techniques accompanied by new technological devices, still maintains its social impact today. Cinema differs from other media in that it mechanically conveys predetermined mass culture to the audience. This is also an idea that shows the basic characteristics of states' representation and ideologies. Along with the transfer of the dominant ideology, the production of mass culture and the construction of national identity are carried out in parallel and the existing power is reinforced (Hall, 2002).

Cinema is seen as one of the basic products of mass culture. Within the scope of this perspective, Ryan and Kellner argue that cinema has a quality that can restrict the thoughts and imagination of the audience. The figures, forms, characters and representative objects used in films draw a framework for the audience's thoughts. It encrypts the discourse of the masses through the objects used and thus ensures the identification of the individual with himself. It reflects social realities rather than real-world events and accelerates the easy internalization of the identities being constructed by the audience (Kellner, 2010: 35).

Cinema brings realistic and utopian stories, especially social events, to the screens, and also produces films with imaginary and made-up themes. Such films also help the visual and discursive dissemination and consolidation of social and power relations, political structures, historical and traditional values with their representational function. While cinema initially had an impact on the audience with emotionally dominant scenes, following historical developments in the 21st century, cinema focused on social realism issues (Yusupova, 2018). Realistic cinema has started to produce films by highlighting the resistance of societies, community heroes, role model individuals and unity institutions. By highlighting cultural representations through community leaders portrayed in films, it also popularizes ideological ways of thinking in society. These thought patterns are contrasted with other thoughts and presented as the same as the mainstream thoughts that are shown to be dominant in society. The dominant language used by cinema is seen as politics, racism, homosexuality, gender discrimination, enemy identity and other forms of discourse (Kellner, 2010: 73).

It is seen that the discourse feature of cinema is frequently used in the establishment of the new nation-state and the politics of national identity construction. After the independence of Uzbekistan, it has been observed that he skillfully used what the villager, urbanite and traditional Uzbek individual should be like in the process of building a modern and national identity through cinema films (Abazov, 2007). In order to get rid of the Russian identity that had been imposed for years, Uzbek cinema first shot films about the lives of peasant people, and later on, it also screened films about different identities living within the borders of Uzbekistan. In this context, cinema has also become the expression of geographically established cultural and national identities (Ward, 2000: 26-40). The biggest example of this is Bollywood and Hollywood cinema. While these cinemas have been influential in many countries with their unique style and production, they have also become a source of ideas for other countries. He collaborated with these countries in Uzbekistan between 2000 and 2010 and shot successful films on many subjects. He has also achieved success in festivals, biographies and documentary films. In this way, cinema studies on the design and construction of national identity have also gained momentum.

5. IDENTITY DESIGN IN UZBEK NATIONAL CINEMA

With the emergence of the camera in France, a French cinema movement spread throughout the world. At the same time, he develops a cinema style unique to Italy, Iran and Russia. During the Second World War, all

sectors in Russia were moved to Uzbekistan, Kazakhstan and Kyrgyzstan, resulting in great developments in the fields of art, technology and industry in these countries. Cinema is one of such developed fields. The foundation of Uzbekistan cinema was laid by the pioneers of Russian cinema. Uzbekistan's first cinema was opened in Tashkent. The first Uzbek documentary was brought to the screen in 1923. Uzbek cinema experienced its golden age between 1945 and 1980. Fiction films such as 'Pahta– Aral', 'Minare of Death' and 'Muslim Woman' were shot, and later a sound film called 'Yemin' was shot (Karimova, 2010: 14). The first Uzbek film studio, which was opened in 25 under the name 'Şark Yıldızı', changed its name to Uzbekfilm in 1958. Directors and producers such as Uchkun Nazarov, Shuhrat Abbasov, Ali Hamrayev, Ravil Batirov and Latif Fayziyev, who are considered the first founders of Uzbek cinema, worked in this studio. The classic works of Uzbek cinema, shot under their leadership, 'Days in the Past', 'I Am Enchanted', 'Tashkent- City of Bread' and 'Gossip in the Neighborhood' are still loved and watched today. These films mostly focused on the impact of the Soviet regime on society and the changes being made. In this context, the Uzbek Art Cinema Museum was established in Tashkent in 1972 (Latipov, 2021).

In the 1980s, Uzbek cinema tried to emphasize the historical basis of Uzbek national identity by making films about historical heroes. During this period, different films named 'Nodirabegim', 'Abu Rayhan Biruni', 'Fiery Roads', 'Zulmatni Tark Etib', 'Mischief' were recorded. Movies were shot about the lives of great people of those periods. In addition, Uzbek cinema has tried to expand the boundaries of cinema to create films in which social processes will be depicted more deeply and more vividly. It has reached a new level in terms of quantity and quality in the field of silver screen, has expanded in terms of genre and theme, and has started to act in new approaches by abandoning the stereotyped approach in films. Since 1996, a new path of development has been opened in Uzbek national cinema (Karimov, 2008). Based on the Decision of the Council of Ministers No. 247 dated July 12, 1996, the state joint stock company 'Uzbekkino' was established. The decree gave a new impetus to Uzbek cinema to boldly raise modern problems, find ways and means to involve the audience, be able to financially support themselves and their activities, and equip themselves with new equipment and technologies. Films shot during this period brought a new approach to the solution of modern problems (Abul-Qosimov, 2008).

Nowadays, the social importance of Uzbek film studies is increasing and the works of local writers Folklore, historical, modern and philosophical themes are reworked and brought to the cinema from a different perspective. In Uzbek cinema, films that appeal to the public, deal with social problems and use the local folk language are at the forefront. The important aim of producers and directors is to attract the attention of local people and make films according to their needs. In the Central Asian states and Uzbekistan, the agenda topics of cinema are Islamic identity, the construction of a single national identity, rejection of the Russian identity and getting rid of it (Galina, 2009).

The people of Uzbekistan, like the people of other Central Asian countries, lived under Russian colonial rule for more than 70 years. With independence, the first policy of the state was to restore national identity to society. In this regard, movies have become one of the most used channels, like other mass media. Many films with national identity content have been shot since 1991. The films 'Chimildiq', 'Pari Momo', 'Dilhiroj', 'Chayongul' and 'Yodgor', shot on this subject, are considered successful. In these films, Uzbek national identity was emphasized and the identity issue of minority groups was touched upon, albeit slightly (Meliqo'ziyev and Yuldashev, 2016: 561).

Uzbek cinema changed its target audience towards young people after 2000. In Uzbekistan, 65% of the population consists of young people. This also shows that the generations that grew up with the Soviet mentality are being replaced more quickly by the new generation. During this period, motion pictures continued to actively reflect national identity issues. The films that are successful in their subjects are 'Yo'l bo'lsin', 'O'tov', 'Fountain', 'Children in the Sky', 'Memory', 'Oydin' and 'Sog'inch Sohili'. In these films, young people are depicted as individuals who are committed to their cultural values, instilled with love of the homeland and raised with the true Uzbek identity (Karimova, 2010: 26).

6. REVIEW OF THE MOVIE O'TOV USING CONTENT ANALYSIS METHOD

Within the scope of this study, the movie O'tov is discussed with the method of content analysis and how the Uzbek national identity is designed through films. Content analysis is a technique that involves rediscovering, restructuring and reinterpreting the meanings hidden in the texts or social reality examined. Content analysis is

communication focused. In this context, verbal statements, written materials, pictures, other visual objects such as cartoons, movies and videos can be examined within the framework of the content analysis technique. The aim of content analysis is to make inferences about the social reality that is not visible in the material examined. In content analysis, certain dimensions of public communication are considered in the context of certain purposes. In this context, content analysis examines not only the visible content of the material but also its background; In other words, while it deals with the theme and content of the text with primary reading, it examines the context texture with secondary reading (Cengiz, 2015: 26).

Content analysis is a scientific research method used to make meaningful and valid inferences about texts and the contexts in which they are used. Content analysis, which is a set of methodological tools and techniques applied to various discourses, can be considered as a controlled interpretation effort and a ‘reading’ tool that is generally based on deduction. The basic features that differentiate and differentiate both films focusing on the identity problem from other such films are examined. Then, the effectiveness of these films as a medium of communication and interaction is examined and discussed in detail with examples. Both films present the audience with a view connected to the public sphere, which mediates active and new discourses specific to the periods in which the events take place (Gürel and Alem, 2010: 335).

7. SUBJECT AND DESCRIPTION OF O’TOV MOVIE

Year of construction: 2007

Director: Bahridin Aynazarov

Production Company: ‘O’zbekkino’ film agency

Duration: 77 minutes

At the beginning of the film, during the screening of the Arabic text with the year 1936 written on it, a conversation between Saidnurmuhammad and his son Saidismoil “You were imprisoned as a traitor because of the article you wrote against politics” takes place in the background. With this speech, he also describes the period in Uzbekistan during the establishment of the Soviet Union, when the country’s intellectuals, including those who were literate, were declared traitors and sent into exile. The film transitions to 1981 and deals with the problems faced by the young generation and society in this period.

Cevahir lives with his father in a tent among the mountains outside the village. Cevahir, who spent his life working as an animal husbandry, is also a very intelligent young man who graduated from school at the top of his class. In Tsarist Russia and Soviet times, the Islamic religion was strictly denigrated and those who kept books about religion in their homes were declared as Kulaks or traitors. In the movie, Cevahir’s father, Saidubaydulla, is also the son of Saidismoil, who is shown at the beginning of the movie and declared a traitor. He was also declared the son of a traitor. For this reason, he lives with his son among the mountains, away from society. At the same time, Saidismoil tries to protect his son Cevahir from the Soviet regime, as he sees the policies towards his grandfather and father as bad. Although father and son live in isolation from society, they are both intelligent and literate people. With the character of Saidismoil, the director reflects the identities of those who were exposed to the persecution of their families during both Tsarist Russia and the Soviet period, who at the same time tried to maintain their own values in an isolated life despite the oppression, and who tried to protect their children from being exposed to these difficulties and political ideologies due to the difficulties they experienced. In the movie, the gendarmerie brings the call-up letter for military service, but Saidubaydullo gives 5 sheep from his flock to avoid sending his son to military service (0:19:25 – 0:19:35). In another shot, Cevahir receives a red diploma and a gold medal for graduating from school at the top of his class. With this first rank, he/she can be accepted to the university of his/her choice without any exam. However, Saidubaydullo burns the diploma and gold medal in the fire and tells his son that he will not go to university (0:20:15 – 0:20:50). As always, Cevahir bows to his helpless father.

At the same time, the film also touches upon the cotton policy, which was very important in Uzbekistan during the Soviet period between 1980 and 1990. In Uzbekistan, cotton is called white gold. Uzbekistan was growing the cotton of Soviet countries. This historical event is emphasized in the movie by Cevahir’s purchase of a television for his tent and the news of cotton picking being reflected on the television. This cotton policy also caused the drying of the Aral Sea, which is the biggest problem for the country’s ecology (AVİM, 2016).

The most important reason for Cevahir's desire to go to university is that his classmate Aydin will go to university. As a young man who dreams of getting an education, Aydin encourages his friend Cevahir to get an education as well. In the movie, the character Aydin represents young women in the Soviet period. Aydin is a good example of the identities and roles attributed to women in society in the Soviet Union. It reflects that young people in this period were in disrespectful and discriminatory thought patterns towards their own values and national identities. This point of view is also emphasized in Aydin's dialogues with Cevahir in the film:

Cevahir: So you're back?

Aydin: Yes. I came to visit the people at home. These places have never changed. The same arrogant mountains, the same boring and heedless people.

Cevahir: Why do you say people remain heedless?

Aydin: For example, you! What did you do during the winter? You spent time sleeping again.

Other people are the same. But things are happening in the world that you don't even think of.

Cevahir: I know. If you don't believe me, let me show you.

(They enter the cave)

Cevahir: Did you see? Isn't it great? (He wrote many events he watched on television on the walls of the cave).

Aydin: Wow. No bad. So you bought a TV? Or are you reading newspapers?

Cevahir: I watched it on television.

Aydin: Good for you. You have become a modern caveman! (0:29:25 – 0:31:33)

During this dialogue, Aydin always speaks Uzbek by mixing Russian words. In addition, Aydin's perspective has changed a lot, along with his speaking style and dressing style. Aydin now sees the people in the village as very backward-thinking and empty people. In addition, speaking Russian is considered more prestigious for him. This situation is one of the serious wounds experienced in the society in Uzbekistan. The perception that knowing Russian makes one feel like a higher-level person still continues today. Aydin's mixing of Uzbek with Russian represents the same problem and the identities that hold this thought. In addition, it emphasizes the idea that the people in the village are ignorant and have identities that do not contribute to society. As it is known, the village people are noble local people who are close to their values, culture and essence. But during the Soviet period, these values were destroyed and identities with different values and thoughts were tried to be built.

Another issue that the film wants to reflect is Cevahir's purchase of a television. Cevahir television watches many different programs all winter long. Even while eating, he does not take his eyes off the television (0:23:42 – 0: 26:50). This provides a reference to Althusser's theory of ideological state apparatuses (Althusser, 2010). Cevahir almost feels enlightened by embodying himself in the real world and watching different programs on television. However, he is not aware that he has locked himself in a box and that the Soviet ideology is slowly being processed into his subconscious. This ideology, which his father wants to protect, includes Cevahir into the regime through television. The director emphasizes this situation with Aydin's sentence, "You have become a modern cave person".

With the arrival of spring, Cevahir is called up for military service again. The gendarmerie, who comes only when his father is not around, gives the summons letter to Cevahir and says, "your father will understand what to do" (0:28:38 – 0:28:47). After hearing that Cevahir Aydin is getting married, he gets angry, takes his belongings from the tent and decides to go to the military. His father tries to stop Cevahir. He says that they deceived him and that there is nothing in the military service, but Cevahir goes on horseback without listening to his father. Cevahir returns from military service after two years. He sees his father getting married. However, the girl he married is deaf. Cevahir says to his father: "I think the woman you married is both deaf and barren?" (0:58:38 -0:58:43). His father gets angry and pours tea on his face. Cevahir got angry at this situation and said, "Did I swallow so much blood in Afghanistan for you?" says (0:58:53 – 0:58:57). Cevahir does not sleep until the morning and early in the morning he buries the television, which he accuses of being a means of seeing the world, in the pit and tries to take his belongings and leave. His father begs him not to go, but Cevahir still does not return. In this scene, the emphasis is on the Afghanistan war in the 1980s. In addition, those who returned alive from this war also experience psychological problems. War follows them everywhere as a nightmare. In

addition, those who participate in this war do not know exactly what they are fighting for. Cevahir also represents the identities of the people in this war. This scene also represents how the state uses ideological devices through technology addiction and the rebellion of someone who is harmed by this situation.

Later in the scene, a year later, a new daughter is born in the family. At the same time, Saidubaydullo always looks forward to Cevahir's return. With a new scene transition and the display of the year 1991, we are now stepping into the independence period. The little girl is digging the ground and her father Saidubaydullo helps her. The broken television that Cevahir buried is found in the ground they dug. The girl asks, "Dad, what is this?" Saidubaydullo answers "television". The girl asks again, "What is this for?" "This shows everything," he replies. At that moment, the girl replies, "Dad, the television is showing a man and this man is even walking towards us" (1:08:34 – 1:09:04). The father looks through the television frame and realizes that the person approaching them is Cevahir.

Cevahir is no longer the same. He broke down, became a drinker and even a drug addict. Saidubaydullo buries his whole body in the ground inside the tent, leaving his head outside, to treat Cevahir in order to save him from addiction. Cevahir rebels for a few days and has a drug crisis, but eventually begins to recover. When Saidubaydullo asks why his daughter buried Cevahir, he says that Cevahir's heart is infected and only the soil can heal it (1:13:48 - 1:14:15). Cevahir, who was buried in the ground, heals after a while and comes back to life after being cleaned with water. Here, semiotically, soil represents homeland and water represents revival and new life.

In the film, Zeynep, who cannot speak but gives Saidubaydullo a family and a new life, represents the national Uzbek woman identity. The little girl represents the independent, free and new strong generation of Uzbekistan. In the film, the director reflects how Tsarist Russia and the Soviet period poisoned the Uzbek national identity, how national values were destroyed, and also the resistance against this regime through the character of Saidubaydullo. In addition, before and after the period when Uzbekistan gained independence, the historical events that took place and the subsequent reconstruction process of repairing the damages are included.

8. CONCLUSION

The movie O'tov, which was discussed for content analysis in the study, talks about how the national identity was destroyed during the Soviet period and how a new identity with collective consciousness was built instead. It describes how one is alienated from one's culture and values for the sake of maintaining the Soviet regime. In this movie, identity is reflected as marginalized, forgotten and divided. The main theme of the film is about the causes and consequences of the divided and fragmented identities in the pre-independence Uzbek society.

In the film, the main reason why identities moved away from their core values during the Soviet period is shown to be language. It tries to show the audience, through the characters, the point of view that the Russian language is superior to the Uzbek language and that it provides a higher identity for people. Language is not only a means of communication, but perhaps one of the most important tools that transmits the historical values and belonging of a nation from generation to generation. The destruction of the language means the destruction of the national spirit and cultural values. Through the scene where Aydin starts speaking Russian after going to school in the city, the director points out that the Russian language still plays a dominant role in Uzbekistan and that this is one of the painful problems in today's society and education. The fact that the Uzbek language is seen as a language that is no longer spoken and printed is expressed by the deafness of the character Zeynep.

For the characters in the film, the absence of a family and father expresses lack of belonging and rootlessness. Here, Saidubaydullo is the son of a traitor, as well as growing up without a father. But despite this, he is proud of his grandfathers and tries to raise Cevahir with this thought. However, these efforts cannot protect Cevahir from the Soviet regime. During the Soviet period, Uzbeks became alienated and lost from their own national identity and values.

In the study, the movie O'tov also emphasizes Islamic identity through the character Saidubaydullo. In a few scenes in the film, it reflects the scenes of Saidubaydullo praying in the mountains, and also mentions an Islamic identity that was most denigrated during the Soviet period and was even reflected as an anti-regime image. In addition to the narrative of the forgotten Uzbek national and national identity, the film also focuses on women's identities in the Soviet period. In addition to the narrative of the forgotten Uzbek national and national identity, the film also focuses on women's identities in the Soviet period. The character of Aydin shows that the idea that

women take part in the public sphere and that they have the same working equality with men is widespread. On the other hand, it also tells the story of women who are subjected to violence by their families and have to get married to escape this violence, through the character of Zeynep. Thus, the director presents the position of women in society to the audience in a comparative and critical way.

In his film O'tov, the director tells the story of the destruction of the Uzbek national identity during the Soviet period, how cultural and national values were forgotten through language, and how new generations grew up with the Russian identity. It also talks about the denigration of Islamic identity in the Soviet period, women's rights and their position in society, and offers the audience a different critical perspective. The film also emphasizes the historical events of the 1980s and underlines the identity traumas these events created in people. In addition, the healing of traumas experienced with soil, water and tent (family) indicators is expressed. In the representation of the little girl, it emphasizes that with independence, an identity will grow that is healthy and based on the core values of the new national identity. The film O'tov has an important place in the history of Uzbekistan cinema with its theme of the problems of national identity.

REFERENCE

- Abazov, R. (2007). *Culture and Customs of the Central Asian Republics*. London: Greenwood Press.
- Abul-Qosimova, X. (2008). *Film ve Radyonun Tarihi ve Teorisi*. Tashkent: Manaviyat.
- Adorno, T., & Horkheimer, M. (2010). *Aydınlanmanın Diyalektiği*. (Çev: N. Ülner ve E. Ö. Karadoğan). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Akman, E., Jamankulova, R., & Ayhan, N. (2014). *Emergence and Representation of Identity Through Cinema In Kyrgyzstan After Collapse Of Soviet Union*. *Ulakbilge*, 2 (4), 77-86.
- Althusser, L. (2010). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* (4.Baskı). (Çev: A. Tümertekin). İstanbul: İthaki.
- Anderson, B. (1995). *Hayali Cemaatler* (Çev: İ. Savaşır). İstanbul: Metis Yayınları.
- Aynazarov, B. (Режиссер). (2007). *O'tov (Otağ)* [Кино].
- Baudrillard, J. (2015). *Sessiz Yığınların Gölgesinde Toplumsalın Sonu*, Çev. Oğuz Adanır. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Bille, F. (2012). *The Spectacular State: Culture and National Identity in Uzbekistan*. *Central Asian Survey*, 31(2), 229–230.
- Buckingham, D. (2008). *Youth, Identity and Digital Media*. *Massachusetts Institute of Technology*: MIT Press.
- Burke, P., & Briggs, A. (2004). *Medyanın Toplumsal Tarihi* (Çev: İ. Şener). İstanbul: İzdüşüm Yayınları.
- Burke, P., & Stets, J. (2009). *Identity theory*. Büyük Britanya: Oxford University Press.
- Cengiz, G. (2015). Yeşim Ustaoglu Sinemasının Kamusal Alan Bağlamında İçerik Analiz Yöntemiyle İncelenmesi : “Güneşe Yolculuk” ve “Bulutları Beklerken” Film Örnekleri. *Akademik Bakış Dergisi*, 50, 20-32.
- Deutsch, K. (1966). *Nationalism and Social Communication: An Inquiry Into the Foundations of Nationality*. New York: The Technology Press of The Massachusetts Institute of Technology.
- Galina, M. (2000). Mifolojiya i Kinofantastika. *Literaturniy Jurnal*, 167-175.
- Göker, G. (2015). İletişimin Mcdonaldlaşması: Sosyal Medya Üzerine Bir İnceleme. *Turkish Studies Dergisi*, 10/2. 711-725.
- Gürel, E., & Alem, J. (2010). Postmodern Bir Durum Komedi Üzerine İçerik Analizi: Simpsonlar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (10), 332-347.
- Hall, S. (2002). *İdeoloji ve İletişim Kuramı*. (Çev: A.Gürata). *Medya kültür siyaset*. (Der. S. İrvan). (2.Baskı). Ankara: Alp Yayınevi.

- Harvey, D. (1999). *Postmodernliğin Durumu* (Çev: Sungur Savran). İstanbul: Metis Yayınları.
- Işık, M. (2002). *Kitle İletişim Teorilerine Giriş*. Ankara: Eğitim Kitabevi.
- Karimova, I. (2008). *Yüksek Maneviyat Yenilmez Bir Güçtür*. Tashkent: Manaviyat.
- Karimova, S. (2010). *O'zbek Adabiyoti Tarihi*. Toshkent: O'qituvchi.
- Kellner, D. (2010). *Medya Gösterisi*. (Çev: Z. Paşalı). İstanbul: Açılım Kitap.
- Latipov, S. (12 Mart 2021 r.). *O'zbekiston Kinematografiya Akademiyasi Tashkil Etiladi*. Tashkent, Tashkent, Uzbekistan.
- Leary, M., & Price Tangney, J. (2012). *Handbook of Self and Identity*. New York: The Guilford Press.
- Liebes, T., & Curren, J. (1998). *Media, Ritual and Identity*. USA and Canada: Routledge.
- Martinez, J. (2016). *Design and National Identity*. London: Bloomsbury Publishing.
- Massumi, B. (2019). *Duygu Politikası*, Çev. Hakan Erdoğan. İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Meliqo'ziyev, I., & Yuldashev, E. (2016). *Özbek Sinema Sanatının Tarihi ve Gelişimi*. Genç Bilge, 19. 561-564.
- Meltzer, B., Petras, J., & Reynolds, L. (2020). *Symbolic interactionism: Genesis, Varieties and Criticism*. London: Routledge.
- Öğütçü, Ö. (20 Ekim 2016 r.). *Analizler. Получено из Аврasya İncelemeler Merkezi (AVİM): <https://avim.org.tr/tr/Analiz/ARAL-DENIZI-HAVZASI-GUNCCEL-DURUM-VE-CEVRE-SORUNLARI>*
- Özkan-Rigiderakhshan, H. (2022). Medyanın Ulusal Kimlik İnşası Süreçlerinde Rolü/İşlevi: Tacikistan Örneği. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (3) 1126-1136.
- Özyurt, C. (2005). *Küreselleşme Sürecinde Kimlik ve Farklılık*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Poyraz, B. (2002). *Haber ve Gerçeklik Programlarında İdeoloji ve Gerçeklik*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Robins, K., & Aksoy, A. (2002). *Deep nation: the national question and Turkish cinema culture*. London and New York: Routledge.
- Şimşek, U., & Ilgaz, S. (2010). Küreselleşme ve Ulusal Kimlik. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 189-199.
- Smith, A. (1991). *National Identity*. Reno: University of Nevada Press.
- Smith, A. (1994). *Milli kimlik* (Çev: B. S. Şener). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Triandafyllidou, A. (1998). National Identity and the 'other'. *Ethnic and Racial Studies*, 21(4). July.
- Ward, S. (2000). *Peripheral Vision: Understanding Australian Cinema from a Queensland Perspective*. Unpublished PhD Thesis. Griffith University, Brisbane.
- Yorgancılar, S. (2019). Sinema ve Kimlik İnşası: Milli Sinema Örneği. *Turkish Studies Social Science*, 14 (6), 3591-3604.
- Yusupova, G. (2018). *Ulusal Özbek Kimliğinin Tasarımında Milli Filmler: Shabnam (Şebnem) Filmi Örneğinde*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Uluslararası Akademik

ISSN 2757-6469

Birikim Dergisi

25 EKİM 2024 Cilt /7 Sayı/4

International Journal of ACADEMIC Accumulation

Uluslararası Hakemli E-Dergi

<https://akademikbirikimdergisi.com>